

Uniwersytet Warszawski
Wydział Prawa i Administracji
Instytut Prawa Międzynarodowego

Magda Olesiuk-Okomska

**Przestępstwa konwencyjne
w polskim prawie karnym**

Rozprawa doktorska
napisana pod opieką naukową
prof. UW dra hab. Karola Karskiego

Warszawa 2019

SPIS TREŚCI

Wykaz najważniejszych skrótów.....	5
Wstęp.....	6

ROZDZIAŁ I

Międzynarodowe prawo karne – zagadnienia definicyjne

i miejsce w systematyce prawa	16
1. Międzynarodowe prawo karne.....	16
1.1. Problem definicji międzynarodowego prawa karnego.....	17
1.2. Zakres przedmiotowy międzynarodowego prawa karnego	21
1.3. Miejsce międzynarodowego prawa karnego w systematyce prawa.....	23
1.4. Proces fragmentacji prawa międzynarodowego	36
1.5. Próba zdefiniowania międzynarodowego prawa karnego	39
2. Zbrodnie międzynarodowe	45
2.1. Zbrodnie międzynarodowe w Statucie Międzynarodowego Trybunału Karnego	49
2.2. Zbrodnie międzynarodowe w polskim Kodeksie karnym	55
3. Podsumowanie	62

ROZDZIAŁ II

Transnarodowe prawo karne – zagadnienia definicyjne

i miejsce w systematyce prawa	66
1. Transnarodowe prawo karne.....	66
1.1. Pojęcie i definicja transnarodowego prawa karnego.....	67
1.2. Cel wyodrębnienia transnarodowego prawa karnego	70
1.3. Cel wprowadzenia terminu „transnarodowe prawo karne”	80
2. Przestępstwa konwencyjne	82
2.1. Katalogi przestępstw konwencyjnych w literaturze zagranicznej	82
2.2. Dotychczasowe próby skatalogowania przestępstw konwencyjnych w doktrynie polskiej.....	86
3. Podsumowanie	90

ROZDZIAŁ III

Źródła obowiązywania transnarodowego prawa karnego na tle zasad obowiązywania polskiej ustawy karnej.....	93
1. Źródła polskiego prawa karnego.....	93
2. Miejsce umowy międzynarodowej wśród źródeł polskiego prawa karnego	96
3. Temporalny zakres obowiązywania ustawy karnej	102
4. Terytorialny i personalny zakres obowiązywania ustawy karnej	107
5. Podsumowanie	119

ROZDZIAŁ IV

Stan implementacji przez polskiego ustawodawcę norm konwencyjnych w Kodeksie karnym	123
1. Zamach na Rzeczypospolitą Polską - napaść i znieważenie przedstawiciela obcego państwa.....	125
2. Zamachy na bezpieczeństwo powszechne.....	129
2.1. Akty z użyciem materiałów jądrowych i wybuchowych	129
2.2. Finansowanie terroryzmu.....	140
2.3. Piractwo, czyny przeciwko bezpieczeństwu w ruchu wodnym i powietrznym.....	144
3. Zamach na środowisko – nielegalne postępowanie z odpadami	155
4. Zamach na wolność – handel ludźmi.....	159
5. Zamachy na wolność seksualną i obyczajność	176
5.1. Wykorzystanie seksualne małoletnich	178
5.2. Nagabywanie małoletnich dla celów seksualnych (<i>grooming</i>).....	188
5.3. Pornografia.....	193
5.4. Prostyucja.....	208
6. Zamachy na działalność instytucji państwowych oraz samorządu terytorialnego - czyny o charakterze korupcyjnym (łapownictwo bierne i czynne, płatna protekcja bierna i czynna).....	216
7. Zamach na wymiar sprawiedliwości - stosowanie tortur.....	233

8. Zamachy na porządek publiczny	237
8.1. Wzięcie zakładnika	237
8.2. Nawoływanie do popełnienia przestępstwa o charakterze terrorystycznym i rekrutacja na potrzeby terroryzmu	239
8.3. Szkolenie terrorystyczne	242
8.4. Dyskryminacja rasowa	244
8.5. Udział w zorganizowanej grupie przestępczej	250
8.6. Wyjazd za granicę w celu popełnienia przestępstwa o charakterze terrorystycznym	255
8.7. Handel bronią	257
8.8. Przemyt migrantów	261
9. Zamachy na ochronę informacji	265
9.1. Nielegalny dostęp do systemu informatycznego	266
9.2. Nielegalne przechwytywanie danych	267
9.3. Naruszenie integralności danych	268
9.4. Naruszenie integralności systemu	269
9.5. Bezprawne wykorzystanie programów i danych	270
10. Zamachy na wiarygodność dokumentów	273
10.1. Fałszerstwo komputerowe	273
10.2. Czyny związane z dokumentami podróży lub tożsamości	274
11. Zamachy na mienie	281
11.1. Oszustwo komputerowe	281
11.2. Uszkodzenie kabla podmorskiego	282
12. Zamachy na obrót gospodarczy	285
12.1. Łapownictwo menedżerskie	285
12.2. Pranie brudnych pieniędzy	288
13. Zamach na obrót pieniędzmi i papierami wartościowymi - fałszowanie pieniędzy	298
14. Problem przestępstwa terroryzmu	300
15. Podsumowanie	308

ROZDZIAŁ V

Stan implementacji przez polskiego ustawodawcę norm konwencyjnych

w przepisach pozakodeksowych	313
1. Niewolnictwo i handel niewolnikami	314
2. Przestępstwa związane z narkotykami	321
3. Zanieczyszczanie morza	337
4. Przestępstwa związane z naruszeniem praw autorskich i praw pokrewnych	342
5. Podsumowanie	347
Zakończenie	350
Załącznik – Przestępstwa konwencyjne w polskim Kodeksie karnym	358
Streszczenie	364
Summary	366
Bibliografia	368
Literatura	368
Akty prawne	380
Orzecznictwo	404
Inne dokumenty	408

Wykaz najważniejszych skrótów

KK	Kodeks karny
KK z 1932 r.	Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 1932 r. Nr 60, poz. 571).
KK z 1969 r.	Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 1969 r. Nr 13, poz. 94 ze zm.).
KK z 1997 r.	Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553 ze zm.).
LN	Liga Narodów
MTK	Międzynarodowy Trybunał Karny
MTW	Międzynarodowy Trybunał Wojskowy
MTWDW	Międzynarodowy Trybunał Wojskowy dla Dalekiego Wschodu
ONZ	Organizacja Narodów Zjednoczonych
PWKK	Przepisy wprowadzające Kodeks karny
SA	Sąd Apelacyjny
SN	Sąd Najwyższy
ZO	Zgromadzenie Ogólne

WSTĘP

Karne aspekty prawa międzynarodowego oraz międzynarodowe aspekty prawa karnego, w tym szczególnie przestępstwa konwencyjne, pozostają przedmiotem badań autorki niniejszej rozprawy od wielu lat. Początkowo, zgodnie z doktryną krajową, zakładała ona, że przestępstwa te pozostają w obszarze zainteresowania międzynarodowego prawa karnego, czy też – za Lechem Gardockim¹ i Michałem Królikowskim² - prawa karnego międzynarodowego.

Tymczasem pojęcie międzynarodowego prawa karnego nie jest rozumiane jednolicie, co od lat podkreślają autorzy zarówno w literaturze zagranicznej, jak i krajowej. W polskim piśmiennictwie prawniczym brakuje zgodności co do przynależności systemowej międzynarodowego prawa karnego, jego zakresu podmiotowego i przedmiotowego. Sporny jest nawet wybór odpowiadającego mu terminu. W doktrynie figurują trzy pojęcia na określenie tej gałęzi prawa: prawo karne międzynarodowe, międzynarodowe prawo karne i prawo międzynarodowe karne, a poszczególni autorzy przypisują im różne znaczenia.

Przebywając w zagranicznych ośrodkach akademickich (m.in. podczas pobytów stypendialnych na *University of Eastern Finland* w Finlandii i *Northeastern University* w Stanach Zjednoczonych), uczestnicząc w zagranicznych konferencjach międzynarodowych i odbywając przy tej okazji szereg konsultacji eksperckich, kiedy autorka niniejszej rozprawy mówiła, że prowadzi badania z zakresu międzynarodowego prawa karnego (nawet precyzując, że w jego szerokim rozumieniu), automatycznie zakładano, że przedmiotem jej zainteresowania są zbrodnie międzynarodowe. Kiedy precyzowała, że bada przestępstwa konwencyjne, spotykała się z zastrzeżeniem, że nie leżą one w obrębie zainteresowania międzynarodowego prawa karnego. Przy czym badacze zajmujący się prawem międzynarodowym zazwyczaj upatrywali miejsca tychże przestępstw w prawie karnym, natomiast karniści - w prawie międzynarodowym.

¹ L. Gardocki, *Zarys prawa karnego międzynarodowego*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1985.

² M. Królikowski, *Rozdział IV. Prawo karne w ujęciu międzynarodowym* (w:) T. Bojarski (red.), *System Prawa Karnego. Tom 2. Źródła Prawa Karnego*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2011, s. 727 i nast.; M. Królikowski, P. Wiliński, J. Izydorczyk, *Podstawy prawa karnego międzynarodowego*, Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., Warszawa 2008.

W pierwszej zagranicznej monografii z zakresu międzynarodowego prawa karnego, z którą autorka niniejszej rozprawy się zapoznała³, już na początku zaznaczono, że przestępstwa międzynarodowe obejmują jedynie zbrodnie wojenne, zbrodnie przeciwko ludzkości, ludobójstwo, zbrodnię agresji oraz międzynarodowy terroryzm, i do tychże przestępstw ogranicza się przedmiot monografii; nie obejmują natomiast innych przestępstw, takich jak piractwo, handel bronią, czy handel narkotykami. Również kursy międzynarodowego prawa karnego, które autorka kończyła w zagranicznych ośrodkach akademickich, ograniczały się jedynie do zbrodni międzynarodowych.

Autorce niniejszej rozprawy nasuwało się szereg wątpliwości odnośnie przypisania miejsca przestępstw konwencyjnych w międzynarodowym prawie karnym, związanych m.in. z innym ciężarem gatunkowym zbrodni międzynarodowych i przestępstw konwencyjnych, z odmiennymi sposobami ich kryminalizacji, odmiennymi kręgami adresatów norm, jak i odmiennymi modelami ścigania za popełniony czyn. Stąd też poszukiwała koncepcji prawnej, która uwzględniałaby te różnice i obejmowałaby swoim zakresem przestępstwa konwencyjne. Tak trafiła na nowozelandzkiego profesora Neila Boistera⁴ i jego koncepcję transnarodowego prawa karnego⁵, która idealnie odzwierciedlała jej wątpliwości i wpisywała się w to, czego poszukiwała. Autor ten postrzega regulacje dotyczące przestępstw konwencyjnych systemowo, uznając je za kompleksową dziedzinę prawa, którą określił mianem transnarodowego prawa karnego.

I chociaż, jak zauważa Celina Nowak, „propozycja wprowadzenia do polskiego języka prawniczego nowego pojęcia do już istniejącej palety terminów używanych na określenie obszaru penalnego w prawie międzynarodowym może wydać się absurdalna w sytuacji, gdy w polskim piśmiennictwie wciąż nie ma zgody co do używanych w tej sferze podstawowych terminów i ich znaczenia”, to jednak „mimo trwającej w Polsce debaty co do zakresu znaczeniowego podstawowych terminów, nie można ignorować faktu, że w tej materii

³ A. Cassese, P. Gaeta, L. Baig, M. Fan, C. Gosnell, A. Whiting, Cassese's International Criminal Law, wyd. 3, Wydawnictwo Oxford University Press, Oxford 2013.

⁴ Obecnie University of Canterbury.

⁵ Sformułowaną w 2003 r., zob. N. Boister, 'Transnational Criminal Law?', European Journal of International Law 2003, Vol. 14, No 5, s. 953 - 976.

w doktrynie światowej następują uściślenia terminologiczne, pozwalające na pogłębienie refleksji nad analizowanym obszarem regulacji”⁶.

W zakresie samej nazwy tej nowej dziedziny prawa, autorka dysertacji, będąca tłumaczem języka angielskiego, za słuszną uznaje propozycję⁷ przełożenia nazwy *transnarodowe prawo karne* dosłownie z języka angielskiego⁸, na wzór nazwy *międzynarodowe prawo karne*⁹. Termin *transnarodowe*, choć w języku polskim wzbudza jeszcze kontrowersje, powszechnie występuje w dokumentach międzynarodowych, m.in. w nazwie (i treści) *Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko transnarodowej przestępczości zorganizowanej*¹⁰, która na język polski została jednak przełożona *Konwencja Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej*. Przekład ten, z perspektywy tłumacza, budzi wiele zastrzeżeń, bowiem można przypuszczać, że gdyby intencją legislatorów było użycie przymiotnika *międzynarodowej*, w wersji anglojęzycznej zastosowano by przymiotnik *international* a nie *transnational*¹¹.

Autorka niniejszej rozprawy pragnie w tym miejscu zauważyć, że w języku angielskim na określenie przestępstw będących przedmiotem zainteresowania transnarodowego prawa karnego stosuje się nazwę *transnational crimes*, czyli *przestępstwa transnarodowe*. W doktrynie krajowej powszechnie funkcjonuje jednak termin *przestępstwa konwencyjne*, stąd też termin ten pozostawiła, czyniąc w tym miejscu zastrzeżenie, że terminy te są tożsame i mogą być stosowane zamiennie. Zatem ilekroć w niniejszej pracy jest mowa o *przestępstwach konwencyjnych* rozumie się przez nie *przestępstwa transnarodowe*.

W rodzimej literaturze nie ma opracowań monograficznych poświęconych transnarodowemu prawu karnemu. Są dwa opracowania o charakterze przyczynkarskim Celiny Nowak (z 2012 r.¹² i 2015 r.¹³), sygnalizujące, że taka koncepcja istnieje i proponujące rozważenie jej zaadaptowania do krajowej doktryny prawa międzynarodowego, oraz

⁶ C. Nowak, *Transnarodowe prawo karne jako odrębna dziedzina prawa międzynarodowego?* (w:) J. Nowakowska – Małusecka, I. Topa (red.), *Międzynarodowe i europejskie prawo karne – osiągnięcia, kierunki rozwoju, wyzwania*, Wydawnictwo Uniwersytet Śląski, Katowice 2015, s. 89.

⁷ Ibidem, s. 86.

⁸ *Transnational criminal law*.

⁹ *International criminal law*.

¹⁰ *United Nations Convention against Transnational Organized Crime*.

¹¹ Do tej kwestii odniosła się również C. Nowak. Zob. C. Nowak, op. cit., s. 86 – 87.

¹² C. Nowak, *O pojęciu transnarodowego prawa karnego*, *Państwo i Prawo*, Zeszyt 12/2012, s. 3 – 14.

¹³ C. Nowak, *Transnarodowe...*, op. cit., s. 82 – 89.

poświęcony temu zagadnieniu paragraf w monografii z 2014 r.¹⁴ O transnarodowym prawie karnym pisze w podrozdziale Systemu Prawa Karnego z 2011 r. Michał Królikowski¹⁵, sam jednak uznając, że przestępstwa konwencyjne stanowią część szeroko pojmowanego prawa karnego międzynarodowego.

W polskim piśmiennictwie prawniczym nie ma także opracowań monograficznych poświęconych przestępstwom konwencyjnym. O zagadnieniu tym pisze w jednym z rozdziałów swojej monografii z 1985 r. Lech Gardocki¹⁶. Również w jej uaktualnionej wersji z 2017 r.¹⁷ Przy czym włącza je w zakres szeroko rozumianego prawa karnego międzynarodowego. Podręcznik autorstwa Michała Królikowskiego, Pawła Wilińskiego i Jacka Izydorzycy z 2008 r.¹⁸ ogranicza się do postrzegania prawa karnego międzynarodowego w wąskim ujęciu i uwzględnia jedynie zbrodnie międzynarodowe. O kryminalizacji przestępstw transnarodowych, jednak wraz z przestępstwami europejskimi, pisze Celina Nowak w jednym z paragrafów wspomnianej już monografii z 2014 r.¹⁹

W krajowej doktrynie nie opracowano dotychczas pełnego katalogu przestępstw konwencyjnych. Nie dokonano również kompleksowej analizy krajowych przepisów prawnokarnych w świetle zobowiązań międzynarodowych Polski, a co za tym idzie, oceny zgodności tychże regulacji z normami konwencyjnymi.

Celem prowadzonych badań był zatem rozwój i uwspółcześnienie krajowej doktryny, poprzez: dokonanie uściśleń terminologicznych i pojęciowych w zakresie karnych aspektów prawa międzynarodowego i międzynarodowych aspektów prawa karnego; wypracowanie definicji międzynarodowego prawa karnego, pozostającej w zgodzie z aktualną doktryną światową, oraz określenie jego zakresu i miejsca w systematyce prawa; wskazanie, w której z dziedzin prawa mieszczą się normy konwencyjne nakładające na państwo obowiązek penalizacji określonych typów zachowań oraz określenie, jaką kategorię przestępstw stanowią takie zachowania; opracowanie katalogu aktów prawa międzynarodowego, z których wynikają zobowiązania międzynarodowe Polski do objęcia kryminalizacją określonych typów zachowań;

¹⁴ C. Nowak, Wpływ procesów globalizacyjnych na polskie prawo karne, Wydawnictwo Wolters Kluwer SA, Warszawa 2014, s. 173 – 174.

¹⁵ M. Królikowski, op. cit., s. 337.

¹⁶ L. Gardocki, op. cit., s. 117 i nast.

¹⁷ L. Gardocki, T. Gardocki, Ł. Majewski, Prawo karne międzynarodowe. Zarys systemu, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2017, s. 222 i nast.

¹⁸ M. Królikowski, P. Wiliński, J. Izydorzycy, op. cit.

¹⁹ C. Nowak, Wpływ..., op. cit., s. 315 i nast.

jak również ustalenie, czy krajowe regulacje prawne realizują normy wynikające z zobowiązań międzynarodowych Polski do objęcia penalizacją określonych typów zachowań.

Biorąc pod uwagę cel badań, został sformułowany w formie pytania i przyjęty następujący główny problem badawczy:

- W jakim zakresie polski ustawodawca realizuje w krajowym prawie karnym zobowiązania międzynarodowe do objęcia penalizacją określonych typów zachowań, wynikające z zawartych wielostronnych umów międzynarodowych?

Implikował on postawienie szczegółowych problemów badawczych, które sformułowano w następujący sposób:

- W jakim kierunku ewoluował, w ciągu ostatniego ćwierćwiecza, sposób regulacji zagadnień prawnokarnych na płaszczyźnie międzynarodowej?
- W jakim zakresie krajowa doktryna odzwierciedla poglądy doktryny światowej na kwestię międzynarodowych aspektów prawa karnego i karnych aspektów prawa międzynarodowego?
- Jakie są różnice w przedmiocie i sposobie regulacji zbrodni międzynarodowych i przestępstw, których obowiązek penalizacji wynika z norm konwencyjnych?
- W której z dziedzin prawa mieszczą się normy konwencyjne nakładające na państwo obowiązek penalizacji określonych typów zachowań?
- Jaką kategorię przestępstw stanowią zachowania, których obowiązek penalizacji wynika z wielostronnych umów międzynarodowych?
- Jaki wpływ na penalizację określonych typów zachowań w polskim prawie karnym mają wielostronne umowy międzynarodowe?
- Z jakich wielostronnych umów międzynarodowych wynika obowiązek penalizacji określonych typów zachowań w polskim prawie karnym?
- Jakie przedmioty podlegają ochronie w polskim prawie karnym na mocy wielostronnych umów międzynarodowych, których Polska jest stroną?
- W jakich aktach prawnych polski ustawodawca realizuje obowiązek penalizacji określonych typów zachowań, wynikający z zawartych wielostronnych umów międzynarodowych?

Hipoteza główna została opracowana na podstawie określonego problemu badawczego i brzmi następująco:

- Polski ustawodawca w pełnym zakresie realizuje w krajowym prawie karnym zobowiązania do penalizacji określonych typów zachowań, wynikające z zawartych wielostronnych umów międzynarodowych.

W odpowiedzi na problemy szczegółowe sformułowano następujące hipotezy szczegółowe, które wyraźnie wytyczały dalszy przebieg procesu badawczego:

- Zwiększenie intensywności procesów globalizacyjnych na świecie, wygenerowało wzrost przestępczości przekraczającej granice państw i tym samym wpłynęło na rozrost regulacji penalnych na poziomie ponadnarodowym. Zmianie uległ sposób regulacji zagadnień prawnokarnych na płaszczyźnie międzynarodowej, polegający na przyjmowaniu wielostronnych wiążących instrumentów prawnych dotyczących przestępstw konwencyjnych, ukierunkowanych na kryminalizację określonych rodzajów zachowań i ściganie sprawców takich czynów. Te kierunki regulacji wynikają także z faktu, że zbrodnie międzynarodowe zostały w sposób wyczerpujący osadzone w płaszczyźnie międzynarodowego prawa karnego w postaci statutów międzynarodowych trybunałów karnych. Zdecydowana większość wielostronnych umów międzynarodowych zawartych w ciągu ostatniego ćwierćwiecza nie dotyczy zbrodni międzynarodowych, ale przestępstw konwencyjnych.
- Najnowsze osiągnięcia doktryny światowej w zakresie międzynarodowych aspektów prawa karnego i karnych aspektów prawa międzynarodowego, oraz odpowiednie rozszerzenie siatki pojęciowej, pozostają poza zainteresowaniem doktryny krajowej.
- Różnice w przedmiocie i sposobie regulacji zbrodni międzynarodowych i przestępstw konwencyjnych na płaszczyźnie międzynarodowej wyrażają się m.in. w odmiennie ukształtowanych kręgach adresatów norm; kryminalizacji płynącej wprost z normy prawa międzynarodowego w przypadku zbrodni międzynarodowych i wynikającej z przepisu prawa krajowego w przypadku przestępstw konwencyjnych; oraz odmiennych modelach ścigania za popełniony czyn.
- Istnieje odrębny dział prawa obejmujący normy konwencyjne nakładające na państwo obowiązek penalizacji określonych typów zachowań.
- Istnieje odrębna kategoria przestępstw, których obowiązek penalizacji wynika z wielostronnych umów międzynarodowych. O jej odrębności stanowi właśnie fakt

ujęcia przedmiotów ochrony w normach konwencyjnych. Dobra chronione przez te przepisy posiadają szczególne znaczenie dla społeczności międzynarodowej.

- Wielostronne umowy międzynarodowe, których Polska jest stroną, zobowiązują ustawodawcę do objęcia penalizacją określonych typów zachowań.
- Obowiązek penalizacji określonych typów zachowań wynika w głównej mierze z wielostronnych umów międzynarodowych zawieranych sukcesywnie przez państwa po II wojnie światowej.
- Istnieją przedmioty podlegające ochronie w polskim prawie karnym na mocy zawartych wielostronnych umów międzynarodowych. Mają charakter zarówno solidarnościowy, jak też indywidualny.
- Polski ustawodawca realizuje obowiązek penalizacji określonych typów zachowań, wynikający z zawartych wielostronnych umów międzynarodowych, zarówno w polskim Kodeksie karnym, jak i w ustawach innych niż Kodeks karny.

W trakcie prowadzonych badań zastosowano następujące metody badawcze: historyczną oraz historyczno-prawną, dogmatyczno-prawną, teoretyczno-prawną, analityczną, prawnoporównawczą oraz badania typu *desk research*.

Metoda historyczna umożliwiła ukazanie ewolucji rozumienia karnych aspektów prawa międzynarodowego, zarówno w piśmiennictwie krajowym, jak i międzynarodowym. Dokonano przeglądu, wyrażanych na przestrzeni lat, poglądów doktryny krajowej i międzynarodowej oraz porównano je i szczegółowo omówiono. Natomiast metoda historyczno-prawna umożliwiła przedstawienie poszczególnych instytucji prawnych oraz ich rozwoju z upływem czasu.

Metoda dogmatyczno-prawna pozwoliła na ocenę polskich rozwiązań prawnych *de lege lata* i zaproponowanie postulatów *de lege ferenda* względem istniejącego porządku prawnego. Ponadto umożliwiła poddanie ocenie zgodności krajowych regulacji prawnokarnych z normami konwencyjnymi. Analizie zostały poddane akty zarówno prawa krajowego, jak i prawa międzynarodowego, dotyczące szeroko rozumianego obszaru penalnego w prawie międzynarodowym, ze szczególnym uwzględnieniem regulacji w zakresie przestępstw konwencyjnych.

Metoda teoretyczno-prawna posłużyła zbadaniu teorii międzynarodowego prawa karnego i transnarodowego prawa karnego, oraz zbrodni międzynarodowych i przestępstw konwencyjnych. Umożliwiła ich analizę, wykraczającą poza same teksty aktów prawnych,

opartą głównie na piśmiennictwie krajowym i zagranicznym.

Metoda analityczna służyła przestudiowaniu dokumentów specjalistycznych, w tym tekstów prawnych, w celu poznania i zobrazowania zagadnień związanych z szeroko rozumianym obszarem penalnym w prawie międzynarodowym. Obejmowała badanie standardów prawnomiędzynarodowych, przepisów aktów prawa krajowego i międzynarodowego, oraz poglądów doktryny krajowej i międzynarodowej, w zakresie karnych aspektów prawa międzynarodowego, dzięki czemu możliwe było zgłębienie istoty problematyki podejmowanej w niniejszej dysertacji.

Metoda prawnoporównawcza służyła przede wszystkim zestawieniu rozwiązań prawnych istniejących w Polsce, ze standardami międzynarodowymi. Pozwoliła na porównanie polskich przepisów prawnokarnych z normami zawartych wielostronnych umów międzynarodowych. Umożliwiła dokonanie analizy i oceny polskiego porządku prawnego i jego regulacji w kontekście regulacji międzynarodowych.

Badania typu *desk research* obejmowały analizę szeregu publikacji, w tym monografii, artykułów naukowych i raportów. Dokumenty zastane na bieżąco uzupełniano i zestawiano z materiałami pozyskanymi w trakcie poszczególnych etapów badań. Analiza *desk research* umożliwiła poddanie dogłębnej diagnozie stanu doktryny polskiej i zagranicznej w zakresie karnych aspektów prawa międzynarodowego, oraz wielowymiarową analizę porównawczą otrzymywanych wyników badań na tle wcześniejszych, pozyskanych z dokumentów zastanych.

Rozprawa doktorska zbudowana jest z pięciu rozdziałów, które wieńczy zakończenie. Ponieważ, zgodnie z krajową myślą prawniczą, przestępstwa konwencyjne mieszczą się w zakresie przedmiotowym międzynarodowego prawa karnego, pierwszy rozdział poświęcono zagadnieniom definicyjnym i systemowym dotyczącym tego działu prawa. Dokonano dogłębnej analizy poglądów doktryny krajowej i międzynarodowej na kwestię karnych aspektów prawa międzynarodowego i międzynarodowych aspektów prawa karnego. Zwrócono uwagę na sporność koncepcji międzynarodowego prawa karnego, omówiono problemy z jego zdefiniowaniem i wskazaniem miejsca w systematyce prawa. Podjęto próbę wypracowania definicji międzynarodowego prawa karnego, pozostającej w zgodzie z doktryną światową, oraz określenia jego zakresu przedmiotowego i podmiotowego. Przedstawiono i opisano katalog czynów zabronionych, będących przedmiotem jego zainteresowania, tj. zbrodni międzynarodowych.

Rozdział drugi obejmuje zagadnienia definicyjne i systemowe w zakresie transnarodowego prawa karnego. Omówiono pojęcie i przedstawiono definicję tego, stosunkowo nowego w polskiej doktrynie i pozostającego poza głównym nurtem jej zainteresowania, obszaru prawa. Uzasadniono cel wyodrębnienia transnarodowego prawa karnego, jak również wprowadzenia samego terminu *transnarodowego prawa karnego*, do już istniejącej palety terminów określających obszar penalny w prawie międzynarodowym. Wskazano i omówiono różnice pomiędzy międzynarodowym prawem karnym i transnarodowym prawem karnym. Przedstawiono katalogi przestępstw konwencyjnych, opracowane w zagranicznym piśmiennictwie prawniczym, oraz dotychczasowe próby skatalogowania przestępstw konwencyjnych w doktrynie polskiej.

W rozdziale trzecim wskazano źródła obowiązywania transnarodowego prawa karnego na tle zasad obowiązywania polskiej ustawy karnej. Omówiono źródła polskiego prawa karnego, ze szczególnym uwzględnieniem miejsca wielostronnych umów międzynarodowych w tym systemie. Przedstawiono także zasady obowiązywania ustawy karnej pod względem czasu, miejsca i osób, wyróżniając, kluczową z perspektywy transnarodowego prawa karnego, zasadę represji wszechświatowej.

W rozdziale czwartym omówiono stan implementacji przez polskiego ustawodawcę norm konwencyjnych, nakładających zobowiązanie do penalizacji określonych w nich typów zachowań, w Kodeksie karnym. Kodeks ten stanowi „trzon” prawa karnego i w jego części szczególnej stypizowano przestępstwa o istotnym znaczeniu dla systemu powszechnego prawa karnego. Stąd też, posługując się systematyką w nim przyjętą, wskazano zamachy na dobra chronione prawem, do penalizacji których zobowiązują Polskę zawarte wielostronne umowy międzynarodowe. Przedstawiono krajowe regulacje kodeksowe, obowiązek ten realizujące, a ich zgodność z normami konwencyjnymi poddano ocenie.

W rezultacie analizy przeprowadzonej w rozdziale czwartym, otrzymano katalog wielostronnych umów międzynarodowych nakładających na Polskę obowiązek penalizacji zamachów na dobra chronione w Kodeksie karnym oraz przestępstw konwencyjnych w nim penalizowanych, który - w formie tabeli - załączono do rozprawy.

W ostatnim rozdziale rozprawy, piątym, omówiono stan implementacji przez polskiego ustawodawcę norm konwencyjnych w ustawach innych niż Kodeks karny, czyli w pozakodeksowym prawie karnym. Wskazano wielostronne umowy międzynarodowe

zobowiązujące polskiego ustawodawcę do objęcia takich czynów karalnością oraz omówiono regulacje prawa krajowego czyny te penalizujące. Poza, tradycyjnie typizowanymi w ustawach pozakodeksowych, przestępstwem handlu niewolnikami, przestępstwami związanymi z narkotykami i przestępstwem zanieczyszczenia morza, w rozdziale tym ujęto także przestępstwa związane z naruszeniem praw autorskich i praw pokrewnych popełnione za pomocą systemu informatycznego, do penalizacji których Polska została zobowiązana na mocy wielostronnej umowy międzynarodowej, która weszła w życie zaledwie kilka lat temu.

ROZDZIAŁ I

Międzynarodowe prawo karne - zagadnienia definicyjne i miejsce w systematyce prawa

1. Międzynarodowe prawo karne

Rozważania nad zagadnieniami definicyjnymi i istotą międzynarodowego prawa karnego należałoby rozpocząć od przybliżenia genezy samego terminu, którym autorka posługuje się w dalszych wywodach. Nie wskazano dotychczas jednoznacznie, kiedy i przez kogo termin *międzynarodowe prawo karne* został użyty po raz pierwszy. W 1896 r. terminu *Völkerstrafrecht* użył E. Beling²⁰, którego E. Kapitel określa jego twórcą²¹. B. Zlatarić wskazywał²², że w literaturze włoskiej jako pierwszy użył tego terminu C. Jannacone w 1926 r.²³, a w literaturze francuskiej J. Dumas w 1930 r.²⁴ Jednak, jak zauważa L. Gardocki²⁵, we Francji określenia międzynarodowe prawo karne użył już w 1928 r. H. Donnedieu de Vabres²⁶.

W literaturze polskiej terminem tym po raz pierwszy najprawdopodobniej posłużył się E. S. Rappaport, który początkowo pisał o *prawie karnym międzynarodowym*, następnie o *prawie karnym międzynarodowym sensu stricto*²⁷, dalej o *prawie karnym międzypaństwowym*²⁸, wreszcie o *prawie międzynarodowym karnym*²⁹. W 1927 r. monografię zatytułowaną „Międzynarodowe prawo karne”³⁰ wydał Z. Cybichowski. W okresie tym

²⁰ E. Beling, *Die strafrechtliche Bedeutung der Exterritorialität: Beiträge zum Völkerrecht und zum Strafrecht*, Wydawnictwo Schletter'sche Buchhandlung, Breslau 1896, s. 41.

²¹ E. Kapitel, *Der formelle Begriff des Völkerstrafrechts* (w:) O. Triffterer (red.), *Dogmatische Untersuchungen zur Entwicklung des materiellen Völkerstrafrechts seit Nürnberg*, Fryburg 1966, s. 25.

²² B. Zlatarić, *Medunarodno krivično pravo*, Zagreb 1979, s. 17.

²³ C. Jannacone, *Diritto penale internazionale e diritto internazionale penale*, Rivista penale 1926.

²⁴ J. Dumas, *De la responsabilité internationale des États à raison des crimes ou délits commis sur leur territoire au préjudice d'étrangers. Essai sur l'évolution qui conduit du droit pénal international au droit international pénal*, Paryż 1930.

²⁵ L. Gardocki, *op. cit.*, s. 12.

²⁶ H. Donnedieu de Vabres, *Les principes modernes du droit pénal international*, Wydawnictwo Sirey, Paryż 1928, s. 12.

²⁷ E. S. Rappaport, *Zagadnienie unifikacji międzynarodowej prawa karnego*, Skład Główny w Księgarni P. Hoesicka, Warszawa 1929, s. 37

²⁸ E. S. Rappaport, *Zagadnienie prawa karnego międzypaństwowego*, Wydawnictwo Biblioteka Prawnicza, Warszawa 1930.

²⁹ E. S. Rappaport, *V Konferencja międzynarodowa unifikacji prawa karnego a jej poprzedniczki (Garść wspomnień, wrażeń i myśli 1927 – 1955)*, Odbitka z Wiadomości Prawniczych Nr. 2 i 3, Łódź 1934, s. 15.

³⁰ Z. Cybichowski, *Międzynarodowe prawo karne. Kompetencja sądów do ścigania przestępstw zagranicznych*, Wydawnictwo Seminarjum Prawa Publicznego (Państwowego i Międzynarodowego) Uniwersytetu Warszawskiego Nr 8, Warszawa 1927.

terminem *międzynarodowe prawo karne* posługiwał się także W. Wolter³¹. Jak zauważa L. Gardocki³², rozstrzygnięcie kwestii pierwszeństwa wymagałoby głębszych badań historyczno-prawnych. Autorka niniejszej pracy podobnie traktuje tę kwestię, stojąc na stanowisku, że nie jest to problem merytorycznie pierwszoplanowy, zatem pogłębione analizy wydają się w tym obszarze zbędne.

1.1. Problem definicji międzynarodowego prawa karnego

Pojęcie międzynarodowego prawa karnego nie jest rozumiane jednolicie, co od lat podkreślają autorzy zarówno w literaturze zagranicznej, jak i krajowej. R. Sonnenfeld koncepcję międzynarodowego prawa karnego określa³³ jako wysoce sporną, a kontrowersje budzi „niemalże wszystko”, od przynależności systemowej po zakres podmiotowy i przedmiotowy. W. Radecki problem istnienia i przedmiotu międzynarodowego prawa karnego określa³⁴ jako nadzwyczaj sporny i niedopracowany, zarówno teoretycznie, jak i praktycznie. L. Gardocki wskazuje³⁵ na sporność nie tylko zakresu pojęcia, ale także dobór odpowiadającego mu terminu. Już wtedy bowiem, dla oznaczenia tej dziedziny prawa, używano wielu nazw. Mimo upływu lat, w tej kwestii zmieniło się niewiele. Jak podnoszą Królikowski i in.³⁶ „w literaturze pojęciem prawa karnego międzynarodowego autorzy posługują się na kilka różnych sposobów, obejmując nimi różne części systemu prawa i wyrażając odmienne przekonania o istocie i roli tej dziedziny”. Przy czym słusznie zaznacza L. Gardocki³⁷, że owe różnice zdań wynikają z kwestii merytorycznych, a nie zaledwie „wtórnych” kwestii językowych. Jak podnosi J. Waszczyński³⁸, „spory o nazwę są [...] w pewnym stopniu odbiciem sporów merytorycznych”. Za trafny należałoby uznać postulat, aby spotykając w literaturze pojęcie traktujące o międzynarodowych aspektach prawa karnego, upewnić się, w jaki sposób rozumie ów termin stosujący je autor³⁹.

³¹ W. Wolter, *Zarys systemu prawa karnego*, Część ogólna, Wydawnictwo Gebethner i Wolf, Kraków 1933, s. 22.

³² L. Gardocki, op. cit., s. 12.

³³ R. Sonnenfeld, Pojęcie „międzynarodowego prawa karnego publicznego”, *Państwo i Prawo*, Zeszyt 3/1984, s. 62.

³⁴ W. Radecki, *Odpowiedzialność karna za naruszenie środowiska w świetle prawa międzynarodowego*, Polska Akademia Nauk, Instytut Państwa i Prawa, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1981, s. 133.

³⁵ L. Gardocki, op. cit., s. 7.

³⁶ M. Królikowski, P. Wiliński, J. Izydorczyk, op. cit., s. 26.

³⁷ L. Gardocki, op. cit., s. 7.

³⁸ J. Waszczyński, Czy międzynarodowe prawo karne stanowi samodzielną dziedzinę prawa?, *Acta Universitatis Lodzianis, Folia Iuridica* 22/1985, s. 55.

³⁹ M. Królikowski, P. Wiliński, J. Izydorczyk, op. cit., s. 26.

W literaturze polskiej do najczęściej spotykanych określeń należą: *prawo karne międzynarodowe*, *międzynarodowe prawo karne* oraz *prawo międzynarodowe karne*, niekiedy z rozróżnieniem na rozumienie szerokie i wąskie. Przy czym, jak słusznie zauważa C. Nowak⁴⁰, żadne z nich „nie ugruntowało się jednak na tyle, aby można było je uznać za jedyne właściwe”. Na brak „ujednoczenia terminologii dla tej dziedziny” wskazuje także M. Płachta⁴¹.

Wśród polskich autorów okresu powojennego początkowo pisano o *prawie norymberskim*, ale - jak trafnie podnosi L. Gardocki⁴² - posługiwanie się tą nazwą „nie mogło być wyjściem zadowalającym”, chociażby z uwagi na fakt, że zbyt mocno wiązało przedmiotowy kompleks norm z konkretnym procesem. T. Cyprian i J. Sawicki⁴³ alternatywnie używają terminów: *międzynarodowe prawo karne*, *prawo międzynarodowe karne* i *prawo karne międzynarodowe*, z zastrzeżeniem⁴⁴, że nie są one tożsame z pojęciem *prawa karnego kolizyjnego*, czy pojęciem *delicta iuris gentium*. L. Gelberg i S. Pławski⁴⁵ piszą o *międzynarodowym prawie karnym*. Także M. Muszkat⁴⁶, który termin ten konfrontuje z, w jego mniemaniu nieuzasadnionymi, pojęciami *międzypaństwowego prawa karnego* i *prawa karnego międzynarodowego*. W. Wolter pisze⁴⁷ o *międzynarodowym prawie karnym*, rozumianym jako „dział zagraniczny prawa karnego”, od którego odróżnia pojęcie *prawa międzynarodowego karnego*, rozumianego jako „dział karny prawa międzynarodowego”, oraz pojęcie *międzypaństwowego prawa karnego* traktującego o „odpowiedzialności karnej zbiorowości za zbrodnię wojny zaczepnej czy zaborczej”. I. Andrejew odróżnia⁴⁸ termin *prawo międzynarodowe karne* (będące równoznaczne terminowi *międzynarodowe prawo karne*), od *prawa karnego międzynarodowego*. Terminu *prawo karne międzynarodowe* używa W. Świda⁴⁹, który pod pojęciem tym rozumie „przepisy dotyczące zasięgu obowiązywania ustawy karnej w przestrzeni”. Jednocześnie podkreśla on istnienie terminu *właściwego*

⁴⁰ C. Nowak, O pojęciu..., op. cit., s. 3.

⁴¹ M. Płachta, Status i pojęcie międzynarodowego prawa karnego, Prokuratura i Prawo 5/2009, s.12.

⁴² L. Gardocki, op. cit., s. 14.

⁴³ T. Cyprian, J. Sawicki, Prawo norymberskie. Bilans i perspektywy, Wydawnictwo E. Kuthana, Warszawa - Kraków 1948, s. XII i nast.

⁴⁴ Ibidem, s. XIII.

⁴⁵ L. Gelberg, S. Pławski, Problem odpowiedzialności karnej państwa, Państwo i Prawo, Zeszyt 7/1950, s. 18 i nast.

⁴⁶ M. Muszkat, Z zagadnień międzynarodowego prawa karnego, Państwo i Prawo, Zeszyt 3/1949, s. 31 i nast.

⁴⁷ W. Wolter, Prawo karne. Zarys wykładu systematycznego. Część ogólna, Wydawnictwo Gebethner i Wolf, Warszawa 1947, s. 34 - 36.

⁴⁸ I. Andrejew, Polskie prawo karne w zarysie, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1983, s. 22 - 23.

⁴⁹ W. Świda, Prawo karne, wyd. IV, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1989, s. 86.

międzynarodowego prawa karnego. K. Buchała⁵⁰ odróżnia termin *prawa karnego międzynarodowego*, rozumianego jako „ten dział prawa krajowego, który reguluje kwestie związane z zakresem orzecznictwa własnego i inne kwestie natury kolizyjnej [...]”, od *prawa karnego narodów*, przykładem funkcjonowania którego jest działalność trybunałów w Norymberdze i Tokio. R. Sonnenfeld pisze⁵¹ o *międzynarodowym prawie karnym publicznym*. Jak wskazuje⁵², w polskiej literaturze funkcjonował już wówczas termin *międzynarodowego prawa karnego*, stosowany zarówno wobec norm regulujących zakres obowiązywania krajowej ustawy karnej, jak i norm międzynarodowych. Przyczyn tego zjawiska upatruje w trudnościach językowych wynikających z faktu wcześniejszego wykształcenia się w prawie pozytywnym norm prawa wewnętrznego (określonych, analogicznie do *międzynarodowego prawa prywatnego*, terminem *międzynarodowe prawo karne*), niż norm prawa międzynarodowego publicznego traktujących o przestępstwach, co w efekcie doprowadziło do braku alternatywnego określenia dla tych drugich. Stąd też postuluje zróżnicowanie polskiej terminologii w odniesieniu do norm krajowego prawa karnego oraz norm prawa międzynarodowego o charakterze karnym, co ma pozytywnie wpłynąć na „większą jasność wywodów”. I chociaż pierwszy z zaproponowanych terminów, *międzynarodowe prawo karne publiczne*, jest w jej ocenie „niezręczny”, a drugi - *prawo karne międzypaństwowe* – „odbiegałby od polskiej praktyki”, jak wskazuje, „pozwoliłyby uniknąć nieporozumień” na tle terminologicznym.

W piśmiennictwie rosyjskim posługiwano się terminem *meždunarodnoje ugołownoje prawo*. W literaturze anglojęzycznej terminem najczęściej spotykanym, a - jak zauważa L. Gardocki⁵³ - jednolitym i utrzymującym się „w zasadzie przez cały czas”, jest określenie *international criminal law*. Według R. Sonnenfeld wynika to m.in. z tradycyjnego pojmowania prawa międzynarodowego w systemach *common law* jako części prawa krajowego, w rezultacie czego przymiotnik „międzynarodowe” przedstawiał tu jedynie powiązanie normy prawa karnego z obszarem międzynarodowym⁵⁴. I chociaż, także w literaturze krajowej⁵⁵, wskazuje

⁵⁰ K. Buchała, *Prawo karne materialne*, wyd. II, PWN, Warszawa 1989, s. 127 i nast.

⁵¹ R. Sonnenfeld, op. cit., s. 63.

⁵² Ibidem, s. 63.

⁵³ L. Gardocki, op. cit., s. 14.

⁵⁴ R. Sonnenfeld, op. cit., s. 62 - 63.

⁵⁵ Zob. np. M. Królikowski, op. cit., s. 272; M. Płachta, op. cit., s. 11.

się, że spotkać można inne określenia⁵⁶, nie obejmują one swym zakresem całości materii regulowanej przez międzynarodowe prawo karne, a często wręcz nazywają nowo powstałe lub nowo wyodrębnione, w doktrynie zagranicznej, dziedziny prawa.

Natomiast w literaturze francuskiej i niemieckiej terminologia jest zróżnicowana. W literaturze francuskiej, H. Donnedieu de Vabres wprowadził dystynkcję na *droit pénal international*, oznaczające prawo kolizyjne i *droit international pénal*, oznaczające właściwe międzynarodowe prawo karne⁵⁷. Jak wskazuje L. Gardocki, to „przestawienie przymiotników akcentować miało międzynarodowy charakter norm, w przeciwieństwie do np. przepisów o obowiązywaniu ustawy karnej w przestrzeni, które stanowiły fragment wewnętrznego prawa karnego”⁵⁸. Na podział taki wskazują także M. Ch. Bassiouni⁵⁹ oraz W. A. Schabas i N. Bernaz⁶⁰. E. van Sliedregt odróżnia⁶¹ międzynarodowe prawo karne, które określa mianem *droit international pénal* od transnarodowego prawa karnego (*droit pénal international*). Nadal trwa jednak debata na temat relacji i sposobu ujęcia tych pojęć⁶². C. Lombois, na przykład, proponuje⁶³ podział dyscypliny *droit pénal international* na dwa działy: *droit des infractions internationales* i *droit pénal extra-national*.

W piśmiennictwie niemieckim, O. Triffterer wskazuje⁶⁴, że od czasów procesów norymberskich upowszechnił się termin *Völkerstrafrecht*. Dyskutowano także nad terminem *Völkerrechtliches Strafrecht*, który ostatecznie się nie przyjął⁶⁵. C. Nowak zaznacza⁶⁶ jednak,

⁵⁶ Np. *supranational, transnational, interstate, transborder, etc.*

⁵⁷ H. Donnedieu de Vabres, op. cit., s. 447.

⁵⁸ L. Gardocki, op. cit., s. 12.

⁵⁹ M. Ch. Bassiouni (red.), *International Criminal Law, Volume I, Source, Subjects, and Contents*, wyd. 3, Wydawnictwo Martinus Nijhoff Publishers, Leiden 2008, s. 37.

⁶⁰ W. A. Schabas, N. Bernaz (red.), *Routledge Handbook of International Criminal Law*, Wydawnictwo Taylor & Francis, Nowy Jork 2011, s. 1.

⁶¹ E. van Sliedregt, *International Criminal Law* (w:) M. D. Dubber, T. Hörnie (red.), *The Oxford Handbook of Criminal Law*, Wydawnictwo Oxford University Press, Oxford 2014, s. 1140 i nast.

⁶² Zob. np. O. de Frouville, *Droit international pénal. Sources, incriminations, responsabilité*, Wydawnictwo Pedone, Paryż 2012, s. 3 – 5; A. Mahiou, *Les processeus de codification du droit international pénal* (w:) H. Ascensio, E. Decaux, A. Pellet (red.), *Droit international pénal*, Wydawnictwo Pedone, Paryż 2000, s. 38; A. Huet, R. Koering-Joulin, *Droit pénal international*, Wydawnictwo Presses Universitaires de France, Paryż 2005, s. 1 - 5; D. Rebut, *Droit pénal international*, Wydawnictwo Dalloz, Paryż 2012, s. 1; R. Kolb, D. Scalia, *Droit international pénal*, Wydawnictwo Helbing & Lichtenhahn, Bâle-Bruxelles 2008, s. 11 - 15.

⁶³ C. Lombois, *Droit pénal international*, Wydawnictwo Dalloz, Paryż 1971.

⁶⁴ O. Triffterer, *Dogmatische Untersuchungen zur Entwicklung des materiellen Völkerstrafrechts seit Nürnberg*, Fryburg 1966, s. 25.

⁶⁵ J. Waszczyński, op. cit., s. 55.

⁶⁶ C. Nowak, *O pojęciu...*, op. cit., s. 4 - 5.

że chociaż termin *Völkerstrafrecht* w dalszym ciągu pozostaje w użyciu⁶⁷, coraz częściej stosowany jest termin *Internationales Strafrecht*⁶⁸.

1.2. Zakres przedmiotowy międzynarodowego prawa karnego

Jednak podkreślić należy, że nie sama nazwa stanowi zasadniczy problem, a istniejąca rozbieżność poglądów co do zakresu wskazanych pojęć. Istotnie, jak zauważa L. Gardocki⁶⁹, wśród autorów przeważa „koncepcja dwupodziału” tejże materii na część odnoszącą się do norm prawa karnego wewnętrznego (nazywaną przeważnie *prawem karnym międzynarodowym*) oraz na część traktującą o normach prawnomiędzynarodowych (zazwyczaj *międzynarodowe prawo karne* lub *prawo międzynarodowe karne*). I tak, *prawo karne międzynarodowe* obejmuje najczęściej przepisy wewnętrznego prawa karnego, które odnoszą się do przestępstw z elementem obcym i do instytucji międzynarodowej współpracy w sprawach karnych, a *międzynarodowe prawo karne*, przepisy prawa międzynarodowego publicznego, odnoszące się do przestępstw międzynarodowych. L. Gardocki opowiada się⁷⁰ za ujmowaniem obu tych kategorii pojęciem *prawa karnego międzynarodowego*, rozumianym w sposób szeroki. J. Banach-Gutierrez, dzieląc ten pogląd, wyraża przekonanie o zbieżności zakresów obu przedmiotowych kategorii⁷¹.

Inni autorzy wskazują na celowość ich odróżnienia, np. M. Rogacka-Rzewnicka podkreśla⁷² „niejednorodność materii prawnej podlegającej regulacji obu tych sfer”. J. Barcik i T. Srogosz wyraźnie odróżniają⁷³ *prawo karne międzynarodowe*, stanowiące dział prawa karnego, od *prawa międzynarodowego karnego*, stanowiącego dział prawa międzynarodowego publicznego. Również A. Marek⁷⁴, który pod pojęciem *prawa karnego międzynarodowego*

⁶⁷ Zob. np. A. Eser, B. Hecker (w:) A. Schönke, H. Schröder (red.), *Strafgesetzbuch*, Wydawnictwo C.H. Beck, Monachium 2010, nb. 20 - 21; G. Werle, *Völkerstrafrecht*, Wydawnictwo Mohr Siebeck, Tybinga 2007.

⁶⁸ Zob. np. K. Ambos, *Internationales Strafrecht. Strafanwendungsrecht, Völkerstrafrecht, Europäisches Strafrecht, Rechtshilfe*, wyd. 5, Wydawnictwo C.H. Beck, Monachium 2018; S. Gless, *Internationales Strafrecht. Grundriss für Studium und Praxis*, wyd. 2, Wydawnictwo Helbing Lichtenhahn, Bazylea 2015.

⁶⁹ L. Gardocki, op. cit., s. 16.

⁷⁰ L. Gardocki, *Prawo karne*, wyd. 18, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 3 - 4.

⁷¹ J. Banach-Gutierrez, *Prawo karne międzynarodowe - pojęcie i przedmiot regulacji* (w:) L. Boguni (red.), *Nowa kodyfikacja prawa karnego*, tom XVI, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2004, s. 16.

⁷² M. Rogacka-Rzewnicka, *Prawo międzynarodowe karne: rozwój i perspektywy sądownictwa międzynarodowego w sprawach karnych*, *Studia Iuridica* tom 41 XLI/2003, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2003, s. 216.

⁷³ J. Barcik, T. Srogosz, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2007, s. 300.

⁷⁴ A. Marek, *Prawo karne*, wyd. 10, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2011, s. 7.

rozumie „przepisy krajowych kodeksów karnych odnoszące się do przestępstw popełnionych za granicą lub cudzoziemców dopuszczających się przestępstw w danym kraju oraz międzynarodowej współpracy w zakresie ścigania karnego i wykonywania wyroków”, a pod pojęciem „*tzw.*” *międzynarodowego prawa karnego* „przepisy międzynarodowego prawa publicznego dotyczące przestępstw międzynarodowych, zwłaszcza zbrodni przeciwko pokojowi, ludzkości i przestępstw wojennych oraz ich ścigania i sądenia (normy traktatowe, zwłaszcza konwencje)”. M. Królikowski i in. podkreślają⁷⁵, że „w wielu przypadkach współwystępowanie tych samych treści w normach obu rodzajów i współzależność celów obu postaci internacjonalizacji odpowiedzialności karnej osłabia powody ich ścisłego rozróżniania”. M. Płachta podnosi⁷⁶, że niezależnie od stosowania odmiennej terminologii na odróżnienie międzynarodowych aspektów prawa i procesu karnego od karnoprawnych aspektów prawa międzynarodowego, *de facto* mamy do czynienia z jedną dziedziną prawa, którą konsekwentnie określa mianem *międzynarodowego prawa karnego*. Jak trafnie zauważa A. Marek⁷⁷, ujęcie obydwu kategorii wspólnym pojęciem *prawa karnego międzynarodowego*, nie usunie jednak różnicy między nimi, szczególnie w odniesieniu do źródeł, procedury i zasad stosowania.

W literaturze zagranicznej również nie ma zgody co do znaczeniowego zakresu międzynarodowego prawa karnego. Za jego wąskim rozumieniem opowiada się E. van Sliedregt⁷⁸, ograniczając zakres tego prawa do karnych aspektów prawa międzynarodowego, w tym wyłącznie do zbrodni międzynarodowych, i odróżniając je od transnarodowego prawa karnego. Również A. Cassese⁷⁹, który poza zbrodniami międzynarodowymi w wąskie rozumienie międzynarodowego prawa karnego włącza także tortury i terroryzm międzynarodowy.

Za szerokim ujęciem międzynarodowego prawa karnego opowiada się E. S. Podgor⁸⁰, włączając w jego zakres zarówno międzynarodowe aspekty krajowego prawa karnego, jak i karne aspekty prawa międzynarodowego. Autor ten nie zgadza się ze stwierdzeniem, że obszar międzynarodowego prawa karnego powinien być ograniczony jedynie do zakresu działania

⁷⁵ M. Królikowski, P. Wiliński, J. Izdorczyk, op. cit., s. 28.

⁷⁶ M. Płachta, op. cit., s. 11.

⁷⁷ A. Marek, op. cit., s. 7.

⁷⁸ E. van Sliedregt, op. cit.

⁷⁹ A. Cassese, P. Gaeta, L. Baig, M. Fan, C. Gosnell, A. Whiting, op. cit., s. 5.

⁸⁰ E. S. Podgor, *Understanding International Criminal Law*, Wydawnictwo Lexis Nexis, Newark 2004, s. 3 - 5; także tu: E. S. Podgor, R. S. Clark, *Understanding International Criminal Law*, Wydawnictwo Lexis Nexis, New Province 2013, s. 3 - 5.

międzynarodowych trybunałów karnych, czyli międzynarodowego prawa karnego *sensu stricto*, jako że jest wiele aspektów, w których prawo międzynarodowe odgrywa istotną rolę w krajowym prawie karnym poszczególnych państw. Podobnego zdania jest M. Ch. Bassiouni, który pisze⁸¹ wręcz o systemie międzynarodowego prawa karnego, na który składa się wiele elementów czerpiących z różnych dyscyplin prawnych i odpowiadających im gałęzi prawa, obejmującym swym zakresem obszerny katalog przestępstw międzynarodowych.

Autorka niniejszej rozprawy podziela pogląd o wąskim rozumieniu międzynarodowego prawa karnego i ograniczeniu jego zakresu wyłącznie do zbrodni międzynarodowych, którą to myśl rozwinie w dalszej części niniejszego rozdziału.

1.3. Miejsce międzynarodowego prawa karnego w systematyce prawa

Już M. Muszkat wskazuje⁸² na „brak precyzji we właściwej klasyfikacji międzynarodowego prawa karnego”. Przyczyn upatruje m.in. w niedostatecznym usystematyzowaniu i rozpracowaniu tej młodej dyscypliny; w sensie politycznym jej odrębności; czy w fakcie, że początek swój wzięła ona z opracowań dotyczących zasięgu norm wewnętrznego prawa karnego.

T. Cyprian i J. Sawicki wskazują⁸³ na sporność kwestii przynależności systemowej międzynarodowego prawa karnego. Także R. Sonnenfeld⁸⁴, która wiąże ją z szeregiem „podstawowych” problemów, jak źródła czy podmioty tego prawa. Wówczas jednak, jak zauważa, zespół norm był niewielki, a praktyka „niezbyt obszerna”. Mimo upływu lat i szerszej praktyki w tym zakresie, spór o miejsce międzynarodowego prawa karnego w systematyce prawa jest w dalszym ciągu aktualny. M. Rogacka-Rzewnicka⁸⁵ jego przyczyn upatruje w normatywnej różnorodności regulacji, przez którą tak trudno jest zdefiniować zakres tego prawa. Przy czym problem ten uznaje za „sprawę drugorzędną”.

I. I. Karpiec wyróżnia⁸⁶ cztery koncepcje, na których opierają się próby sformułowania pojęcia międzynarodowego prawa karnego:

- 1) międzynarodowe prawo karne jest samodzielną gałęzią prawa międzynarodowego;

⁸¹ M. Ch. Bassiouni (red.), op. cit., s. 3 i nast.

⁸² M. Muszkat, op. cit., s. 39.

⁸³ T. Cyprian, J. Sawicki, op. cit., X.

⁸⁴ R. Sonnenfeld, op. cit., s. 65.

⁸⁵ M. Rogacka-Rzewnicka, op. cit., s. 113 - 114.

⁸⁶ I. I. Karpiec, *Przestępstwa o charakterze międzynarodowym*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1983, s. 22.

- 2) międzynarodowe prawo karne jest częścią międzynarodowego prawa publicznego (lub prywatnego);
- 3) międzynarodowe prawo karne jest częścią prawa karnego; oraz
- 4) międzynarodowe prawo karne jest samodzielną, kompleksową gałęzią prawa.

W. Radecki natomiast, wskazując⁸⁷ cztery kierunki najczęściej spotykane w literaturze, pomija koncepcję międzynarodowego prawa karnego jako samodzielnej gałęzi prawa międzynarodowego, a dodaje koncepcję zakładającą, że międzynarodowe prawo karne nie istnieje, „jeszcze” nie istnieje, albo jest konstrukcją tylko teoretyczną.

Międzynarodowemu prawu karnemu niejednokrotnie odmawiano przymiotu samodzielnej dyscypliny prawniczej. I. I. Karpiec podkreśla⁸⁸ brak istnienia „jednoznacznej argumentacji” przemawiającej zarówno „za”, jak i „przeciw” istnieniu takiego prawa. Dyskusyjne jest nie tylko pojęcie międzynarodowego prawa karnego, ale nawet sama potrzeba istnienia takiej gałęzi prawa.

Istnienie międzynarodowego prawa karnego w ówczesnej praktyce neguje G. Schwarzenberger⁸⁹. Propozycje rozwoju tej dziedziny prawa określa jako „*nowe dernier cri*”⁹⁰ i podkreśla istnienie co najmniej sześciu znaczeń, w których terminu międzynarodowego prawa karnego używają zwolennicy uznania go za część istniejącego prawa narodów. I tak, omawia międzynarodowe prawo karne:

- jako zasięg terytorialny krajowego prawa karnego;
- jako krajowe prawo karne wskazane normą międzynarodową;
- jako krajowe prawo karne usankcjonowane normą międzynarodową;
- jako krajowe prawo karne wspólne dla narodów cywilizowanych;
- jako współpracę międzynarodową w zakresie administrowania krajowym wymiarem sprawiedliwości w sprawach karnych; wreszcie
- międzynarodowe prawo karne w znaczeniu materialnym.

Chociaż Autor ten przyznaje, że kwestia międzynarodowego prawa karnego weszła w etap kształtowania się, na którym można ją postrzegać jako ówczesny problem prawny,

⁸⁷ W. Radecki, op. cit., s. 133.

⁸⁸ I. I. Karpiec, op. cit., s. 13.

⁸⁹ G. Schwarzenberger, The Problem of an International Criminal Law (reprinted from (1950) 3 Current Legal Problems) (w:) G. O. W. Mueller, E. M. Wise, International Criminal Law, Wydawnictwo Fred B. Rothman & Co. - South Hackensack, N.J, Sweet & Maxwell Limited - Londyn, Nowy Jork 1965, s. 3 i nast.

⁹⁰ Rozumiane z j. francuskiego jako „najnowsza moda”.

to neguje jego istnienie. Zaznacza, że prawo międzynarodowe nie wykształciło jeszcze swojej własnej gałęzi prawa karnego. Wyjaśniając, dlaczego w społeczności światowej nie istnieje międzynarodowe prawo karne w „żadnym prawdziwym znaczeniu”⁹¹, podnosi m.in. że założenie, iż międzynarodowe prawo karne, które ma mieć zastosowanie wobec światowych mocarstw, stanowi sprzeczność samą w sobie, bowiem zakładałoby istnienie międzynarodowej władzy w stosunku do nich nadrzędnej, a w rzeczywistości każda próba wprowadzenia w życie i egzekwowania międzynarodowego kodeksu karnego przeciwko Związkowi Radzieckiemu lub Stanom Zjednoczonym stanowiłaby po prostu wojnę, tyle że pod inną nazwą. W jego ocenie „społeczność międzynarodowa będzie wystarczająco silna, aby dźwżyć miecz powszechnego wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych”, wtedy i tylko wtedy, gdy i jeśli „miecze wojny” zostaną odebrane ich ówczesnym strażnikom.

Uczeni wielokrotnie ostrożnie wypowiadali się o możliwości utworzenia międzynarodowego prawa karnego. Na przykład P. Bouzat, który zagadnienie międzynarodowego prawa karnego określał⁹² jako „bardzo delikatne” i nie opowiadał się ani za jego utworzeniem, ani przeciw. R. Merle opowiadał się⁹³ za powściągliwym podejściem do kwestii utworzenia międzynarodowego prawa karnego i podkreślał, że problem ten znajdował się w stadium badań doktrynalnych.

B. Franczyk, pogląd o wyodrębnieniu lub kształtowaniu się międzynarodowego prawa karnego, określał⁹⁴ jako przedwczesny. Uzasadnienie stanowić ma fakt, iż pomimo istnienia umów międzynarodowych mających na celu uregulowanie tej problematyki, nie było w poszczególnych państwach jednolitych przepisów dotyczących ścigania i karania sprawców zbrodni wojennych. A, w ocenie tego Autora, „tylko przyjęcie jednolitych przepisów materialnych i formalnych - nie mówiąc już o wyodrębnionej i ściśle ustalonej jurysdykcji - uzasadniłoby sąd przeciwny”. Argument ten za nietrafny uznał J. Waszczyński⁹⁵ i, jak podniósł, „fakt bowiem niewywiązywania się poszczególnych państw z przyjętych międzynarodowych zobowiązań nie decyduje ani o istnieniu tych zobowiązań, ani o ich miejscu w systemie

⁹¹ G. Schwarzenberger, op. cit., s. 35.

⁹² P. Bouzat i J. Pinatel, *Traité de droit pénal et de criminologie*, t. II, Wydawnictwo Dalloz, Paryż 1963, s. 1294.

⁹³ R. Merle, A. Vitu, *Traité de droit criminel*, Wydawnictwo Cujas, Paryż 1967, s. 245.

⁹⁴ B. Franczyk, *Zasady norymberskie a podstawy ścigania i karania zbrodni wojennych w ustawodawstwie polskim, [w:] Norymberga — nadal otwarty rozdział historii. W XXX rocznicę wyroku Międzynarodowego Trybunału Wojskowego, Ministerstwo Sprawiedliwości, Główna Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce, Warszawa 1977, s. 226.*

⁹⁵ J. Waszczyński, op. cit., s. 59.

prawnym. Argument ten równie dobrze można by zastosować do prawa międzynarodowego jako całości, gdyż niewywiązywanie się ze zobowiązań międzynarodowych daje się stwierdzić nagminnie”. Dodał też, że „brak jednolitych przepisów materialnych i formalnych sam przez się o niczym w omawianej materii nie świadczy, o ile tylko — przy całej różnorodności unormowań krajowych — podstawowe wspólne zasady zostają uhonorowane”⁹⁶.

J. Gilas za niesłuszny uznał⁹⁷ pogląd, że wyłącznie trybunały międzynarodowe mogłyby świadczyć o istnieniu międzynarodowego prawa karnego, jako że wymiar sprawiedliwości mogłyby sprawować organy wewnętrzne. Za niesłuszne uznał także stwierdzenie, że o nieistnieniu międzynarodowego prawa karnego świadczy brak przewidzianych sankcji za przestępstwa międzynarodowe w normach międzynarodowych.

Dzisiaj już jednak nie neguje się istnienia międzynarodowego prawa karnego i nie sposób nie zgodzić się z M. Płachtą⁹⁸, że „czasy, w których kwestionowano zasadność wyodrębniania takiej gałęzi prawa, a nawet odmawiano jej racji bytu”, minęły bezpowrotnie.

Odpowiadając na pytanie, czy można rozpatrywać międzynarodowe prawo karne jako część wewnętrznego prawa karnego, I. I. Karpiec wskazuje⁹⁹ na istniejące pomiędzy nimi podobieństwa. I tak, międzynarodowe prawo karne, tak jak wewnętrzne, zajmuje się czynami społecznie niebezpiecznymi, czyli przestępstwami. Podmiotami odpowiedzialności w obu przypadkach są osoby fizyczne; w obu przypadkach działają także typowe instytucje prawa karnego, tj. poczynałość, wina, wiek jako granica odpowiedzialności karnej, współsprawstwo, stadia dokonywania przestępstwa, przedawnienie ścigania etc. Ponadto, zarówno przestępstwa międzynarodowe, jak i przestępstwa o charakterze międzynarodowym mają pociągać za sobą skazanie, zatem odpowiedzialność specyficzną dla prawa karnego. Za nie bez znaczenia uznaje także fakt istnienia, w wewnętrznym prawie karnym, norm sięgających w dziedzinę stosunków międzynarodowych, a także np. norm włączonych do niego na podstawie przyjętych przez państwo zobowiązań, wynikających z konwencji międzynarodowych.

Z drugiej strony, wskazuje¹⁰⁰ I. I. Karpiec na szereg różnic pomiędzy międzynarodowym prawem karnym a prawem wewnętrznym, w tym m.in. fakt, że przestępstwa wówczas uznane

⁹⁶ Ibidem, s. 59 - 60.

⁹⁷ J. Gilas, *Systemy normatywne w stosunkach międzynarodowych*, Wydawnictwo PWN, Warszawa-Poznań-Toruń 1981, s. 96.

⁹⁸ M. Płachta, op. cit., s. 6.

⁹⁹ I. I. Karpiec, op. cit., s. 26 - 27.

¹⁰⁰ Ibidem, s. 28.

za międzynarodowe (przede wszystkim przestępstwa przeciwko pokojowi i ludzkości, naruszające wspólne interesy narodów), wykraczały poza ramy stosunków regulowanych przez prawo wewnętrzne. Stąd też, w jego opinii, nie można rozpatrywać międzynarodowego prawa karnego jako części wewnętrznego prawa karnego. Także R. Sonnenfeld wyklucza¹⁰¹ przynależność międzynarodowego prawa karnego do systemu prawa krajowego państw, z tym, że swoje stanowisko argumentuje przynależnością systemową źródeł norm międzynarodowokarnych.

J. Banach-Gutierrez zwraca uwagę¹⁰² na brak kodyfikacji prawa karnego międzynarodowego, w przeciwieństwie do prawa wewnętrznego. Tam, gdzie ustawy karne państw są wewnętrznie spójne i przewidują szczegółowe regulacje, prawo karne międzynarodowe „nie posiada tak konsekwentnej i zwartej całości przepisów”. Nie bez znaczenia pozostaje także fakt, że w prawie karnym międzynarodowym brak jest przepisów dotyczących sankcji karnych. Stąd, jak podnosi¹⁰³, „mogą powstać wątpliwości i utrudnienia w świetle zasady *nulla poena sine lege*”.

Według M. Muszkata¹⁰⁴, międzynarodowego prawa karnego nie można uznać za wewnętrzne prawo karne, a jest to prawo „rzutowane na płaszczyznę stosunków międzynarodowych”. Wskazuje on, że zarówno pojęcia, jak i instytucje prawa karnego w międzynarodowym prawie karnym mają inną treść, inne znaczenie i inny wydźwięk. Jak podnosi, w międzynarodowym prawie karnym, inaczej niż w wewnętrznym, przedstawia się pojęcie przestępstwa, czy kwestia narzędzia zbrodni; inaczej kształtują się zagadnienia sprawstwa, współsprawstwa i uczestnictwa w przestępstwie; inne oblicze przyjmują pojęcie winy, znaczenie rozkazu, instytucja obrony koniecznej, czy siły wyższej etc. Stąd też, uznaje on specyficzny charakter norm międzynarodowego prawa karnego i ich zupełną odrębność od wewnętrznego prawa karnego.

J. Waszczyński podnosi¹⁰⁵ nadrzędność międzynarodowego prawa karnego w stosunku do prawa wewnętrznego poszczególnych państw, w związku z którą m.in. przepisy międzynarodowego prawa karnego „nie muszą trzymać się w sposób bezwzględny zasad, jakie

¹⁰¹ R. Sonnenfeld, op. cit., s. 65.

¹⁰² J. Banach-Gutierrez, op. cit., s. 40 - 41.

¹⁰³ Ibidem, s. 41.

¹⁰⁴ M. Muszkat, op. cit., s. 40.

¹⁰⁵ J. Waszczyński, op. cit., s. 61 - 62.

obowiązują w prawie karnym wewnętrznym państw (np. *nullum crimen sine lege*, stosowanie przedawnienia itd.)”.

W odniesieniu do koncepcji międzynarodowego prawa karnego jako części prawa międzynarodowego publicznego lub prywatnego, I. I. Karpiec uznaje¹⁰⁶, podobnie jak wyżej, iż nie może być ono rozpatrywane jako część ani międzynarodowego prawa publicznego, ani prywatnego. Autor ten krytykuje ideę „kryminalizacji” prawa międzynarodowego, jako nie wytrzymującą krytyki i niesłuszną w samym założeniu¹⁰⁷, i uważa, iż nie należy „kryminalizować” ani międzynarodowego prawa publicznego, ani międzynarodowego prawa prywatnego¹⁰⁸. Zauważa przy tym, że wraz z rozwojem współpracy międzynarodowej wzrasta znaczenie międzynarodowego prawa publicznego, ale także powstają nowe gałęzie prawa regulujące stosunki międzynarodowe, w tym „regulujące te dziedziny stosunków międzynarodowych, które wykraczają poza zakres międzynarodowego prawa publicznego, [...] regulują bardziej konkretne zagadnienia”¹⁰⁹. Dopuszcza więc możliwość powstania systemu gałęzi prawa, „w odniesieniu do których międzynarodowe prawo publiczne będzie stanowiło ogólnoteoretyczną gałąź prawa, regulującą podstawowe, zasadnicze problemy stosunków międzypaństwowych”¹¹⁰.

S. Glaser postrzega¹¹¹ rolę międzynarodowego prawa karnego w porządku międzynarodowym analogicznie do roli krajowego prawa karnego w porządku wewnętrznym. Międzynarodowe prawo karne ma zabezpieczać wysokiej rangi dobra chronione przez prawo międzynarodowe tak, jak krajowe prawo karne zabezpiecza wysokiej rangi dobra chronione przez prawo narodowe. Stąd też, jak podnosi, międzynarodowe prawo karne jest ściśle związane z prawem międzynarodowym, wręcz tworzy z nim jedną gałąź.

L. Gardocki zauważa¹¹², że w XIX w. i na początku XX w. prawo międzynarodowe karne postrzegano jako dziedzinę „bliźniaczą” do prawa międzynarodowego prywatnego, obejmującą przepisy prawa wewnętrznego dotyczące stosowania ustaw karnych w sprawach

¹⁰⁶ I. I. Karpiec, op. cit., s. 26.

¹⁰⁷ Ibidem, s. 30.

¹⁰⁸ Ibidem, s. 33.

¹⁰⁹ Ibidem, s. 33.

¹¹⁰ Ibidem, s. 32 - 33.

¹¹¹ S. Glaser, *Infraction internationale. Ses éléments constitutifs et ses aspects juridiques*, Wydawnictwo Librairie Generale de Droit et de Jurisprudence, Paryż 1957, s. 9.

¹¹² L. Gardocki, *Zarys...*, op. cit., s. 8.

z elementem obcym. Z. Cybichowski określa¹¹³ międzynarodowe prawo karne jako „tą część międzynarodowego prawa prywatnego, która dotyczy prawa karnego”. Wyłączył z jego zakresu m.in. przepisy traktatów międzynarodowych o ochronie dóbr prawnych przed zamachami międzynarodowymi. W. Radecki zauważa¹¹⁴, że w tym ujęciu międzynarodowe prawo karne będzie *de facto* prawem kolizyjnym stanowiącym część prawa wewnętrznego. Tak właśnie miał je początkowo rozumieć H. Donnedieu de Vabres, który uznawał je jednak za część wewnętrznego prawa karnego¹¹⁵. J. Gilas pisze¹¹⁶, że prawo międzynarodowe prywatne, przez jakiś czas obejmujące także kolizyjne normy prawa karnego, było uznawane za część prawa wewnętrznego. Trafnie zauważa J. Waszczyński¹¹⁷, że postrzeganie międzynarodowego prawa karnego jako części wewnętrznego prawa karnego, które nie było kwestionowane w okresie, gdy prawo to identyfikowano z prawem kolizyjnym, „nie posiada już dzisiaj właściwie obrońców”. Natomiast głównym problemem pozostaje obecnie stosunek międzynarodowego prawa karnego do międzynarodowego prawa publicznego.

Zgodnie z poglądem L. Ehrlicha¹¹⁸, międzynarodowe prawo karne stanowi dział prawa międzynarodowego. M. Rogacka-Rzewnicka zauważa¹¹⁹, że „aspekty karne stanowią jeden z ważniejszych obszarów prawa międzynarodowego publicznego”, a samo „międzynarodowe prawo karne stanowi stosunkowo wąski, choć nader ważny obszar prawa międzynarodowego publicznego”.

Za gałąź międzynarodowego prawa publicznego uznaje międzynarodowe prawo karne A. Cassese¹²⁰. Zaznacza jednak, że prawo to posiada unikalną cechę i, bardziej niż inne obszary prawa międzynarodowego publicznego, jednocześnie wywodzi się i nieustannie czerpie zarówno z międzynarodowego prawa humanitarnego, jak i krajowego prawa karnego¹²¹. Określa więc międzynarodowe prawo karne jako „hybrydową gałąź prawa”¹²². Wskazuje także na jego dwojaki stosunek do prawa międzynarodowego publicznego. Pierwszym jest wzajemna

¹¹³ Z. Cybichowski, op. cit., s. 16.

¹¹⁴ W. Radecki, op. cit., s. 135.

¹¹⁵ H. Donnedieu de Vabres, *Introduction à l'étude du droit penal international*, Wydawnictwo L. Tenin, Paryż 1922, s. 5 - 6.

¹¹⁶ J. Gilas, op. cit., s. 95.

¹¹⁷ J. Waszczyński, op. cit., s. 56.

¹¹⁸ L. Ehrlich, *Prawo międzynarodowe*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1958, s. 86.

¹¹⁹ M. Rogacka-Rzewnicka, op. cit., s. 113.

¹²⁰ A. Cassese, P. Gaeta, L. Baig, M. Fan, C. Gosnell, op. cit., s. 3.

¹²¹ *Ibidem*, s. 5.

¹²² *Ibidem*, s. 7.

subsydiarność, która wyraża się m.in. w tym, że większość czynów zabronionych w międzynarodowym prawie karnym, jest uznana za czyny bezprawne także w prawie międzynarodowym. Stąd, ich popełnienie, może pociągnąć podwójną odpowiedzialność: odpowiedzialność karną osoby fizycznej na mocy międzynarodowego prawa karnego i odpowiedzialność państwa na mocy norm międzynarodowych. Druga relacja, jak zaznacza, jest bardziej skomplikowana, jako że u podstaw tych obszarów prawa leżą dwie sprzeczne filozofie. Międzynarodowe prawo karne dotyczy, przede wszystkim, postępowania osób fizycznych, a prawo międzynarodowe publiczne reguluje natomiast postępowanie państw.

J. Barcik i T. Srogosz, odróżniając prawo karne międzynarodowe od prawa międzynarodowego karnego, wyraźnie wskazują¹²³, że to drugie stanowi dział prawa międzynarodowego publicznego. Podobnie pisze A. Marek¹²⁴. J. Waszczyński podnosi¹²⁵, że zagadnienia wchodzące w zakres międzynarodowego prawa karnego włączone są, zarówno w polskich, jak i zagranicznych podręcznikach prawa międzynarodowego publicznego, w wykład tego właśnie prawa. I chociaż w dużej mierze wynika to z wieloletniej tradycji, to obecnie głównym argumentem przywoływanym przez zwolenników przynależności międzynarodowego prawa karnego do prawa międzynarodowego publicznego jest wspólny system źródeł prawa obu tych dziedzin, a zwłaszcza - umowa międzynarodowa.

Tymczasem A. Klafkowski, odnosząc się do problematyki stosunku prawa międzynarodowego do prawa wewnętrznego w Polsce, w opinii składanej przed Najwyższym Trybunałem Narodowym¹²⁶ stwierdził, że nie ma takiego działu prawa międzynarodowego publicznego jak „prawo międzynarodowe karne”. Jak zaznaczył: „Istnieją konkretne umowy międzynarodowe, które regulują problematykę przestępstw i przestępców międzynarodowych. Istnieją umowy międzynarodowe, z których wynika dążenie do skatalogowania i szczegółowego określenia przestępstw, zwłaszcza zbrodni wojennych i zbrodni przeciw ludzkości. Jednak sam termin „międzynarodowe prawo karne” - szeroko stosowany po II wojnie światowej - nie posiada adekwatnego działu w prawie międzynarodowym publicznym. Można

¹²³ J. Barcik, T. Srogosz, op. cit., s. 300.

¹²⁴ Zob. A. Marek, op. cit., s. 7.

¹²⁵ J. Waszczyński, op. cit., s. 57 - 58.

¹²⁶ A. Klafkowski, Proces przeciwko Erichowi Kochowi. Opinia pisemna z dnia 1 grudnia 1958 r., wygłoszona w dniu 12 stycznia 1959 r., Archiwum GKBZHWP, sygn. IV k 311/58, t. VII (w:) C. Pilichowski (zebr.), Ekspertyzy i orzeczenia przed Najwyższym Trybunałem Narodowym, Ministerstwo Sprawiedliwości, Główna Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce, Informacja wewnętrzna nr 59, Warszawa 1979, s. 127.

co najwyżej stwierdzić, że tzw. prawo międzynarodowe karne znajduje się w stadium tworzenia. A i to stwierdzenie może być sporne”.

M. Rogacka-Rzewnicka zauważa¹²⁷, że tam gdzie celem prawa międzynarodowego publicznego jest uregulowanie rozmaitych aspektów stosunków między państwami, których nie można rozstrzygnąć za pomocą odpowiednich wewnętrznych regulacji prawnych, regulacje prawa międzynarodowego karnego „nie są wynikiem czysto użytecznej potrzeby unormowania aspektów karnych prawa międzynarodowego publicznego, gdyż realizowanie odpowiedzialności karnej za przestępstwa o charakterze międzynarodowym może nastąpić w ramach krajowych porządków prawnych”.

J. Waszczyński wskazuje¹²⁸ także na różnice w kwestii podmiotów prawa właściwych dla obu dziedzin, gdzie podmiotem prawa międzynarodowego publicznego są przede wszystkim państwa i zasadniczy akcent położony jest na państwo, tak podmiotem międzynarodowego prawa karnego są przede wszystkim jednostki i na nich spoczywa akcent (na ich winie i ukaraniu). Tymczasem V. V. Pella, który za podmioty międzynarodowego prawa karnego uznawał zarówno państwa jak i osoby fizyczne, prawo to uważa¹²⁹ za dział międzynarodowego prawa publicznego.

J. Waszczyński zauważa¹³⁰ także, że założenie, iż czyny sprzeczne z zobowiązaniami wynikającymi z porozumień międzynarodowych (w których sygnatariusze zobowiązują się nie dokonywać lub dokonywać określonych działań) są przestępstwami międzynarodowymi, w istocie jest międzynarodowemu prawu publicznemu obce, „wymaga bowiem oparcia się na zasadzie odpowiedzialności subiektywnej, która decyduje zarówno o samej odpowiedzialności sprawców, jak i określa zasady ich karania”.

A. Bustamante, analogicznie jak w prawie międzynarodowym, dokonał podziału międzynarodowego prawa karnego na publiczne i prywatne¹³¹. Międzynarodowe publiczne prawo karne traktować miało o odpowiedzialności podmiotów prawa narodów za dokonane przez nie przestępstwa, a do prywatnego zaliczył normy kolizyjne poszczególnych

¹²⁷ M. Rogacka-Rzewnicka, op. cit., s. 214 - 215.

¹²⁸ J. Waszczyński, op. cit., s. 62.

¹²⁹ Zob. V. V. Pella, *La criminalité collective des esats et le droit penal de l'avenir*, wyd. 2, Wydawnictwo Godde, Bukareszt 1926, s. 173.

¹³⁰ J. Waszczyński, op. cit., s. 62.

¹³¹ A. Sánchez de Bustamante y Sirvén, *Droit international public*, t. IV, Wydawnictwo Sirey, Paryż 1937, s. 12 - 14.

wewnętrznych ustaw karnych. I. I. Karpiec, poddając ten pogląd krytyce¹³², sprzeciwia się m.in. „podziałowi międzynarodowego prawa karnego na dwa działy, bez precyzyjnego ich odgraniczenia od dwóch działów prawa międzynarodowego”. Stanowisko A. Bustamante za niesłuszne „w sposób oczywisty” przyjął także M. Muszkat¹³³, jako że uznaje ono „za dział międzynarodowego prawa publicznego prawo regulujące stosunki nie tylko pomiędzy państwami, ale i stosunki pomiędzy innymi osobami prawnymi (przestępstwa wszystkich międzynarodowych osób prawnych), pomija zaś zagadnienie umiejscowienia przestępstw, popełnionych przez osoby fizyczne, a groźnych dla pokojowych stosunków międzynarodowych”. Co więcej, do międzynarodowego prawa prywatnego zaliczone zostały kolizyjne normy prawa karnego, należące - w opinii M. Muszkata - do „całkiem innego działu publicznego prawa wewnątrzpaństwowego”.

Autor ten postrzega¹³⁴ międzynarodowe prawo karne jako nadrzędne w stosunku do międzynarodowego prawa publicznego z punktu widzenia mocy obowiązującej jego instytucji. Jego podmiotami mogą być nie tylko państwa, ale także osoby fizyczne i inne osoby prawne. Międzynarodowe prawo karne reguluje „tylko ten określony dział prawa w stosunkach wewnętrznych jak i międzynarodowych, który wiąże się z represją przestępstw międzynarodowych, groźnych dla pokojowego porządku społeczności międzynarodowej”.

J. Waszczyński podkreśla¹³⁵, że międzynarodowe prawo karne „wykraczając poza ramy prawa karnego wewnętrznego, nie daje się jednocześnie wtłoczyć w ramy międzynarodowego prawa publicznego”. I chociaż międzynarodowe prawo karne, rozumiane jako „docelowy punkt spotkań reguł karnych międzynarodowego prawa publicznego i reguł kolizyjnego prawa wewnętrznego [...], znajdując się *in statu nascendi*, ma przed swym okrzepnięciem daleką drogę do przebycia”, to „dotychczasowy rozwój pojęć prawnokarnych zawartych w układach międzynarodowych jak również internacjonalizacja reguł kolizyjnych wskazują, iż nieuchronnie postępuje wyodrębnienie się tej nowej dziedziny prawa oraz wewnętrzne konsolidowanie jego przepisów”¹³⁶.

¹³² Zob. I. I. Karpiec, op. cit., s. 23 - 24.

¹³³ M. Muszkat, op. cit., s. 39.

¹³⁴ Ibidem, s. 45.

¹³⁵ J. Waszczyński, op. cit., s. 62.

¹³⁶ Ibidem, s. 62 - 63.

Rozważając słusność koncepcji międzynarodowego prawa karnego jako samodzielnej gałęzi prawa międzynarodowego I. I. Karpiec przytacza¹³⁷ m.in. pogląd Ł. N. Galenskiej, która w jednej ze swoich prac¹³⁸ twierdzi, że międzynarodowe prawo karne stanowi kompleksową gałąź nauki prawa międzynarodowego, ale jako gałąź prawa międzynarodowego nie istnieje; oraz M. I. Błum, która stwierdza¹³⁹, że uznanie międzynarodowego prawa karnego za gałąź prawa międzynarodowego zakłada istnienie nauki międzynarodowego prawa karnego, jako odrębnej gałęzi nauki prawa. Wnioskuje on, że chociaż międzynarodowe prawo karne sprzyja normalnemu rozwojowi stosunków międzynarodowych, nie stanowi ono jednak części prawa międzynarodowego, „którego zagadnienia są znacznie szersze niż zagadnienia międzynarodowoprawnej odpowiedzialności karnej przestępców”¹⁴⁰.

J. Gilas wymienia prawo międzynarodowe karne wśród prawnomiędzynarodowych gałęzi, które wyodrębniły się - jako części prawa międzynarodowego - równolegle do prawa międzynarodowego publicznego. Przy czym, jak zaznacza¹⁴¹, pozycja tego prawa jako odrębnej gałęzi prawa międzynarodowego, jest „stosunkowo najsłabsza”; pogląd ten popiera R. Sonnenfeld¹⁴². M. Królikowski¹⁴³, postrzegając prawo karne międzynarodowe jako dziedzinę prawa międzynarodowego, zdecydowanie odróżnia je od prawa międzynarodowego publicznego i krajowego prawa karnego, o czym ma świadczyć m.in. „dualizm systematyki norm (międzynarodowej) i ich treści (karnej)”. Prawo karne międzynarodowe w wąskim ujęciu M. Królikowski i in. postrzegają¹⁴⁴, podobnie jak J. Gilas, jako wyodrębnioną część prawa międzynarodowego, równoległą do prawa międzynarodowego publicznego.

M. Muszkat międzynarodowe prawo karne uznaje za dział prawa odrębny od międzynarodowego prawa publicznego, całkiem samodzielny, którego podmiotami – w przeciwieństwie do międzynarodowego prawa publicznego, dotyczącego stosunków istniejących wyłącznie między państwami - mogą być zarówno osoby fizyczne, jak i prawne

¹³⁷ I. I. Karpiec, op. cit., s. 26.

¹³⁸ Zob. Ł. N. Galenskaja, O poniatti miezdunarodnogo ugołownogo prawa, Sowietskij jezegodnik miezdunarodnogo prawa 1969.

¹³⁹ M. I. Błum, Diejstwije ugołownogo zamora w prostranstwie i miezdunarodno-prawowaja borba s priestuplenijami. Woprosy borby s priestupnostju, Uczyenyje zapiski Łatwijskogo uniwersitieta, 212/1974, s. 274.

¹⁴⁰ I. I. Karpiec, op. cit., s. 26.

¹⁴¹ J. Gilas, op. cit., s. 96.

¹⁴² R. Sonnenfeld, op. cit., s. 65.

¹⁴³ M. Królikowski, Problem „prawa karnego międzynarodowego”, Kwartalnik Prawa Publicznego, Nr 3/2007, s. 96.

¹⁴⁴ M. Królikowski, P. Wiliński, J. Izdorczyk, op. cit., s. 33.

(w tym państwa)¹⁴⁵. W opinii tego Autora międzynarodowe prawo karne nie mieści się „ani w ramach państwowego prawa karnego, ani też międzynarodowego prawa publicznego”, a dziedziny te chociaż „niewątpliwie styczne”, są „całkiem odrębne”¹⁴⁶. Samoistność międzynarodowego prawa karnego uzasadnia m.in. faktem, iż reguluje ono „przede wszystkim represję przestępstw niebezpiecznych dla społeczności międzynarodowej jako całości”¹⁴⁷. M. Muszkat wskazuje przy tym na wyższość norm międzynarodowego prawa karnego nad normami nie tylko wewnętrznego prawa karnego, ale także „wszelkiego innego prawa międzynarodowego i państwowego”, gdzie w przypadku sprzeczności między normami prawa wewnętrznego a normami międzynarodowego prawa karnego, obowiązują te drugie¹⁴⁸.

I. I. Karpiec, rozpatrując koncepcję odrębności międzynarodowego prawa karnego, zaznacza¹⁴⁹, że ma ono swoje specyficzne źródła (przede wszystkim umowy międzynarodowe, konwencje, porozumienia, zwyczaje i precedensy; do źródeł zalicza także powszechnie uznane zasady prawne). Celem norm międzynarodowego prawa karnego jest zachowanie pokoju i zapobieganie działalności ewentualnych agresorów, a przy ich konstruowaniu „zbiegają się interesy różnych państw”. Normy te są uznawane przez wszystkich, uwzględniają dorobek ustawodawstw wewnętrznych, powszechnie uznane zasady i wartości ogólnoludzkie. W opinii tego Autora, gdyby międzynarodowe prawo karne stanowiło część prawa międzynarodowego (które nie zajmuje się kwestią działania osób fizycznych i dla którego normy prawa wewnętrznego są bądź obojętne, bądź nie do przyjęcia), wiele zagadnień pozostałoby nierozwiązanych. Z uwagi na fakt, że wiele zasad międzynarodowego prawa karnego „powstało jako rezultat kształtujących się stosunków międzypaństwowych i osiągniętych, kompromisowych rozwiązań”, nie stanowi ono części prawa wewnętrznego. Uznaje więc I. I. Karpiec międzynarodowe prawo karne za odrębną gałąź prawa, chociaż podkreśla, że „wyrosło” ono z prawa międzynarodowego („zasady jego zrodziły się w łonie tego prawa jako swoista reakcja na zmiany zachodzące w stosunkach międzynarodowych”). Ta gałąź jest także związana z prawem karnym („wchłonęło w siebie specyficzne zasady i cechy, środki oddziaływania właściwe tylko prawu karnemu”).

¹⁴⁵ M. Muszkat, op. cit., s. 35 - 36.

¹⁴⁶ Ibidem, s. 37.

¹⁴⁷ Ibidem, s. 39 - 40.

¹⁴⁸ Ibidem, s. 43.

¹⁴⁹ I. I. Karpiec, op. cit., s. 28 - 31.

W. Radecki zaznacza¹⁵⁰, że w proponowanym przez niego ujęciu szerokim, międzynarodowe prawo karne nie stanowi gałęzi systemu prawa, jako że składa się „po części z norm międzynarodowych, po części z norm wewnętrznych”. W opinii L. Gardockiego¹⁵¹, nie przeszkadza to jednak w zaliczeniu tego prawa do tzw. gałęzi kompleksowych, a jedynie w uznaniu go za podstawową gałąź prawa. Wyodrębnienie prawa karnego międzynarodowego w gałąź kompleksową L. Gardocki uzasadnia też względami praktycznymi, jako że „zajmowanie się wszystkimi jego działaniami wymaga [...] znajomości jednocześnie zagadnień prawa karnego i prawa międzynarodowego publicznego, a zwłaszcza problematyki z pogranicza tych dyscyplin”¹⁵². Dopuszcza on przy tym możliwość zakwalifikowania fragmentów prawa karnego międzynarodowego do prawa międzynarodowego, prawa karnego, czy procedury karnej (gałęzi podstawowych). Opowiada się za wyodrębnieniem tej dziedziny prawa jako odrębnego przedmiotu badań i nauczania.

W sprawozdaniu z konferencji międzynarodowej M. Płachta podkreślił¹⁵³, iż jej obrady „nie pozostawiły wątpliwości, że międzynarodowe prawo karne jest jedną z najbardziej kompleksowych, a zarazem najbardziej frapujących dyscyplin naukowych” i uznał za bezsporną kwestię jego samodzielności jako odrębnej dziedziny prawa¹⁵⁴. J. Banach-Gutierrez uznaje¹⁵⁵ prawo karne międzynarodowe za stosunkowo nową dziedzinę naukową, kompleksową z racji źródeł prawa i dualizmu systemu jego przestrzegania (system bezpośredni i pośredni).

M. Królikowski zauważa¹⁵⁶, że obecny rozwój prawa karnego międzynarodowego przemawia za postrzeganiem tego prawa „jako synonimu kompleksowej dziedziny prawa, a więc również takiej, której przedmiot i metody argumentacji prawniczej stanowią wypadkową kilku szczegółowych dziedzin prawa, w tym wypadku - prawa międzynarodowego publicznego i prawa karnego materialnego oraz procesowego, jak również pewnych aspektów filozofii i teorii prawa”. Pogląd ten jednak, jak zaznacza, przyjmuje się głównie z powodów funkcjonalnych.

¹⁵⁰ W. Radecki, op. cit., s. 148.

¹⁵¹ L. Gardocki, *Zarys...*, op. cit., s. 20.

¹⁵² *Ibidem*, s. 20.

¹⁵³ M. Płachta, *Międzynarodowe prawo karne: quo vadis?* (Międzynarodowa Konferencja, Siracusa, 28 XI-4 XII 2002, Państwo i Prawo, Zeszyt 7/2003, s. 121.

¹⁵⁴ M. Płachta, *Status...*, op. cit., s. 6.

¹⁵⁵ J. Banach-Gutierrez, op. cit., s. 40.

¹⁵⁶ M. Królikowski, P. Wiliński, J. Izidorczyk, op. cit., s. 28.

Za samodzielną gałąź prawa międzynarodowego uznaje międzynarodowe prawo karne E. van Sliedregt¹⁵⁷, która wskazuje jednak na „niewygodnie połączenie” w jego ramach prawa karnego i prawa międzynarodowego publicznego, będących z natury różnymi dziedzinami prawa, oraz kolejne – praw człowieka i prawa karnego.

Za złożoną dyscyplinę prawną, składającą się z kilku elementów połączonych związkiem funkcjonalnym w dążeniu do realizacji wspólnych celów, uznaje międzynarodowe prawo karne M. Ch. Bassiouni¹⁵⁸. Jak wskazuje, każdy z tych elementów czerpie z jednej lub więcej dyscyplin prawnych i odpowiadających im gałęzi, w tym prawa międzynarodowego, krajowego prawa karnego, prawa karnego porównawczego oraz międzynarodowych i regionalnych praw człowieka. Chociaż dyscypliny te wiele różni (m.in. ich natura, wartości, cele, treść, metody, zakres przedmiotowy) i ciężko je pogodzić, elementy tworzące międzynarodowe prawo karne stanowią funkcjonalną całość, pomimo braku doktrynalnej i metodologicznej spójności. Wskazuje jednocześnie, że zadaniem niezwykle trudnym jest sformułowanie podstaw doktrynalnych odzwierciedlających „poliwalentną naturę” międzynarodowego prawa karnego. Jedynym sposobem, aby to uczynić, jest określenie celów funkcjonalnych, takich jak zapobieganie i zwalczanie międzynarodowej przestępczości, jako przedłużenia tych samych celów krajowego prawa karnego w zapobieganiu i zwalczaniu przestępczości krajowej. Podkreśla również, że w wyniku unikalnych cech, międzynarodowe prawo karne nie rozwinęło się w sposób linearny, spójny, konsekwentny i logiczny, a raczej we fragmentach, po kawałku, poprzez różne doświadczenia, które mogą, ale nie muszą, być ze sobą powiązane.

Autorka niniejszej dysertacji podziela pogląd o złożoności i hybrydowej naturze międzynarodowego prawa karnego, które – w jej ocenie – stanowi samodzielną i kompleksową gałąź prawa międzynarodowego.

1.4. Proces fragmentacji prawa międzynarodowego

T. Gadkowski zauważa¹⁵⁹, że „Proces ewolucji prawa międzynarodowego determinowało i nadal determinuje wiele różnych przesłanek, które zarazem wpływały

¹⁵⁷ E. van Sliedregt, op. cit., s. 1141.

¹⁵⁸ M. Ch. Bassiouni (red.), op. cit., s. 3 i nast.

¹⁵⁹ T. Gadkowski, Podmiotowość prawnomiędzynarodowa organizacji międzynarodowych a ich zdolność traktatowa, Wydawnictwo Naukowe SILVA RERUM, Poznań 2019, s. 1.

i wpływają na wyznaczanie jego granic. Granice te nigdy nie były jednoznacznie określone pod względem przedmiotowym, jako że ekspansja prawa międzynarodowego, oznaczająca obejmowanie zakresem jego regulacji normatywnych kolejnych, często bardzo szczególnych dziedzin współpracy międzynarodowej, była i pozostaje procesem niejako naturalnym”. Nie sposób w tym miejscu pominąć kwestii określanej w literaturze jako proces rozpraszania się prawa międzynarodowego. Na obecnie następującą fragmentację prawa międzynarodowego zwraca uwagę K. Karski¹⁶⁰. M. Craven pisząc¹⁶¹ o problemie fragmentacji prawa międzynarodowego, zauważa zmianę, która zaszła w ogólnym dyskursie o prawie międzynarodowym; tak jak kiedyś prawnicy zajmujący się prawem międzynarodowym zmagali się z problemem ustanowienia wiarygodnej podstawy dla systemowego charakteru prawa międzynarodowego w obliczu dobrowolnej natury procesów stanowienia prawa i rozwiązywania sporów, tak obecnie sytuacja ta wygląda inaczej. Jak podnosi, istnieje natomiast obawa, że wraz ze wzrostem liczby międzynarodowych sądów i trybunałów, szybkim rozwojem określonych „sfer” prawa międzynarodowego, międzynarodowy system prawny znajdzie się na skraju potencjalnie nieodwracalnego procesu fragmentacji. Wskazuje, że przez różnorodność procesów i organów stanowienia prawa w obrębie systemu międzynarodowego, rozpraszanie się uprawnień decyzyjnych wśród różnorodnych instytucji sądowych i quasi-sądowych, prawo międzynarodowe może stracić swój punkt ciężkości. A jeżeli tak się stanie, prawo międzynarodowe nie będzie zjawiskiem jednolitym, a będzie prawem dotyczącym pewnych heteronomicznych obszarów (np. prawo konfliktów zbrojnych, prawo handlu międzynarodowego, czy prawo dotyczące środowiska) albo prawem stosowanym przez poszczególne sądy lub trybunały. M. Craven podkreśla jednak, że obawy te nie są nowe, a różnica dzisiaj polega na założeniu, że jest już spójny system prawa, a my nie wspinamy się na górę, ale jesteśmy już na jej szczycie i spoglądamy w dół.

J. Gilas pisze¹⁶² o międzynarodowym ujednoceniu prawa, którego celem jest „danie wyrazu jednolitości ludzkiej kondycji przez poddanie stosunków ludzkich jednemu prawu”. W efekcie, suwerenność państwowa może zostać poddana prawu międzynarodowemu, przez

¹⁶⁰ K. Karski, Wstęp: Kierunki rozwoju współczesnego prawa międzynarodowego (w:) K. Karski (red.), Kierunki rozwoju współczesnego prawa międzynarodowego, Wydawnictwo Bellona SA, Warszawa 2015, s. 10.

¹⁶¹ M. Craven, Legal Differentiation and the Concept of the Human Rights Treaty in International Law, EJIL 2000, Vol. 11 No. 3, s. 489 - 519.

¹⁶² J. Gilas, op. cit., s. 75 i nast.

nie zdelimitowana w zakresie niezbędnym do „utrzymania i powiększenia obrotu międzynarodowego”. Jak podnosi, ujednoczeniu międzynarodowemu, w mniejszym lub większym stopniu, podlegają wszystkie gałęzie prawa. Wpływa ono także na przekształcenie o nich wyobrażeń. Autor ten zauważa tendencję „do dywersyfikacji prawa międzynarodowego przez wyodrębnienie się nowych jego części jako samodzielnych gałęzi”, w tym prawa międzynarodowego karnego. Jak pisze, „przestaje być słuszne wyodrębnianie norm zewnątrzpaństwowych i określanie ich jako norm krajowego prawa międzynarodowego, np. karnego prawa międzynarodowego opartego na źródłach wewnętrznych i przeciwstawianie go prawu międzynarodowemu karnemu opartemu na źródłach międzynarodowych”. Prawo międzynarodowe publiczne stawiać się ma współczesną teorią prawa, a inne gałęzie będą regulować problematykę norm formowanych w źródłach międzynarodowych, wspierając się na normach prawa międzynarodowego publicznego. Nie zawsze jednak ujednoczenie prawa będzie równoznaczne z ujednoczeniem norm merytorycznych. I tak, w przypadku prawa karnego, „międzynarodowe ujednoczenie prawa w wysokim stopniu zharmonizowało postępowanie karne oraz polegało na ujednostajnieniu znamion najbardziej dostrzegalnych na arenie międzynarodowej przestępstw”, jednak międzynarodowe prawo karne, zawiera nie tylko normy kompetencyjne prawa międzynarodowego publicznego, ale także „normy definiujące niektóre przestępstwa i normy międzynarodowego postępowania karnego”.

Pisząc o prawie międzynarodowym, J. Gilas zauważa¹⁶³, że w klasycznej doktrynie prawo międzynarodowe rozumiano jako zespół norm obowiązujących w stosunkach między państwami, a jego synonimem było prawo międzynarodowe publiczne. Wszystkie inne zespoły norm prawnych regulujące stosunki międzynarodowe zaliczane były do norm prawa wewnętrznego, w tym normy prawa karnego dotyczące cudzoziemców oraz normy prawa międzynarodowego prywatnego obejmujące kolizyjne normy prawa karnego, wyodrębnione później w prawo międzynarodowe karne. Wraz z rozwojem regulacji międzynarodowych „zespół norm międzynarodowych zaczął przewyższać nad zespołem norm pochodzenia wewnętrznego”, a międzynarodowe ujednoczanie prawa w znacznym stopniu ograniczało potrzebę utrzymania norm wewnętrznych, które regulowały stosunki z elementem obcym; zakres prawa międzynarodowego się rozszerzał, a zakres norm zewnątrzpaństwowych zwężał.

¹⁶³ Ibidem, s. 95 i nast.

W efekcie, równoległe do prawa międzynarodowego publicznego wyodrębniły się inne prawnomiędzynarodowe gałęzie, w tym międzynarodowe prawo karne.

M. Królikowski i in. wskazują¹⁶⁴ na „istotną zależność” pomiędzy zespołami norm międzynarodowych i wewnętrznych. To właśnie „proces intensyfikowania tych zależności i wzajemnego przenikania się treściowego tych norm” jest rozpraszaniem się prawa międzynarodowego (za Carvenem) albo zwiększaniem się „dysproporcjonalności międzynarodowej i krajowej części (na rzecz tej pierwszej) norm regulujących dane zagadnienie wskutek procesów międzynarodowego ujednociania prawa” (za Gilasem).

M. Królikowski słusznie zauważa¹⁶⁵, że podstawowe elementy penalne prawa międzynarodowego „stopniowo przenikały [...] do systemów prawa karnego materialnego i elementów proceduralnych [...], prowadząc do przemieszania się treści normatywnych między systemami norm międzynarodowych i krajowych”. Z drugiej jednak strony, „krajowa regulacja karnoprawna stopniowo uwzględnia coraz więcej bezpośrednich odniesień do międzynarodowego prawa karnego”.

Nie ulega wątpliwości, iż spory o miejsce międzynarodowego prawa karnego w systematyce prawa, w znacznej mierze wynikają ze sposobu rozumienia jego istoty.

1.5. Próba zdefiniowania międzynarodowego prawa karnego

Konsekwencją niejednorodnych poglądów dotyczących samego terminu, zakresu pojęcia, jak i miejsca przedmiotowej dziedziny w systematyce prawa, jest brak zgody wśród autorów co do definicji międzynarodowego prawa karnego. Tym bardziej, że jak podkreśla E. S. Podgor¹⁶⁶, zadaniem bardzo trudnym jest sformułowanie konkretnej definicji międzynarodowego prawa karnego, jako że jego granice są luźno określone i nieustannie się poszerzają, a linia pomiędzy tym, co jest uważane za międzynarodowe prawo karne a co nie, jest „niezwykle niewyraźna” i podlega zmianom, wraz z rozwojem praktyki międzynarodowej.

T. Cyprian i J. Sawicki w swojej monografii¹⁶⁷ nie pokusili się o zdefiniowanie międzynarodowego prawa karnego, gdyż, w ich ocenie, zagadnienie to jest „zbyt kapitalne, by mogło być poruszone na marginesie”. Terminu tego używają w znaczeniu zespołu „norm

¹⁶⁴ M. Królikowski, P. Wiliński, J. Izydoreczek, op. cit., s. 28.

¹⁶⁵ M. Królikowski, Rozdział..., op. cit., s. 281.

¹⁶⁶ E. S. Podgor, op. cit., s. 3 - 4; zob. także: E. S. Podgor, R. S. Clark, op. cit., s. 3 - 4.

¹⁶⁷ T. Cyprian, J. Sawicki, op. cit., s. XII.

prawa karnego, które w obecnym stanie rozwoju stosunków międzynarodowych wiążą państwa i ich obywateli niezależnie od ustawodawstwa wewnętrznopaństwowego”.

A. Cassese definiuje¹⁶⁸ międzynarodowe prawo karne jako zespół międzynarodowych zasad, które zarówno zakazują pewnych kategorii postępowania (zbrodni wojennych, zbrodni przeciwko ludzkości, ludobójstwa, tortur, agresji i międzynarodowego terroryzmu), jak i mają na celu pociągnięcie do odpowiedzialności karnej osób, które angażują się w takie postępowanie. Ponadto, międzynarodowe prawo karne reguluje postępowanie przed międzynarodowymi trybunałami karnymi. W międzynarodowym prawie karnym wyróżnia on zatem prawo materialne i prawo procesowe.

Z kolei M. Ch. Bassiouni definiuje¹⁶⁹ międzynarodowe prawo karne szeroko, jako złożoną dyscyplinę prawną składającą się z kilku elementów wywodzących się z osobnych dyscyplin prawnych, które można wyodrębnić z uwagi na ich metody, techniki, treść, przedmiot, sposoby egzekwowania, instytucje, struktury, wartości i zasady.

W polskiej doktrynie największą akceptację uzyskało właśnie szerokie rozumienie międzynarodowego prawa karnego. Mała encyklopedia prawa z 1950 r. definiowała je jako: “1. ogół norm regulujących zasady obowiązywania ustawy karnej pod względem miejsca i osób; 2. ogół norm prawa wewnętrznego oraz międzynarodowego prawa traktatowego i zwyczajowego, określających odpowiedzialność karną za przestępstwa międzynarodowe, a w szczególności za zbrodnie przeciwko pokojowi, zbrodnie wojenne i zbrodnie przeciwko ludzkości”¹⁷⁰.

W. Radecki definiuje¹⁷¹ międzynarodowe prawo karne jako zbiór „norm pochodzących zarówno z prawa międzynarodowego jak i prawa wewnętrznego, dotyczących zarówno zagadnień materialno-prawnych jak i proceduralnych, których przedmiotem są: 1) przestępstwa międzynarodowe [...] (międzynarodowe prawo karne *sensu stricto*), 2) przestępstwa karane na mocy umów międzynarodowych [...] (międzynarodowe prawo karne *sensu largo*), 3) zagadnienia kolizyjne stosowania ustaw karnych (międzynarodowe prawo karne *sensu largissimo*, zwane także - w odróżnieniu od dwóch poprzednich znaczeń – „prawem karnym międzynarodowym”)

¹⁶⁸ A. Cassese, P. Gaeta, L. Baig, M. Fan, C. Gosnell, op. cit., s. 3.

¹⁶⁹ M. Ch. Bassiouni (red.), op. cit., s. 3 i nast.

¹⁷⁰ L. Kurowski (red.), Mała encyklopedia prawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1959, s. 333.

¹⁷¹ W. Radecki, op. cit., s. 147 - 148.

R. Sonnenfeld pod pojęciem międzynarodowego prawa karnego publicznego rozumie¹⁷² „normy prawa międzynarodowego, których zadaniem jest ochrona społeczności międzynarodowej przed czynami dla niej niebezpiecznymi – czyli przestępstwami międzynarodowymi – za pomocą stosowania sankcji karnych wobec sprawców przestępstw”.

J. Barcik i T. Srogosz definiują¹⁷³ prawo międzynarodowe karne jako „zespół norm regulujących wzajemne stosunki między państwami oraz organizacjami międzynarodowymi w sprawach karnych”.

Jednak to definicja L. Gardockiego w polskim piśmiennictwie zaznaczyła się szczególnie. Prawo karne międzynarodowe określa on jako „gałąź prawa zawierającą normy prawa międzynarodowego publicznego, kształtujące bezpośrednio lub pośrednio zakres penalizacji, zasady odpowiedzialności karnej i postępowania karnego, a także normy prawa międzynarodowego i wewnętrznego odnoszące się do przestępstw z elementem obcym lub do instytucji współpracy międzynarodowej w sprawach karnych”¹⁷⁴. Do grup zagadnień prawnokarnych i odpowiadających im norm prawnych, należących do dziedziny prawa karnego międzynarodowego, Autor ten zalicza¹⁷⁵:

- „1) Normy prawa karnego (wewnętrznego) zawarte w kodeksach poszczególnych państw dotyczące zakresu zastosowania ustawy karnej (tzw. prawo karne kolizyjne).
- 2) Normy prawa karnego wewnętrznego i normy zawarte w dwu- lub wielostronnych umowach międzynarodowych odnoszące się do ekstradycji i pomocy prawnej w sprawach karnych, a wspólnie również normy odnoszące się do innych form współpracy międzynarodowej w sprawach karnych (przekazanie-przejęcie ścigania, wykonanie obcego wyroku karnego).
- 3) Normy prawa międzynarodowego zawarte w wielostronnych umowach międzynarodowych, a odnoszące się do pewnych czynów (określanych jako *delicta iuris gentium*). Umowy te przede wszystkim zobowiązują sygnatariuszy do penalizacji takich czynów i do szerokiej współpracy w ich ściganiu.

¹⁷² R. Sonnenfeld, op. cit., s. 63.

¹⁷³ J. Barcik, T. Srogosz, op. cit., s. 300.

¹⁷⁴ L. Gardocki, O pojęciu prawa karnego międzynarodowego, Państwo i Prawo, Zeszyt 3/1984, s. 80.

¹⁷⁵ L. Gardocki, Zarys..., op. cit., s. 7 - 8.

- 4) Normy prawa międzynarodowego umownego i zwyczajowego odnoszące się do odpowiedzialności za zbrodnie międzynarodowe, tj. zbrodnie przeciwko pokojowi, zbrodnie wojenne i zbrodnie przeciwko ludzkości (tzw. prawo norymberskie).
- 5) Normy wewnętrznego prawa karnego odnoszące się do zbrodni przeciwko pokojowi, zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości.
- 6) Normy prawa międzynarodowego zawarte w wielostronnych umowach międzynarodowych odnoszących się do praw człowieka i ustalające pewne standardy w zakresie prawa i procesu karnego, które powinny być przez sygnatariuszy przestrzegane przy tworzeniu prawa karnego”.

M. Królikowski, po przeprowadzeniu podziału zagadnień wchodzących w obszar tak zdefiniowanego prawa karnego międzynarodowego w oparciu o charakter regulowanych spraw, wyróżnia¹⁷⁶:

- „(1) normy regulujące treść bezprawia (znamiona) zbrodni międzynarodowych lub innych przestępstw definiowanych w umowach międzynarodowych,
- (2) zasady odpowiedzialności indywidualnej w przypadku zbrodni międzynarodowych oraz
- (3) rozwiązania ustrojowe i reguły procesowe związane z funkcjonowaniem międzynarodowych organów sądowych, jak również –
- (4) zasady współpracy międzynarodowej w sprawach karnych, regulujące kwestie kolizyjne lub przewartościowujące podstawy takiej współpracy, które z zasady usuwa elementy kolizyjne”.

I, jak wskazuje, prawo karne międzynarodowe w szerokim ujęciu obejmuje „wszystkie zagadnienia związane z internacjonalizacją prawa karnego, w tym w szczególności szeroko opisana lista przestępstw, od tych, które mają charakter transgraniczny [...], po te, które sięgają genezą prawa norymberskiego i prawa humanitarnego”; w ujęciu wąskim natomiast, prawo karne międzynarodowe obejmuje „regulacje zasad odpowiedzialności karnej za poważne naruszenia praw człowieka, ponoszonej przed międzynarodowymi organami sądowymi”.

W opinii autorki niniejszej rozprawy, nie sposób jednak zignorować niejednorodności tej materii prawnej i szeregu różnic pomiędzy międzynarodowym prawem karnym rozumianym wąsko i zagadnieniami wchodzącymi w zakres międzynarodowego prawa karnego rozumianego

¹⁷⁶ M. Królikowski, *Problem...*, op. cit., s. 59; zob. także M. Królikowski, *Rozdział...*, op. cit., s. 273.

szeroko, a zwłaszcza pomiędzy systemem regulującym problematykę zbrodni międzynarodowych i systemem, w obrębie którego mieszczą się przestępstwa konwencyjne. Nie bez znaczenia pozostaje tutaj fakt, że – jak słusznie podnosi C. Nowak¹⁷⁷ - przez toczące się w polskim piśmiennictwie spory co do zakresu, a nawet samej nazwy, międzynarodowego prawa karnego, „niemal zupełnie poza zainteresowaniem polskiej doktryny pozostają kwestie związane z najnowszym dorobkiem doktryny zagranicznej i rozszerzeniem siatki pojęciowej odnoszącej się do zagadnień międzynarodowych w prawie karnym”. A w tej materii, wraz z nasiloną globalizacją i rosnącą współzależnością międzynarodową, nastąpił znaczący rozwój myśli światowej.

Jak słusznie zauważa T. Gadkowski¹⁷⁸, „Jest oczywiste, że granice pojęciowe prawa międzynarodowego, które przecież nigdy nie były zakreślone ostatecznie, systematycznie rozszerzały się i rozszerzają wraz z nowymi, wcześniej niewystępującymi, często bardzo nieprzewidywalnymi i wymagającymi pionierskich regulacji normatywnych zjawiskami prawnymi”. Na poziomie międzynarodowym zaobserwować można dynamiczny rozrost regulacji penalnych. Społeczność międzynarodowa¹⁷⁹, zaniepokojona wzrostem przestępczości wykraczającej dalece poza granice pojedynczych państw, dostrzega konieczność współdziałania w jej zwalczaniu i podejmuje ku temu kolejne akty międzynarodowe. Na co warto zwrócić uwagę, większość wielostronnych międzynarodowych instrumentów prawnych, przyjętych w ciągu ostatnich dekad, wcale nie dotyczy zbrodni międzynarodowych, a właśnie przestępstw konwencyjnych i ponadpaństwowej współpracy w ich zwalczaniu. Na całym świecie popełnia się obecnie znacznie więcej przestępstw konwencyjnych niż zbrodni międzynarodowych. Rośnie liczba sprawców dopuszczających się takich czynów, za pomocą coraz to nowszych metod i technik, korzystających z dobrodziejstw globalizacji i towarzyszącego jej rozwoju technologicznego. W doktrynie światowej dostrzega się ważność tych zjawisk, o czym najlepiej świadczy rozwój, stosunkowo nowej, dyscypliny transnarodowego prawa karnego, obejmującego swym zakresem właśnie przestępstwa konwencyjne, któremu poświęcono rozdział II niniejszej rozprawy.

¹⁷⁷ C. Nowak, O pojęciu..., op. cit., s. 5.

¹⁷⁸ T. Gadkowski, op. cit., s. 7.

¹⁷⁹ W kwestii definicji „społeczności międzynarodowej” zob. P. Czubik, B. Kuźniak, Organizacje międzynarodowe, wyd. 2, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2004, s. 9.

Tymczasem międzynarodowe prawo karne wyrosło z potrzeby pociągnięcia do odpowiedzialności karnej sprawców najpoważniejszych naruszeń prawa międzynarodowego. Stało się to możliwe wraz z powołaniem międzynarodowych trybunałów karnych. Zakres przedmiotowy międzynarodowego prawa karnego obejmuje, dzisiaj już skodyfikowane, zbrodnie międzynarodowe. Kryminalizacja tych czynów płynie wprost z normy prawa międzynarodowego. Adresatem normy odnoszącej się do zbrodni międzynarodowej jest jednostka, osoba fizyczna. Za popełnienie tejże zbrodni, może zostać postawiona przed trybunałem międzynarodowym, co odpowiada modelowi bezpośredniego stosowania prawa. Poza prawem materialnym, międzynarodowe prawo karne ma także swoją procedurę. Abstrahując od praktycznych aspektów jego stosowania, bez wątpienia idea leżąca u podstaw międzynarodowego prawa karnego została zrealizowana i prawo to stało się rzeczywistością. A powyższe cechy wyraźnie odróżniają tę dziedzinę od pozostałych zagadnień, które wchodzić miałyby w jej zakres w szerokim rozumieniu i uzasadniają ich wyodrębnienie.

Autorka niniejszej pracy za trafny uważa pogląd¹⁸⁰, iż niezbędne jest „czyszczenie pola badawczego poprzez dokonywanie uściśleń terminologicznych i pojęciowych” w zakresie obszaru penalnego w prawie międzynarodowym, a uporządkowanie terminologii pozwoli „na pogłębienie się refleksji doktrynalnej w tej materii”. Dostrzega więc potrzebę zróżnicowania nazewnictwa i uporządkowania siatki terminologicznej w zakresie karnych aspektów prawa międzynarodowego i międzynarodowych aspektów prawa karnego.

W tym celu opowiada się za stosowaniem nazwy *międzynarodowe prawo karne*¹⁸¹ do unormowań dotyczących zbrodni międzynarodowych (*delicta iuris gentium, core crimes*) i do tych czynów ogranicza jego zakres przedmiotowy. Pozostaje więc przy wąskim rozumieniu międzynarodowego prawa karnego. W odniesieniu do przestępstw konwencyjnych (transnarodowych, *crimes against internationally protected interests, crimes of international concern*), autorka proponuje posługiwanie się nazwą *transnarodowe prawo karne*, która to dziedzina obejmuje swym zakresem przedmiotowym właśnie te przestępstwa. Powyższy podział wpisuje się w „wariant maksimum” wskazany przez C. Nowak¹⁸². Natomiast, funkcjonujący w doktrynie krajowej, termin *prawa karnego międzynarodowego* służyłby określeniu norm wewnętrznego prawa karnego, które dotyczą spraw z elementem obcym.

¹⁸⁰ C. Nowak, *Transnarodowe...*, op. cit., s. 83 - 84.

¹⁸¹ W kwestii samej konstrukcji językowej terminu zob. C. Nowak, *O pojęciu...*, op. cit., s. 6 - 7.

¹⁸² C. Nowak, *Transnarodowe...*, op. cit., s. 86 - 87.

Wprowadzenie do polskiej doktryny pojęcia *transnarodowego prawa karnego* i odróżnienie go od *międzynarodowego prawa karnego* i *prawa karnego międzynarodowego*, w ocenie autorki niniejszej pracy, istotnie pozwoli „na przecięcie sporów co do zakresu” pojęć zamiennie występujących w doktrynie krajowej oraz „jasne wyznaczenie granic gałęzi prawa, które owe pojęcia określają”¹⁸³.

2. Zbrodnie międzynarodowe

Zgodnie z przyjętym przez autorkę zakresem przedmiotowym, międzynarodowe prawo karne obejmuje zbrodnie międzynarodowe, czyli najpoważniejsze naruszenia prawa międzynarodowego. Kryminalizacja tych czynów wynika wprost z norm prawa międzynarodowego. Adresatem norm jest jednostka, osoba fizyczna¹⁸⁴, która może zostać pociągnięta do odpowiedzialności karnej bezpośrednio, przed międzynarodowym organem sądowym, niezależnie od przepisów prawa wewnętrznego.

Chociaż tradycyjnie odpowiedzialność w prawie międzynarodowym należała do państw, wraz z zaangażowaniem się jednostek w konflikty między państwami i dopuszczaniem się przez nie zbrodni na masową skalę, pojawiła się potrzeba pociągnięcia do odpowiedzialności karnej sprawców najpoważniejszych naruszeń prawa międzynarodowego. Bez wątplenia przyczynę ku temu stanowiły doświadczenia II wojny światowej, po których ustanowiono międzynarodowe trybunały dla osądzenia zbrodniarzy wojennych¹⁸⁵.

Procesy przed Międzynarodowym Trybunałem Wojskowym¹⁸⁶ (MTW) i Międzynarodowym Trybunałem Wojskowym dla Dalekiego Wschodu¹⁸⁷ (MTWDW) istotnie „były wydarzeniami przełomowymi dla ówczesnego świata”¹⁸⁸. Postawienie osób fizycznych

¹⁸³ C. Nowak, O pojęciu..., op. cit., s. 14.

¹⁸⁴ W kwestii odpowiedzialności podmiotów zbiorowych zob. K. Karski, Odpowiedzialność podmiotów zbiorowych na podstawie przepisów międzynarodowego prawa karnego (uwagi *de lege lata* i *de lege ferenda*) (w:) J. Menkes (red.), Prawo międzynarodowe. Księga pamiątkowa prof. Renaty Szafarz, Wydawnictwo Wyższa Szkoła Handlu i Prawa im. Ryszarda Łazarskiego, Warszawa 2007, s. 227 - 257.

¹⁸⁵ K. Karski zwraca uwagę na fakt, że „wszystkie szersze inicjatywy dotyczące ustanowienia międzynarodowego trybunału karnego powstały po wydarzeniach powodujących znaczne wstrząsy w świadomości społecznej”, zob. K. Karski, Realizacja idei utworzenia międzynarodowego sądownictwa karnego, Państwo i Prawo, Zeszyt 7/1993, s. 76.

¹⁸⁶ Toczyło się w dniach od 20 listopada 1945 r. do 1 października 1946 r.

¹⁸⁷ Toczył się w dniach od 29 kwietnia 1946 r. do 12 listopada 1948 r.

¹⁸⁸ K. Karski, D. Świętońska, Proces przed Międzynarodowym Trybunałem dla Dalekiego Wschodu i jego miejsce w świadomości historycznej Japończyków, Gdańskie Studia Azji Wschodniej 2013/4, s. 7

przed międzynarodowymi sądami, za naruszenia prawa międzynarodowego, sprawiło, że „Międzynarodowe prawo karne przestało być głoszonym, lecz niezrealizowanym postulatem doktryny [...]”¹⁸⁹.

Zgodnie z art. VI Karty MTW, która stanowiła Załącznik do Porozumienia w przedmiocie ścigania i karania głównych przestępców wojennych osi europejskiej¹⁹⁰ podpisanego dnia 8 sierpnia 1945 r., jurysdykcji MTW podlegały: zbrodnie przeciwko pokojowi, zbrodnie wojenne oraz zbrodnie przeciwko ludzkości. Zbrodnie przeciwko pokojowi obejmowały: „planowanie, przygotowywanie, początkowanie lub prowadzenie wojny napastniczej albo wojny będącej pogwałceniem traktatów, porozumień lub gwarancyj międzynarodowych, albo współudział w planie lub zмовie w celu dokonania jednego z wyżej wymienionych czynów”. Uważano wówczas, że właśnie ze zbrodni przeciw pokojowi wywodzą się wszystkie inne¹⁹¹. Zbrodnie wojenne stanowiły „pogwałcenie praw i zwyczajów wojennych”, które obejmowało, ale nie było ograniczone do: „morderstw, złego obchodzenia się lub deportacji na roboty przymusowe albo w innym celu ludności cywilnej na okupowanym obszarze lub z tego obszaru, do mordowania lub złego obchodzenia się z jeńcami wojennymi lub osobami na morzu; do zabijania zakładników; do rabunku własności publicznej lub prywatnej; do bezmyślnego burzenia osiedli, miast lub wsi albo do spustoszeń nie usprawiedliwionych koniecznością wojenną”. Natomiast zbrodniami przeciw ludzkości były: „morderstwa, wytępienie, obracanie ludzi w niewolników, deportacja i inne czyny nieludzkie, których dopuszczono się przeciwko jakiegokolwiek ludności cywilnej, przed wojną lub podczas niej, albo prześladowania ze względów politycznych, rasowych lub religijnych przy popełnianiu jakiegokolwiek zbrodni wchodzącej w zakres kompetencji Trybunału lub w związku z nią, niezależnie od tego, czy było to zgodne, czy też stało w sprzeczności z prawem kraju, w którym zbrodni dokonano”. Zatem tylko definicja zbrodni przeciwko pokojowi zawierała wyczerpujące wskazanie objętych nią czynów, a pozostałe definicje zawierały jedynie wyliczenie czynów przykładowych. W rozdziale czwartym aktu oskarżenia¹⁹², dedykowanemu zbrodniom przeciwko ludzkości, podniesiono, że oskarżenie opierało się na faktach objętych rozdziałem

¹⁸⁹ Ibidem, s. 7.

¹⁹⁰ Dz.U. z 1947 r. Nr 63, poz. 367.

¹⁹¹ Zob. szerzej T. Cyprian, J. Sawicki, op. cit., s. 234.

¹⁹² Tekst aktu dostępny w: T. Cyprian, J. Sawicki, Materiały norymberskie, Wydawnictwo Spółdzielnia Wydawnicza „Książka”, Warszawa 1948, s. 65 i nast.

poświęconym zbrodniom wojennym, „które to fakty stanowią zarazem zbrodnie przeciw ludzkości”.

Odpowiedzialności za powyższe czyny nadano charakter osobisty. Ponadto przewidziano karalność za formy zjawiskowe sprawstwa. Art. VI Karty MTW stanowił bowiem także o odpowiedzialności przywódców, organizatorów, podżegaczy i współników, uczestniczących w układaniu lub wykonaniu wspólnego planu albo zмовy w celu popełnienia powołanych zbrodni, „za wszelkie czyny, których dopuścił się ktokolwiekbądź w związku z wykonaniem takiego planu”.

Zasady prawa międzynarodowego uznane w Karcie MTW i w jego wyroku zostały potwierdzone w, przyjętej jednogłośnie, Rezolucji ZO ONZ Nr 95(I) z dnia 11 grudnia 1946 r.¹⁹³ Wyrażono przekonanie, iż zasady te stanowią źródło obowiązującego międzynarodowego prawa karnego i podstawę odpowiedzialności karnej jednostek w prawie międzynarodowym¹⁹⁴.

Statut MTWDW¹⁹⁵, proklamowany dnia 19 stycznia 1946 r.¹⁹⁶, nie był kopią Karty MTW, ale przyjęte w nim sformułowania w znacznej mierze powielały postanowienia Karty¹⁹⁷. Zgodnie z art. 5 Statutu, jurysdykcji Trybunału podlegały zbrodnie przeciw pokojowi, zbrodnie wojenne oraz zbrodnie przeciw ludzkości. Inaczej niż w przypadku Karty MTW, w Statucie nie wyliczono zbrodni wojennych, a określono je jedynie jako naruszenia praw i zwyczajów wojennych. Ponadto, zgodnie z aktem konstytuującym Trybunał, zbrodni przeciw pokojowi można dopuścić się niezależnie od tego, czy doszło do wypowiedzenia wojny, czy też nie.

Po międzynarodowych i krajowych procesach mających na celu pociągnięcie do odpowiedzialności zbrodniarzy wojennych, Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ) podjęła próby kodyfikacji zbrodni wojennych i ustanowienia stałego trybunału międzynarodowego¹⁹⁸. Prace nad opracowaniem projektu kodeksu przestępstw przeciwko pokojowi i bezpieczeństwu ludzkości podjęła, powołana w 1947 r., Komisja Prawa

¹⁹³ General Assembly Resolution No. A/RES/95(I). Affirmation of the principles of international law recognized by the Charter of the Nuremberg Tribunal, New York, 11 December 1946.

¹⁹⁴ Zob. K. Karski, *The Katyn Crime under the Nuremberg Principles* (w:) K. Karski, M. Szonert-Binienda (red.), *Katyn: State-sponsored Extermination: Collection of Essays*, wyd. 2, Wydawnictwo Libra Institute, Inc., Cleveland, Ohio 2013, s. 50 – 53.

¹⁹⁵ Dostępny pod adresem: http://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.3_1946%20Tokyo%20Charter.pdf (kwiecień 2019 r.).

¹⁹⁶ Proklamacja Naczelnego Dowódcy Sił Sprzymierzonych dla Dalekiego Wschodu, gen. Douglasa MacArthura, w sprawie osądzenia zbrodniarzy wojennych.

¹⁹⁷ Zob. szerzej: L. Gardocki, *Zarys...*, op. cit., s. 60 i nast.

¹⁹⁸ Szerzej o projektach ustanowienia międzynarodowych sądów karnych dla jednostek zob. K. Karski, *Realizacja...*, op. cit., s. 65 - 76.

Międzynarodowego. W projekcie Zasad prawa międzynarodowego uznanych w Karcie i Wyroku Trybunału Norymberskiego¹⁹⁹ z 1950 r., zasada VI głosiła, iż na mocy prawa międzynarodowego karalne są: zbrodnie przeciwko pokojowi, zbrodnie wojenne i zbrodnie przeciwko ludzkości. Projekty kodeksu przestępstw przeciwko pokojowi i bezpieczeństwu ludzkości z 1951 r.²⁰⁰ i 1954 r.²⁰¹ w art. 1 wyraźnie zaznaczały, że przestępstwa te stanowią zbrodnie na mocy prawa międzynarodowego i zawierały wyliczenie czynów je obejmujących. W projekcie z 1996 r.²⁰², jako zbrodnie przeciwko pokojowi i bezpieczeństwu ludzkości wymieniono: zbrodnie agresji, zbrodnie ludobójstwa, zbrodnie przeciwko ludzkości, zbrodnie przeciwko personelowi Narodów Zjednoczonych i personelowi pomocniczemu oraz zbrodnie wojenne. Ostatecznie jednak do przyjęcia kodeksu nie doszło.

Przyczyną tego stanu rzeczy i, jak zauważa M. Ch. Bassiouni²⁰³, spowolnienia rozwoju międzynarodowego prawa karnego w okresie od 1948 r. do 1992 r., była m.in. „zimna wojna”. Przełom nastąpił wraz z powołaniem, na mocy rezolucji RB ONZ²⁰⁴, Międzynarodowego Trybunału Karnego do Ścigania Osób Odpowiedzialnych za Poważne Naruszenia Międzynarodowego Prawa Humanitarnego Popołnione na Terytorium Byłej Jugosławii od 1991 r. (1993 r.), Międzynarodowego Trybunału Karnego do Ścigania Osób Odpowiedzialnych za Ludobójstwo i inne Poważne Naruszenia Międzynarodowego Prawa Humanitarnego Popołnione na Terytorium Rwandy oraz Obywateli Rwandy Odpowiedzialnych za Ludobójstwo i inne takie Naruszenia Popołnione na Terytorium Sąsiednich Państw (1994 r.)²⁰⁵, a następnie trybunałów hybrydowych²⁰⁶. Jednak to utworzenie Międzynarodowego

¹⁹⁹ Principles of International Law Recognized in the Charter of the Nürnberg Tribunal and in the Judgement of the Tribunal, Yearbook of the International Law Commission, 1950, vol. II, para. 97.

²⁰⁰ Draft Code of Offences against the Peace and Security of Mankind 1951, Yearbook of the International Law Commission 1951, vol. II, s. 134 i nast.

²⁰¹ Draft Code of Offences against the Peace and Security of Mankind 1954, Yearbook of the International Law Commission 1954, vol. II, s. 112 i nast.

²⁰² Draft Code of Offences against the Peace and Security of Mankind 1954, Yearbook of the International Law Commission 1996, Yearbook of the International Law Commission, vol. II, part two, s. 17 i nast.

²⁰³ M. Ch. Bassiouni (red.), op. cit., s. xi.

²⁰⁴ Międzynarodowy Trybunał Karny dla byłej Jugosławii - SC Resolution S/Res/808 (1993), 22.02.1993 i SC Resolution S/Res/827 (1993), 22.05.1993; Międzynarodowy Trybunał Karny dla Rwandy - SC Resolution S/Res/995 (1994), 8.11.1994.

²⁰⁵ Z uwagi na specyfikę popołnionych przestępstw, zakres jurysdykcji obu tych trybunałów został „nieco” zmodyfikowany, zob. E. Socha, Struktura organizacyjna międzynarodowych sądów karnych (w:) B. Banaszak (red.), Przegląd Prawa i Administracji, t. LII, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2003, s. 211.

²⁰⁶ Zrodziły się z potrzeby osądzenia sprawców przestępstw popołnianych w trakcie konfliktów zbrojnych, mających miejsce na początku lat 90. XX w. Przy udziale ONZ, utworzono trybunały łączące elementy krajowe i międzynarodowe, np. mieszany (krajowo-międzynarodowy) skład sędziowski.

Trybunału Karnego (MTK) przyniosło najistotniejszą zmianę w postaci skodyfikowanych zbrodni międzynarodowych a, jak zauważa M. C. Bassiouni²⁰⁷, międzynarodowe prawo karne w praktyce stało się rzeczywistością. Statut MTK²⁰⁸ bez wątpienia był aktem od dawna oczekiwanym przez społeczność międzynarodową²⁰⁹.

Chociaż w opinii M. Królikowskiego i in. „katalog zbrodni międzynarodowych nie został jeszcze wystarczająco wyraźnie sprecyzowany”²¹⁰, autorka niniejszej pracy podziela pogląd²¹¹, iż współcześnie zbrodniami takimi są bez wątpienia zbrodnie określone w Statucie MTK, i to one właśnie wyznaczają zakres przedmiotowy międzynarodowego prawa karnego.

2.1. Zbrodnie międzynarodowe w Statucie Międzynarodowego Trybunału Karnego

Podczas prac Komitetu Przygotowawczego, jak i w trakcie samych obrad Konferencji Rzymskiej, szeroko dyskutowano kwestię zakresu jurysdykcji przedmiotowej, którą miałyby wykonywać MTK²¹². Ostatecznie, w art. 5 ust. 1 Statutu MTK, przyjętego dnia 17 lipca 1998 r., zaznaczono, że „Jurysdykcja Trybunału jest ograniczona do najpoważniejszych zbrodni wagi międzynarodowej” i obejmuje: zbrodnię ludobójstwa, zbrodnie przeciwko ludzkości, zbrodnie wojenne oraz zbrodnię agresji²¹³. Stanowią one tak poważne naruszenia prawa międzynarodowego, że nie podlegają przedawnieniu.

Zbrodnię ludobójstwa określa się w literaturze jako najpoważniejszą zbrodnię rangi międzynarodowej²¹⁴. J. Sawicki nazywa ją²¹⁵ wręcz kwalifikowaną formą zbrodni przeciwko ludzkości, jej formą „nabezwzględniejszą, najjaskrawszą, najbardziej niebezpieczną”. Sam

²⁰⁷ M. Ch. Bassiouni (red.), op. cit., s. xi.

²⁰⁸ Dz.U. z 2003 r. Nr 78, poz. 708.

²⁰⁹ K. Karski, Ratyfikacja Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego (Zagadnienia prawnomiędzynarodowe i konstytucyjne), Państwo i Prawo, Zeszyt 1/2001, s. 50 - 51.

²¹⁰ M. Królikowski, P. Wiliński, J. Izydorczyk, op. cit., s. 32.

²¹¹ L. Gardocki, Prawo..., op. cit., s. 274 - 275.

²¹² Zob. np. R. S. Lee (red.), The International Criminal Court. The Making of the Rome Statute. Issues, Negotiations and Results, Wydawnictwo Kluwer Law International, Haga 1999; H. von Habel (red.), Reflections on the International Criminal Court: Essays in Honour of Adriaan Bos, Wydawnictwo T.M.C. Asser Press, Haga 1999.

²¹³ Z zastrzeżeniem w ust. 2, iż w odniesieniu do zbrodni agresji Trybunał będzie wykonywał jurysdykcję po przyjęciu postanowienia definiującego tę zbrodnię i określającego warunki wykonywania przez Trybunał jurysdykcji w odniesieniu do tej zbrodni.

²¹⁴ Tak np. M. Królikowski, P. Wiliński, J. Izydorczyk, op. cit., s. 116.

²¹⁵ J. Sawicki, Zbrodnie przeciw ludzkości a przestępstwa prawa pospolitego, Państwo i Prawo, Zeszyt 9/1947, s. 78.

termin „ludobójstwo” wprowadził w 1944 r. polski prawnik Rafał Lemkin²¹⁶, który definiował je jako „zbrodnię polegającą na niszczeniu grup narodowych, rasowych i religijnych”. Choć termin ten nie występował ani w Karcie MTW ani w jego Wyroku²¹⁷ to, jak wskazuje E. Socha, pojawił się w aktach oskarżenia przed MTW²¹⁸.

Zgodnie z art. I Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa²¹⁹, uchwalonej przez Zgromadzenie Ogólne (ZO) ONZ dnia 9 grudnia 1948 r., ludobójstwo, popełnione zarówno w czasie pokoju jak podczas wojny, stanowi zbrodnię w obliczu prawa międzynarodowego. Konwencja, w art. II, definiuje ludobójstwo jako „którykolwiek z następujących czynów, dokonany w zamiarze zniszczenia w całości lub części grup narodowych, etnicznych, rasowych lub religijnych jako takich:

- a) zabójstwo członków grupy;
- b) spowodowanie poważnego uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia psychicznego członków grupy;
- c) rozmyślne stworzenie dla członków grupy warunków życia, obliczonych na spowodowanie ich całkowitego lub częściowego zniszczenia fizycznego;
- d) stosowanie środków, które mają na celu wstrzymanie urodzin w obrębie grupy;
- e) przymusowe przekazywanie dzieci członków grupy do innej grupy”.

Podczas obrad Konferencji Rzymskiej, definicja zbrodni ludobójstwa nie budziła wątpliwości. Przyjęto definicję zawartą w Konwencji z 1948 r. i powtórzono ją w art. 6 Statutu MTK. Ponadto, zgodnie z art. 9, w interpretacji i stosowaniu artykułów definiujących zbrodnie, pomoc stanowią Elementy definicji zbrodni²²⁰, w których wyjaśniono sformułowania zawarte w poszczególnych definicjach i określono znamiona zbrodni, również w odniesieniu do zbrodni ludobójstwa²²¹.

²¹⁶ R. Lemkin, *Axis Rule in Occupied Europe: Laws of Occupation, Analysis of Governments, Proposals for Redress*, Wydawnictwo Carnegie Endowment for International Peace, Waszyngton 1944, s. 79.

²¹⁷ Holocaust podlegał wówczas karze pod zarzutem prześladowania, stanowiącego jedną z zbrodni przeciw ludzkości.

²¹⁸ Zob. E. Socha, *Zakres włączenia katalogu zbrodni objętych jurysdykcją Międzynarodowego Trybunału Karnego do polskiego prawa karnego materialnego*, *Przegląd Sejmowy* 5/2007, s. 253 - 254.

²¹⁹ Dz.U. z 1952 r. Nr 2, poz. 9.

²²⁰ *Elements of Crimes*, dostępne pod adresem: <https://www.icc-cpi.int/resource-library/Documents/ElementsOfCrimesEng.pdf> (kwiecień 2019 r.).

²²¹ Str. 2 - 4.

Zbrodnie przeciwko ludzkości po raz pierwszy zdefiniowano w Karcie MTW. Statuty Trybunałów dla Rwandy²²² (art. 3) i byłej Jugosławii²²³ (art. 5), uzupełniły zbrodnie przeciwko ludzkości o zgwałcenie i tortury. Podobnie jak w przypadku ludobójstwa, zakres jurysdykcji zbrodni przeciwko ludzkości również nie wzbudzał kontrowersji podczas Konferencji Rzymskiej. Znalazły one swoje uregulowanie w art. 7 ust. 1 Statutu, zgodnie z którym zbrodnia przeciwko ludzkości „oznacza którykolwiek z następujących czynów, popełniony w ramach rozległego lub systematycznego, świadomego ataku skierowanego przeciwko ludności cywilnej:

- a) zabójstwo;
- b) eksterminacja;
- c) niewolnictwo;
- d) deportacja lub przymusowe przemieszczanie ludności;
- e) uwięzienie lub inne dotkliwe pozbawienie wolności fizycznej z naruszeniem podstawowych reguł prawa międzynarodowego;
- f) tortury;
- g) zgwałcenie, niewolnictwo seksualne, przymusowa prostytutka, wymuszona ciąża, przymusowa sterylizacja oraz jakiegokolwiek inne formy przemocy seksualnej porównywalnej wagi;
- h) prześladowanie jakiegokolwiek możliwej do zidentyfikowania grupy lub zbiorowości z powodów politycznych, rasowych, narodowych, etnicznych, kulturowych, religijnych, płci [...] lub z innych powodów powszechnie uznanych za niedopuszczalne na podstawie prawa międzynarodowego, w związku z jakimkolwiek czynem, do którego odnosi się niniejszy ustęp, lub z jakąkolwiek zbrodnią objętą jurysdykcją Trybunału;
- i) wymuszone zaginięcia osób;
- j) zbrodnia apartheidu;

²²² Statute, International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR), 31 January 2010, dostępny pod adresem: http://unictr.unmict.org/sites/unictr.org/files/legal-library/100131_Statute_en_fr_0.pdf (wrzesień 2019 r.).

²²³ Zob. Updated Statute of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, September 2009, dostępny pod adresem: http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf (wrzesień 2019 r.).

- k) inne nieludzkie czyny o podobnym charakterze celowo powodujące ogromne cierpienie lub poważne uszkodzenie ciała albo zdrowia psychicznego lub fizycznego”.

W ust. 2 zawarto definicje pojęć użytych w opisie zbrodni tj. ataku skierowanego przeciwko ludności cywilnej; eksterminacji; niewolnictwa; deportacji lub przymusowego przemieszczenia ludności; tortur; wymuszonej ciąży; prześladowania; zbrodni apartheidu; oraz wymuszonego zaginięcia osób. W literaturze wskazuje się, że przyjęta definicja rozwija prawo międzynarodowe²²⁴. W zakres przepisu art. 7 weszły także czyny nie objęte dotąd zakresem definicji zbrodni przeciwko ludzkości, np. przestępstwa na tle seksualnym. Ponadto, inaczej niż w przypadku MTW, przepis niniejszy nie wiąże istnienia zbrodni przeciwko ludzkości z działaniem w stanie konfliktu zbrojnego; z zastrzeżeniem, że charakter czynów jest masowy lub systematyczny²²⁵. W przypadku zbrodni przeciwko ludzkości również należy wspomagać się wykładnią zawartą w Elementach Definicji Zbrodni²²⁶.

Zbrodnie wojenne zdefiniowane zostały w art. 8 – najobszerniejszym w całym Statucie. Zgodnie z ust. 1, „Trybunał posiada jurysdykcję w odniesieniu do zbrodni wojennych, w szczególności popełnionych w ramach realizacji planu lub polityki albo kiedy zbrodnie te są popełniane na szeroką skalę”. Zbrodnie wojenne, w ust. 2, zgrupowano w cztery kategorie:

- a) poważne naruszenia Konwencji Genewskich²²⁷ z dnia 12 sierpnia 1949 r.;
- b) inne poważne naruszenia praw i zwyczajów prawa międzynarodowego mających zastosowanie do konfliktów zbrojnych o międzynarodowym charakterze;
- c) w przypadku wybuchu konfliktu zbrojnego niemającego charakteru międzynarodowego, poważne naruszenia artykułu 3, wspólnego dla czterech Konwencji Genewskich, mianowicie następujące czyny popełnione wobec osób niebiorących bezpośredniego udziału w działaniach wojennych, włącznie z członkami sił zbrojnych, którzy złożyli broń, oraz osób wyłączonych z walki na skutek choroby, ran, pozbawienia wolności lub z jakiegokolwiek innego powodu:

²²⁴ Por. A. Wyrozumska, Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego, najważniejsze rozwiązania instytucjonalne a ratyfikacja Konwencji rzymskiej przez Polskę, Przegląd prawa europejskiego 2/1999, s. 11.

²²⁵ Zob. M. Królikowski, P. Wiliński, J. Izydorczyk, op. cit., s. 123.

²²⁶ Str. 5 - 12.

²²⁷ Konwencje o ochronie ofiar wojny, podpisane w Genewie dnia 12 sierpnia 1949 r. (Dz.U. z 1956 r. Nr 38, poz. 171). W stosunku do Polski weszły w życie dnia 26 maja 1955 r. Zob. Oświadczenie Rządowe z dnia 15 grudnia 1955 r. w sprawie ratyfikacji przez Polskę Konwencji o ochronie ofiar wojny, podpisanych w Genewie dnia 12 sierpnia 1949 r. (Dz.U. z 1956 r. Nr 38, poz. 174).

- (i) zamachy na życie i nietykalność cielesną, a w szczególności zabójstwa we wszelkiej postaci, okaleczenia, okrutne traktowanie i tortury;
 - (ii) zamachy na godność osobistą, a w szczególności poniżające i upokarzające traktowanie;
 - (iii) branie zakładników;
 - (iv) skazywanie i wykonywanie egzekucji bez uprzedniego wyroku, wydanego przez należycie ukonstytuowany sąd dający gwarancje procesowe powszechnie uznane za niezbędne;
- d) inne poważne naruszenia praw i zwyczajów w obrębie ustalonych ram prawa międzynarodowego mających zastosowanie do konfliktów zbrojnych, które nie mają charakteru międzynarodowego.

Przepis art. 8 w znacznym stopniu stanowi odzwierciedlenie dorobku prawa międzynarodowego, nie stanowi jednak jego lustrzanego odbicia²²⁸. Do zakresu zbrodni wojennych włączono także zbrodnie popełnione podczas konfliktów niemających charakteru międzynarodowego. Po raz pierwszy w katalogu zbrodni wojennych uwzględniono zamierzone kierowanie ataków przeciwko pojazdom związanym z misją pokojową i pomocą humanitarną²²⁹. Wykładnię art. 8, jak w przypadku poprzednich zbrodni, wspomagają Elementy Definicji Zbrodni²³⁰.

Zbrodnia agresji wzbudzała wśród państw wiele kontrowersji, m.in. postrzegano ją jako akt państwa, bez możliwości przypisania odpowiedzialności indywidualnej²³¹. I chociaż została umieszczona w Statucie, nie została zdefiniowana w jego przepisach. Nastąpiło to dopiero podczas Konferencji rewizyjnej w Kampali w dniach 10 - 11 lipca 2010 r.²³² Zgodnie z art. 8 bis ust. 1, zbrodnia agresji oznacza: „planowanie przygotowanie, inicjowanie lub wykonanie, przez osobę zajmującą pozycję pozwalającą na sprawowanie efektywnej kontroli nad politycznymi lub militarnymi działaniami państwa lub też nimi kierowanie, aktu agresji, który przez swój charakter, wagę lub skalę w sposób oczywisty narusza Kartę Narodów Zjednoczonych”.

²²⁸ D. Drózdź, Międzynarodowe trybunały karne (geneza, skład, jurysdykcja, postępowanie, działalność), Wydawnictwo Społeczna Szkoła Przedsiębiorczości i Zarządzania, Łódź 2011, s. 82.

²²⁹ M. Królikowski, P. Wiliński, J. Izydorczyk, op. cit., s. 123.

²³⁰ Str. 13 - 42.

²³¹ Zob. A. Wyzomska, op. cit., s. 10.

²³² Polska ratyfikowała poprawki Ustawą z dnia 21 lutego 2014 r. o ratyfikacji poprawek do Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego sporządzonego w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r., przyjętych podczas konferencji rewizyjnej w Kampali (rezolucje nr 5 i 6) w dniach 10 i 11 czerwca 2010 r. (Dz.U. z 2014 r. poz. 500).

Natomiast „aktem agresji”, w myśl art. 8 bis ust. 2, jest „użycie przez państwo sił zbrojnych przeciwko suwerenności, terytorialnej integralności lub politycznej niepodległości innego państwa lub w jakikolwiek inny sposób niezgody z Kartą Narodów Zjednoczonych”. Jak wskazano w tym przepisie, „Każdy z następujących czynów, bez względu na fakt wypowiedzenia wojny, jest [...] uznawany za akt agresji:

- a) napaść lub atak sił zbrojnych jednego państwa na terytorium innego lub okupacja militarna, także przejściowa, wynikła z takiej napaści lub ataku lub jakakolwiek aneksja przy pomocy siły terytorium państwa lub jego części przez inne państwo;
- b) bombardowanie przez siły zbrojne państwa terytorium innego państwa lub użycie przez państwo jakiegokolwiek innej broni przeciw terytorium innego państwa;
- c) blokada portów lub wybrzeży państwa przez siły zbrojne innego państwa;
- d) zaatakowanie przez siły zbrojne państwa lądowych, morskich lub powietrznych sił zbrojnych lub morskich albo lotniczych flot innego państwa;
- e) użycie sił zbrojnych państwa przebywających na terytorium innego państwa, za zgodą państwa przyjmującego, w sposób sprzeczny z warunkami porozumienia, lub jakiegokolwiek przedłużanie ich pobytu na takim terytorium po wygaśnięciu porozumienia;
- f) czyn państwa polegający na dopuszczeniu do użycia swego terytorium, które zostało udostępnione innemu państwu, do dokonania aktu agresji przez to inne państwo przeciwko państwu trzeciemu;
- g) wysyłanie przez państwo lub w jego imieniu uzbrojonych band, grup, jednostek nieregularnych lub najemników, dokonujących przeciwko innemu państwu aktów przemocy zbrojnej o wadze równoważnej z czynami wskazanymi powyżej lub mających w nich znaczny udział”.

I chociaż stan normatywny powstały po przyjęciu definicji zbrodni agresji odzwierciedla dotychczasowe jej pojmowanie przez wspólnotę międzynarodową, w literaturze wskazuje się, że przyjęta definicja i warunki wykonywania jurysdykcji wobec jej sprawców budzą wiele wątpliwości²³³. Niemniej jednak, po uzyskaniu wymaganej liczby (30) ratyfikacji, dnia

²³³ Zob. szerzej T. Iwanek, Zbrodnia agresji w prawie międzynarodowym. Stan po nowelizacji Statutu Rzymskiego MTK, *Studia Politicae Universitatis Silesiensis* 11/2013, s. 287 - 307.

14 grudnia 2017 r. państwa-strony Statutu MTK w rezolucji²³⁴ wyraziły zgodę na objęcie przez MTK jurysdykcją zbrodni agresji z dniem 17 lipca 2018 r.²³⁵

2.2. Zbrodnie międzynarodowe w polskim Kodeksie karnym

Już projekt KK z 1968 r.²³⁶ zawierał rozdział XX zatytułowany „Przestępstwa przeciwko pokojowi, ludzkości i stosunkom międzynarodowym”. W Uzasadnieniu do projektu²³⁷, argumentując zasadność wprowadzenia tegoż rozdziału, wskazano, że zawiera on „szereg dyspozycji nie znanych obowiązującemu usawodawstwu i w tym sensie stanowi nowy dział w naszym prawie karnym. Potrzebę takiego działu wykazały niezbieżne wydarzenia związane z drugą wojną światową. Tradycyjne przepisy KK o zabójstwie, uszkodzeniu ciała, pozbawieniu wolności itd. okazały się nieadekwatne do charakteru i rozmiarów zbrodni hitlerowskiego okupanta [...]. Historyczne doświadczenia przemawiają za trwałym, sięgającym w przyszłość, uregulowaniem w naszym ustawodawstwie odpowiedzialności karnej za zbrodnie przeciwko pokojowi, zbrodnie wojenne oraz zbrodnie ludobójstwa. Bezprzykładowy rozmiar zbrodni hitlerowskich, tak żywo jeszcze odczuwanych w naszym społeczeństwie, przemawia za napiętnowaniem przestępstw tego typu w podstawowym akcie z dziedziny ustawodawstwa karnego, jakim jest kodeks karny”.

Posłużono się terminologią ustaloną w Karcie MTW. Dyspozycja art. 135 dotyczyła zbrodni przeciwko pokojowi, dyspozycje art. 136 – 138 – zbrodni wojennych *sensu stricto*, a dyspozycja art. 139 – zbrodni przeciwko ludzkości (ludobójstwo). W projektowanym dokumencie znalazły się opisy większości typów przestępstw przeciwko pokojowi i ludzkości oraz przestępstw wojennych penalizowanych obecnie. Jednak w trakcie sejmowych prac nad projektem uznano, że problematyka dotycząca zbrodni międzynarodowych powinna zostać uregulowana w odrębnej ustawie, stąd też ostatecznie KK z 1969 r.²³⁸ nie zawierał proponowanego rozdziału. Jak podnosi L. Kubicki, w okresie jego obowiązywania uznawano,

²³⁴ Resolution ICC-ASP/16/Res.5 Activation of the jurisdiction of the Court over the crime of aggression, dostępna pod adresem: https://asp.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/Resolutions/ASP16/ICC-ASP-16-Res5-ENG.pdf (lipiec 2019 r.).

²³⁵ Zob. Poprawki do Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego, sporządzonego w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r., przyjęte podczas konferencji rewizyjnej w Kampali (rezolucje nr 5 i 6) w dniach 10 i 11 czerwca 2010 r. (Dz.U. z 2018 r. poz. 1753).

²³⁶ Projekt Kodeksu karnego oraz Przepisów wprowadzających Kodeks karny, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1968.

²³⁷ Ibidem, s. 131 i nast.

²³⁸ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 1969 r. Nr 13, poz. 94 ze zm.).

że zbrodnie międzynarodowe są penalizowane w przepisach o przestępstwach pospolitych w drodze „milczącej realizacji zobowiązań traktatowych”²³⁹. Osobny rozdział poświęcony zbrodniom międzynarodowym znalazł się dopiero w KK z 1997 r.²⁴⁰

W obowiązującym KK zbrodniom międzynarodowym poświęcono rozdział XVI zatytułowany „Przestępstwa przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przestępstwa wojenne”²⁴¹. Zgodnie z Uzasadnieniem do projektu ustawy²⁴², podział przyjęty w tytule tego rozdziału nawiązywać ma do klasyfikacji przyjętej w art. VI Karty MTW oraz do Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa z 1948 r. Jak podkreślono, obejmuje on przestępstwa, „które godzą we współczesnych warunkach w uniwersalne wartości człowieka, nie tylko narodową wspólnotę interesów, lecz wprost ogólnoludzką”. Są to „czyny o najwyższym ładunku społecznej szkodliwości, co odzwierciedlają najsurowsze sankcje [...]”.

Jak wskazano, „Zbrodnię przeciwko pokojowi określono w art. 116. [...] Natomiast w art. 119 – 125, rezygnując z rozbudowanej kazuistyki, występującej w wielu wiążących Polskę konwencjach, określono najcięższe postaci zbrodni wojennych”. Przy czym zaznaczono, że niektóre z nich²⁴³, mogą również wypełniać znamiona zbrodni ludobójstwa.

Chociaż ludobójstwo, które w Uzasadnieniu określono jako „przestępstwo przeciwko ludzkości *sensu stricto*”, nie zostało wyodrębnione ani wymienione w tytule rozdziału, jego karalność została przewidziana w projektowanym art. 117 KK. M. Płachta zauważa²⁴⁴, że w polskim prawie karnym ludobójstwo nie jest traktowane jako odrębny typ przestępstwa, co uznaje za zgodne ze stanowiskiem przedstawicieli polskiej doktryny, w myśl którego ludobójstwo stanowi kwalifikowany typ zbrodni przeciwko ludzkości²⁴⁵. W motywach ustawodawczych do KK określono je jako „działanie podjęte w celu wyniszczenia w całości albo w części grupy narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej lub wyznaniowej, choćby za konkretny przedmiot czynu zabronionego miały pojedyncze osoby”. Jak wskazano, obejmuje ono „nie tylko zabójstwa, uszkodzenie ciała, ale także inne formy wyniszczenia lub

²³⁹ L. Kubicki, Zbrodnie wojenne jako zagadnienie kodyfikacyjne w prawie wewnętrznym. Rozważania „de lege ferenda”, Państwo i Prawo, Zeszyt 8-9/1961, s. 335.

²⁴⁰ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553 ze zm.).

²⁴¹ Obejmujący artykuły od 117 do 126c.

²⁴² Uzasadnienie do projektu kodeksu karnego, Komisja ds. reformy prawa karnego, Wkładka do zeszytu 3/1994 Państwa i Prawa, Warszawa 1994.

²⁴³ Np. zbrodnia określona w art. 119.

²⁴⁴ M. Płachta, Status..., op. cit., s. 6.

²⁴⁵ Zob. np. L. Gardocki, Prawo..., op. cit., s. 204.

dyskryminacji grupy, których przykładów dostarczyła II wojna światowa oraz konflikty zbrojne po jej zakończeniu. Należą tu przestępstwa popełnione w trakcie prowadzonej wojny lub też niezależnie od niej [...]”. Podniesiono, że chociaż określenie tego przestępstwa nawiązuje do konwencji z 1948 r., to „rozszerza zakres przyczyn dyskryminacji”.

Do przestępstw przeciwko ludzkości zaliczono także czyn z art. 118 oraz nawoływanie do przestępstw określonych w art. 117 § 1 i 118. Zauważono, że chociaż nawoływanie „ma także cechy przestępstwa przeciwko porządkowi publicznemu, rzeczowo jest związane z przestępstwami przeciwko ludzkości”.

W odniesieniu do zbrodni wojennych w Uzasadnieniu wskazano, że charakteryzują się one „w zasadzie tzw. podwójną bezprawnością, tzn. dotyczą czynów, które kolidują z prawem międzynarodowym (określanym przez szereg konwencji ratyfikowanych przez Polskę) oraz z prawem karnym, które w myśl przyjętych zobowiązań powinno przewidywać karalność odpowiednich zachowań w kodeksie karnym albo odrębnych ustawach”. Zaznaczono jednak, że w stosunku do przyjętych aktów międzynarodowych, ujęcie projektu jest bardzo syntetyczne.

W momencie jego wejścia w życie dnia 1 września 1998 r., rozdział XVI KK penalizował następujące typy przestępstw: przeciwko pokojowi - wojnę napastniczą (art. 117); przeciwko ludzkości lub przestępstwa wojenne (albo obie kategorie jednocześnie)²⁴⁶ - eksterminację (art. 118), stosowanie przemocy lub groźby bezprawnej wobec grupy osób lub poszczególnej osoby z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub z powodu jej bezwyznaniowości (art. 119); zastosowanie środka masowej zagłady (art. 120), wytwarzanie, gromadzenie, nabywanie, zbywanie przechowywanie, przewożenie lub przesyłanie środków masowej zagłady lub środków walki, bądź prowadzenie badań mające na celu wytwarzanie lub stosowanie takich środków (art. 121), stosowanie niedopuszczalnych ataków i sposobów walki (art. 122), zamach na osoby chronione (art. 123), dopuszczanie się innych naruszeń prawa międzynarodowego (art. 124), zamach na dobra kultury (art. 125) oraz nieuprawnione użycie znaków (art. 126).

E. Socha wskazywała²⁴⁷, że mimo, iż „W polskim kodeksie karnym nie znajdziemy odrębnego rozdziału poświęconego zbrodniom przeciw ludzkości [...] analizując część

²⁴⁶ W literaturze nie ma zgodności co do tego, czy można dokonać dychotomicznego podziału między tymi dwiema grupami, por. L. Gardocki, T. Gardocka, Ł. Majewski, op. cit., s. 235 - 237; T. Gardocka, Rozdział XVI KK (w:) R. Stefański (red.), Kodeks karny. Komentarz, wyd. 4, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2018, s. 799.

²⁴⁷ E. Socha, op. cit., s. 258.

szczególnej kodeksu karnego – możemy zauważyć, że odpowiedzialność za dopuszczenie się zbrodni przeciwko ludzkości istnieje, gdyż wyczerpuje znamiona przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu, wolności, wolności seksualnej i obyczajności oraz porządkowi publicznemu”.

Ratyfikowanie przez Polskę Statutu MTK²⁴⁸ i wejście w życie jego postanowień²⁴⁹, spowodowało konieczność dostosowania regulacji kodeksowych do zobowiązań międzynarodowych. Nowelizacją z dnia 20 maja 2010 r.²⁵⁰ do rozdziału XVI KK wprowadzono nowe przepisy (art. 118a – zamach przeciwko ludności, 126a – publiczne pochwalanie przestępstw lub nawoływanie do ich popełnienia oraz 126b – niedopełnienie obowiązku należytej kontroli) i zmodyfikowano treść regulacji obowiązujących uprzednio²⁵¹. Warto zauważyć, że chociaż większość przestępstw rozdziału XVI stanowią zbrodnie²⁵², penalizowane są też występki²⁵³.

W Uzasadnieniu do rządowego projektu ustawy²⁵⁴ wprost wskazano, że jej celem jest „wprowadzenie do polskiego KK nowych typów czynów zabronionych, nawiązujących do karnomaterialnych przepisów” Statutu MTK. Jak zaznaczono, „analiza obowiązujących w Polsce regulacji prawnych przewidujących odpowiedzialność karną za przestępstwa przeciwko pokojowi, przestępstwa przeciwko ludzkości oraz przestępstwa wojenne prowadzi do wniosku, iż nie w pełni odpowiadają one tym zachowaniom, które na podstawie Statutu zostały poddane kognicji Trybunału”, stąd też istniała konieczność wprowadzenia zmian, a „założeniem przyjętym w toku kształtowania objętych projektem rozwiązań było określenie znamion projektowanych typów czynów zabronionych w taki sposób, aby były one tożsame lub możliwie wiernie odzwierciedlały znamiona czynów występujących w Statucie”. I chociaż, jak wskazano, nie zawsze to było możliwe, zaznaczono, iż „wydaje się jednak, że projektowane typy czynów, wsparte pozostałymi obowiązującymi przepisami KK, powinny zapewnić niemal pełny zakres jurysdykcji polskich sądów w takich sprawach”.

²⁴⁸ Dnia 12 listopada 2001 r.

²⁴⁹ Dnia 1 lipca 2002 r.

²⁵⁰ Ustawa z dnia 20 maja 2010 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy o Policji, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2010 r. Nr 98, poz. 626).

²⁵¹ Art. 117; art. 119; art. 122; art. 124 i art. 125 KK.

²⁵² W rozumieniu art. 7 polskiego KK.

²⁵³ Art. 117 § 3 KK; art. 119 § 1 KK; art. 121 § 1 i 2 KK; art. 125 § 1 KK; art. 126 § 1 i 2 KK; art. 126a KK w zw. z art. 119 § 1 KK, art. 121 § 1 i 2 KK i art. 125 § 1 KK; art. 126b KK w zw. z art. 117 § 3 KK, art. 119 § 1 KK, art. 121 § 1 i 2 KK, art. 125 § 1 KK, art. 126 § 1 i 2 KK, art. 126b § 2 KK.

²⁵⁴ Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy z dnia 23 września 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz ustawy o Policji, VI Kadencja, Druk Nr 2387.

Warto w tym miejscu zauważyć, że prawo polskie penalizuje zaprzeczanie zbrodniom. Zgodnie z art. 55 ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu²⁵⁵, „Kto publicznie i wbrew faktom zaprzecza zbrodniom, o których mowa w art. 1 pkt 1, podlega grzywnie lub karze pozbawienia wolności do lat 3. Wyrok podawany jest do publicznej wiadomości”. Powołanymi zbrodniami są m.in. popełnione na osobach narodowości polskiej lub obywatelach polskich innych narodowości w okresie od dnia 8 listopada 1917 r. do dnia 31 lipca 1990 r.:

- a) zbrodnie nazistowskie,
- b) zbrodnie komunistyczne,
- c) zbrodnie ukraińskich nacjonalistów i członków ukraińskich formacji kolaborujących z Trzecią Rzeszą Niemiecką,
- d) inne przestępstwa stanowiące zbrodnie przeciwko pokojowi, ludzkości lub zbrodnie wojenne.

Należy także odnotować, że nowelizacją z 2018 r.²⁵⁶ do Ustawy dodano art. 55a²⁵⁷ wprowadzający w ust. 1 karalność publicznego i wbrew faktom przypisywania Narodowi Polskiemu lub Państwu Polskiemu odpowiedzialności lub współodpowiedzialności za popełnione przez III Rzeszę Niemiecką zbrodnie nazistowskie określone w art. 6 Karty MTW lub za inne przestępstwa stanowiące zbrodnie przeciwko pokojowi, ludzkości lub zbrodnie wojenne lub w inny sposób rażąco pomniejsza odpowiedzialność rzeczywistych sprawców tych zbrodni. W ust. 2 karalnością objęto działanie nieumyślne. W ust. 3 zastrzeżono jednak, że nie popełnia przestępstwa sprawca, jeżeli dopuścił się czynu w ramach działalności artystycznej lub

²⁵⁵ Dz.U. z 1998 r. Nr 155, poz. 1016 ze zm.

²⁵⁶ Ustawa z dnia 26 stycznia 2018 r. o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej - Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, ustawy o grobach i cmentarzach wojennych, ustawy o muzeach oraz ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (Dz.U. z 2018 r. poz. 369).

²⁵⁷ Art. 55a 1. Kto publicznie i wbrew faktom przypisuje Narodowi Polskiemu lub Państwu Polskiemu odpowiedzialność lub współodpowiedzialność za popełnione przez III Rzeszę Niemiecką zbrodnie nazistowskie określone w art. 6 Karty Międzynarodowego Trybunału Wojskowego załączonej do Porozumienia międzynarodowego w przedmiocie ścigania i karania głównych przestępców wojennych Osi Europejskiej, podpisanego w Londynie dnia 8 sierpnia 1945 r. (Dz.U. z 1947 r. poz. 367), lub za inne przestępstwa stanowiące zbrodnie przeciwko pokojowi, ludzkości lub zbrodnie wojenne lub w inny sposób rażąco pomniejsza odpowiedzialność rzeczywistych sprawców tych zbrodni, podlega grzywnie lub karze pozbawienia wolności do lat 3. Wyrok jest podawany do publicznej wiadomości. 2. Jeżeli sprawca czynu określonego w ust. 1 działa nieumyślnie, podlega grzywnie lub karze ograniczenia wolności. 3. Nie popełnia przestępstwa sprawca czynu zabronionego określonego w ust. 1 i 2, jeżeli dopuścił się tego czynu w ramach działalności artystycznej lub naukowej.

naukowej. W Uzasadnieniu do projektu ustawy²⁵⁸ wskazano, że przepis ten stanowić ma reakcję na pojawiające się od wielu lat w obiegu publicznym, także za granicą, takie określenia jak „polskie obozy śmierci”, „polskie obozy zagłady” czy „polskie obozy koncentracyjne”, które „wywołują doniosłe skutki, godząc bezpośrednio w dobre imię Rzeczypospolitej Polskiej i Narodu Polskiego i działając destrukcyjnie na wizerunek Rzeczypospolitej Polskiej, zwłaszcza za granicą” oraz stanowić skuteczne narzędzie prawne pozwalające „prowadzić wytrwałą i konsekwentną politykę historyczną polskich władz w zakresie przeciwdziałania fałszowaniu polskiej historii i ochrony dobrego imienia Rzeczypospolitej Polskiej i Narodu Polskiego”. Podkreślono także zgodność proponowanego przepisu z Konstytucją RP²⁵⁹ oraz Konwencją o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 1950 r.²⁶⁰

Tą samą nowelizacją do Ustawy wprowadzono art. 55b o treści: „Niezależnie od przepisów obowiązujących w miejscu popełnienia czynu zabronionego niniejszą ustawę stosuje się do obywatela polskiego oraz cudzoziemca w razie popełnienia przestępstw, o których mowa w art. 55 i art. 55a”. W powołanym Uzasadnieniu wskazano, że „projekt zakłada poszerzenie zasady ochronnej bezwzględnej wynikającej z art. 112 Kodeksu karnego, zgodnie z którą ustawę karną polską stosuje się do sprawców przestępstw, które w sposób szczególny godzą w polskie interesy, niezależnie od przynależności państwowej sprawcy i przepisów obowiązujących w miejscu popełnienia przestępstwa. Zważając na to, że potencjalnie wiele występów, o których mowa w projektowanym art. 55a ustawy o IPN, będzie popełnianych za granicą, dla zapewnienia skuteczności ich ścigania proponowaną regulację należy uznać za niezbędną. Stąd też propozycja dodania w tejże ustawie art. 55b, analogicznego do konstrukcji art. 112 Kodeksu karnego²⁶¹”.

²⁵⁸ Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy z dnia 29 sierpnia 2016 r. o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej - Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, ustawy o grobach i cmentarzach wojennych, ustawy o muzeach, ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary oraz ustawy o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego przez nazwy budowli, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej, VIII Kadencja, Druk Nr 806.

²⁵⁹ W szczególności z art. 31 ust. 3, art. 47 i art. 54 ust. 1.

²⁶⁰ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami Nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem Nr 2 (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284).

²⁶¹ Art. 112 KK: Niezależnie od przepisów obowiązujących w miejscu popełnienia czynu zabronionego, ustawę karną polską stosuje się do obywatela polskiego oraz cudzoziemca w razie popełnienia: 1) przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu wewnętrznemu lub zewnętrznemu Rzeczypospolitej Polskiej; 1a) (utracił moc) 2) przestępstwa przeciwko polskim urządzeniom lub funkcjonariuszom publicznym oraz przestępstwa wyłudzenia poświadczenia nieprawdy od polskiego funkcjonariusza publicznego lub innej osoby uprawnionej na podstawie prawa polskiego

Oba przepisy wzbudziły wiele kontrowersji i były szeroko komentowane zarówno w kraju, jak i za granicą. Ostatecznie, nowelizacją z 2018 r.²⁶², zostały uchylone. Jak wskazano w Uzasadnieniu²⁶³, przepis art. 55a „wzbudził wątpliwości Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej pod względem zgodności z art. 42 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 oraz art. 54 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (wniosek Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej do Trybunału Konstytucyjnego z dnia 14 lutego 2018 r. o zbadanie, w trybie kontroli następczej, zgodności z Konstytucją ustawy z dnia 26 stycznia 2018 r. [...]). Wątpliwości powyższe poparł w stanowisku skierowanym do Trybunału Konstytucyjnego Rzecznik Praw Obywatelskich (pismo z dnia 14 marca 2018 r.). Natomiast Prokurator Generalny w stanowisku skierowanym do Trybunału Konstytucyjnego w dniu 20 marca 2018 r. wyraził opinię o niezgodności art. 55b [...] z zasadą zakazu nadmiernej ingerencji wynikającą z art. 2 Konstytucji, w zakresie, w jakim przepis ten przewiduje odpowiedzialność za czyny z art. 55a ust. 1 i 2 ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu niezależnie od przepisów obowiązujących w miejscu ich popełnienia. Analiza powyższych stanowisk oraz przebiegu debaty publicznej, która toczyła się wokół przedmiotowej nowelizacji, prowadzi do wniosku, że bardziej efektywnym sposobem ochrony dobrego imienia Rzeczypospolitej Polskiej i Narodu Polskiego, biorąc pod uwagę cel ustawy, będzie wykorzystanie narzędzi cywilnoprawnych, [...] przy jednoczesnym uchyleniu art. 55a i art. 55b tej ustawy”.

Obowiązek penalizacji zaprzeczania, poważnego umniejszania znaczenia, akceptacji lub usprawiedliwiania ludobójstwa oraz zbrodni przeciwko ludzkości, nakłada Protokół dodatkowy do Konwencji Rady Europy o cyberprzestępczości dotyczący penalizacji czynów o charakterze rasistowskim lub ksenofobicznym popełnionych przy użyciu systemów komputerowych,

do wystawienia dokumentu; 3) przestępstwa przeciwko istotnym polskim interesom gospodarczym; 4) przestępstwa fałszywych zeznań, złożenia fałszywego oświadczenia, opinii lub tłumaczenia, posłużenia się dokumentem stwierdzającym tożsamość innej osoby, poświadczającym nieprawdę lub fałszywym - wobec urzędu polskiego; 5) przestępstwa, z którego została osiągnięta, chociażby pośrednio, korzyść majątkowa na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

²⁶² Ustawa z dnia 27 czerwca 2018 r. o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej - Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu oraz ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (Dz.U. z 2018 r. poz. 1277).

²⁶³ Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy z dnia 26 czerwca 2018 r. o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej - Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu oraz ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary, VIII Kadencja, Druk Nr 2663.

sporządzony w Strasburgu dnia 28 stycznia 2003 r.²⁶⁴ W stosunku do Polski wszedł w życie dnia 1 czerwca 2015 r.²⁶⁵ W art. 6 ust. 1, każdą stroną Protokołu zobowiązano do podjęcia takich środków, w tym prawnych, „jaki okażą się niezbędne dla uznania za przestępstwo w jej prawie wewnętrznym, umyślnego i bezprawnego: rozpowszechniania oraz publicznego udostępniania w inny sposób, poprzez system komputerowy, materiałów, które zaprzeczają, poważnie umniejszają znaczenie, aprobują lub usprawiedliwiają akty ludobójstwa lub zbrodnie przeciwko ludzkości zdefiniowane przez prawo międzynarodowe i uznane za takie przez ostateczne i wiążące decyzje Międzynarodowego Trybunału Wojskowego, ustanowionego Umową Londyńską z dnia 8 maja 1945 r., lub innego sądu międzynarodowego, ustanowionego zgodnie ze stosownymi instrumentami międzynarodowymi, którego jurysdykcję uznaje ta Strona”.

W myśl art. 6 ust. 2 lit. a, strony mogą wymagać, aby owo zaprzeczenie lub poważne umniejszenie znaczenia „zostało popełnione z zamiarem wywołania nienawiści, dyskryminacji lub aktów przemocy wobec jednostki lub grupy, opartych na rasie, kolorze, pochodzeniu narodowym lub etnicznym, jak również religii, jeżeli wykorzystywana jest ona jako pretekst dla któregośkolwiek ze wskazanych wyżej zachowań”. W ust. 2 lit. b stronom pozostawiono możliwość zastrzeżenia sobie prawa do niestosowania, w całości lub w części, postanowienia ust. 1. Z takiej możliwości skorzystała Polska i, przy składaniu dokumentu ratyfikacyjnego, zastrzegła, że warunkiem niezbędnym do uznania za przestępstwo czynu określonego w art. 6 ust. 1 jest zamiar określony w ust. 2 lit. a.

W art. 7 Protokołu przewidziano karalność umyślnego i bezprawnego pomocnictwa i podżegania do popełnienia powołanych przestępstw, zobowiązując strony do uznania tych form zjawiskowych za przestępstwa w prawie krajowym.

3. Podsumowanie

Pojęcie międzynarodowego prawa karnego nie jest rozumiane jednolicie i od lat toczą się spory odnośnie jego definicji, miejsca w systematyce prawa, zakresów podmiotowego i przedmiotowego, aż po wybór odpowiadającego mu terminu. Na przestrzeni lat w polskiej

²⁶⁴ Dz.U. z 2015 r. poz. 730.

²⁶⁵ Oświadczenie Rządowe z dnia 24 marca 2015 r. w sprawie mocy obowiązującej Protokołu dodatkowego do Konwencji Rady Europy o cyberprzestępczości dotyczącego penalizacji czynów o charakterze rasistowskim lub ksenofobicznym popełnionych przy użyciu systemów komputerowych, sporządzonego w Strasburgu dnia 28 stycznia 2003 r. (Dz.U. z 2015 r. poz. 731).

doktrynie występowało wiele określeń tej gałęzi prawa, z których do najczęściej spotkanych należą: *prawo karne międzynarodowe*, *międzynarodowe prawo karne* oraz *prawo międzynarodowe karne*, niekiedy z rozróżnieniem na rozumienie wąskie (*sensu stricto*) i szerokie (*sensu largo*). W piśmiennictwie prawniczym autorzy posługują się nimi na wiele sposobów, przypisując im niejednokrotnie sprzeczne znaczenia. W efekcie, żadnego z tych określeń nie można uznać za jedyne właściwe.

Jednak zasadniczym problemem pozostaje nie sama nazwa, która poniekąd stanowi zaledwie pokłosie sporów merytorycznych, a rozbieżność poglądów do zakresu stosowanych pojęć. W doktrynie krajowej wyróżnić można trzy koncepcje ujmowania międzynarodowego prawa karnego. Koncepcja pierwsza, wąska (*sensu stricto*), ogranicza zakres tej gałęzi prawa do zbrodni międzynarodowych. Koncepcja druga, szeroka (*sensu largo*), ujmuje w zakresie międzynarodowego prawa karnego także przestępstwa konwencyjne. Koncepcja trzecia, najszersza (*sensu largissimo*), w zakres międzynarodowego prawa karnego włącza również przestępstwa z elementem obcym, a nawet wręcz wszystkie zagadnienia związane z internacjonalizacją prawa karnego. Przy czym w polskim piśmiennictwie prawniczym zwraca się uwagę na niejednorodność tej materii prawnej i szereg różnic pomiędzy poszczególnymi kategoriami przestępstw.

Nie ma również zgodności co do przynależności systemowej międzynarodowego prawa karnego. W piśmiennictwie prawo to najczęściej ujmuje się jako część prawa międzynarodowego publicznego, gałąź prawa międzynarodowego lub też samodzielną dziedzinę prawa. I chociaż dzisiaj już nie neguje się jego istnienia, spór o miejsce międzynarodowego prawa karnego w systematyce prawa pozostał aktualny i w znacznej mierze wynika ze sposobu rozumienia jego istoty.

Konsekwencją tych niejednorodnych poglądów jest brak zgodności wśród autorów co do definicji międzynarodowego prawa karnego. W polskiej doktrynie największą akceptację uzyskało szerokie jego rozumienie, za definicją L. Gardockiego (który określa je jednak mianem prawa karnego międzynarodowego) zaproponowaną w monografii z 1985 r.

Nie sposób jednak nie zgodzić się z poglądem²⁶⁶, że te „spory w polskim piśmiennictwie co do nazwy i zakresu” międzynarodowego prawa karnego, „powodują, że niemal zupełnie poza zainteresowaniem polskiej doktryny pozostają kwestie związane z najnowszym dorobkiem

²⁶⁶ C. Nowak, O pojęciu, op. cit., s. 5.

doktryny zagranicznej i rozszerzeniem siatki pojęciowej” w tej materii. W literaturze polskiej brak jest zasadniczych, całościowych rozważań dotyczących tej problematyki. Tymczasem, wraz z nasiloną globalizacją, rosnącą współzależnością międzynarodową, gwałtownym wzrostem przestępczości przekraczającej granice poszczególnych państw i koniecznością międzynarodowej współpracy w zakresie jej zwalczania, nastąpił znaczący rozwój doktryny światowej w przedmiocie obszaru penalnego w prawie międzynarodowym, o czym najlepiej świadczy ukształtowanie się dyscypliny transnarodowego prawa karnego.

Od lat obserwujemy dynamiczny rozrost regulacji penalnych na poziomie ponadpaństwowym, a większość wielostronnych międzynarodowych instrumentów prawnych przyjętych w ciągu ostatnich dekad wykracza poza zakres międzynarodowego prawa karnego *sensu stricto*, dotyczy bowiem nie zbrodni międzynarodowych, a przestępstw konwencyjnych. Na świecie przyjęto już ponad 200 konwencji w tym zakresie. Obecnie popełnia się znacznie więcej przestępstw konwencyjnych niż zbrodni międzynarodowych. I o ile w doktrynie światowej dostrzega się ważność tych zjawisk, polskie osiągnięcia w tym zakresie pozostają znikome. Stąd istnieje daleko idąca konieczność uzupełnienia i pogłębienia osiągnięć krajowej myśli prawniczej w odniesieniu do obszaru penalnego w prawie międzynarodowym.

Z uwagi na szereg różnic pomiędzy systemem obejmującym swym zakresem zbrodnie międzynarodowe i systemem, w zakresie którego mieszczą się przestępstwa konwencyjne, uwzględniając osiągnięcia doktryny światowej, autorka niniejszej pracy opowiada się za posługiwaniem się nazwą *międzynarodowe prawo karne*, na wzór angielskiej nazwy *international criminal law*, w zakresie unormowań dotyczących zbrodni międzynarodowych (*delicta iuris gentium, core crimes, international crimes*), a nazwą *transnarodowe prawo karne*, na wzór angielskiej nazwy *transnational criminal law*, w zakresie unormowań dotyczących przestępstw konwencyjnych (*transnarodowych, transnational crimes, crimes against internally protected interests, crimes of international concern, treaty crimes*). Natomiast termin *prawa karnego międzynarodowego* służyłby określeniu norm krajowego prawa karnego dotyczących przestępstw z elementem obcym. Dokonanie uściśleń terminologicznych i pojęciowych, poprzez wprowadzenie do polskiej doktryny pojęcia *transnarodowego prawa karnego* i odróżnienie go od *międzynarodowego prawa karnego* i *prawa karnego międzynarodowego*, pozwoli na „jasne wyznaczenie granic gałęzi prawa, które owe pojęcia określają”²⁶⁷.

²⁶⁷ Ibidem, s. 14.

Zgodnie z przyjętym przez autorkę zakresem przedmiotowym, międzynarodowe prawo karne obejmuje zbrodnie międzynarodowe, czyli najpoważniejsze naruszenia prawa międzynarodowego i praw człowieka. Kryminalizacja tych czynów wynika wprost z norm prawa międzynarodowego, których adresatem jest jednostka, osoba fizyczna. Może ona zostać pociągnięta do odpowiedzialności karnej bezpośrednio, niezależnie od przepisów prawa wewnętrznego.

Zbrodnie międzynarodowe określone zostały w art. 5 Statutu MTK i obejmują: zbrodnie ludobójstwa, zbrodnie przeciwko ludzkości, zbrodnie wojenne oraz zbrodnie agresji. Ich definicje zawarto kolejno w art. od 6 do 8 bis Statutu MTK. W interpretacji i stosowaniu przepisów definiujących zbrodnie, pomoc stanowią Elementy definicji zbrodni, w których wyjaśniono sformułowania zawarte w definicjach i określono znamiona zbrodni.

W polskim KK zbrodniom międzynarodowym poświęcono rozdział XVI. Ratyfikowanie przez Polskę Statutu MTK i wejście w życie jego postanowień dnia 1 lipca 2002 r. spowodowało konieczność dostosowania regulacji kodeksowych do zobowiązań międzynarodowych. Nowelizacją z dnia 20 maja 2010 r. do rozdziału XVI KK wprowadzono nowe przepisy i zmodyfikowano treść regulacji obowiązujących uprzednio. W Uzasadnieniu do rządowego projektu ustawy nowelizacyjnej wskazano, że „projektowane typy czynów, wsparte pozostałymi obowiązującymi przepisami KK, powinny zapewnić niemal pełny zakres jurysdykcji polskich sądów” w zakresie zbrodni międzynarodowych.

ROZDZIAŁ II

Transnarodowe prawo karne - zagadnienia definicyjne i miejsce w systematyce prawa

1. Transnarodowe prawo karne

Rozważania nad zagadnieniami definicyjnymi i istotą transnarodowego prawa karnego warto rozpocząć od przybliżenia pojęcia samego prawa transnarodowego. Termin ten wprowadził P. Jessup, który prawo transnarodowe definiował jako „wszelkie prawa regulujące działania lub zdarzenia przekraczające granice krajowe”²⁶⁸. Autor ten zaproponował nowe podejście do prawa międzynarodowego, zgodnie z którym nacisk, kładziony w tradycyjnym prawie międzynarodowym na państwie i czynniku krajowym, miał zostać położony na szerszej koncepcji, opartej na wielości i różnorodności zasad, pochodzących zarówno ze źródeł publicznych, jak i prywatnych, które regulują społeczne, gospodarcze i polityczne relacje społeczności międzynarodowej. Potrzebę takiego podejścia ów Autor uzasadniał niemożnością radzenia sobie ze skomplikowaną i współzależną naturą ówczesnych stosunków międzynarodowych przez tradycyjne prawo międzynarodowe. Prawo transnarodowe, jak wskazywał, zawierać miało „komponenty zarówno cywilne, jak i karne” i obejmować „to, co nazywamy prawem międzynarodowym publicznym i prywatnym, podobnie jak prawo wewnętrzne, także publiczne i prywatne”. Przy czym sytuacje transnarodowe mogły dotyczyć zarówno osób fizycznych, jak i korporacji, państw, organizacji państw czy też innych podmiotów. Z takiego rozumienia terminu „transnarodowe” wynika, że stosunki transgraniczne o charakterze prawnym obejmują elementy zarówno międzynarodowe, jak i krajowe, które nie mieszczą się w tradycyjnym podziale²⁶⁹.

Z czasem pojęcie prawa transnarodowego zaczęto odnosić również do regulacji penalnych, szczególnie w zakresie norm konwencyjnych²⁷⁰. Systemowo zagadnienie to ujął N. Boister, formułując w 2003 r.²⁷¹ pojęcie transnarodowego prawa karnego. Autor ten

²⁶⁸ P. Jessup, *Transnational Law*, Wydawnictwo Yale University Press, London - New Haven 1956, s. 2.

²⁶⁹ N. Boister, ‘*Transnational Criminal Law*’, *European Journal of International Law* 2003, Vol. 14, No 5, s. 953 - 954.

²⁷⁰ Zob. np. A. Eser, O. Lagodny (red.), *Principles and procedures for a new transnational criminal law: documentation of an international workshop in Freiburg, May 1991*, Wydawnictwo Freiburg i Br.: Society for the Reform of Criminal Law and Max Planck Institute for Foreign and International Criminal Law, Fryburg 1992; M. Królikowski, *Rozdział...*, op. cit., s. 337.

²⁷¹ N. Boister, ‘*Transnational...*’, op. cit., s. 953 - 976.

zauważył²⁷², że chociaż ówczasie w doktrynie powszechnie używano pojęcia przestępczości transnarodowej²⁷³, uzupełniający je termin transnarodowego prawa karnego był prawnikom i kryminologom nieznanym, kiedy w istocie mógłby stanowić jego doktrynalne uzupełnienie i doktrynalny odpowiednik. Transnarodowe prawo karne miało zatem „połączyć przestępczość transnarodową z pojęciem «prawa transnarodowego» Jessupa”.

1.1. Pojęcie i definicja transnarodowego prawa karnego

Jak słusznie zauważa N. Boister²⁷⁴, wraz ze zwiększeniem intensywności procesów globalizacyjnych na świecie i, towarzyszącym jej, rozwojem przestępczości transnarodowej, na forum międzynarodowym wzmożono wysiłki zmierzające do wypełnienia luk pomiędzy prawem karnym poszczególnych państw, w celu zacieśnienia współpracy w zwalczaniu poszczególnych kategorii przestępstw. I temu właśnie służy transnarodowe prawo karne.

Koncentrując się na centralnym elemencie terminu P. Jessupa, czyli wymiarze transgranicznym, N. Boister definiuje²⁷⁵ transnarodowe prawo karne jako „pośrednie zwalczanie przez prawo międzynarodowe, za pośrednictwem krajowego prawa karnego, działalności przestępczej, która wywiera faktyczne lub potencjalne skutki transgraniczne, lub transgraniczne skutki moralne”. Zakres tego prawa nie obejmuje ani zbrodni międzynarodowych (czy też przestępstw międzynarodowych *sensu stricto*), ani przestępstw wyłącznie krajowych, obejmuje natomiast przestępstwa w ściganiu których zainteresowana jest cała społeczność międzynarodowa, tzw. przestępstwa przeciwko dobrom podlegającym ochronie międzynarodowej (*crimes against internationally protected interests, crimes of international concern*). Autor ten zwraca uwagę²⁷⁶ na fenomenologiczną naturę tych przestępstw oraz odnosi się do procesu ich kryminalizacji. I tak, system transnarodowego prawa karnego ma dwie funkcje: zwalczanie przestępczości transnarodowej oraz transnacionalizację prawa karnego, poprzez rozpowszechnianie, za pośrednictwem prawa międzynarodowego,

²⁷² Ibidem, s. 953 - 954; N. Boister, The concept and nature of transnational criminal law (w:) N. Boister, R. J. Currie (red.), Routledge Handbook of Transnational Criminal Law, Wydawnictwo Routledge, Nowy Jork 2015, s. 11.

²⁷³ Terminu „przestępczość transnarodowa” użyto po raz pierwszy podczas Piątego Kongresu ONZ w sprawie Zapobiegania Przestępczości i Traktowania Przestępców w 1975 r.

²⁷⁴ N. Boister, An Introduction to Transnational Criminal Law, Wydawnictwo Oxford University Press, Oxford 2012, s. 13.

²⁷⁵ N. Boister, The concept..., op. cit., s. 13.

²⁷⁶ N. Boister, An Introduction..., op. cit., s. 13.

regulacji w zakresie przestępstw wywodzących się z jednego lub więcej państw, w innych państwach.

Transnarodowe prawo karne składa się z dwóch elementów: horyzontalnych zobowiązań traktatowych pomiędzy państwami (element międzynarodowy) i wertykalnego stosowania prawa karnego przez te państwa wobec osób fizycznych, w celu wypełnienia zobowiązań traktatowych (element krajowy). Ogranicza się do tych przestępstw, których ściganie państwa przewidują w konwencjach międzynarodowych nakładających wzajemne zobowiązanie do kryminalizacji określonych w nich zachowań²⁷⁷.

Zachowania te państwa mają uznać za przestępstwa w swoich krajowych porządkach prawnych i ścigać je przed własnymi sądami. Celem konwencyjnych zobowiązań jest nie tylko zwalczanie takich przestępstw w kraju, ale - przede wszystkim - umożliwienie międzypaństwowej współpracy w zakresie ich ścigania, chociażby poprzez zapewnienie podwójnej przestępności czynów. Stąd też, N. Boister wskazuje²⁷⁸ na dualistyczny charakter transnarodowego prawa karnego. Obowiązek kryminalizacji jest ustanowiony w prawie międzynarodowym poprzez wielostronne umowy międzynarodowe, jednak uprawnienie do kryminalizacji pozostaje w gestii państw-sygnatariuszy.

Umowy nie są samowykonalne. I chociaż w systemach monistycznych teoretycznie mogłyby stanowić część krajowego porządku prawnego bez dodatkowych aktów je implementujących, ich treść uznawana jest przez wiele państw za zbyt mało precyzyjną, by mogły one stanowić samodzielną podstawę do skazania. Tym bardziej, że w przeważającej większości przypadków, nie określają one sankcji karnych. Stąd też umowy te nie są zazwyczaj stosowane bezpośrednio i wymagają aktu legislacyjnego, aby mogły stanowić część wewnętrznego prawa karnego. A nawet jeżeli są stosowane bezpośrednio w krajowym porządku prawnym, autorytet normatywny tych przepisów w dalszym ciągu spoczywa na stosującym je państwie i nie wynika z prawa międzynarodowego²⁷⁹.

²⁷⁷ W literaturze anglojęzycznej konwencje te określa się mianem „suppression conventions”. Autorka rozprawy nie znalazła trafnego odpowiednika w języku polskim, a kalka językowa w postaci „konwencje supresyjne” nie wydaje się być adekwatna. Anglojęzyczny termin można przełożyć opisowo, jako konwencje mające na celu zwalczanie lub powstrzymanie określonego zachowania, lub też dotyczące zwalczania czy powstrzymywania określonego zachowania. Ilekroć w niniejszej rozprawie jest mowa o konwencjach, w kontekście przestępstw konwencyjnych, chodzi o „suppression conventions”. Przy czym, zgodnie z prawem polskim i nomenklaturą w nim stosowaną, konwencje są to wielostronne umowy międzynarodowe.

²⁷⁸ N. Boister, *An Introduction...*, op. cit., s. 14 - 15

²⁷⁹ *Ibidem*, s. 15.

Chociaż wysoki koszt wypracowania takich wielostronnych wiążących instrumentów prawnych mógłby sugerować, że państwa uciekają się do tego typu środka, aby kryminalizować jedynie najpoważniejszą przestępczość transnarodową, transnarodowe prawo karne dotyczy nie tylko przestępstw *malum in se*, ale także przestępstw *mala prohibita*²⁸⁰. Jak zwraca uwagę N. Boister²⁸¹, transnarodowe prawo karne ma uderzać przede wszystkim w rynek przestępczy. Stąd też zachowania, stanowiące przedmiot wielostronnych umów międzynarodowych, biorą swój początek w określeniu co jest prawnie dopuszczalne a co nie, w odniesieniu do poszczególnych dóbr i usług. Można wyróżnić dwie szerokie formy systemu prohibicji: prohibicję bezwzględną, w której zakres dopuszczalnego prawem postępowania jest zazwyczaj określony w konwencjach bardzo wąsko²⁸² oraz prohibicję pochodną, w której zakres dopuszczalnego prawem postępowania jest szeroki i zmienny, a konwencje go nie precyzują²⁸³.

Wielostronne umowy międzynarodowe zawierają opisy czynów podlegających penalizacji, tym samym tworzą część szczególną transnarodowego prawa karnego. Jednak normy konwencyjne coraz częściej dotyczą także konstrukcji winy oraz form zjawiskowych i stadialnych popełniania przestępstw, tym samym tworzą jego część ogólną. Ponadto, reżim prawny tworzony przez umowy nie ogranicza się jedynie do kwestii czysto materialnej, ale określa także ramy międzynarodowej współpracy w ściganiu sprawców, stąd też N. Boister pisze²⁸⁴ o reżimie materialnym połączonym z reżimem proceduralnym. Transnarodowe prawo karne umożliwia bowiem „proceduralną interakcję krajowych systemów wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych”. Przy czym, skuteczna współpraca w zwalczaniu przestępczości transnarodowej nie wymaga, aby państwa stosowały w swojej jurysdykcji przepisy karne innych państw. Mają one stosować swoje własne przepisy, aby współpracować z innymi państwami, a wielostronne umowy międzynarodowe nakładają na sygnatariuszy

²⁸⁰ W zakresie definicji i różnic zob.: B. A. Garner (red.), *Black's Law Dictionary*, wyd. 10., Wydawnictwo Thomson Reuters, St. Paul 2014, s. 1103; *The Distinction between "Mala Prohibita" and "Mala in se" in Criminal Law*, *Columbia Law Review* vol. 30, Nr 1/1930, s. 74 i nast.; S. Dimock, *The Malum Prohibitum – Malum in Se Distinction and the Wrongfulness Constraint on Criminalization*, *Dialogue: Canadian Philosophical Review*, Vol. 55, Nr 1/2016, s. 9 i nast.

²⁸¹ N. Boister, *An Introduction...*, op. cit., s. 14 - 15.

²⁸² W takim wypadku np. konwencje dotyczące środków odurzających, chociaż nie zakazują całkowicie substancji odurzających, określają, że legalne jest wytwarzanie i używanie tych substancji wyłącznie w celach medycznych i naukowych, zakazują natomiast wszystkich innych form zachowania.

²⁸³ W takim wypadku np. postanowienia konwencji dotyczącej nielegalnego handlu wyrobami tytoniowymi nie wymieniają wszystkich form postępowania zgodnego z prawem, ale określają sytuacje, w których postępowanie inaczej zgodne z prawem, staje się nielegalne, np. nieuiszczenie opłaty podatkowej przy imporcie tytoniu.

²⁸⁴ N. Boister, *An Introduction...*, op. cit., s. 16.

obowiązek jedynie harmonizacji ich przepisów wewnętrznych, aby taka współpraca była możliwa.

Transnarodowe prawo karne nie ma spójnego systemu zasad i spójnej polityki zwalczania przestępczości. Efektem jego horyzontalnych i wertykalnych zobowiązań nie są jednolite regulacje we wszystkich państwach. „Jest raczej systemem »wiernokątnego«²⁸⁵ prawa krajowego, specyficzną reprezentacją niektórych szczególnych cech konwencji w sprawie zwalczania poszczególnych rodzajów zachowań, które można odnaleźć zazwyczaj w wielu różnych elementach ustawodawstwa krajowego”²⁸⁶. System ten zachowuje niezbędny stopień elastyczności, jako że o prawie karnym decydują poszczególne państwa, które przyjmują różne podejście do współpracy w zwalczaniu przestępczości transnarodowej i wynikających z niej trudności.

Horyzontalny element transnarodowego prawa karnego, którego adresatem są państwa a nie osoby fizyczne, wywodzi się z prawa międzynarodowego. Na państwach nie ciąży wynikające z prawa zwyczajowego zobowiązanie do współpracy w zwalczaniu przestępczości. Zobowiązują się one do kryminalizacji poszczególnych typów zachowań w swoich ustawodawstwach, kiedy stają się stronami umów międzynarodowych. Zatem podmiotem prawnym jest państwo i to ono ponosi odpowiedzialność za niedopełnienie zobowiązań konwencyjnych. Ten międzynarodowy element horyzontalny jest warunkiem niezbędnym istnienia transnarodowego prawa karnego²⁸⁷.

1.2. Cel wyodrębnienia transnarodowego prawa karnego

Transnarodowe prawo karne jest prawdopodobnie najważniejszym istniejącym mechanizmem globalizacji norm karnych materialnych, stanowiącym reakcję na gwałtowny wzrost zjawiska przestępczości przekraczającej granice poszczególnych państw. W efekcie zacieśniania współpracy międzynarodowej, na świecie przyjęto już ponad 200 wielostronnych umów międzynarodowych w zakresie penalizacji określonych w nich zachowań. Obecnie popełnia się znacznie więcej przestępstw konwencyjnych niż zbrodni międzynarodowych, stąd też głównym obszarem zainteresowania społeczności międzynarodowej, ze ścigania zbrodni

²⁸⁵ „W taki sam sposób, w jaki odwzorowanie Merkatora jest wiernokątnym przedstawieniem powierzchni Ziemi”, N. Boister, *An Introduction*, op. cit., s. 22.

²⁸⁶ *Ibidem*, s. 22 - 23.

²⁸⁷ N. Boister, *The concept...*, op. cit., s. 14.

międzynarodowych, stało się ściganie tychże właśnie przestępstw. A w transnarodowym prawie karnym istnieje zdecydowanie większe pole do prawnej niejednoznaczności i nadużyć, niż w międzynarodowym prawie karnym²⁸⁸.

W doktrynie przestępstwa konwencyjne włączono w obszar szeroko rozumianego międzynarodowego prawa karnego, aby wzmocnić uzasadnienie istnienia tego prawa w okresie po procesach norymberskich, kiedy przeżywało swój zastój i kwestionowano zasadność jego istnienia. Przemianowanie tych przestępstw na konwencyjne i włączenie do systemu transnarodowego prawa karnego ma zwrócić uwagę na niedociągnięcia tego, zyskującego na ważności, systemu. Wynikają one z braku studiów nad rozwojem międzynarodowych elementów transnarodowego prawa karnego, czyli wielostronnych umów międzynarodowych dotyczących zwalczania przestępczości transnarodowej oraz nad znaczeniem tych umów i ich wpływem na krajowe elementy transnarodowego prawa karnego, czyli same przestępstwa.

Jak podniesiono w poprzednim rozdziale, w literaturze często wskazuje się²⁸⁹, że transnarodowe prawo karne jest częścią międzynarodowego prawa karnego w jego szerokim rozumieniu. Jednak, jak zauważa N. Boister²⁹⁰, łatwo je odróżnić zarówno od międzynarodowego prawa karnego *sensu stricto*, jak i od krajowego prawa karnego. C. Nowak podnosi²⁹¹, że chociaż zarówno w przypadku międzynarodowego, jak i transnarodowego prawa karnego, „impuls karania pewnych zachowań»²⁹² pochodzi [...] z normy konwencyjnej, [...] kryterium odróżniającym te dziedziny od siebie jest to, co można nazwać »zabiegiem technicznym«²⁹³, czyli konieczność transpozycji normy traktatowej do prawa wewnętrznego lub brak takiej konieczności”.

N. Boister zauważa²⁹⁴, że chociaż w nowszej literaturze przedmiotu często włącza się przestępstwa konwencyjne w kategorię przestępstw międzynarodowych, jako że są przewidziane w wielostronnych umowach międzynarodowych, początkowo odrzucano

²⁸⁸ N. Boister, 'Transnational...', op. cit., s. 956.

²⁸⁹ Zob. np. N. Boister, An Introduction..., op. cit., s. 18; R. Cryer, The Doctrinal Foundations of International Criminalization (w:) M.Ch. Bassiouni (red.), op. cit., s. 108.

²⁹⁰ N. Boister, 'Transnational...', op. cit., s. 961 i nast.

²⁹¹ C. Nowak, O pojęciu..., op. cit., s. 9.

²⁹² W. Czapliński, A. Wyrozumska, Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe, wyd. C.H. Beck, Warszawa 2004, s. 458.

²⁹³ Ibidem, s. 459.

²⁹⁴ N. Boister, An Introduction..., op. cit., s. 19.

taką kategoryzację²⁹⁵. Przywołuje poglądy m.in. A. N. Trainina²⁹⁶, który postrzegał traktaty wyłącznie jako narzędzie współpracy międzynarodowej w walce z przestępczością; V. V. Pelli²⁹⁷, odróżniającego zbrodnie międzynarodowe, które wymagały międzynarodowej jurysdykcji, od „tzw. przestępstw międzynarodowych”, które mogły pozostać w gestii jurysdykcji krajowych, jako że wszystkie państwa są zainteresowane w ich ściganiu i nie ma powodu, aby zakładać, że sądy krajowe nie są obiektywne w ich karaniu; czy G. Fletchera²⁹⁸, dla którego te przestępstwa oparte na traktatach są zbyt prowincjonalne, aby zasłużyć na status zbrodni międzynarodowych.

Przed przyjęciem Statutu MTK, dokonanie rozróżnienia pomiędzy międzynarodowym prawem karnym z elementem międzynarodowym a międzynarodowym prawem karnym z elementem transnarodowym, nie było uważane za istotne. Chociaż Komisja Prawa Międzynarodowego uwzględniła przestępstwa konwencyjne w projektach Kodeksu przestępstw przeciwko pokojowi i bezpieczeństwu ludzkości z lat 1991 – 1995²⁹⁹, wobec sprzeciwu w samej Komisji, zostały one wyłączone z projektu z 1996 r.³⁰⁰, który ograniczono do zbrodni międzynarodowych. Utworzenie MTK i przyjęcie jego Statutu umocniło dystynkcję pomiędzy międzynarodowym prawem karnym *sensu stricto* i transnarodowym prawem karnym³⁰¹.

Ze zbrodni międzynarodowych skodyfikowanych w Statucie MTK wynika bezpośrednio, oparte na zwyczajowym prawie międzynarodowym, zobowiązanie względem osób fizycznych, niezależnie od stanowiska prawa krajowego. Zgodnie z art. 25 ust. 2 Statutu MTK, „Osoba, która popełniła zbrodnie objętą jurysdykcją Trybunału, ponosi indywidualnie odpowiedzialność karną i podlega karze na podstawie niniejszego statutu”. Natomiast w przypadku przestępstw będących przedmiotem transnarodowego prawa karnego, które

²⁹⁵ Zob. np. A. N. Trainin, A. Y. Vyshinsky, A. Rothstein, *Hitlerite responsibility under criminal law*, Wydawnictwo New York Hutchinson & Co., Ltd., Londyn 1945, s. 28 - 29; V.V. Pella, *Towards an International Criminal Court*, *American Journal of International Law*, vol. 44, issue 1, 1950, s. 37 i nast.; G. Fletcher, *Parochial versus Universal Criminal Law*, *Journal of International Justice*, vol. 3, issue 1, 2005, s. 20, 23.

²⁹⁶ A. N. Trainin, *Hitlerite Responsibility under Criminal Law*, wyd. Hutchinson, Londyn 1945, s. 28 - 29.

²⁹⁷ V. V. Pella, *Towards an International Criminal Court*, *American Journal of International Law* 1950, Vol. 44, Issue 1, s. 37 i nast.

²⁹⁸ G. Fletcher, *Parochial versus Universal Criminal Law*, *Journal of International Justice* 2005, Vol. 3, Issue 5, s. 20 - 23.

²⁹⁹ Zob. Report of the ILC, 47th Session, UNGAOR 50th Sess., Supp. No.10 (A/50/10), par. 112 - 118.

³⁰⁰ Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind: Titles and Texts of Articles on the Draft Code of Crimes against Peace and Security of Mankind Adopted by the International Law Commission at its Forty-eighth Session (1996), UN GAOR 48th Sess., UN Doc A/CN.4/L.532.

³⁰¹ N. Boister, *Transnational...*, op. cit., s. 961.

wyłączone są z zakresu jurysdykcji MTK, chociaż pierwotnym źródłem normatywnym może być prawo międzynarodowe, faktyczny zakaz danego zachowania wynika z normy prawa krajowego. W przeciwieństwie do międzynarodowego prawa karnego, transnarodowe prawo karne nie tworzy indywidualnej odpowiedzialności karnej na mocy prawa międzynarodowego. Jurysdykcja sądowa w zakresie przestępstw konwencyjnych jest wyłącznie krajowa, i brak w tym zakresie międzynarodowej jurysdykcji karnej, jak to ma miejsce w przypadku zbrodni międzynarodowych³⁰². Państwa mają raczej dostosować swoje systemy wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, nad którymi wciąż zachowują suwerenność, do systemów innych państw. Dzieje się to za sprawą harmonizacji przestępstw poprzez instrument wielostronnych umów międzynarodowych³⁰³.

Stąd też, w ocenie N. Boistera³⁰⁴, oczywistym odróżnieniem transnarodowego prawa karnego od międzynarodowego prawa karnego jest fakt, że uprawnienie do kryminalizacji i prawo do orzekania pozostają w gestii państwa, oraz brak indywidualnej odpowiedzialności karnej. Tak jak międzynarodowe prawo karne jest częściowo wertykalnym albo hierarchicznym porządkiem pomiędzy nierównymi ośrodkami władzy prawnej, ustanowionym przez społeczność międzynarodową w celu zwalczania zachowań zasługujących na uniwersalne potępienie, transnarodowe prawo karne jest horyzontalnym, niehierarchicznym porządkiem formalnie równych ośrodków władzy, opartym na wzajemności, równości i suwerennej zgodzie³⁰⁵.

Natomiast przestępstwa krajowe różnią się tym od przestępstw konwencyjnych, że kryminalizowane są wyłącznie na podstawie decyzji państwa, a kryminalizacja ta nie jest inicjowana w traktacie międzynarodowym³⁰⁶. Już od pierwszych tego typu umów, takich jak np. dwustronne umowy Wielkiej Brytanii przeciwko handlu niewolnikami z pierwszej połowy XIX w.³⁰⁷, poprzez pierwsze traktaty multilateralne³⁰⁸, do szerokich konwencji ramowych

³⁰² Ibidem, s. 961 i nast.

³⁰³ N. Boister, *An Introduction...*, op. cit., s. 18.

³⁰⁴ N. Boister, *The concept...*, op. cit., s. 15 - 16.

³⁰⁵ Zob. R. A. Falk, *International Jurisdiction: Horizontal and Vertical Conceptions of Legal Order*, Temple Law Quarterly, Vol. 32, No 3, Philadelphia 1959, s. 295.

³⁰⁶ N. Boister, *Transnational...*, op. cit., s. 963.

³⁰⁷ Np. umowy dwustronne z Francją z 1831 r. i 1833 r.

³⁰⁸ Jak np. Konwencja międzynarodowa o zwalczaniu fałszowania pieniędzy, podpisana w Genewie dnia 20 kwietnia 1929 r. wraz z protokołem oraz protokół fakultatywny podpisany tegoż dnia w Genewie (Dz.U. z 1934 r. Nr 102, poz. 919).

z końca XX w.³⁰⁹, zobowiązania traktatowe do objęcia kryminalizacją określonych typów zachowań odróżniały i wciąż odróżniają transnarodowe prawo karne od wewnętrznego prawa karnego. Te umowy międzynarodowe wyrażają wzajemne zainteresowanie sygnatariuszy we współpracy w celu zwalczania przestępstw, które przekraczają granice poszczególnych państw lub mają silny potencjał transgraniczny³¹⁰. W przeciwieństwie do krajowego prawa karnego, transnarodowe prawo karne nie ma charakteru uniwersalnego a dotyczy „tylko takich zachowań, co do kryminalizacji których państwa były zgodne i w sprawie których zdecydowały się na zawarcie konwencji międzynarodowych”³¹¹.

N. Boister jako „problematyczne” określa³¹² krajowe przestępstwa podlegające jakiejś formie eksterytorialnej jurysdykcji lub międzynarodowym ustaleniom proceduralnym (takim jak np. ekstradycja czy wzajemna pomoc prawna), z uwagi na obecność wymiaru transnarodowego. R. Currie takie przestępstwa krajowe, które w pewien sposób dotyczą więcej niż jednego państwa, określa³¹³ mianem „przestępstw transnarodowych budzących niepokój krajowy”³¹⁴ i odróżnia je od „przestępstw transnarodowych budzących niepokój międzynarodowy”³¹⁵, będących właśnie przedmiotem transnarodowego prawa karnego. N. Boister wskazuje jednak³¹⁶, że być może bardziej precyzyjnym byłoby określenie tych zachowań jako przestępstw krajowych podlegających transnarodowej procedurze karnej albo prawu międzynarodowej współpracy w sprawach karnych. W doktrynie krajowej będą to tzw. „przestępstwa z elementem obcym”. W opinii autorki niniejszej pracy, zgodnie z propozycją uporządkowania siatki pojęciowej zaproponowaną w poprzednim rozdziale, mieszczą się one w zakresie prawa karnego międzynarodowego.

Różnice w charakterze systemowym i jurysdykcji są, w opinii N. Boistera³¹⁷, istotną manifestacją hierarchii zbrodni międzynarodowych, przestępstw konwencyjnych i przestępstw krajowych, której nieodłącznym elementem jest fakt, iż zagrażają one różnym wartościom

³⁰⁹ Jak np. Konwencja Narodów Zjednoczonych o zwalczaniu nielegalnego obrotu środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi, sporządzona w Wiedniu dnia 20 grudnia 1988 r. (Dz.U. z 1995 r. Nr 15, poz. 69).

³¹⁰ N. Boister, *An Introduction...*, op. cit., s. 13 - 14.

³¹¹ C. Nowak, *O pojęciu...*, op. cit., s. 10.

³¹² N. Boister, *The concept...*, op. cit., s. 15.

³¹³ R. J. Currie, *International and Transnational Criminal Law*, Wydawnictwo Irwin Law, Toronto 2010, s. 19 - 20.

³¹⁴ Ang. transnational crimes of domestic concern.

³¹⁵ Ang. transnational crimes of international concern.

³¹⁶ N. Boister, *The concept...*, op. cit., s. 15.

³¹⁷ N. Boister, *Transnational...*, op. cit., s. 965.

i dobrom. M. Ch. Bassiouni wskazuje³¹⁸ na dwa alternatywne wymogi, aby dane zachowanie zakwalifikować jako szeroko rozumiane przestępstwo międzynarodowe: obecność elementu międzynarodowego albo transnarodowego. W ocenie N. Boistera³¹⁹, analiza tych dwóch elementów wskazuje, że mają one ze sobą niewiele wspólnego, opisują bowiem działania, które zagrażają dobrom różnego rodzaju, a sama analiza stanowi jedną z głównych przyczyn rozróżnienia międzynarodowego i transnarodowego prawa karnego.

Według M. Ch. Bussiouniego³²⁰, przestępstwa posiadają element międzynarodowy, kiedy są niezgodne z fundamentalną normą prawa międzynarodowego i przez to naruszają normę *ius cogens*. Dzieje się tak, kiedy są one wystarczająco poważne, aby stanowić zagrożenie dla społeczności międzynarodowej albo tak rażące, że wstrząsają sumieniem ludzkości. Głównym celem międzynarodowego prawa karnego jest ochrona dóbr międzynarodowych, takich jak pokój i bezpieczeństwo, albo najważniejszych podstawowych wspólnych wartości ludzkości, takich jak życie i godność ludzka³²¹. Międzynarodowe prawo karne ma unikalny element międzynarodowy w tym sensie, że zakazuje zachowania, które zagraża porządkowi międzynarodowemu albo wartościom międzynarodowym³²².

Alternatywny, transnarodowy element M. Ch. Bassiouniego opisuje istotę wielu zachowań wymierzonych w dobra społeczne, gospodarcze, kulturowe i inne, które dotyczą wszystkich lub znacznej liczby państw. Zazwyczaj jest to prywatne działanie indywidualne; nawet, kiedy podejmują je niewielkie grupy osób, motyw jest zazwyczaj prywatny i szkodzi osobom lub interesom prywatnym³²³. Pogłębiając analizę M. Ch. Bassiouniego, N. Boister podnosi³²⁴, że interes państwa w zwalczaniu takiego działania objawia się w jednej z dwóch sytuacji.

W pierwszej, przestępstwa te mogą zostać ustanowione w celu zwalczania zachowania, które przekracza granice państw, a zatem ma faktyczny lub fenomenologiczny element transnarodowy w planowaniu lub popełnianiu³²⁵. Element ten został wyraźnie wskazany

³¹⁸ M. Ch. Bassiouni (red.), *International Criminal Law: Crimes*, wyd. 2, Wydawnictwo Transnational Pub Inc, Dobbs Ferry, Nowy Jork 1999, s. 28 - 29.

³¹⁹ N. Boister, 'Transnational...', op. cit., s. 965.

³²⁰ M. Ch. Bassiouni (red.), *International Criminal Law: Crimes*, op. cit., s. 39 i nast.

³²¹ *Ibidem*, s. 12.

³²² N. Boister, 'Transnational...', op. cit., s. 966.

³²³ M. Ch. Bassiouni, *An Appraisal of the Growth and Developing Trends of ICL*, 45 *Revue internationale de droit penal* 405/1974, s. 421.

³²⁴ N. Boister, 'Transnational...', op. cit., s. 966.

³²⁵ M. Ch. Bassiouni, *An Appraisal...*, op. cit., s. 421 - 422.

np. w art. 3 ust. 2 Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej³²⁶ przestępczości zorganizowanej³²⁷:

„[...] przestępstwo posiada charakter transnarodowy³²⁸, jeżeli:

- (a) zostało popełnione w więcej niż jednym państwie;
- (b) zostało popełnione w jednym państwie, lecz istotna część przygotowań do niego, planowania, kierowania lub kontroli nad nim odbywała się w innym państwie;
- (c) zostało popełnione w jednym państwie, lecz była w nie zaangażowana zorganizowana grupa przestępcza prowadząca działalność przestępczą w więcej niż jednym państwie;
lub
- (d) zostało popełnione w jednym państwie, lecz powoduje istotne skutki w innym państwie”.

Zakres materialny tego przepisu, jak zauważa N. Boister³²⁹, wyraża szerokie rozumienie przestępczości transgranicznej, gdzie działalność kryminalna, jej konsekwencje, albo związki kryminalne, przekraczają granice międzynarodowe. I chociaż oznaczenie tych przestępstw międzypaństwowych może nie wydawać się konieczne do zwalczania zagrożenia transnarodowego, jednym z głównych celów konwencji międzynarodowych jest właśnie stworzenie podstaw w prawie krajowym, aby umożliwić skuteczną współpracę międzynarodową w ich ściganiu.

W drugiej sytuacji, przestępstwa o charakterze transnarodowym mogą zostać ustanowione w celu zwalczania zachowania, w którym nie istnieje żaden fenomenologiczny element transnarodowy, ale istnieje wystarczająco silne międzynarodowe przekonanie, że powinno ono zostać objęte kryminalizacją we wszystkich państwach, z uwagi na jego moralną dezaprobatę. Innymi słowy, obywatele różnych państw podzielają przekonanie, że zachowania te powinny zostać zabronione w traktatach międzynarodowych, ponieważ, jak

³²⁶ Zgodnie z tłumaczeniem przyjętym w krajowym Dzienniku Ustaw. Jednakże, trzeba podkreślić, że w oficjalnej, angielskiej wersji językowej widnieje przymiotnik „transnational” a nie „international”, który – z perspektywy tłumacza języka angielskiego, którym jest autorka niniejszej pracy – przełożony powinien zostać na język polski jako „transnarodowy”. Można domniemywać, że gdyby Konwencja traktować miała o „międzynarodowej” przestępczości zorganizowanej, w wersji angielskiej użyto by przymiotnika „international”.

³²⁷ Konwencja Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 r. (Dz.U. z 2005 r. Nr 18, poz. 158).

³²⁸ Zgodnie z angielską wersją językową, w której użyto przymiotnika „transnational”.

³²⁹ N. Boister, ‘Transnational...’, op. cit., s. 966 - 967.

to określił E. A. Nadelmann³³⁰, „każde jest złem samo w sobie i przez siebie”. Takie przestępstwa międzypaństwowe są pochodzenia transnarodowego i mają normatywny element transnarodowy³³¹. Potrzeba stanowi racjonalne uzasadnienie zobowiązań państw do wzajemnej współpracy w zwalczaniu międzypaństwowego zachowania tego typu. Normatywny element transnarodowy różni się od normatywnego elementu międzynarodowego, który leży u podstaw zbrodni międzynarodowych, ponieważ zwalczane zagrożenie nie jest dostatecznie poważne, aby osiągnąć w społeczności międzynarodowej wystarczający konsensus, do zastosowania międzynarodowego prawa karnego w celu jego zwalczania.³³²

Zatem celem transnarodowego prawa karnego jest zwalczanie wewnątrzpaństwowej i międzypaństwowej działalności kryminalnej, która zagraża wspólnym dobrom krajowym lub wartościom międzynarodowym. Ten cel stara się osiągnąć poprzez wielostronne umowy międzynarodowe przewidujące normy karne wykraczające poza granice państwa, z którego się wywodzą. Te normy mogą mieć fenomenologiczny lub normatywny element transnarodowy i obecność któregośkolwiek z tych elementów jest wystarczająca, aby zakwalifikować je jako transnarodowe. Mają one zastosowanie do zachowania zarówno międzypaństwowego, jak i wewnątrzpaństwowego, w rezultacie czego przestępstwa konwencyjne mogą być definiowane w umowach z lub bez wyraźnego elementu transnarodowego. Stąd też, jak podnosi N. Boister³³³, element transnarodowy M. Ch. Bassiouniego można łatwo odróżnić od elementu międzynarodowego charakterystycznego dla zbrodni międzynarodowych. Z kolei przestępstwom „wyłącznie” krajowym brakuje elementu międzynarodowego lub transnarodowego.

Przy odróżnieniu transnarodowego prawa karnego od międzynarodowego prawa karnego, nie bez znaczenia pozostaje związek pomiędzy rodzajem zagrożonych dóbr i typem społeczności, do której owe dobra należą. N. Boister zwraca uwagę na fakt³³⁴, że społeczność międzynarodowa ma zmienną naturę, w zależności od problemu, który przed nią stoi.

³³⁰ E. A. Nadelmann, *Global Prohibition Regimes: The Evolution of Norms in International Society*, International Organization 1990, Vol. 44, No 4, s. 525.

³³¹ *Ibidem*, s. 480.

³³² N. Boister, *‘Transnational...’*, op. cit., s. 967 - 968.

³³³ *Ibidem*, s. 968.

³³⁴ *Ibidem*, s. 969.

W opinii tego Autora³³⁵, różnicę w rodzaju międzynarodowej społeczności chronionej przez międzynarodowe prawo karne i transnarodowe prawo karne w sposób najbardziej wyraźny dostrzec można w odmiennym zagęszczeniu instytucjonalizacji tych systemów prawnych. Ustanowienie indywidualnej odpowiedzialności karnej w międzynarodowym prawie karnym wymagało większego zagęszczenia instytucjonalnego niż konieczne do zwalczania przestępczości transnarodowej. Chociaż, jak wskazywał K. Karski³³⁶, „Dotychczasowa praktyka wskazuje, że państwa niechętnie przekazują swoją jurysdykcję karną organom międzynarodowym. Chętniej natomiast zobowiązują się do ukarania winnych popełnienia przestępstw międzynarodowych we własnym zakresie. Zrzeczenie się takiej jurysdykcji oznacza bowiem znaczne ograniczenie suwerenności danego państwa”, to jednak utworzenie MTK, zastosowanie jurysdykcji uniwersalnej i klasyfikacja przestępstw jako zbrodni międzynarodowych, stanowią instytucjonalny wyraz przyjęcia indywidualnej odpowiedzialności karnej w prawie międzynarodowym w stosunku do zbrodni międzynarodowych.

Transnarodowe prawo karne, jako wytwór wyraźnie mniej szerokiej solidarności międzynarodowej, nie wykazuje takiego poziomu gęstości instytucjonalnej. Opiera się na założeniu wspólnoty interesów. Kiedy obecny jest transnarodowy element fenomenologiczny lub normatywny, państwa instytucjonalizują współpracę międzynarodową, aby zwalczać określone zachowanie. Suwerenność pozostaje kluczowym czynnikiem ograniczającym. Stopień współpracy jest stosunkowo niski i wysoce uwarunkowany, a odpowiedzialność państw jest ograniczona. I tak jak w przypadku międzynarodowego prawa karnego społeczność międzynarodowa wykazuje niezbędną solidarność, aby stosować prawo bezpośrednio w stosunku do osób fizycznych, w przypadku transnarodowego prawa karnego, stopień solidarności międzynarodowej jest mniejszy, w efekcie czego państwo pozostaje ośrodkiem władzy w sprawach karnych. Ponieważ egzekwowanie jest pośrednie, jest bardziej warunkowe. Transnarodowe prawo karne tworzy reżim kontroli przestępczości transnarodowej, obejmujący zasady i normy, procedury stanowienia reguł i podejmowania decyzji, w którym zbiegają się oczekiwania różnych państw w nim uczestniczących, ale daleko im do jedności.

³³⁵ Ibidem, s. 671 - 672.

³³⁶ K. Karski, Realizacja..., op. cit., s. 65.

W opinii N. Boistera³³⁷, większa konwergencja jest możliwa, ale prawdopodobnie nie będzie systemowa, a zamiast tego, status niektórych przestępstw konwencyjnych może ulec zmianie i mogą zostać one przeklasyfikowane na zbrodnie międzynarodowe, o ile społeczność międzynarodowa uzgodni, że taka reklasyfikacja jest konieczna. Przy czym najbardziej oczywistym mechanizmem reklasyfikacji jest rozszerzenie katalogu zbrodni międzynarodowych w Statucie MTK. Ta instytucjonalizacja możliwości zmiany stanowiska wskazuje, że różnica pomiędzy międzynarodowym i transnarodowym prawem karnym jest ostatecznie politycznym wyborem społeczności międzynarodowej, która może postanowić nie zmieniać statusu przestępstw. W przypadku przestępstw takich jak np. handel narkotykami zmiana wydaje się być mało prawdopodobna, z uwagi na brak wystarczająco szerokiego moralnego konsensusu w odniesieniu do szkodliwości narkotyków lub zagrożenia, jakie handel narkotykami stanowi dla międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. W konsekwencji, włączenie takich przestępstw w jurysdykcję MTK może się okazać bardzo trudne. Transformację mogą także komplikować takie praktyczne czynniki jak chociażby trudności w wypracowaniu definicji przestępstwa, czy polityczny wpływ najpotężniejszych państw.

N. Boister wskazuje³³⁸ także na doktrynalne słabości rzeczzonego systemu i szereg ku temu przyczyn. Transnarodowe prawo karne opiera się na prawie krajowym, które ma doprecyzować postanowienia umów międzynarodowych. Zakłada istnienie w pełni rozwiniętych systemów krajowego prawa karnego, gdy w rzeczywistości systemy te mogą być słabo rozwinięte. Państwa niechętnie harmonizują swoje systemy karne w stopniu większym, niż jest to bezwzględnie konieczne, z uwagi m.in. na krajowy opór przed przyjmowaniem nieznanych zasad karnych. Sygnatariusze wielostronnych umów międzynarodowych zakładają, że rozumieją prawo karne w taki sam sposób, jednak ta „ogólna gramatyka” polityki karnej jest trudna do zidentyfikowania. Poszczególne konwencje zdają się być odpowiedzią prawną na konkretne zagrożenia, wypracowane we względnej izolacji od konwencji poświęconych innym zagrożeniom. Państwa wykazały dotychczas niewielkie zainteresowanie w podjęciu trwałych wysiłków na rzecz przyjęcia zasad wypracowanych w odniesieniu do jednego przestępstwa do innych przestępstw. Ponadto, zmiana materialnych norm karnych w prawie wewnętrznym poprzez prawo międzynarodowe, bez zwracania uwagi na inne elementy

³³⁷ N. Boister, 'Transnational...', op. cit., s. 972 - 973.

³³⁸ Ibidem, s. 958 - 959.

współczesnego systemu sprawiedliwości karnej, pozostawia te normy w próżni. Stąd też konieczne jest wypracowanie odpowiednich podstaw doktrynalnych transnarodowego prawa karnego. W przeciwnym razie w dalszym ciągu występować będzie znaczne zróżnicowanie w jego stosowaniu, z naruszeniem zasady legalności.

Gdyby nie było systemu transnarodowego prawa karnego, przestępstwa traktowane byłyby jako wyłącznie krajowe, a państwa działałyby w izolacji, kryminalizując określone zachowania, aby chronić dobra i wartości, które uznają za istotne. I chociaż wiele krajowych przestępstw wykracza poza granice poszczególnych państw lub wzbudza silne moralne obawy, pozostają wyłącznie krajowe do czasu, kiedy wykazują silny wymiar transnarodowy i pociągają obawy innych państw. Wówczas, o ile istnieje międzynarodowa wola polityczna, są przekształcane w przestępstwa konwencyjne³³⁹.

W transnarodowym prawie karnym suwerenność jest wciąż wartością dominującą, ale paradoksalnie, współpraca międzypaństwowa jest bardzo rozległa. Konieczność współdziałania społeczności międzynarodowej w zwalczaniu przestępczości wykraczającej poza granice państwowe i przyjmowanie w tym zakresie kolejnych wielostronnych wiążących instrumentów prawnych sprawiają, że problematyka ta nieustannie zyskuje na znaczeniu. Pogłębienie wiedzy w jej zakresie jest ważne również z uwagi na dotychczasowe zaniedbanie studiów nad tym obszarem. A nadanie temu systemowi łatwo rozpoznawalnej nazwy – transnarodowe prawo karne – ma być pierwszym krokiem ku zwróceniu na niego uwagi³⁴⁰.

1.3. Cel wprowadzenia terminu „transnarodowe prawo karne”

Jak podnosi N. Boister³⁴¹, potrzeba wprowadzenia oddzielnej nazwy wynika już z samych różnic pomiędzy systemami transnarodowego prawa karnego, międzynarodowego prawa karnego oraz krajowego prawa karnego. I tak jak w przypadku międzynarodowego i krajowego prawa karnego ich nazwy wskazują zarówno porządki prawne stanowiące punkt odniesienia, jak i określony rodzaj zwalczanej przestępczości, tak jest również w przypadku transnarodowego prawa karnego.

Termin użyty na określenie systemu prawa ustanowionego poprzez wielostronne umowy międzynarodowe musi właściwie opisywać system wyznaczony jednocześnie przez

³³⁹ Ibidem, s. 973.

³⁴⁰ Ibidem, s. 976.

³⁴¹ Ibidem, s. 974.

prawo międzynarodowe i prawo krajowe. Pod tym względem, istniejące terminy okazały się nieadekwatne do nazwania przestępstw określonych w konwencjach międzynarodowych. Termin międzynarodowe prawo karne zakłada bezpośredni związek pomiędzy społecznością międzynarodową i danym sprawcą, którego to związku nie ma w systemie pośrednim. Z drugiej strony, włączenie tego systemu do krajowego prawa karnego przysłania miejsce jego pochodzenia oraz istniejące międzynarodowe zobowiązanie do jego implementacji i stosowania.

Sugerowany termin na nazwanie systemu prawa ustanowionego przez wielostronne umowy międzynarodowe jest określeniem hybrydowym, które unika długich i skomplikowanych sformułowań. Tak jak P. Jessup użył terminu transnarodowe, aby celowo złagodzić rozróżnienie na krajowe i międzynarodowe porządki prawne, zastosowanie nazwy transnarodowe prawo karne ma podobny cel i sugeruje istnienie transnarodowego porządku prawnego.

Od dawna uznaje się, że stosunki transnarodowe mogą podlegać zarówno krajowemu, jak i międzynarodowemu porządkowi prawnemu. Rodzajowa lub systemowa odrębność transnarodowego prawa karnego wynika głównie z faktu, że jest ono zbiorem międzynarodowych i krajowych norm spełniających określoną funkcję, zaadresowanych do określonej grupy podmiotów. Normy te zostały ustanowione głównie w celu zwalczania, poprzez pośrednią penalizację, określonych form niepożądanego zachowania, które ma fenomenologiczny lub normatywny element transnarodowy, popełnionych przez osoby fizyczne podlegające jurysdykcji państw-stron konwencji. Transnarodowe prawo karne jest więc odpowiednim terminem opisowym, obejmującym przestępstwa rozciągające się na dwie lub więcej jurysdykcje krajowe.

W literaturze krajowej, do „kontrowersji merytorycznych” związanych z wprowadzeniem do polskiego języka prawniczego pojęcia transnarodowego prawa karnego odniosła się C. Nowak zauważając, że „propozycja wprowadzenia [...] nowego pojęcia do już istniejącej palety terminów używanych na określenie obszaru penalnego w prawie międzynarodowym może wydać się absurdalna w sytuacji, gdy w polskim piśmiennictwie wciąż nie ma zgody co do używanych w tej sferze podstawowych terminów i ich znaczenia”³⁴². Niemniej, jak podkreśla, nie jest to „sztuka dla sztuki, czy zabawa w słowa”, a „nadanie czemuś

³⁴² Zob. C. Nowak, *Transnarodowe...*, op. cit., s. 89.

nazwy ma głęboko symboliczne znaczenie, stwarza bowiem nową jakość, ujawnia ją światu”³⁴³. Autorka niniejszej pracy podziela pogląd, iż transnarodowe prawo karne „zasługuje na uwagę, a tym samym na osobną nazwę zarówno z powodu swego zakresu, jak i praktycznej istotności”, co w ostateczności służyć może podjęciu „bardziej systematycznych i systemowych analiz” nad tą nową dziedziną prawa³⁴⁴.

2. Przepisy konwencyjne

Przestępstwami konwencyjnymi będą zatem te zachowania, których obowiązek kryminalizacji i penalizacji w ustawodawstwach wewnętrznych wynika z zawartych przez dane państwo wielostronnych umów międzynarodowych. Jak zauważa R. Cryer³⁴⁵, obejmują one szeroki katalog zachowań i często mają niewiele wspólnego, poza faktem, że w pewnym momencie społeczność międzynarodowa uznała, iż należy przyjąć wielostronne wiążące instrumenty prawne, aby wspólnie takie zachowania zwalczać.

Chociaż w literaturze przedmiotu zbrodnie międzynarodowe i przestępstwa konwencyjne są często, a nawet – jak zauważa R. Cryer³⁴⁶ – zazwyczaj ujmowane w ogólną kategorię „przestępstw międzynarodowych”, autorka niniejszej pracy wyraża pogląd, iż z uwagi na różnice pomiędzy nimi, właściwym jest dokonanie rozróżnienia tych dwóch kategorii przestępstw. Przy czym należy zaznaczyć, że granica pomiędzy nimi nie jest szczelna i istnieją w doktrynie rozbieżne poglądy na kwestię przynależności poszczególnych typów zachowań do jednej lub drugiej kategorii. A niektóre zachowania mogą wypełniać znamiona zarówno jednej jak i drugiej kategorii, np. tortury³⁴⁷.

2.1. Katalogi przestępstw konwencyjnych w literaturze zagranicznej

Nie istnieje jeden, wspólny dla wszystkich państw, katalog przestępstw konwencyjnych. Katalogi przestępstw konwencyjnych są specyficzne dla każdego państwa i mogą się różnić, w zależności od zawartych przez dane państwo wielostronnych umów międzynarodowych.

³⁴³ Ibidem, s. 87.

³⁴⁴ Ibidem, s. 87.

³⁴⁵ R. Cryer, *The doctrinal foundations of international criminalization* (w:) M.Ch. Bassiouni (red.), *International Criminal Law, Volume I, Source, Subjects, and Contents*, 3 ed., Wydawnictwo Martinus Nijhoff Publishers, Leiden 2008, s. 109.

³⁴⁶ Ibidem, s. 108.

³⁴⁷ Zob. szerzej ibidem, s. 108; M. Królikowski, *Rozdział...*, op. cit., s. 337.

Niemniej jednak, w doktrynie międzynarodowej wskazuje się najczęstsze typy przestępstw konwencyjnych.

M. Ch. Bassiouni, po przeanalizowaniu 267 konwencji, wyróżnił³⁴⁸ 28 przestępstw międzynarodowych:

- agresję;
- najemnictwo;
- ludobójstwo;
- zbrodnie przeciwko ludzkości;
- zbrodnie wojenne;
- terroryzm nuklearny;
- kradzież materiałów nuklearnych;
- apartheid;
- niewolnictwo i podobne praktyki;
- tortury i inne formy okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania;
- nielegalne eksperymenty na ludziach;
- piractwo;
- uprowadzenie statku powietrznego i bezprawne czyny przeciwko bezpieczeństwu lotnictwa międzynarodowego;
- bezprawne czyny przeciwko bezpieczeństwu żeglugi morskiej i bezpieczeństwu platform na morzu pełnym;
- groźbę lub użycie siły przeciwko osobom korzystającym z ochrony międzynarodowej;
- przestępstwa przeciwko personelowi Organizacji Narodów Zjednoczonych i personelowi współdziałającemu;
- branie cywilnych zakładników;
- użycie materiałów wybuchowych;
- nielegalne wykorzystanie poczty;
- finansowanie terroryzmu;
- nielegalny handel narkotykami i przestępstwa związane z narkotykami;

³⁴⁸ M. Ch. Bassiouni, *International Crimes: The Ratione Materiae of International Criminal Law* (w:) M. Ch. Bassiouni (red.), *International...*, op. cit., s. 135 - 136.

- przestępczość zorganizowaną;
- zniszczenie lub grabież narodowych dóbr kultury;
- bezprawne czyny przeciwko niektórym międzynarodowo chronionym elementom środowiska;
- międzynarodowy obrót materiałami o treści obsceniczej;
- fałszerstwo i podrabianie;
- bezprawne naruszenie międzynarodowych kabli podwodnych;
- przekupstwo zagranicznych urzędników publicznych.

Przy czym, jak zauważa³⁴⁹, ani w samych umowach, ani w doktrynie, nie ustalono hierarchii przestępstw międzynarodowych, za wyjątkiem przestępstw *ius cogens*³⁵⁰, których status jest wyższy. I chociaż przestępstwa *ius cogens* zazwyczaj charakteryzuje fakt, że nie można ich popełnić bez działania ze strony państwa lub sprzyjającej polityki państwa, to - w istocie - nie dotyczy to wszystkich czynów, jak chociażby piractwa, niewolnictwa czy handlu ludźmi, które M. Ch. Bassiouni w tę kategorię włącza. Jednocześnie ów Autor odnotowuje³⁵¹ obecny w doktrynie pogląd, iż najpoważniejszymi przestępstwami międzynarodowymi, tzw. *core crimes*, są: ludobójstwo, zbrodnie przeciwko ludzkości i zbrodnie wojenne³⁵². Autorka niniejszej pracy podziela ten pogląd i, jak przyjęła w poprzednim rozdziale, przestępstwa te stanowią zbrodnie międzynarodowe będące przedmiotem zainteresowania międzynarodowego prawa karnego. Zatem, po ich wyłączeniu z szerokiej klasyfikacji przestępstw międzynarodowych M. Ch. Bassiouniego, pozostałe przestępstwa stanowią przestępstwa konwencyjne, będące przedmiotem zainteresowania transnarodowego prawa karnego.

Przedstawiając katalog przestępstw konwencyjnych N. Boister stwierdza³⁵³, że taksonomia kategoryzująca przestępstwa konwencyjne jako zachowania przeciwko

³⁴⁹ Ibidem, s. 136.

³⁵⁰ Do przestępstw *ius cogens* M.Ch. Bassiouni zalicza: piractwo; zbrodnie wojenne; niewolnictwo, praktyki związane z niewolnikami i handel ludźmi; zbrodnie przeciwko ludzkości; agresję; ludobójstwo; tortury i inne formy okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania; nielegalne eksperymenty na ludziach; apartheid; najemnictwo. Zob. ibidem, s. 138.

³⁵¹ Ibidem, s. 137.

³⁵² Odnosnie agresji zauważa, że zdaje się, iż zwolennicy takiego poglądu zaprzestali starania o włączenie agresji do najpoważniejszych przestępstw międzynarodowych, prawdopodobnie z uwagi na sprzeciw niektórych mocarstw. Zob. ibidem, s. 137. Niemniej jednak, zbrodnia agresji została zdefiniowana podczas Konferencji rewizyjnej Statutu MTK w Kampali w 2010 r.

³⁵³ N. Boister, *An Introduction...*, op. cit., s. 15.

określonym dobrom umożliwiłaby bardziej systematyczną analizę, ale byłaby w pewnym sensie sztuczna, zważywszy na fakt jak wiele różnorodnych dóbr podlega ochronie. Stąd też, jedyną słuszną zasadą porządkującą taką mozaikę przestępstw jest interes państwa w perspektywie transnarodowego lub potencjalnie transnarodowego skutku. I tak, Autor ten wyróżnia i omawia³⁵⁴ następujące grupy przestępstw konwencyjnych:

- piractwo i przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu morskemu;
- handel niewolnikami, handel ludźmi i przemyt migrantów;
- handel narkotykami;
- terroryzm (w tym m.in. przestępstwa lotnicze, przestępstwa przeciwko osobom korzystającym z ochrony międzynarodowej, terroryzm nuklearny, branie zakładników, finansowanie terroryzmu);
- transnarodową przestępczość zorganizowaną;
- korupcję;
- pranie pieniędzy.

Jak zauważa, nieustannie wyłaniają się nowe przestępstwa konwencyjne, wśród których przywołuje m.in. nielegalny handel bronią, nielegalny handel dobrami kultury, cyberprzestępczość, przestępstwa przeciw środowisku (np. nielegalny handel zagrożonymi gatunkami, nielegalne połowy, transgraniczne zanieczyszczenia), czy przestępstwa przeciwko interesom państwa³⁵⁵.

Tym, co wyróżnia przestępczość transnarodową jest nie tyle stopień zagrożenia dobra chronionego prawem, ale specyficzne trudności związane z eksterytorialnym stosowaniem prawa, spowodowane transnarodowym charakterem danego zachowania. Stąd też, N. Boister i R. Currie proponują³⁵⁶ katalog przestępstw konwencyjnych, zgrupowanych według charakteru podejmowanego działania a nie zagrożonego dobra, w następującej formie:

- przestępstwa związane z migracją i wykorzystaniem:
 - handel ludźmi;
 - przemyt migrantów;
 - dziecięca turystyka seksualna.

³⁵⁴ Ibidem, s. 27 i nast.

³⁵⁵ Ibidem, s. 112 i nast.

³⁵⁶ N. Boister, R. J. Currie (red.), op. cit., s. 167 i nast.

- przestępstwa handlowe:
 - handel narkotykami;
 - przemyt broni;
 - nielegalny handel dobrami kultury;
 - kradzież i nielegalny handel przeciwko środowisku;
 - degradacja środowiska: dumping zanieczyszczenia;
 - przestępstwa przeciw własności intelektualnej.
- przestępstwa wspomagające i organizacyjne:
 - pranie pieniędzy;
 - korupcja;
 - piractwo i bezprawne czyny przeciwko bezpieczeństwu żeglugi morskiej;
 - cyberprzestępczość;
 - terroryzm;
 - transnarodowa przestępczość zorganizowana.

E. Podgor i R. Clark, na przykładzie regulacji prawa amerykańskiego, jako przestępstwa konwencyjne opisują³⁵⁷:

- przestępstwa gospodarcze;
- przestępstwa przeciw kontroli eksportu;
- przestępstwa komputerowe;
- przestępstwa narkotykowe i pranie pieniędzy;
- piractwo i terroryzm;
- transnarodową przestępczość zorganizowaną.

2.2. Dotychczasowe próby skatalogowania przestępstw konwencyjnych w doktrynie polskiej

Pisząc o przestępstwach konwencyjnych L. Gardocki zauważa³⁵⁸, że „co do pewnych przestępstw ukształtowało się przekonanie, że ich ściganie i karanie jest wspólnym zadaniem społeczności międzynarodowej”, wskazując piractwo morskie jako „historycznie najwcześniejszy przykład takiego przestępstwa”. Definiuje przestępstwa konwencyjne jako

³⁵⁷ E. S. Podgor, R. S. Clark, op. cit., s. 47 i nast.

³⁵⁸ L. Gardocki, Zarys..., op. cit., s. 117.

„przestępstwa, co do których umowy międzynarodowe ustanawiają określone zobowiązania państw stron”³⁵⁹. Jak podnosi³⁶⁰, większość tych przestępstw „dotyczy czynów polegających na handlu, obrocie, komunikacji”. I wyróżnia³⁶¹ następujące kategorie przestępstw konwencyjnych³⁶²:

- piractwo morskie;
- handel niewolnikami;
- handel żywym towarem;
- handel wydawnictwami pornograficznymi;
- fałszowanie pieniędzy;
- uszkodzanie kabli podmorskich;
- zanieczyszczanie morza olejami;
- handel narkotykami;
- terroryzm lotniczy;
- dyskryminację rasową;
- terroryzm międzynarodowy.

W monografii z 2017 r.³⁶³ katalog uzupełniono o kolejne przestępstwa i wskazano następujące typy przestępstw konwencyjnych:

- piractwo morskie;
- handel niewolnikami;
- handel ludźmi;
- handel wydawnictwami pornograficznymi;
- fałszowanie pieniędzy;
- uszkodzanie kabli podmorskich;
- zanieczyszczanie morza olejami;
- handel narkotykami;
- terroryzm lotniczy i morski;

³⁵⁹ Ibidem, s. 119.

³⁶⁰ Ibidem, s. 118.

³⁶¹ Ibidem, s. 120 i nast.

³⁶² Regulowane przez umowy wiążące Polskę i z pominięciem przestępstw konwencyjnych, które są jednocześnie zbrodniami międzynarodowymi.

³⁶³ L. Gardocki, T. Gardocka, Ł. Majewski, op. cit., s. 225 i nast.

- dyskryminację rasową;
- terroryzm międzynarodowy;
- branie zakładników;
- zamachy przeciwko osobom korzystającym z ochrony międzynarodowej;
- stosowanie tortur;
- akty przemocy i ekscesy widzów;
- pranie pieniędzy;
- korupcję;
- przynależność do zorganizowanej grupy przestępczej.

M. Królikowski, pisząc o przestępstwach konwencyjnych wymienia³⁶⁴ „przede wszystkim” takie czyny jak:

- handel żywym towarem;
- obieg i handel wydawnictwami pornograficznymi;
- niewolnictwo i handel niewolnikami;
- fałszowanie pieniędzy;
- ludobójstwo;
- zanieczyszczenie morza olejami;
- piractwo morskie;
- uszkodzenie kabla podmorskiego;
- obrót narkotykami;
- terroryzm lotniczy;
- dyskryminację rasową;
- terroryzm międzynarodowy;
- branie zakładników;
- stosowanie tortur;
- akty przemocy uczestników imprez sportowych;
- pranie brudnych pieniędzy;
- przestępstwa przeciwko interesom finansowym Unii Europejskiej;
- terrorystyczne ataki bombowe;

³⁶⁴ M. Królikowski, Rozdział..., op. cit., s. 337.

- korupcję;
- członkostwo w zorganizowanej grupie przestępczej.

I chociaż zalicza je do szeroko pojmowanego prawa karnego międzynarodowego, tę grupę norm wyodrębnia „od systemu odpowiedzialności jednostek za zbrodnie międzynarodowe”³⁶⁵.

C. Nowak zaproponowała³⁶⁶ katalog przestępstw transnarodowych i europejskich, dzieląc czyny³⁶⁷ na takie, które godzą w prawa człowieka lub bezpieczeństwo obywateli, w wartości gospodarcze, oraz inne. Wśród czynów godzących w prawa człowieka i bezpieczeństwo obywateli, Autorka wyróżnia:

- terroryzm;
- przestępczość zorganizowaną;
- przestępstwa komputerowe;
- wykorzystywane seksualne nieletnich;
- niewolnictwo, handel ludźmi i przemyt ludzi;
- przemoc w rodzinie;
- propagowanie rasizmu i ksenofobii.

W drugiej kategorii, przestępstw ekonomicznych, znalazły się:

- pranie pieniędzy;
- korupcja;
- ochrona interesów finansowych Unii Europejskiej;
- fałszowanie pieniędzy i ochrona obrotu środkami płatniczymi.

Natomiast kategoria innych typów przestępstw obejmuje:

- przestępstwa przeciwko środowisku;
- przestępstwa związane z narkotykami.

Normy konwencyjne obligujące do penalizacji zamachów na poszczególne przedmioty chronione w polskim prawie karnym, oraz zgodność krajowych regulacji prawno-karnych z tymi normami konwencyjnymi, zostały omówione w rozdziałach IV i V niniejszej rozprawy.

³⁶⁵ Ibidem, s. 338.

³⁶⁶ C. Nowak, *Wpływ...*, op. cit., s. 315 i nast.

³⁶⁷ Odwołując się do systematyki zaproponowanej przez M. Delmas-Marty, zob. M. Delmas-Marty, *Trois défis pour un droit mondial*, Wydawnictwo Éditions du Seuil, Paryż 1998; M. Delmas-Marty, *Globalisation économique et universalisme des droits de l'homme*, Wydawnictwo Éditions Thémis, Montreal 2004.

3. Podsumowanie

Pojęcie transnarodowego prawa karnego sformułował w 2003 r.³⁶⁸ N. Bositer. Autor ten zwrócił uwagę na fakt, że chociaż ówczesnie w doktrynie światowej powszechnie stosowano pojęcie przestępczości transnarodowej, nie występowało w niej pojęcie transnarodowego prawa karnego, które mogłoby stanowić jego doktrynalne uzupełnienie i doktrynalny odpowiednik.

N. Boister definiuje³⁶⁹ transnarodowe prawo karne jako „pośrednie zwalczanie przez prawo międzynarodowe, za pośrednictwem krajowego prawa karnego, działalności przestępczej, która wywiera faktyczne lub potencjalne skutki transgraniczne, lub transgraniczne skutki moralne”. Zakres tego prawa nie obejmuje ani zbrodni międzynarodowych, ani przestępstw wyłącznie krajowych. Ogranicza się do tych przestępstw, których ściganie państwa przewidują w wielostronnych umowach międzynarodowych nakładających wzajemne zobowiązanie do kryminalizacji określonych w nich zachowań, czyli przestępstw konwencyjnych.

Do dwóch głównych funkcji transnarodowego prawa karnego należą: zwalczanie przestępczości transnarodowej i transnacionalizacja prawa karnego poprzez rozpowszechnianie regulacji w zakresie przestępstw wywodzących się z jednego lub więcej państw w innych państwach, za pośrednictwem prawa międzynarodowego. Składa się ono z dwóch elementów: horyzontalnych zobowiązań traktatowych pomiędzy państwami (element międzynarodowy) i wertykalnego stosowania prawa karnego przez te państwa wobec osób fizycznych, w celu wypełnienia zobowiązań traktatowych (element krajowy).

Wielostronne umowy międzynarodowe zawierają opisy czynów podlegających penalizacji, tym samym tworzą część szczególną transnarodowego prawa karnego. Jednak normy konwencyjne coraz częściej dotyczą także konstrukcji winy oraz form zjawiskowych i stadialnych popełniania przestępstw, tym samym tworzą jego część ogólną. Ponadto, reżim prawny tworzony przez umowy nie ogranicza się jedynie do kwestii czysto materialnej, ale określa także ramy współpracy międzynarodowej w ściganiu sprawców, stąd też w literaturze pisze się o reżimie materialnym połączonym z reżimem proceduralnym.

N. Boister zaznacza³⁷⁰, że transnarodowe prawo karne jest prawdopodobnie najważniejszym istniejącym mechanizmem globalizacji norm karnych, stanowiącym reakcję

³⁶⁸ N. Boister, 'Transnational...', op. cit., s. 953 - 976.

³⁶⁹ N. Boister, The concept..., op. cit., s. 13.

³⁷⁰ N. Boister, 'Transnational...', op. cit., s. 956 i nast.

na gwałtownie wzrastającą przestępczość transnarodową, a wyodrębnienie tego, zyskującego na ważności, systemu ma m.in. zwrócić uwagę na jego niedociągnięcia, wynikające z braku studiów nad rozwojem międzynarodowych elementów transnarodowego prawa karnego, czyli wielostronnych umów międzynarodowych dotyczących zwalczania przestępczości transnarodowej oraz nad znaczeniem tych umów i ich wpływem na krajowe elementy transnarodowego prawa karnego, czyli same przestępstwa i międzypaństwową współpracę w ich ściganiu.

Wskazuje się na szereg różnic pomiędzy transnarodowym i międzynarodowym prawem karnym, wyrażających się m.in. w: odmiennych sposobach kryminalizacji przestępstw konwencyjnych i zbrodni międzynarodowych; odmiennych kręgach adresatów norm transnarodowego prawa karnego i międzynarodowego prawa karnego; odmiennych modelach ścigania za popełniony czyn. Tak jak międzynarodowe prawo karne jest częściowo wertykalnym albo hierarchicznym porządkiem pomiędzy nierównymi ośrodkami władzy prawnej, transnarodowe prawo karne jest horyzontalnym, niehierarchicznym porządkiem formalnie równych ośrodków władzy, opartym na wzajemności, równości i suwerennej zgodzie.

Natomiast przestępstwa krajowe różnią się tym od przestępstw konwencyjnych, że kryminalizowane są wyłącznie na podstawie decyzji państwa, a kryminalizacja ta nie jest inicjowana w traktacie międzynarodowym. W przeciwieństwie do krajowego prawa karnego, transnarodowe prawo karne nie ma charakteru uniwersalnego, dotyczy bowiem tylko takich zachowań, na penalizację których państwa wyraziły zgodę w zawartych wielostronnych umowach międzynarodowych.

Uzasadniając potrzebę nadania oddzielnej nazwy tej dziedzinie prawa, N. Boister podnosi, że istniejące w doktrynie terminy okazały się nieadekwatne, a konieczność wprowadzenia oddzielnej nazwy wynika już z samych różnic pomiędzy systemami transnarodowego, międzynarodowego oraz krajowego prawa karnego. I tak jak w przypadku międzynarodowego i krajowego prawa karnego, ich nazwy wskazują zarówno na porządki prawne stanowiące punkt odniesienia, jak i rodzaj zwalczanej przestępczości, tak jest również w przypadku transnarodowego prawa karnego. Transnarodowe prawo karne jest terminem opisowym, obejmującym swym zakresem przestępstwa rozciągające się na dwie lub więcej jurysdykcje krajowe. Autorka niniejszej pracy podziela pogląd, iż transnarodowe prawo karne „zasługuje na uwagę, a tym samym na osobną nazwę zarówno z powodu swego zakresu, jak

i praktycznej istotności”, co w ostateczności służyć może podjęciu „bardziej systematycznych i systemowych analiz” nad tą nową dziedziną prawa³⁷¹.

Przestępstwa konwencyjne obejmują szeroki wachlarz zachowań, a ich katalogi są specyficzne dla każdego państwa, bowiem zależą od przyjętych przez nie konwencji międzynarodowych. Wśród najczęstszych typów przestępstw konwencyjnych wymienia się: piractwo, handel ludźmi, handel narkotykami, terroryzm, transnarodową przestępczość zorganizowaną, korupcję, pranie pieniędzy, cyberprzestępczość, przestępstwa przeciw środowisku. W literaturze podkreśla się także, że wraz ze wzrostem przestępczości transnarodowej, rozwojem metod, technik i narzędzi służących popełnianiu przestępstw, nieustannie wyłaniają się nowe przestępstwa konwencyjne.

W doktrynie polskiej nie opracowano dotychczas pełnego katalogu przestępstw konwencyjnych. Normy konwencyjne obligujące do penalizacji zamachów na poszczególne przedmioty chronione w polskim prawie karnym oraz zgodność krajowych regulacji prawnokarnych z tymi normami, zostały omówione w rozdziałach IV i V niniejszej rozprawy.

³⁷¹ C. Nowak, *Transnarodowe...*, op. cit., s. 87.

ROZDZIAŁ III

Źródła obowiązywania transnarodowego prawa karnego na tle zasad obowiązywania polskiej ustawy karnej

1. Źródła polskiego prawa karnego

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej³⁷² formułuje zamknięty system źródeł powszechnie obowiązującego prawa, który „wyklucza dowolność jego uzupełniania formami konstytucyjnie nieprzewidzianymi i nieznajdującymi legitymacji na gruncie konstytucyjnie formułowanych założeń prawodawstwa”³⁷³. Zgodnie z art. 87 źródłami takimi są: Konstytucja, ustawy, ratyfikowane umowy międzynarodowe oraz rozporządzenia (ust. 1), a na obszarze działania organów, które je ustanowiły, także akty prawa miejscowego (ust. 2). W literaturze oraz w orzecznictwie podnosi się, że przepis ten nie wyczerpuje katalogu źródeł prawa powszechnie obowiązującego, gdyż w Konstytucji można odszukać inne przepisy, które wskazują źródła prawa³⁷⁴, tym samym katalog ten uzupełniając.

Aby system prawny spełniał swoje funkcje i regulował stosunki społeczne, istotne znaczenie ma konstytucyjne uregulowanie źródeł prawa nie tylko w aspekcie zamknięcia systemu, ale także w aspekcie hierarchii jego źródeł. Jak zauważa B. Banaszak³⁷⁵, z postanowień przepisu wskazanego w art. 87 Konstytucji można wywnioskować „w miarę precyzyjną” hierarchię źródeł powszechnie obowiązującego prawa. I tak, najwyższą moc prawną ma Konstytucja, następnie umowy międzynarodowe ratyfikowane za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie, dalej ustawy i rozporządzenia.

Zarówno w doktrynie³⁷⁶, jak i w orzecznictwie³⁷⁷ podkreśla się, że katalog źródeł prawa ma charakter zamknięty, co oznacza, że prawo powszechnie obowiązujące może być

³⁷² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

³⁷³ B. Banaszak, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, wyd. 2, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2012, s. 498.

³⁷⁴ Np. art. 59 ust. 2 (układy zbiorowe pracy); art. 91 ust. 3 (prawo stanowione przez organizację międzynarodową); art. 112 i art. 124 (regulaminy Sejmu RP i Senatu RP); art. 234 (rozporządzenie Prezydenta z mocą ustawy); zob. szerzej M. Safjan, L. Bosek (red.), Konstytucja RP. Tom II. Komentarz do art. 87 - 243, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 67, jak również Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 1 grudnia 1998 r., K 21/98, Postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 29 marca 2013 r., S 2/13.

³⁷⁵ B. Banaszak, op. cit., s. 505.

³⁷⁶ Zob. np. M. Safjan, L. Bosek (red.), op. cit., s. 66

³⁷⁷ Np. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 10 czerwca 2003 r., SK 37/02.

stanowione tylko w formach przewidzianych w Konstytucji i tylko przez podmioty, którym Konstytucja wyraźnie przyznaje kompetencję do wydawania aktów takiego prawa.

W zakresie źródeł prawa karnego, L. Gardocki podkreśla³⁷⁸, że w Polsce głównym źródłem jest obowiązujący KK³⁷⁹. W myśl art. 1 § 1 „Odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto popełnia czyn zabroniony pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia”. Zatem źródłem krajowego prawa karnego może być tylko akt prawny o randze ustawowej.

Unormowanie to opiera się na zasadzie *nullum crimen et nulla poena sine lege*, mającej charakter konstytucyjny. Zgodnie z przepisem art. 42 ust. 1 Konstytucji, „Odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto dopuścił się czynu zabronionego pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia”, a w myśl przepisu art. 31 ust. 3, „Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób”, przy czym nie mogą one „naruszać istoty wolności i praw”. Zasada ta stawia daleko idące wymagania, stanowiące podstawy praworządności w dziedzinie prawa karnego³⁸⁰, i obejmuje reguły szczegółowe, takie jak: „zasadę *nullum crimen, nulla poena sine lege scripta* - [...] nakaz określoności przestępstwa (typizacja czynu zabronionego) i kary przez ustawę [...]; zasadę *nullum crimen, nulla poena sine lege stricta* - zakaz analogii i wykładni rozszerzającej na niekorzyść sprawcy czynu zabronionego; zasadę *nullum crimen, nulla poena sine lege certa* - zakaz tworzenia niedookreślonych i nieostrych typów przestępstw i nieokreślonych kar grożących za przestępstwo [...], oraz *nullum crimen, nulla poena sine lege praevia*, zawierającą zakaz nadawania wstecznej mocy ustawie, jeżeli pogorszyłoby to sytuację prawną sprawcy”³⁸¹. Jak podkreśla A. Zoll³⁸², „w przypadku prawa karnego - gdzie ingerencja państwa dotyczy tak

³⁷⁸ L. Gardocki, Prawo..., op. cit., s. 30.

³⁷⁹ Dz.U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553 ze zm.

³⁸⁰ A. Marek, V. Konarska-Wrzošek, Prawo karne, wyd. 11, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 56 - 57.

³⁸¹ A. Grześkowiak, Komentarz do art. 1 KK (w:) A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), Kodeks karny. Komentarz, wyd. 5, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2018, s. 14.

³⁸² A. Zoll, Komentarz do art. 1 KK (w:) A. Zoll (red.) Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Komentarz do art. 1 - 116 k.k., wyd. 4, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2012, s. 58.

zasadniczych praw jednostki, jak wolność, cześć, majątek - zakaz dokonywania określonych zachowań, z którego przekroczeniem wiąże się kara, musi być określony w ustawie”.

Wyłączona jest kryminalizacja czynów w drodze aktów prawnych rzędu niższego niż ranga ustawowa. Akty normatywne o charakterze podustawowym nie mogą być podstawą kryminalizacji „nawet wtedy, gdy na podstawie Konstytucji stanowią źródło powszechnie obowiązującego prawa”³⁸³. W akcie prawnym niższego rzędu można jednak doprecyzować treść znamienia ustawowego w formie przepisu blankietowego. W Wyroku z dnia 20 lutego 2001 r.³⁸⁴ Trybunał Konstytucyjny uznał, że „nie rezygnując z wymagania określenia wyłącznie w ustawie podmiotu, znamion przedmiotowych przestępstwa oraz kary, należy jednak przyjąć, że dopuszczalne jest doprecyzowanie tych elementów w aktach wykonawczych wydanych w zgodzie z art. 92³⁸⁵ Konstytucji”. Dodano, że „za takim rozumieniem art. 42 ust. 1 Konstytucji, które dopuszcza możliwość sprecyzowania znamion przedmiotowych w rozporządzeniach przemawia fakt, że w nowym kodeksie karnym znalazło się kilka przepisów, i to o znaczeniu ogólnym, odsyłających do aktów wykonawczych”. Jednak, jak podkreśla A. Zoll³⁸⁶, „forma przepisu blankietowego nie może być nadużywana”, a „ustawodawca w żadnym razie nie może przekazać władzy wykonawczej przysługującej wyłącznie jemu kompetencji do określenia tego, co jest zabronione pod groźbą kary”.

Z zasady *nullum crimen sine lege* wynika, iż nie będzie stanowił źródła prawa karnego zwyczaj. Jak zauważa A. Zoll³⁸⁷, „nie znaczy to jednak, że zwyczaj pozbawiony jest w prawie karnym jakiegokolwiek znaczenia, także w sensie uzasadnienia odpowiedzialności karnej”. A. Marek wskazuje³⁸⁸ na normatywne znaczenie zwyczaju, „gdy przepisy ustawy karnej zawierają znamiona ocenne, których wykładnia opiera się na istniejących w społeczeństwie obyczajach i poglądach”. Dla przykładu wskazać można na interpretację znamion „znieważenia” innej osoby (art. 216 KK), „złośliwego” lub „uporczywego” naruszenia praw pracownika (art. 218 KK), czy pojęcie „treści pornograficznych” (art. 202 KK).

³⁸³ Ibidem, s. 61.

³⁸⁴ OTK ZU nr 2/2001, poz. 32.

³⁸⁵ Art. 92 1. Rozporządzenia są wydawane przez organy wskazane w Konstytucji, na podstawie szczegółowego upoważnienia zawartego w ustawie i w celu jej wykonania. Upoważnienie powinno określać organ właściwy do wydania rozporządzenia i zakres spraw przekazanych do uregulowania oraz wytyczne dotyczące treści aktu. 2. Organ upoważniony do wydania rozporządzenia nie może przekazać swoich kompetencji, o których mowa w ust. 1, innemu organowi.

³⁸⁶ A. Zoll, op. cit., s. 61.

³⁸⁷ Ibidem, s. 63.

³⁸⁸ A. Marek, V. Konarska-Wrzosek, op. cit., s. 60.

Wskazanie, że jedynym źródłem prawa karnego może być ustawa, stawia poza nawias źródeł prawa karnego także orzecznictwo sądowe oraz doktrynę. Niemniej, poglądy nauki, chociaż nie stanowią źródeł prawa karnego, wywierają wpływ nie tylko na tworzenie i doskonalenie prawa, ale także na jego stosowanie³⁸⁹.

2. Miejsce umowy międzynarodowej wśród źródeł polskiego prawa karnego

W art. 1 § 1 KK brak jest odniesienia do źródeł prawa międzynarodowego. W literaturze przedmiotu podnosi się, że badając znaczenie umów międzynarodowych w rozumieniu samodzielnego źródła prawa karnego należy zwrócić uwagę na regulacje zawarte w rozdziale III Konstytucji w zakresie „miejsca i skuteczności ratyfikowanych umów międzynarodowych w krajowym porządku prawnym” oraz skuteczności prawa stanowionego przez organizacje międzynarodowe³⁹⁰.

Pojęcie umowy międzynarodowej nie zostało w Konstytucji zdefiniowane. Definicję taką zawiera Ustawa z dnia 14 kwietnia 2000 r. o umowach międzynarodowych³⁹¹. Zgodnie z art. 2 ust. 1 „umowa międzynarodowa oznacza porozumienie między Rzeczpospolitą Polską a innym podmiotem lub podmiotami prawa międzynarodowego, regulowane przez prawo międzynarodowe, niezależnie od tego, czy jest ujęte w jednym dokumencie czy w większej liczbie dokumentów, bez względu na jego nazwę oraz bez względu na to, czy jest zawierane w imieniu państwa, rządu czy ministra kierującego działem administracji rządowej właściwego do spraw, których dotyczy umowa międzynarodowa”.

Ustawa wyróżnia umowy międzynarodowe wymagające zgody wyrażonej w drodze ratyfikacji lub przez zatwierdzenie (art. 12) oraz umowy międzynarodowe, związanie którymi „może nastąpić również w drodze podpisania, wymiany not lub w inny dopuszczony przez prawo międzynarodowe” (art. 13). Jak wskazano wyżej, do źródeł powszechnie obowiązującego prawa Konstytucja, w art. 87, zalicza jedynie umowy ratyfikowane. Natomiast umowy, którymi RP zawiązała się w sposób inny niż poprzez ratyfikację, nie mają charakteru powszechnie obowiązującego³⁹².

³⁸⁹ Ibidem, s. 60.

³⁹⁰ M. Królikowski, Komentarz do art. 1 KK (w:) M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz. Art. 1–116, wyd. 4, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2017, s. 132.

³⁹¹ Dz.U. z 2000 r. Nr 39, poz. 443 ze zm.

³⁹² B. Banaszak, op. cit., s. 506.

Wśród umów ratyfikowanych, Konstytucja wyróżnia: umowy ratyfikowane na podstawie zgody wyrażonej w ustawie przyjętej w normalnym postępowaniu ustawodawczym (art. 89 ust. 1); umowy ratyfikowane w procedurze szczególnej (art. 90 ust. 2) lub zgody wyrażonej w referendum (art. 90 ust. 3); oraz umowy, dla ratyfikacji których nie ma wymogu uzyskania takiej zgody (art. 89 ust. 2)³⁹³. Zgodnie z art. 89 ust. 1 Konstytucji, uprzedniej zgody wyrażonej w ustawie wymaga ratyfikacja umów międzynarodowych dotyczących: pokoju, sojuszy, układów politycznych lub wojskowych, wolności, praw lub obowiązków obywatelskich określonych w Konstytucji, członkostwa RP w organizacji międzynarodowej, znacznego obciążenia państwa pod względem finansowym oraz spraw uregulowanych w ustawie bądź w których Konstytucja ustawy wymaga. Jak zauważa B. Banaszak³⁹⁴, powyższe kryteria „nie są jednoznaczne i pozostawiają parlamentowi duży zakres swobody w decydowaniu o tym, czy umowa międzynarodowa wymaga zgody wyrażonej w ustawie”, a ratyfikacja tych umów „zależy od dyskrecyjnego uznania Prezydenta”. W odniesieniu do umów, których ratyfikacja nie wymaga zgody wyrażonej w ustawie, Konstytucja - w art. 89 ust. 2 - przewiduje konieczność zawiadomienia Sejmu, przez Prezesa Rady Ministrów, o zamiarze przedłożenia Prezydentowi RP takich umów do ratyfikacji. W przypadku umów międzynarodowych na podstawie których RP przekazuje organizacji międzynarodowej lub organowi międzynarodowemu kompetencje organów władzy państwowej w niektórych sprawach, ustawa wyrażająca zgodę na ratyfikację uchwalana jest przez Sejm (większością 2/3 głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów) oraz przez Senat (większością 2/3 głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby senatorów); aczkolwiek, wyrażenie zgody na ratyfikację może także być uchwalone w referendum ogólnokrajowym (art. 90 ust. 2 i 3 odpowiednio)³⁹⁵.

³⁹³ Ibidem, s. 506.

³⁹⁴ Ibidem, s. 507.

³⁹⁵ Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na, żywo wówczas dyskutowany, problem ratyfikacji Statutu MTK, kiedy to zastanawiano się, czy właściwym będzie zastosowanie art. 89 (co ostatecznie nastąpiło) czy art. 90 Konstytucji oraz czy niezbędna będzie nowelizacja Konstytucji. Szeroko zagadnienie to podejmuje K. Karski, w ocenie którego „w związku z ratyfikacją przez Polskę Statutu [...] dokonano [...] reinterpretacji przepisów konstytucji RP”. Zob. K. Karski, *Granice (re)interpretacji Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej w związku z zawieraniem umowy międzynarodowej, na przykładzie Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego* (w:) P. Winczorek (red.), *Teoria i praktyka wykładni prawa. Materiały konferencji naukowej Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego* odbytej w dniu 27 lutego 2004 roku, Wydawnictwo Liber, Warszawa 2005, s. 353 - 400; ale także K. Karski, *Ratyfikacja...*, op. cit., s. 50 - 63; K. Karski, *Problem ratyfikacji Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego* (W odpowiedzi na polemikę Michała Płachty i Anny Wyrozumskiej), *Państwo i Prawo*, Zeszyt 7/2001, s. 81 - 91.

O ile w Konstytucji wyraźnie wskazano miejsce ratyfikowanych umów międzynarodowych w hierarchii źródeł prawa, o tyle nie określono miejsca umów, dla ratyfikacji których nie jest wymagane uzyskanie zgody w ustawie lub referendum. Jak zauważa B. Banaszak³⁹⁶, „nie jest to chyba konieczne, bo z samego faktu niezapewnienia im pierwszeństwa przed ustawami i z ich ratyfikacji bez zgody wyrażonej w ustawie lub referendum wynika, że mają one rangę niższą niż ustawa”.

Zgodnie z przepisem art. 91 ust. 1 „ratyfikowana umowa międzynarodowa, po jej ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, stanowi część krajowego porządku prawnego i jest bezpośrednio stosowana, chyba że jej stosowanie jest uzależnione od wydania ustawy”. Jak podnosi B. Banaszak³⁹⁷, „posłużono się tu metodą transformacji polegającą na recepcji norm prawa międzynarodowego przez prawo krajowe”, w rezultacie czego „normy zawarte w ratyfikowanych umowach międzynarodowych stają się normami prawa wewnętrznego o charakterze powszechnie obowiązującym”. W kolejnym ustępie zawarto normę kolizyjną, zgodnie z którą „umowa międzynarodowa ratyfikowana za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie ma pierwszeństwo przed ustawą, jeżeli ustawy tej nie da się pogodzić z umową”.

Konstytucja nie precyzuje, co należy rozumieć pod formułą o bezpośrednim stosowaniu umów międzynarodowych. B. Banaszak zwraca uwagę³⁹⁸ na dwojakie rozumienie samego pojęcia stosowania umów międzynarodowych, a mianowicie ujęcie wąskie („określanie przez uprawniony podmiot skutków prawnych norm zawartych w umowach międzynarodowych w danej sytuacji”) i szerokie („nawiązuje do szerszego pojęcia stosowania prawa i jest równoznaczne czynieniu przez uprawniony organ państwowy użytku z przyznanej mu kompetencji do dokonania czynności konwencjonalnie doniosłej prawnie (np. uchwalenia ustawy, wydania wyroku”).

W opinii S. Biernata i M. Niedźwiedzia, „bezpośrednie stosowanie umowy międzynarodowej oznacza, że jej normy mogą być samodzielną podstawą aktów stosowania prawa bez potrzeby ich konkretyzacji w drodze aktów prawa polskiego”³⁹⁹. Organ stosujący

³⁹⁶ B. Banaszak, op. cit., s. 507.

³⁹⁷ Ibidem, s. 533.

³⁹⁸ Ibidem, s. 533 - 534.

³⁹⁹ S. Biernat, M. Niedźwiedź, Rozdział III. Znaczenie prawa międzynarodowego i unijnego dla prawa administracyjnego i administracji publicznej w świetle Konstytucji RP (w:) R. Hauser, Z. Niewiadomski,

prawo, dokonując wykładni postanowień umowy ustala czy nadaje się ona do bezpośredniego stosowania. I tak, „norma umowy międzynarodowej może być uznana za bezpośrednio stosowalną, czyli samowykonalną, gdy jej postanowienia są na tyle jasne, precyzyjne i bezwarunkowe, że na jej podstawie jest możliwe określenie wszystkich elementów normatywnych, od których zależy zastosowanie określonych postanowień umowy”.

Zatem, przy rozpatrywaniu miejsca umów międzynarodowych wśród źródeł polskiego prawa karnego, kluczowe znaczenie ma fakt, iż – zgodnie z systemem źródeł prawa określonym w Konstytucji – ratyfikowana umowa międzynarodowa, po jej ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw RP, stanowi część krajowego porządku prawnego i jest bezpośrednio stosowana, chyba że jej stosowanie jest uzależnione od wydania ustawy, a umowa międzynarodowa ratyfikowana za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie ma pierwszeństwo przed ustawą, gdy nie da się pogodzić z umową. Ponadto, bezpośrednio stosowane jest prawo stanowione przez organizację międzynarodową, mając pierwszeństwo w przypadku kolizji z ustawami, jeżeli wynika to z ratyfikowanej przez Polskę umowy konstytuującej taką organizację (art. 91 ust. 3 Konstytucji). A. Zoll dostrzega⁴⁰⁰ brak „konstytucyjnych powodów do odrzucenia tezy, że pociągnięcie do odpowiedzialności karnej może nastąpić z uwagi na realizację znamion typu czynu zabronionego określonego w umowie międzynarodowej”. Jak zauważa Ł. Pohl⁴⁰¹, „to, że mówi się o stosownych umowach międzynarodowych i aktach prawnych organizacji międzynarodowych w art. 91 Konstytucji [...], nie może przecież prowadzić do nadawania polskiej ustawie - a tylko ją wymienia się w art. 1 § 1 KK - znaczenia odmiennego od tego, które nadaje się oznaczającemu ją terminowi w konstytucyjnie określonym polskim systemie źródeł prawa”.

Zgodnie ze wspomnianym już przepisem art. 42 ust. 1 Konstytucji RP „Odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto dopuścił się czynu zabronionego pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia. Zasada ta nie stoi na przeszkodzie ukaraniu za czyn, który w czasie jego popełnienia stanowił przestępstwo w myśl prawa międzynarodowego”. Drugie zdanie przytoczonego przepisu wyraża tzw. klauzulę norymberską

A. Wróbel (red.), System Prawa Administracyjnego. Tom 2. Konstytucyjne podstawy funkcjonowania administracji publicznej, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2012, s. 97.

⁴⁰⁰ A. Zoll, op. cit., s. 60.

⁴⁰¹ Ł. Pohl, Komentarz do art. 1 KK (w:) R. Stefański (red.), Kodeks karny. Komentarz, wyd. 4, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2018, s. 31.

(w luźnym rozumieniu), którą w obecnie obowiązującym w Polsce stanie prawnym, w opinii Ł. Pohla⁴⁰², „można uznać za umocowaną konstytucyjnie formułę uzupełniającą zawartość normatywną art. 1 § 1 KK. Jej uzupełniająca rola wyraża się przede wszystkim w możliwości zabronienia pod groźbą kary określonego typu zachowania w stosownej umowie międzynarodowej lub w stosownym akcie organizacji międzynarodowej”. Autor ten zwraca także uwagę na kwestię harmonizacji art. 42 ust. 1 Konstytucji z art. 1 § 1 KK.

W doktrynie podzielone są zdania odnośnie tego, czy w przepisie art. 42 ust. 1 Konstytucji RP, w zakresie wyznaczonym tzw. klauzulą norymberską w ścisłym rozumieniu, przewidziano możliwość odstępstw od zasady *nullum crimen sine lege*, czego nie przewidziano w art. 1 § 1 KK. Opowiadając się za poglądem, iż tak uczyniono, Ł. Pohl zaznacza⁴⁰³, że ograniczenie przepisu rzeczonoego artykułu tylko do treści pierwszego zdania powodowałoby niemożność stosowania jakichkolwiek regulacji prawnomiędzynarodowych, w tym ratyfikowanych umów międzynarodowych oraz aktów prawnych organizacji międzynarodowych, wskazanych w art. 91 Konstytucji. Podsumowując kwestię zakresu zastosowania norm prawnych wynikających z przepisu art. 42 ust. 1 Konstytucji, Autor ten podnosi⁴⁰⁴, iż „przyjąć należy, że w systemie polskiego prawa odpowiedzialności karnej podlega nie tylko ten, kto popełnia czyn zabroniony pod groźbą kary przez polską ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia, ale także ten, kto popełnia czyn zabroniony pod groźbą kary przez stosowną umowę międzynarodową obowiązującą w czasie jego popełnienia, jak i ten, kto popełnia czyn zabroniony pod groźbą kary przez stosowny akt prawny organizacji międzynarodowej obowiązujący w czasie popełnienia tego czynu”. Przy czym nie stanowią bezpośredniej podstawy do pociągnięcia do odpowiedzialności karnej ratyfikowane umowy międzynarodowe bez zgody wyrażonej w ustawie⁴⁰⁵.

A. Zoll zwraca uwagę⁴⁰⁶ na fakt, że umowy międzynarodowe dotychczas nie zawierały opisów czynów zabronionych oraz określeń sankcji karnych. Zobowiązują one państwa-strony do wprowadzenia określonego typu czynu zabronionego do swojego ustawodawstwa. A. Grześkowiak wskazuje⁴⁰⁷ na jeden z problemów powstających w obszarze konstytucyjnego

⁴⁰² Ibidem, s. 31.

⁴⁰³ Ibidem, s. 31.

⁴⁰⁴ Ibidem, s. 33.

⁴⁰⁵ A. Zoll, op. cit., s. 60.

⁴⁰⁶ Ibidem, s. 60.

⁴⁰⁷ A. Grześkowiak, op. cit., s. 19.

ujęcia umów międzynarodowych w ramach źródeł prawa, związany z regułą bezpośredniej stosowalności przepisów Konstytucji określoną w art. 8 ust. 2⁴⁰⁸. Zwolennicy jednego z poglądów utrzymują, że ratyfikowana umowa międzynarodowa nie może być źródłem kryminalizacji i penalizacji zachowania, a źródłem takim może być jedynie ustawa. Umowa międzynarodowa bowiem tylko zobowiązuje Polskę do wprowadzenia odpowiedniego przepisu ustawowego, typizującego czyn i karę grożącą za ten czyn. Z kolei zwolennicy drugiego poglądu twierdzą, że „samowykonalna norma prawa międzynarodowego, jeżeli odpowiada modelowi typizacji czynu i przewiduje sankcje za jej przekroczenie, daje podstawę do pociągnięcia do odpowiedzialności karnej”.

Do problemu bezpośredniego stosowania umów międzynarodowych odniósł się SN⁴⁰⁹, w słowach: „Unormowanie zasady zawartej w art. 91 ust. 2 Konstytucji RP [...] rozstrzygającej o pierwszeństwie umowy międzynarodowej, ratyfikowanej za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie, przed polską ustawą, a zatem także polskim Kodeksem karnym, jest wyrazem od dawna zgłaszanych w doktrynie postulatów. Zasada ta sformułowana została w sposób jednoznaczny [...]. Należy ponadto zauważyć, że ratyfikowana przez Polskę w 1952 r. Konwencja [...], jest właśnie taką umową międzynarodową, jakiej – w myśl zasady wyrażonej w art. 91 ust. 2 Konstytucji – przysługuje pierwszeństwo przed Kodeksem karnym. Prima facie nie powinno więc być żadnych przeszkód do bezpośredniego stosowania przez sądy art. 1 omawianej Konwencji, nakazującego karanie każdego, kto dla zaspokojenia namiętności innej osoby dostarcza, zwabia lub uprowadza w celach prostytucji inną osobę, nawet za jej zgodą albo eksploatuje prostytucję innej osoby, nawet za jej zgodą. Bezpośrednie stosowanie przez sądy karne cytowanego przepisu Konwencji nie jest jednak możliwe ze względu na kształt tego przepisu. Przytoczony przepis został sformułowany w sposób wskazujący na to, że jego adresatem jest państwo, które zobowiązane jest do wprowadzenia w prawie wewnętrznym odpowiedniej normy karnej. Według art. 1 § 1 kk przestępstwem jest czyn zabroniony pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia. Zatem nie tylko sam czyn zabroniony musi być określony w taki sposób, aby adresat zakazu karnego zawartego w normie mógł go znać i przestrzegać, ale musi być także określona w ustawie sankcja karna grożąca za popełnienie czynu realizującego znamiona danego typu czynu zabronionego. Nie ulega więc

⁴⁰⁸ Art. 8 ust. 2 Przepisy Konstytucji stosuje się bezpośrednio, chyba że Konstytucja stanowi inaczej.

⁴⁰⁹ Postanowienie Sądu Najwyższego - Izba Karna z dnia 17 marca 2000 r., I KZP 1/00.

wątpliwości, że możliwe jest bezpośrednie stosowanie przez polski sąd karny - w myśl art. 91 ust. 2 Konstytucji RP - takiego przepisu zawartego w umowie międzynarodowej, który nie tylko definiuje przestępstwo, ale ponadto określa karę. W krajowym porządku prawnym uzasadnione jest stosowanie wprost unormowań ratyfikowanych umów międzynarodowych zarówno dotyczących zasad odpowiedzialności karnej, jak i zasad procedury karnej, a także odnoszących się do zasad wykonywania orzeczeń. Stosowanie tych unormowań dopuszczalne jest nawet wówczas, gdy w praktyce wymiaru sprawiedliwości może wystąpić problem zharmonizowania konkretnego przepisu prawa międzynarodowego z krajowymi zasadami odpowiedzialności karnej lub przepisami procedury karnej i wykonawczymi. Przepisy ratyfikowanej umowy międzynarodowej mogą więc stanowić element krajowego porządku prawnego i być stosowane przez sądy wówczas, gdy mają charakter samowykonalny (self executing) [...]. Przepis art. 1 omawianej Konwencji nie zawiera tego rodzaju normy, którą polski sąd mógłby bezpośrednio zastosować w praktyce orzeczniczej”.

Umowy międzynarodowe jedynie zobowiązują państwo do kryminalizacji i penalizacji określonych zachowań w ich wewnętrznych porządkach prawnych. Co do zasady, ich przepisy nie określają sankcji karnych za popełnienie tychże czynów. Jak zatem wynika z art. 91 Konstytucji, aby realizacja ścigania przestępstw objętych międzynarodowymi konwencjami była możliwa, państwo musi ratyfikować odpowiednie normy konwencyjne i adaptować je w prawie wewnętrznym jako obowiązujące, czyniąc w ten sposób zadość wymogom zasady *nullum crimen sine lege*.

3. Temporalny zakres obowiązywania ustawy karnej

W myśl, przywoływanego już, art. 1 § 1 KK „Odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto popełnia czyn zabroniony pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia”. Polski KK wyraża zatem fundamentalną zasadę *lex retro non agit* lub, bardziej precyzyjnie w odniesieniu do prawa karnego, *lex criminalis retro non agit*⁴¹⁰. Zasada ta została również, *expressis verbis*, wyrażona w art. 42 ust. 1 Konstytucji. Ponadto ma znaczenie uniwersalne i wyrażona jest m.in. w art. 7⁴¹¹ Konwencji o Ochronie Praw Człowieka

⁴¹⁰ Ustawa karna nie działa wstecz – nikt nie może być pociągnięty do odpowiedzialności za czyn, który nie był zabroniony przez ustawę karną w czasie jego popełnienia; zob. A. Marek, V. Konarska-Wrzosek, op. cit., s. 70.

⁴¹¹ Art. 7 I. Nikt nie może być uznany za winnego popełnienia czynu polegającego na działaniu lub zaniechaniu działania, który według prawa wewnętrznego lub międzynarodowego nie stanowił czynu zagrożonego karą

i Podstawowych Wolności z 1950 r.⁴¹² i art. 15⁴¹³ Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r.⁴¹⁴, ratyfikowanych przez Polskę. Zaprzeczenie tej zasadzie stanowi naruszenie prawa człowieka do bezpieczeństwa prawnego⁴¹⁵.

Początek obowiązywania ustawy, w tym KK, można określić na dwa sposoby: poprzez wskazanie konkretnej daty, z którą wchodzi w życie dana ustawa albo poprzez wskazanie przez przepisy ustawy, że jej moc obowiązująca rozpoczyna się po określonym czasie od ogłoszenia aktu normatywnego w dzienniku urzędowym. Zgodnie z art. 4 ust. 1 Ustawy z dnia 20 lipca 2000 r. o ogłaszaniu aktów normatywnych i niektórych innych aktów prawnych⁴¹⁶, „Akty normatywne, zawierające przepisy powszechnie obowiązujące, ogłaszane w dziennikach urzędowych wchodzi w życie po upływie czternastu dni od dnia ich ogłoszenia, chyba że dany akt normatywny określi termin dłuższy”. KK jest ogłaszany, zgodnie z art. 6 ust. 1 pkt 2 ww. Ustawy, w Dzienniku Ustaw. Reguła, że ustawa karna wchodzi w życie po dniu ogłoszenia w dzienniku urzędowym ściśle wiąże się z zasadą *nullum crimen sine lege*.

Jak podnosi się w literaturze⁴¹⁷, zwłaszcza w przypadku przepisów karnych, niezwykle istotne znaczenie ma instytucja tzw. *vacatio legis* - im dłuższy jest okres od ogłoszenia przepisów karnych do dnia ich wejścia w życie, tym jest to korzystniejsze dla adresatów wchodzących w życie norm prawnych. Rezygnację z posłużenia się *vacatio legis* „w sytuacji wprowadzania nowych zakazów karnych w stosunku do czynów dotąd niekaralnych”,

w czasie jego popełnienia. Nie będzie również wymierzona kara surowsza od tej, którą można było wymierzyć w czasie, gdy czyn zagrożony karą został popełniony. 2. Niniejszy artykuł nie stanowi przeszkody w sądzeniu i karaniu osoby winnej działania lub zaniechania, które w czasie popełnienia stanowiły czyn zagrożony karą według ogólnych zasad uznanych przez narody cywilizowane.

⁴¹² Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284.

⁴¹³ Art. 15 1. Nikt nie może być skazany za czyn lub zaniechanie, które w myśl prawa wewnętrznego lub międzynarodowego nie stanowiły przestępstwa w chwili ich popełnienia. Nie może być również zastosowana kara surowsza od tej, którą można było wymierzyć w chwili popełnienia przestępstwa. Jeżeli po popełnieniu przestępstwa ustanowiona zostanie przez ustawę kara łagodniejsza za takie przestępstwo, przestępca będzie miał prawo z tego korzystać. 2. Nic w niniejszym artykule nie ogranicza sądzenia i karania jakiegokolwiek osoby za jakikolwiek czyn lub zaniechanie, które w chwili ich popełnienia stanowiły przestępstwo w myśl ogólnych zasad prawa uznanych przez społeczność międzynarodową.

⁴¹⁴ Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167).

⁴¹⁵ Szerzej o zasadzie nieretroaktywności, w tym z perspektywy międzynarodowego prawa karnego, zob. K. Karski, *Zasada lex retro non agit* a międzynarodowe prawo karne: kilka refleksji na tle genezy pojęcia (w:) J. Nowakowska – Małusecka, I. Topa (red.), op. cit., s. 45 - 61.

⁴¹⁶ Dz.U. z 2000 r. Nr 62, poz. 718 ze zm.

⁴¹⁷ Np. T. Bojarski, Rozdział VIII. Zasady obowiązywania ustawy karnej (w:) T. Bojarski (red.), System Prawa Karnego. Tom 2. Źródła prawa karnego, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2011, s. 526; L. Gardocki, Prawo..., op. cit., s. 36.

L. Gardocki określa⁴¹⁸ wręcz „nielojalnością wobec obywateli” a nawet, jak dodaje, „w skrajnych przypadkach, gdy adresaci przepisów karnych nie mieli praktycznie szans zapoznania się z nimi dostatecznie wcześniej, by móc ich przestrzegać, rezygnacja z posłużenia się *vacatio legis* może być uznana za naruszenie art. 2 Konstytucji RP, stwierdzającego, że Rzeczpospolita Polska jest »demokratycznym państwem prawnym«”.

Zakończenie obowiązywania ustawy karnej może (i powinno) nastąpić poprzez formalne jej uchylenie (całej ustawy albo wskazanego przepisu) ustawą nową. Inną możliwością – jednak obecnie rzadziej spotykaną – jest milczące uchylenie ustawy karnej. Formalne uchylenie ustawy może polegać na uchyleniu ustawy dawnej w całości lub części oraz wejście w to miejsce ustawy nowej bądź też pozostawienie uchylonej materii bez uregulowania⁴¹⁹.

Aby stosować temporalne zasady obowiązywania ustawy karnej, niezwykle ważnym jest ustalenie czasu popełnienia przestępstwa. Zgodnie z art. 6 § 1 KK „Czyn zabroniony uważa się za popełniony w czasie, w którym sprawca działał lub zaniechał działania, do którego był obowiązany”. Zatem przestępstwo uważa się za popełnione przez sprawcę w czasie jego przestępnego zachowania się, a nie wówczas, gdy nastąpił tego zachowania skutek.

Wątpliwości interpretacyjne odnośnie tej reguły mogą pojawić się w przypadku nietypowych form przestępstw. Bowiem zachowanie się sprawcy może być działaniem albo zaniechaniem jednorazowym, ale również stanowić zbiór czynności bądź zachowań, które są rozciągnięte w czasie, np. przestępstwa ciągłe, wieloczynowe, trwałe. Przy ustalaniu czasu popełnienia czynu zabronionego dla takich przestępstw z pomocą przychodzi orzecznictwo Sądu Najwyższego⁴²⁰ (SN), gdzie wskazano, że „za czas popełnienia przestępstw rozciągniętych w czasie, wieloczynowych, trwałych a także o charakterze ciągłym traktować należy ostatni moment działania sprawcy, w tym czas dokonania ostatniego z czynów składających się na realizację przestępstwa ciągłego”.

Temporalne zasady obowiązywania ustawy karnej są niezwykle istotne w sytuacji kolizji ustaw karnych w czasie, gdy po popełnieniu danego czynu zmienia się jego ocena w świetle prawa karnego. Regulacje w tym zakresie zawiera art. 4 KK. Zgodnie z § 1, „Jeżeli w czasie orzekania obowiązuje ustawa inna niż w czasie popełnienia przestępstwa, stosuje się ustawę nową, jednakże należy stosować ustawę obowiązującą poprzednio, jeżeli jest

⁴¹⁸ L. Gardocki, Prawo..., op. cit., s. 36.

⁴¹⁹ T. Bojarski, op. cit., s. 526.

⁴²⁰ Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Karna z dnia 15 kwietnia 2002 r., II KKN 387/01.

względniejsza dla sprawcy”. Zatem należy zastosować ustawę obowiązującą w czasie orzekania, jeżeli nie prowadzi to do pogorszenia sytuacji sprawcy. Jak zauważa L. Gardocki, „priorytet ustawy nowej wynika z optymistycznego przekonania, że ustawodawca, wprowadzając nową ustawę, zawsze dokonuje zmiany na lepsze”⁴²¹. Zasada niepogarszania sytuacji sprawcy w wyniku zmiany ustawodawstwa (*lex serverior retro non agit*), wyrażona została także w normach konwencyjnych, wspomnianego już art. 7 ust. 1 Konwencji z 1950 r. i art. 15 Paktu z 1966 r.

Należy zaznaczyć, że wyrażenie „ustawa obowiązująca poprzednio” dotyczy każdej ustawy obowiązującej w przedziale czasowym od popełnienia czynu zabronionego do czasu orzekania. Może to być ustawa, która obowiązywała w czasie popełnienia czynu zabronionego, jak również każda ustawa następna (tzw. ustawa pośrednia), która obowiązywała po ustawie z chwili popełnienia czynu, a przed ustawą z czasu orzekania, a która zmieniała na korzyść sytuację prawną sprawcy czynu zabronionego⁴²².

Istnieje szereg elementów, które należy wziąć pod uwagę przy ustalaniu względności ustaw. Do kwestii tej wielokrotnie odnosił się SN. W Wyroku V KK 73/03⁴²³ podniósł, iż „Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem i aprobowanymi wypowiedziami doktryny, oceny względności porównywanych ustaw należy dokonywać nie abstrakcyjnie, lecz przez pryzmat konkretnej sytuacji realnie istniejącej w określonej sprawie; przepis art. 4 § 1 KK wyraźnie odnosi względność ustawy do sprawcy czynu zabronionego”. Zatem, jak zauważa A. Marek⁴²⁴, „nie jest istotne, która z ustaw jest względniejsza »w ogóle«, lecz która może być za taką uznana w odniesieniu do sytuacji konkretnego sprawcy”.

W Wyroku V KKN 346/99⁴²⁵ SN wskazał, iż trafnie przyjmuje się na gruncie prawa karnego, „że przez obowiązywanie w czasie orzekania ustawy innej niż w czasie popełnienia przestępstwa [...] rozumieć należy cały obowiązujący w danym czasie stan prawny odnoszący się do badanego czynu”. Oceniając, która ustawa jest względniejsza nie można ograniczać się jedynie do porównania ustawowych zagrożeń karą, a należy brać pod uwagę także inne elementy, jak np. możliwość zmiany kary na łagodniejszą rodzajowo, możliwość orzeczenia

⁴²¹ L. Gardocki, Prawo..., op. cit., s. 37.

⁴²² A. Grześkowiak, Komentarz do art. 4 KK (w:) A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), op. cit., s. 67.

⁴²³ Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 3 grudnia 2003 r., V KK 73/03.

⁴²⁴ A. Marek, V. Konarska-Wrzošek, op. cit., s. 75.

⁴²⁵ Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 4 lipca 2001 r., V KKN 346/99.

tw. kary łączonej, możliwość zawieszenia wykonania kary czy nadzwyczajnego jej złagodzenia.

Ponadto, w Wyroku V KRN 402/69⁴²⁶ SN podniósł, że „Przy ocenie, która z ustaw jest względniejsza dla sprawcy, bierze się pod uwagę [...] całą ustawę, a nie poszczególne jej przepisy”. Zatem, jak wskazuje A. Marek⁴²⁷, „nie jest dopuszczalne stosowanie kombinacji przepisów jednej i drugiej ustawy, lecz [...] należy dokonać wyboru jednej z konkurujących ustaw”.

W myśl zasady powagi rzeczy osądzonej (*res iudicata*), zmiana ustawy karnej po prawomocnym osądzeniu sprawcy nie powinna powodować rewizji wyroku. Niemniej jednak, kolejne przepisy art. 4 KK przewidują wyjątki od tej reguły.

Zgodnie z § 2 „Jeżeli według nowej ustawy za czyn objęty wyrokiem nie można orzec kary w wysokości kary orzeczonej, wymierzoną karę obniża się do wysokości najsurowszej kary możliwej do orzeczenia na podstawie nowej ustawy”. Jak wskazuje się w doktrynie⁴²⁸, nie można wykonywać kary surowszej niż ta, która jest możliwa do orzeczenia na podstawie aktualnie obowiązujących przepisów.

W myśl § 3, „Jeżeli według nowej ustawy czyn objęty wyrokiem nie jest już zagrożony karą pozbawienia wolności, wymierzoną karę pozbawienia wolności podlegającą wykonaniu zamienia się na grzywnę albo karę ograniczenia wolności, przyjmując, że jeden miesiąc pozbawienia wolności równa się 60 stawkom dziennym grzywny albo 2 miesiącom ograniczenia wolności”. Przepis ten opisuje sytuację, w której sprawca został skazany na karę pozbawienia wolności podlegającą wykonaniu na podstawie ustawy dawnej, natomiast nowa ustawa za czyn będący podstawą skazania przewiduje wyłącznie karę grzywny lub karę ograniczenia wolności.

Do „bardzo radykalnej zmiany ustawy”⁴²⁹, przewidującej depenalizację prawomocnie osądzonych czynów, odnosi się przepis § 4, w myśl którego „Jeżeli według nowej ustawy czyn objęty wyrokiem nie jest już zabroniony pod groźbą kary, skazanie ulega zatarciu z mocy prawa”. Ustawodawca przyjął rozwiązanie najkorzystniejsze dla skazanego sprawcy.

⁴²⁶ Wyrok Składu Siedmiu Sędziów Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 13 stycznia 1970 r., V KRN 402/69.

⁴²⁷ A. Marek, V. Konarska-Wrzošek, op. cit., s. 75.

⁴²⁸ Zob. np. ibidem, s. 76.

⁴²⁹ L. Gardocki, Prawo..., op. cit., s. 38.

Depenalizacja czynu zabronionego skutkuje przerwaniem wykonania kary lub zakazem rozpoczęcia jej odbywania, oraz powoduje zatarcie skazania.

4. Terytorialny i personalny zakres obowiązywania ustawy karnej

Prawo karne zawiera szereg regulacji określających zakres zastosowania ustawy karnej, wiążących obowiązywanie przepisów karnych z miejscem popełnienia przestępstwa i obywatelstwem sprawcy.

Aby przesądzić kwestię stosowania polskiej ustawy karnej oraz rozstrzygnąć materię procesową dotyczącą właściwości miejscowej sądu, należy ustalić miejsce popełnienia czynu zabronionego. Zgodnie z art. 6 § 2 KK „Czyn zabroniony uważa się za popełniony w miejscu, w którym sprawca działał lub zaniechał działania, do którego był obowiązany, albo gdzie skutek stanowiący znamię czynu zabronionego nastąpił lub według zamiaru sprawcy miał nastąpić”. Ustawodawca przyjął zatem zasadę wszędobylstwa⁴³⁰ lub wielomiejscowości⁴³¹, wskazując, że czyn zabroniony można popełnić w wielu różnych miejscach, a mianowicie w miejscu:

- w którym sprawca działał;
- w którym sprawca zaniechał działania, do którego był obowiązany;
- gdzie nastąpił skutek stanowiący znamię czynu zabronionego;
- gdzie według zamiaru sprawcy miał nastąpić skutek stanowiący znamię czynu zabronionego.

Do kwestii tej odniósł się także Sąd Apelacyjny (SA) w Łodzi⁴³² podnosząc, że rzeczony przepis „przyjął zasadę »wielomiejscowości« popełnienia czynu zabronionego”, co „rozszerza znacznie polską jurysdykcję w oparciu o zasadę terytorialności”.

Reguły obowiązywania polskich przepisów karnych pod względem miejsca i osób określono w art. 5 i 109 – 114a KK. W myśl art. 5 KK, wyrażającego zasadę terytorialności, „Ustawę karną polską stosuje się do sprawcy, który popełnił czyn zabroniony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jak również na polskim statku wodnym lub powietrznym, chyba że umowa międzynarodowa, której Rzeczypospolita Polska jest stroną, stanowi inaczej”.

⁴³⁰ Tak np. A. Marek, V. Konarska-Wrzosek, op. cit., s. 78.

⁴³¹ Tak np. A. Grześkowiak, Komentarz do art. 6 KK (w:) A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), op. cit., s. 91.

⁴³² Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi – II Wydział Karny z dnia 24 stycznia 2001 r., II AKa 240/01.

Przepis ten dotyczy zarówno obywatela polskiego, jak i cudzoziemca, którzy popełniają czyn zabroniony na terytorium RP.

KK nie definiuje pojęcia „terytorium Rzeczypospolitej Polskiej”. Pojęcie to określa, jednak nie w sposób bezpośredni, Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o ochronie granicy państwowej⁴³³, w art. 1⁴³⁴ (definiującym granicę państwową) i art. 6⁴³⁵ (odnoszącym się do zwierzchnictwa RP nad obszarem objętym granicą). Regulacje dotyczące morskich wód wewnętrznych oraz morza terytorialnego w tym zakresie zawiera Ustawa z dnia 21 marca 1991 r. o obszarach morskich Rzeczypospolitej Polskiej i administracji morskiej⁴³⁶, w art. 2 ust. 2⁴³⁷ i 3⁴³⁸. W art. 4⁴³⁹ zdefiniowano pojęcie „morskich wód wewnętrznych”, a w art. 5⁴⁴⁰ pojęcie „morza terytorialnego”. Natomiast regulacje w zakresie zwierzchnictwa RP w polskiej przestrzeni powietrznej zawiera Ustawa z dnia 3 lipca 2002 r. – Prawo lotnicze⁴⁴¹, w art. 4 ust.

⁴³³ Dz.U. z 1990 r. Nr 78, poz. 461 ze zm.

⁴³⁴ Art. 1 Granicą Rzeczypospolitej Polskiej, zwaną dalej „granicą państwową”, jest powierzchnia pionowa przechodząca przez linię graniczną, oddzielająca terytorium państwa polskiego od terytoriów innych państw i od morza pełnego. Granica państwowa rozgranicza również przestrzeń powietrzną, wody i wnętrze ziemi.

⁴³⁵ Art. 6 Rzeczpospolita Polska wykonuje swoje zwierzchnictwo nad terytorium lądowym oraz wnętrzem ziemi znajdującym się pod nim, morskimi wodami wewnętrznymi i morzem terytorialnym oraz dnem i wnętrzem ziemi znajdującymi się pod nimi, a także w przestrzeni powietrznej znajdującej się nad terytorium lądowym, morskimi wodami wewnętrznymi i morzem terytorialnym.

⁴³⁶ Dz.U. z 1991 r. Nr 32, poz. 131 ze zm.

⁴³⁷ Art. 2 ust. 2. Morskie wody wewnętrzne i morze terytorialne wchodzą w skład terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

⁴³⁸ Art. 2 ust. 3 Zwierzchnictwo terytorialne Rzeczypospolitej Polskiej nad morskimi wodami wewnętrznymi i morzem terytorialnym rozciąga się na wody, przestrzeń powietrzną nad tymi wodami oraz na dno morskie wód wewnętrznych i morza terytorialnego, a także na wnętrze ziemi pod nimi.

⁴³⁹ Art. 4 Morskimi wodami wewnętrznymi są: 1) część Jeziora Nowowarpieńskiego i część Zalewu Szczecińskiego wraz ze Świną i Dziwną oraz Zalewem Kamińskim, znajdująca się na wschód od granicy państwowej między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec, oraz rzeka Odra pomiędzy Zalewem Szczecińskim a wodami portu Szczecin; 2) część Zatoki Gdańskiej zamknięta linią podstawową morza terytorialnego; 3) część Zalewu Wiślanego, znajdująca się na południowy zachód od granicy państwowej między Rzeczpospolitą Polską a Federacją Rosyjską na tym Zalewie; 4) wody portów określone od strony morza linią łączącą najdalej wysunięte w morze stałe urządzenia portowe, stanowiące integralną część systemu portowego; 5) wody znajdujące się pomiędzy linią brzegu morskiego ustaloną zgodnie z przepisami ustawy z dnia 20 lipca 2017 r. - Prawo wodne a linią podstawową morza terytorialnego.

⁴⁴⁰ Art. 5 ust. 1 Morzem terytorialnym Rzeczypospolitej Polskiej jest obszar wód morskich o szerokości 12 mil morskich (22 224 m), liczonych od linii podstawowej tego morza.

⁴⁴¹ Dz.U. z 2002 r. Nr 130, poz. 1112 ze zm.

1⁴⁴², art. 6⁴⁴³ i art. 7⁴⁴⁴. Zgodnie z powołanymi przepisami, terytorium RP obejmuje „obszar oddzielony granicami państwa (tj. płaszczyznami pionowymi) od innych państw i od morza pełnego, obejmujący zarówno morskie wody terytorialne o szerokości 12 mil morskich licząc od tzw. linii podstawowej [...] oraz w głąb ziemi (bez ograniczeń) i słup powietrzny nad tymi obszarami (do granicy lotów kosmicznych, tj. około 90 km)”⁴⁴⁵.

Art. 5 KK, obok zasady terytorialności, odwołuje się również do zasady bandery wskazując, że ustawę karną polską stosuje się również do sprawcy, który popełnił czyn zabroniony na polskim statku wodnym lub powietrznym, niezależnie od tego, na jakim obszarze owe statki się znajdują. Definicję statku powietrznego zawiera art. 2 pkt. 1⁴⁴⁶ Prawa lotniczego. Natomiast statku (wodnego) art. 4 pkt 1⁴⁴⁷ Ustawy z dnia 16 marca 1995 r. o zapobieganiu zanieczyszczeniu morza przez statki⁴⁴⁸, a statku (morskiego) art. 2 § 1⁴⁴⁹ Ustawy z dnia 18 września 2001 r. Kodeks morski⁴⁵⁰. Ponadto, w zakresie definicji statku wodnego, polski KK w art. 115 § 15 doregulowuje, że – w rozumieniu Kodeksu – za taki statek uważa się także stałą platformę umieszczoną na szelfie kontynentalnym.

Odrębne przepisy regulują stosowanie polskiej ustawy karnej do czynów popełnionych za granicą. Art. 109 KK przewiduje zasadę narodowości podmiotowej (inaczej obywatelstwa, personalną), zgodnie z którą polską ustawę karną stosuje się do obywatela polskiego, który popełnił przestępstwo za granicą. Niemniej, jak wskazuje art. 111 § 1 KK, „Warunkiem odpowiedzialności za czyn popełniony za granicą jest uznanie takiego czynu za przestępstwo również przez ustawę obowiązującą w miejscu jego popełnienia”. Wymagana jest zatem

⁴⁴² Art. 4 ust. 1 Rzeczpospolita Polska ma całkowite i wyłączone zwierzchnictwo w swojej przestrzeni powietrznej. Funkcje wynikające z tego zwierzchnictwa wykonuje, w zakresie niezwiązanym z umacnianiem obronności państwa, minister właściwy do spraw transportu.

⁴⁴³ Art. 6 W czasie lotu w polskiej przestrzeni powietrznej i w czasie przebywania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej wszystkie statki powietrzne oraz osoby i rzeczy na tych statkach podlegają prawu polskiemu, chyba że prawo to stanowi inaczej.

⁴⁴⁴ Art. 7 W czasie lotu poza granicami polskiej przestrzeni powietrznej i w czasie przebywania na obszarze niepodlegającym zwierzchnictwu żadnego państwa polskie statki powietrzne oraz osoby i rzeczy na tych statkach podlegają prawu polskiemu, chyba że prawo to stanowi inaczej.

⁴⁴⁵ A. Marek, V. Konarska-Wrzosek, op. cit., s. 80.

⁴⁴⁶ Art. 2 pkt 1 Statkiem powietrznym jest urządzenie zdolne do unoszenia się w atmosferze na skutek oddziaływania powietrza innego niż oddziaływanie powietrza odbitego od podłoża.

⁴⁴⁷ Art. 4 pkt 1 statek - oznacza urządzenie pływające używane w środowisku morskim, w tym również wodoloty, podszkowce, statki podwodne oraz umocowane i pływające platformy wiertnicze.

⁴⁴⁸ Dz.U. z 1995 r. Nr 47, poz. 243 ze zm.

⁴⁴⁹ Art. 2 § 1 Statkiem morskim jest każde urządzenie pływające przeznaczone lub używane do żeglugi morskiej [...].

⁴⁵⁰ Dz.U. z 2001 r. Nr 138, poz. 1545 ze zm.

podwójna przestępność czynu. Przy czym warunek ten, zgodnie z art. 111 § 3 KK, „nie ma zastosowania do polskiego funkcjonariusza publicznego⁴⁵¹, który pełniąc służbę za granicą popełnił tam przestępstwo w związku z wykonywaniem swoich funkcji, ani do osoby, która popełniła przestępstwo w miejscu nie podlegającym żadnej władzy państwowej”. Wówczas sąd dokonuje oceny czynu wyłącznie z perspektywy prawa polskiego. Ponadto, w myśl art. 111 § 2 KK, stosując ustawę polską sąd może uwzględnić na korzyść sprawcy ewentualne różnice między ustawą polską a ustawą obowiązującą w miejscu popełnienia czynu.

W określonych sytuacjach polskiej ustawie karnej podlegają również czyny popełnione za granicą przez cudzoziemców⁴⁵². W art. 110 § 1 KK wyrażona została zasada narodowości przedmiotowej ograniczona (inaczej zasada ochronna ograniczona; zasada ochronna względna; zasada przedmiotowa w postaci zwykłej), w myśl której polską ustawę karną stosuje się do cudzoziemca, który popełnił za granicą:

- czyn zabroniony skierowany przeciwko interesom:
 - Rzeczypospolitej Polskiej,
 - obywatela polskiego,
 - polskiej osoby prawnej
 - polskiej jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej
- przestępstwo o charakterze terrorystycznym.

Za pociągnięciem sprawcy do odpowiedzialności karnej przemawia w tym wypadku naruszenie polskiego interesu prawnego, ale także – w przypadku przestępstw o charakterze terrorystycznym – naruszenie interesu całej społeczności międzynarodowej. Dla odpowiedzialności cudzoziemca na podstawie zasady narodowości przedmiotowej również

⁴⁵¹ Art. 115 § 13 KK Funkcjonariuszem publicznym jest: 1) Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej; 2) poseł, senator, radny; 2a) poseł do Parlamentu Europejskiego; 3) sędzia, ławnik, prokurator, funkcjonariusz finansowego organu postępowania przygotowawczego lub organu nadrzędnego nad finansowym organem postępowania przygotowawczego, notariusz, komornik, kurator sądowy, syndyk, nadzorca sądowy i zarządca, osoba orzekająca w organach dyscyplinarnych działających na podstawie ustawy; 4) osoba będąca pracownikiem administracji rządowej, innego organu państwowego lub samorządu terytorialnego, chyba że pełni wyłącznie czynności usługowe, a także inna osoba w zakresie, w którym uprawniona jest do wydawania decyzji administracyjnych; 5) osoba będąca pracownikiem organu kontroli państwowej lub organu kontroli samorządu terytorialnego, chyba że pełni wyłącznie czynności usługowe; 6) osoba zajmująca kierownicze stanowisko w innej instytucji państwowej; 7) funkcjonariusz organu powołanego do ochrony bezpieczeństwa publicznego albo funkcjonariusz Służby Więziennej; 8) osoba pełniąca czynną służbę wojskową, z wyjątkiem terytorialnej służby wojskowej pełnionej dyspozycyjnie; 9) pracownik międzynarodowego trybunału karnego, chyba że pełni wyłącznie czynności usługowe.

⁴⁵² W myśl art. 3 pkt. 2 Ustawy o cudzoziemcach z dnia 12 grudnia 2013 r. (Dz.U. z 2013 r. poz. 1650 ze zm.) cudzoziemiec oznacza każdego, kto nie posiada obywatelstwa polskiego.

konieczne jest stwierdzenie podwójnej przestępności czynu (z art. 111 § 1 KK), z wyjątkami wskazanymi w art. 111 § 3 KK. Ponadto, jak to ma miejsce w odniesieniu do obywateli polskich, tutaj także sąd może uwzględnić różnice między ustawami na korzyść sprawcy (art. 111 § 2 KK).

Art. 110 § 2 KK przewiduje zasadę odpowiedzialności zastępczej, w myśl której polską ustawę karną stosuje się w razie popełnienia przez cudzoziemca za granicą czynu zabronionego (innego niż skierowanego przeciwko interesom RP, obywatela polskiego, polskiej osoby prawnej lub polskiej jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej oraz przestępstwa o charakterze terrorystycznym), jeżeli czyn ten jest zabroniony w polskiej ustawie karnej i zagrożony karą przekraczającą 2 lata pozbawienia wolności, a sprawca przebywa na terytorium Polski i nie postanowiono go wydać. Z przepisu tego wynika, że pierwszeństwo ma wydanie sprawcy za granicę, rozumiane jako decyzja o ekstradycji, przekazanie ścigania, jak i wykonanie europejskiego nakazu aresztowania⁴⁵³. W wypadku zasady odpowiedzialności zastępczej również wymagane jest spełnienie warunku podwójnej przestępności, z wyjątkami wskazanymi w art. 111 § 3 KK.

W art. 112 KK uregulowana została zasada narodowości przedmiotowej nieograniczona (inaczej zasada ochronna nieograniczona, zasada przedmiotowa obostrzona, zasada ochronna w postaci bezwzględnej). W myśl tego przepisu, „Niezależnie od przepisów obowiązujących w miejscu popełnienia czynu zabronionego, ustawę karną polską stosuje się do obywatela polskiego oraz cudzoziemca w razie popełnienia:

- 1) przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu wewnętrznemu lub zewnętrznemu Rzeczypospolitej Polskiej;
- 2) przestępstwa przeciwko polskim urządům lub funkcjonariuszom publicznym oraz przestępstwa wyłudzenia poświadczenia nieprawdy od polskiego funkcjonariusza publicznego lub innej osoby uprawnionej na podstawie prawa polskiego do wystawienia dokumentu;
- 3) przestępstwa przeciwko istotnym polskim interesom gospodarczym;
- 4) przestępstwa fałszywych zeznań, złożenia fałszywego oświadczenia, opinii lub tłumaczenia, posłużenia się dokumentem stwierdzającym tożsamość innej osoby, poświadczającym nieprawdę lub fałszywym - wobec urzędu polskiego;

⁴⁵³ K. Wiak, Komentarz do art. 110 KK (w:) A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), op. cit., s. 725 - 726.

5) przestępstwa, z którego została osiągnięta, chociażby pośrednio, korzyść majątkowa na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej”.

W wypadku tych przestępstw nie zachodzi konieczność stwierdzenia podwójnej przestępności czynu, a polska ustawa karna ma zastosowanie bez względu na obywatelstwo sprawcy.

KK odnosi się także do problemu mocy prawnej orzeczeń zapadłych za granicą. W art. 114 § 1 wyrażono zasadę samodzielności jurysdykcji polskiej⁴⁵⁴, w słowach: „Orzeczenie zapadłe za granicą nie stanowi przeszkody do wszczęcia lub prowadzenia postępowania karnego o ten sam czyn zabroniony przed sądem polskim”. W stosunku do orzeczeń zapadłych za granicą, KK w zasadzie wyłączył obowiązywanie zarzutu powagi rzeczy osądzonej (*res iudicata*) oraz zakaz zastosowania powtórnego skazania sprawcy za ten sam czyn (*ne bis in idem*)⁴⁵⁵.

Chociaż „sąd polski, przed którym toczy się postępowanie, nie jest związany rozstrzygnięciem zapadłym za granicą”⁴⁵⁶, w myśl art. 114 § 2 KK, „zalicza na poczet orzeczonej kary okres rzeczywistego pozbawienia wolności za granicą oraz wykonywaną tam karę, uwzględniając różnice zachodzące między tymi karami”.

W doktrynie podkreśla się⁴⁵⁷, że „wraz z postępującym rozwojem instytucjonalnych form współpracy w sprawach karnych”, zasada samodzielności jurysdykcji polskiej „stała się mniej kategoryczna, a jej zakres został w istotny sposób ograniczony”. W art. 114 § 3 KK wskazano wyjątki od tej zasady, w których reguła *ne bis in idem* znajduje zastosowanie:

- jeżeli wyrok skazujący zapadły za granicą został przejęty do wykonania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;
- gdy orzeczenie zapadłe za granicą dotyczy przestępstwa, w związku z którym nastąpiło przekazanie ścigania lub wydanie sprawcy z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;
- do orzeczeń międzynarodowych trybunałów karnych działających na podstawie wiążącego Rzeczpospolitą Polską prawa międzynarodowego;

⁴⁵⁴ A. Marek, V. Konarska-Wrzošek, op. cit., s. 82.

⁴⁵⁵ K. Wiak, Komentarz do art. 114 KK (w:) A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), op. cit., s. 734.

⁴⁵⁶ Ibidem, s. 734.

⁴⁵⁷ Ibidem, s. 735.

- do prawomocnych orzeczeń sądów lub innych organów państw obcych kończących postępowanie karne, jeżeli wynika to z wiążącej Rzeczpospolitą Polską umowy międzynarodowej.

Zgodnie z art. 114 § 4 KK, w wypadku przejścia obywatela polskiego, skazanego prawomocnie przez sąd obcego państwa, do wykonania wyroku na terytorium RP, sąd określa według prawa polskiego kwalifikację prawną czynu oraz podlegającą wykonaniu karę lub inny środek przewidziany w KK. Jednak sąd określa karę lub środek podlegający wykonaniu na podstawie wyroku wydanego przez sąd państwa obcego, kary grożącej za taki czyn w polskim prawie, okresu rzeczywistego pozbawienia wolności za granicą, jak również wykonanej tam kary lub innego środka, z uwzględnieniem różnic na korzyść skazanego.

Zasadę wzajemnego uznawania orzeczeń sądowych przewiduje art. 114a KK. Przepis ten został wprowadzony nowelizacją z dnia 20 stycznia 2011 r.⁴⁵⁸ w celu umożliwienia polskim sądom uwzględnienia w postępowaniu karnym orzeczeń skazujących wydanych w państwach członkowskich UE, a tym samym zrealizowania wymogu wynikającego z decyzji ramowej Rady⁴⁵⁹. Zgodnie z § 1 „Wyrokiem skazującym jest również prawomocne orzeczenie skazujące za popełnienie przestępstwa wydane przez sąd właściwy w sprawach karnych w państwie członkowskim Unii Europejskiej, chyba że według ustawy karnej polskiej czyn nie stanowi przestępstwa, sprawca nie podlega karze albo orzeczono karę nieznaną ustawie”. Wprowadzono „jako regułę, chociaż nie mającą charakteru bezwzględnego, zasadę równoważenia prawomocnych orzeczeń skazujących w państwach członkowskich UE”, a „pojęcie polskiego wyroku skazującego rozszerzono na »prawomocne orzeczenie skazujące za popełnienie przestępstwa wydane przez sąd właściwy w sprawach karnych w państwie członkowskim Unii Europejskiej«”⁴⁶⁰.

W art. 114a § 3 KK przewidziano dwa wyjątki od zasady wzajemnego uznawania orzeczeń sądowych:

- jeżeli informacje uzyskane z rejestru karnego lub od sądu państwa członkowskiego Unii Europejskiej nie są wystarczające do ustalenia skazania;

⁴⁵⁸ Ustawa z dnia 20 stycznia 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz ustawy – Kodeks karny skarbowy (Dz.U. z 2011 r. Nr 48, poz. 245).

⁴⁵⁹ Decyzja ramowa Rady 2008/675/WSiSW z dnia 24 lipca 2008 r. w sprawie uwzględnienia w nowym postępowaniu karnym wyroków skazujących zapadłych w państwach członkowskich Unii Europejskiej (Dz.Urz. L 220, 15.8.2008, s. 32 - 34).

⁴⁶⁰ K. Wiak, Komentarz do art. 114a KK (w:) A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), op. cit., s. 741.

- jeżeli orzeczona kara podlega darowaniu w państwie, w którym nastąpiło skazanie.

W myśl art. 114a § 2 KK należy stosować ustawę obowiązującą w miejscu skazania, w razie skazania przez sąd w sprawach

- stosowania nowej ustawy karnej, która weszła w życie po wydaniu wyroku skazującego;
- zatarcia skazania.

Z punktu widzenia transnarodowego prawa karnego, zasadą obowiązywania ustawy karnej o kluczowym znaczeniu jest zasada represji wszechświatowej (inaczej uniwersalna), która opiera się na założeniu, że cała społeczność międzynarodowa jest zainteresowana ściganiem najpoważniejszych przestępstw godzących w jej interesy, a ściganie to wymaga solidarnej współpracy państw. Przewiduje ona najszerszy z możliwych zakres jurysdykcji, zwany jurysdykcją uniwersalną.

Kodeks karny z 1932 r.⁴⁶¹ w art. 9 stanowił: „Niezależnie od przepisów obowiązujących w miejscu popełnienia przestępstwa, ustawę karną polską stosuje się do obywatela polskiego oraz cudzoziemca, którego nie postanowiono wydać, w razie popełnienia przez nich zagranicą następujących przestępstw:

- a) rozbójnictwa morskiego;
- b) fałszowania pieniędzy, publicznych papierów wartościowych lub biletów bankowych;
- c) handlu niewolnikami;
- d) handlu kobietami lub dziećmi;
- e) użycia środka zdolnego do wywołania niebezpieczeństwa powszechnego w zamiarze wywołania takiego niebezpieczeństwa;
- f) handlu środkami odurzającymi;
- g) handlu wydawnictwami pornograficznymi;
- h) innego przestępstwa, przewidzianego w umowach międzynarodowych, zawartych przez Państwo Polskie”.

Przepis ten dotyczył przestępstw ściganych na mocy umów międzynarodowych i wskazywał, że ustalenie przestępności czynu w miejscu popełnienia takich przestępstw nie jest wymagane.

⁴⁶¹ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 11 lipca 1932 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 1932 r. poz. 571).

K. Sobolewski i A. Laniewski, komentując powołany przepis⁴⁶², wskazali, że „Poszczególne punkty zawierają t. zw. *delicta iuris gentium*. Umieszczanie ich w ramach kodeksu jest przeważnie następstwem przyjęcia przez Polskę dotyczących umów międzynarodowych”. Do punktu h) art. 9 odniósł się J. Makarewicz⁴⁶³, zauważając, że przepis ten „wymienia przestępstwa przewidziane w umowach międzynarodowych. Jest to klauzula generalna, wprowadzona celem uniknięcia uzupełniania spisu przestępstw o charakterze *delicta iuris gentium*. W miarę zawierania przez Państwo Polskie nowych umów, zobowiązujących strony do traktowania danych przestępstw jako czynów skierowanych przeciw ogólnym dobrom społeczeństw cywilizowanych, lista zawarta w art. 9 powiększać się będzie automatycznie, bez potrzeby nowelizowania kodeksu karnego”.

Regulacje w zakresie odpowiedzialności za przestępstwa popełnione za granicą zawierał rozdział XVI KK z 1969 r. W art. 115 stanowił: „Niezależnie od przepisów obowiązujących w miejscu popełnienia przestępstwa ustawę karną polską stosuje się do cudzoziemców w razie popełnienia:

- 1) przestępstwa przeciwko istotnym interesom politycznym lub gospodarczym Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej,
- 2) przestępstwa ściganego na mocy umów międzynarodowych”.

W przepisie tym nie ujęto obywateli polskich, gdyż w odniesieniu do czynów popełnionych przez nich za granicą, KK nie wymagał wówczas podwójnej przestępności. Zgodnie z art. 113 KK ustawę karną polską stosowano do obywateli polskich, którzy popełnili przestępstwo za granicą. Natomiast w przypadku cudzoziemców, którzy popełnili przestępstwo za granicą, w myśl art. 114 § 1 KK, warunkiem odpowiedzialności było uznanie takiego czynu za przestępstwo również przez ustawę obowiązującą w miejscu jego popełnienia. Stąd też, regulacja art. 115 KK ograniczała się do cudzoziemców i wskazywała brak wymogu podwójnej przestępności.

⁴⁶² K. Sobolewski, A. Laniewski, *Polski Kodeks karny z 11.VII.1932 r. wraz z prawem o wykroczeniach, przepisami wprowadzającymi i utrzymanymi w mocy przepisami kodeksu karnego austriackiego, niemieckiego, rosyjskiego i skorowidzem*, Wydawnictwo Lwowska Drukarnia Nowoczesna, Lwów 1932, s. 11.

⁴⁶³ J. Makarewicz, *Kodeks karny z komentarzem*, Wydawnictwo Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Lwów 1938, s. 69.

Regulacje w zakresie pewnych typów przestępstw ściganych na mocy umów międzynarodowych⁴⁶⁴ zawierała część szczególna KK. Niektóre przestępstwa⁴⁶⁵ ujęto w Przepisach wprowadzających Kodeks karny⁴⁶⁶ (PWKK).

W obowiązującym KK zasada represji wszechświatowej wyrażona została w art. 113⁴⁶⁷, nakazującym stosowanie polskich przepisów karnych do obywatela polskiego oraz cudzoziemca, którego nie postanowiono wydać, w razie popełnienia przez niego za granicą:

- przestępstwa, do którego Polska jest zobowiązana na mocy umowy międzynarodowej;
- przestępstwa określonego w Statucie MTK.

Przepis ten dotyczy ścigania zarówno przestępstw konwencyjnych, jak i zbrodni międzynarodowych. Jak podnosi M. Królikowski⁴⁶⁸, art. 113 KK „rozpoznaje różnicę między systemem kryminalizacji właściwej dla odpowiedzialności jednostek za zbrodnie międzynarodowe a systemem odpowiedzialności realizowanej przez porządki krajowe na podstawie wzajemnych zobowiązań do wprowadzenia karalności i jej egzekucji za pośrednictwem instrumentów wyznaczających właściwość ustawy karnej względem sprawców przestępstw konwencyjnych”.

Fakt, iż rzeczony przepis zawiera regulacje w zakresie przestępstw konwencyjnych potwierdził m.in. SA w Warszawie⁴⁶⁹ w słowach: „Skazanie oskarżonego za czyn z art. 56 ust. 1 i 3⁴⁷⁰ ustawy z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu narkomanii⁴⁷¹ [...] popełniony poza terytorium RP wymusza obowiązek ścigania obrotu narkotykami wynikający z ratyfikowania przez Polskę konwencji międzynarodowych [...] - art. 113 KK”. W Uchwale Składu Siedmiu

⁴⁶⁴ Np. rozpowszechnianie pornografii (art. 173), fałszowanie pieniędzy (art. 227).

⁴⁶⁵ Np. handel niewolnikami (art. VIII), handel kobietami i dziećmi (art. IX § 2), uszkodzenie kabla podmorskiego (art. X), rozbójnictwo morskie (art. XI).

⁴⁶⁶ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks karny (Dz.U. z 1969 r. Nr 13, poz. 95).

⁴⁶⁷ Art. 113 Niezależnie od przepisów obowiązujących w miejscu popełnienia przestępstwa, ustawę karną polską stosuje się do obywatela polskiego oraz cudzoziemca, którego nie postanowiono wydać, w razie popełnienia przez niego za granicą przestępstwa, do którego ścigania Rzeczpospolita Polska jest zobowiązana na mocy umowy międzynarodowej, lub przestępstwa określonego w Rzymskim Statucie Międzynarodowego Trybunału Karnego, sporządzonym w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r. (Dz.U. z 2003 r. poz. 708).

⁴⁶⁸ M. Królikowski, Rozdział..., op. cit., s. 340.

⁴⁶⁹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie – II Wydział Karny z dnia 12 czerwca 2013 r., II AKa 170/13.

⁴⁷⁰ Art. 56 l. Kto, wbrew przepisom art. 33 - 35, art. 37, art. 40 i art. 40a, wprowadza do obrotu środki odurzające, substancje psychotropowe, słomę makową lub nowe substancje psychoaktywne albo uczestniczy w takim obrocie, podlega grzywnie i karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8. 3. Jeżeli przedmiotem czynu, o którym mowa w ust. 1, jest znaczna ilość środków odurzających, substancji psychotropowych, nowych substancji psychoaktywnych lub słomy makowej, sprawca podlega grzywnie i karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.

⁴⁷¹ Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz.U. z 2005 r. Nr 179, poz. 1485 ze zm.).

Sędziów I KZP 15/15⁴⁷², SN zważył, że istotą zasady wyrażonej w przepisie art. 113 KK „jest ściganie przestępstw konwencyjnych godzących we wspólne interesy społeczności międzynarodowej jako całości. Opiera się ona o porozumienie państw, które zobowiązują się w umowach międzynarodowych do ścigania określonych kategorii przestępstw”. Jednocześnie, SN zajął stanowisko w przedmiocie podstawy skazania za przestępstwa konwencyjne w słowach: „W tym zakresie przyznać należy rację Sądowi Apelacyjnemu, który stwierdził, że podstawą tą nie może być takie postanowienie konwencji międzynarodowej, które nie jest dostatecznie precyzyjne, jednoznaczne oraz kompletne. W konwencjach antynarkotykowych, których Polska jest stroną, brak przepisów, które spełniają te wymogi. Żaden z tych przepisów nie zawiera sankcji z tytułu popełnienia przestępstwa. Zasada bezpośredniego stosowania prawa międzynarodowego dotyczy natomiast tylko norm samowykonalnych. W konsekwencji podstawą przypisania sprawcy odpowiedzialności za przestępstwo, co do którego ścigania Polska została zobowiązana w konwencjach międzynarodowych, których jest stroną, musi być przepis prawa polskiego”.

Kategorię zbrodni międzynarodowych dodano do pierwotnej treści art. 113 KK nowelizacją z dnia 20 maja 2010 r.⁴⁷³ W Uzasadnieniu do rządowego projektu ustawy⁴⁷⁴, odnosząc się do proponowanych zmian w zakresie zasady jurysdykcji uniwersalnej, podniesiono, że „Projekt przewiduje zmianę art. 113 KK, polegającą na objęciu zakresem tego przepisu również przestępstw objętych Statutem [MTK]. Art. 113 KK dotyczy wyłącznie przestępstw, do których ścigania Polska jest zobowiązana na podstawie umów międzynarodowych. Konieczność uzupełnienia art. 113 KK wynika ze specyfiki umowy międzynarodowej, jaką jest Statut. Nie nakłada on bowiem na państwa-strony obowiązku wprowadzenia karalności przestępstw objętych Statutem. Konsekwencją braku implementacji do prawa wewnętrznego przepisów art. 6 – 8 Statutu jest wyłączna jurysdykcja Trybunału w zakresie tych przestępstw”. Zaznaczyć należy, że – zgodnie ust. 10 Preambuły⁴⁷⁵ i art. 1⁴⁷⁶

⁴⁷² Uchwała Składu Siedmiu Sędziów Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 28 stycznia 2016 r., I KZP 15/15.

⁴⁷³ Ustawa z dnia 20 maja 2010 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy o policji, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2010 r. Nr 98, poz. 626).

⁴⁷⁴ Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy z dnia 23 września 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz ustawy o Policji, VI Kadencja, Druk Nr 2387.

⁴⁷⁵ Podkreślając, iż Międzynarodowy Trybunał Karny utworzony na podstawie niniejszego statutu ma charakter komplementarny w stosunku do krajowych systemów wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych.

⁴⁷⁶ Art. 1 Niniejszym tworzy się Międzynarodowy Trybunał Karny (zwany dalej "Trybunałem"). Trybunał jest instytucją stałą i jest on władny wykonywać jurysdykcję wobec osób, które dopuściły się najpoważniejszych

Statutu – MTK ma charakter komplementarny w stosunku do krajowych systemów wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych⁴⁷⁷. W myśl art. 17, MTK „orzeka, że sprawa jest niedopuszczalna, jeżeli:

- (a) sprawa jest przedmiotem postępowania karnego w państwie, do którego jurysdykcji sprawa ta należy, chyba że państwo to nie wyraża woli lub jest niezdolne do rzeczywistego przeprowadzenia postępowania karnego;
- (b) w sprawie było prowadzone postępowanie przygotowawcze w państwie, do którego jurysdykcji sprawa ta należy, i państwo to postanowiło zaniechać wniesienia oskarżenia przeciwko osobie podejrzanej, chyba że decyzja taka została spowodowana brakiem woli lub niezdolnością tego państwa do rzeczywistego ścigania;
- (c) osoba podejrzana została już osądzona z powodu czynu będącego przedmiotem skargi i rozprawa przed Trybunałem jest niedopuszczalna na podstawie artykułu 20 ustęp 3⁴⁷⁸;
- (d) waga sprawy nie usprawiedliwia dalszego działania Trybunału”.

W art. 113 KK ustawodawca wprowadził wyjątek od konieczności stwierdzenia podwójnej przestępności czynu popełnionego za granicą, przewidzianej w art. 111 KK. W Wyroku II AKa 45/16⁴⁷⁹ SA w Krakowie podniósł, że jeśli warunek podwójnej przestępności „nie zostanie spełniony, ściganie obywatela polskiego lub cudzoziemca za czyn zabroniony popełniony za granicą możliwe jest jedynie w przypadku ziszczenia się szczególnych przesłanek z art. 112 KK (zasada bezwzględnego stosowania ustawy polskiej) lub z art. 113 KK (zasada represji wszechświatowej)”.

zbrodni wagi międzynarodowej, wymienionych w niniejszym statucie. Trybunał ma charakter komplementarny w stosunku do krajowych systemów wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych. Jurysdykcja i działalność Trybunału uregulowane są postanowieniami niniejszego statutu.

⁴⁷⁷ Problem równoległego funkcjonowania karnej jurysdykcji krajowej wykonywanej przez sądy krajowe na zasadzie uniwersalnej oraz jurysdykcji międzynarodowej wykonywanej przez MTK szeroko podejmuje E. Karska, zob. np. E. Karska, *Karna jurysdykcja krajowa a międzynarodowa* (w:) J. Kolasa (red.), *Współczesne sądownictwo międzynarodowe. Tom II. Wybrane zagadnienia prawne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2010, s. 251 i nast.; E. Socha, *Zbieżność a komplementarność jurysdykcji międzynarodowych trybunałów karnych i sądów krajowych*, Prawo tom CCXCII, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2004; E. Socha, *Jurysdykcja uniwersalna czy międzynarodowa: rozważania nad relacją międzynarodowych trybunałów karnych do sądów krajowych*, *Kwartalnik Prawa Publicznego*, Nr 1-2/2005, s. 77-118.

⁴⁷⁸ Art. 20 ust. 3 Nikt, kto został już osądzony przez inny sąd za czyn opisany w artykule 6, 7, 8 lub 8 bis, nie może być sądzony przez Trybunał za ten sam czyn, chyba że postępowanie przed innym sądem: (a) było prowadzone w celu uchronienia danej osoby przed odpowiedzialnością karną za zbrodnie objęte jurysdykcją Trybunału; lub (b) nie było prowadzone w sposób niezależny lub bezstronny, stosownie do norm rzetelnego procesu uznanych przez prawo międzynarodowe, a w świetle okoliczności danej sprawy sposób jego prowadzenia wskazuje na brak zamiaru wymierzenia sprawiedliwości tej osobie.

⁴⁷⁹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie – II Wydział Karny z dnia 27 kwietnia 2016 r., II AKa 45/16.

Nie ma tu także zastosowania przepis art. 111 § 2 KK przewidujący możliwość uwzględniania na korzyść sprawcy różnic między ustawą polską a ustawą obowiązującą w miejscu popełnienia czynu. SA w Gdańsku orzekł⁴⁸⁰, iż „Skoro do przestępstw z art. 56 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii [...] zastosowanie ma art. 113 KK nakazujący stosować ustawę karną polską niezależnie od przepisów obowiązujących w miejscu popełnienia przestępstwa, to tym samym brak jest warunków do stosowania dobrodziejstwa przewidzianego w art. 111 § 2 KK [...]”.

Ponadto, podobnie jak w przypadku przepisu art. 110 § 2 KK przewidującego zasadę odpowiedzialności zastępczej, zasada represji wszechświatowej ma zastosowanie do cudzoziemca, którego nie postanowiono wydać. Zatem pierwszeństwo będzie miała ekstradycja, „przekazanie” na podstawie europejskiego nakazu aresztowania albo „dostarczenie” MTK⁴⁸¹, czyli jurysdykcja oparta „na jednym z łączników podstawowych: terytorialności lub obywatelstwie sprawcy”⁴⁸². W Uzasadnieniu do projektu ustawy nowelizacyjnej z 2010 r. podniesiono, że „Należy zachować wprowadzony Kodeksem karnym z 1997 r. warunek obecności sprawcy w Polsce i braku decyzji o jego wydaniu. Po pierwsze dlatego, że państwa stopniowo odchodzą od zasady jurysdykcji uniwersalnej absolutnej (np. Belgia), a zasada ta poddawana jest krytyce również w polskiej nauce prawa, po drugie zaś ze względów praktycznych: brak warunku obecności sprawcy w Polsce przy istnieniu zasady legalizmu ścigania przestępstw oznaczałby obowiązek wszczynania w Polsce postępowania karnego w każdym przypadku popełnienia przez cudzoziemca za granicą przestępstwa konwencyjnego, niezależnie od tego gdzie sprawca przebywa, co prowadziłoby do nazbyt szeroko zakreślonej jurysdykcji polskiego wymiaru sprawiedliwości”.

5. Podsumowanie

Z perspektywy transnarodowego prawa karnego kwestią o szczególnie istotnym znaczeniu jest miejsce umów międzynarodowych wśród źródeł polskiego prawa karnego. Zgodnie z zasadą *nullum crimen et nulla poena sine lege*, wyrażoną w art. 42 Konstytucji i art.

⁴⁸⁰ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku – II Wydział Karny z dnia 13 kwietnia 2016 r., II AKa 383/15.

⁴⁸¹ P. Hofmański, Komentarz do art. 113 KK (w:) M. Filar (red.), Kodeks karny. Komentarz, wyd. LexisNexis Polska Sp. z o.o., Warszawa 2010, s. 562.

⁴⁸² T. Gardocka, Komentarz do art. 113 KK (w:) R. Stefański (red.), Kodeks karny. Komentarz, wyd. 23, wyd. C.H. Beck, Warszawa 2019, BeckOK, Internetowy System Informacji Prawnej Legalis.

1 KK, źródłem polskiego prawa karnego jest ustawa. Jednak szeroko rozumiana klauzula norymberska zawarta w art. 42 ust. 1 Konstytucji, dopuszcza możliwość ukarania za czyn, który w czasie jego popełnienia stanowił przestępstwo w myśl prawa międzynarodowego i uzupełnia zawartość normatywną art. 1 § 1 KK, przewidując możliwość zabronienia pod groźbą kary określonego typu zachowania w umowie międzynarodowej.

Badając znaczenie umów międzynarodowych w rozumieniu samodzielnego źródła prawa, należy zwrócić uwagę na regulacje zawarte w rozdziale III Konstytucji. Konstytucja włącza do źródeł powszechnie obowiązującego prawa ratyfikowane umowy międzynarodowe (art. 87 ust. 1) i wskazuje, że po ich ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw, stanowią one część krajowego porządku prawnego i są bezpośrednio stosowane, chyba że ich stosowanie jest uzależnione od wydania ustawy (art. 91 ust. 1). Ponadto, w wypadku kolizji z ustawami, zakłada pierwszeństwo umów międzynarodowych ratyfikowanych za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie (art. 91 ust. 2) lub prawa stanowionego przez organizację międzynarodową, jeżeli wynika to z ratyfikowanej umowy taką organizację konstytuującą (art. 91 ust. 3).

Stąd też, w doktrynie podnosi się, że możliwe jest pociągnięcie sprawcy do odpowiedzialności karnej z uwagi na realizację typu czynu zabronionego określonego w umowie międzynarodowej, i w prawie polskim odpowiedzialności karnej podlega również ten, kto popełnia czyn zabroniony pod groźbą kary przez umowę międzynarodową lub stosowny akt prawny organizacji międzynarodowej, obowiązujące w czasie jego popełnienia. Jednak, aby realizacja ścigania przestępstw objętych międzynarodowymi konwencjami była możliwa, państwo musi ratyfikować odpowiednie normy konwencyjne i adaptować je w prawie wewnętrznym jako obowiązujące, czyniąc w ten sposób zadość wymogom zasady *nullum crimen sine lege*.

Punktem wyjścia do rozważań nad temporalnym zakresem obowiązywania ustawy karnej jest ustalenie czasu popełnienia przestępstwa. Zgodnie z art. 6 § 1 KK czyn zabroniony uważa się za popełniony w czasie, w którym sprawca działał lub zaniechał działania, do którego był obowiązany. Istotne regulacje w zakresie kolizji ustaw w czasie, gdy po popełnieniu danego czynu zmienia się jego ocena w świetle prawa karnego, zawiera art. 4 KK, odnoszący się do czterech sytuacji. Pierwsza ma miejsce, gdy w czasie orzekania obowiązuje ustawa inna niż w czasie popełnienia przestępstwa. Należy wówczas stosować ustawę nową, chyba że obowiązująca poprzednio jest względniejsza dla sprawcy. Kolejne trzy mają miejsce, gdy

zmienia się ustawa karna już po prawomocnym osądzeniu sprawcy i stanowią wyjątki od zasady *res iudicata*. I tak, jeżeli według nowej ustawy za czyn objęty wyrokiem nie można orzec kary w wysokości kary orzeczonej, wymierzoną karę obniża się do wysokości najsurowszej kary możliwej do orzeczenia na podstawie nowej ustawy. Ponadto, jeżeli według nowej ustawy czyn objęty wyrokiem nie jest już zagrożony karą pozbawienia wolności, wymierzoną karę pozbawienia wolności podlegającą wykonaniu zamienia się na grzywnę albo karę ograniczenia wolności. Wreszcie, w przypadku zmiany ustawy polegającej na depenalizacji prawomocnie osądzonego czynu, skazanie ulega zatarciu z mocy prawa.

KK zawiera szereg zasad w zakresie obowiązywania ustawy karnej co do miejsca i osób. Punkt wyjścia do rozważań stanowi ustalenie miejsca popełnienia czynu zabronionego. Ustawodawca, w art. 6 § 2 KK, przyjął zasadę wielomiejscowości, wskazując, że czyn zabroniony można popełnić w miejscu: w którym sprawca działał; w którym sprawca zaniechał działania, do którego był obowiązany; gdzie nastąpił skutek stanowiący znamię czynu zabronionego; oraz gdzie według sprawy skutek taki miał nastąpić.

Do terytorialnych i personalnych zasad obowiązywania polskich przepisów karnych należą: zasada terytorialności (art. 5 KK); zasada bandery (art. 5 KK); zasada narodowości podmiotowej, inaczej obywatelstwa lub personalna (art. 109 KK); zasada narodowości przedmiotowej ograniczona, inaczej zasada ochronna ograniczona lub zasada ochronna względna (art. 110 § 1 KK); zasada odpowiedzialności zastępczej (art. 110 § 2 KK); warunek podwójnej przestępności czynu (art. 111 KK); zasada narodowości przedmiotowej nieograniczona, inaczej zasada ochronna nieograniczona lub zasada ochronna w postaci bezwzględnej (art. 112 KK); zasada samodzielności jurysdykcji polskiej (art. 114 § 1 KK); zasada wzajemnego uznawania orzeczeń sądowych (art. 114a KK).

Jednak, z punktu widzenia transnarodowego prawa karnego, zasadą o kluczowym znaczeniu jest zasada represji wszechświatowej, wyrażona w art. 113 KK. Opiera się na założeniu, że cała społeczność międzynarodowa jest zainteresowana ściganiem najpoważniejszych przestępstw godzących w jej interesy i przewiduje najszerszy z możliwych zakres jurysdykcji, zwany jurysdykcją uniwersalną.

Art. 113 KK nakazuje stosowanie polskich przepisów karnych do obywatela polskiego oraz cudzoziemca, którego nie postanowiono wydać, w razie popełnienia za przez niego za granicą: przestępstwa, do którego Polska jest zobowiązana na mocy umowy

międzynarodowej; przestępstwa określonego w Statucie MTK. Przepis ten dotyczy zatem ścigania zarówno przestępstw konwencyjnych, jak i zbrodni międzynarodowych. Ustawodawca wprowadził wyjątek od konieczności stwierdzenia podwójnej przestępności czynu popełnionego za granicą, przewidzianej w art. 111 KK. Wyłączył także możliwość zastosowania przepisu art. 111 § 2 KK, przewidującego możliwość uwzględnienia na korzyść sprawcy różnic między ustawą polską a ustawą obowiązującą w miejscu popełnienia czynu. Jednak, w odniesieniu do cudzoziemców, pierwszeństwo będzie miała ekstradycja, „przekazanie” na podstawie europejskiego nakazu aresztowania albo „dostarczenie” MTK.

ROZDZIAŁ IV

Stan implementacji przez polskiego ustawodawcę norm konwencyjnych w Kodeksie karnym

Przed wejściem w życie obowiązującego KK, przestępstwa konwencyjne penalizowane były w części szczególnej KK z 1969 r. oraz w innych ustawach karnych, a te, co do których istniało „przekonanie, że nie mają większego znaczenia praktycznego”⁴⁸³, w PWKK. L. Gardocki zauważa⁴⁸⁴, że przy opracowywaniu ówczesnego KK, przestępstwom konwencyjnym „poświęcono zbyt mało uwagi”, w efekcie czego ich znamiona nie zawsze spełniały wymagania stawiane w przyjętych konwencjach. Niemniej, Autor ten zaznacza, „że w polskim prawie karnym zrealizowano wszystkie wymagania konwencji międzynarodowych dotyczące jurysdykcji, zaliczenia przestępstw konwencyjnych do ekstradycyjnych, umiędzynarodowienia recydywy i stworzenia możliwości udzielenia międzynarodowej pomocy prawnej w sprawach karnych”.

Chociaż przy opracowywaniu obecnie obowiązującego KK „poświęcono więcej uwagi przestępstwom konwencyjnym niż we wcześniejszych kodyfikacjach”⁴⁸⁵, regulacje zobowiązań wynikających z przyjętych przez Polskę konwencji międzynarodowych znajdują się nie tylko w KK, ale i w pozakodeksowym prawie karnym. Niemniej jednak, to w części szczególnej KK skodyfikowano typy przestępstw „o istotnym znaczeniu dla systemu powszechnego prawa karnego”, które tworzą jego „trzon”⁴⁸⁶. Dlatego też w niniejszym rozdziale, zgodnie z systematyką przyjętą w polskim KK⁴⁸⁷, odzwierciedlającą hierarchię dóbr chronionych przez prawo karne, wyszczególniono normy konwencyjne nakładające na Polskę zobowiązanie do penalizacji określonych w nich zachowań oraz krajowe regulacje kodeksowe obowiązek ten realizujące. Ocenie poddano zgodność przepisów KK z normami konwencyjnymi.

Należy zauważyć, że poza opisem czynów zabronionych, wielostronne umowy międzynarodowe coraz częściej przewidują regulacje w zakresie zasad ponoszenia odpowiedzialności karnej, zobowiązując strony m.in. do objęcia karalnością także form

⁴⁸³ L. Gardocki, *Zarys...*, op. cit., s. 129.

⁴⁸⁴ *Ibidem*, s. 129 - 130.

⁴⁸⁵ L. Gardocki, T. Gardocka, Ł. Majewski, op. cit., s. 240.

⁴⁸⁶ A. Marek, V. Konarska-Wrzosek, op. cit., s. 12.

⁴⁸⁷ *Zob. szerzej ibidem*, s. 421 - 423.

zjawiskowych i stadialnych popełniania przestępstw. W polskim prawie karnym regulacje w tym zakresie zawiera część ogólna KK i na ich podstawie sprawca będzie ponosił odpowiedzialność karną.

W zakresie form zjawiskowych, poza zwykłym sprawstwem, art. 18 KK⁴⁸⁸ wprowadza karalność współsprawstwa i sprawstwa kierowniczego, a także podżegania i pomocnictwa. Zgodnie z art. 19 § 1 KK „Sąd wymierza karę za podżeganie lub pomocnictwo w granicach zagrożenia przewidzianego za sprawstwo”, przy czym, w wypadku pomocnictwa, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary (§ 2). W art. 23 KK⁴⁸⁹ wprowadzono instytucję czynnego żalu.

W zakresie form stadialnych popełnienia przestępstwa, art. 13 KK⁴⁹⁰ przewiduje odpowiedzialność karną za usiłowanie (§ 1) oraz tzw. usiłowanie nieudolne (§ 2). Zgodnie z art. 14 § 1 KK „Sąd wymierza karę za usiłowanie w granicach zagrożenia przewidzianego dla danego przestępstwa”. Natomiast, w przypadku usiłowania nieudolnego, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary, a nawet odstąpić od jej wymierzenia (§ 2). Do usiłowania zastosowanie ma instytucja czynnego żalu z art. 15 KK⁴⁹¹.

Przygotowanie, zgodnie z art. 16 § 2 KK, karalne jest „tylko wtedy, gdy ustawa tak stanowi”. W myśl art. 17 KK nie będzie podlegał karze za przygotowanie, kto dobrowolnie od niego odstąpił (§ 1) oraz kto dobrowolnie odstąpił od dokonania lub zapobiegł skutkowi stanowiącemu znamię czynu zabronionego (§ 2).

⁴⁸⁸ Art. 18 § 1. Odpowiada za sprawstwo nie tylko ten, kto wykonuje czyn zabroniony sam albo wspólnie i w porozumieniu z inną osobą, ale także ten, kto kieruje wykonaniem czynu zabronionego przez inną osobę lub wykorzystując uzależnienie innej osoby od siebie, poleca jej wykonanie takiego czynu. §2. Odpowiada za podżeganie, kto chcąc, aby inna osoba dokonała czynu zabronionego, nakłania ją do tego. §3. Odpowiada za pomocnictwo, kto w zamiarze, aby inna osoba dokonała czynu zabronionego, swoim zachowaniem ułatwia jego popełnienie, w szczególności dostarczając narzędzie, środek przewozu, udzielając rady lub informacji; odpowiada za pomocnictwo także ten, kto wbrew prawemu, szczególnemu obowiązkowi niedopuszczenia do popełnienia czynu zabronionego swoim zachowaniem ułatwia innej osobie jego popełnienie.

⁴⁸⁹ Art. 23 § 1. Nie podlega karze współdziałający, który dobrowolnie zapobiegł dokonaniu czynu zabronionego. § 2. Sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary w stosunku do współdziałającego, który dobrowolnie starał się zapobiec dokonaniu czynu zabronionego.

⁴⁹⁰ Art. 13 § 1. Odpowiada za usiłowanie, kto w zamiarze popełnienia czynu zabronionego swoim zachowaniem bezpośrednio zmierza do jego dokonania, które jednak nie następuje. § 2. Usiłowanie zachodzi także wtedy, gdy sprawca nie uświadamia sobie, że dokonanie jest niemożliwe ze względu na brak przedmiotu nadającego się do popełnienia na nim czynu zabronionego lub ze względu na użycie środka nie nadającego się do popełnienia czynu zabronionego.

⁴⁹¹ Art. 15 § 1. Nie podlega karze za usiłowanie, kto dobrowolnie od niego odstąpił lub zapobiegł skutkowi stanowiącemu znamię czynu zabronionego. § 2. Sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary w stosunku do sprawcy, który dobrowolnie starał się zapobiec skutkowi stanowiącemu znamię czynu zabronionemu.

Wielostronne umowy międzynarodowe niejednokrotnie zawierają też postanowienia w zakresie przepadku przedmiotów czy korzyści pochodzących z przestępstw. W polskim porządku prawnym regulacje w tym zakresie przewidują art. 44 – 45a KK.

Ponadto, umowy często przewidują także odpowiedzialności osób prawnych⁴⁹² za czyny w nich wskazane. W Polsce osoby prawne ponoszą taką odpowiedzialność na zasadach określonych w Ustawie z dnia 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary⁴⁹³.

1. Zamach na Rzeczypospolitą Polską - napaść i znieważenie przedstawiciela obcego państwa

Prawnokarną ochronę przedstawicieli państw obcych przewiduje Konwencja o zapobieganiu przestępstwom i karaniu sprawców przestępstw przeciwko osobom korzystającym z ochrony międzynarodowej, w tym przeciwko dyplomatom, sporządzona w Nowym Jorku dnia 14 grudnia 1973 r.⁴⁹⁴ W stosunku do Polski weszła w życie dnia 13 stycznia 1983 r.⁴⁹⁵ W Preambule podkreślono, że „przestępstwa przeciwko dyplomatom i innym osobom korzystającym z ochrony międzynarodowej, zagrażając bezpieczeństwu tych osób, stanowią poważną groźbę dla utrzymania normalnych stosunków międzynarodowych, które są niezbędne dla współpracy między Państwami” i wyrażono przekonanie, że „istnieje pilna potrzeba zastosowania odpowiednich i skutecznych środków w celu zapobiegania takim przestępstwom i karania sprawców takich przestępstw”.

Określenie „osoba korzystająca z ochrony międzynarodowej” zdefiniowano w art. 1 ust. 1 Konwencji, jako:

- a) głowę państwa, w tym każdego członka organu kolegialnego pełniącego, zgodnie z konstytucją danego państwa, funkcję głowy państwa, szefa rządu lub ministra spraw

⁴⁹² W zakresie podmiotowości osób prawnych w prawie międzynarodowym zob. K. Karski, *Osoba prawna prawa wewnętrznego jako podmiot prawa międzynarodowego*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2009.

⁴⁹³ Dz.U. z 2002 r. Nr 197 poz. 1661 ze zm.

⁴⁹⁴ Dz.U. z 1983 r. Nr 37, poz. 168.

⁴⁹⁵ Oświadczenie Rządu z dnia 5 maja 1983 r. w sprawie ratyfikacji przez Polską Rzeczpospolitą Ludową Konwencji o zapobieganiu przestępstwom i karaniu sprawców przestępstw przeciwko osobom korzystającym z ochrony międzynarodowej, w tym przeciwko dyplomatom, sporządzonej w Nowym Jorku dnia 14 grudnia 1973 r. (Dz.U. z 1983 r. Nr 37, poz. 169).

zagranicznych wówczas, gdy taka osoba znajduje się w obcym państwie, jak również towarzyszących jej członków rodziny,

- b) każdego przedstawiciela, funkcjonariusza lub osobistość oficjalną państwa oraz każdego funkcjonariusza, osobistość oficjalną lub innego przedstawiciela organizacji międzynarodowej o charakterze międzyrządowym, który w czasie i w miejscu, w którym przeciwko niemu, jego oficjalnej siedzibie, jego prywatnemu mieszkaniu lub jego środkom transportu zostało popełnione przestępstwo, był uprawniony, zgodnie z prawem międzynarodowym, do szczególnej ochrony przed jakąkolwiek napaścią na jego osobą, wolność lub godność, a także członków jego rodziny pozostających z nim we wspólnocie domowej.

Obowiązek penalizacji wyrażono w art. 2 Konwencji. W myśl ust. 1, w ustawodawstwie wewnętrznym każdej ze stron, za przestępstwo ma zostać uznane „Umysłne dokonanie:

- a) zabójstwa, uprowadzenia lub innej napaści na osobę albo wolność osoby korzystającej z ochrony międzynarodowej,
- b) gwałtownej napaści na oficjalną siedzibę, prywatne mieszkanie lub środki transportu osoby korzystającej z ochrony międzynarodowej, która to napaść może zagrażać tej osobie lub jej wolności,
- c) groźby popełnienia takiej napaści,
- d) usiłowania popełnienia takiej napaści,
- e) czynu stanowiącego współuczestnictwo w popełnieniu takiej napaści”.

W art. 2 ust. 2 strony Konwencji zobowiązano do ustanowienia odpowiednich kar za popełnienie tych przestępstw, „z uwzględnieniem ich poważnego charakteru”. Zgodnie z ust. 3, powyższe postanowienia „w żadnym razie nie uchylają wynikających z prawa międzynarodowego zobowiązań Państw-Stron do podjęcia wszelkich odpowiednich środków dla uniemożliwienia innych napaści na osobę, wolność lub godność osoby korzystającej z ochrony międzynarodowej”.

Rzeczoną problematykę podejmuje także Konwencja o bezpieczeństwie personelu Organizacji Narodów Zjednoczonych i personelu współdziałającego, sporządzona w Nowym

Jorku dnia 9 grudnia 1994 r.⁴⁹⁶ W stosunku do Polski weszła w życie dnia 21 czerwca 2000 r.⁴⁹⁷ W Preambule wyrażono przekonanie, że „istnieje pilna potrzeba podjęcia odpowiednich i skutecznych środków w celu zapobiegania atakom dokonywanym przeciwko personelowi Organizacji Narodów Zjednoczonych i personelowi współdziałającemu oraz karania tych, którzy dopuścili się takich ataków”.

O przestępstwach przeciwko personelowi ONZ i personelowi współdziałającemu traktuje art. 9 Konwencji. W myśl ust. 1, w ustawodawstwie wewnętrznym stron Konwencji za przestępstwo ma zostać uznane „Umyślne dokonanie:

- (a) zabójstwa, uprowadzenia lub innej napaści na osobę albo wolność członków personelu Organizacji Narodów Zjednoczonych⁴⁹⁸ lub personelu współdziałającego⁴⁹⁹,
- (b) gwałtownej napaści na oficjalną siedzibę, prywatne mieszkanie lub środki transportu personelu Organizacji Narodów Zjednoczonych lub personelu współdziałającego, która to napaść może zagrażać bezpieczeństwu osobistemu członka personelu lub jego wolności,
- (c) groźby dokonania takiej napaści w celu zmuszenia osoby fizycznej lub prawnej do dokonania jakiegokolwiek czynu lub powstrzymania się od niego,
- (d) usiłowania popełnienia takiej napaści oraz
- (e) czynu stanowiącego współuczestnictwo w popełnieniu takiej napaści albo w usiłowaniu popełnienia takiej napaści, albo w organizowaniu lub nakazywaniu popełnienia takiej napaści”.

⁴⁹⁶ Dz.U. z 2003 r. Nr 172, poz. 1671.

⁴⁹⁷ Oświadczenie Rządowe z dnia 31 lipca 2002 r. w sprawie mocy obowiązującej Konwencji o bezpieczeństwie personelu Organizacji Narodów Zjednoczonych i personelu współdziałającego, sporządzonej w Nowym Jorku dnia 9 grudnia 1994 r. (Dz.U. z 2003 r. Nr 172, poz. 1672).

⁴⁹⁸ Art. 1 lit. a określenie „personel Organizacji Narodów Zjednoczonych” oznacza: (i) osoby zaangażowane lub rozmieszczone przez Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych w charakterze członków wojskowych, policyjnych lub cywilnych części składowych operacji Organizacji Narodów Zjednoczonych, (ii) innych funkcjonariuszy oraz ekspertów w misji Organizacji Narodów Zjednoczonych lub jej organizacji wyspecjalizowanych albo Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej, którzy przebywają służbowo na obszarze, gdzie prowadzona jest operacja Organizacji Narodów Zjednoczonych.

⁴⁹⁹ Art. 1 lit. b określenie „personel współdziałający” oznacza: (i) osoby wyznaczone przez Rząd lub organizację pozarządową w porozumieniu z właściwym organem Organizacji Narodów Zjednoczonych, (ii) osoby zaangażowane przez Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych lub przez organizację wyspecjalizowaną albo przez Międzynarodową Agencję Energii Atomowej, (iii) osoby rozmieszczone przez pozarządową organizację humanitarną lub instytucję humanitarną zgodnie z porozumieniem zawartym z Sekretarzem Generalnym Organizacji Narodów Zjednoczonych lub z organizacją wyspecjalizowaną albo Międzynarodową Agencją Energii Atomowej w celu prowadzenia działalności na rzecz wypełnienia mandatu operacji Organizacji Narodów Zjednoczonych.

W ust. 2 zobowiązano strony Konwencji do ustanowienia odpowiednich kar za popełnienie tych przestępstw, z uwzględnieniem ich poważnego charakteru.

W 2005 r. przyjęto Protokół fakultatywny do Konwencji⁵⁰⁰, który - w stosunku do Polski - wszedł w życie dnia 1 grudnia 2010 r.⁵⁰¹. W art. II Protokołu, jego strony zobowiązały się do stosowania Konwencji, poza operacjami określonymi w jej art. 1 lit. c⁵⁰², do wszystkich innych operacji ONZ ustanowionych przez kompetentny organ ONZ zgodnie z Kartą NZ i prowadzonych z upoważnienia oraz pod kontrolą ONZ w celu: dostarczania pomocy humanitarnej, politycznej lub rozwojowej w procesie budowania pokoju; oraz dostarczania pomocy humanitarnej w sytuacjach kryzysowych.

W polskim prawie karnym przestępstwo napaści i znieważenia przedstawiciela obcego państwa stypizowane zostało w art. 136 KK⁵⁰³. Przedmiotem ochrony tego przepisu są interesy RP jako podmiotu stosunków międzynarodowych, ale także same stosunki międzynarodowe, nietykalność osobista, cześć i poszanowanie należne przedstawicielom obcych państw⁵⁰⁴. Ograniczenie w stosowaniu przewidzianej nim ochrony przewiduje art. 138 § 1 KK, zgodnie z którym przepis art. 136 KK stosuje się, jeżeli państwo obce zapewnia wzajemność.

Karalność czynów stypizowanych w art. 136 KK uzależniona jest od ich popełnienia na terytorium Polski. Czynność sprawcza określona w § 1 i 2 polega na dopuszczeniu się

⁵⁰⁰ Protokół fakultatywny do Konwencji o bezpieczeństwie personelu Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz personelu współdziałającego, sporządzony w Nowym Jorku dnia 8 grudnia 2005 r. (Dz.U. z 2011 r. Nr 4, poz. 7).

⁵⁰¹ Oświadczenie Rządowe z dnia 23 listopada 2010 r. w sprawie mocy obowiązującej Protokołu fakultatywnego do Konwencji o bezpieczeństwie personelu współdziałającego, sporządzonego w Nowym Jorku dnia 8 grudnia 2005 r. (Dz.U. z 2011 r. Nr 4, poz. 8).

⁵⁰² Art. 1 lit. c określenie „operacja Organizacji Narodów Zjednoczonych” oznacza operację ustanowioną przez kompetentny organ Organizacji Narodów Zjednoczonych zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych i prowadzoną z upoważnienia oraz pod kontrolą Organizacji Narodów Zjednoczonych: (i) gdy jest to operacja mająca na celu utrzymanie lub przywrócenie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa albo (ii) gdy Rada Bezpieczeństwa lub Zgromadzenie Ogólne stwierdzi, dla celów niniejszej konwencji, istnienie wyjątkowego zagrożenia dla bezpieczeństwa personelu uczestniczącego w takiej operacji, [...].

⁵⁰³ § 1. Kto na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej dopuszcza się czynnej napaści na głowę obcego państwa lub akredytowanego szefa przedstawicielstwa dyplomatycznego takiego państwa albo osobę korzystającą z podobnej ochrony na mocy ustaw, umów lub powszechnie uznanych zwyczajów międzynarodowych, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. § 2. Kto na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej dopuszcza się czynnej napaści na osobę należącą do personelu dyplomatycznego przedstawicielstwa obcego państwa albo urzędnika konsularnego obcego państwa, w związku z pełnieniem przez nich obowiązków służbowych, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3. § 3. Karze określonej w § 2 podlega, kto na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej publicznie znieważa osobę określoną w § 1. § 4. Kto na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej publicznie znieważa osobę określoną w § 2, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

⁵⁰⁴ P. Kardas, *Przestępstwa przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej* (w:) A. Zoll, *Kodeks karny*, t. II. 2008, s. 141 - 143.

czynnej napaści, natomiast czynność określona w § 3 i 4 na znieważeniu. Ochronie podlegają: głowa obcego państwa lub akredytowany szef przedstawicielstwa dyplomatycznego obcego państwa oraz osoba korzystająca z podobnej ochrony na mocy ustaw, umów lub powszechnie uznanych zwyczajów międzynarodowych; osoba należąca do personelu dyplomatycznego przedstawicielstwa obcego państwa albo urzędnik konsularny obcego państwa, w związku z pełnieniem przez nich obowiązków służbowych.

Polski ustawodawca w art. 136 KK wypełnił zobowiązanie do objęcia ochroną prawnokarną przedstawicieli państw obcych, wynikające z przyjętych konwencji międzynarodowych.

2. Zamachy na bezpieczeństwo powszechne

2.1. Akty z użyciem materiałów jądrowych i wybuchowych

Regulacje penalne dotyczące materiałów jądrowych zawiera Konwencja o ochronie fizycznej materiałów jądrowych wraz z załącznikami I i II, otwarta do podpisu w Wiedniu i w Nowym Jorku w dniu 3 marca 1980 r.⁵⁰⁵, która – w stosunku do Polski – weszła w życie dnia 8 lutego 1987 r.⁵⁰⁶, wraz z Poprawką do niej, przyjętą w Wiedniu dnia 8 lipca 2005 r.⁵⁰⁷ W Preambule podkreślono, że jednym z motywów za przyjęciem Konwencji jest chęć uniknięcia zagrożeń, „jakię mogą wynikać z nielegalnego obrotu, bezprawnego zawładnięcia materiałami jądrowymi i ich użycia oraz sabotażu wymierzonego w materiały jądrowe i obiekty jądrowe”. Zauważono, „że ochrona fizyczna przed takimi aktami stała się sprawą budzącą coraz większe zaniepokojenie na poziomie krajowym i międzynarodowym”. Ponadto, wyrażono głębokie zaniepokojenie „nasileniem się aktów terroryzmu na całym świecie we wszelkich ich formach i przejawach, a także zagrożeniami związanymi z międzynarodowym terroryzmem i przestępczością zorganizowaną”, oraz przekonanie, „że ochrona fizyczna odgrywa ważną rolę we wspieraniu celów związanych z nierozprzestrzenianiem broni jądrowej i zwalczaniem terroryzmu”.

⁵⁰⁵ Dz.U. z 1989 r. Nr 17, poz. 93.

⁵⁰⁶ Oświadczenie Rządowe z dnia 3 marca 1989 r. w sprawie wejścia w życie Konwencji o ochronie fizycznej materiałów jądrowych wraz z załącznikami I i II, otwartej do podpisu w Wiedniu i w Nowym Jorku w dniu 3 marca 1980 r. (Dz.U. z 1989 r. Nr 17, poz. 94).

⁵⁰⁷ Dz.U. z 2018 r. poz. 89. Zob. także Oświadczenie Rządowe z dnia 20 listopada 2017 r. w sprawie mocy obowiązującej Poprawki do Konwencji o ochronie fizycznej materiałów jądrowych, przyjętej w Wiedniu dnia 8 lipca 2005 r. (Dz.U. z 2018 r. poz. 90).

Zgodnie z art. 1a celem Konwencji jest „osiągnięcie i utrzymanie na całym świecie skutecznej ochrony fizycznej materiałów jądrowych stosowanych w celach pokojowych oraz obiektów jądrowych wykorzystywanych w celach pokojowych; zapobieganie i zwalczanie przestępstw dotyczących takich materiałów i obiektów na całym świecie, jak również ułatwienie współpracy w tym zakresie pomiędzy Państwami-Stronami”. Jak wskazano w art. 2 ust. 1 ma ona zastosowanie do materiałów jądrowych⁵⁰⁸ wykorzystywanych w celach pokojowych.

Postanowienia dotyczące penalizacji zawiera art. 7 Konwencji. Zgodnie z ust. 1, jej strony mają określić w swoich ustawodawstwach jako karalne, „Działania umyślne będące:

- (a) czynem bez legalnego upoważnienia polegającym na pozyskaniu, posiadaniu, stosowaniu, przekazaniu, przetwarzaniu, składowaniu lub rozproszeniu materiałów jądrowych, który powoduje lub może spowodować śmierć lub ciężki uszczerbek na zdrowiu lub znaczną szkodę w mieniu lub środowisku;
- (b) kradzieżą lub rabunkiem materiałów jądrowych;
- (c) przywłaszczeniem lub uzyskaniem w drodze oszustwa materiałów jądrowych;
- (d) czynem polegającym na przewozie, przesłaniu lub przemieszczeniu materiałów jądrowych na lub poza terytorium państwa bez upoważnienia;
- (e) czynem wymierzonym przeciw obiektowi jądrowemu lub czynem zakłócającym eksploatację obiektu jądrowego, jeżeli sprawca umyślnie powoduje lub jest świadom tego, że czyn ten może spowodować śmierć lub ciężki uszczerbek na zdrowiu lub znaczną szkodę w mieniu lub środowisku na skutek narażenia na promieniowanie lub uwolnienia substancji promieniotwórczych, z wyłączeniem czynów podejmowanych w zgodzie z prawem krajowym Państwa-Strony, na terytorium którego obiekt jądrowy jest zlokalizowany;
- (f) czynem będącym żądaniem wydania materiałów jądrowych pod groźbą użycia siły lub jakiegokolwiek innej formy zastraszenia;
- (g) groźbą:

⁵⁰⁸ Zgodnie z art. 1 lit. a „materiał jądrowy” oznacza pluton, z wyjątkiem plutonu zawierającego ponad 80% plutonu-238; uran-233; uran wzbogacony o izotopy 235 lub 233; uran zawierający mieszaninę izotopów występujących w przyrodzie pod postacią inną niż rudy lub pozostałości rud; każdy inny materiał zawierający jeden lub więcej wyżej wymienionych izotopów. Natomiast „uran wzbogacony o izotopy 235 lub 233”, zgodnie z art. 1 lit. b, oznacza uran zawierający izotopy 235 lub 233 lub obydwa w takiej ilości, że stosunek sumy zawartości obydwu tych izotopów do izotopu 238 jest większy niż stosunek izotopu 235 do izotopu 238 występujący w przyrodzie.

- i. użycia materiałów jądrowych do spowodowania śmierci lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu lub znacznej szkody dotyczącej własności lub środowiska, albo popełnienia przestępstwa opisanego w literze (e), lub
- ii. popełnienia przestępstwa opisanego w literach (b) i (e) w celu skłonienia osoby prawnej lub fizycznej, organizacji międzynarodowej lub państwa do wykonania - lub odstąpienia od wykonania - jakiegoś czynu;
- (h) usiłowaniem popełnienia któregoś z czynów opisanych w literach od (a) do (e);
- (i) współuczestnictwem w którymkolwiek z czynów wymienionych w literach od (a) do (h);
- (j) organizowaniem lub kierowaniem innymi osobami w celu popełnienia czynów opisanych w literach od (a) do (h); oraz
- (k) przyczynieniem się do popełnienia któregoś z przestępstw opisanych w literach od (a) do (h) przez grupę osób działających we wspólnym celu; jeśli czyn taki jest umyślny oraz:
 - i. dokonany w celu ułatwienia działalności przestępczej lub wspierania przestępczego zamiaru grupy, przy czym taka działalność lub zamiar obejmuje popełnienie przestępstwa opisanego w literach od (a) do (g); albo
 - ii. dokonany w sytuacji posiadania wiedzy odnośnie zamiaru grupy co do popełnienia przestępstwa opisanego w literach od (a) do (g)".

W art. 7 ust. 2 strony Konwencji zobowiązano do poddania powyższych przestępstw odpowiednim karom, z uwzględnieniem ich ciężkiego charakteru.

Postanowienia penalne dotyczące materiałów jądrowych zawiera także Międzynarodowa konwencja w sprawie zwalczania aktów terroryzmu jądrowego, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 13 kwietnia 2005 r.⁵⁰⁹ W stosunku do Polski weszła w życie dnia 8 maja 2010 r.⁵¹⁰ W Preambule wyrażono głębokie zaniepokojenie „nasileniem się aktów terroryzmu na całym świecie we wszelkich ich formach i przejawach”. Podkreślono, że „akty terroryzmu jądrowego mogą skutkować najpoważniejszymi konsekwencjami i mogą stanowić zagrożenie dla międzynarodowego

⁵⁰⁹ Dz.U. z 2010 r. Nr 112, poz. 740.

⁵¹⁰ Oświadczenie Rządowe z dnia 7 maja 2010 r. w sprawie mocy obowiązującej Międzynarodowej konwencji w sprawie zwalczania aktów terroryzmu jądrowego, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 13 kwietnia 2005 r. (Dz.U. z 2010 r. Nr 112, poz. 741).

pokoju i bezpieczeństwa”, a „dotychczasowe umowy wielostronne nie odnoszą się należycie do kwestii tego rodzaju ataków”.

Zgodnie z art. 2 ust. 1, w rozumieniu Konwencji, popełnia przestępstwo „ten, kto w sposób bezprawny i świadomy:

- a) posiada materiał promieniotwórczy⁵¹¹ lub wytwarza, bądź posiada urządzenie⁵¹²:
 - (i) z zamiarem spowodowania śmierci lub poważnego uszkodzenia ciała; lub
 - (ii) z zamiarem spowodowania poważnej szkody w mieniu lub środowisku;
- b) w jakikolwiek sposób używa materiału promieniotwórczego lub urządzenia, lub używa albo powoduje szkodę w obiekcie jądrowym⁵¹³ w sposób, który powoduje uwolnienie lub ryzyko uwolnienia materiału promieniotwórczego:
 - (i) z zamiarem spowodowania śmierci lub poważnego uszkodzenia ciała; lub
 - (ii) z zamiarem spowodowania poważnej szkody w mieniu lub środowisku; lub
 - (iii) z zamiarem zmuszenia osoby fizycznej lub prawnej, albo organizacji międzynarodowej, lub państwa do określonego działania lub zaniechania”.

W myśl ust. 2 przestępstwo popełnia także ten, kto: grozi, w okolicznościach wskazujących na wiarygodność takiej groźby, popełnieniem przestępstwa określonego w ust. 1 lit. b lub domaga się bezprawnie i świadomie materiału promieniotwórczego, urządzenia lub obiektu jądrowego posługując się groźbą, w okolicznościach wskazujących na wiarygodność takiej groźby, lub przy użyciu siły. Zgodnie z ust. 3, przestępstwo popełnia także ten, kto usiłuje popełnić przestępstwo określone w ust. 1.

W ust. 4 natomiast dodano, że przestępstwo popełnia także ten, kto:

⁵¹¹ Zgodnie z art. 1 ust. 1 termin „materiał promieniotwórczy” oznacza materiał jądrowy i inne substancje promieniotwórcze zawierające nuklidy, które ulegają samorzutnemu rozpadowi promieniotwórczemu (proces, któremu towarzyszy emisja jednego lub kilku typów promieniowania jonizującego, które może mieć postać promieniowania korpuskularnego, jak cząstki alfa, beta, neutrony i elektromagnetycznego (promieniowanie gamma), i które mogą ze względu na swoje właściwości radiologiczne i rozszczepialne powodować śmierć, ciężkie uszkodzenie ciała lub poważne szkody w mieniu lub środowisku.

⁵¹² Zgodnie z art. 1 ust. 4 termin „urządzenie” oznacza: a) każde jądrowe urządzenie wybuchowe; lub b) każde urządzenie powodujące rozproszenie materiału promieniotwórczego lub emisję promieniowania, które mogą, ze względu na swe właściwości promieniotwórcze, powodować śmierć, ciężkie uszkodzenie ciała lub poważną szkodę w mieniu lub środowisku.

⁵¹³ Zgodnie z art. 1 ust. 3 termin „obiekt jądrowy” oznacza: a) każdy reaktor jądrowy, w tym reaktory zainstalowane na statkach wodnych, pojazdach, statkach powietrznych lub obiektach kosmicznych, wykorzystywane jako źródło energii do napędzania statków wodnych, pojazdów, statków powietrznych lub obiektów kosmicznych lub w każdym innym celu; b) każdy zakład przemysłowy lub środek transportu wykorzystywany do produkcji, przechowywania, przetwarzania lub transportu materiału promieniotwórczego.

- a) uczestniczy jako współsprawca w popełnieniu któregośkolwiek z powyższych przestępstw; lub
- b) organizuje lub kieruje innymi osobami w celu popełnienia któregośkolwiek z powyższych przestępstw;
- c) w jakikolwiek inny sposób przyczynia się do popełnienia jednego lub większej liczby powyższych przestępstw przez grupę osób działających we wspólnym celu; takie przyczynienie się ma być umyślne i realizowane w celu udzielenia wsparcia ogólnie rozumianej działalności przestępczej lub przestępczego celu grupy, bądź przy świadomości, że celem grupy jest popełnienie wymienionego przestępstwa lub przestępstw.

W art. 5 zobowiązano strony Konwencji do podjęcia działań, jakie mogą być niezbędne do uznania powołanych przestępstw za przestępstwa karane na mocy prawa wewnętrznego (a) oraz poddania tych przestępstw odpowiednim karom, uwzględniającym ich poważny charakter (b).

Problematyce zwalczania aktów terroryzmu, z tym że bombowych, poświęcona jest Międzynarodowa konwencja o zwalczaniu terrorystycznych ataków bombowych, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 grudnia 1997 r.⁵¹⁴, która – w stosunku do Polski – weszła w życie dnia 4 marca 2004 r.⁵¹⁵ W Preambule podniesiono, że „ataki terrorystyczne z użyciem materiałów wybuchowych lub innych śmiertelnych narzędzi stają się coraz bardziej rozpowszechnione”, a „istniejące wielostronne przepisy prawne nie zajmują się tymi atakami w odpowiedni sposób”.

Regulacje penalne zawiera art. 2 Konwencji. W myśl ust. 1, przestępstwo popełnia każda osoba, „jeśli bezprawnie i umyślnie dostarcza, umieszcza, wystrzeliwuje lub detonuje materiał wybuchowy, albo inne śmiertelne narzędzie⁵¹⁶ w miejscu użyteczności publicznej,

⁵¹⁴ Dz.U. z 2007 r. Nr 66, poz. 438.

⁵¹⁵ Oświadczenie Rządowe z dnia 13 lipca 2006 r. w sprawie mocy obowiązującej Międzynarodowej konwencji o zwalczaniu terrorystycznych ataków bombowych, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 grudnia 1997 r. (Dz.U. z 2007 r. Nr 66, poz. 439).

⁵¹⁶ Art. 1 ust. 3 wyrażenie „materiał wybuchowy lub inne śmiertelne narzędzie” oznacza: a) materiał wybuchowy lub broń palną albo narzędzie, którego przeznaczeniem jest spowodowanie śmierci, poważnych obrażeń ciała lub znacznych szkód materialnych, bądź które może je spowodować, albo b) broń lub narzędzie, którego przeznaczeniem jest lub które może spowodować śmierć, poważne obrażenie ciała lub znaczne szkody materialne poprzez wyzwolenie, rozsiewanie lub wpływ toksycznych substancji chemicznych, czynników biologicznych, toksyn lub podobnych substancji, albo poprzez promieniowanie lub materiał radioaktywny.

w kierunku takiego miejsca lub na takie miejsce, infrastrukturę państwową lub rządową⁵¹⁷, system transportu publicznego⁵¹⁸ lub infrastrukturę⁵¹⁹:

- a) z zamiarem spowodowania śmierci lub poważnych obrażeń ciała albo
- b) z zamiarem spowodowania rozległych zniszczeń takiego miejsca, infrastruktury lub systemu, jeśli takie zniszczenie powoduje lub może spowodować poważne straty gospodarcze”.

Ust. 2 przewiduje karalność usiłowania popełnienia tychże przestępstw. Natomiast, w myśl ust. 3, przestępstwem jest również:

- a) współdziałanie w popełnieniu powyższych czynów (w tym w usiłowaniu) albo
- b) organizowanie lub polecenie innym popełnienia tych przestępstw albo
- c) przyczynianie się, w jakikolwiek inny sposób, do popełnienia jednego lub więcej z tychże przestępstw przez grupę osób działających we wspólnym celu; taki wkład powinien być zamierzony i dokonany albo w celu popierania ogólnej działalności przestępczej lub zamiarów grupy, albo ze świadomością zamiarów grupy dotyczących dokonania przestępstwa lub przestępstw, o których mowa.

Zgodnie z art. 3, strony Konwencji mają zastosować takie środki, jakie będą konieczne, aby powołane czyny uznać za przestępstwa karane na mocy prawa krajowego (a) oraz poddać je odpowiednim karom, uwzględniającym ich poważny charakter (b).

W odniesieniu do regulacji prawa krajowego, na wstępie należy zaznaczyć, że polski KK nie definiuje pojęcia „terroryzmu” ani „aktów” czy „ataków terrorystycznych”⁵²⁰. W doktrynie⁵²¹ co prawda nazywa się „zamachem terrorystycznym” czyn stypizowany w art. 140 KK, jednakże – w ocenie autorki niniejszej rozprawy - nie jest to określenie właściwe

⁵¹⁷ Art. 1 ust. 1 wyrażenie „infrastruktura państwowa lub rządowa” obejmuje wszelkie pomieszczenia lub pojazdy, które są stale lub czasowo wykorzystywane lub zajmowane przez przedstawicieli państwa, członków rządu, parlamentu lub sądownictwa, przez funkcjonariuszy lub pracowników państwowych lub jakichkolwiek innych władz lub instytucji publicznych, lub przez pracowników bądź funkcjonariuszy organizacji międzyrządowych w związku z pełnieniem przez nich obowiązków służbowych.

⁵¹⁸ Art. 1 ust. 6 wyrażenie „system transportu publicznego” oznacza wszystkie pomieszczenia, pojazdy i urządzenia stanowiące własność publiczną lub prywatną, używane podczas świadczenia lub do świadczenia publicznie dostępnych usług w zakresie przewozu osób lub towarów.

⁵¹⁹ Art. 1 ust. 2 wyrażenie „infrastruktura” oznacza jakąkolwiek infrastrukturę stanowiącą własność publiczną lub prywatną, związaną ze świadczeniem lub dystrybucją usług dla ogółu społeczności, taką jak wodociągi, kanalizacja, elektryczność, paliwo lub łączność.

⁵²⁰ Szerzej o problemie terroryzmu w polskim prawie karnym w rozdziale 12 niniejszej rozprawy.

⁵²¹ Np. w terminologii przyjętej przez Wydawnictwo C.H. Beck.

i trafniejszym określeniem rzeczonoego czynu jest „gwałtowny zamach na jednostkę sił zbrojnych RP” lub „dywersja”⁵²².

Niemniej jednak, nowelizacją z 2004 r.⁵²³, ustawodawca wprowadził do KK definicję pojęcia „przestępstwa o charakterze terrorystycznym. Zgodnie z art. 115 § 20 KK jest nim „czyn zabroniony zagrożony karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosi co najmniej 5 lat, popełniony w celu:

- 1) poważnego zastraszenia wielu osób,
 - 2) zmuszenia organu władzy publicznej Rzeczypospolitej Polskiej lub innego państwa albo organu organizacji międzynarodowej do podjęcia lub zaniechania określonych czynności,
 - 3) wywołania poważnych zakłóceń w ustroju lub gospodarce Rzeczypospolitej Polskiej, innego państwa lub organizacji międzynarodowej
- a także groźba popełnienia takiego czynu”.

Jako znamię, pojęcie to występuje w opisach pięciu przepisów z części szczególnej KK⁵²⁴, jednak znamiona czynów z powyższych Konwencji nie odpowiadają opisom tych czynów. Ustawodawca nie stypizował oddzielnie ani czynów stanowiących akt terroryzmu jądrowego ani terrorystyczny atak bombowy. Stąd też, w zależności od stanu faktycznego, czyny te wypełnić mogą znamiona przestępstw wskazanych w poniższych przepisach.

Art. 163 KK penalizuje sprowadzenie zdarzenia powszechnie niebezpiecznego. W § 1 karalnością objęto sprowadzenie zdarzenia, które zagraża życiu lub zdrowiu wielu osób albo mieniu w wielkich rozmiarach, mające postać:

- 1) pożaru,
- 2) zawalenia się budowli, zalewu albo obsunięcia się ziemi, skał lub śniegu,
- 3) eksplozji materiałów wybuchowych⁵²⁵ lub łatwopalnych albo innego gwałtownego wyzwolenia energii, rozprzestrzeniania się substancji trujących, duszących lub parzących,

⁵²² J. Kulesza proponuje określenie „zbrojny zamach” lub „dywersja zbrojna”. Zob. idem, Komentarz do art. 140 KK (w:) M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), Kodeks karny. Część szczególna. Tom I, op. cit., s. 167.

⁵²³ Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2004 r. Nr 93, poz. 889).

⁵²⁴ Art. 165a KK, art. 240 KK, art. 255a KK, art. 258 KK i art. 259a KK.

⁵²⁵ Zgodnie z art. 3 pkt 11 Ustawy z dnia 21 czerwca 2002 r. o materiałach wybuchowych przeznaczonych do użytku cywilnego (Dz.U. z 2002 r. Nr 117, poz. 1007 ze zm.), materiałami wybuchowymi są „substancje chemiczne stałe lub ciekłe albo mieszaniny substancji, zdolne do reakcji chemicznej z wytwarzaniem gazu o takiej

- 4) gwałtownego wyzwolenia energii jądrowej⁵²⁶ lub wyzwolenia promieniowania jonizującego⁵²⁷.

Powyższe wyliczenie zdarzeń jest wyczerpujące. Natomiast w § 3 stypizowano typ kwalifikowany przez następstwo w postaci śmierci człowieka lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu wielu osób.

KK nie definiuje pojęcia „wielu osób”. SN wskazał⁵²⁸, że „Nie ma racjonalnego powodu, dla którego określenie »wiele osób«, którym posługuje się art. 163 § 1 KK, należy postrzegać »sztywno«, jako większą ilość osób niż »kilka«. Wynika z tego zatem, że »wiele« – w odniesieniu do osób – nie musi oznaczać co najmniej ich 10. [...] znamię wielości osób, którym posługuje się art. 163 § 1 KK, jest pojęciem ocennym i winno być postrzegane w kontekście okoliczności konkretnego zdarzenia stanowiącego przedmiot zarzutu. Skoro znamię to nie zostało przez ustawodawcę określone w sposób konkretny, nie ma też powodu, aby w drodze wykładni przyjmować, że ma ono jednak swój jednoznaczny i precyzyjny wymiar w postaci liczby minimalnej wypełniającej dyspozycję przepisu [...]”. Natomiast w zakresie pojęcia „mienie w wielkich rozmiarach”, którego również nie zdefiniowano w KK, SN podniósł⁵²⁹, że odnosi się ono „do cech przestrzennych substancji materialnej objętej zagrożeniem – nie wyraża natomiast warunku odpowiedzialności w postaci określonej wartości tego mienia. Wartość mienia zagrożonego spowodowanym przez sprawcę zdarzeniem określonym w tym przepisie [...] ma wpływ na ocenę stopnia jego społecznej szkodliwości”.

temperaturze i ciśnieniu i z taką szybkością, że mogą powodować zniszczenia w otaczającym środowisku, a także wyroby wypełnione materiałem wybuchowym, zaliczane do klasy 1, o których mowa w załączniku A”. Natomiast, w myśl art. 3 ust. 1 pkt 9 Ustawy z dnia 13 czerwca 2019 r. o wykonywaniu działalności gospodarczej w zakresie wytwarzania i obrotu materiałami wybuchowymi, bronią, amunicją oraz wyrobami i technologią o przeznaczeniu wojskowym lub policyjnym (Dz.U. z 2019 r. poz. 1214 ze zm.), materiałami wybuchowymi są: „a) substancje chemiczne stałe lub ciekłe albo mieszaniny tych substancji, które pod wpływem bodźców zewnętrznych są zdolne do gwałtownej reakcji chemicznej, której towarzyszy wydzielanie produktów gazowych o takiej temperaturze i ciśnieniu i z taką szybkością, że mogą powodować zniszczenia w otaczającym środowisku, a także wyroby wypełnione materiałem wybuchowym, z wyłączeniem amunicji, b) materiały pirotechniczne – materiały lub mieszaniny materiałów przewidzianych do wytwarzania efektów cieplnych, świetlnych, dźwiękowych, gazu, dymu lub kombinacji tych efektów, w wyniku bezdetonacyjnej, samopodtrzymującej się reakcji chemicznej, a także wyroby wypełnione materiałem pirotechnicznym, c) plastyczne materiały wybuchowe – materiały wybuchowe, których opis jest przedstawiony w części 1 [...] w ust. 1 załącznika technicznego do Konwencji w sprawie znakowania plastycznych materiałów wybuchowych w celu ich wykrywania [...]”.

⁵²⁶ Wywołane jest samopodtrzymującą się reakcją rozszczepienia materiału jądrowego.

⁵²⁷ Zgodnie z art. 3 pkt 33 Ustawy z dnia 29 listopada 2000 r. – Prawo atomowe (Dz.U. z 2001 r. Nr 3, poz. 18 ze zm.), promieniowaniem jonizującym jest „promieniowanie składające się z cząstek bezpośrednio lub pośrednio jonizujących albo z obu rodzajów tych cząstek lub fal elektromagnetycznych o długości do 100 nm”.

⁵²⁸ Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 11 stycznia 2017 r., III KK 196/16.

⁵²⁹ Uchwała Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 19 lutego 2003 r., I KZP 49/02.

Zgodnie z art. 168 KK karalne jest także przygotowanie do popełnienia powołanego przestępstwa.

W art. 164 § 1 KK karalnością objęto sprowadzenie bezpośredniego niebezpieczeństwa zdarzeń wymienionych powyżej. W zakresie znamienia „bezpośredniego niebezpieczeństwa” SN wskazał⁵³⁰, że oznacza ono „niebezpieczeństwo grożące wprost, bez konieczności włączenia się dalszego impulsu ze strony sprawcy, bądź dodatkowej przyczyny, co oznacza tak zaawansowaną sytuację, że można w zasadzie mówić o bliskim skutku”. Będzie to zatem sytuacja poprzedzająca zdarzenie powszechnie niebezpieczne, które, jednakże, ostatecznie może nie nastąpić.

W art. 165 § 1 KK penalizacją objęto sprowadzenie niebezpieczeństwa dla życia lub zdrowia wielu osób albo dla mienia w wielkich rozmiarach m.in. powodując uszkodzenie lub unieruchomienie urządzenia użyteczności publicznej, w szczególności urządzenia dostarczającego wodę, światło, ciepło, gaz, energię albo urządzenia zabezpieczającego przed nastąpieniem niebezpieczeństwa powszechnego lub służącego do jego uchylenia (pkt 3), a także działając w inny sposób w okolicznościach szczególnie niebezpiecznych (pkt 5). W § 3 stypizowano typ kwalifikowany przez następstwo w postaci śmierci człowieka lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu wielu osób. SA w Krakowie zważył⁵³¹, że „Sprowadzenie niebezpieczeństwa nie musi się łączyć z nieuchronnością zaistnienia zdarzenia, którego niebezpieczeństwo sprawca sprowadza. Zachodzi także, gdy następuje uszkodzenie urządzeń chroniących przed takim niebezpieczeństwem”. W zakresie przestępstwa z art. 165 § 1 pkt 5 KK, ten sam Sąd podniósł⁵³², że charakteryzuje się ono „zagrożeniem konkretnym niebezpieczeństwem dla życia lub zdrowia. Chodzi tu o rzeczywiste (realne i faktyczne) niebezpieczeństwo, a nie hipotetyczne. Nadto, niebezpieczeństwo to musi występować aktualnie i nie może być zależne od wystąpienia pewnych warunków [...]”. Natomiast, w przeciwieństwie do czynu z art. 164 § 1 KK, dla bytu tego przestępstwa nie jest koniecznym, aby niebezpieczeństwo było bezpośrednie. Zgodnie z art. 168 KK karalne jest również przygotowanie do popełnienia powołanego przestępstwa.

Art. 171 § 1 KK penalizuje wyrabianie, przetwarzanie, gromadzenie, posiadanie, posługiwanie się lub handlowanie substancją lub przyrządem wybuchowym, materiałem

⁵³⁰ Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 28 listopada 2003 r., IV KK 23/03.

⁵³¹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie – II Wydział Karny z dnia 26 listopada 2015 r., II AKa 197/15.

⁵³² Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie – II Wydział Karny z dnia 15 lutego 2005 r., II AKz 48.05.

radioaktywnym, urządzeniem emitującym promienie jonizujące lub innym przedmiotem lub substancją, która może spowodować niebezpieczeństwo dla życia lub zdrowia wielu osób albo mienia w wielkich rozmiarach, wbrew wymaganego zezwolenia lub wbrew jego warunkom. W § 2 przewidziano odpowiedzialność karną za dopuszczenie, wbrew obowiązkowi, do popełnienia tychże czynów, a w § 3 za odstąpienie wskazanych powyżej przedmiotów osobie nieuprawnionej.

W art. 184 KK stypizowano przestępstwo polegające na naruszeniu zasad bezpieczeństwa w zakresie obrotu materiałami promieniotwórczym. Przepis § 1 karalnością obejmuje wyrabianie, przetwarzanie, transportowanie, przewożenie z zagranicy, wywożenie za granicę, gromadzenie, składowanie, przechowywanie, posiadanie, wykorzystanie, posługiwanie się, usuwanie, porzucanie lub pozostawienie bez właściwego zabezpieczenia materiału jądrowego⁵³³ albo innego źródła promieniowania jonizującego⁵³⁴, w takich warunkach lub w taki sposób, że może to zagrozić życiu lub zdrowiu człowieka lub spowodować istotne obniżenie jakości wody, powietrza lub powierzchni ziemi lub zniszczenie w świecie roślinnym lub zwierzęcym w znacznych rozmiarach. § 2 przewiduje odpowiedzialność za dopuszczenie, wbrew obowiązkowi, do popełnienia tego czynu. Natomiast art. 185 KK typizuje trzy typy kwalifikowane powołanego przestępstwa przez następstwo w postaci: zniszczenia w świecie roślinnym lub zwierzęcym w znacznych rozmiarach lub istotne obniżenie jakości wody, powietrza lub powierzchni ziemi (§ 1); ciężkiego uszczerbku na zdrowiu człowieka (§ 2); oraz śmierci człowieka lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu wielu osób (§ 3).

Poza wskazanymi powyżej regulacjami, czyny określone w powołanych konwencjach, przede wszystkim dotyczące materiałów jądrowych, wypełnić mogą znamiona również innych, pospolitych przestępstw stypizowanych w KK: art. 190 § 1 przewidującego odpowiedzialność karną za grożenie innej osobie popełnieniem przestępstwa na jej szkodę lub szkodę osoby

⁵³³ Zgodnie z art. 3 pkt 11 Prawa atomowego (Dz.U. z 2001 r. Nr 3, poz. 18 ze zm.), materiałem jądrowym są „rudy, materiały wyjściowe (źródłowe) lub specjalne materiały rozszczepialne, o których mowa w art. 197 Traktatu ustanawiającego Europejską Wspólnotę Energii Atomowej [...]”.

⁵³⁴ Zgodnie z art. 3 pkt 57 Prawa atomowego, źródłem promieniowania jonizującego jest „czynnik, który może spowodować narażenie, w szczególności przez emitowanie promieniowania jonizującego lub uwalnianie materiału promieniotwórczego”. Narażenie natomiast, zgodnie z pkt 15, oznacza „proces, w którym organizm ludzki podlega napromienieniu promieniowaniem jonizującym: a) zewnętrznemu lub jest wystawiony na możliwość takiego napromienienia (narażenie zewnętrzne) lub b) wewnętrznemu lub jest wystawiony na możliwość takiego napromienienia (narażenie wewnętrzne)”.

najbliższej, jeżeli groźba wzbudza w zagrożonym uzasadnioną obawę, że będzie spełniona⁵³⁵; art. 224 penalizującego wywieranie wpływu, przemocą lub groźbą bezprawną, na czynności urzędowe organu administracji rządowej, innego organu państwowego lub samorządu terytorialnego (§ 1) oraz stosowanie przemocy lub groźby bezprawnej w celu zmuszenia funkcjonariusza publicznego albo osoby do pomocy mu przybranej do przedsięwzięcia lub zaniechania prawnej czynności służbowej (§ 2)⁵³⁶; art. 232 obejmującego karalnością wywieranie wpływu, przemocą lub groźbą bezprawną, na czynności urzędowe sądu, trybunału karnego lub jego organu⁵³⁷; art. 278 penalizującego kradzież⁵³⁸ i art. 284 penalizującego przywłaszczenie⁵³⁹; oraz art. 286 obejmującego karalnością oszustwo.

Powyższe przepisy KK uzupełniają regulacje pozakodeksowe normujące postępowanie z materiałami jądrowymi i wybuchowymi, w tym wypełniające zobowiązania prawnomiędzynarodowe. Zawierają one także przepisy karne. W odniesieniu do materiałów jądrowych, regulacje takie przewiduje przede wszystkim rozdział 15 (Administracyjne kary pieniężne i przepisy karne) Ustawy z dnia 29 listopada 2000 r. – Prawo atomowe⁵⁴⁰. W odniesieniu do materiałów wybuchowych, przepisy takie zawierają przede wszystkim: rozdział 6 (Przepisy karne) Ustawy z dnia 21 czerwca 2002 r. o materiałach wybuchowych przeznaczonych do użytku cywilnego⁵⁴¹, dział VII (Przepisy karne oraz przepisy o karach administracyjnych) Ustawy z dnia 13 czerwca 2019 r. o wykonywaniu działalności gospodarczej w zakresie wytwarzania i obrotu materiałami wybuchowymi, bronią, amunicją oraz wyrobami i technologią o przeznaczeniu wojskowym lub policyjnym⁵⁴², oraz rozdział 3 (Przepisy karne) Ustawy z dnia 13 kwietnia 2016 r. o bezpieczeństwie obrotu prekursorami materiałów wybuchowych⁵⁴³. Przepisy karne w zakresie nielegalnego obrotu towarami o charakterze strategicznym zawiera rozdział 6 Ustawy z dnia 29 listopada 2000 r. o obrocie

⁵³⁵ W przypadku: czynu z art. 7 ust. 1 lit. f lub g Konwencji z 1980 r.; czynu z art. 2 ust. 1 lit. b pkt iii Konwencji z 2005 r.

⁵³⁶ W przypadku: czynu z art. 7 ust. 1 lit. g Konwencji z 1980 r.; czynu z art. 2 ust. 1 lit. b pkt iii Konwencji z 2005 r.

⁵³⁷ W przypadku czynów wskazanych powyżej.

⁵³⁸ W przypadku czynu z art. 7 ust. 1 lit. b Konwencji z 1980 r.

⁵³⁹ W przypadku czynu z art. 7 ust. 1 lit. c Konwencji z 1980 r.

⁵⁴⁰ Dz.U. z 2001 r. Nr 3, poz. 18 ze zm.

⁵⁴¹ Dz.U. z 2002 r. Nr 117, poz. 1007 ze zm.

⁵⁴² Dz.U. z 2019 r. poz. 1214 ze zm.

⁵⁴³ Dz.U. z 2016 r. poz. 669.

z zagranicą towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa, a także dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa⁵⁴⁴.

W piśmiennictwie prawniczym na próżno szukać odniesień do przepisów penalnych powołanych konwencji. Być może wynika to z trudności w umiejscowieniu określonych w nich czynów w przepisach KK. Ustawodawca nie wprowadził bowiem oddzielnych typów czynów, w postaci ataków jądrowych czy bombowych, które odwzorowywałyby postanowienia konwencyjne. Niemniej jednak sprawca tychże czynów poniesie odpowiedzialność na podstawie wskazanych regulacji krajowego prawa karnego, którymi polski ustawodawca wypełnia zobowiązanie do objęcia penalizacją czynów określonych w normach konwencyjnych.

2.2. Finansowanie terroryzmu

Regulacje w zakresie przeciwdziałania finansowania terroryzmu wprowadziła Międzynarodowa konwencja o zwalczaniu finansowania terroryzmu, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 9 grudnia 1999 r.⁵⁴⁵, która - w stosunku do Polski - weszła w życie dnia 26 października 2003 r.⁵⁴⁶

W myśl art. 2 ust. 1 Konwencji, przestępstwo „popelnia ten, kto jakimikolwiek środkami, bezpośrednio lub pośrednio, bezprawnie i umyślnie, udostępnia lub gromadzi fundusze⁵⁴⁷ z zamiarem ich wykorzystania, lub też mając świadomość, że zostaną one wykorzystane, w całości lub w części, do dokonania:

- (a) czynu stanowiącego przestępstwo określone definicją zawartą w jednym z traktatów wymienionych w aneksie⁵⁴⁸;

⁵⁴⁴ Dz.U. z 2000 r. Nr 119, poz. 1250.

⁵⁴⁵ Dz.U. z 2004 r. Nr 263, poz. 2620.

⁵⁴⁶ Oświadczenie Rządowe z dnia 10 września 2004 r. w sprawie mocy obowiązującej Międzynarodowej konwencji o zwalczaniu finansowania terroryzmu, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w dniu 9 grudnia 1999 r. (Dz.U. z 2004 r. Nr 263, poz. 2621).

⁵⁴⁷ Art. 1 pkt 1 Konwencji: Termin „fundusze” oznacza wszelkiego rodzaju aktywa, materialne i niematerialne, będące ruchomościami lub nieruchomościami, uzyskane w dowolny sposób, oraz prawne dokumenty w dowolnej formie, w tym elektronicznej i cyfrowej, potwierdzające tytuł prawny do takich aktywów lub korzyści z nich płynące, w tym kredyty bankowe, czeki podróżne, czeki bankowe, przekazy pieniężne, akcje, papiery wartościowe, obligacje, weksle oraz akredytywy.

⁵⁴⁸ Konwencja o zwalczaniu bezprawnego zawładnięcia statkami powietrznymi, sporządzona w Hadze dnia 16 grudnia 1970 r.; Konwencja o zwalczaniu bezprawnych czynów skierowanych przeciwko bezpieczeństwu lotnictwa cywilnego, sporządzona w Montrealu dnia 23 września 1971 r.; Konwencja o zapobieganiu przestępstwom i karaniu sprawców przestępstw przeciwko osobom korzystającym z ochrony międzynarodowej, w tym przeciwko dyplomatom, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 14 grudnia

- (b) czynu mającego spowodować śmierć lub ciężki uszczerbek na zdrowiu osoby cywilnej, lub innej osoby nieuczestniczącej aktywnie w działaniach wojennych w sytuacji konfliktu zbrojnego, jeśli celem takiego czynu, wynikającym bądź z jego charakteru, bądź z kontekstu, w jakim jest popełniony, jest zastraszenie ludności, albo skłonienie rządu lub organizacji międzynarodowej do dokonania lub do zaniechania określonej czynności”.

Jednocześnie, w art. 2 ust. 3 Konwencji zastrzega, że nie jest warunkiem koniecznym dla uznania powyższych czynów za przestępstwo, faktyczne wykorzystanie funduszy do ich dokonania. W art. 2 ust. 4 Konwencji, za przestępstwo uznano także usiłowanie popełnienia powołanych czynów. Ponadto, w myśl art. 2 ust. 5 „Przestępstwo popełnia również ten, kto:

- (a) uczestniczy jako współsprawca w przestępstwie, o którym mowa w ust. 1 lub 4 [...];
- (b) organizuje lub poleca innym osobom dokonanie przestępstwa, o którym mowa w ust. 1 lub 4 [...];
- (c) przyczynia się do popełnienia jednego lub więcej przestępstw, o których mowa w ust. 1 lub 4 [...], przez grupę osób działających we wspólnym celu. Takie przyczynienie się musi być umyślne oraz spełniać jeden z poniższych warunków:
 - (i) mieć na celu wspomaganie działalności przestępczej lub przestępczego celu grupy, jeśli taka działalność lub cel wiąże się z popełnieniem przestępstwa, o którym mowa w ust. 1 [...];
 - (ii) zostać dokonane ze świadomością, że grupa zamierza popełnić przestępstwo, o którym mowa w ust. 1 [...].”

W art. 4 strony Konwencji zobowiązały się podjąć działania, jakie mogą być niezbędne do uznania w ich prawie wewnętrznym powołanych czynów za karalne (lit. a) oraz zagrożenia tych czynów stosownymi karami, uwzględniając ich poważny charakter (lit. b).

1973 r.; Międzynarodowa konwencja przeciwko braniu zakładników, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 17 grudnia 1979 r.; Konwencja o ochronie fizycznej materiałów jądrowych, przyjęta w Wiedniu dnia 3 marca 1980 r.; Protokół w sprawie zwalczania bezprawnych aktów przemocy w portach lotniczych służących międzynarodowemu lotnictwu cywilnemu, uzupełniający Konwencję o zwalczaniu bezprawnych czynów skierowanych przeciwko bezpieczeństwu lotnictwa cywilnego, sporządzony w Montrealu dnia 24 lutego 1988 r.; Konwencja o zwalczaniu bezprawnych czynów przeciwko bezpieczeństwu żeglugi morskiej, sporządzona w Rzymie dnia 10 marca 1988 r.; Protokół o zwalczaniu bezprawnych czynów skierowanych przeciwko bezpieczeństwu stałych platform umieszczonych w szelfie kontynentalnym, sporządzony w Rzymie dnia 10 marca 1988 r.; Międzynarodowa konwencja w sprawie zwalczania terrorystycznych ataków bombowych, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 grudnia 1997 r.

Art. 6 nałożył na strony zobowiązanie do podjęcia wszelkich niezbędnych działań, w tym legislacyjnych, aby „wykluczyć możliwość usprawiedliwienia jakiegokolwiek czynu przestępczego, objętego zakresem [...] konwencji względami politycznymi, filozoficznymi, ideologicznymi, rasowymi, etnicznymi, religijnymi lub innymi względami o podobnym charakterze”.

W Protokole dodatkowym do Konwencji Rady Europy o zapobieganiu terroryzmowi, podpisanym dnia 22 października 2015 r.⁵⁴⁹, który wszedł w życie 1 lipca 2017 r., przewidziano obowiązek penalizacji finansowania wyjazdu za granicę w celach terrorystycznych. „Finansowanie wyjazdu za granicę kraju w celach terrorystycznych”, zgodnie z art. 5 ust. 1, „oznacza dostarczanie lub gromadzenie, w jakikolwiek sposób, bezpośrednio lub pośrednio, bezpośrednio lub pośrednio, środków finansowych umożliwiających całkowicie lub częściowo jakiegokolwiek osobie wyjazd za granicę kraju w celach terrorystycznych, [...] wiedząc, że środki te są całkowicie lub częściowo przeznaczone na ten cel”. W ust. 2 strony Protokołu zobowiązały się do uznania tego czynu, popełnionego bezprawnie i umyślnie, za przestępstwo w prawie krajowym.

Polski ustawodawca penalizuje finansowanie przestępstwa o charakterze terrorystycznym w art. 165a KK⁵⁵⁰. Przepis ten wprowadzono do KK nowelizacją z 2009 r.⁵⁵¹ W Uzasadnieniu do projektu ustawy⁵⁵² podkreślono, że „Wymóg penalizacji finansowania terroryzmu przewidziany został w Międzynarodowej konwencji o zwalczaniu finansowania

⁵⁴⁹ Dz.Urz. L 159, 22.6.2018, s. 17 - 20. Zob. także Decyzja Rady (UE) 2018/890 z dnia 4 czerwca 2018 r. w sprawie zawarcia, w imieniu Unii Europejskiej, Protokołu dodatkowego do Konwencji Rady Europy o zapobieganiu terroryzmowi (Dz.Urz. L 159, 22.6.2018, s. 15 - 16).

⁵⁵⁰ Art. 165 § 1. Kto gromadzi, przekazuje lub oferuje środki płatnicze, instrumenty finansowe, papiery wartościowe, wartości dewizowe, prawa majątkowe lub inne mienie ruchome lub nieruchomości w zamiarze sfinansowania przestępstwa o charakterze terrorystycznym lub przestępstwa, o którym mowa w art. 120, art. 121, art. 136, art. 166, art. 167, art. 171, art. 252, art. 255a lub art. 259a, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12. § 2. Tej samej karze podlega, kto udostępnia mienie określone w § 1 zorganizowanej grupie lub związkowi mającym na celu popełnienie przestępstwa, o którym mowa w tym przepisie, osobie biorącej udział w takiej grupie lub związku lub osobie, która ma zamiar popełnienia takiego przestępstwa. § 3. Kto, nie będąc do tego obowiązany na mocy ustawy, pokrywa koszty związane z zaspokojeniem potrzeb lub wykonaniem zobowiązań finansowych grupy, związku lub osoby, o których mowa w § 2, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3. § 4. Tej samej karze podlega sprawca czynu określonego w § 1 lub 2, który działa nieumyślnie.

⁵⁵¹ Ustawa z dnia 25 czerwca 2009 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu wprowadzaniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł oraz o przeciwdziałaniu finansowaniu terroryzmu oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2009 r. Nr 166, poz. 1317).

⁵⁵² Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy z dnia 2 lutego 2009 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu wprowadzaniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł oraz o przeciwdziałaniu finansowaniu terroryzmu oraz o zmianie niektórych innych ustaw, VI Kadencja, Druk Nr 1660.

terroryzmu, która została ratyfikowana przez RP [...]”, a powołana regulacja ma na celu m.in. „ujednoczenie stosowania standardów międzynarodowych”. Art. 165a KK był dwukrotnie nowelizowany⁵⁵³, a obecne brzmienie otrzymał nowelizacją z 2017 r.

Czynność sprawcza określona w § 1 obejmuje gromadzenie, przekazywanie lub oferowanie środków płatniczych, instrumentów finansowych, papierów wartościowych, wartości dewizowych, praw majątkowych lub innego mienia ruchomego lub nieruchomości w zamiarze sfinansowania:

- a) przestępstwa o charakterze terrorystycznym⁵⁵⁴ lub
- b) przestępstwa, o którym mowa w:
 - art. 120 KK (stosowanie środków masowej zagłady zakazanych przez prawo międzynarodowe);
 - art. 121 KK (wytwarzanie, gromadzenie, nabywanie, zbywanie, przechowywanie, przewożenie lub przesyłanie środków masowej zagłady lub środków walki, wbrew przepisom, bądź prowadzenie badań mających na celu wytwarzanie lub stosowanie takich środków);
 - art. 136 KK (napaść i znieważenie przedstawiciela obcego państwa);
 - art. 166 KK (piractwo);
 - art. 167 KK (umieszczanie na statku wodnym lub powietrznym urządzeń lub substancji zagrażających bezpieczeństwu osób lub mieniu znacznej wartości; niszczenie, uszkodzanie lub czynienie niezdatnym do użytku urządzenia nawigacyjnego albo uniemożliwienie jego obsługi, jeżeli może to zagrażać bezpieczeństwu osób);
 - art. 171 KK (bezprawne wyrabianie, przetwarzanie, gromadzenie, posiadanie, posługiwanie się lub handlowanie substancją lub przyrządem wybuchowym, materiałem radioaktywnym, urządzeniem emitującym promienie jonizujące lub innym przedmiotem lub substancją, która może spowodować niebezpieczeństwo dla życia lub zdrowia wielu osób albo mienia w wielkich rozmiarach);

⁵⁵³ Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2015 r. poz. 1855); Ustawa z dnia 23 marca 2017 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2017 r. poz. 768).

⁵⁵⁴ Zgodnie z definicją z art. 115 § 20 KK.

- art. 252 KK (wzięcie lub przetrzymywanie zakładnika);
- art. 255a (rozpowszechnianie treści mogących ułatwić popełnienie przestępstwa) lub
- art. 259a (przekroczenie granicy RP w celu popełnienia przestępstwa o charakterze terrorystycznym).

W § 2 karalnością objęto udostępnianie mienia, określonego powyżej, zorganizowanej grupie lub związkowi mającym na celu popełnienie któregośkolwiek z powołanych przestępstw, osobie biorącej udział w takiej grupie lub związku lub osobie, która ma zamiar popełnienia takiego przestępstwa. § 3 przewiduje odpowiedzialność karną za pokrywanie kosztów związanych z zaspokojeniem potrzeb lub wykonaniem zobowiązań finansowych takiej grupy, związku lub osoby. W § 4 karalnością objęto działanie nieumyślne.

W doktrynie wskazuje się⁵⁵⁵, że polski ustawodawca w ramach czynności sprawczej określonej w powołanym przepisie zakreślił możliwie jak najszerszy zakres zachowań. Zgodnie z wymogami Konwencji z 1999 r., ustawodawca przewidział odpowiedzialność karną sprawcy także za nieumyślne popełnienie rzeczonoego czynu zabronionego oraz nie powiązał odpowiedzialności sprawcy z wystąpieniem skutku, w szczególności w postaci przeprowadzenia ataku terrorystycznego.

W zakresie objęcia penalizacją finansowania terroryzmu, Polska wypełniła zobowiązania wynikające z przyjętych konwencji międzynarodowych. Wskazać można, że w prawie krajowym aktem określającym zasady i tryb przeciwdziałania finansowaniu terroryzmu jest Ustawa z dnia 1 marca 2018 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu⁵⁵⁶, która, w rozdziale 14, zawiera także przepisy karne, jednak związane z niedopełnieniem obowiązków ustawowych.

2.3. Piractwo, czyny przeciwko bezpieczeństwu w ruchu wodnym i powietrznym

Obowiązek penalizacji piractwa przewiduje Konwencja o morzu pełnym, sporządzona w Genewie dnia 29 kwietnia 1958 r.⁵⁵⁷ W stosunku do Polski weszła w życie dnia 30 września

⁵⁵⁵ R. G. Hałas, Z. Gądzik, Komentarz do art. 165a KK (w:) A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), op. cit., s. 952.

⁵⁵⁶ Dz.U. z 2018 r. poz. 723.

⁵⁵⁷ Dz.U. z 1963 r. Nr 33, poz. 187.

1962 r.⁵⁵⁸ Zgodnie z Preambułą, kodyfikuje ona normy prawa międzynarodowego dotyczące morza pełnego, a jej postanowienia wyrażają ustalone zasady prawa międzynarodowego. Poprzez „morze pełne”, w myśl art. 1, „rozumie się wszelkie części morza nie należące do morza terytorialnego ani do państwowych wód wewnętrznych”, czyli znajdujące się poza granicami jurysdykcji państwowej.

O piractwie traktuje art. 14, który stanowi, że „Wszystkie państwa powinny współdziałać we wszelki możliwy sposób w celu zniszczenia piractwa na pełnym morzu lub w każdym innym miejscu nie podlegającym jurysdykcji żadnego Państwa”. Zgodnie z art. 15 Konwencji „Piractwo stanowi każdy z poniżej wyliczonych aktów:

- 1) wszelki nielegalny akt gwałtu, zatrzymania lub wszelki rabunek dokonany dla celów osobistych przez załogę lub pasażerów prywatnego statku lub samolotu i skierowany:
 - a) na pełnym morzu przeciwko innemu statkowi lub samolotowi albo przeciwko osobom lub mieniu na pokładzie takiego statku lub samolotu,
 - b) przeciwko statkowi, samolotowi, osobom lub mieniu w miejscu nie podlegającym jurysdykcji żadnego Państwa,
- 2) wszelkie akty dobrowolnego uczestnictwa w korzystaniu ze statku lub samolotu, o ile ten, który ich dokonuje, ma świadomość faktów, nadających temu statkowi lub samolotowi charakter piracki,
- 3) wszelka akcja mająca na celu podżeganie do popełnienia czynów określonych w ustępach 1 i 2 niniejszego artykułu albo świadomie podjęta w celu ich ułatwienia”.

W art. 16 powyższe akty piractwa, popełnione przez okręt wojenny lub statek albo samolot państwowy, opanowany przez zbuntowaną załogę, zrównano z aktami popełnionymi przez statek prywatny. Zgodnie z art. 17, za statki lub samoloty pirackie uważa się statki przeznaczone przez osoby, sprawujące nad nimi faktyczną kontrolę do popełnienia jednego ze wskazanych wyżej czynów. Przepis ten dotyczy także statków lub samolotów, które posłużyły do ich popełnienia, dopóki pozostają one pod kontrolą osób winnych popełnienia tychże czynów. W art. 18 przewidziano możliwość zachowania przez statek lub samolot swojej przynależności państwowej, pomimo iż stał się statkiem lub samolotem pirackim, a zachowanie

⁵⁵⁸ Oświadczenie Rządowe z dnia 22 czerwca 1963 r. w sprawie ratyfikacji przez Polskę Konwencji o morzu pełnym, sporządzonej w Genewie dnia 29 kwietnia 1958 r. (Dz.U. z 1963 r. Nr 33, poz. 188).

lub utratę takiej przynależności określa się według prawa państwa, które tę przynależność nadało.

W art. 19 stronom Konwencji pozostawiono możliwość zajęcia statku lub samolotu pirackiego albo statku pochwyczonego na skutek aktów piractwa i pozostającego w mocy piratów oraz zatrzymania osoby i zajęcia mienia znajdującego się na pokładzie wymienionego statku lub samolotu, na pełnym morzu lub w każdym innym miejscu nie podlegającym jurysdykcji żadnego państwa. W zakresie wymiaru kar, jak również o środkach, jakie należy podjąć wobec statków, samolotów lub mienia z uwzględnieniem praw osób trzecich działających w dobrej wierze, orzekać mogą sądy państwa, które dokonało zajęcia. Natomiast, w myśl art. 20, gdy zajęcia statku lub samolotu, podejrzanego o piractwo, dokonano bez wystarczającego uzasadnienia, odpowiedzialność za wszelkie straty lub szkody spowodowane zajęciem ponosi państwo, które dokonało zajęcia, wobec państwa przynależności statku lub samolotu. Zgodnie z art. 21, „Zajęcia pod zarzutem piractwa dokonać mogą jedynie okręty wojenne lub samoloty wojskowe albo inne statki lub samoloty pozostające w służbie rządowej i upoważnione do takich czynności”.

Postanowienia w zakresie bezprawnego zawładnięcia statkiem powietrznym zawiera Konwencja w sprawie przestępstw i niektórych innych czynów popełnionych na pokładzie statków powietrznych, sporządzona w Tokio dnia 14 września 1963 r.⁵⁵⁹, która – w stosunku do Polski – weszła w życie dnia 17 czerwca 1971 r.⁵⁶⁰ Zgodnie z art. 1 ust. 1 Konwencja ma zastosowanie do:

- a) przestępstw przewidzianych w prawie karnym;
- b) czynów, które niezależnie od tego, czy są przestępstwami, mogą narażać lub narażają na niebezpieczeństwo statek powietrzny, osoby albo mienie znajdujące się na pokładzie, lub czynów, które naruszają porządek i dyscyplinę na pokładzie.

W myśl ust. 2, Konwencja ma zastosowanie⁵⁶¹ do przestępstw lub czynów popełnionych przez osobę na pokładzie statku powietrznego zarejestrowanego w państwie będącym jej stroną

⁵⁵⁹ Dz.U. z 1971 r. Nr 15, poz. 147.

⁵⁶⁰ Oświadczenie Rządowe z dnia 22 maja 1971 r. w sprawie przystąpienia Polski do Konwencji w sprawie przestępstw i niektórych innych czynów popełnionych na pokładzie statków powietrznych, sporządzonej w Tokio dnia 14 września 1963 r. (Dz.U. z 1971 r. Nr 15, poz. 148).

⁵⁶¹ Z zastrzeżeniem postanowień rozdziału III – Uprawnienia dowódcy statku powietrznego.

w czasie, gdy statek ten znajduje się w locie⁵⁶² bądź nad powierzchnią morza pełnego lub obszaru leżącego poza terytorium jakiegokolwiek państwa. Natomiast, zgodnie z ust. 4, Konwencja nie ma zastosowania do statków powietrznych używanych w służbie wojskowej, celnej lub policyjnej.

O kwestii bezprawnego zawładnięcia statkiem powietrznym traktuje rozdział IV Konwencji. Zgodnie z art. 11 ust. 1 „Jeżeli osoba znajdująca się na pokładzie bezprawnie zakłóciła przemocą lub groźbą użycia przemocy, eksploatację statku powietrznego znajdującego się w locie, zawładnęła takim statkiem lub objęła nad nim kontrolę albo gdy ma zamiar dokonać takiego czynu”, strony Konwencji mają podjąć „wszelkie stosowne środki w celu przywrócenia lub utrzymania kontroli nad statkiem powietrznym przez jego prawowitego dowódcę”. W myśl ust. 2, jeżeli zajdzie taka sytuacja, każda strona Konwencji, w której statek powietrzny wylądowuje, zobowiązana jest zezwolić pasażerom i załodze tego statku tak szybko, jak to będzie możliwe, na kontynuowanie ich podróży, oraz zwrócić osobom uprawnionym statek powietrzny i jego ładunek.

Kolejne regulacje w przedmiotowym zakresie zawiera Konwencja o zwalczaniu bezprawnego zawładnięcia statkami powietrznymi, sporządzona w Hadze dnia 16 grudnia 1970 r.⁵⁶³ W stosunku do Polski weszła w życie dnia 20 kwietnia 1972 r.⁵⁶⁴ Zgodnie z art. 1 przestępstwo popełnia „Każda osoba, która na pokładzie statku powietrznego będącego w locie:

- a) bezprawnie, przemocą lub groźbą użycia przemocy lub w każdej innej formie zastraszenia dokonuje zawładnięcia statkiem powietrznym lub przejęcia nad nim kontroli albo też usiłuje popełnić taki czyn, lub
- b) współdziała z osobą, która popełnia lub usiłuje popełnić taki czyn [...]”.

W art. 2 strony Konwencji zobowiązały się do uznania powołanego przestępstwa za podlegającego surowej karze.

W art. 3 ust. 1 wskazano, iż „uważa się, że statek powietrzny jest w locie od chwili gdy załadowanie zostało zakończone i wszystkie drzwi zewnętrzne zostały zamknięte, aż do chwili,

⁵⁶² Zgodnie z art. 1 ust. 3 uważa się, że statek powietrzny jest w locie od chwili użycia siły napędowej w celu wystartowania aż do chwili zakończenia lądowania.

⁵⁶³ Dz.U. z 1972 r. Nr 25, poz. 181.

⁵⁶⁴ Oświadczenie Rządowe z dnia 20 maja 1972 r. w sprawie ratyfikacji przez Polskę Konwencji o zwalczaniu bezprawnego zawładnięcia statkami powietrznymi, sporządzonej w Hadze dnia 16 grudnia 1970 r. (Dz.U. z 1972 r. Nr 25, poz. 182).

gdy jedne z tych drzwi zostały otwarte w celu wyładowania”. Zgodnie z art. 3 ust. 2, Konwencja nie ma zastosowania do statków powietrznych używanych w służbie wojskowej, celnej lub policyjnej.

Rzeczoną problematykę podjęła także Konwencja o zwalczaniu bezprawnych czynów skierowanych przeciwko bezpieczeństwu lotnictwa cywilnego, sporządzona w Montrealu dnia 23 września 1971 r.⁵⁶⁵ W stosunku do Polski weszła w życie dnia 27 lutego 1975 r.⁵⁶⁶ Zgodnie z art. 1 ust. 1, „Pełnia przestępstwo każda osoba, która bezprawnie i umyślnie:

- a) dokonuje aktu przemocy wobec osoby znajdującej się na pokładzie statku powietrznego będącego w locie, jeżeli czyn ten może zagrażać bezpieczeństwu tego statku powietrznego; lub
- b) niszczy statek powietrzny będący w służbie lub powoduje jego uszkodzenie, które czyni go niezdolnym do lotu lub które może stworzyć zagrożenie jego bezpieczeństwa w locie; lub
- c) umieszcza lub powoduje umieszczenie w jakikolwiek sposób na statku powietrznym będącym w służbie urządzeń lub substancji, które mogą ten statek zniszczyć albo spowodować jego uszkodzenie czyniące go niezdolnym do lotu lub mogące stworzyć zagrożenie jego bezpieczeństwa w locie; albo
- d) niszczy lub uszkadza lotnicze urządzenia nawigacyjne lub zakłóca ich działanie, jeżeli czyn taki może zagrazić bezpieczeństwu statku powietrznego w locie; lub
- e) przekazuje informacje, o których wie, że są fałszywe, stwarzając w ten sposób zagrożenie bezpieczeństwa statku powietrznego w locie”.

Ponadto, w myśl art. 1 ust. 1 bis, dodanego Protokołem uzupełniającym z 1988 r.⁵⁶⁷, „Pełnia przestępstwo każda osoba, która bezprawnie i umyślnie używając jakiegokolwiek urządzenia, substancji lub broni:

⁵⁶⁵ Dz.U. z 1976 r. Nr 8, poz. 37.

⁵⁶⁶ Oświadczenie Rządowe z dnia 23 stycznia 1976 r. w sprawie wejścia w życie Konwencji o zwalczaniu bezprawnych czynów skierowanych przeciwko bezpieczeństwu lotnictwa cywilnego, sporządzonej w Montrealu dnia 23 września 1971 r. (Dz.U. 1976 Nr 8, poz. 38).

⁵⁶⁷ Protokół o zwalczaniu bezprawnych czynów przemocy w portach lotniczych obsługujących międzynarodowe lotnictwo cywilne uzupełniający Konwencję o zwalczaniu bezprawnych czynów skierowanych przeciwko bezpieczeństwu lotnictwa cywilnego podpisaną w Montrealu dnia 23 września 1971 r., sporządzony w Montrealu dnia 24 lutego 1988 r. (Dz.U. z 2006 r. Nr 48, poz. 348); w stosunku do Polski wszedł w życie dnia 6 sierpnia 1989 r.

- a) dokonuje aktu przemocy skierowanego przeciwko osobie w porcie lotniczym obsługującym międzynarodowe lotnictwo cywilne, który to akt powoduje lub może spowodować poważne uszkodzenia ciała lub śmierć tej osoby; albo
- b) niszczy lub poważnie uszkadza urządzenia w porcie lotniczym obsługującym międzynarodowe lotnictwo cywilne lub statki powietrzne niebędące w użyciu a znajdujące się w tym porcie, albo powoduje przerwę w działalności tego portu lotniczego, jeśli taki czyn zagraża lub może zagrozić bezpieczeństwu w tym porcie lotniczym”.

Zgodnie z art. 1 ust. 2 Konwencji, popełnia przestępstwo także osoba, która usiłuje popełnić którykolwiek z czynów lub współdziała z osobą, która popełnia lub usiłuje taki czyn popełnić. W art. 3 strony Konwencji zobowiązały się do poddania powyższych przestępstw surowym karom.

Regulacje w zakresie zwalczania piractwa zawiera Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawie morza, sporządzona w Montego Bay dnia 10 grudnia 1982 r.⁵⁶⁸ W stosunku do Polski weszła w życie dnia 13 grudnia 1998 r.⁵⁶⁹ Zgodnie z art. 311 ust. 1, ma ona pierwszeństwo w stosunku do Konwencji z 1958 r. Tutaj również przepisy dotyczące piractwa odnoszą się do morza pełnego, będącego poza granicami jurysdykcji państwowej.

W art. 100 strony Konwencji zobowiązano do współdziałania, w możliwie najszerszym zakresie, w zwalczaniu piractwa na morzu pełnym lub w jakimkolwiek innym miejscu niepodlegającym jurysdykcji żadnego państwa. W myśl art. 101, „Każdy z następujących czynów stanowi piractwo:

- (a) wszelki bezprawny akt gwałtu zatrzymania lub grabieży popełniony dla celów osobistych przez załogę lub pasażerów prywatnego statku lub samolotu i wymierzony:
 - (i) na morzu pełnym przeciwko innemu statkowi morskemu lub powietrznemu albo przeciwko osobom lub mieniu na pokładzie takiego statku morskiego lub powietrznego;

⁵⁶⁸ Dz.U. z 2002 r. Nr 59, poz. 543.

⁵⁶⁹ Oświadczenie Rządowe z dnia 23 czerwca 2001 r. w sprawie mocy obowiązującej Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza, sporządzonej w Montego Bay dnia 10 grudnia 1982 r., oraz Porozumienia w sprawie implementacji części XI Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza z dnia 10 grudnia 1982 r., sporządzonego w Nowym Jorku dnia 28 lipca 1994 r. (Dz.U. 2002 r. Nr 59, poz. 544).

- (ii) przeciwko statkowi morskemu lub powietrznemu, osobom lub mieniu w miejscu niepodlegającym jurysdykcji żadnego państwa;
- (b) wszelki akt dobrowolnego udziału w korzystaniu ze statku morskiego lub powietrznego, jeżeli jego sprawca wiedział o okolicznościach nadających takiemu statkowi charakter pirackiego statku morskiego lub powietrznego;
- (c) wszelki akt podżegania do popełnienia czynów określonych w punktach (a) i (b) lub wszelki akt celowego ułatwiania popełnienia takich czynów”.

Zgodnie z art. 102, powyższe czyny, „popełnione przez okręt wojenny, rządowy statek morski lub powietrzny, którego załoga zbuntowała się i przejęła kontrolę nad tym okrętem, statkiem morskim lub powietrznym, traktuje się na równi z czynami popełnionymi przez prywatny statek morski lub powietrzny”.

W art. 103 zawarto definicję pirackiego statku morskiego lub powietrznego, zgodnie z którą, „Statek morski lub powietrzny uważa się za piracki, jeżeli osoby, które nim zawładnęły, zamierzają użyć go do popełnienia jednego z czynów wymienionych w artykule 101. To samo dotyczy statku morskiego lub powietrznego, który został użyty do popełnienia takiego czynu, dopóki pozostaje on pod kontrolą osób winnych popełnienia tego czynu”.

Ponadto, w art. 104 zawarto regulacje odnośnie zachowania lub utraty przynależności państwowej przez piracki statek morski lub powietrzny. Art. 105 traktuje o zajęciu pirackiego statku morskiego lub powietrznego, a art. 106 o odpowiedzialności za zajęcie bez dostatecznych podstaw. W art. 107 wskazano statki morskie lub powietrzne, które są uprawnione do zajęcia z powodu piractwa.

Postanowienia w zakresie zwalczania piractwa zawiera także Konwencja w sprawie przeciwdziałania bezprawnym czynom przeciwko bezpieczeństwu żeglugi morskiej, sporządzona w Rzymie dnia 10 marca 1988 r.⁵⁷⁰ W stosunku do Polski weszła w życie dnia 1 marca 1992 r.⁵⁷¹ Zgodnie z art. 3 ust. 1 „Osoba popełnia przestępstwo, jeżeli bezprawnie i umyślnie:

- (i) zajmuje statek lub przejmuje nad nim kontrolę przy użyciu siły lub groźby jej użycia lub za pomocą wszelkiej innej formy zastraszenia, lub

⁵⁷⁰ Dz.U. z 1994 r. Nr 129, poz. 635.

⁵⁷¹ Oświadczenie Rządowe z dnia 19 sierpnia 1994 r. w sprawie ratyfikacji przez Rzeczpospolitą Polską Konwencji w sprawie przeciwdziałania bezprawnym czynom przeciwko bezpieczeństwu żeglugi morskiej, sporządzonej w Rzymie dnia 10 marca 1988 r. (Dz.U. z 1994 r. Nr 129, poz. 636).

- (ii) dokonuje aktu przemocy przeciwko osobie znajdującej się na statku, jeżeli działanie to może zagrażać bezpiecznej żegludze tego statku, lub
- (iii) niszczy statek albo powoduje uszkodzenie statku lub jego ładunku, jeżeli działanie to może zagrażać bezpiecznej żegludze tego statku, lub
- (iv) umieszcza, lub powoduje umieszczenie na statku, za pomocą jakichkolwiek środków, urządzenia lub substancji, która może zniszczyć ten statek lub spowodować jego uszkodzenie lub znajdującego się na nim ładunku, powodując przez to zagrożenie lub możliwość zagrożenia dla bezpiecznej żeglugi tego statku, lub
- (v) niszczy albo w sposób poważny uszkadza morskie urządzenia nawigacyjne, albo w poważny sposób przeszkadza w ich obsłudze, jeżeli działanie takie może zagrażać bezpiecznej żegludze statku, lub
- (vi) przekazuje informacje, o których wie, że są fałszywe, powodując w ten sposób zagrożenie dla bezpiecznej żeglugi statku, lub
- (vii) rani albo zabija inną osobę w związku z popełnieniem lub próbą popełnienia jakiegokolwiek przestępstwa wymienionego w punktach od (a) do (f)”.

W myśl art. 3 ust. 2, „Osoba popełnia również przestępstwo, jeżeli:

- (a) usiłuje popełnić jakiegokolwiek przestępstwo wymienione w ustępie 1 lub
- (b) namawia inną osobę do popełnienia przestępstw wymienionych w ustępie 1, lub w jakikolwiek sposób współdziała z osobą popełniającą takie przestępstwa, lub
- (c) grozi, stawiając warunki lub nie stawiając warunków, jakie są przewidziane w prawie wewnętrznym, w celu zmuszenia osoby fizycznej lub prawnej do dokonania lub powstrzymania się od dokonania określonego czynu, że popełni jakiegokolwiek przestępstwo wyszczególnione w ustępie 1 punkty (b), (c) i (e), jeżeli groźba taka naraża bezpieczną żeglugę danego statku”.

W art. 5 strony Konwencji zobowiązano do ustalenia właściwych sankcji karnych za powyższe przestępstwa, uznając poważny charakter każdego z nich.

Strony Konwencji przyjęły także Protokół w sprawie przeciwdziałania bezprawnym czynom przeciwko bezpieczeństwu stałych platform umieszczonych na szelfie kontynentalnym⁵⁷², który - w stosunku do Polski - wszedł w życie tego samego dnia

⁵⁷² Protokół w sprawie przeciwdziałania bezprawnym czynom przeciwko bezpieczeństwu stałych platform umieszczonych na szelfie kontynentalnym, sporządzony w Rzymie dnia 10 marca 1988 r. (Dz.U. z 2002 r. Nr 22, poz. 211).

co Konwencja⁵⁷³. Zgodnie z art. 2 ust. 1 „Każda osoba popełnia przestępstwo, jeżeli bezprawnie i umyślnie:

- (a) zajmuje stałą platformę bądź przejmując nad nią kontrolę przy użyciu siły lub groźby jej użycia bądź też przy pomocy wszelkiej innej formy zastraszenia lub
- (b) dokonuje aktu przemocy skierowanego przeciwko osobie znajdującej się na stałej platformie, jeżeli działanie to może zagrażać jej bezpieczeństwu, lub
- (c) niszczy stałą platformę bądź powoduje jej uszkodzenie, co może zagrażać jej bezpieczeństwu, lub
- (d) umieszcza bądź powoduje umieszczenie, przy pomocy jakichkolwiek środków, na stałej platformie urządzenia lub substancji, które mogą zniszczyć stałą platformę bądź zagrażać jej bezpieczeństwu, lub
- (e) rani lub zabija jakąkolwiek osobę w związku z popełnieniem lub próbą popełnienia jakiegokolwiek z przestępstw wymienionych w punktach od (a) do (d)”.

Ponadto, w myśl ust. 2, przestępstwo popełnia również, każda osoba, „jeżeli:

- (a) usiłuje popełnić jakiegokolwiek przestępstwo wymienione w ustępie 1 lub
- (b) namawia jakąkolwiek osobę do popełnienia takiego przestępstwa, jeżeli zostało ono popełnione, lub w inny sposób współdziała z osobą, która popełnia takie przestępstwo, lub
- (c) grozi, jak to jest przewidziane w prawie wewnętrznym, w celu zmuszenia osoby fizycznej lub prawnej do dokonania lub powstrzymania się od dokonania jakiegokolwiek czynu, popełnieniem jednego z przestępstw wymienionych w ustępie 1 punkty (b) i (c), jeżeli groźba ta może zagrazić bezpieczeństwu stałej platformy”.

W art. 1 Protokołu zaznaczono, że do powyższych przestępstw, jeżeli są popełnione na stałych platformach lub przeciwko stałym platformom umieszczonym na szelfie kontynentalnym, są stosowane *mutatis mutandis* postanowienia m.in. art. 5 Konwencji, w których zobowiązano jej strony do ustalenia właściwych sankcji karnych za powołane przestępstwa, uznając poważny charakter każdego z nich.

⁵⁷³ Oświadczenie Rządowe z dnia 24 października 2001 r. w sprawie mocy obowiązującej Protokołu w sprawie przeciwdziałania bezprawnym czynom przeciwko bezpieczeństwu stałych platform umieszczonych na szelfie kontynentalnym, sporządzonego w Rzymie dnia 10 marca 1988 r. (Dz.U. z 2002 r. Nr 22, poz. 212).

Polski ustawodawca połączył obowiązek penalizacji „piractwa”⁵⁷⁴ zarówno w ruchu wodnym jak i powietrznym w art. 166 KK⁵⁷⁵. O wadze tego przestępstwa świadczy m.in. fakt, że zdecydowano o możliwości pociągnięcia do odpowiedzialności karnej nie tylko sprawcy, który ukończył 17 lat, ale również - na zasadzie art. 10 § 2 KK - nieletniego, który ukończył 15 rok życia, jeżeli okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają, a w szczególności, jeżeli poprzednio stosowane środki wychowawcze lub poprawcze okazały się bezskuteczne.

Zachowanie sprawcy, zgodnie z art. 166 § 1 KK polega na przejściu kontroli nad statkiem wodnym⁵⁷⁶ lub powietrznym poprzez zastosowanie podstępu albo gwałtu na osobie lub groźby bezpośredniego użycia takiego gwałtu. Jeżeli sprawca, działając w ten sposób, sprowadza bezpośrednie niebezpieczeństwo dla życia lub zdrowia wielu osób, wypełnia znamiona typu kwalifikowanego przestępstwa uregulowanego w art. 166 § 2 KK. Natomiast, jeśli następstwem zachowania sprawcy, określonego w art. 166 § 2 KK, jest śmierć człowieka lub ciężki uszczerbek na zdrowiu wielu osób, naraża się on na odpowiedzialność karną z art. 166 § 3 KK, przewidującego kolejny typ kwalifikowany. Zgodnie z art. 168 KK⁵⁷⁷ karalne jest także przygotowanie do przestępstwa „piractwa”.

Zachowanie sprawcze z art. 166 KK odpowiada czynom wskazanym w art. 15 Konwencji z 1958 r., art. 11 ust. 1 Konwencji z 1963 r., art. 1 Konwencji z 1970 r., art. 1 ust. 1 lit. a Konwencji z 1971 r., art. 101 Konwencji z 1982 r., art. 3 ust. 1 lit. a i b oraz art. 3 ust. 2 Konwencji z 1988 r., jak również art. 2 ust. 1 lit. a i b oraz ust. 2 Protokołu dot. bezpieczeństwa stałych platform z 1988 r. Jednak nie wszystkie zachowania sprawcy określone w powołanych konwencjach znalazły odzwierciedlenie w przepisie art. 166 KK.

Odpowiedzialność karną za przestępstwo umieszczania na statku wodnym lub powietrznym urządzenia lub substancji zagrażającej bezpieczeństwu osób lub mieniu

⁵⁷⁴ W literaturze wskazuje się, że nazywanie art. 166 piractwem jest nieprawidłowe. Zob. M. H. Koziński, Piractwo morskie a polskie prawo karne, *Kwartalnik Prawa Publicznego* 11/1/2, s. 274.

⁵⁷⁵ Art. 166 § 1. Kto, stosując podstęp albo gwałt na osobie lub groźbę bezpośredniego użycia takiego gwałtu, przejmuje kontrolę nad statkiem wodnym lub powietrznym, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12. § 2. Kto, działając w sposób określony w § 1, sprowadza bezpośrednie niebezpieczeństwo dla życia lub zdrowia wielu osób, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3. § 3. Jeżeli następstwem czynu określonego w § 2 jest śmierć człowieka lub ciężki uszczerbek na zdrowiu wielu osób, sprawca podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5 albo karze 25 lat pozbawienia wolności.

⁵⁷⁶ Zgodnie z art. 115 § 15 KK, w rozumieniu KK „za statek wodny uważa się także stałą platformę umieszczoną na szelfie kontynentalnym”.

⁵⁷⁷ Art. 168 Kto czyni przygotowania do przestępstwa określonego w art. 163 § 1, art. 165 § 1, art. 166 § 1 lub w art. 167 § 1, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

znacznej wartości przewiduje art. 167 § 1 KK⁵⁷⁸. Na mocy art. 168 KK karalne jest również przygotowanie do popełnienia tego przestępstwa.

W art. 167 § 2 KK⁵⁷⁹ ustawodawca przewidział odpowiedzialność karną za uszkodzanie lub czynienie niezdatnym do użytku urządzenia nawigacyjnego albo uniemożliwienie jego obsługi, jeżeli może to zagrażać bezpieczeństwu osób.

W art. 170 KK⁵⁸⁰ dokonano penalizacji przygotowania do rozbójnictwa morskiego („piractwa”). Przepis ten przewiduje odpowiedzialność karną za uzbrajanie lub przysposabianie statku morskiego przeznaczonego do dokonania na morzu rabunku, lub przyjęcie na takim statku służby.

Niektóre zachowania sprawców wskazane w powołanych konwencjach⁵⁸¹, mogą zostać uznane za wypełniające znamiona przestępstwa z art. 174 KK⁵⁸², polegającego na sprowadzaniu bezpośredniego niebezpieczeństwa katastrofy w ruchu lądowym, wodny lub powietrznym.

Ponadto, czyny wskazane w przepisie art. 1 ust. 1 bis lit. a, wprowadzonym do Konwencji o zwalczaniu bezprawnych czynów skierowanych przeciwko bezpieczeństwu lotnictwa cywilnego Protokołem z 1988 r., w zależności od stanu faktycznego, mogą wypełnić znamiona art. 156 KK (ciężki uszczerbek na zdrowiu), art. 157 KK (inny uszczerbek na zdrowiu) i art. 148 KK (zabójstwo).

Wskazać należy, że powołane regulacje kodeksowe uzupełnia ustawa Prawo lotnicze⁵⁸³. Zgodnie z art. 212 ust. 1, karze pozbawienia wolności do lat 5 podlega, kto: uszkodza lub czyni niezdatnym do użycia lotnisko albo znajdujące się na lotnisku lub poza nim urządzenia służące dla potrzeb ruchu lotniczego (pkt 5); używając jakiegokolwiek urządzenia, substancji lub broni, niszczy lub poważnie uszkodza znajdujące się na lotnisku i niewykonywane operacji lotniczych statki powietrzne albo powoduje przerwę w działalności tego lotniska, zagrażając bezpieczeństwu tego lotniska (pkt 6). Zachowanie przewidziane

⁵⁷⁸ Art. 167 § 1. Kto umieszcza na statku wodnym lub powietrznym urządzenie lub substancję zagrażającą bezpieczeństwu osób lub mieniu znacznej wartości, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

⁵⁷⁹ Art. 167 § 2. Tej samej karze podlega, kto niszczy, uszkodza lub czyni niezdatnym do użytku urządzenie nawigacyjne albo uniemożliwia jego obsługę, jeżeli może to zagrażać bezpieczeństwu osób.

⁵⁸⁰ Art. 170 Kto uzbraja lub przysposabia statek morski przeznaczony do dokonania na morzu rabunku lub na takim statku przyjmuje służbę, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

⁵⁸¹ Np. art. 1 ust. 1 lit. b i e Konwencji z 1971 r., art. 3 ust. 1 lit. c i f Konwencji z 1988 r.

⁵⁸² Art. 174 § 1. Kto sprowadza bezpośrednie niebezpieczeństwo katastrofy w ruchu lądowym, wodnym lub powietrznym, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8. § 2. Jeżeli sprawca działa nieumyślnie, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3

⁵⁸³ Ustawa z dnia 3 lipca 2002 r. – Prawo lotnicze (Dz.U. z 2002 r. Nr 130, poz. 1112 ze zm.).

np. w art. 1 ust. 1 lit. b Konwencji z 1971 r. oraz art. 1 ust. 1 bis lit. b, wprowadzonym do Konwencji o zwalczaniu bezprawnych czynów skierowanych przeciwko bezpieczeństwu lotnictwa cywilnego Protokołem z 1988 r., w zależności od stanu faktycznego, mogą zostać uznane za wypełniające znamiona tychże przepisów.

We wskazanych regulacjach krajowych polski ustawodawca wypełnił zobowiązania wynikające z powołanych konwencji międzynarodowych w zakresie penalizacji piractwa oraz czynów skierowanych przeciwko bezpieczeństwu w ruchu wodnym i powietrznym.

3. Zamach na środowisko – nielegalne postępowanie z odpadami

Postanowienia w zakresie gospodarowania odpadami zawiera Konwencja bazylejska o kontroli transgranicznego przemieszczania i usuwania odpadów niebezpiecznych, sporządzona w Bazylei dnia 22 marca 1989 r.⁵⁸⁴, która weszła w życie dnia 18 czerwca 1992 r.⁵⁸⁵ Już w jej Preambule wyrażono świadomość sygnatariuszy, że transgraniczne przemieszczanie odpadów „z państwa, w którym zostały wytworzone, do jakiegokolwiek innego państwa powinno być dozwolone tylko wówczas, gdy ma miejsce w warunkach nie zagrażających zdrowiu ludzkiemu i środowisku oraz w warunkach zgodnych z postanowieniami” konwencji, oraz przekonanie, że „transgraniczne przemieszczanie odpadów niebezpiecznych i innych odpadów powinno być dozwolone tylko wtedy, gdy transport i docelowe usunięcie takich odpadów są bezpieczne dla środowiska”. Potwierdzono także odpowiedzialność państw za realizację międzynarodowych zobowiązań dotyczących ochrony zdrowia ludzkiego, jak również ochrony i zachowania środowiska, oraz uznano, że w przypadku materialnego naruszenia postanowień konwencji lub jakiegokolwiek jej protokołu zostanie zastosowane właściwe międzynarodowe prawo umów.

Pojęcie „odpadów” zdefiniowano w art. 2 ust. 1 Konwencji jako „substancje lub przedmioty, które są usuwane lub których usuwanie zamierza się przeprowadzić albo których usuwanie jest wymagane z mocy przepisów prawa krajowego”. Pojęcia „odpadów

⁵⁸⁴ Dz.U. z 1995 r. Nr 19, poz. 88.

⁵⁸⁵ Oświadczenie Rządu z dnia 30 czerwca 1994 r. w sprawie ratyfikacji przez Rzeczpospolitą Polską Konwencji bazylejskiej o kontroli transgranicznego przemieszczania i usuwania odpadów niebezpiecznych, sporządzonej w Bazylei dnia 22 marca 1989 r. (Dz.U. z 1995 r. Nr 19, poz. 89).

niebezpiecznych” i „innych odpadów” zdefiniowano w art. 1 ust. 1⁵⁸⁶ i 2⁵⁸⁷ Konwencji, a ich kategorie zawarto odpowiednio w załącznikach I i II. Listę charakterystyk niebezpieczeństwa zawiera załącznik III.

Zgodnie z definicją zawartą w art. 2 ust. 3 Konwencji pojęcie „transgraniczne przemieszczanie” oznacza „jakiegokolwiek przemieszczanie odpadów niebezpiecznych lub innych odpadów z obszarów znajdujących się pod jurysdykcją krajową jednego państwa do obszarów lub przez obszary znajdujące się pod jurysdykcją innego państwa albo do obszarów lub przez obszary nie znajdujące się pod żadną krajową jurysdykcją jakiegokolwiek państwa, pod warunkiem że w takie przemieszczanie zaangażowane są co najmniej dwa państwa”. Natomiast, zgodnie z definicją zawartą w art. 2 ust. 4, „usuwanie” oznacza „jakąkolwiek działalność wyszczególnioną w załączniku IV⁵⁸⁸”.

Konwencja nakłada na państwa szereg zobowiązań w zakresie wytwarzania, gospodarowania, usuwania i transgranicznego przemieszczania odpadów niebezpiecznych i innych. Przewiduje również regulacje prawnokarne. W myśl art. 4 ust. 3 ruch nielegalnych odpadów niebezpiecznych lub innych stanowi przestępstwo. Strony Konwencji są zobowiązane do podjęcia właściwych środków prawnych w celu wdrożenia i egzekwowania jej postanowień, w tym środków karnych w przypadku ich pogwałcenia (art. 4 ust. 4).

W art. 9 zawarto regulacje dotyczące ruchu nielegalnego. Zgodnie z ust. 1 za ruch nielegalny uznawane jest „wszelkie transgraniczne przemieszczanie odpadów niebezpiecznych lub innych odpadów:

- (a) bez zawiadomienia wszystkich państw zainteresowanych zgodnie z postanowieniami [...] konwencji;
- (b) bez zgody wyrażonej w myśl postanowień [...] konwencji przez państwo zainteresowane lub
- (c) na skutek zgody uzyskanej od państw zainteresowanych w wyniku fałszerstwa, błędnej informacji lub oszustwa, lub

⁵⁸⁶ Art. 1 ust. 1 W rozumieniu niniejszej konwencji „odpadami niebezpiecznymi” są następujące odpady podlegające przepływowi transgranicznym: a) odpady należące do którejkolwiek kategorii zawartej w załączniku I, chyba że nie posiadają którejkolwiek z charakterystyk zawartych w załączniku III, oraz b) odpady nie objęte lit. (a), lecz określone lub uznawane za odpady niebezpieczne przez ustawodawstwo krajowe strony eksportującej, importującej lub tranzytowej.

⁵⁸⁷ Art. 1 ust. 2 Odpady należące do którejkolwiek kategorii określonej w załączniku II i będące przedmiotem transgranicznego przemieszczania są w rozumieniu niniejszej konwencji „innymi odpadami”.

⁵⁸⁸ Operacje usuwania odpadów.

- (d) w niezgodności stanu materialnego z dokumentacją, lub
- (e) przy umyślnym usuwaniu (np. zwałce) odpadów niebezpiecznych lub innych odpadów, z pogwałceniem konwencji oraz ogólnych zasad prawa międzynarodowego”.

Zgodnie z ust. 2, „W przypadku transgranicznego przemieszczania odpadów niebezpiecznych lub innych odpadów, uznanego za ruch nielegalny zaistniały w wyniku postępowania eksportera lub wytwórcy, państwo eksportujące ma zapewnić, że dane odpady zostaną:

- (a) zabrane z powrotem przez eksportera lub wytwórcę, lub - jeżeli to konieczne, własnymi siłami państwa - do państwa eksportującego, lub w przypadku niewykonalności,
- (b) usunięte w inny sposób, zgodnie z postanowieniami [...] konwencji,

w ciągu 30 dni od daty poinformowania państwa eksportującego o ruchu nielegalnym, lub w innym terminie uzgodnionym przez państwa zainteresowane; zainteresowane strony mają nie sprzeciwiać się, utrudniać lub przeciwdziałać powrotowi tych odpadów do państwa eksportującego”.

Natomiast, zgodnie z ust. 3, jeżeli ruch nielegalny zaistniał w wyniku działania importera lub usuwającego, państwo importujące ma zapewnić, „aby dane odpady zostały usunięte w sposób bezpieczny dla środowiska przez importera lub usuwającego lub, jeżeli to konieczne, własnymi siłami państwa w ciągu 30 dni od daty otrzymania przez państwo importujące wiadomości o tym ruchu nielegalnym lub w innym terminie uzgodnionym przez państwa zainteresowane”. W tym celu zainteresowane strony mają współpracować, w miarę potrzeb, w celu usunięcia tych odpadów w sposób bezpieczny dla środowiska.

Wreszcie, w sytuacji, gdy odpowiedzialności za ruch nielegalny nie można przypisać „ani eksporterowi, ani wytwórcy, ani importerowi, ani usuwającemu, właściwe zainteresowane strony lub inne strony, mają we współpracy zapewnić, aby dane odpady zostały usunięte, tak szybko, jak to możliwe, w sposób bezpieczny dla środowiska odpowiednio albo w państwie eksportującym, albo w państwie importującym, albo gdzie indziej, gdzie będzie wskazane” (ust. 4).

W ust. 5 strony Konwencji zobowiązano do wprowadzenia odpowiedniego wewnętrznego krajowego ustawodawstwa dla zapobiegania i karania za ruch nielegalny. Mają one także współpracować na rzecz osiągnięcia celów omawianego artykułu.

W polskim KK przepis wypełniający prawnokarne zobowiązania konwencyjne znajduje się w art. 183 KK⁵⁸⁹, kryminalizującym naruszenie przepisów regulujących postępowanie z odpadami. Co warto podkreślić, jest to najbardziej powszechnie przestępstwo przeciwko ochronie środowiska z przestępstw stypizowanych w rozdziale XXII KK⁵⁹⁰. Przepis ten chroni środowisko w zakresie zagrożeń związanych z postępowaniem z odpadami, jego bezpieczeństwo ekologiczne i nienaruszalność, świat roślinny i zwierzęcy, ale także życie i zdrowie ludzkie. Zaznaczyć należy, że przedmiotem ochrony jest „nie tylko stan środowiska w Polsce, ale także stan środowiska w innych państwach, w szczególności odbiorców odpadów wywożonych w sposób bezprawny z Polski”⁵⁹¹. Ponadto, jak wskazuje się w piśmiennictwie, przepis ten chroni również „wiarygodność naszego państwa, jako członka społeczności międzynarodowej, zobowiązanego do przestrzegania przepisów o międzynarodowym przemieszczaniu odpadów [...]”⁵⁹², w tym przepisów Konwencji bazylejskiej.

Pojęcie odpadów zostało zdefiniowane w art. 3 ust. 1 pkt 6 Ustawy z dnia 14 grudnia 2012 r. o odpadach⁵⁹³ i oznacza „każdą substancję lub przedmiot, których posiadacz pozbywa się, zamierza się pozbyć lub do których pozbycia się jest obowiązany”. Natomiast odpady niebezpieczne, zgodnie z art. 3 ust. 4 Ustawy, „oznaczają odpady wykazujące co najmniej jedną

⁵⁸⁹ Art. 183 § 1. Kto wbrew przepisom składa, usuwa, przetwarza, zbiera, dokonuje odzysku, unieszkodliwia albo transportuje odpady lub substancje w takich warunkach lub w taki sposób, że może to zagrazić życiu lub zdrowiu człowieka lub spowodować obniżenie jakości wody, powietrza lub powierzchni ziemi lub zniszczenie w świecie roślinnym lub zwierzęcym, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. § 2. Tej samej karze podlega, kto wbrew przepisom przywozi z zagranicy substancje zagrażające środowisku. § 3. Karze określonej w § 1 podlega, kto wbrew obowiązkowi dopuszcza do popełnienia czynu określonego w § 1, 2 i 4. § 4. Karze określonej w § 1 podlega, kto wbrew przepisom przywozi odpady z zagranicy lub wywozi odpady za granicę. § 5. Kto bez wymaganego zgłoszenia lub zezwolenia, albo wbrew jego warunkom przywozi z zagranicy lub wywozi za granicę odpady niebezpieczne, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8. § 6. Jeżeli sprawca czynu określonego w § 1-5 działa nieumyślnie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

⁵⁹⁰ J. Sobczak, Komentarz do art. 183 KK (w:) R. Stefański, Kodeks karny. Komentarz, wyd. 23, wyd. C.H. Beck, Warszawa 2019, BeckOK, Internetowy System Informatyczny Prawnej Legalis.

⁵⁹¹ Ibidem.

⁵⁹² W. Radecki, Komentarz do art. 183 KK (w:) A. Wąsek, R. Zawłocki (red.), Kodeks karny. Część szczególna. Tom I, wyd. 4, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 782.

⁵⁹³ Dz.U. z 2013 r. poz. 21 ze zm.

spośród właściwości niebezpiecznych”, określonych we wskazanych przepisach prawa unijnego⁵⁹⁴.

W odniesieniu do kar i środków karnych przewidzianych za przestępstwo z art. 183 KK warto zauważyć, że zgodnie z postanowieniami Konwencji, nie jest możliwe orzeczenie przypadku przedmiotów (na podstawie art. 44 KK), gdyż zobowiązuje ona państwo, z którego odpady zostały sprowadzone do ich odebrania, co – jak wskazuje W. Radecki⁵⁹⁵ – należy odczytywać jako sytuację korzystną z punktu widzenia Polski.

Konwencja bazylejska weszła w życie zanim zaczął obowiązywać KK z 1997 r. Przepis art. 183 KK znalazł się w pierwotnej wersji ustawy karnej, niemniej jednak jego treść była wielokrotnie nowelizowana⁵⁹⁶. Wiązało się to z koniecznością wdrożenia do polskiego porządku prawnego postanowień unijnych. Należy jednak podkreślić, że Wspólnota jest stroną Konwencji bazylejskiej od 1994 r.⁵⁹⁷ i regulacje unijne są zgodne z postanowieniami konwencyjnymi. Między innymi w celu dostosowania istniejącego wspólnotowego systemu nadzoru i kontroli przemieszczania odpadów do wymogów Konwencji, Rada ustanowiła przepisy dotyczące ograniczania i kontroli przemieszczania odpadów niebezpiecznych⁵⁹⁸ i zatwierdzała, w imieniu Wspólnoty, zmiany do Konwencji⁵⁹⁹.

4. Zamach na wolność – handel ludźmi

Przeciwdziałanie handlowi ludźmi stanowi jeden z priorytetów społeczności międzynarodowej i jest przedmiotem szeregu regulacji. Celem prawnomiędzynarodowych

⁵⁹⁴ Przepisy rozporządzenia Komisji (UE) nr 1357/2014 z dnia 18 grudnia 2014 r. zastępującego załącznik III do dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/98/WE w sprawie odpadów oraz uchylającej niektóre dyrektywy (Dz.Urz. L 365, 19.12.2014, s. 89 - 96 ze zm.) oraz rozporządzenia Rady (UE) 2017/997 z dnia 8 czerwca 2017 r. zmieniającego załącznik III do dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/98/WE w odniesieniu do niebezpiecznej właściwości HP 14 „Ekotoksyczne” (Dz.Urz. L 150, 14.06.2017, s. 1 - 4).

⁵⁹⁵ W. Radecki, Komentarz..., op. cit., s. 793 – 794.

⁵⁹⁶ Ustawa z dnia 29 czerwca 2007 r. o międzynarodowym przemieszczaniu odpadów (Dz.U. z 2007 r. Nr 124, poz. 859); Ustawa z dnia 25 marca 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2011 r. Nr 94, poz. 549); Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zmianie ustawy o utrzymaniu w czystości i porządku w gminach oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2019 r. poz. 1579).

⁵⁹⁷ Decyzja Rady z dnia 1 lutego 1993 r. w sprawie zawarcia, w imieniu Wspólnoty, Konwencji o kontroli transgranicznego przemieszczania i usuwania odpadów niebezpiecznych (Konwencji bazylejskiej) (93/98/EWG) (Dz.Urz. L 39, 16.2.1993, s. 1 - 2).

⁵⁹⁸ Rozporządzenie Rady (EWG) Nr 259/93 z dnia 1 lutego 1993 r. w sprawie nadzoru i kontroli przesyłania odpadów w obrębie, do Wspólnoty Europejskiej oraz poza jej obszar (Dz.Urz. L 30, 6.2.1993, s. 1- 28); zmienione Rozporządzeniem Rady (WE) Nr 120/97 z dnia 20 stycznia 1997 r. (Dz.Urz. L 22, 24.1.1997, s. 14 - 15).

⁵⁹⁹ Decyzja Rady z dnia 22 września 1997 r. w sprawie zatwierdzenia, w imieniu Wspólnoty, poprawki do Konwencji o kontroli transgranicznego przemieszczania i usuwania odpadów niebezpiecznych (Konwencji bazylejskiej), ustanowionej w decyzji III/1 Konferencji Stron (97/640/WE) (Dz.Urz. L 272, 4.10.1997, s. 45 - 46).

standardów jest, przede wszystkim, umiędzynarodowienie ścigania przestępstwa handlu ludźmi i karania jego sprawców oraz ochrona praw jego ofiar. Polska jest stroną licznych wielostronnych umów międzynarodowych poświęconych kwestii przeciwdziałania handlowi ludźmi i przyjęła na siebie szereg zobowiązań międzynarodowych w tym zakresie.

Walka z handlem ludźmi to okres dopiero XIX i XX w. Początkowo penalizowano tylko niewolnictwo, a sam handel ludźmi stał się przedmiotem regulacji międzynarodowych na początku XX w. Pierwszymi aktami międzynarodowymi poświęconymi tej problematyce były: Międzynarodowe porozumienie dotyczące zwalczania handlu żywym towarem z dnia 18 maja 1904 r., mające na celu zapewnienie „pełnoletnim kobietom oszukiwanym lub zmuszanym, zarówno jak kobietom i dziewczętom małoletnim” skutecznej ochrony przeciwko procederowi „znanemu pod nazwą »Handlu białemi«”; oraz Międzynarodowa konwencja dotycząca zwalczania handlu żywym towarem z dnia 4 maja 1910 r., mająca na celu „uczynić możliwie najskuteczniejszym zwalczanie procederu pod nazwą »handlu żywym towarem«”. Polska do obu aktów przystąpiła dnia 12 stycznia 1921 r.⁶⁰⁰

W art. 23 pkt c Traktatu pokoju między mocarstwami sprzymierzonymi i skojarzonymi i Niemcami z dnia 28 czerwca 1919 r. (Paktu Ligi Narodów)⁶⁰¹, państwa członkowskie LN powierzyły jej „ogólny nadzór nad porozumieniami w sprawie handlu kobietami i dziećmi [...]”. Oba akty (z 1904 r. i 1910 r.) włączono do dorobku prawnego Ligi Narodów (LN) i opublikowano w Serii Traktatów LN⁶⁰².

Pod auspicjami LN, dnia 30 września 1921 r. uchwalono Międzynarodową Konwencję o zwalczaniu handlu kobietami i dziećmi⁶⁰³, aby „zapewnić w sposób bardziej kompletny zwalczanie handlu kobietami i dziećmi”; a dnia 11 października 1933 r. - Konwencję międzynarodową dotyczącą zwalczania handlu kobietami pełnoletnimi⁶⁰⁴. W 1937 r. przygotowano projekt kolejnej konwencji, jednakże ostatecznie nie doszło do jej podpisania.

⁶⁰⁰ Oświadczenie Rządowe z dnia 8 września 1922 r. w przedmiocie przystąpienia Rzeczypospolitej Polskiej do Międzynarodowego Porozumienia z dnia 18 maja 1904 roku i do Międzynarodowej Konwencji z dnia 4 maja 1910 roku, podpisanych w Paryżu, dotyczących zwalczania handlu żywym towarem (Dz.U. z 1922 r. Nr 87, poz. 783).

⁶⁰¹ Dz.U. z 1920 r. Nr 35, poz. 200.

⁶⁰² M. Pawłowski, Międzynarodowe standardy ścigania handlu ludźmi i ochrony jego ofiar, Wydawnictwo Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa 2014, s. 19.

⁶⁰³ Dz.U. z 1925 r. Nr 125, poz. 893. Zob. także Oświadczenie Rządowe z dnia 25 września 1925 r. o złożeniu dokumentu ratyfikacyjnego Międzynarodowej Konwencji o zwalczaniu handlu kobietami i dziećmi, podpisanej w Genewie dnia 30 września 1921 r. (Dz.U. z 1925 r. Nr 125, poz. 894).

⁶⁰⁴ Dz.U. z 1938 r. Nr 7, poz. 37. Zob. także Oświadczenie Rządowe z dnia 29 stycznia 1938 r. w sprawie złożenia przez Polskę i inne państwa dokumentów ratyfikacyjnych oraz zgłoszenia przystąpienia do konwencji

Dnia 20 października 1947 r., ZO ONZ uchwaliło Protokół zmieniający Konwencję z 1921 r. i Konwencję z 1933 r.⁶⁰⁵; a dnia 3 grudnia 1948 r. Protokół zmieniający Międzynarodowe porozumienie dotyczące zwalczania handlu żywym towarem z 1904 r. i Międzynarodową Konwencję dotyczącą zwalczania handlu żywym towarem z 1910 r. (nie ratyfikowany przez Polskę)⁶⁰⁶.

Dnia 2 grudnia 1949 r. ZO ONZ uchwaliło Konwencję w sprawie zwalczania handlu ludźmi i eksploatacji prostytucji⁶⁰⁷. Do podpisu otwarto ją dnia 21 marca 1950 r. w Lake Success, a Polska ratyfikowała Konwencję w 1952 r.⁶⁰⁸ Zgodnie z art. 28 zastąpiła ona postanowienia czterech poprzednich konwencji⁶⁰⁹, których strony stały się jej stronami. Konwencja ujęła handel ludźmi jako zjawisko towarzyszące prostytucji. W Preambule podkreślono, że „prostytucja i towarzyszące jej zło – handel ludźmi w celach prostytucji, są sprzeczne z godnością człowieka oraz zagrażają dobru jednostki, rodziny i społeczeństwa [...]”.

W art. 1 pkt 1 strony Konwencji zgodziły się „ukarać każdego, kto dla zaspokojenia namiętności innej osoby dostarcza, zwabia lub uprowadza w celach prostytucji inną osobę, nawet za jej zgodą”. W myśl art. 3, w zakresie dozwolonym przez prawo krajowe, karane mają być zarówno próby, jak i czynności przygotowawcze do popełnienia powołanego przestępstwa, a w myśl art. 4, również „rozmyślny udział” w tychże czynnościach. Uczestnictwo natomiast, traktowane ma być jako oddzielne przestępstwo, „ilekroć będzie to konieczne dla zapobieżenia bezkarności”.

międzynarodowej z dnia 11 października 1933 r. dotyczącej zwalczania handlu kobietami pełnoletnimi (Dz.U. z 1938 r. Nr 7, poz. 38).

⁶⁰⁵ Protokół o zmianie Konwencji o zwalczaniu handlu kobietami i dziećmi, zawartej w Genewie dnia 30 września 1921 r., oraz Konwencji o zwalczaniu handlu kobietami pełnoletnimi, zawartej w Genewie dnia 11 października 1933 r., podpisany w Lake Success dnia 12 listopada 1947 r. (Dz.U. z 1950 r. Nr 59, poz. 405). Zob. także Oświadczenie Rządowe z dnia 14 czerwca 1951 r. w sprawie ratyfikacji przez Polskę Protokołu o zmianie Konwencji o zwalczaniu handlu kobietami i dziećmi, zawartej w Genewie dnia 30 września 1921 r. oraz Konwencji o zwalczaniu handlu kobietami pełnoletnimi, zawartej w Genewie dnia 11 października 1933 r., podpisanego w Lake Success dnia 12 listopada 1947 r. (Dz.U. z 1951 r. Nr 59, poz. 406).

⁶⁰⁶ Więcej o Protokole: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtmsg_no=VII-6&chapter=7&clang=_en (wrzesień 2019 r.).

⁶⁰⁷ Dz.U. z 1952 r. Nr 41, poz. 278.

⁶⁰⁸ Ustawa z dnia 29 lutego 1952 r. o ratyfikacji otwartej do podpisu w Lake Success dnia 21 marca 1950 r. Konwencji w sprawie zwalczania handlu ludźmi i eksploatacji prostytucji (Dz.U. z 1952 r. Nr 13, poz. 78). Zob. także

⁶⁰⁹ Porozumienia z 1904 r. i Konwencji z 1910 r. (wraz z Protokołem je zmieniającym z 1948 r.), Konwencji z 1921 r. i z 1933 r. (wraz z Protokołem je zmieniającym z 1947 r.).

W art. 11 wyraźnie wskazano, że „Konwencja nie zmienia zasady, że przestępstwa, o których w niej mowa, mają być w każdym kraju określane, ścigane i karane zgodnie z prawem krajowym”.

Konwencja w sprawie wszelkich form dyskryminacji kobiet, przyjęta przez ZO Narodów Zjednoczonych dnia 18 grudnia 1979 r.⁶¹⁰, która – w stosunku do Polski - weszła w życie dnia 3 września 1981 r.⁶¹¹, w art. 6 zobowiązała strony do podjęcia wszelkich stosownych kroków, w tym również ustawodawczych, w celu położenia kresu wszelkim formom handlu kobietami.

W art. 35 Konwencji o prawach dziecka, przyjętej przez ZO Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r.⁶¹², która - w stosunku do Polski - weszła w życie dnia 7 lipca 1991 r.⁶¹³, strony zobowiązały się do podejmowania wszelkich kroków o zasięgu krajowym, dwustronnym i wielostronnym dla przeciwdziałania uprowadzeniom, sprzedaży bądź handlowi dziećmi, dokonywanych dla jakichkolwiek celów i w jakiegokolwiek formie.

Dnia 25 maja 2000 r. przyjęto w Nowym Jorku Protokół fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii⁶¹⁴. Polska ratyfikowała Protokół dnia 31 grudnia 2004 r. i wszedł on w życie dnia 4 marca 2005 r.⁶¹⁵ W art. 1 wprowadzono zakaz handlu dziećmi, rozumianego – zgodnie z art. 2 pkt. a – jako „jakiegokolwiek działanie lub transakcję, w drodze której dziecko przekazywane jest przez jakąkolwiek osobę lub grupę osób innej osobie lub grupie za wynagrodzeniem lub jakąkolwiek inną rekompensatą”.

W kontekście handlu dziećmi, strony zobowiązały się, w art. 3 ust. 1 lit. a, zapewnić, jako minimum, pełne objęcie swoim prawem kryminalnym lub karnym oferowania, dostarczania lub przyjęcia dziecka w jakikolwiek sposób w celu:

- a) seksualnego wykorzystywania dziecka;

⁶¹⁰ Dz.U. z 1982 r. Nr 10, poz. 71.

⁶¹¹ Oświadczenie Rządowe z dnia 26 lutego 1982 r. w sprawie ratyfikacji przez Polską Rzeczpospolitą Ludową Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 18 grudnia 1979 r. (Dz.U. z 1982 r. Nr 10, poz. 72).

⁶¹² Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526.

⁶¹³ Oświadczenie Rządowe z dnia 30 września 1991 r. w sprawie ratyfikacji przez Rzeczpospolitą Polską Konwencji o prawach dziecka, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 527).

⁶¹⁴ Dz.U. z 2007 r. Nr 76, poz. 494.

⁶¹⁵ Oświadczenie Rządowe z dnia 30 listopada 2006 r. w sprawie mocy obowiązującej Protokołu fakultatywnego do Konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii, przyjętego w Nowym Jorku dnia 25 maja 2000 r. (Dz.U. z 2007 r. Nr 76, poz. 495).

- b) przekazania organów dziecka dla zysku;
- c) angażowania dziecka do pracy przymusowej;

oraz nakłaniania w niewłaściwy sposób, jako pośrednik do udzielenia zgody na adopcję dziecka, z naruszeniem stosownych międzynarodowych instrumentów prawnych dotyczących adopcji - bez względu na to, czy przestępstwa takie popełnione zostały w ich kraju, czy też za granicą, przez pojedyncze osoby lub w sposób zorganizowany.

W art. 3 ust. 2 przewidziano karalność także próby popełnienia któregośkolwiek z tych czynów oraz współudziału lub udziału w którymkolwiek z nich. W ust. 3 strony zobowiązały się do wprowadzenia karalności powołanych przestępstw „odpowiednimi sankcjami uwzględniającymi ich niezwykle poważny charakter”.

Dnia 15 listopada 2000 r. ZO ONZ uchwaliło Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej⁶¹⁶ wraz z dwoma uzupełniającymi protokołami, w tym Protokołem I o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi⁶¹⁷, tzw. Konwencję i Protokoły z Palermo. Polska ratyfikowała Konwencję dnia 2 października 2001 r.; weszła ona w życie dnia 29 września 2003 r.⁶¹⁸ Protokół I Polska ratyfikowała dnia 18 sierpnia 2003 r.; wszedł on w życie dnia 25 grudnia 2003 r.⁶¹⁹

Już w Preambule Protokołu zauważono, że „pomimo istnienia szeregu międzynarodowych instrumentów prawnych [...], nie ma instrumentu prawnego o charakterze uniwersalnym, który dotyczyłby wszystkich aspektów handlu ludźmi”. Miał on zatem uzupełnić istniejącą lukę i umożliwić skuteczne zapobieganie temu procederowi i jego zwalczanie. Jako cele Protokołu wskazano:

- a) zapobieganie i zwalczanie handlu ludźmi, ze szczególnym uwzględnieniem handlu kobietami i dziećmi;

⁶¹⁶ Dz.U. z 2005 r. Nr 18, poz. 158.

⁶¹⁷ Dz.U. z 2005 r. Nr 18, poz. 160.

⁶¹⁸ Oświadczenie Rządowe z dnia 27 sierpnia 2004 r. w sprawie mocy obowiązującej Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 r. (Dz.U. z 2005 r. Nr 18, poz. 159).

⁶¹⁹ Oświadczenie Rządowe z dnia 27 sierpnia 2004 r. w sprawie mocy obowiązującej Protokołu o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniającego Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 r. (Dz.U. z 2005 r. Nr 18, poz. 161).

- b) ochronę i pomoc ofiarom takiego handlu, przy pełnym poszanowaniu przysługujących im praw człowieka; oraz
- c) rozwijanie współpracy pomiędzy państwami dla osiągnięcia tych celów.

Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt, iż w art. 3 lit. a Protokołu sformułowano, pierwszą wiążącą i powszechnie uznaną na arenie międzynarodowej, definicję handlu ludźmi, zgodnie z którą, oznacza on „werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osób z zastosowaniem gróźb lub użyciem siły lub też z wykorzystaniem innej formy przymusu, uprowadzenia, oszustwa, wprowadzenia w błąd, nadużycia władzy lub wykorzystania słabości, wręczenia lub przyjęcia płatności lub korzyści dla uzyskania zgody osoby mającej kontrolę nad inną osobą, w celu wykorzystania. Wykorzystanie obejmuje, jako minimum, wykorzystanie prostytutki innych osób lub inne formy wykorzystania seksualnego, pracę i usługi o charakterze przymusowym, niewolnictwo lub praktyki podobne do niewolnictwa, zniewolenie albo usunięcie organów”. Natomiast, zgodnie z regulacją zawartą w art. 3 lit. c, werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie dziecka⁶²⁰ celem jego wykorzystania uznawane jest za „handel ludźmi” nawet wówczas, gdy nie obejmuje żadnej z metod wskazanych powyżej.

Postanowienia w zakresie penalizacji zawarto w art. 5 Protokołu. W ust. 1 strony zobowiązano do uznania handlu ludźmi za przestępstwo w ich porządkach prawnych, jeżeli zostało popełnione umyślnie. W myśl ust. 2 strony mają podjąć działania konieczne dla uznania za przestępstwa:

- a) usiłowania popełnienia przestępstwa handlu ludźmi, z zastrzeżeniem uwzględnienia podstawowych pojęć ich systemu prawnego;
- b) uczestnictwa w charakterze współsprawcy w popełnieniu takiego przestępstwa; oraz
- c) organizowania innych osób lub kierowania innymi osobami w celu popełnienia przestępstwa handlu ludźmi.

Problematyka handlu ludźmi była także szeroko podejmowana na forum Rady Europy. Zwalczenie handlu ludźmi stało się przedmiotem jej zainteresowania w latach 80-tych XX w., a pierwszym dokumentem poświęconym tej kwestii było Zalecenie 1065 (1987) Zgromadzenia

⁶²⁰ Zgodnie z art. 3 lit. d, „dziecko” oznacza osobę, która nie ukończyła osiemnastego roku życia.

Parlamentarnego w sprawie handlu dziećmi i innych form wykorzystywania dzieci⁶²¹. Od tego czasu wydano szereg zaleceń nie tylko w Zgromadzeniu Parlamentarnym, ale także w Komitecie Ministrów, czy w Kongresie Władz Lokalnych i Regionalnych⁶²².

3 maja 2005 r. Komitet Ministrów przyjął Konwencję w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi⁶²³ (tzw. Konwencja warszawska); otwarto ją do podpisu dnia 16 maja 2005 r. W stosunku do Polski weszła ona w życie dnia 1 marca 2009 r.⁶²⁴ Już w Preambule Konwencji podkreślono, że handel ludźmi stanowi naruszenie praw człowieka oraz przestępstwo przeciwko godności i integralności istoty ludzkiej.

Zgodnie z art. 1 ust. 1 celami Konwencji są:

- a) zapobieganie i zwalczanie handlu ludźmi, przy zagwarantowaniu równości płci,
- b) ochrona praw człowieka ofiar handlu, stworzenie całościowego ramowego planu ochrony i pomocy ofiarom oraz świadkom, przy zagwarantowaniu równości płci, jak również zapewnienie skutecznego śledztwa i oskarżenia,
- c) promowanie współpracy międzynarodowej w działaniach przeciwko handlowi ludźmi.

Pojęcie handlu ludźmi zostało zdefiniowane w art. 4 lit. a jako „werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osób, z zastosowaniem groźby lub użyciem siły, bądź innych form przymusu, uprowadzenia, oszustwa, podstęp, nadużycia władzy lub wykorzystania słabości, wręczenia lub przyjęcia płatności lub korzyści dla uzyskania zgody osoby sprawującej kontrolę nad inną osobą, w celu wykorzystania. Wykorzystanie obejmuje, jako minimum, wykorzystywanie prostytutki innych osób, lub inne formy wykorzystywania seksualnego, przymusową pracę lub służbę, niewolnictwo lub praktyki podobne do niewolnictwa, zniewolenie albo usunięcie organów”. Choć w przekładzie na język polski definicja ta różni się nieznacznie od definicji zawartej w Protokole z Palermo, w anglojęzycznych wersjach językowych definicje te są tożsame.

⁶²¹ Dostępne pod adresem: [http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-DocDetails-EN.asp?fileid=15099&lang=EN&search=cmVjb21tZW5kYXRpb24gMTA2NXx0eXBIX3N0cl9lbjpsZWVnbW1lbmRhdGlvbG](http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-DocDetails-EN.asp?fileid=15099&lang=EN&search=cmVjb21tZW5kYXRpb24gMTA2NXx0eXBIX3N0cl9lbjpsZWVnbW1lbmRhdGlvbG (wrzesień 2019 r.)) (wrzesień 2019 r.).

⁶²² Dostępne na oficjalnych stronach internetowych Zgromadzenia Parlamentarnego: <http://www.assembly.coe.int/nw/Home-EN.asp>, Komitetu Ministrów: <http://www.coe.int/en/web/cm> i Kongresu Władz Lokalnych i Regionalnych: http://www.coe.int/t/Congress/default_en.asp (wrzesień 2019 r.).

⁶²³ Dz.U. z 2009 r. Nr 20, poz. 107.

⁶²⁴ Oświadczenie Rządowe z dnia 31 grudnia 2008 r. w sprawie mocy obowiązującej Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi, sporządzonej w Warszawie dnia 16 maja 2005 r. (Dz.U. z 2009 r. Nr 20, poz. 108).

W art. 4 lit. c zawarto regulację, odpowiadającą art. 3 lit. c Protokołu z Palermo, zgodnie z którą, werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie dziecka⁶²⁵ celem jego wykorzystania jest uznawane za handel ludźmi nawet wówczas, gdy nie obejmuje żadnej z metod wymienionych powyżej.

W rozdziale IV Konwencji zawarto obszerne regulacje w zakresie prawa karnego materialnego. W art. 18 strony Konwencji zobowiązały się do podjęcia takich działań, w tym ustawodawczych, jakie mogą okazać się konieczne dla uznania czynów stanowiących handel ludźmi za przestępstwa, jeżeli zostały popełnione umyślnie. Zgodnie z art. 19 strony mają rozważyć uznanie za przestępstwa, zgodnie ze swoim prawem krajowym, korzystania z usług ofiar handlu ludźmi.

W art. 20 zobowiązano strony do uznania za przestępstwa następujących czynów związanych z dokumentami podróży lub tożsamości, jeżeli zostały popełnione umyślnie i w celu umożliwienia handlu ludźmi:

- a) fałszowania dokumentów podróży lub tożsamości,
- b) podrabiania lub dostarczania takich dokumentów,
- c) zatrzymywania, usuwania, ukrywania, uszkodzania lub niszczenia dokumentów podróży należących do innej osoby.

W art. 21 strony Konwencji zobowiązano do podjęcia takich działań, w tym ustawodawczych, jakie mogą okazać się konieczne dla uznania za przestępstwa, popełnionych umyślnie, pomocnictwa lub podżegania do dokonania przestępstwa handlu ludźmi i przestępstw związanych z dokumentami podróży (ust. 1) oraz umyślnego usiłowania przestępstwa handlu ludźmi i przestępstwa fałszowania dokumentów podróży lub tożsamości (ust. 2).

W zakresie sankcji i środków karnych, w art. 23 nałożono na strony obowiązek zapewnienia, że powołane przestępstwa będą „karalne za pomocą skutecznych, proporcjonalnych i odstrasżających sankcji”. W stosunku do przestępstwa handlu ludźmi popełnionego przez osoby fizyczne, sankcje te objąć mają kary pozbawienia wolności, które mogą dać podstawę ekstradycji. Natomiast osoby prawnie podlegać mają skutecznym, proporcjonalnym i odstrasżającym sankcjom lub środkom karnym, w tym karom pieniężnym.

Strony zobowiązano do wprowadzenia regulacji prawnych umożliwiających skonfiskowanie lub pozbawienie w inny sposób narzędzi i korzyści pochodzących z przestępstw

⁶²⁵ Zgodnie z art. 4 lit. d, „dziecko” oznacza osobę, która nie ukończyła osiemnastego roku życia.

określonych w Konwencji, bądź też mienia, którego wartość odpowiada tym korzyściom. Ponadto, zobowiązano strony do podjęcia takich środków ustawodawczych, które umożliwią czasowe lub trwale zamknięcie przedsiębiorstwa, które było używane do prowadzenia handlu ludźmi, nie naruszając przy tym praw osób trzecich działających w dobrej wierze lub dla umożliwienia odmówienia sprawcy, czasowo, bądź trwale, wydania zezwolenia na prowadzenie działalności, przy wykonywaniu której doszło do popełnienia tego przestępstwa.

W art. 24 strony Konwencji zobowiązano do zapewnienia, że następujące okoliczności będą uważane za obciążające przy określaniu wysokości kary za popełnienie czynów uznanych za przestępstwa handlu ludźmi:

- a) przestępstwo w sposób umyślny lub przez rażące niedbalstwo naraziło na niebezpieczeństwo życie ofiary;
- b) przestępstwo zostało popełnione przeciwko dziecku;
- c) przestępstwo zostało popełnione przez urzędnika państwowego przy wykonywaniu obowiązków;
- d) przestępstwo zostało popełnione w ramach działania w zorganizowanej grupie przestępczej.

W art. 26 przewidziano klauzulę niekaralności, w myśl której, strony Konwencji, zgodnie z podstawowymi zasadami swoich wewnętrznych systemów prawnych, mają zapewnić możliwość nie karania ofiar za ich udział w czynach bezprawnych w zakresie, w jakim były do tego zmuszone.

W art. 39 Konwencji podkreślono, że nie narusza ona praw i obowiązków wynikających z Protokołu z Palermo i dąży do wzmocnienia zapewnionej przez niego ochrony oraz rozwoju zawartych w nim standardów.

W prawie wewnętrznym, podobnie jak na forum międzynarodowym, początkowo penalizowane było tylko niewolnictwo. W KK z 1932 r. nie zdefiniowano pojęcia handlu ludźmi i nie przewidziano regulacji wprost się do niego odnoszących. Art. 249 KK⁶²⁶ wspominał jedynie o handlu niewolnikami „lub przedsiębiorstwie z tem związanym”. Niemniej jednak, mając na względzie art. 1 Konwencji z 1910 r., polski ustawodawca w art. 211 KK penalizacją objął handel żywym towarem. Przepis ten, umiejscowiony w rozdziale XXXII zatytułowanym

⁶²⁶ Art. 249 KK „Kto powoduje oddanie innej osoby w stan niewolnictwa, kto uprawia handel niewolnikami lub bierze udział w przedsiębiorstwie, z tem związanem, podlega karze więzienia na czas nie krótszy od lat 5”.

„Nierząd”, brzmiał: „Kto wywozi z kraju inną osobę w celu przeznaczenia jej do uprawiania zawodowego nierządu, podlega karze więzienia do lat 10 i grzywny”. Art. 212 KK przewidywał typ kwalifikowany, jeżeli przestępstwa dopuszczono się „względem własnej żony, dziecka, pasierba, wnuka, osoby oddanej pod nadzór, w opiekę lub na wychowanie, albo względem nieletniego poniżej lat 21”.

Projekt KK z 1956 r.⁶²⁷ nie kryminalizował handlu ludźmi. W Projekcie KK z 1963 r.⁶²⁸ art. 162⁶²⁹ penalizował oddanie innej osoby w niewolnictwa lub w stan jednoznaczny, oraz brane udziału w jakimkolwiek przedsięwzięciu z tym związanym, a art. 163 przewidywał karalność do nich przygotowania. Chociaż tutaj również nie wspomniano wprost o handlu ludźmi, przepisy te umiejscowione były w rozdziale, który – jak podkreślono we Wstępie do Projektu – opierał się na konwencjach międzynarodowych, których PRL jest stroną.

Kryminalizacji handlu ludźmi nie przewidywał również Projekt KK z 1968 r.⁶³⁰ W jego Uzasadnieniu, wśród wymienionych tradycyjnych deliktów *iuris gentium*, które pominięto, znalazł się także handel „żywym towarem” z art. 211 KK. Jak wskazano⁶³¹, „Zamieszczenie tych unormować w Projekcie uznano za zbędne, jako że zjawiska handlu ludźmi [...] nie występują w naszej rzeczywistości”. Niemniej jednak, jak wskazano, ponieważ zaciągnięte przez państwo zobowiązania międzynarodowe wymagały utrzymania tychże deliktów w prawie wewnętrznym, odpowiednie dyspozycje zamieszczone zostały w PWKK.

Art. IX § 1 PWKK stanowił, „Kto dostarcza, zwabia lub uprowadza w celu uprawiania nierządu inną osobę, nawet za jej zgodą, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3. Zgodnie z przepisem § 2 tej samej karze podlegał, kto uprawiał handel kobietami, nawet za ich zgodą, albo dziećmi. W Uzasadnieniu wskazano⁶³², że artykuł ten stanowi wykonanie zobowiązań wynikających z Porozumienia z 1904 r. i Konwencji z 1910 r.,

⁶²⁷ Projekt Kodeksu karnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i przepisy wprowadzające, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1956.

⁶²⁸ Projekt Kodeksu karnego, Komisja Kodyfikacyjna przy Ministrze Sprawiedliwości, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1963.

⁶²⁹ Art. 162 Kto powoduje oddanie innej osoby w stan niewolnictwa lub w stan jednoznaczny albo bierze udział w jakimkolwiek przedsięwzięciu z tym związanym, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3.

⁶³⁰ Projekt Kodeksu karnego oraz Przepisów wprowadzających Kodeks karny, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1968.

⁶³¹ Ibidem, s. 133.

⁶³² Ibidem, s. 191.

zmienionych Protokołem z 1949 r., Konwencji z 1921 r. i Konwencji z 1933 r., zmienionych Protokołem z 1947 r., a także Konwencji z Lake Success.

Z niewielkimi zmianami Projekt uchwalono w 1969 r. i rzeczona regulacja, w identycznym brzmieniu i z taką samą numeracją, została zachowana w PWKK. Jak podkreśla się w literaturze⁶³³, poprzez objęcie penalizacją czynów określonych w art. IX PWKK, ustawodawca wywiązał się z zobowiązań wynikających z Konwencji z Lake Success.

Jak wskazano w Uzasadnieniu projektu KK z 1997r.⁶³⁴, „Dla wypełnienia zobowiązań konwencyjnych projekt wprowadza także typ przestępny dotyczący handlu ludźmi”. Art. 253 § 1, umiejscowiony w rozdziale XXXII zatytułowanym „Przestępstwa przeciwko porządkowi publicznemu”, stanowił: „Kto uprawia handel ludźmi nawet za ich zgodą, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3”. Chociaż w przepisie tym posługiwano się pojęciem handlu ludźmi, w KK pojęcia tego nie zdefiniowano. W opinii A. Sakowicza, przepis ten tylko w pewnym zakresie realizował normy zawarte w traktatach międzynarodowych i, myśląc o *lex ferenda*, Autor ten postulował, aby „po pierwsze, skoncentrować się na wprowadzeniu definicji legalnej »handlu ludźmi«, po wtóre, na sformułowaniu dyspozycji art. 253 § 1 k.k. w sposób bardziej funkcjonalny i odpowiadający potrzebom praktyki, jak i regulacjom ponadpaństwowym, tak aby obejmowała ona również inne zachowania sprawcze, niż te, które noszą znamiona czynności cywilnoprawnych”⁶³⁵.

Przepis art. 253 § 1 nie był jedyną normą prawną traktującą o handlu ludźmi. Zgodnie z art. 204 § 4 KK, umiejscowionym w rozdziale XXV zatytułowanym „Przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności”, karze pozbawienia wolności od roku do lat 10 podlegał, kto zwabiał lub uprowadzał inną osobę w celu uprawiania prostytucji za granicą. A. Sakowicz dostrzega⁶³⁶ nawiązanie regulacji tego przepisu do art. IX § 1 PWKK z 1969 r., ale wskazuje także na „zasadnicze różnice”, tj. fakt pominięcia w art. 204 § 4 KK penalizacji dostarczenia w celu uprawiania nierządu innej osoby, nawet za jej zgodą. W literaturze wskazuje się⁶³⁷,

⁶³³ Zob. np. M. Filar, *Przestępstwa seksualne w polskim prawie karnym*, Wydawnictwo UMK, Toruń 1985, s. 134; A. Sakowicz, *Przestępstwo handlu ludźmi z perspektywy regulacji międzynarodowych*, *Prokuratura i Prawo* 3/2006, s. 55.

⁶³⁴ Uzasadnienie do projektu kodeksu karnego, Komisja ds. reformy prawa karnego, *Wkładka do zeszytu 3/1994 Państwa i Prawa*, Warszawa 1994, s. 82.

⁶³⁵ A. Sakowicz, *op. cit.*, s. 68.

⁶³⁶ *Ibidem*, s. 56.

⁶³⁷ Zob. M. Filar, *op. cit.*, s. 9 i nast.; O. Górniok, *Komentarz do art. 204 KK (w:) O. Górniok, S. Hoc, S. Przyjemski, Kodeks karny. Komentarz. Tom III*, Wydawnictwo ARCHE, Gdańsk 1999, s. 19 i nast.

że indywidualnym przedmiotem ochrony tego przepisu, w związku z wyeliminowaniem wyżej wskazanych znamion przestępstwa, stała się jedynie wolność życia seksualnego. A. Sakowicz słusznie zauważa, że „wykreślenie z treści normy sankcjonowanej opisów: »nawet za jej zgodą« i »dostarczanie« oznacza, że przepis art. 204 § 4 k.k. tylko w pewnym zakresie realizuje umowy międzynarodowe, a w szczególności nie pozostaje w zgodności z Konwencją ONZ w sprawie zwalczania handlu ludźmi i eksploatacji prostytucji”⁶³⁸. Stąd też, Autor ten odrzuca pogląd wyrażany w doktrynie⁶³⁹, iż artykuł ten dostosowywał tekst do zobowiązań wynikających z konwencji.

W doktrynie postulowano wprowadzenie definicji handlu ludźmi do KK, co wynikało m.in. z problemów z interpretacją tego pojęcia czy z kontrowersji odnośnie możliwości bezpośredniego stosowania definicji zawartych w aktach prawa międzynarodowego⁶⁴⁰. Stąd też, w 2010 r. przyjęto nowelizację KK⁶⁴¹, której celem było „uporządkowanie zakresu kryminalizacji niezwykle szkodliwego i rozbudowanego zjawiska handlu ludźmi i potrzeba lepszego dostosowania regulacji polskiej do standardów międzynarodowych ratyfikowanych przez Polskę”⁶⁴². W Uzasadnieniu do projektu ustawy⁶⁴³ wskazano, że jej celem jest m.in. wprowadzenie do KK definicji pojęcia handlu ludźmi, wynikającej z ratyfikowanych przez Polskę: Protokołu z Palermo i Konwencji warszawskiej. Jak podniesiono, „Odwołując się do definicji zawartej w Konwencji warszawskiej, pod pojęciem handlu rozumianym jako obrót [...] kryje się »werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osób«. Słownik współczesnego języka polskiego definiuje: – »werbowanie« jako nakłanianie, –»transport« jako przemieszczanie ludzi lub ładunków na pewną odległość z zastosowaniem środków lokomocji, – »przekazywanie« jako dawanie coś komuś do dalszego dysponowania, – »przechowywanie« jako trzymanie coś gdzieś, składowanie, magazynowanie, przetrzymywanie, oddawanie na przechowanie, przetrzymywanie kogoś, coś w ukryciu przez pewien czas, ukrywanie, zatajanie, chowanie przed kimś, – »przyjmowanie« jako branie tego, co jest dawane, branie kogoś do siebie, zapewnianie schronienia, udostępnianie pomieszczenia, zatrudnianie kogoś, dawanie komuś jakiejś pracy, goszczenie kogoś u siebie. [...] Konwencja

⁶³⁸ A. Sakowicz, op. cit., s. 57.

⁶³⁹ O. Górniok, op. cit., s. 190.

⁶⁴⁰ Zob. F. Radoniewicz, Przemysł przestępstwa handlu ludźmi, Prokuratura i Prawo 10/2011, s. 147 - 150.

⁶⁴¹ Dz.U. z 2010 r. Nr 98, poz. 626.

⁶⁴² S. Hypś, Komentarz do art. 189a (w:) A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), op. cit., s. 1005.

⁶⁴³ Druk Nr 2387, op. cit.

Warszawska jako cel działania sprawcy podaje wykorzystanie ofiary. [...] Kodeks karny w rozdziale XXV opisuje przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, w tym doprowadzenie innej osoby do uprawiania prostytucji (art. 203) czy rozpowszechnianie pornografii (art. 202). Konsekwencją wprowadzenia do Kodeksu karnego definicji handlu ludźmi w projektowanym kształcie jest konieczność uchylecia przepisu art. 204 § 4 K.k., penalizującego zwabienie lub uprowadzenie innej osoby w celu uprawiania prostytucji za granicą. W projekcie przewiduje się wprowadzenie nowego przepisu obejmującego kryminalizację handlu ludźmi, oznaczonego jako art. 189a Kodeksu karnego, a zlokalizowanego w rozdziale XXIII Kodeksu karnego (Przestępstwa przeciwko wolności). Z uwagi na wysoki stopień społecznej szkodliwości handlu ludźmi uzasadnione jest również wprowadzenie karalności przygotowania do popełnienia tego przestępstwa, co przewidziano w § 2 projektowanego art. 189a Kodeksu karnego. W związku z tym uchylono art. 253 Kodeksu karnego [...]

Powołaną nowelizacją do rozdziału XXIII KK zatytułowanego „Przestępstwa przeciwko wolności” wprowadzono nowy przepis obejmujący kryminalizację handlu ludźmi, oznaczony jako art. 189a, w następującym brzmieniu: „§ 1. Kto dopuszcza się handlu ludźmi, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3. § 2. Kto czyni przygotowania do popełnienia przestępstwa określonego w § 1, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5”. Uchylono art. 253 § 1. Znamię czasownikowe „uprawiać” zastąpiono znamieniem „dopuszczać się”, co w opinii F. Radoniewicza⁶⁴⁴ „przesądza, iż już jednokrotne zachowanie sprawcy może zostać uznane za handel ludźmi”. Art. 204 § 4 KK został uchylony, uznano bowiem, że w związku z wprowadzoną ustawową definicją handlu ludźmi, „jego rolę w zupełności przejął art. 189a”⁶⁴⁵. Zmiana kodeksowego umiejscowienia przestępstwa przysłużyła się właściwшему określeniu dobra rodzajowego; wcześniejsze umiejscowienie było wielokrotnie w doktrynie krytykowane⁶⁴⁶.

Do KK, w art. 115 § 22, wprowadzono definicję handlu ludźmi, w następującym brzmieniu: „Handlem ludźmi jest werbowanie, transport, dostarczanie, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osoby z zastosowaniem:

- 1) przemocy lub groźby bezprawnej,

⁶⁴⁴ F. Radoniewicz, op. cit., s. 150.

⁶⁴⁵ M. Mozgawa, op. cit., s. 408.

⁶⁴⁶ S. Hyps, op. cit., s. 1006.

- 2) uprowadzenia,
- 3) podstępu,
- 4) wprowadzenia w błąd albo wyzyskania błędu lub niezdolności do należytego pojmowania przedsiębranego działania,
- 5) nadużycia stosunku zależności, wykorzystania krytycznego położenia lub stanu bezradności,
- 6) udzielenia albo przyjęcia korzyści majątkowej lub osobistej albo jej obietnicy osobie sprawującej opiekę lub nadzór nad inną osobą

– w celu jej wykorzystania, nawet za jej zgodą, w szczególności w prostytucji, pornografii lub innych formach seksualnego wykorzystania, w pracy lub usługach o charakterze przymusowym, w żebractwie, w niewolnictwie lub innych formach wykorzystania poniżających godność człowieka albo w celu pozyskania komórek, tkanek lub narządów wbrew przepisom ustawy. Jeżeli zachowanie sprawcy dotyczy małoletniego, stanowi ono handel ludźmi, nawet gdy nie zostały użyte metody lub środki wymienione w pkt 1 – 6”. Tym samym uzupełniono dotychczas istniejącą lukę w prawie karnym. Sformułowana definicja odwzorowuje pojęcie handlu ludźmi zawarte w dokumentach międzynarodowych (Protokole z Palermo i Konwencji warszawskiej). T. Oczkowski zauważa⁶⁴⁷, że „implementacja tej definicji do polskiego prawa karnego była słusznym krokiem, gdyż jej kazuistyczny charakter ułatwia wykładnię znamion czynu zabronionego z art. 189a”.

W odniesieniu do zobowiązania wynikającego z art. 3 ust. 1 lit. a Protokołu z 2000 r., przewidującego obowiązek penalizacji, w kontekście handlu dziećmi, nakłaniania w niewłaściwy sposób, jako pośrednik, do udzielenia zgody na adopcję dziecka, z naruszeniem stosownych międzynarodowych instrumentów prawnych dotyczących adopcji⁶⁴⁸, wskazać należy, iż polski ustawodawca przewidywał karalność zajmowania się organizowaniem adopcji dzieci wbrew przepisom ustawy, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej w § 2 art. 253. W projekcie ustawy⁶⁴⁹ wprowadzającym art. 189a i definicję handlu ludźmi w art. 115 § 22, przepis ten znalazł się jako § 3 art. 189a. Jednak podczas prac w komisjach postanowiono

⁶⁴⁷ T. Oczkowski, Komentarz do art. 115 KK (w:) V. Konarska-Wrzosek (red.), Kodeks karny. Komentarz, Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska SA, Warszawa 2016, s. 609.

⁶⁴⁸ O adopcji traktuje także art. 21 Konwencji o prawach dziecka z 1989 r., w którym strony zobowiązały się m.in. „podejmować wszelkie właściwe kroki dla zapewnienia, aby w przypadku adopcji do innego kraju osoby w niej zaangażowane nie uzyskały z tego powodu niestosownych korzyści finansowych”.

⁶⁴⁹ Przywoływany Druk Nr 2387.

wyłączyć go do odrębnego artykułu i w takiej formie został w 2010 r. uchwalony jako art. 211a KK⁶⁵⁰. Nowelizacją z 2019 r.⁶⁵¹ dotychczasową treść przepisu ujęto w § 1, a artykuł uzupełniono o § 2⁶⁵² i § 3⁶⁵³. Ponadto, w art. 115 § 22a KK, tuż za definicją handlu ludźmi, wprowadzono definicję legalną adopcji, zgodnie z którą „Adopcją jest nabycie władzy rodzicielskiej nad dzieckiem przez inną osobę niż ta, od której dziecko pochodzi”. W Uzasadnieniu do projektu ustawy podniesiono, że „Projekt ma na celu spenalizowanie nielegalnych lub przeprowadzonych z obejściem prawa adopcji dzieci. Obecne rozwiązania prawne niedostatecznie chronią dzieci przed groźbą dostania się w niepowołane ręce. Odpowiedzialność karna grozi dziś jedynie za organizowanie nielegalnych adopcji na szeroką skalę (art. 211a Kodeksu karnego). [...] Według szacunkowych ocen w Polsce może dochodzić rocznie nawet do 2 tys. przypadków handlu dziećmi, przy około 3 tys. legalnych adopcji. [...] Powyższe względy wskazują na istnienie realnej potrzeby spenalizowania zachowań, których przedmiotem jest wyrażenie zgody na uzyskanie władzy rodzicielskiej nad dzieckiem przez osobę niebędącą jego biologicznym rodzicem, poprzez zatajenie istotnych okoliczności związanych z osiągnięciem korzyści majątkowej lub osobistej przed sądem orzekającym w sprawach o przysposobienie albo poprzez obejście tego postępowania i zastosowanie innych instytucji prawnych prowadzących do tego skutku. W istocie bowiem zachowania te należy traktować jako handel dziećmi, najczęściej bez oglądania się na dobro dziecka, który ma odbywać się na obrzeżu, a bardzo często nawet poza sferą świadomości organów państwa powołanych do troski o dobro dziecka, zapewnienie mu należytej opieki i poszanowania jego praw. Czyny te charakteryzują się wysoką społeczną szkodliwością i skuteczna walka z nimi nie jest możliwa na gruncie instrumentów prawa rodzinnego i administracyjnego. Instrumenty te nie są bowiem w stanie zniechęcić potencjalnych sprawców do kontynuowania tego wysoce dochodowego procederu, szczególnie że często zaangażowani są w jego realizację biologiczni

⁶⁵⁰ Art. 211a Kto, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, zajmuje się organizowaniem adopcji dzieci wbrew przepisom ustawy, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

⁶⁵¹ Ustawa z dnia 16 października 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2019 r. poz. 2128).

⁶⁵² Art. 211 a § 2. Tej samej karze podlega, kto, będąc osobą, której przysługuje władza rodzicielska nad dzieckiem, wyraża zgodę na adopcję tego dziecka przez inną osobę: 1) w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej, zatajając ten cel przed sądem orzekającym w postępowaniu w sprawie o przysposobienie, a w przypadku wyrażenia przez rodzica zgody na przysposobienie dziecka w przyszłości bez wskazania osoby przysposabiającego – przed sądem przyjmującym oświadczenie o wyrażeniu tej zgody, 2) z pominięciem postępowania w sprawie o przysposobienie.

⁶⁵³ Art. 211a § 3. Tej samej karze podlega, kto wyraża zgodę na adopcję dziecka przez siebie w warunkach, o których mowa w § 2.

rodzice dzieci”. Zwrócono uwagę na konieczność uporządkowania kwestii terminologicznych i wskazano, że „Kodeks karny [...] posługuje się już w aktualnie obowiązującym art. 211a terminem „adopcja”. Termin ten nie został zdefiniowany w ustawodawstwie, nie posługuje się nim również Kodeks rodzinny i opiekuńczy. [...] Proponuje się zatem wprowadzenie w art. 115 KK definicji legalnej terminu »adopcja«. Z uwagi na jego normatywne niedookreślenie i przyjęte znaczenie doktrynalne na gruncie prawa rodzinnego wydaje się celowe stworzenie autonomicznej projektującej definicji na potrzeby prawa karnego, która uwzględniałaby wszelkie możliwe zastosowania w tym zakresie, również wynikające z innych aktów prawnych. W szczególności można tu wskazać na akty prawa międzynarodowego, w których termin »adopcja« jest użyty w szerokim znaczeniu, np. w art. 3 Protokołu fakultatywnego do Konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii [...]. Definicja ta uwzględniałaby również pożądane znaczenie tego terminu, przyjęte w art. 211a KK w aktualnie obowiązującym brzmieniu. Przepis ten znajduje bowiem swoje źródło w uregulowaniach prawa międzynarodowego, a w szczególności art. 11 Konwencji o prawach dziecka [...]”. W Polsce legalne przeprowadzenie adopcji regulują przepisy art. 114 – 127 Ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy⁶⁵⁴.

Wracając do problematyki handlu ludźmi wskazać należy, że jeszcze w 2017 r. trwały prace nad prezydenckim projektem ustawy o zmianie ustawy Kodeks karny oraz ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich⁶⁵⁵, mającym na celu m.in. zmianę art. 189a KK. Po § 1 proponowano dodać § 1a w brzmieniu: „Jeżeli czyn określony w § 1 dotyczy małoletniego poniżej lat 15, sprawca podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5.”; a znamiona karalnego przygotowania opisane w § 2 miały zostać uzupełnione o przestępstwo określone w § 1a. W Uzasadnieniu do projektowanych zmian podkreślono, że Polska jest stroną Konwencji z 1921 r., której art. 2 stanowi, iż jej strony „zgadzają się powziąć wszelkie środki w celu ścigania karaniami osobników, zajmujących się handlem dziećmi obu płci”; przywołano także podobne postanowienia zawarte w Protokole fakultatywnym do Konwencji o prawach dziecka z 2000 r. oraz w Protokole z Palermo. Jak podniesiono, „W obecnie obowiązującym stanie prawnym, zachowanie sprawcy polegające na handlu osobami małoletnimi poniżej lat 15 wyczerpuje znamiona typu podstawowego przestępstwa określonego w § 1, zagrożonego karą

⁶⁵⁴ Dz.U. z 1964 r. Nr 9, poz. 59 ze zm.

⁶⁵⁵ Prezydencki projekt ustawy z dnia 5 września 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, VIII Kadencja, Druk Nr 846.

pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3. Projekt przedkładany przez Prezydenta RP ma na celu intensyfikację ochrony małoletnich przed zjawiskiem handlu ludźmi. [...] typ czynu zabronionego uregulowany w art. 189a k.k. charakteryzuje się wysokim poziomem społecznej szkodliwości. Jeżeli przestępstwo dotyka małoletniego poniżej lat 15, prezentuje ono jeszcze wyższy poziom karygodności, co musi znaleźć odzwierciedlenie w sankcji karnej. Wobec tego proponuje się dodanie § 1a wprowadzającego typ kwalifikowany dopuszczenia się handlu ludźmi dotyczącego małoletniego poniżej lat 15 oraz obwarowanie go sankcją kary pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5”.

Dnia 21 października 2016 r. odbyło się I czytanie projektu na posiedzeniu Sejmu, skierowano go do Komisji Nadzwyczajnej do spraw zmian w kodyfikacjach. W sprawozdaniu Podkomisji Stałej do spraw nowelizacji prawa karnego z 14 grudnia 2016 r., proponowane zmiany art. 189a były jeszcze uwzględnione. Jednak już w Sprawozdaniu Komisji Nadzwyczajnej do spraw zmian kodyfikacyjnych z dnia 26 stycznia 2017 r., w którym wniosła ona o uchwalenie projektu ustawy, projekt ten nie zawierał przedmiotowych zmian. Ustawa została uchwalona na posiedzeniu Sejmu dnia 24 lutego 2017 r.

W literaturze wskazuje się na niedociągnięcia obowiązujących regulacji. Jeszcze w Opinii w sprawie projektu ustawy W. Wróbel podniósł⁶⁵⁶, że definicja handlu ludźmi z art. 115 § 22 „może prowadzić do zawężenia dotychczasowego zakresu karalności”. Dlatego też za uzasadnione uważał wprowadzenie zwrotu „w szczególności” przed wyliczeniem form handlu ludźmi. J. Bojarski i O. Górniok zwracają uwagę⁶⁵⁷, że w związku z faktem, iż ustawodawca postanowił nie wprowadzać sugerowanego sformułowania „w szczególności”, katalog zawarty w art. 115 § 22 pkt 1 – 6 jest wyczerpujący i za handel ludźmi mogą być uznane tylko i wyłącznie czynności sprawcze w nim wskazane. M. Mozgawa fakt ten uznaje⁶⁵⁸ za „niewątpliwy mankament” wprowadzonej definicji. Jak wskazano w Opinii Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego⁶⁵⁹, zaaprobowanie definicji z art. 115 § 22 stanowi ograniczenie

⁶⁵⁶ W. Wróbel, Opinia z dnia 20 stycznia 2001 r. w sprawie rządowego projektu ustawy z dnia 23 września 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz ustawy o Policji, VI Kadencja, Druk Nr 2387.

⁶⁵⁷ J. Bojarski J., O. Górniok, Komentarz do art. 115 KK (w:) M. Filar (red.), Kodeks karny. Komentarz, wyd. 5, Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska SA, Warszawa 2016, s. 839.

⁶⁵⁸ M. Mozgawa, Komentarz do art. 189a KK (w:) M. Mozgawa (red.), Kodeks karny. Komentarz, wyd. VII, Wydawnictwo Wolters Kluwer SA, Warszawa 2015, s. 502.

⁶⁵⁹ Opinia Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego do projektu ustawy z dnia 23 września 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz ustawy o Policji, VI Kadencja, Druk Nr 2387.

zakresu penalizacji czynów uznawanych za handel ludźmi na podstawie poprzedniego art. 253 KK. Komisja postulowała usunięcie z definicji egzemplifikacji metod i środków działania. Postulat ten poparli J. Bojarski i O. Górniok⁶⁶⁰, w opinii których „pójście drogą wskazaną przez Komisję doprowadziłoby do stworzenia syntetycznej definicji, byłoby zgodne z polską tradycją tworzenia syntetycznych przepisów prawa karnego. Zamiast tego art. 115 § 22 jest wzorowany na konwencjach międzynarodowych, często tworzonych najpierw w języku angielskim, a następnie tłumaczonych, co powoduje tworzenie kazuistycznych definicji zawierających wiele kolejno po sobie występujących wyrazów bliskoznacznych”. Niemniej jednak, w Opinii Komisji podkreślono, że definicja z art. 115 § 22 jest ściśle wzorowana na definicji zawartej w Protokole z Palermo, czy Konwencji warszawskiej, stąd też jest zgodna z zobowiązaniami międzynarodowymi Polski.

Odnosnie zobowiązania do penalizacji czynów związanych z dokumentami podróży lub tożsamości, wyrażonego w art. 20 Konwencji warszawskiej, należy wskazać, iż nie stanowią one zamachów na wolność, a zamachy na wiarygodność dokumentów. Ustawodawca czyny te objął karalnością, a krajowe regulacje prawnokarne w tym zakresie omówione zostaną w paragrafie 10.2. niniejszego rozdziału rozprawy.

Polska, będąc stroną wielu aktów prawnych przyjmowanych w ramach powszechnych i regionalnych międzyrządowych organizacji międzynarodowych, przyjęła na siebie szereg zobowiązań w zakresie zwalczania handlu ludźmi. Wraz z przyjmowaniem kolejnych regulacji międzynarodowych, zmianie ulegały wewnętrzne przepisy traktujące o problematyce kryminalizacji przestępstwa handlu ludźmi. I chociaż w doktrynie wskazuje się na szereg niedociągnięć obecnych regulacji i postuluje wprowadzenie zmian, kodeksowa definicja handlu ludźmi jest ściśle wzorowana na definicjach zawartych w aktach prawnomiędzynarodowych i jest zgodna z zobowiązaniami międzynarodowymi nałożonymi w wiążących Polskę aktach prawa międzynarodowego.

5. Zamachy na wolność seksualną i obyczajność

Konieczność ochrony wolności człowieka w zakresie jego intymnej sfery życia wynika z przyrodzonej i niezbywalnej godności człowieka. Wolność seksualna, jak wskazuje się w literaturze, „obejmuje przede wszystkim prawo do samostanowienia w zakresie decydowania

⁶⁶⁰ J. Bojarski, O. Górniok, op. cit., s. 840.

o swoim postępowaniu i podejmowaniu decyzji co do własnych zachowań seksualnych”⁶⁶¹. W zakresie tzw. przestępstw seksualnych, SN wielokrotnie wyrażał pogląd⁶⁶², że są to przestępstwa o poważnym stopniu społecznego niebezpieczeństwa i godzą w wolność człowieka w zakresie najbardziej intymnej sfery jego życia, a przedmiotem ochrony karnoprawnej jest wolność dysponowania własną osobą w sferze życia seksualnego. W Wyroku II KR 66/75⁶⁶³ SN wyraźnie wskazał, że „przestępstwo zgwałcenia jest przestępstwem przeciwko wolności i godzi przede wszystkim w prawo jednostki do swobodnego dysponowania swoim życiem seksualnym [...]”.

Jednak to prawo do samostanowienia nie ma charakteru bezwzględny⁶⁶⁴. W zakresie zachowań seksualnych, obok wolności seksualnej, ustawodawca przewiduje także ochronę obyczajności. Zgodnie z Uchwałą SN⁶⁶⁵, oznacza ona „podstawowe moralne zasady współżycia społecznego w zakresie przeżyć, kontaktów i związków seksualnych”. W literaturze podnosi się⁶⁶⁶, że „Ochrona obyczajności znajduje [...] uzasadnienie z jednej strony w potrzebie wyznaczania standardu postępowania człowieka korzystnego z punktu widzenia życia społecznego [...], z drugiej natomiast – w potrzebie ochrony podmiotów słabszych, które nie są w stanie w pełni świadomie podejmować decyzji co do własnego życia płciowego [...]”. W Uzasadnieniu do rządowego projektu obecnie obowiązującego KK podkreślono⁶⁶⁷, że wolność seksualna i obyczajność, jako dobra prawne, „są najczęściej atakowane łącznie”.

Szereg norm konwencyjnych nakłada na państwa obowiązek penalizacji czynów godzących w wolność seksualną i obyczajność.

⁶⁶¹ S. Hyps, Komentarz do Rozdziału XXV KK (w:) A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), op. cit., s. 1045.

⁶⁶² Zob. np. Uchwała Połączonych Izb Karnej i Wojskowej Sądu Najwyższego z dnia 21 grudnia 1972 r., VI KZP 64/72; Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 25 stycznia 1971 r., I KR 219/70; Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 10 marca 1976 r., IV KR 3/76.

⁶⁶³ Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 3 lipca 1975 r., II KR 66/75.

⁶⁶⁴ S. Hyps, Komentarz do Rozdziału XXV KK (w:) A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), op. cit., s. 1045.

⁶⁶⁵ Uchwała Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 13 kwietnia 1977 r., VII KZP 30/76.

⁶⁶⁶ S. Hyps, Komentarz do Rozdziału XXV KK (w:) A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), op. cit., s. 1064

⁶⁶⁷ Uzasadnienie rządowego projektu nowego kodeksu karnego (w:) Nowe kodeksy karne – z 1997 r. z uzasadnieniami, Wydawnictwo Prawnicze Sp. z o.o., Warszawa 1997, s. 196 - 197.

5.1. Wykorzystanie seksualne małoletnich

Potrzeba otoczenia małoletnich szczególną troską została wyrażona w wielu dokumentach międzynarodowych⁶⁶⁸. Problem wykorzystywania seksualnego dzieci określa się w literaturze⁶⁶⁹ jako jedno „z najpoważniejszych zagadnień współczesnego prawa karnego”. Ochronę małoletnich przed wykorzystaniem seksualnym przewidziano w Konwencji o prawach dziecka z 1989 r.⁶⁷⁰ W jej art. 34 państwa zobowiązały się „do ochrony dzieci przed wszelkimi formami wyzysku seksualnego i nadużyć seksualnych”. Aby ten cel osiągnąć, strony Konwencji zobowiązały się podjąć „w szczególności wszelkie właściwe kroki o zasięgu krajowym, dwustronnym i wielostronnym dla przeciwdziałania:

- a. nakłanianiu lub zmuszaniu dziecka do jakichkolwiek nielegalnych działań seksualnych;
- b. wykorzystywaniu dzieci do prostytucji lub innych nielegalnych praktyk seksualnych;
- c. wykorzystywaniu dzieci w pornograficznych przedstawieniach i materiałach”.

Konwencja, w art. 1, definiuje „dziecko” jako „każdą istotę ludzką w wieku poniżej osiemnastu lat, chyba że zgodnie z prawem odnoszącym się do dziecka uzyska ono wcześniej pełnoletność”.

Aktem międzynarodowym w całości poświęconym rzeczonyj problematyce jest Konwencja Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych, sporządzona w Lanzarote dnia 25 października 2007 r.⁶⁷¹ (Konwencja z Lanzarote). W stosunku do Polski weszła w życie dnia 1 czerwca 2015 r.⁶⁷² W Preambule podkreślono, że seksualne wykorzystywanie dzieci i wszelkie formy niegodziwego ich traktowania w celach seksualnych „mają destrukcyjny wpływ na zdrowie dziecka i jego rozwój psychospołeczny”. Zwrócono także uwagę na fakt, że zjawiska te przybrały „niepokojące rozmiary, tak na szczeblu krajowym, jak i międzynarodowym”, a „zwalczanie [...] seksualnego wykorzystywania dzieci i niegodziwego

⁶⁶⁸ W tym zakresie zob. np. P. J. Jaros, *Prawa dziecka. Dokumenty Rady Europy*, Wydawnictwo Biuro Rzecznika Praw Dziecka, Warszawa 2013; idem, M. Michalak, *Prawa dziecka. Dokumenty Organizacji Narodów Zjednoczonych*, Wydawnictwo Biuro Rzecznika Praw Dziecka, Warszawa 2015.

⁶⁶⁹ Zob. np. S. Hypś, *Komentarz do art. 200 KK (w:) A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), op. cit.*, s. 1064.

⁶⁷⁰ Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526.

⁶⁷¹ Dz.U. z 2015 r. poz. 608.

⁶⁷² Oświadczenie Rządowe z dnia 25 marca 2015 r. w sprawie mocy obowiązującej Konwencji Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych, sporządzonej w Lanzarote dnia 25 października 2007 r. (Dz.U. z 2015 r. poz. 609).

traktowania dzieci w celach seksualnych wymaga współpracy na szczeblu międzynarodowym”.

Stąd, w myśl art. 1 ust. 1, Konwencja ma na celu:

- a. zapobieganie i zwalczanie seksualnego wykorzystywania dzieci i niegodziwego traktowania dzieci w celach seksualnych;
- b. ochronę praw dzieci będących ofiarami seksualnego wykorzystywania i niegodziwego traktowania w celach seksualnych; oraz
- c. promowanie krajowej i międzynarodowej współpracy przeciwko seksualnemu wykorzystywaniu dzieci i niegodziwemu traktowaniu dzieci w celach seksualnych.

W art. 3 lit. a Konwencja definiuje „dziecko” jako „każdą osobę poniżej 18 roku życia”.

Natomiast „seksualne wykorzystywanie dzieci oraz niegodziwe traktowanie dzieci w celach seksualnych”, zgodnie art. 3 lit. b, „obejmuje zachowania, o których mowa w art. 18 – 23 Konwencji⁶⁷³”.

Regulacje w zakresie penalizacji wykorzystania seksualnego zawiera art. 18 Konwencji. W ust. 1 strony zobowiązały się przyjąć konieczne środki, w tym ustawodawcze, „w celu zapewnienia karalności zachowania umyślnego polegającego na:

- a. uczestnictwie w czynnościach seksualnych z udziałem dziecka, które zgodnie z prawem krajowym nie osiągnęło wieku umożliwiającego mu wyrażenie zgody na podejmowanie czynności seksualnych;
- b. uczestnictwie w czynnościach seksualnych z udziałem dziecka w przypadku:
 - zastosowania przymusu, siły, groźby lub
 - nadużycia zaufania, władzy lub wpływu na dziecko, w tym w ramach rodziny lub
 - nadużycia szczególnej sytuacji ofiary, zwłaszcza jej ułomności fizycznej lub psychicznej lub zależności”.

Przy czym, zgodnie z ust. 2, każde państwo ma ustalić „dolną granicę wieku dziecka, poniżej której istnieje zakaz uczestnictwa w czynnościach seksualnych z jego udziałem”.

W art. 18 ust. 3 podkreślono, że celem przepisu „nie jest uregulowanie czynności seksualnych pomiędzy nieletnimi, podejmowanych za obopólną zgodą”.

⁶⁷³ Art. 18 – Wykorzystanie seksualne; art. 19 – Przepęstwa dotyczące dziecięcej prostytutki; art. 20 – Przepęstwa dotyczące pornografii dziecięcej; art. 21 – Przepęstwa dotyczące udziału dziecka w prezentacjach pornograficznych; art. 22 – Demoralizacja dzieci; art. 23 – Nagabywanie dzieci dla celów seksualnych.

W art. 22 Konwencji, strony zobowiązały się do przyjęcia koniecznych środków ustawodawczych i innych „w celu zapewnienia karalności umyślnego powodowania sytuacji w celach seksualnych, w której dziecko, [...] jest świadkiem obcowania seksualnego lub czynności seksualnych, nawet jeżeli nie jest zmuszone do uczestniczenia w nich”.

W art. 24 Konwencji państwa zobowiązały się do przyjęcia koniecznych środków ustawodawczych lub innych w celu zapewnienia karalności umyślnego zachowania polegającego na pomocnictwie w popełnieniu lub podżeganiu do popełnienia rzeczonych przestępstw (ust. 1), oraz na usiłowaniu ich popełnienia (ust. 2).

W zakresie sankcji, w art. 27 strony Konwencji zobowiązały się do zapewnienia, że rzeczone przestępstwa będą podlegały „efektywnym, proporcjonalnym i odstrasającym sankcjom”, wśród których „powinna znaleźć się kara pozbawienia wolności w wymiarze, który pozwala na wszczęcie i przeprowadzenie postępowania ekstradycyjnego”.

W art. 28 strony Konwencji zobowiązały się przyjąć odpowiednie środki, w tym ustawodawcze, „w celu zapewnienia, aby następujące okoliczności, o ile już nie stanowią one znamion przestępstwa, były, zgodnie z prawem krajowym, traktowane jako okoliczności wpływające na zaostrenie wymiaru kary w odniesieniu do przestępstw określonych w [...] Konwencji:

- a. przestępstwo spowodowało znaczny uszczerbek na zdrowiu psychicznym lub fizycznym pokrzywdzonego;
- b. przestępstwo poprzedzone było lub towarzyszyło mu użycie tortur lub poważnej przemocy;
- c. przestępstwo popełniono przeciwko pokrzywdzonemu szczególnie bezbronemu;
- d. przestępstwo popełnił członek rodziny, osoba mieszkająca z dzieckiem lub osoba, która nadużyła przysługującego mu władztwa;
- e. przestępstwo zostało popełnione przez więcej niż jedną osobę działające wspólnie;
- f. przestępstwo zostało popełnione w ramach organizacji przestępczej;
- g. sprawca był już skazany za przestępstwo tego samego rodzaju”.

KK z 1932 r. w art. 203 stanowił: „Kto dopuszcza się czynu nierządowego względem osoby poniżej lat 15 albo osoby, zupełnie lub częściowo pozbawionej zdolności rozpoznania znaczenia czynu lub kierowania swym postępowaniem, podlega karze więzienia do lat 10”. Zakładano wówczas, że małoletni poniżej lat 15, podobnie jak osoba zupełnie lub częściowo

pozbawiona zdolności rozpoznania znaczenia czynu lub kierowania swoim postępowaniem, czyli niepoczytalna, pozbawiony jest zdolności do wyrażenia prawnie skutecznej zgody na współżycie i inne formy aktywności seksualnej, i przyjmowano, że do czynów takich dochodzi zawsze wbrew woli małoletniego⁶⁷⁴. Przy czym K. Sobolewski i A. Laniewski, w komentarzu do tego przepisu zaznaczyli, że „Brak zgody osoby pokrzywdzonej nie jest warunkiem zaistnienia tego przestępstwa. Przestępstwo to zaistnieć może nie tylko w razie zgody, ale nawet w razie zachęty ze strony osób w tym art. wymienionych”⁶⁷⁵.

Przepis ten umiejscowiony został jako pierwszy w rozdziale XXXII KK zatytułowanym „Nierząd”. Jak wskazuje się w literaturze⁶⁷⁶, „Miejsce tego przepisu w systematyce Kodeksu, jak i wysokie zagrożenie karne (kara więzienia do lat 10), identyczne jak przy zgwałceniu [...], świadczy o tym, że do tego typu czynu zabronionego [...] przywiązywano o wiele większą wagę, niż uczynił to ustawodawca w 1969 r., kiedy to art. 176 KK z 1969 r. został umieszczony jako czwarty z kolei i zarazem przedostatni w rozdziale XXIII – »Przestępstwa przeciwko obyczajności«”.

W myśl art. 176 KK z 1969 r., „Kto dopuszcza się czynu lubieżnego względem osoby poniżej lat 15, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10”. SN wskazał⁶⁷⁷, że „Przedmiotem ochrony przewidzianej w art. 176 KK69 jest normalny rozwój psychofizyczny osoby, która nie ukończyła 15 roku życia. Takiemu rozwojowi mogą zagrażać czyny lubieżne. Każde więc działanie podjęte w celu podrażnienia lub zaspokojenia popędu płciowego, skierowane w stosunku do takiej osoby, niezależnie od jej zgody, powoduje odpowiedzialność za taki czyn”. Orzekł⁶⁷⁸ także, że „W razie popełnienia czynów lubieżnych (nierządnych) z osobami nie mającymi ukończonych 15 lat przepis art. 176 KK69 nie wymaga ustalenia po ich stronie braku lub ograniczenia zdolności rozpoznania znaczenia czynu lub pokierowania swym postępowaniem. Przepis ten bowiem zakłada, że osoby, które nie ukończyły 15 lat, nie osiągają jeszcze pełnego rozwoju psychicznego oraz fizycznego, a zatem z reguły mają one wyłączoną lub ograniczoną zdolność rozpoznania znaczenia czynów lubieżnych albo kierowania swym

⁶⁷⁴ J. Makarewicz, op. cit., s. 484.

⁶⁷⁵ K. Sobolewski, A. Laniewski, op. cit., s. 107.

⁶⁷⁶ J. Warylewski, Rozdział IV. Przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności (w:) J. Warylewski (red.), op. cit., s. 809.

⁶⁷⁷ Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 14 lipca 1988 r., II KR 163/88.

⁶⁷⁸ Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 20 marca 1978 r., II KR 37/78.

postępowaniem, i z tej racji ma na względzie ochronę prawidłowego rozwoju moralnego i fizycznego takich osób”.

W obecnie obowiązującym KK przestępstwo obcowania płciowego z małoletnim stypizowano w art. 200. W myśl § 1 karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12 podlega ten, „Kto obcuje płciowo z małoletnim poniżej lat 15 lub dopuszcza się wobec takiej osoby innej czynności seksualnej lub doprowadza ją do poddania się takim czynnościom albo do ich wykonania”. Zgodnie z § 3 karze pozbawienia wolności do lat 3 podlega ten, „Kto małoletniemu poniżej lat 15 prezentuje treści pornograficzne lub udostępnia mu przedmioty mające taki charakter albo rozpowszechnia treści pornograficzne w sposób umożliwiający takiemu małoletniemu zapoznanie się z nimi”. Takiej samej karze podlega ten, „kto w celu swojego zaspokojenia seksualnego lub zaspokojenia seksualnego innej osoby prezentuje małoletniemu poniżej lat 15 wykonanie czynności seksualnej” (§ 4) oraz ten, „kto prowadzi reklamę lub promocję działalności polegającej na rozpowszechnianiu treści pornograficznych w sposób umożliwiający zapoznanie się z nimi małoletniemu poniżej lat 15” (§ 5).

Przepis art. 200 § 1 KK chroni małoletniego nie tylko przed obcowaniem płciowym, ale także przed inną czynnością seksualną. W literaturze wskazuje się⁶⁷⁹, że wprowadza on „bezwzględny zakaz podejmowania jakichkolwiek czynności o charakterze seksualnym wobec dziecka poniżej lat 15”. Jak podkreślił SN⁶⁸⁰, „W odróżnieniu od uregulowań obowiązujących w przypadku innych przestępstw przeciwko wolności seksualnej, znamiona przestępstwa z art. 200 § 1 KK nie opisują sposobów działania, których zastosowanie powoduje penalizację zachowania sprawcy, co upoważnia do wnioskowania, że każde zachowanie bezpośrednio prowadzące do wyczerpania znamion jest już karalne”. Ponadto SN wskazał⁶⁸¹, że „Osoba, która w jeden ze sposobów wskazanych w art. 200 § 1 KK [...], wykorzystuje seksualnie małoletniego, przykładowo, dla jego udręczenia, uzależnienia, z zemsty, dla żartu, czy osiągnięcia korzyści majątkowej, a nie dla własnego zaspokojenia seksualnego, także jest sprawcą opisywanego przestępstwa, gdyż swym zachowaniem godzącym w wolność seksualną pokrzywdzonego, wyczerpuje znamiona tego czynu”.

Art. 200 KK był kilkakrotnie nowelizowany. Początkowo brzmiał: „§ 1. Kto doprowadza małoletniego poniżej lat 15 do obcowania płciowego lub do poddania się innej

⁶⁷⁹ S. Hypś, Komentarz do art. 200 KK (w:) A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), op. cit., s. 1066.

⁶⁸⁰ Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 19 lutego 2009 r., V KK 409/08.

⁶⁸¹ Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 10 października 2007 r., III KK 116/07.

czynności seksualnej albo do wykonania takiej czynności, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10. § 2. Tej samej karze podlega, kto utrwała treści pornograficzne z udziałem takiej osoby”. Nowelizacją z 2004 r.⁶⁸² art. 200 KK otrzymał brzmienie: „Kto obcuje płciowo z małoletnim poniżej lat 15 lub dopuszcza się wobec takiej osoby innej czynności seksualnej lub doprowadza ją do poddania się takim czynnościom albo do ich wykonania, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10”. W Uzasadnieniu do projektu ustawy⁶⁸³ podniesiono, że „Dokonując [...] zmian w treści art. 200 KK przyjęto, że samo obcowanie płciowe z osobą, która nie ukończyła 15 roku życia powinno być czynem karalnym, bez względu na to, od kogo wyszła inicjatywa podjęcia czynności. Uznano natomiast, że czyn karalny utrwalania treści pornograficznych z udziałem osoby małoletniej poniżej lat 15 jest zbliżony do innych przestępstw ujętych w art. 202, stąd jego opis przeniesiono do tego przepisu [...]”. Nowelizacją z 2005 r.⁶⁸⁴ zwiększono wymiar kary, przewidując karę pozbawienia wolności od lat 2 do 12. Do art. 200 KK dodano także § 2 przewidujący taką samą karę temu, „kto w celu zaspokojenia seksualnego prezentuje małoletniemu poniżej lat 15 wykonanie czynności seksualnej”.

Ponadto, tą samą nowelizacją, do art. 199 KK⁶⁸⁵, traktującego o nadużyciu zależności, wprowadzono § 2 w brzmieniu: „Jeżeli czyn określony w § 1 został popełniony na szkodę małoletniego, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5” oraz, szczególnie istotny z perspektywy omawianej problematyki, § 3 w brzmieniu: „Karze określonej w § 2 podlega, kto doprowadza małoletniego do obcowania płciowego lub poddania się innej czynności seksualnej albo do wykonania takiej czynności, nadużywając zaufania lub udzielając mu korzyści majątkowej lub osobistej, albo jej obietnicy”. Dotychczasowa treść art. 199 KK została oznaczona jako § 1. Należy zauważyć, że wprowadzone przepisy dotyczą każdego małoletniego, który nie ukończył 18 roku życia. Słusznie podnosi J. Warylewski⁶⁸⁶, że „W praktyce, w większości przypadków, z wyłączeniem małoletnich, którzy ukończyli 15

⁶⁸² Ustawa z dnia 18 marca 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz ustawy – Kodeks wykroczeń (Dz.U. z 2004 r. Nr 69, poz. 626).

⁶⁸³ Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy z dnia 19 września 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz ustawy – Kodeks wykroczeń, IV kadencja, Druk Nr 2031.

⁶⁸⁴ Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego i ustawy – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 2005 r. Nr 163 poz. 1363).

⁶⁸⁵ Art. 199 Kto, przez nadużycie stosunku zależności lub wykorzystanie krytycznego położenia, doprowadza inną osobę do obcowania płciowego lub do poddania się innej czynności seksualnej albo do wykonania takiej czynności, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

⁶⁸⁶ J. Warylewski, Komentarz do art. 199 KK (w:) R. Stefański (red.), Kodeks karny. Komentarz, wyd. 24, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2019, BeckOK, Internetowy System Informacji Prawnej Legalis.

lat, będzie zachodziła [...] kumulatywna kwalifikacja prawna z art. 200 § 1 KK. Pewne wątpliwości budzi też umieszczenie tych dwóch nowych typów czynów zabronionych, jako typów szczególnych (kwalifikowanego i quasi-kwalifikowanego) przestępstwa z art. 199 § 1 KK. Biorąc pod uwagę systematykę rozdziału XXV KK bardziej właściwe byłoby chyba umieszczenie ich, a przynajmniej typu z art. 199 § 3 KK, jak typów szczególnych przestępstwa określonego w art. 200 § 1 KK”. Dodaje także, że „racjonalność kryminalizacji zachowań stypizowanych w art. 199 § 3 budzi poważne wątpliwości”⁶⁸⁷. Do przepisu tego odniósł się SN⁶⁸⁸, stwierdzając, że „O doprowadzeniu o którym mowa w art. 199 § 3 KK, można mówić jedynie wtedy, gdy zachowanie sprawcy, odpowiadające znamionom określonym w tym przepisie (nadużycie zaufania lub udzielenie korzyści majątkowej lub osobistej, albo jej obietnicy), było wyłącznym powodem, dla którego małoletni powyżej 15 roku życia wyraził zgodę na obcowanie płciowe lub na poddanie się innej czynności seksualnej albo na wykonanie takiej czynności”.

Z perspektywy zgodności krajowych norm prawno-karnych z normami konwencyjnymi, istotną zmianę w zakresie przepisów art. 200 KK i 199 § 3 KK wprowadzono nowelizacją z 2014 r.⁶⁸⁹. W art. 200 KK uchylono § 2 i dodano § 3 – 5⁶⁹⁰, nadając mu brzmienie obowiązujące obecnie. Natomiast art. 193 § 3 otrzymał, obowiązujące obecnie, brzmienie: „Karze określonej w § 2 podlega, kto obcuje płciowo z małoletnim lub dopuszcza się wobec takiej osoby innej czynności seksualnej albo doprowadza ją do poddania się takim czynnościom albo do ich wykonania, nadużywając zaufania lub udzielając w zamian korzyści majątkowej lub osobistej albo jej obietnicy”. W Uzasadnieniu do rządowego projektu ustawy⁶⁹¹ wśród jej celów wskazano „doprowadzenie do zgodności polskich regulacji karno-prawnych z postanowieniami Konwencji Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem

⁶⁸⁷ Zob. szerzej: ibidem.

⁶⁸⁸ Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 2 czerwca 2010 r., V KK 369/09.

⁶⁸⁹ Ustawa z dnia 4 kwietnia 2014 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2014 r. poz. 538).

⁶⁹⁰ Art. 200 § 3. Kto małoletniemu poniżej lat 15 prezentuje treści pornograficzne lub udostępnia mu przedmioty mające taki charakter albo rozpowszechnia treści pornograficzne w sposób umożliwiający takiemu małoletniemu zapoznanie się z nimi, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3. § 4. Karze określonej w § 3 podlega, kto w celu swojego zaspokojenia seksualnego lub zaspokojenia seksualnego innej osoby prezentuje małoletniemu poniżej lat 15 wykonanie czynności seksualnej. § 5. Karze określonej w § 3 podlega, kto prowadzi reklamę lub promocję działalności polegającej na rozpowszechnianiu treści pornograficznych w sposób umożliwiający zapoznanie się z nimi małoletniemu poniżej lat 15.

⁶⁹¹ Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy z dnia 17 grudnia 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, VII Kadencja, Druk Nr 2016.

i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych [...]”, jak również „uporządkowanie uregulowań rozdziału XXV KK przez zmianę systematyki jego przepisów oraz trafniejszy, mniej kazuistyczny opis znamion niektórych przestępstw”. Jak podniesiono, „Obcowanie seksualne z małoletnim obecnie jest penalizowane w art. 200 § 1 KK – w odniesieniu do małoletnich poniżej 15 lat oraz w art. 199 § 3 KK – w odniesieniu do wszystkich małoletnich. [...] Art. 199 § 3 KK penalizuje zachowania na tle seksualnym wobec małoletniego (m.in. w zamian za korzyść majątkową lub osobistą, lub ich obietnicę), będące jednakże, wynikiem wyłącznej inicjatywy innej osoby niż małoletni. Przepis ten posługuje się bowiem znamieniem »doprowadza«, co – zgodnie z wykładnią tego określenia stosowaną w komentarzach i orzecznictwie Sądu Najwyższego⁶⁹² – oznacza, że penalizacją nie są objęte sytuacje, gdy propozycja kontaktów seksualnych wychodzi od małoletniego [...]. Zarówno Dyrektywa⁶⁹³, jak i Konwencja z Lanzarote nie uzależniają jednak odpowiedzialności karnej od tego, z czyjej inicjatywy doszło do takiego zachowania. Z uwagi na powyższe wątpliwości, w projekcie ustawy zaproponowano zmianę brzmienia § 3 w art. 199 KK polegającą na rozszerzeniu znamion czasownikowych, przez uwzględnienie obcowania płciowego obok znamion w postaci dopuszczenia się innych czynności seksualnych i doprowadzenia do wykonania lub poddania się innym czynnościom seksualnym”. Ponadto, w zakresie zmian w art. 200 KK, wskazano, że „Propozycja dotycząca art. 200 § 3 KK stanowi powtórzenie dotychczasowego brzmienia przepisu art. 202 § 2 k.k. Powodem przeniesienia wskazanego przepisu do art. 200 KK jest potrzeba zachowania spójności przepisów pod kątem jednolitości dobra chronionego prawem. Art. 200 § 1 oraz dotychczasowy art. 202 § 2 KK mają na celu ochronę rozwoju psychoseksualnego małoletniego poniżej 15 lat. Rozwojowi takiemu zagrażają zarówno kontakty seksualne (objęte zakresem regulacji art. 200 § 1 KK), jak i narażenie małoletniego na odbiór treści pornograficznych (dotychczasowy art. 202 § 2 KK). Z uwagi na przedmiot ochrony wskazanej normy zasadne jest również podwyższenie ustawowego zagrożenia karą do 3 lat pozbawienia wolności, przy jednoczesnej rezygnacji z możliwości wymierzenia kary grzywny i kary ograniczenia wolności. Z uwagi na opisaną powyżej zmianę dotychczasowy § 2 art. 200 KK został oznaczony jako § 4. Jednocześnie w przepisie tym zaproponowano

⁶⁹² Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 2 czerwca 2010 r., V II 369/09.

⁶⁹³ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/93/UE w sprawie zwalczania niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystywania seksualnego dzieci oraz pornografii dziecięcej, zastępująca decyzję ramową Rady 2004/68/WSiSW (Dz.Urz. L 335, 17.12.2011, s. 1 - 14).

doprecyzowanie opisu znamion czynu zabronionego przez wskazanie, iż celem działania sprawcy jest jego (własne) zaspokojenie seksualne lub zaspokojenie seksualne innej (niż sprawca) osoby. [...] biorąc pod uwagę efektywność ochrony dobra w postaci rozwoju psychoseksualnego małoletniego poniżej 15 lat, konieczna jest penalizacja prezentowania małoletniemu wykonania czynności seksualnych, również w celu zaspokojenia seksualnego innych osób. Jednocześnie zaproponowano określenie zagrożenia karą za przestępstwo z projektowanego art. 200 § 3 KK na poziomie identycznym z karą przewidzianą za przestępstwo narażenia małoletniego na odbiór treści pornograficznych (projektowany art. 200 § 3 KK) – kara do 3 lat pozbawienia wolności. Umożliwi to uniknięcie sygnalizowanych w doktrynie [...] wątpliwości dotyczących relacji przedmiotowego przestępstwa do czynu opisanego w dotychczasowym art. 202 § 2 KK (projektowany art. 200 § 3 KK)”.

Należy w tym miejscu odnotować negatywne oceny przepisu art. 199 § 3 KK w doktrynie prawa karnego. W opinii J. Warylewskiego⁶⁹⁴, „dokonana w art. 199 § 3 KK reglamentacja wolności seksualnej małoletnich będąca przejawem skłonności do ujmowania w normy prawne wszelkiej ludzkiej aktywności nie miała wystarczających motywów kryminalizacyjnych i narusza konstytucyjną zasadę proporcjonalności oraz zasadę subsydiarności prawa karnego. Nawet jeżeli dla niektórych swoboda seksualna małoletnich, akceptujących np. seks za pieniądze jest emocjonalnie nie do przyjęcia i oceniana jest nagannie w kategoriach moralnych, to brak było wystarczających, racjonalnych przesłanek dla tej kryminalizacji. [...] małoletni powyżej 15. roku życia co do zasady nie potrzebują wzmoczonej ochrony karnoprawnej w zakresie zachowań dotyczących ich życia seksualnego. Nie przedstawiono absolutnie żadnych argumentów, czy wyników badań, świadczących o szkodliwości takich zachowań. W opozycji do wprowadzonej reglamentacji wolności seksualnej dla małoletnich pozostaje też aktualny stan wiedzy i wyniki badań z zakresu seksuologii. [...] w art. 199 § 3 KK nie jest chroniona wolność seksualna. Ta wolność jest przez ten zakaz ograniczana i stanowi niepotrzebną ingerencję w sferę wolności małoletnich powyżej 15. roku życia”. M. Bielski podkreśla⁶⁹⁵, że „Wprowadzenie do art. 199, nowelizacją z lipca 2005 r., § 3 należy uznać za krok wstecz nie tylko jeśli chodzi o dotychczas obowiązującą regulację, lecz także w stosunku do Kodeksu karnego z 1969 r. i Kodeksu karnego z 1932 r.

⁶⁹⁴ J. Warylewski, Rozdział IV..., op. cit., s. 780.

⁶⁹⁵ M. Bielski, Komentarz do art. 199 KK (w:) W. Wróbel, A. Zoll (red.), Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Komentarz do art. 117 – 211a, wyd. 5, Wydawnictwo Wolters Kluwer SA, Warszawa 2017, s. 725 - 726.

Nowy typ podstawowy stanowi przykład nadmiernej i nieuzasadnionej potrzebami kryminalno-politycznymi penalizacji sfery życia seksualnego, a także oznacza odejście w wypadku znamion art. 199 § 3 od wolnościowego charakteru przedmiotu ochrony charakterystycznego dla zasadniczej większości typów z rozdziału XXV Kodeksu karnego. [...] Z punktu widzenia racjonalnej polityki kryminalnej unormowanie art. 199 § 3 jest co najmniej wątpliwe. [...] W odniesieniu do osób małoletnich między 15. a 18. rokiem życia art. 199 § 3 wprowadza wątpliwe uregulowanie odnoszące się do doprowadzenia przez sprawcę do czynności seksualnej w drodze nadużycia zaufania. Wprowadzenie tak nieostro opisanej formy nadużycia seksualnego jest zupełnie niedostosowane do obecnych realiów społecznych, a w szczególności do wieku inicjacji seksualnej podejmowanej przez osoby nastoletnie”. M. Filar i M. Berent⁶⁹⁶ poddają w wątpliwość „kryminalnopolityczny sens” tego przepisu i, jak podnoszą, „Poza sferą prostytucji trudno wręcz zrozumieć, co przepis ten miałby chronić”. A. Marek przepis art. 199 § 3 KK określa jako „fatalnie sformułowany”⁶⁹⁷. V. Konarska-Wrzosek zauważa⁶⁹⁸, że „Zrozumiałe intencje ustawodawcy, aby penalizować korzystanie z usług seksualnych oferowanych przez prostytuujących się małoletnich, zostały na tyle źle ujęte w tekście normatywnym, że obecnie na podstawie art. 199 § 3 KK mogą być pociągani do odpowiedzialności młodzi ludzie, którzy podejmują na bazie uczuć i zaufania do siebie różnego typu czynności seksualne z osobami zbliżonymi wiekiem, które jednak nie ukończyły lat 18. W sytuacji podjęcia zachowań seksualnych między osobami w wieku ukończonych lat 17, a przed ukończeniem 18. roku życia (tj. w wieku odpowiedzialności karnej, który jest równocześnie jeszcze okresem małoletności) mogą pojawiać się dylematy, która z nich jest ofiarą, a która sprawcą”. Stąd, J. Warylewski stwierdza⁶⁹⁹, że „*De lege ferenda* przepis art. 199 § 3 KK powinien jak najszybciej zniknąć z polskiego Kodeksu karnego. Jego obowiązywanie kompromituje ustawodawcę i deprecjonuje autorytet regulacji prawnych, a gdyby miało się okazać, że nie jest on przepisem martwym, to koszty społeczne i ekonomiczne prowadzonych postępowań karnych będą nieuzasadnione i nieproporcjonalnie wysokie w stosunku do bardzo wątpliwej możliwości ochrony moralności publicznej i małoletnich przed demoralizacją”.

⁶⁹⁶ M. Filar, M. Berent, Komentarz do art. 199 KK (w:) M. Filar (red.), op. cit., s. 1240.

⁶⁹⁷ A. Marek, Kodeks karny. Komentarz, wyd. 5, Wydawnictwo LEX, Warszawa 2010, s. 456.

⁶⁹⁸ V. Konarska-Wrzosek, Komentarz do art. 199 KK (w:) V. Konarska-Wrzosek (red.), op. cit., s. 907.

⁶⁹⁹ J. Warylewski, Rozdział IV..., op. cit., s. 788.

Niezależnie od toczących się dyskusji nad treścią i zasadnością wprowadzenia przepisu art. 199 § 3, podkreślić należy, że prawnokarne regulacje kodeksowe wypełniają zobowiązania w zakresie ochrony małoletnich przed wykorzystaniem seksualnym wynikające z Konwencji z 1989 r. i 2007 r. Przy czym, J. Warylewski zwraca uwagę⁷⁰⁰ na fakt „wybiórczego” dokonywania wypełniania zobowiązań międzynarodowych, „czego dowodem jest np. dotychczasowe pomijanie w projektach nowelizacji przepisów rozdziału XXV KK, brzmienia art. 18 ust. 3 Konwencji z Lanzarote [...]. W rozumieniu art. 200 § 1 KK jest bowiem przestępstwem podejmowanie czynności seksualnych, za obopólną zgodą, przez parę młodych osób, często uczuciowo i emocjonalnie bardzo zaangażowanych, wtedy gdy jedna z tych osób jeszcze 15 lat nie ukończyła, a druga, ta popełniająca przestępstwo, ledwie co osiągnęła wiek warunkujący zdolność do ponoszenia odpowiedzialności karnej”.

5.2. Nagabywanie małoletnich dla celów seksualnych (*grooming*)

Przestępstwo nawiązania kontaktu z małoletnim celem doprowadzenia go do czynności seksualnych w literaturze bywa także nazywane przestępstwem nagabywania dla celów seksualnych lub nagabywaniem seksualnym, a nawet uwodzeniem dzieci, jednak w obszarze kryminologii powszechnie określa się je mianem *groomingu*⁷⁰¹. Regulacje w zakresie tego stosunkowo nowego typu przestępstwa przewiduje Konwencja z Lanzarote⁷⁰².

W art. 23 jej strony zobowiązały się do przyjęcia koniecznych środków ustawodawczych lub innych w celu zapewnienia karalności umyślnego składania dziecku⁷⁰³, które nie ukończyło wieku określonego w wyniku zastosowania art. 18 ust. 2⁷⁰⁴, przez osobę dorosłą za pośrednictwem technologii informacyjnych i telekomunikacyjnych, propozycji spotkania w celu popełnienia przeciwko dziecku któregośkolwiek z następujących przestępstw:

⁷⁰⁰ Ibidem, s. 831 – 832.

⁷⁰¹ Zob. np. P. Karlik, *Grooming*, *Edukacja Prawnicza* 1/2010, s. 34 - 35; A. M. McAlinden, ‘Grooming’ and the Sexual Abuse of Children. Institutional, Internet, and Familial Dimensions, Wydawnictwo Oxford University Press, Oxford 2012; E. Martellozzo, *Online Child Sexual Abuse. Grooming, Policing and Child Protection in a Multi-Media World*, Wydawnictwo Routledge, Abingdon – Nowy Jork 2013.

⁷⁰² Dz.U. z 2015 r. poz. 608.

⁷⁰³ W myśl art. 3 lit. a, „dziecko” oznacza każdą osobę poniżej 18 roku życia.

⁷⁰⁴ Art. 18 ust. 2 Każda strona ustala dolną granicę wieku dziecka, poniżej której istnieje zakaz uczestnictwa w czynnościach seksualnych z jego udziałem.

- uczestnictwa w czynnościach seksualnych z udziałem dziecka, które zgodnie z prawem krajowym nie osiągnęło wieku umożliwiającego mu wyrażenie zgody na podejmowanie czynności seksualnych;
- produkowania pornografii dziecięcej;

w sytuacji, gdy za taką propozycją idą faktyczne działania mające na celu doprowadzenie do takiego spotkania.

Ponadto, podobnie jak w przypadku przestępstwa wykorzystania seksualnego małoletniego, tutaj również, zgodnie z art. 24, strony Konwencji zobowiązały się do zapewnienia karalności umyślnego zachowania polegającego na pomocnictwie w popełnieniu lub podżeganiu do popełnienia rzeczowego przestępstwa, jak również umyślnego zachowania polegającego na usiłowaniu jego popełnienia⁷⁰⁵.

Przestępstwo *groomingu*, zgodnie z art. 27 ust. 1 Konwencji, podlegać ma „efektywnym, proporcjonalnym i odstraszającym sankcjom”, wśród których „powinna znaleźć się kara pozbawienia wolności w wymiarze, który pozwala na wszczęcie i przeprowadzenie postępowania ekstradycyjnego”. Ponadto, w odniesieniu do powołanego przestępstwa zastosowanie mają okoliczności obciążające z art. 28 Konwencji.

W polskim KK nagabywanie dzieci dla celów seksualnych stypizowane jest w art. 200a. Zgodnie z § 1 kto w celu popełnienia przestępstwa określonego w art. 197 § 3 pkt 2⁷⁰⁶ (zgwałcenie małoletniego poniżej lat 15) lub art. 200⁷⁰⁷ (obcowanie płciowe z małoletnim), jak również produkowania lub utrwalania treści pornograficznych, za pośrednictwem systemu

⁷⁰⁵ Przy czym, w zakresie karalności usiłowania, w myśl art. 24 ust. 3, każda ze stron może zastrzec sobie prawo do wyłączenia w całości lub w części stosowania tego przepisu do przestępstwa *groomingu*.

⁷⁰⁶ Art. 197 §3 pkt 2 Jeżeli sprawca dopuszcza się zgwałcenia wobec małoletniego poniżej lat 15, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3.

⁷⁰⁷ Art. 200 § 1. Kto obcuje płciowo z małoletnim poniżej lat 15 lub dopuszcza się wobec takiej osoby innej czynności seksualnej lub doprowadza ją do poddania się takim czynnościom albo do ich wykonania, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12. § 3. Kto małoletniemu poniżej lat 15 prezentuje treści pornograficzne lub udostępnia mu przedmioty mające taki charakter albo rozpowszechnia treści pornograficzne w sposób umożliwiający takiemu małoletniemu zapoznanie się z nimi, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3. § 4. Karze określonej w § 3 podlega, kto w celu swojego zaspokojenia seksualnego lub zaspokojenia seksualnego innej osoby prezentuje małoletniemu poniżej lat 15 wykonanie czynności seksualnej. § 5. Karze określonej w § 3 podlega, kto prowadzi reklamę lub promocję działalności polegającej na rozpowszechnianiu treści pornograficznych w sposób umożliwiający zapoznanie się z nimi małoletniemu poniżej lat 15.

teleinformatycznego⁷⁰⁸ lub sieci telekomunikacyjnej⁷⁰⁹ nawiązuje kontakt z małoletnim poniżej lat 15, zmierzając, za pomocą wprowadzenia go w błąd, wyzyskania błędu lub niezdolności do należytego pojmowania sytuacji albo przy użyciu groźby bezprawnej, do spotkania z nim, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

W myśl art. 200a § 2 „Kto za pośrednictwem systemu informatycznego lub sieci telekomunikacyjnej małoletniemu poniżej lat 15 składa propozycję obcowania płciowego, poddania się lub wykonania innej czynności seksualnej lub udziału w produkowaniu lub utrwalaniu treści pornograficznych, i zmierza do jej realizacji, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2”. Do znamienia „zmierzania do realizacji propozycji seksualnej” odniósł się SN⁷¹⁰ w słowach: „Wymagane do przypisania sprawcy przestępstwa określonego w art. 200a § 2 KK wypełnienie jego zachowaniem znamienia zmierzania do realizacji propozycji seksualnej, o jakiej mowa w tym przepisie, ma miejsce także wtedy, gdy składający taką propozycję, po jej złożeniu małoletniemu poniżej lat 15, nakłania go następnie, w tym przez ponaglanie, do reakcji na nią, bez względu na to, czy nakłanianie to okaże się skuteczne ani czy nakłaniany w ogóle zareaguje w jakikolwiek sposób na takie nakłanianie”. Natomiast SA w Krakowie podniósł⁷¹¹, że „Przy ocenie zaistnienia znamion przestępstwa z art. 200a § 2 KK nie jest istotne jak do owej propozycji, skierowanej do osoby małoletniej poniżej lat 15, odniesie się sama pokrzywdzona. Nawet akceptowanie przez nią postępowania oskarżonego nie eliminuje wypełnienia znamion przestępstwa. Celem penalizacji zachowań stanowiących przestępstwo groomingu (uwodzenia dziecka) jest sprzeciwianie się wykorzystywaniu seksualnemu osób do lat 15 przy wykorzystaniu nowoczesnych technologii komunikacyjnych i jest to przestępstwo o charakterze formalnym”.

⁷⁰⁸ Zgodnie z art. 2 pkt 3 Ustawy z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną (Dz.U. z 2002 r. Nr 144, poz. 1204 ze zm.), system teleinformatyczny oznacza „zespół współpracujących ze sobą urządzeń informatycznych i oprogramowania, zapewniający przetwarzanie i przechowywanie, a także wysyłanie i odbieranie danych poprzez sieci telekomunikacyjne za pomocą właściwego dla danego rodzaju sieci telekomunikacyjnego urządzenia końcowego w rozumieniu ustawy z dnia 16 lipca 2004 r. - Prawo telekomunikacyjne [...]”.

⁷⁰⁹ Zgodnie z art. 2 pkt 35 Ustawy z dnia 16 lipca 2004 r. – Prawo telekomunikacyjne (Dz.U. z 2004 r. Nr 171, poz. 1800 ze zm.), sieć telekomunikacyjna oznacza „systemy transmisyjne oraz urządzenia komutacyjne lub przekierowujące, a także inne zasoby, w tym nieaktywne elementy sieci, które umożliwiają nadawanie, odbiór lub transmisję sygnałów za pomocą przewodów, fal radiowych, optycznych lub innych środków wykorzystujących energię elektromagnetyczną, niezależnie od ich rodzaju”.

⁷¹⁰ Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 17 marca 2016 r., IV KK 380/15.

⁷¹¹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie – II Wydział Karny z dnia 11 kwietnia 2018 r., II AKa 22/18.

W kwestii karalności usiłowania popełnienia przedmiotowego przestępstwa SN wskazał⁷¹², że „Jakkolwiek wyrażane są poglądy, że Kodeks karny nie przewiduje odpowiedzialności karnej za usiłowanie przestępstwa z art. 200a § 1 i 2 KK, to jednak nie bez pewnych racji wskazuje się, że gdy sprawca swoim zachowaniem nie wypełnił jeszcze wszelkich znamion omawianego przestępstwa, to wówczas takie jego postępowanie może zostać zakwalifikowane jako usiłowanie przestępstwa z art. 200a § 1 lub art. 200a § 2 KK – w zw. z art. 13 § 1 KK⁷¹³”.

Rodzajowym przedmiotem ochrony przepisu art. 200a jest wolność seksualna. Niemniej jednak, ma on również chronić małoletnich, którzy nie ukończyli 15 roku życia, przed zagrożeniami dla ich wolności i seksualności, związanymi przede wszystkim z korzystaniem przez nich z Internetu czy sieci telekomunikacyjnych. Jak podnosi J. Warylewski, „indywidualnym przedmiotem ochrony jest zarówno swobodna, wolna od błędów (niezmanipulowana), możliwość podejmowania przez małoletniego decyzji mogących mieć znaczenie dla jego seksualności i prawidłowego rozwoju (§ 1), jak i wolność od otrzymywania propozycji obcowania płciowego, poddania się lub wykonania innej czynności seksualnej lub udziału w produkowaniu lub utrwalaniu treści pornograficznych (§ 2)”⁷¹⁴.

Art. 200a został wprowadzony do KK nowelizacją z 2009 r.⁷¹⁵ i obowiązuje od dnia 8 czerwca 2010 r. Propozycję dodania tego przepisu, jako art. 202a (pornografia), zawierał rządowy projekt ustawy z dnia 31 października 2008 r.⁷¹⁶ W Uzasadnieniu do projektu zaznaczono, że celem proponowanej ustawy jest przede wszystkim „zaostrezenie odpowiedzialności sprawców przestępstw o podłożu seksualnym, popełnianych wobec małoletnich poniżej 15 roku życia”. W odniesieniu do projektowanego (wówczas) art. 202a wskazano, że wprowadzenie tego nowego typu przestępstwa wynika z konieczności dostosowania polskiego prawa do postanowień Konwencji z Lanzarote. Niemniej jednak, jak podniesiono, „dostosowanie polskiego prawa do wymogów konwencyjnych podyktowane jest

⁷¹² Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 23 listopada 2017 r., V KK 227/17.

⁷¹³ Art. 13 § 1 KK: „Odpowiada za usiłowanie, kto w zamiarze popełnienia czynu zabronionego swoim zachowaniem bezpośrednio zmierza do jego dokonania, które jednak nie następuje”.

⁷¹⁴ J. Warylewski, Komentarz do art. 200a KK (w:) R. Stefański (red.), Kodeks karny. Komentarz, wyd. 4, Wydawnictwo. C.H.Beck, Warszawa 2018, s. 1320.

⁷¹⁵ Ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2009 r. Nr 206, poz. 1589).

⁷¹⁶ Rządowy projekt ustawy z dnia 31 października 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz ustawy o Policji, VI Kadencja, Druk Nr 1276.

nie tylko planowaną ratyfikacją Konwencji, ale przede wszystkim koniecznością zagwarantowania skutecznego zwalczania przestępstw seksualnego wykorzystywania małoletnich. Możliwe jest to do osiągnięcia dzięki odpowiedniej reakcji na pojawiające się tego typu zjawiska związane z wykorzystaniem nowych technologii teleinformatycznych”.

W Uzasadnieniu przytoczono art. 23 Konwencji z podkreśleniem, że przepis ten stanowił wzór dla projektowanego przepisu KK. Zauważono, że „powołany przepis Konwencji jest pierwszą w sferze aktów prawa międzynarodowego próbą reakcji na wzmagające się zjawisko wykorzystywania seksualnego dzieci przez osoby dorosłe, możliwe dzięki nawiązywaniu za pomocą technologii komunikacyjnych kontaktu z dziećmi i doprowadzaniu do spotkania z nimi. Zjawisko to, znane jako »grooming«, wiąże się z zachęcaniem dziecka do udziału w czynności seksualnej, np. poprzez obietnicę nagrody, dyskusowanie na temat intymnych zachowań, prezentowanie treści o charakterze pornograficznym w celu przełamania oporu czy też zahamowań dotyczących sfery seksualnej. Wykorzystanie seksualne dziecka w kontekście »groomingu« może przybierać różne formy, obejmujące również wykorzystanie w celach związanych z pornografią”.

W zakresie zgodności projektowanego przepisu z normami konwencyjnymi wskazano, że wszystkie znamiona z art. 23 Konwencji zostały odzwierciedlone w projektowanym art. 202a KK. Podkreślono także, że przepis ten „został jednocześnie poszerzony o nieprzewidziany już w Konwencji czyn, a wprowadzony do obecnego projektu ustawy i polegający na dopuszczeniu się gwałtu wobec małoletniego poniżej 15 roku życia (nowy art. 197 § 3 pkt 2 KK). Rozszerzenie w art. 202a KK katalogu czynów również o zbrodnię gwałtu na małoletnim poniżej 15 lat wynika z potrzeby zapewnienia możliwie szerokiej ochrony małoletnich przed tego typu zachowaniami już na jak najwcześniejszym ich etapie”. Fakt ten J. Warylewski określa jako zdecydowane wykroczenie poza zobowiązania międzynarodowe⁷¹⁷.

Ostatecznie projektowany przepis został wprowadzony do KK w art. 200a i w pełni realizuje on zobowiązania wynikające z Konwencji z Lanzarote do objęcia penalizacją *groomingu*.

⁷¹⁷ J. Warylewski, Rozdział IV..., op. cit., s. 831.

5.3. Pornografia

J. Warylewski, po usystematyzowaniu podstawowych zarzutów wysuwanych przeciwko pornografii, otrzymał następującą listę:

- 1) konsumpcja pornografii jest jedną z przyczyn popełniania przestępstw seksualnych;
- 2) konsumpcja pornografii prowadzi do tzw. efektów:
 - a) uzależnienia,
 - b) eskalacji (poszukiwania coraz bardziej wyrazistych i drastycznych materiałów),
 - c) znieczulenia (tracenia wrażliwości),
 - d) naśladownictwa (wzrastającej tendencji do wcielania w życie);
- 3) produkcji pornografii towarzyszą akty seksualnej agresji skierowane wobec osób biorących w tym udział;
- 4) pornografia przekazuje fałszywy obraz ludzkiej seksualności;
- 5) pornografia ma negatywny wpływ na psychikę i zachowania dzieci;
- 6) pornografia dziecięca prowadzi do bezpośredniego skrzywdzenia dzieci w trakcie produkcji i jest wykorzystywana do nawiązywania tzw. kontaktów pedofilnych⁷¹⁸.

Chociaż w piśmiennictwie wskazuje się⁷¹⁹, że nie udowodniono dotychczas istnienia związku przyczynowego między konsumpcją pornografii a liczbą popełnianych przestępstw seksualnych i, w świetle przeprowadzonych w wielu krajach badań, nie potwierdzono przekonania o szkodliwości kontaktu ludzi dorosłych z pornografią, w doktrynie panuje zgodność co do konieczności objęcia karalnością szczególnie drastycznych przejawów pornografii i ochrony przed pornografią małoletnich.

M. Filar zwraca uwagę⁷²⁰ na brak karnoprawnej reglamentacji pornografii aż do XVII w. W państwach europejskich penalizację rozpowszechniania pornografii wprowadzono na przełomie XVII i XVIII w., a pierwsze regulacje w tym zakresie pojawiły się w Austrii (1642 r.), Anglii (1727 r.) i Francji (1791 r.). Zjawisko pornografii stało się przedmiotem zainteresowania prawa karnego dopiero w XIX w., co w doktrynie wiąże się z rozwojem nowych technik drukarskich i wynalezieniem fotografii⁷²¹.

⁷¹⁸ Ibidem, s. 883 - 884.

⁷¹⁹ Zob. np. ibidem, s. 884; A. Marek, V. Konarska-Wrzošek, op. cit., s. 533.

⁷²⁰ M. Filar, *Przestępstwa...*, op. cit., s. 112.

⁷²¹ J. Warylewski, *Rozdział IV...*, op. cit., s. 872.

Pierwszym aktem prawa międzynarodowego w zakresie przeciwdziałania pornografii było Międzynarodowe porozumienie dotyczące zwalczania obiegu wydawnictw pornograficznych, podpisane w Paryżu dnia 4 maja 1910 r. Polska zgłosiła swoje przystąpienie do Porozumienia dnia 12 stycznia 1921 r.⁷²² i weszło ono w życie dnia 12 lipca 1921 r.⁷²³ W akcie tym państwa zobowiązały się „ułatwić, w granicach swych odnośnych ustawodawstw, wymianę wzajemną wiadomości celem śledzenia i karania przestępstw, dotyczących wydawnictw pornograficznych”.

Uregulowania konwencyjne w przedmiotowym zakresie zawiera Międzynarodowa Konwencja w sprawie zwalczania obiegu i handlu wydawnictwami pornograficznymi, podpisana dnia 12 września 1923 r. w Genewie⁷²⁴. W stosunku do Polski weszła w życie dnia 8 marca 1927 r.⁷²⁵ W art. 1 strony Konwencji zgodziły się przedsięwziąć wszelkie środki w celu wykrycia, ścigania i ukarania każdego, kto dopuści się jednego z następujących czynów karalnych:

- 1) sporządzania lub przechowywania pism, rysunków, rycin, malowideł, druków, wizerunków, afiszów, emblematów, fotografii, filmów kinematograficznych lub innych pornograficznych przedmiotów, w celu handlowania nimi lub rozpowszechniania, bądź publicznego ich wystawiania;
- 2) wwozu, przewozu, wywozu bądź zlecenia wwozu, przewozu lub wywozu dla powyższych celów pism, rysunków, rycin, malowideł, druków, wizerunków, afiszów, emblematów, fotografii, filmów kinematograficznych lub innych pornograficznych przedmiotów, lub puszczania tychże w obieg w jakikolwiek sposób;
- 3) handlu, nawet niepublicznego, powyższymi przedmiotami, wszelkich transakcji dotyczących ich w jakikolwiek sposób, rozpowszechniania ich, wystawiania ich publiczne lub zawodowego zajmowania się ich wypożyczeniem;

⁷²² Oświadczenie Rządowe z dnia 24 stycznia 1922 r. w przedmiocie przystąpienia Rzeczypospolitej Polskiej do Międzynarodowego porozumienia dotyczącego zwalczania obiegu wydawnictw pornograficznych, podpisanego w Paryżu dnia 4 maja 1910 r. (Dz.U. z 1922 r. Nr 21, poz. 167).

⁷²³ Internetowa Baza Traktatowa Ministerstwa Spraw Zagranicznych www.traktaty.msz.gov.pl (wrzesień 2019 r.).

⁷²⁴ Dz.U. z 1927 r. Nr 71, poz. 621. Zmieniona Protokołem o zmianie Konwencji o zwalczaniu obiegu i handlu wydawnictwami pornograficznymi, zawartej w Genewie dnia 12 września 1923 r., podpisanym w Lake Success dnia 12 listopada 1947 r. (Dz.U. z 1951 r. Nr 59, poz. 407). W stosunku do Polski Protokół wszedł w życie dnia 21 grudnia 1950 r. (Dz.U. z 1951 r. Nr 59, poz. 408).

⁷²⁵ Oświadczenie Rządowe z dnia 18 czerwca 1927 r. w sprawie złożenia w Sekretarjacie Ligi Narodów dokumentu ratyfikacyjnego międzynarodowej konwencji w sprawie zwalczania obiegu i handlu wydawnictwami pornograficznymi, podpisanej dnia 12 września 1923 r. w Genewie (Dz.U. z 1927 r. Nr 71, poz. 622).

- 4) ogłaszania lub oznajmiania w jakikolwiek sposób w celu ułatwienia wyżej wskazanego karalnego obiegu lub handlu, że pewna osoba uprawia którykolwiek z czynów karalnych wymienionych powyżej; ogłaszania lub oznajmiania w jaki sposób i przez kogo wspomniane pisma, rysunki, ryciny, malowidła, druki, wizerunki, afisze, emblematy, fotografie, filmy kinematograficzne lub inne pornograficzne przedmioty mogą być dostarczone bądź wprost, bądź pośrednio.

W myśl art. 2 osoby, które dopuszczają się któregoś z tych czynów, podlegają sądowi państwa, gdzie zostało popełnione przestępstwo bądź jedna z jego składowych części. Mogą także podlegać sądowi państwa, którego są obywatelami, gdy w nim się znajdują, o ile ustawodawstwo krajowe na to zezwala, nawet wówczas, gdy czyny, składające się na przestępstwo, zostały popełnione poza terytorium tego kraju. Ponadto, każda ze stron Konwencji uprawniona została do zastosowania zasady *ne bis in idem*. W art. 4 strony zobowiązały się do wprowadzenia w swoich ustawodawstwach przepisów niezbędnych do zapewnienia skutków Konwencji.

Należy w tym miejscu zwrócić uwagę na fakt, iż ani w Porozumieniu ani w Konwencji nie zdefiniowano pojęcia pornografii. Uznano bowiem, że każdemu państwu należy w tym zakresie pozostawić swobodę.

W art. 34 Konwencji o prawach dziecka z 1989 r.⁷²⁶, państwa zobowiązały się do podjęcia w szczególności wszelkich właściwych kroków o zasięgu krajowym, dwustronnym oraz wielostronnym dla przeciwdziałania wykorzystywaniu dzieci w pornograficznych przedstawieniach i materiałach. W art. 1 Protokołu fakultatywnego do Konwencji⁷²⁷ wprowadzono zakaz dziecięcej pornografii, rozumianej, zgodnie z art. 2 lit. c, jako „jakikolwiek pokazywanie, za pomocą dowolnych środków, dziecka uczestniczącego w rzeczywistych lub symulowanych ewidentnie czynnościach seksualnych lub też jakiegokolwiek pokazywanie organów płciowych w celach przede wszystkim seksualnych”.

W art. 3 ust. 1 lit. c Protokołu strony zobowiązały się zapewnić, jako minimum, pełne objęcie swoim prawem kryminalnym lub karnym produkcji, dystrybucji, rozpowszechniania, importu, eksportu, oferowania, handlu lub posiadania dla tych celów dziecięcej pornografii, bez względu na to, czy przestępstwa takie popełnione zostały w kraju, czy też za granicą, przez

⁷²⁶ Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526.

⁷²⁷ Dz.U. z 2007 r. Nr 76, poz. 494.

pojedyncze osoby lub w sposób zorganizowany. Zobowiązanie to, zgodnie z ust. 2, dotyczy również próby popełnienia tych czynów oraz współudziału lub udziału w nich. Ponadto, w ust. 4 przewidziano odpowiedzialność osób prawnych.

W zakresie sankcji, w art. 3 ust. 3 strony zobowiązały się wprowadzić karalność tych przestępstw „odpowiednimi sankcjami uwzględniającymi ich niezwykle poważny charakter”.

Przepis art. 7 lit. a zobowiązał strony Protokołu do wprowadzenia, zgodnie z postanowieniami swojego prawa krajowego, środków przewidujących zajęcie dóbr takich jak materiały, aktywa i inne środki pomocnicze wykorzystane do popełnienia lub ułatwienia przestępstw, oraz konfiskatę przychodów osiągniętych z tych przestępstw.

Regulacje w zakresie czynów związanych z pornografią dziecięcą przewiduje Konwencja Rady Europy o cyberprzestępczości, sporządzona w Budapeszcie dnia 23 listopada 2001 r.⁷²⁸ W stosunku do Polski weszła w życie dnia 1 czerwca 2015 r.⁷²⁹ W art. 9 ust. 1 strony Konwencji zobowiązały się podjąć takie środki, w tym prawne, jakie okażą się niezbędne dla uznania za przestępstwa w ich prawie wewnętrznym, „umyślnego i bezprawnego:

- a. produkowania pornografii dziecięcej dla celów jej rozpowszechniania za pomocą systemu informatycznego;
- b. oferowania lub udostępniania pornografii dziecięcej za pomocą systemu informatycznego;
- c. rozpowszechniania lub transmitowania pornografii dziecięcej za pomocą systemu informatycznego;
- d. pozyskiwania pornografii dziecięcej za pomocą systemu informatycznego dla siebie lub innej osoby;
- e. posiadania pornografii dziecięcej w ramach systemu informatycznego lub środkach do przechowywania danych informatycznych”.

Pornografia dziecięca, w myśl art. 9 ust. 2, „obejmuje materiał pornograficzny, który w widoczny sposób przedstawia:

- a. osobę małoletnią w trakcie czynności wyraźnie seksualnej;
- b. osobę, która wydaje się być małoletnią, w trakcie czynności wyraźnie seksualnej;

⁷²⁸ Dz.U. z 2015 r. poz. 728.

⁷²⁹ Oświadczenie Rządowe z dnia 2 kwietnia 2015 r. w sprawie mocy obowiązującej Konwencji Rady Europy o cyberprzestępczości, sporządzonej w Budapeszcie dnia 23 listopada 2001 r. (Dz.U. z 2015 r. poz. 729).

- c. realistyczny obraz przedstawiający osobę małoletnią w trakcie czynności wyraźnie seksualnej”.

Pojęcie „osoba małoletnia”, zgodnie z ust. 3, „obejmuje wszystkie osoby poniżej 18 roku życia”, jednakże stronom Konwencji pozostawiono możliwość wprowadzenia wymogu niższej granicy wieku, która jednak nie może być niższa niż 16 lat. W ust. 4 stronom pozostawiono także możliwość zastrzeżenia sobie prawa do niestosowania, w całości lub w części postanowienia:

- o konieczności uznania za przestępstwa w prawie wewnętrznym pozyskiwania pornografii dziecięcej za pomocą systemu informatycznego dla siebie lub innej osoby i posiadania pornografii dziecięcej w ramach systemu informatycznego lub na środkach do przechowywania danych informatycznych;
- o uznaniu za pornografię dziecięcą materiału, który w sposób widoczny przedstawia: osobę, która wydaje się być małoletnią, w trakcie czynności wyraźnie seksualnej; oraz realistyczny obraz przedstawiający osobę małoletnią w trakcie czynności wyraźnie seksualnej.

W art. 11 ust. 1 strony Konwencji zobowiązały się do uznania za przestępstwa w swoich ustawodawstwach, umyślnego pomocnictwa lub podżegania do popełnienia rzeczonych przestępstw. W ust. 2 zobowiązano strony do uznania za przestępstwo w ich ustawodawstwach usiłowania popełnienia przestępstwa produkowania pornografii dziecięcej dla celów jej rozpowszechniania za pomocą systemu informatycznego oraz przestępstwa rozpowszechniania lub transmitowania pornografii dziecięcej za pomocą systemu informatycznego. Przy czym pozostawiono im możliwość zastrzeżenia sobie prawa do niestosowania, w całości lub w części, tego postanowienia.

W myśl art. 13, strony mają zagwarantować, że przestępstwa „będą karane za pomocą skutecznych, proporcjonalnych i zniechęcających sankcji, obejmujących pozbawienie wolności”.

Normy konwencyjne w zakresie pornografii związanej z małoletnimi zawiera także Konwencja z Lanzarote⁷³⁰. W art. 20 ust. 1 jej strony zobowiązały się do zapewnienia w swoich ustawodawstwach „karalności zachowania umyślnego polegającego na:

- a. produkowaniu pornografii dziecięcej;

⁷³⁰ Dz.U. z 2015 r. poz. 608.

- b. oferowaniu lub udostępnianiu pornografii dziecięcej;
- c. dystrybucji lub przesyłaniu pornografii dziecięcej;
- d. pozyskiwaniu takiej pornografii dla siebie lub innej osoby;
- e. posiadaniu pornografii dziecięcej;
- f. świadomym pozyskiwaniu dostępu do pornografii dziecięcej za pośrednictwem technologii informacyjnych i telekomunikacyjnych”.

Pojęcie „pornografii dziecięcej” zdefiniowano w ust. 2 jako „jakikolwiek materiał, który wizualnie przedstawia dziecko uczestniczące w rzeczywistej lub udawanej czynności wyraźnie seksualnej lub jakiegokolwiek przedstawianie narządów płciowych dziecka głównie w celach seksualnych”.

W ust. 3 stronom Konwencji pozostawiono możliwość zastrzeżenia sobie prawa do wyłączenia, w całości lub części, stosowania postanowień odnoszących się do zapewnienia karalności zachowań umyślnych polegających na produkowaniu pornografii dziecięcej oraz posiadaniu pornografii dziecięcej, w odniesieniu do produkcji i posiadania materiałów pornograficznych:

- składających się wyłącznie z udawanego przedstawiania lub realistycznych obrazów nieistniejącego dziecka;
- z udziałem dzieci, które osiągnęły, ustaloną przez dane państwo, dolną granicę wieku, poniżej której istnieje zakaz uczestnictwa w czynnościach seksualnych z ich udziałem, w sytuacji, gdy obrazy te zostały wytworzone przez nie i są w ich posiadaniu za ich zgodą i wyłącznie na ich prywatny użytek.

Ponadto, w ust. 4, stronom Konwencji pozostawiono możliwość zastrzeżenia sobie prawa do wyłączenia stosowania, w całości lub w części, postanowienia o zapewnieniu karalności zachowania umyślnego polegającego na świadomym pozyskiwaniu dostępu do pornografii dziecięcej za pośrednictwem technologii informacyjnych i telekomunikacyjnych.

W art. 21 Konwencji przewidziano regulacje w zakresie przestępstw dotyczących udziału dziecka w prezentacjach pornograficznych. W ust. 1 państwa zobowiązały się do zapewnienia w swoich ustawodawstwach karalności zachowań umyślnych polegających na:

- a. rekrutacji dziecka do udziału w prezentacjach pornograficznych lub powodowaniu udziału dziecka w takich prezentacjach;

- b. zmuszaniu dziecka do udziału w prezentacjach pornograficznych lub czerpaniu z tego korzyści lub innego rodzaju wykorzystywaniu dziecka do tych celów;
- c. świadomym uczęszczaniu na prezentacje pornograficzne z udziałem dzieci.

Przy czym, w ust. 2, pozostawiono im możliwość zastrzeżenia sobie prawa do ograniczenia stosowania regulacji w zakresie świadomego uczęszczania na prezentacje pornograficzne z udziałem dzieci.

W art. 24 strony Konwencji zobowiązały się do zapewnienia karalności, w swoich ustawodawstwach, umyślnego zachowania polegającego na pomocnictwie w popełnieniu lub podżeganiu do popełnienia (ust. 1) i usiłowaniu popełnienia (ust. 2) rzeczonych przestępstw. W zakresie karalności usiłowania, pozostawiono im jednak możliwość zastrzeżenia sobie prawa do wyłączenia, w całości lub w części, stosowania powołanego przepisu do następujących czynów:

- oferowania lub udostępniania pornografii dziecięcej;
- pozyskiwania pornografii dziecięcej dla siebie lub innej osoby;
- posiadania pornografii dziecięcej;
- świadomego pozyskiwania dostępu do pornografii dziecięcej za pośrednictwem technologii informacyjnych i telekomunikacyjnych; oraz
- świadomego uczęszczania na prezentacje pornograficzne z udziałem dzieci.

W myśl art. 27 ust. 1 strony Konwencji mają przyjąć odpowiednie środki, w tym ustawodawcze, w celu zapewnienia, aby rzeczone przestępstwa, „mając na względzie ich wagę, podlegały efektywnym, proporcjonalnym i odstraszającym sankcjom”, wśród których „powinna znaleźć się kara pozbawienia wolności w wymiarze, który pozwala na wszczęcie i przeprowadzenie postępowania ekstradycyjnego”. W odniesieniu do powołanych przestępstw, zastosowanie mają okoliczności obciążające z art. 28 Konwencji.

W ust. 3 lit. a, strony Konwencji zobowiązano do przyjęcia odpowiednich środków, w tym ustawodawczych, w celu umożliwienia dokonania zajęcia lub konfiskaty:

- przedmiotów, dokumentów i innych narzędzi wykorzystanych lub służących do popełnienia lub mających na celu ułatwienie popełnienia powołanych przestępstw;
- korzyści pochodzących z przestępstw lub ich równowartości.

W KK z 1932 r. pornografia penalizowana była w art. 214, zamykającym rozdział XXXII zatytułowany „Nierząd”. Zgodnie z § 1, karze aresztu do lat 2 podlegał ten, kto

rozpowszechniał pisma, druki, wizerunki lub inne przedmioty, mające charakter pornograficzny. W myśl § 2, tej samej karze podlegał, kto w celu rozpowszechnienia takie pisma, druki, wizerunki lub przedmioty sporządzał, przechowywał lub przewoził. K. Sobolewski i A. Laniewski, komentując tenże przepis podnieśli⁷³¹, że „Będzie rzeczą sędziego szczegółowo zbadać i ustalić w każdym poszczególnym wypadku, czy dotyczący przedmiot nosi istotnie charakter „pornografii” czy też mimo związku ze sprawami seksualnymi nie jest jednak dziełem nauki lub sztuki”.

W KK z 1969 r. penalizację pornografii przewidywał art. 173 KK, umiejscowiony jako pierwszy w rozdziale XXIII zatytułowanym „Przestępstwa przeciwko obyczajności”. W myśl § 1, karze pozbawienia wolności do lat 2, ograniczenia wolności albo grzywny podlegał, kto rozpowszechniał pisma, druki, fotografie lub inne przedmioty mające charakter pornograficzny. Zgodnie z § 2, tej samej karze podlegał, kto w celu rozpowszechnienia takie pisma, druki, fotografie lub przedmioty sporządzał, przechowywał, prznosił, przesyłał lub przewoził. Do kwestii rozpowszechniania odniósł się SN⁷³², wskazując, że „Przez rozpowszechnianie pisma, druku, fotografii lub innego przedmiotu, mające charakter pornograficzny w myśl art. 173 § 1 KK⁶⁹, należy rozumieć takie zachowanie się sprawcy, które polega na czynieniu ich powszechnie dostępnymi przez kolportaż, użyczenie, powielanie, kopiowanie i innego rodzaju udostępnienie ich treści szerszemu i bliżej nie określönemu kręgowi osób. Nie stanowi natomiast rozpowszechniania wymienionych przedmiotów działanie sprawcy polegające na ich okazywaniu lub wyświetlaniu filmu za pomocą aparatury video, jeżeli tego rodzaju okazywanie lub udostępnienie tych przedmiotów odbywa się w niewielkim i ściśle określönym kręgu osób”. W literaturze wskazuje się⁷³³, że przepis art. 173 KK w latach 90. stał się w zasadzie przepisem martwym.

W obecnie obowiązującym KK zachowania związane z treściami pornograficznymi, naruszające wolność seksualną i obyczajność, kryminalizuje art. 202. W myśl § 1, „Kto publicznie prezentuje treści pornograficzne w taki sposób, że może to narzucić ich odbiór osobie, która tego sobie nie życzy, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo

⁷³¹ K. Sobolewski, A. Laniewski, op. cit., s. 111.

⁷³² Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Wojskowa z dnia 16 lutego 1987 r., WR 28/87.

⁷³³ Zob. L. Gardocki, Prawnokarne granice wolności słowa w świetle projektu kodeksu karnego z 1991 r. (w:) S. Waltoś, Z. Doda (red.), Problem kodyfikacji prawa karnego: księga ku czci profesora Mariana Cieślaka, Wydawnictwo Uniwersytet Jagielloński. Katedra Postępowania Karnego, Kraków 1993, s. 270.

pozbawienia wolności do lat 2”. Pornografia z udziałem dorosłych jest zatem kryminalizowana w sposób ograniczony. Ustawodawca przyjął bowiem koncepcję „wolnościową”, która zakłada bezkarność dobrowolnego kontaktu osoby dorosłej z pornografią. Jak zauważa J. Warylewski⁷³⁴, przepis ten „chroni wyłącznie wolność seksualną w postaci prawa do życia wolnego od uczucia wstydu seksualnego i jednocześnie uznaje prawo do zapoznawania się z pornografią”.

W opinii J. Warylewskiego⁷³⁵, również w § 3 przedmiotem ochrony „nie jest obyczajność i zasady moralne, ale wyłącznie wolność seksualna dziecka, które ze względu na swój wiek najczęściej nie potrafi w sposób racjonalny tą wolnością dysponować”. W doktrynie jednak podnosi się, że przepis ten chroni także obyczajność⁷³⁶. W myśl § 3, „Kto w celu rozpowszechniania produkuje, utwala lub sprowadza, przechowuje lub posiada albo rozpowszechnia lub prezentuje treści pornograficzne z udziałem małoletniego albo treści pornograficzne związane z prezentowaniem przemocy lub posługiwaniem się zwierzęciem, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12”.

Do osoby małoletniego odnoszą się także kolejne przepisy art. 202 KK. W myśl § 4, karze pozbawienia wolności od roku do lat 10 podlega ten, kto utwala treści pornograficzne z udziałem małoletniego. Przepis § 4a przewiduje karę pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5 dla osoby, która przechowuje, posiada lub uzyskuje dostęp do treści pornograficznych z udziałem małoletniego. Zgodnie z § 4b grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2 podlega ten, kto produkuje, rozpowszechnia, prezentuje, przechowuje lub posiada treści pornograficzne przedstawiające wytworzony albo przetworzony wizerunek małoletniego uczestniczącego w czynności seksualnej. Tej samej karze podlega, kto w celu zaspokojenia seksualnego uczestniczy w prezentacji treści pornograficznych z udziałem małoletniego (§ 4c).

Zgodnie z § 5, sąd może orzec przepadek narzędzi lub innych przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstw wskazanych w art. 202, chociażby nie stanowiły własności sprawcy.

⁷³⁴ J. Warylewski, Komentarz do art. 202 KK (w:) R. Stefański (red.), Kodeks karny. Komentarz, wyd. 4, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2018, s. 1332.

⁷³⁵ Ibidem, s. 1333.

⁷³⁶ Zob. np. P. Kozłowska, M. Kucharska, Prawnokarne aspekty pornografii, Prokuratura i Prawo 4/1999, s. 36.

W KK, podobnie jak w regulacjach konwencyjnych, nie zdefiniowano pojęcia pornografii. Nie zdefiniowano również pojęcia treści pornograficznych, którym ustawodawca posługuje się w art. 202 KK. Według J. Warylewskiego⁷³⁷ treści pornograficzne „to takie treści, które właściwe są przekazowi informacyjnemu, w formie materialnej lub zdematerializowanej i charakteryzują się tym, że przedstawiają w jakiegokolwiek formie autentyczne lub tylko wyobrażone przejawy życia seksualnego człowieka w wymiarze ograniczonym do funkcji fizjologicznych. Przekaz informacyjny może być zarejestrowany (utrwalony) np. w formie filmu, zdjęć, książki, nagrania fonicznego lub nie (pokazy na żywo, wykład)”. S. Hyps, wśród wytworów o charakterze pornograficznym, wylicza⁷³⁸ przykładowo „pismo, rysunek, obraz, druk, fotografia lub film (mogące także przybrać formę przekazu na żywo), które mają na celu wywołanie u odbiorcy efektu pobudzenia seksualnego”. Zaznacza, że wskazuje się też dodatkowe kryterium waloru estetycznego uznania treści za pornograficzne. J. Wojciechowski zauważa⁷³⁹, że w potocznym rozumieniu pod pojęciem pornografii rozumiemy „pisma, druki, przedstawienia, filmy, zdjęcia, obrazy, rysunki i inne przedmioty treści nieprzyzwoitej, obliczone na wywołanie podniecenia erotycznego u odbiorców”. M. Filar wskazuje⁷⁴⁰, że aby uznać, iż określone treści mają pornograficzny charakter, powinny się one charakteryzować następującymi cechami: przedstawiać przejawy płciowości i życia płciowego człowieka; koncentrować się wyłącznie na technicznych aspektach płciowości i życia płciowego z całkowitym oderwaniem od warstwy intelektualnej i osobistej; ukazywać ludzkie organy w ich funkcjach seksualnych; a główną intencją twórcy jest wywołanie podniecenia seksualnego u odbiorcy. Definicji treści pornograficznych nie podaje A. Marek⁷⁴¹.

Do pojęcia „treści pornograficznych” odniósł się SN⁷⁴², wskazując, że „znamię »treści pornograficzne« użyte w dyspozycji art. 202 § 3 KK, jest pojęciem prawnym, a nie medycznym czy seksuologicznym, zaś biegły seksuolog posiada wiadomości specjalne jedynie w zakresie ustalenia hipotetycznego wpływu danej prezentacji na potencjalnego odbiorcę w płaszczyźnie jego reakcji emocjonalnych, w tym seksualnych. Żaden biegły, w tym i biegły seksuolog, nie

⁷³⁷ J. Warylewski, Komentarz do art. 202 KK, op. cit., s. 1334.

⁷³⁸ S. Hyps, Komentarz do art. 202 KK (w:) A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), op. cit., s. 1082.

⁷³⁹ J. Wojciechowski, Kodeks karny: komentarz, orzecznictwo, Wydawnictwo Librata, Warszawa 1997, s. 357.

⁷⁴⁰ M. Filar, Przestępstwa seksualne w nowym kodeksie karnym (w:) Nowa kodyfikacja karna: Kodeks karny. Krótkie komentarze, Wydawnictwo Ministerstwo Sprawiedliwości, Departament Kadr i Szkolenia, Krótkie komentarze, Zeszyt 2, Warszawa 1997, s. 39 - 40.

⁷⁴¹ A. Marek, Kodeks..., op. cit., s. 154 - 155.

⁷⁴² Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 23 listopada 2010 r., IV KK 173/10.

jest natomiast w stanie zastąpić Sądu w ocenie istnienia tego znamienia w danej prezentacji.”. I przyjął, że „treści pornograficzne” w rozumieniu art. 202 KK, „to zawarte w utrwalonej formie (np. film, zdjęcia, czasopisma, książki, obrazy) lub nie (np. pokazy na żywo), prezentacje czynności seksualnych człowieka (zwłaszcza ukazywanie organów płciowych człowieka w ich funkcjach seksualnych), i to zarówno w wymiarze niesprzecznym z ich biologicznym ukierunkowaniem, jak i czynności seksualnych człowieka sprzecznych z przyjętymi w społeczeństwie wzorcami zachowań seksualnych”.

Art. 202 KK był kilkakrotnie nowelizowany. Zmian w początkowym brzmieniu przepisu⁷⁴³ dokonano nowelizacją z 2004 r.⁷⁴⁴ W Uzasadnieniu do projektu ustawy⁷⁴⁵ wskazano, że jej celem jest m.in. dokonanie zmian zakresu penalizacji typu czynów zabronionych w zakresie pornografii dziecięcej oraz wykorzystania małoletniego poniżej 15 roku życia. Jak podniesiono, „czyn karalny utrwalania treści pornograficznych z udziałem osoby małoletniej poniżej lat 15 jest zbliżony do innych przestępstw ujętych w art. 202, stąd jego opis przeniesiono [z art. 200] do tego przepisu jako nowy § 4, rozszerzając równocześnie karalność także na sprowadzanie, przechowywanie oraz posiadanie treści pornograficznych dotyczących takiej osoby. Obniżono także sankcję, dostosowując ją do zagrożeń przewidzianych w innych typach czynów zabronionych ujętych w art. 202 KK. Uznając za konieczne zwiększenie ochrony dzieci, które nie ukończyły 15 roku życia, przed wpływem materiałów o charakterze pornograficznym, rozpowszechnianych w szczególności w sieciach informatycznych, rozszerzono zakres karalności rozpowszechniania takich treści w sposób niezabezpieczony, a więc umożliwiający małoletniemu zapoznanie się z nimi. Dokonano tego przez stosowną zmianę w opisie czynu zabronionego z art. 202 § 2 KK [...]. Nawiązując do regulacji prawnomiędzynarodowych, a także uznając za wysoce naganne wykorzystywanie osób małoletnich nawet powyżej 15 roku życia do profesjonalnej produkcji materiałów pornograficznych, rozszerzono zakres penalizacji w art. 202 § 3 KK na szereg działań podejmowanych w celu rozpowszechniania tego typu treści

⁷⁴³ Art. 202 § 1. Kto publicznie prezentuje treści pornograficzne w taki sposób, że może to narzucić ich odbiór osobie, która tego sobie nie życzy, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku. § 2. Kto małoletniemu poniżej lat 15 prezentuje treści pornograficzne lub udostępnia mu przedmioty mające taki charakter, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. § 3. Kto produkuje w celu rozpowszechniania lub sprowadza albo rozpowszechnia treści pornograficzne z udziałem małoletniego poniżej lat 15 albo związane z użyciem przemocy lub posługiwaniem się zwierzędziem, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

⁷⁴⁴ Dz.U. z 2004 r. Nr 69, poz. 626.

⁷⁴⁵ Druk Nr 2031, op. cit.

pornograficznych. W § 5 art. 202 wprowadzono też wyraźny przepis o przypadku zarówno przedmiotów, jak i narzędzi przestępstw z art. 202 § 1 – 4, chociażby nie stanowiły one własności sprawcy”.

Nowelizacją z 2005 r.⁷⁴⁶ ówczesne brzmienie art. 202 KK⁷⁴⁷: w § 3 uzupełniono o znamiona „przechowuje lub posiada”; w § 4 zmieniono, pozostawiając jedynie znamię „utrwalania” treści pornograficznych z udziałem małoletniego poniżej lat 15 i przewidując za ten czyn karę pozbawienia wolności od roku do lat 10, a pozostałe znamiona przenosząc do nowo wprowadzonego § 4a.

Kolejną nowelizacją, z 2008 r.⁷⁴⁸, do art. 202 KK wprowadzono § 4b. W Uzasadnieniu do projektu ustawy⁷⁴⁹, mającej na celu implementację regulacji unijnych, wskazano, że „Decyzja ramowa⁷⁵⁰ wprowadza szeroką definicję pornografii dziecięcej, obejmującą również realistyczne wizerunki dziecka nieistniejącego w rzeczywistości, uczestniczącego lub poddającego się czynnościom seksualnym, w tym polegającym na lubieżnym okazywaniu narządów płciowych lub miejsc intymnych dziecka. Podobnie szeroką definicję przyjmuje również Konwencja Rady Europy o Cyberprzestępczości – art. 9 ust. 2. W przypadku obu powołanych aktów prawnych chodzi oczywiście o wygenerowane obrazy z wykorzystaniem techniki komputerowej. Bezpośrednią implementację [...] stanowi projektowany art. 202 § 4b KK, który penalizuje działania sprawcze polegające na szeroko rozumianym rozpowszechnianiu pornografii dziecięcej, przy czym są to między innymi wizerunki małoletnich wygenerowane w systemach komputerowych. Jest oczywiste, że w przypadku

⁷⁴⁶ Dz.U. z 2005 r. Nr 163, poz. 1363.

⁷⁴⁷ § 1. Kto publicznie prezentuje treści pornograficzne w taki sposób, że może to narzucić ich odbiór osobie, która tego sobie nie życzy, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku. § 2. Kto małoletniemu poniżej lat 15 prezentuje treści pornograficzne lub udostępnia mu przedmioty mające taki charakter albo rozpowszechnia treści pornograficzne w sposób umożliwiający takiemu małoletniemu zapoznanie się z nimi, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. § 3. Kto w celu rozpowszechniania produkuje, utrwała lub sprowadza albo rozpowszechnia lub publicznie prezentuje treści pornograficzne z udziałem małoletniego albo treści pornograficzne związane z prezentowaniem przemocy lub posługiwaniem się zwierzęciem, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8. § 4. Kto utrwała, sprowadza, przechowuje lub posiada treści pornograficzne z udziałem małoletniego poniżej lat 15, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. § 5. Sąd może orzec wypadek narzędzi lub innych przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstw określonych w § 1-4, chociażby nie stanowiły własności sprawcy.

⁷⁴⁸ Ustawa z dnia 24 października 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2008 r. Nr 214, poz. 1344).

⁷⁴⁹ Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy z dnia 18 kwietnia 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, VI Kadencja, Druk Nr 458.

⁷⁵⁰ M.in. Decyzji ramowej Rady 2004/68/WSiSW z dnia 22 grudnia 2003 r. o zwalczaniu seksualnego wykorzystywania dzieci i pornografii dziecięcej (Dz.Urz. L 13, 20.1.2004, s. 44 - 48).

projektowanego przepisu inny jest przedmiot ochrony niż w przypadku, gdy w produkcji treści pornograficznych są wykorzystywane dzieci; znajduje to również odzwierciedlenie w sankcji karnej. Pozostałe zmiany w obrębie art. 202 KK mają na celu zachowanie wewnętrznej spójności artykułu. Wprowadzają one bowiem szersze rozumienie »treści pornograficznych« przez objęcie tym terminem również, wygenerowanych w komputerowych, mających charakter pornograficzny realistycznych wizerunków »wirtualnych« osób”.

Nowelizacja z 2014 r.⁷⁵¹ miała na celu, jak wskazano w Uzasadnieniu⁷⁵², m.in. „doprowadzenie do zgodności polskich regulacji karnoprawnych z postanowieniami Konwencji Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych oraz, w zakresie dotyczącym zwalczania przestępstw związanych z pornografią dziecięcą, Konwencji Rady Europy o cyberprzestępczości”. W Uzasadnieniu odniesiono się do zmian w zakresie ograniczenia zjawiska pornografii dziecięcej. Jak zauważono, „W obecnym stanie prawnym zabronione jest publiczne prezentowanie treści pornograficznych, w taki sposób, że może to narzucić ich odbiór osobie, która sobie tego nie życzy (art. 202 § 1 KK). Jednakże w odniesieniu do niektórych treści pornograficznych ustawodawca zdecydował o szerszym określeniu pola penalizacji, obejmując zakresem regulacji karno-prawnej również utrwalanie, sprowadzanie, przechowywanie oraz posiadanie treści pornograficznych m.in. z udziałem małoletnich poniżej 15 lat (art. 202 § 4 i 4a KK). W zakresie wieku osoby małoletniej, o której mowa w art. 202 § 4 i 4a KK, polskie prawo karne odbiega obecnie od regulacji wynikających z [...] Dyrektywy⁷⁵³ oraz konwencji Rady Europy, obejmując ochroną jedynie małoletnich poniżej 15 lat. Wskazane instrumenty międzynarodowe wprowadzają w takim przypadku granicę wieku 18 lat. Dlatego też, z uwagi na zagrożenie, jakie dla zdrowia i rozwoju małoletnich stanowi produkcja pornografii dziecięcej, w projekcie przewidziano podniesienie wieku ochrony dla małoletnich w kontekście produkcji i posiadania pornografii dziecięcej do lat 18. Jednocześnie nie stwierdzono zasadności dokonywania analogicznej zmiany w dotychczasowym § 2 art. 202 KK (projektowany art. 200 § 3 KK). [...] W zaproponowanym w projekcie brzmieniu § 4a art. 202

⁷⁵¹ Dz.U. z 2014 r. poz. 538.

⁷⁵² Druk Nr 2016, op. cit.

⁷⁵³ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/93/UE w sprawie zwalczania niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystywania seksualnego dzieci oraz pornografii dziecięcej, zastępująca decyzję ramową Rady 2004/68/WSiSW (Dz.Urz. L 335, 17.12.2011, s. 1 - 14).

KK zastąpiono znamię czasownikowe „sprowadza” określeniem „uzyskuje”, gdyż trafniej oddaje ono rodzaj czynności wykonywanych np. w ramach uzyskiwania dostępu do treści pornograficznych za pośrednictwem systemów teleinformatycznych. W takich przypadkach często nie dochodzi bowiem do przeniesienia i utrwalenia na komputerze sprawcy treści pornograficznych z udziałem małoletniego, ale są one jedynie udostępniane sprawcy „do obejrzenia” na zasadzie transmisji obrazu i dźwięku. Zmiana proponowana w art. 202 § 3 KK, polegająca na zwiększeniu wymiaru kary z obowiązującego przedziału 6 miesięcy do lat 8 na przedział 2 lat do lat 12, jest konsekwencją zmiany w art. 202 § 4 KK. Obydwa przepisy obejmują utrwalanie treści pornograficznych z udziałem małoletnich do lat 18, przy czym działanie sprawcy opisane w art. 202 § 3 KK cechuje dodatkowo zamiar w postaci rozpowszechniania. Czyn polegający na utrwalaniu materiału pornograficznego w celu jego rozpowszechniania, którego skutkiem może być następnie udostępnienie go w Internecie, powinien, z uwagi na znaczną społeczną szkodliwość, zasługiwać na wyższy wymiar kary w porównaniu do utrwalania takich materiałów na swój wyłączny użytek, o którym mowa w art. 202 § 4 KK, gdzie zagrożenie karą wynosi od roku do lat 10. Projektowany art. 202 § 4c KK wymierzony jest przeciwko uczestnikom prezentacji pornograficznych z udziałem małoletniego. Przewiduje on kryminalizację bezpośredniego uczestnictwa w tego rodzaju widowiskach, realizując w tym zakresie wymóg wynikający z [...] art. 21 ust. 1 lit. c Konwencji z Lanzarote. Zaproponowane w nowym § 4c w art. 202 KK sankcje zostały określone na poziomie identycznym jak dla przestępstwa produkcji pornografii zawierającej wytworzony lub przetworzony wizerunek małoletniego [...]. Należy przy tym zauważyć, iż zakresem proponowanego przepisu objęte będą zarówno czyny polegające na biernym (przyglądanie się), jak i czynnym (prezentowanie) uczestnictwie w prezentacji. Znamię bezpośrednio udziału [...] wyraża się osobistą obecnością na tego rodzaju widowisku”. W wyniku wprowadzonych tą nowelizacją zmian, art. 202 KK otrzymał brzmienie obowiązujące obecnie.

Poddając ocenie zgodność przepisów KK z unormowaniami konwencyjnymi, nie sposób nie zauważyć ich sprzeczności z postanowieniami Konwencji z 1923 r. Czyny karalne określone w art. 1 Konwencji dotyczą bowiem wszelkich materiałów o charakterze pornograficznym. Tymczasem, jak już wspomniano, w polskim KK pornografia z udziałem dorosłych jest kryminalizowana w sposób ograniczony (art. 202 § 1 KK), a karze podlega ten, kto w celu rozpowszechniania produkuje, utrwała lub sprowadza, przechowuje lub posiada albo

rozpowszechnia lub prezentuje treści pornograficzne z udziałem małoletniego albo z prezentowaniem przemocy lub posługiwaniem się zwierzęciem (art. 202 § 3 KK). Przepis art. 202 KK nie kryminalizuje zatem czynów związanych z wszelkimi treściami pornograficznymi, a jedynie te związane z małoletnim (art. 202 § 3 – 4c KK) oraz z prezentowaniem przemocy lub posługiwaniem się zwierzęciem (art. 202 § 3 KK). J. Warylewski, „uznając co do zasady słuszność przyjętych rozwiązań”, wyraża „pewien niepokój” w związku z ich sprzecznością z postanowieniami Konwencji z 1923 r.⁷⁵⁴ Jak podnosi, „jedynym sposobem na uniknięcie sprzeczności pomiędzy Kodeksem karnym a tą ratyfikowaną umową międzynarodową [...] byłoby jej wypowiedzenie”. Konwencję wypowiedziały Dania⁷⁵⁵ i Niemcy⁷⁵⁶. Tymczasem Polska ani nie wniosła do Konwencji żadnych zastrzeżeń ani jej nie wypowiedziała.

Warto w tym miejscu odnotować, iż pojawiła się propozycja całkowitego zakazania pornografii. Dnia 12 stycznia 2007 r. został wniesiony poselski projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny⁷⁵⁷. Art. 202 KK w § 1 miał otrzymać brzmienie: „Kto rozpowszechnia treści mające charakter pornograficzny, podlega karze grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku”. W myśl projektowanego § 1a tej samej karze miał podlegać, „kto treści określone w § 1 w celu rozpowszechniania tworzy, przechowuje, przesyła, przynosi albo przewozi”. Natomiast projektowany § 1b głosił: „Jeżeli sprawca przestępstwa opisanego w § 1 albo § 1a działa w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, podlega karze grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2”. Zmianę motywowano tym, że „dotychczasowy stan prawny zapewnia jedynie fragmentaryczną ochronę społeczeństwa przed pornografią”. Jak podniesiono w Uzasadnieniu, „Taki stan prawny jest nie do zaakceptowania, gdyż dopuszcza do rozpowszechniania szkodliwych treści. Liczne badania naukowe wykazały, że treści pornograficzne wywierają szkodliwy wpływ na społeczeństwo. Istnieje bowiem zależność wprost proporcjonalna między dostępnością treści pornograficznych a przestępczością o charakterze seksualnym. Ponadto nie ulega wątpliwości, że pornografia

⁷⁵⁴ J. Warylewski, Komentarz do art. 202 KK (w:) R. Stefański (red.), Kodeks karny. Komentarz, wyd. 23, wyd. C.H. Beck, Warszawa 2019, System informacji prawnej Legalis – BeckOK.

⁷⁵⁵ Zob. Oświadczenie Rządowe z dnia 6 lipca 1968 r. w sprawie wypowiedzenia przez Danię Konwencji o zwalczaniu obiegu i handlu wydawnictwami pornograficznymi, podpisanej w Genewie dnia 12 września 1923 r., zmienionej Protokołem podpisanym w Lake Success dnia 12 listopada 1947 r. (Dz.U. z 1968 r. Nr 26, poz. 182).

⁷⁵⁶ Zob. Oświadczenie Rządowe z dnia 23 października 1974 r. w sprawie wypowiedzenia przez Republikę Federalną Niemiec Konwencji o zwalczaniu obiegu i handlu wydawnictwami pornograficznymi, podpisanej w Genewie dnia 12 września 1923 r. (Dz.U. z 1974 r. Nr 43, poz. 262).

⁷⁵⁷ Poselski projekt ustawy z dnia 12 stycznia 2007 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, V Kadencja, Druk Nr 1494.

rażąco narusza godność ludzką, gdyż prowadzi do swoistego „uprzedmiotowienia” człowieka. Obowiązek skutecznej ochrony obywateli przed pornografią można zatem wywieść z wyrażającej zasadę ochrony godności człowieka art. 30 Konstytucji”.

Projekt był szeroko krytykowany, również przez przedstawicieli doktryny. Krajowa Rada Sądownicza⁷⁵⁸, w opinii z dnia 8 marca 2007 r., przedstawiony projekt zaopiniowała negatywnie „z uwagi na wątpliwości co do skuteczności tego rodzaju regulacji”. Ostatecznie został on wycofany dnia 28 marca 2007 r.

Niemniej, w zakresie treści pornograficznych z udziałem małoletniego, przepisy KK pozostają w zgodzie z unormowaniami konwencyjnymi.

5.4. Prostyucja

W literaturze wskazuje się⁷⁵⁹ na trudność w udzieleniu jednoznacznej i niebudzącej wątpliwości odpowiedzi na pytanie, czym jest prostytucja. Niemniej, obecnie pod pojęciem tym rozumie się proceder polegający na świadczeniu usług seksualnych w zamian za korzyści majątkowe. Na przestrzeni dziejów występowała jako zjawisko społeczne we wszystkich epokach historycznych i głównych systemach cywilizacyjno-kulturowych. A. Marek wskazuje⁷⁶⁰ Ateny jako pierwsze państwo, które objęło prostytucję kontrolą. Potrzeba współpracy międzynarodowej w zakresie przeciwdziałania eksploatacji prostytucji zyskała na znaczeniu wraz z pierwszymi konwencjami w tym przedmiocie, przyjmowanymi na początku XX w.

W Międzynarodowym porozumieniu z 1904 r.⁷⁶¹ państwa zobowiązały się m.in. do gromadzenia wszelkich wiadomości o werbowaniu kobiet i dziewcząt za granicę dla celów nierządu (art. 1); wykonywania nadzoru celem śledzenia przewodników kobiet i dziewcząt przeznaczonych dla celów nierządu (art. 2); przyjmowania oświadczenia kobiet i dziewcząt cudzoziemek, trudniących się prostytucją, celem ustalenia tożsamości ich osoby oraz ich stanu cywilnego, tudzież wyśledzenie tych, którzy skłonili je do opuszczenia swego kraju (art. 3).

⁷⁵⁸ Opinia Krajowej Rady Sądownictwa z dnia 8 marca 2007 r. w przedmiocie poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny.

⁷⁵⁹ Zob. np. J. Warylewski, Rozdział IV..., op. cit., s. 913.

⁷⁶⁰ A. Marek, V. Konarska-Wrzosek, op. cit., s. 536.

⁷⁶¹ Dz.U. z 1922 r. Nr 87, poz. 783.

W art. 1 Międzynarodowej konwencji z 1910 r.⁷⁶² jej strony zobowiązały się do karania każdego, „kto dla zaspokojenia cudzych namiętności zwerbował, uprowadził, albo uwiódł, nawet za jej zgodą, kobietę albo dziewczynę nieletnią dla celów rozpusty”. Ponadto, w myśl art. 2, powinien być karany każdy, „kto, dla zaspokojenia cudzych namiętności, za pomocą oszustwa lub gwałtu, gróźb, użycia władzy, czy jakichkolwiek innych środków przymusu zwerbował, uprowadził lub uwiódł kobietę albo dziewczynę pełnoletnią dla celów rozpusty”.

W art. 1 Konwencji z 1933 r.⁷⁶³ państwa zobowiązały się „podać karze każdego, kto dla zaspokojenia namiętności innych osób werbuje, uprowadza lub uwodzi kobietę lub dziewczynę pełnoletnią, nawet za jej zgodą, mając przy tym na celu przeznaczenie jej do uprawiania nierządu w innym kraju”.

Szczególne znaczenie dla omawianej problematyki mają unormowania Konwencji z Lake Success⁷⁶⁴. W Preambule Konwencji podkreślono, że „prostytycja i towarzyszące jej zło – handel ludźmi w celach prostytucji, są sprzeczne z godnością i wartością człowieka oraz zagrażają dobru jednostki, rodziny i społeczeństwa”. W art. 1 strony Konwencji zobowiązały się „ukarać każdego, kto dla zaspokojenia namiętności innej osoby:

- 1) dostarcza, zwabia lub uprowadza w celach prostytucji inną osobę, nawet za jej zgodą;
- 2) eksploatuje prostytucję innej osoby, nawet za jej zgodą”.

Ponadto, zgodnie art. 2, karze ma podlegać każdy, „kto:

- 1) utrzymuje lub prowadzi bądź świadomie finansuje dom publiczny albo bierze udział w jego finansowaniu;
- 2) świadomie wynajmuje komuś lub odnajmuje od kogoś budynek bądź inne pomieszczenie lub jakąkolwiek ich część dla celów prostytucji innych osób”.

W zakresie dozwolonym przez prawo krajowe, karane mają być także: próby popełnienia któregoś z tych przestępstw i czynności przygotowawcze do ich popełnienia (art. 3); oraz rozmyślny udział w czynnościach wskazanych w opisach przestępstw (art. 4). Uczestnictwo natomiast, o ile prawo wewnętrzne na to pozwala, traktowane ma być „jako oddzielne przestępstwo, ilekroć będzie to konieczne dla zapobieżenia bezkarności” (art. 4).

W art. 12 Konwencji podkreślono, że rzeczony przestępstwa „mają być w każdym kraju określane, ścigane i karane zgodnie z prawem krajowym”.

⁷⁶² Dz.U. z 1922 r. Nr 87, poz. 783.

⁷⁶³ Dz.U. z 1938 r. Nr 7, poz. 37.

⁷⁶⁴ Dz.U. z 1952 r. Nr 41, poz. 278.

Konwencję z Lake Success często określa się jako przełom w traktowaniu o problemie prostytucji⁷⁶⁵. Jest bowiem konwencją abolicjonistyczną, która nie przewiduje karania samej prostytucji. Ponadto, zgodnie z art. 6, każda strona Konwencji „zgadza się zastosować wszelkie niezbędne środki celem cofnięcia lub uchylecia jakiegokolwiek istniejącego prawa, zarządzenia lub przepisu administracyjnego, w myśl którego osoby, zajmujące się lub podejrzane o zajmowanie się prostytucją, podlegają specjalnej rejestracji bądź też obowiązane są posiadać specjalny dokument, bądź wreszcie powinny podporządkować się wyjątkowym wymaganiom co do nadzoru lub zgłaszania”.

W art. 6 Konwencji w sprawie wszelkich form dyskryminacji kobiet z 1979 r.⁷⁶⁶, strony zobowiązały się podjąć wszelkie stosowne kroki, w tym również ustawodawcze, w celu położenia kresu nie tylko wszelkim formom handlu kobietami, ale także ciągnięciu zysków z prostytucji kobiet.

W art. 34 Konwencji o prawach dziecka z 1989 r.⁷⁶⁷ strony zobowiązały się podjąć w szczególności wszelkie właściwe kroki o zasięgu krajowym, dwustronnym oraz wielostronnym dla przeciwdziałania wykorzystywaniu dzieci do prostytucji lub innych nielegalnych praktyk seksualnych. W art. 1 Protokołu fakultatywnego do Konwencji⁷⁶⁸ wprowadzono zakaz dziecięcej prostytucji, rozumianej, zgodnie z art. 2 lit. b, jako „wykorzystywanie dzieci do czynności seksualnych za wynagrodzeniem lub jakąkolwiek rekompensatą w innej formie”.

W art. 3 ust. 1 Protokołu strony zobowiązały się zapewnić, jako minimum, pełne objęcie swoim prawem kryminalnym lub karnym oferowania, uzyskiwania, nabycia lub dostarczania dziecka w celu prostytucji, bez względu na to, czy przestępstwo takie popełnione zostało w ich kraju czy za granicą, przez pojedyncze osoby lub w sposób zorganizowany. W myśl ust. 2, karze ma podlegać także próba popełnienia rzeczonoego przestępstwa oraz współudział i udział w którymkolwiek z tych czynów. W ust. 3 państwa zobowiązały się wprowadzić karalność powołanych przestępstw „odpowiednimi sankcjami uwzględniającymi ich niezwykle poważny charakter”.

⁷⁶⁵ Zob. np. J. Janikowski, Wykroczenie proponowania czynu nierządnoego, Prokuratura i Prawo 4/2017, s. 111.

⁷⁶⁶ Dz.U. z 1982 r. Nr 10, poz. 71.

⁷⁶⁷ Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526.

⁷⁶⁸ Dz.U. z 2007 r. Nr 76, poz. 494.

W art. 7 lit. a, strony Protokołu zobowiązano do wprowadzenia, zgodnie z postanowieniami swojego prawa krajowego, środków przewidujących zajęcie dóbr takich jak materiały, aktywa i inne środki pomocnicze wykorzystane do popełnienia lub do ułatwienia powołanych przestępstw (pkt i), oraz konfiskatę przychodów osiągniętych z przestępstw (pkt ii). Ponadto, w art. 7 lit. c, strony zobowiązano do podjęcia kroków mających na celu zamknięcie, czasowe lub definitywne, obiektów wykorzystywanych do popełnienia powołanych przestępstw.

O przestępstwach dotyczących dziecięcej prostytucji traktuje art. 19 Konwencji z Lanzarote z 2007 r.⁷⁶⁹ W ust. 1 strony zobowiązały się do przyjęcia koniecznych środków, w tym ustawodawczych, „w celu zapewnienia karalności zachowania umyślnego polegającego na:

- a. rekrutacji dziecka do prostytucji lub powodowaniu udziału dziecka w prostytucji;
- b. zmuszaniu dziecka do prostytucji lub osiągnięciu z tego korzyści, lub wykorzystywaniu dziecka do tych celów w inny sposób;
- c. korzystaniu z prostytucji dziecięcej”.

Termin „dziecięca prostytucja” został zdefiniowany w ust. 2 jako „fakt wykorzystania dziecka do czynności seksualnych w sytuacji, gdy zostały przekazane lub obiecane tytułem zapłaty pieniądze lub każda inna forma wynagrodzenia lub świadczenia, bez względu na to, czy tę zapłatę, obietnicę czy świadczenie otrzymało dziecko czy też osoba trzecia”.

W art. 24 strony zobowiązały się do zapewnienia w swoich ustawodawstwach karalności umyślnego zachowania polegającego na pomocnictwie w popełnieniu lub podżeganiu do popełnienia (ust. 1) oraz na usiłowaniu popełnienia (ust. 2) rzeczonych przestępstw.

W myśl art. 27 ust. 1, powołane przestępstwa mają podlegać „efektywnym, proporcjonalnym i odstraszającym sankcjom”, wśród których „powinna znaleźć się kara pozbawienia wolności w wymiarze, który pozwala na wszczęcie i przeprowadzenie postępowania ekstradycyjnego”. W ust. 2 strony Konwencji zobowiązano do przyjęcia odpowiednich środków, w tym ustawodawczych, w celu:

- a. umożliwienia dokonania zajęcia lub konfiskaty:

⁷⁶⁹ Dz.U. z 2015 r. poz. 608.

- przedmiotów, dokumentów i innych narzędzi wykorzystanych lub służących do popełnienia lub mających na celu ułatwienie popełnienia rzeczonych przestępstw;
 - korzyści pochodzących z przestępstw lub ich równowartości;
- b. umożliwienia czasowego lub całkowitego zamknięcia pomieszczeń i urządzeń wykorzystanych do popełnienia rzeczonych przestępstw, bez uszczerbku dla praw osób trzecich działających w dobrej wierze, lub czasowego, bądź całkowitego pozbawienia sprawcy możliwości wykonywania działalności zawodowej lub działalności w ramach wolontariatu, polegającej na kontaktach z dziećmi, w ramach których zostało popełnione przestępstwo.

W KK z 1932 r. problem prostytucji został ujęty aż w sześciu przepisach z rozdziału XXXII zatytułowanego „Nierząd”. Art. 207⁷⁷⁰ kryminalizował prostytucję homoseksualną; art. 208⁷⁷¹ - kuplerstwo; art. 209⁷⁷² - sutenerstwo; art. 210⁷⁷³ – stręczycielstwo. Zgodnie z art. 211, karze więzienia do lat 10 i grzywny podlegał, kto wywoził z kraju inną osobę w celu przeznaczenia jej do uprawiania zawodowego nierządu. W myśl art. 212, kto dopuszczał się przestępstwa kuplerstwa, sutenerstwa, stręczycielstwa lub wywiezienia z kraju innej osoby w celu przeznaczenia jej do uprawiania zawodowego nierządu, względem własnej żony, dziecka, pasierba, wnuka, osoby oddanej pod nadzór, w opiekę lub na wychowanie, albo względem nieletniego poniżej 21 lat, podlegał karze więzienia na czas nie krótszy od lat 3 i grzywny. Przepis ten stanowił zatem typ kwalifikowany dla przestępstw z art. 208 – 211 KK. Co warto zauważyć, w KK z 1932 r. nie przewidziano, penalizowanego dzisiaj, przestępstwa zmuszania do prostytucji.

KK z 1969 r. nie penalizował samej prostytucji, zarówno homoseksualnej, jak i heteroseksualnej, a jedynym przepisem dotyczącym prostytucji był art. 174, zawarty w rozdziale XXIII zatytułowanym „Przestępstwa przeciwko obyczajności”. W myśl § 1, karze pozbawienia wolności od roku do lat 10 podlegał ten, kto nakłaniał inną osobę do uprawiania nierządu. Zgodnie z § 2, tej samej karze podlegał ten, kto czerpał korzyści majątkowe z cudzego

⁷⁷⁰ Art. 207 Kto z chęci zysku ofiarowuje się osobie tej samej płci do czynu nierządowego, podlega karze więzienia do lat 3.

⁷⁷¹ Art. 208 Kto z chęci zysku ułatwia cudzy nierząd, podlega karze więzienia do lat 5.

⁷⁷² Art. 209 Kto czerpie z cudzego nierządu zyski, podlega karze więzienia do lat 5.

⁷⁷³ Art. 210 Kto nakłania inną osobę do zawodowego oddawania się nierządowi, podlega karze więzienia do lat 5 i grzywny.

nierządu albo w celu osiągnięcia korzyści majątkowej ułatwiał cudzy nierząd. W przepisach art. 174 KK stypizowano zatem stręczycielstwo, sutenerstwo i kuplerstwo, i - jak podkreśla J. Warylewski⁷⁷⁴ - przepisy te „nastawione były wyłącznie na ochronę obyczajności”.

Pojęcie prostytucji zostało wprowadzone dopiero w obecnie obowiązującym KK, nie zostało w nim jednak zdefiniowane. Jak wskazał SA w Krakowie⁷⁷⁵, „Prostytucja jest zjawiskiem, które polega na wielokrotnym świadczeniu usług seksualnych za opłatą, tj. oddawaniu do dyspozycji seksualnej własnego ciała w celach zarobkowych przygodnym partnerom tej samej lub różnej płci”. Problem prostytucji został ujęty w art. 203 i art. 204 KK. Co warto podkreślić, samo dobrowolne uprawianie prostytucji nie jest karalne⁷⁷⁶.

W art. 203 stypizowane zostało przestępstwo zmuszania do prostytucji, w brzmieniu: „Kto, przemocą, groźbą bezprawną, podstępem lub wykorzystując stosunek zależności lub krytyczne położenie, doprowadza inną osobę do uprawiania prostytucji, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10”. Dobrem chronionym tym przepisem jest wolność seksualna osoby zmuszanej do prostytucji. Jak zaznaczył SA w Krakowie⁷⁷⁷, „Zmuszanie do uprawiania prostytucji godzi w wolność seksualną jednostki, zatem jest zamachem na dobro osobiste [...]”. Do znamienia „krytycznego położenia” odniósł się SN⁷⁷⁸ stwierdzając, że jest to „taka sytuacja, w której osobie, znajdującej się w nim, realnie grozi doznanie poważnego uszczerbku lub dolegliwości, niebezpieczeństwu temu zaś zapobiec może odpowiednie zachowanie się sprawcy, natomiast »doprowadzenie« to sytuacja wiążąca się ze złamaniem za pomocą m.in. powyższej metody woli ofiary przeciwnej rozpoczęciu lub kontynuowaniu procederu prostytucyjnego”. SA w Lublinie zaznaczył⁷⁷⁹, że „»Krytyczne położenie«, o którym mowa w art. 203 KK jako pewien stan faktyczny, w którym znajduje się osoba pokrzywdzona, nie może wynikać z uprzedniego stosowania wobec tej osoby innych, wymienionych w art. 203 KK form przestępczego zachowania, tj. przemocy, groźby lub podstępu”. Natomiast SA

⁷⁷⁴ J. Warylewski, Rozdział IV..., op. cit., s. 917.

⁷⁷⁵ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie – II Wydział Karny z dnia 23 września 2017 r., II AKa 91/17.

⁷⁷⁶ Uprawianie prostytucji może pośrednio podlegać karze, na podstawie przepisu art. 142 Ustawy z dnia 20 maja 1971 r. - Kodeks wykroczeń (Dz.U. z 1971 r. Nr 12, poz. 114 ze zm.), który brzmi: „Kto natarczywie, narzucając się lub w inny naruszający porządek publiczny sposób, proponuje innej osobie dokonanie z nią czynu nierządowego, mając na celu uzyskanie korzyści materialnej, podlega karze aresztu, ograniczenia wolności albo grzywny”. W literaturze wskazuje się, że owa regulacja jest niezgodna z Konwencją z Lake Success, zob. J. Warylewski, Rozdział IV..., op. cit., s. 915.

⁷⁷⁷ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie – II Wydział Karny z dnia 25 stycznia 2018 r., II AKa 198/18.

⁷⁷⁸ Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 5 lutego 2009 r., II KK 251/08.

⁷⁷⁹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie – II Wydział Karny z dnia 6 maja 2003 r., II AKa 109/03.

w Katowicach, ocenił⁷⁸⁰ jako „zdecydowanie większą i nieporównywalnie bardziej traumatyczną” krzywdę wyrządzoną przestępstwem z art. 203 KK „osobie, która nie uprawiała wcześniej prostytucji i jest krytycznie nastawiona do takiego postępowania”, niż krzywdę wynikającą „ze zmuszania osoby trudniącej się wcześniej prostytucją do uprawiania jej w warunkach, których ona nie akceptuje i które również dla niej mogą być poniżające”. Zgodnie z Postanowieniem SN⁷⁸¹, „Za przestępstwo z art. 203 KK odpowiada nie tylko ten, kto spowodował, że pokrzywdzony rozpoczął uprawianie prostytucji, lecz także ten, kto nie pozwolił mu tego zaprzestać”.

W art. 204 stypizowano przestępstwa związane z eksploatacją prostytucji. W § 1 skryminalizowano stręczycielstwo i kuplerstwo, w słowach: „Kto, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, nakłania inną osobę do uprawiania prostytucji lub jej to ułatwia, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5”. SA w Krakowie wskazał⁷⁸², że „Stręczycielstwo to jest przestępcze nakłanianie do uprawiania prostytucji, może odbywać się w różny sposób, przez naleganie, prośby, przekonywanie, obietnice korzyści. Ułatwianie prostytucji, czyli kuplerstwo to udzielanie wszelkiego rodzaju pomocy w tej działalności”.

Zgodnie z § 2 art. 204, w którym stypizowano sutenerstwo, tej samej karze podlega, kto czerpie korzyści majątkowe z uprawiania prostytucji przez inną osobę. SN wskazał⁷⁸³, że „Czerpanie korzyści majątkowej, o jakiej mowa w art. 204 § 2 KK, polega na uzyskaniu korzyści z czynu przestępnego zarówno dla siebie, jak i dla kogo innego [...]”. Również SA we Wrocławiu podniósł⁷⁸⁴, że „Dla wypełnienia znamion czynu zabronionego z art. 204 § 2 KK wystarcza w zupełności uzyskanie korzyści dla kogoś innego”. Przy czym, jak wskazał SN⁷⁸⁵, „Art. 204 § 2 KK kryminalizuje czerpanie korzyści majątkowych z cudzej prostytucji, a więc wielokrotne przyjmowanie korzyści majątkowych z uprawiania prostytucji przez inną osobę”. Ponadto, zgodnie z orzeczeniem SN⁷⁸⁶, „Znamię »czerpie« wskazuje na niezbędność wielokrotności zachowań, co oznacza, że sutenerstwem nie jest jednorazowe czy nawet

⁷⁸⁰ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach – II Wydział Karny z dnia 16 lipca 2009 r., II AKa 150/09.

⁷⁸¹ Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 30 stycznia 2018 r., IV KK 478/17.

⁷⁸² Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie – II Wydział Karny z dnia 23 września 2017 r., II AKa 91/17.

⁷⁸³ Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 27 marca 2019 r., IV KK 559/18.

⁷⁸⁴ Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu – II Wydział Karny z dnia 16 lutego 2012 r., II AKa 15/12.

⁷⁸⁵ Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 5 lutego 2009 r., II KK 251/08.

⁷⁸⁶ Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 13 kwietnia 2010 r., II KK 282/09.

kilkukrotne, lecz mające charakter okazjonalny, przyjmowanie korzyści majątkowych pochodzących z uprawiania prostytucji przez inną osobę”.

Art. 204 w § 3 przewiduje typ kwalifikowany, zgodnie z którym: „Jeżeli osoba określona w § 1 lub 2 jest małoletnim, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10”. Przedmiotem ochrony przepisów art. 204 § 1 i § 2 jest obyczajność, natomiast określone w nich zachowania, podejmowane wobec osoby małoletniej, „mogą być uważane za zwrócone przeciwko jej wolności seksualnej (art. 204 § 3 KK)”⁷⁸⁷. Jak podniósł SA we Wrocławiu⁷⁸⁸, „Przy przestępstwie art. 204 § 1 – 3 KK między osobą uprawiającą prostytucję, a osobą czerpiącą korzyści z tego procederu (tj. kuplerem i sutenerem) nie ma relacji, że jeden jest »pokrzywdzony« a drugi »sprawcą przestępstwa«. Przestępstwo określone w art. 204 § 1 – 3 KK jest bowiem skierowane przeciwko obyczajności, gdyż niemoralne i nieobyczajne jest zarówno prostytuowanie się jak i czerpanie korzyści z takiego procederu, uprawianego przez inną osobę”.

Art. 204 KK był dwukrotnie nowelizowany. W pierwotnym brzmieniu, § 1 przewidywał karę pozbawienia wolności do lat 3. Nowelizacją z 2014 r.⁷⁸⁹ podwyższono granicę zagrożenia ustawowego, wobec czego przepis otrzymał brzmienie obowiązujące obecnie. W Uzasadnieniu do projektu ustawy⁷⁹⁰ wskazano, że „Modyfikacja sankcji za niektóre przestępstwa z rozdziału XXV KK podyktowana jest koniecznością zapewnienia logicznej gradacji kar, tak aby ich wysokość odzwierciedlała stopień społecznej szkodliwości czynu”.

W pierwotnym brzmieniu art. 204 KK zawierał także § 4 o treści: „Karze określonej w § 3 podlega, kto zwabia lub uprowadza inną osobę w celu uprawiania prostytucji za granicą”. Nowelizacją z 2010 r.⁷⁹¹ przepis ten uchylono. Jak wskazano w Uzasadnieniu do projektu ustawy⁷⁹², „Konsekwencją wprowadzenia do Kodeksu karnego definicji handlu ludźmi w projektowanym kształcie jest konieczność uchylenia przepisu art. 204 § 4 KK [...]”.

Warto zauważyć, że SN, odnosząc się do zobowiązań przyjętych przez Polskę w związku z ratyfikowaniem Konwencji z Lake Success, wskazał⁷⁹³, że „wykonaniu

⁷⁸⁷ J. Warylewski, Rozdział IV..., op. cit., s. 927.

⁷⁸⁸ Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu – II Wydział Karny z dnia 13 listopada 2013 r., II AKa 330/13.

⁷⁸⁹ Dz.U. z 2014 r. poz. 538.

⁷⁹⁰ Druk Nr 2016, op. cit.

⁷⁹¹ Dz.U. z 2010 r. Nr 98, poz. 626.

⁷⁹² Druk Nr 2387, op. cit.

⁷⁹³ Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 17 marca 2000 r., I KZP 1/00.

zobowiązań konwencyjnych zakresem kryminalizacji objęto [...] także stręczycielstwo (nakłanianie innej osoby do uprawiania prostytucji – art. 204 § 1 zd. 1), kuplerstwo (ułatwianie prostytucji – art. 204 § 1 zd. 2) i sutenerstwo (czerpanie korzyści z prostytucji – art. 204 § 2), przy czym każda z wymienionych czynności sprawczych odnosząca się do małoletniego decyduje o kwalifikowanej odpowiedzialności (art. 204 § 3)”.

Na mocy KK, zgodnie z Konwencją z Lake Success, samo uprawianie prostytucji nie jest karalne. Regulacje kodeksowe realizują natomiast zobowiązania Polski w zakresie penalizacji zachowań związanych z eksploatacją prostytucji, wynikające z przyjętych konwencji międzynarodowych.

6. Zamachy na działalność instytucji państwowych oraz samorządu terytorialnego - czyny o charakterze korupcyjnym (łapownictwo bierne i czynne, płatna protekcja bierna i czynna)

Przestępstwa takie jak sprzedajność, przekupstwo czy płatna protekcja nazywane bywają przestępstwami o charakterze korupcyjnym. Korupcja jako zagrożenie dla sprawnego działania organów państwa czy wypełniania swoich obowiązków przez funkcjonariuszy publicznych, jest problemem wielu państw. Waga tego niekorzystnego zjawiska została dostrzeżona również na arenie międzypaństwowej.

Dnia 17 grudnia 1997 r. przyjęto Konwencję o zwalczaniu przekupstwa zagranicznych funkcjonariuszy publicznych w międzynarodowych transakcjach handlowych⁷⁹⁴, która - w stosunku do Polski - weszła w życie dnia 7 listopada 2000 r.⁷⁹⁵ W art. 1 ust. 1 strony Konwencji zobowiązały się do podjęcia niezbędnych działań mających na celu „uznanie w swoim prawie wewnętrznym za przestępstwo kryminalne umyślnego proponowania, obiecywania lub dawania przez jakąkolwiek osobę jakiegokolwiek nienależnej korzyści majątkowej lub innej korzyści zagranicznemu funkcjonariuszowi publicznemu, zarówno bezpośrednio, jak i poprzez pośredników, dla takiego funkcjonariusza lub dla osoby trzeciej, w celu skłonienia tego funkcjonariusza do działania lub powstrzymania się od działania

⁷⁹⁴ Konwencja o zwalczaniu przekupstwa zagranicznych funkcjonariuszy publicznych w międzynarodowych transakcjach handlowych, sporządzona w Paryżu dnia 17 grudnia 1997 r. (Dz.U. z 2001 r. Nr 23, poz. 264).

⁷⁹⁵ Oświadczenie Rządowe z dnia 29 listopada 2000 r. w sprawie mocy obowiązującej Konwencji o zwalczaniu przekupstwa zagranicznych funkcjonariuszy publicznych w międzynarodowych transakcjach handlowych, sporządzonej w Paryżu dnia 17 grudnia 1997 r. (Dz.U. z 2001 r. Nr 23, poz. 265).

w związku z wykonywaniem obowiązków służbowych, w celu otrzymania lub utrzymania możliwości prowadzenia działalności gospodarczej lub zapewnienia sobie innej nienależnej korzyści w prowadzeniu międzynarodowej działalności gospodarczej”.

Ponadto, w myśl ust. 2, za przestępstwo kryminalne ma zostać uznany „współudział w przekupstwie zagranicznego funkcjonariusza publicznego, włącznie z podżeganiem, pomocnictwem, poplecnictwem i sprawstwem kierowniczym”. Natomiast, „Usiłowanie i zmowa w celu przekupienia zagranicznego funkcjonariusza publicznego będą stanowiły przestępstwa kryminalne w takim samym zakresie, jak usiłowanie przekupstwa i zmowa w celu przekupstwa funkcjonariusza publicznego”.

Czyny te określono jako „przekupstwo zagranicznego funkcjonariusza publicznego”. Pojęcie „zagranicznego funkcjonariusza publicznego” zdefiniowano w art. 1 ust. 4 lit. a Konwencji jako „każdą osobę zajmującą stanowisko ustawodawcze, administracyjne lub sądowe w obcym państwie, zarówno mianowaną, jak i wybraną, jak również każdą osobę wykonującą funkcje publiczne na rzecz państwa obcego, włączając funkcjonariusza agencji publicznej lub przedsiębiorstwa publicznego, i każdego funkcjonariusza lub przedstawiciela publicznej organizacji międzynarodowej”.

W myśl art. 3 ust. 1, przekupstwo zagranicznego funkcjonariusza publicznego podlegać ma „skutecznym, proporcjonalnym i odstręczającym karom”. Natomiast zakres tych kar ma być „porównywalny do tych, jakie są stosowane do przekupstwa własnych funkcjonariuszy publicznych” danego państwa i w wypadku osób fizycznych ma objąć „pozbawienie wolności w wymiarze umożliwiającym skuteczną wzajemną pomoc prawną oraz ekstradycję”.

W art. 3 ust. 3 strony Konwencji zobowiązały się do podjęcia niezbędnych działań „w celu zagwarantowania, że łapówka i korzyści uzyskane wskutek przekupstwa zagranicznego funkcjonariusza publicznego lub mienie, którego wartość odpowiada takim korzyściom, podlegać będą zajęciu i konfiskacie albo że stosowane będą kary pieniężne o porównywalnym skutku”.

W myśl art. 3 ust. 2, nawet gdy w systemie prawnym danego państwa osoby prawne nie podlegają odpowiedzialności karnej, państwo to ma zapewnić, „że osoby prawne podlegać będą za przekupstwo zagranicznego funkcjonariusza publicznego skutecznym, proporcjonalnym oraz odstręczającym sankcjom innym niż karne, włącznie z sankcjami pieniężnymi”.

Zgodnie z art. 7, strona Konwencji, „która uznała przekupstwo własnego funkcjonariusza publicznego za przestępstwo źródłowe dla celów legislacji dotyczącej zwalczania przestępstwa prania brudnych pieniędzy, uczyni to samo w odniesieniu do przekupstwa zagranicznego urzędnika państwowego, niezależnie od miejsca, w którym przekupstwo miało miejsce”.

Kolejnym aktem zawierającym postanowienia w przedmiotowym zakresie jest Prawnokarna Konwencja o korupcji, sporządzona w Strasburgu dnia 27 stycznia 1999 r.⁷⁹⁶, która - w stosunku do Polski - weszła w życie dnia 1 kwietnia 2003 r.⁷⁹⁷ Nadmienić należy, że Polska wniosła do Konwencji zastrzeżenia⁷⁹⁸.

W rozdziale II Konwencji zobowiązano jej strony do objęcia penalizacją w ich prawie wewnętrznym m.in.:

- przekupstwa czynnego krajowych funkcjonariuszy publicznych (art. 2⁷⁹⁹),

⁷⁹⁶ Dz.U. z 2005 r. Nr 29, poz. 249.

⁷⁹⁷ Oświadczenie Rządu z dnia 23 sierpnia 2004 r. w sprawie mocy obowiązującej Prawnokarnej konwencji o korupcji, sporządzonej w Strasburgu dnia 27 stycznia 1999 r. (Dz.U. z 2005 r. Nr 29, poz. 250).

⁷⁹⁸ Zastrzeżenia do art. 7, 8 i 12: Ratyfikując Prawnokarną konwencję o korupcji, sporządzoną w Strasburgu dnia 27 stycznia 1999 r. RP w oparciu o postanowienie art. 37 ust. 1 tej Konwencji zgłasza następujące zastrzeżenia: - RP zastrzega sobie prawo do nie uznania za przestępstwo zachowania opisanego w art. 7 Konwencji, w zakresie w jakim zachowanie opisane w art. 7 konwencji nie stanowi przestępstwa określonego w przepisach Kodeksu Karnego. - RP zastrzega sobie prawo do nie uznania za przestępstwo zachowania opisanego w art. 8 Konwencji, w zakresie w jakim zachowanie opisane w Art. 8 Konwencji nie stanowi przestępstwa określonego w przepisach Kodeksu Karnego. - RP zastrzega sobie prawo do nie uznania za przestępstwo zachowania opisanego w art. 12 Konwencji, w zakresie w jakim zachowanie opisane w art. 12 konwencji nie stanowi przestępstwa określonego w przepisach Kodeksu karnego. Zastrzeżenie do Art 12 zostało wycofane z dniem 1.10.2006 r. Zastrzeżenia do art. 7 i 8 zostały zmienione.

Zmiana treści zastrzeżeń złożonych do art. 7 i 8: 1/ Na podstawie art. 38 ust. 2 RP zastrzega sobie prawo do stosowania art. 7 tylko do wypadków gdy korzyść lub jej obietnica przyjęta jest przez osobę pełniącą funkcję kierowniczą w jednostce organizacyjnej wykonującej działalność gospodarczą lub osobę, która z racji zajmowanego stanowiska lub pełnionej funkcji ma istotny wpływ na podejmowanie decyzji związanych z działalnością takiej jednostki, w zamian za działanie lub zaniechanie mogące wyrządzić tej jednostce organizacyjnej szkodę majątkową, lub w zamian za niedopuszczalną czynność preferencyjną, albo zachowania stanowiące czyn nieuczciwej konkurencji. 2/ Na podstawie art. 38 ust. 2 RP zastrzega sobie prawo do stosowania art. 8 do wypadków gdy korzyść lub jej obietnica udzielona jest osobie pełniącej funkcję kierowniczą w jednostce organizacyjnej wykonującej działalność gospodarczą lub osobie, która z racji zajmowanego stanowiska lub pełnionej funkcji ma istotny wpływ na podejmowanie decyzji związanych z działalnością takiej jednostki, w zamian za działanie lub zaniechanie mogące wyrządzić tej jednostce organizacyjnej szkodę majątkową, lub w zamian za niedopuszczalną czynność preferencyjną, albo zachowania stanowiące czyn nieuczciwej konkurencji. Zastrzeżenia wygasły zgodnie z art. 38 ust. 1 Konwencji.

⁷⁹⁹ Art. 2 Każda Strona przyjmie takie środki ustawodawcze i inne, jakie mogą być konieczne do uznania przez jej prawo wewnętrzne za przestępstwo, umyślnego obiecywania, proponowania lub wręczania przez jakąkolwiek osobę, bezpośrednio lub pośrednio, jakichkolwiek nienależnych korzyści, jakimkolwiek funkcjonariuszowi publicznemu tej Strony, dla niego samego lub dla kogokolwiek innego, w zamian za działanie lub zaniechanie działania w wykonywaniu jego funkcji.

- przekupstwa biernego krajowych funkcjonariuszy publicznych (art. 3⁸⁰⁰),
- przekupstwa członków krajowych zgromadzeń przedstawicielskich (art. 4⁸⁰¹),
- przekupstwa zagranicznych funkcjonariuszy publicznych (art. 5⁸⁰²),
- przekupstwa członków zagranicznych zgromadzeń przedstawicielskich (art. 6⁸⁰³),
- przekupstwa funkcjonariuszy organizacji międzynarodowych (art. 9⁸⁰⁴),
- przekupstwa członków międzynarodowych zgromadzeń parlamentarnych (art. 10⁸⁰⁵),
- przekupstwa sędziów i funkcjonariuszy sądów międzynarodowych (art. 11⁸⁰⁶),
- handlu wpływami (art. 12⁸⁰⁷).

⁸⁰⁰ Art. 3 Każda Strona przyjmie takie środki ustawodawcze i inne, jakie mogą być konieczne do uznania przez jej prawo wewnętrzne za przestępstwo, umyślnego żądania lub przyjmowania przez któregokolwiek z funkcjonariuszy publicznych tej Strony, bezpośrednio lub pośrednio, jakichkolwiek nienależnych korzyści, dla niego samego lub dla jakiegokolwiek innej osoby, lub przyjmowania propozycji lub obietnicy takich korzyści, w zamian za działanie lub zaniechanie działania w wykonywaniu jego funkcji.

⁸⁰¹ Art. 4 Każda Strona przyjmie takie środki ustawodawcze i inne, jakie mogą być konieczne do uznania przez jej prawo wewnętrzne za przestępstwa zachowań, o których mowa w artykułach 2 i 3, jeśli dotyczą one jakiegokolwiek osoby będącej członkiem jakiegokolwiek krajowego zgromadzenia przedstawicielskiego, sprawującego władzę ustawodawczą lub wykonawczą.

⁸⁰² Art. 5 Każda Strona przyjmie takie środki ustawodawcze i inne, jakie mogą być konieczne do uznania przez jej prawo wewnętrzne za przestępstwa zachowań, o których mowa w artykułach 2 i 3, jeśli dotyczą one funkcjonariusza publicznego jakiegokolwiek innego państwa.

⁸⁰³ Art. 6 Każda Strona przyjmie takie środki ustawodawcze i inne, jakie mogą być konieczne do uznania przez jej prawo wewnętrzne za przestępstwa zachowań, o których mowa w artykułach 2 i 3, jeśli dotyczą one jakiegokolwiek osoby będącej członkiem jakiegokolwiek zgromadzenia przedstawicielskiego sprawującego władzę ustawodawczą lub wykonawczą w jakimkolwiek innym państwie.

⁸⁰⁴ Art. 9 Każda Strona przyjmie takie środki ustawodawcze i inne, jakie mogą być konieczne do uznania przez jej prawo wewnętrzne za przestępstwa zachowań, o których mowa w artykułach 2 i 3, jeśli dotyczą one jakiegokolwiek funkcjonariusza lub innego pracownika kontraktowego w rozumieniu przepisów dotyczących personelu, jakiegokolwiek publicznej międzynarodowej lub ponadnarodowej organizacji lub instytucji, których Strona jest członkiem, oraz jakiegokolwiek osoby, czy to oddelegowanej czy też nie, wykonującej funkcje odpowiadające funkcjom wykonywanym przez takich funkcjonariuszy lub pracowników.

⁸⁰⁵ Art. 10 Każda Strona przyjmie takie środki ustawodawcze i inne, jakie mogą być konieczne do uznania przez jej prawo wewnętrzne za przestępstwa zachowań, o których mowa w artykule 4, jeśli dotyczą one jakichkolwiek członków zgromadzeń parlamentarnych organizacji międzynarodowych lub ponadnarodowych, których Strona jest członkiem.

⁸⁰⁶ Art. 11 Każda Strona przyjmie takie środki ustawodawcze i inne, jakie mogą być konieczne do uznania przez jej prawo wewnętrzne za przestępstwa zachowań, o których mowa w artykułach 2 i 3, jeśli dotyczą one jakichkolwiek osób sprawujących funkcje sędziowskie lub będących funkcjonariuszami jakiegokolwiek sądu międzynarodowego, którego jurysdykcję Strona uznaje.

⁸⁰⁷ Art. 12 Każda Strona przyjmie takie środki ustawodawcze i inne, jakie mogą być konieczne do uznania przez jej prawo wewnętrzne za przestępstwa umyślnych czynów polegających na obiecywaniu, wręczaniu lub proponowaniu, bezpośrednio lub pośrednio, jakichkolwiek nienależnych korzyści, komukolwiek, kto stwierdza lub potwierdza, że może w zamian za to wywrzeć wpływ na podjęcie decyzji przez którąkolwiek z osób wymienionych w artykułach 2, 4 do 6 i 9 do 11, niezależnie od tego czy korzyść miałaby przypaść dla niego samego czy też dla jakiegokolwiek innej osoby, oraz polegających na żądaniu lub przyjmowaniu takich korzyści lub przyjmowaniu

W art. 15 strony Konwencji zobowiązały się do uznania za przestępstwo, w ich porządkach prawnych, pomocnictwa i podżegania do popełnienia któregośkolwiek z powyższych czynów.

Za przestępstwa, w myśl art. 19 ust. 1, strony Konwencji wprowadzić mają „skuteczne, proporcjonalne i zniechęcające sankcje i środki, obejmujące - w przypadku popełnienia tych przestępstw przez osoby fizyczne - kary pozbawienia wolności, które dają podstawę do ekstradycji”. Ponadto, w myśl ust. 3, strony mają przyjąć „takie środki ustawodawcze i inne, jakie mogą być konieczne do umożliwienia konfiskaty lub pozbawienia w inny sposób narzędzi oraz dochodów z powołanych przestępstw lub mienia, którego wartość odpowiada takim dochodom”.

W myśl art. 22 Konwencji, jej strony zobowiązano do udzielenia skutecznej i właściwej ochrony osobom powiadamiającym o powołanych przestępstwach lub w inny sposób współpracującym z organami ścigania lub organami oskarżycielskimi, a także świadkom składającym zeznania dotyczące tych przestępstw.

W 2003 r. przyjęto Protokół dodatkowy⁸⁰⁸ do omawianej Konwencji, który - w stosunku do Polski - wszedł w życie dnia 1 sierpnia 2014 r.⁸⁰⁹ W rozdziale II zobowiązano strony do uznania za przestępstwa w ich prawie wewnętrznym:

- przekupstwa czynnego krajowych arbitrów (art. 2⁸¹⁰),
- przekupstwa biernego krajowych arbitrów (art. 3⁸¹¹),
- przekupstwa zagranicznych arbitrów (art. 4⁸¹²),

propozycji lub obietnicy tychże korzyści w zamian za wywarcie takiego wpływu, niezależnie od tego czy wpływ ten zostaje wywarty oraz od tego, czy przypuszczalny wpływ prowadziłby do zamierzonego skutku.

⁸⁰⁸ Protokół dodatkowy do Prawnokarnej konwencji o korupcji, sporządzony w Strasburgu dnia 15 maja 2003 r. (Dz.U. z 2014 r. poz. 981).

⁸⁰⁹ Oświadczenie Rządowe z dnia 7 maja 2014 r. w sprawie mocy obowiązującej Protokołu dodatkowego do Prawnokarnej konwencji o korupcji, sporządzonego w Strasburgu dnia 15 maja 2003 r. (Dz.U. z 2014 r. poz. 982).

⁸¹⁰ Art. 2 Każda Strona przyjmuje takie środki ustawodawcze i inne, jakie mogą być konieczne do uznania przez jej prawo wewnętrzne za przestępstwo umyślne, obiecywania, proponowania lub wręczania przez jakąkolwiek osobę, bezpośrednio lub pośrednio, jakichkolwiek nienależnych korzyści arbitrowi wykonującemu swoje funkcje na podstawie prawa krajowego Strony dotyczącego arbitrażu, dla niego samego lub dla kogokolwiek innego, w zamian za to, by arbiter ten podjął działanie lub zaniechał działania w wykonywaniu swych funkcji.

⁸¹¹ Art. 3 Każda Strona przyjmuje takie środki ustawodawcze i inne, jakie mogą być konieczne do uznania przez jej prawo wewnętrzne za przestępstwo umyślne żądania lub przyjmowania przez arbitra wykonującego swoje funkcje na podstawie prawa krajowego Strony dotyczącego arbitrażu, bezpośrednio lub pośrednio, jakichkolwiek nienależnych korzyści dla niego samego lub jakiejkolwiek innej osoby, przyjmowaniu propozycji lub obietnicy takich korzyści w zamian za działanie lub zaniechanie działania w wykonywaniu swych funkcji.

⁸¹² Art. 4 Każda Strona przyjmuje takie środki ustawodawcze i inne, jakie mogą być konieczne do uznania przez jej prawo wewnętrzne za przestępstwa zachowań, o których mowa w art. 2 i 3, jeśli dotyczą one arbitra

- przekupstwa krajowych członków ław przysięgłych (art. 5⁸¹³),
- przekupstwa zagranicznych członków ław przysięgłych (art. 6⁸¹⁴).

Obowiązek penalizacji przekupstwa przewiduje Konwencja Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 r.⁸¹⁵ W stosunku do Polski weszła w życie dnia 29 września 2003 r.⁸¹⁶

Zgodnie z art. 8 ust. 1, strony Konwencji mają przyjąć środki, w tym ustawodawcze, „jakię okażą się konieczne dla uznania za przestępstwa następujących czynów popełnionych umyślnie:

- (a) obiecywanie, oferowanie lub przekazanie funkcjonariuszowi publicznemu, bezpośrednio lub pośrednio, nienależnej korzyści dla takiego funkcjonariusza albo dla innej osoby lub jednostki - w celu podjęcia przez niego działania lub powstrzymania się od działania w związku z wykonywaniem obowiązków służbowych;
- (b) zabieganie lub przyjęcie przez funkcjonariusza publicznego, bezpośrednio lub pośrednio, nienależnej korzyści dla takiego funkcjonariusza albo innej osoby lub jednostki - w celu podjęcia przez niego działania lub powstrzymania się od działania w związku z wykonywaniem obowiązków służbowych”.

Pojęcie „funkcjonariusz publiczny” oznacza, zgodnie z definicją z art. 8 ust. 4, „funkcjonariusza publicznego lub osobę, która wykonuje służbę publiczną w rozumieniu prawa wewnętrznego oraz zgodnie ze stosowaniem tego terminu w prawie karnym Państwa-Strony, w którym dana osoba sprawuje tę funkcję”

Zgodnie z art. 8 ust. 2 strony Konwencji mają rozważyć przyjęcie środków, w tym ustawodawczych, jakie okażą się konieczne dla uznania za przestępstwa ww. zachowań

wykonywającego swoje funkcje na podstawie prawa krajowego jakiegokolwiek innego państwa, dotyczącego arbitrażu.

⁸¹³ Art. 5 Każda Strona przyjmuje takie środki ustawodawcze i inne, jakie mogą być konieczne do uznania przez jej prawo wewnętrzne za przestępstwa zachowań, o których mowa w art. 2 i 3, jeśli dotyczą one członka ławy przysięgłych działającego w ramach jej systemu prawnego.

⁸¹⁴ Art. 6 Każda Strona przyjmuje takie środki ustawodawcze i inne, jakie mogą być konieczne do uznania przez jej prawo wewnętrzne za przestępstwa zachowań, o których mowa w art. 2 i 3, jeśli dotyczą one członka ławy przysięgłych działającego w ramach systemu prawnego jakiegokolwiek innego państwa.

⁸¹⁵ Dz.U. z 2005 r. Nr 18, poz. 158.

⁸¹⁶ Oświadczenie Rządowe z dnia 27 sierpnia 2004 r. w sprawie mocy obowiązującej Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 r. (Dz.U. z 2005 r. Nr 18, poz. 159).

z udziałem zagranicznego funkcjonariusza publicznego lub międzynarodowego urzędnika służby cywilnej. Ponadto, każda strona ma rozważyć uznanie za przestępstwa innych form przekupstwa.

W art. 8 ust. 3 przewidziano zobowiązanie do objęcia penalizacją udziału w charakterze współnika w powołanych przestępstwach.

W myśl art. 9 ust. 1, strony Konwencji mają przyjąć, w odpowiednim i zgodnym z ich systemem prawnym zakresie, środki ustawodawcze, administracyjne lub inne, „mające na celu promowanie praworządności oraz zapobieganie, wykrywanie i karanie przekupstwa funkcjonariuszy publicznych”. W myśl art. 11, strony Konwencji mają spowodować, aby popełnienie ww. przestępstw „podlegało skutecznym sankcjom”, uwzględniającym ich wagę.

Postanowienia w przedmiotowym zakresie zawiera także Konwencja Narodów Zjednoczonych przeciwko korupcji, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 31 października 2003 r.⁸¹⁷, która - w stosunku do Polski - weszła w życie dnia 15 października 2006 r.⁸¹⁸ Zgodnie z art. 3 ust. 1 Konwencję stosuje się do zapobiegania, wykrywania i ścigania korupcji oraz do zakazu obrotu, zajęcia, konfiskaty i zwrotu dochodów z przestępstw ustanowionych zgodnie z jej postanowieniami. W art. 2 zawarto definicje kluczowych określeń, w tym m.in. funkcjonariusza publicznego⁸¹⁹, zagranicznego funkcjonariusza publicznego⁸²⁰ i funkcjonariusza publicznego organizacji międzynarodowej⁸²¹.

O kwestii kryminalizacji traktuje rozdział III Konwencji. Strony zobowiązano do objęcia penalizacją, w ich prawie wewnętrznym, m.in. następujących czynów:

⁸¹⁷ Dz.U. z 2007 r. Nr 84, poz. 563.

⁸¹⁸ Oświadczenie Rządowe z dnia 8 grudnia 2006 r. w sprawie mocy obowiązującej Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko korupcji, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 31 października 2003 r. (Dz.U. z 2007 r. Nr 84, poz. 564).

⁸¹⁹ (a) „Funkcjonariusz publiczny” oznacza: (i) każdą osobę sprawującą stanowisko ustawodawcze, wykonawcze, administracyjne lub sądowe w Państwie Stronie, na jakimkolwiek szczeblu, zarówno z powołania, jak i z wyboru, zarówno stale, jak i tymczasowo, zarówno za wynagrodzeniem, jak i bez wynagrodzenia; (ii) każdą inną osobę pełniącą funkcję publiczną, w tym w instytucji publicznej lub przedsiębiorstwie publicznym, bądź też pełniącą służbę publiczną w rozumieniu prawa wewnętrznego Państwa Strony i stosownie do właściwego obszaru prawa Państwa Strony; (iii) każdą inną osobę określoną jako „funkcjonariusz publiczny” w prawie wewnętrznym Państwa Strony. Jednakże dla celów pewnych szczególnych środków, o których mowa w Rozdziale II niniejszej Konwencji, „funkcjonariusz publiczny” może oznaczać każdą osobę pełniącą funkcję publiczną lub służbę publiczną w rozumieniu prawa wewnętrznego Państwa Strony i stosownie do właściwego obszaru prawa Państwa Strony.

⁸²⁰ (b) „Zagraniczny funkcjonariusz publiczny” oznacza każdą osobę sprawującą stanowisko ustawodawcze, wykonawcze, administracyjne lub sądowe w obcym państwie, zarówno z powołania, jak i z wyboru; oraz każdą osobę pełniącą funkcję publiczną w państwie obcym zarówno w instytucji publicznej, jak i przedsiębiorstwie publicznym.

⁸²¹ (c) „Funkcjonariusz publicznej organizacji międzynarodowej” oznacza międzynarodowego urzędnika służby cywilnej lub każdą osobę upoważnioną przez taką organizację do działania w jej imieniu.

- przekupstwa krajowych funkcjonariuszy publicznych (art. 15⁸²²),
- przekupstwa zagranicznych funkcjonariuszy publicznych i funkcjonariuszy międzynarodowych organizacji publicznych (art. 16⁸²³),
- malwersacji, sprzeniewierzenia lub innego nadużycia mienia przez funkcjonariusza publicznego (art. 17⁸²⁴),
- handlu wpływami (art. 18⁸²⁵).

W art. 27 ust. 1 strony Konwencji zobowiązano do objęcia penalizacją, w ich krajowych porządkach prawnych, udziału w tych przestępstwach, w jakiegokolwiek formie, takiej jak współsprawstwo, pomocnictwo lub podżeganie. Pozostawiono stronom możliwość objęcia

⁸²² Art. 15 Każde Państwo Strona przyjmie takie środki ustawodawcze i inne środki, jakie mogą być konieczne w celu uznania za przestępstwo następujących czynów, jeżeli zostały popełnione umyślnie: (a) obietnicę, propozycję lub wręczenie funkcjonariuszowi publicznemu, bezpośrednio lub pośrednio, nienależnej korzyści dla samego funkcjonariusza lub innej osoby bądź podmiotu, w celu działania lub zaniechania działania podczas wykonywania przez niego obowiązków służbowych; (b) domaganie się lub przyjęcie przez funkcjonariusza publicznego, bezpośrednio lub pośrednio, nienależnej korzyści dla tego funkcjonariusza lub innej osoby bądź podmiotu, w celu działania lub zaniechania działania podczas wykonywania przez niego obowiązków służbowych.

⁸²³ Art. 16 1. Każde Państwo Strona przyjmie takie środki ustawodawcze i inne środki, jakie mogą być konieczne w celu uznania za przestępstwo następujących czynów, jeżeli zostały popełnione umyślnie: obietnicę, propozycję wręczenia lub wręczenie zagranicznemu funkcjonariuszowi publicznemu lub funkcjonariuszowi międzynarodowej organizacji publicznej, bezpośrednio lub pośrednio, nienależnej korzyści dla tego funkcjonariusza lub innej osoby bądź podmiotu, w celu podjęcia przez funkcjonariusza działania lub zaniechania działania podczas wykonywania swoich obowiązków służbowych, w celu otrzymania lub utrzymania możliwości prowadzenia działalności gospodarczej lub innej nienależnej korzyści w związku z prowadzeniem międzynarodowej działalności gospodarczej. 2. Każde Państwo Strona rozważy przyjęcie takich środków ustawodawczych i innych środków, jakie mogą być konieczne do uznania za przestępstwo następujących czynów, jeżeli zostały popełnione umyślnie: domaganie się lub przyjęcie przez zagranicznego funkcjonariusza publicznego lub funkcjonariusza międzynarodowej organizacji publicznej, bezpośrednio lub pośrednio, nienależnej korzyści dla tego funkcjonariusza lub innej osoby bądź podmiotu w celu działania lub zaniechania działania podczas wykonywania swoich obowiązków służbowych.

⁸²⁴ Art. 17 Każde Państwo Strona przyjmie takie środki ustawodawcze i inne środki, jakie mogą być konieczne do uznania za przestępstwo następujących czynów, jeżeli zostały popełnione umyślnie: malwersacji, sprzeniewierzenia lub innego nadużycia przez funkcjonariusza publicznego dla swojej korzyści lub korzyści innej osoby bądź podmiotu jakiegokolwiek mienia, środków publicznych lub prywatnych, papierów wartościowych bądź jakiegokolwiek rzeczy wartościowej powierzonej funkcjonariuszowi publicznemu z tytułu sprawowanego stanowiska.

⁸²⁵ Art. 18 Każde Państwo Strona rozważy przyjęcie takich środków ustawodawczych i innych środków, jakie mogą być konieczne do uznania za przestępstwo następujących czynów, jeżeli zostały popełnione umyślnie: (a) obietnicę, propozycję lub wręczenie funkcjonariuszowi publicznemu lub jakiegokolwiek innej osobie, bezpośrednio lub pośrednio, nienależnej korzyści w celu nakłonienia funkcjonariusza publicznego lub jakiegokolwiek innej osoby do nadużycia swojego rzeczywistego lub domniemanego wpływu w zamiarze uzyskania od administracji lub władzy publicznej Państwa Strony nienależnej korzyści dla pierwotnego inicjatora czynu lub jakiegokolwiek innej osoby; (b) domaganie się lub przyjęcie przez funkcjonariusza publicznego lub jakąkolwiek inną osobę, bezpośrednio lub pośrednio, nienależnej korzyści dla siebie lub dla innej osoby, poprzez nadużycie swojego rzeczywistego lub domniemanego wpływu w zamiarze uzyskania od administracji lub władzy publicznej Państwa Strony nienależnej korzyści.

penalizacją usiłowania popełnienia któregokolwiek z ww. przestępstw (ust. 2) i do nich przygotowania (ust. 3).

W art. 30 ust. 1 strony Konwencji zobowiązano do zapewnienia, że popełnienie powołanych przestępstw będzie zagrożone sankcjami uwzględniającymi ciężar danego przestępstwa. Zgodnie z ust. 7, jeżeli jest to uzasadnione wagą przestępstwa, każde państwo, „w stopniu odpowiadającym podstawowym zasadom swojego systemu prawnego, rozważy możliwość ustanowienia przepisów zakazujących na czas określony, na podstawie orzeczenia sądu lub w innym stosownym trybie, zgodnie z przepisami prawa wewnętrznego, osobom skazanym za przestępstwa określone zgodnie z [...] Konwencją:

- (i) sprawowania funkcji publicznej; oraz
- (ii) sprawowania funkcji w przedsiębiorstwie w całości lub częściowo należącym do Państwa”.

W art. 31 przewidziano regulacje w zakresie zajęcia i konfiskaty.

Zgodnie z art. 37 ust. 1, strony mają podjąć odpowiednie środki w celu zachęcenia osób, które uczestniczą lub uczestniczyły w popełnieniu przestępstw określonych w Konwencji, do dostarczenia informacji, które właściwe organy mogłyby wykorzystać do celów dochodzeniowo-śledczych i dowodowych oraz do udzielania faktycznej, konkretnej pomocy właściwym organom, która mogłaby przyczynić się do pozbawienia sprawców dochodów z przestępstwa i do odzyskania takich dochodów”. W ust. 2 przewidziano możliwość złagodzenia kary oskarżonemu, który aktywnie współpracował w toku postępowania karnego o przestępstwo ustanowione zgodnie z Konwencją, a w ust. 3 możliwość odstąpienia od oskarżenia osoby, która aktywnie współpracuje w toku postępowania karnego o takie przestępstwo.

Na marginesie można odnotować istnienie konwencji unijnej, poświęconej problematyce korupcji, a mianowicie Konwencji sporządzonej na podstawie Artykułu K.3 ustęp 2 litera c) Traktatu o Unii Europejskiej w sprawie zwalczania korupcji funkcjonariuszy Wspólnot Europejskich lub funkcjonariuszy Państw Członkowskich Unii Europejskiej⁸²⁶, która - w stosunku do Polski - weszła w życie dnia 28 września 2005 r. Konwencja przewiduje obowiązek uznania za przestępstwo, przez każde państwo członkowskie, korupcji biernej (art. 2) i czynnej (art. 3). Zachowania te, w myśl art. 5, oraz w nich współuczestniczenie i do nich

⁸²⁶ Dz.Urz. C 195, 25.6.1997, s. 2 - 11.

namawianie, podlegać mają „skutecznym, proporcjonalnym i odstrasającym sankcjom karnym, łącznie z, przynajmniej w poważnych przypadkach, karami obejmującymi pozbawienie wolności, które mogą stanowić podstawy ekstradycji”.

W polskim prawie karnym przestępstwa korupcji biernej (inaczej łapownictwo bierne, sprzedajność) oraz korupcji czynnej (inaczej łapownictwo czynne, przekupstwo) zostały stypizowane odpowiednio w art. 228⁸²⁷ i art. 229⁸²⁸ KK. Warto zauważyć, że polski ustawodawca nie posługuje się terminem „korupcja”.

Zgodnie z art. 228 KK, przestępstwo łapownictwa biernego może popełnić jedynie osoba pełniąca funkcje publiczną i to wyłącznie umyślnie. W przepisie tym określono typ podstawowy (§ 1), typ uprzywilejowany (§ 2) oraz typy kwalifikowane (§ 3 – 5). Jednym z elementów wpływających na wysokość zagrożenia ustawowego jest wartość korzyści majątkowej (lub jej obietnica), na co wskazuje regulacja wypadku mniejszej wagi czy przyjęcia korzyści majątkowej znacznych rozmiarów (lub jej obietnicy). Nie bez znaczenia dla karalności powołanego przestępstwa pozostaje także zachowanie sprawcy w zamian za otrzymaną korzyść.

§ 6 art. 228 KK przewiduje odpowiedzialności karną osoby, która w związku z pełnieniem funkcji publicznej w państwie obcym lub w organizacji międzynarodowej,

⁸²⁷ Art. 228 § 1. Kto, w związku z pełnieniem funkcji publicznej, przyjmuje korzyść majątkową lub osobistą albo jej obietnicę, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8. § 2. W wypadku mniejszej wagi, sprawca podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. § 3. Kto, w związku z pełnieniem funkcji publicznej, przyjmuje korzyść majątkową lub osobistą albo jej obietnicę za zachowanie stanowiące naruszenie przepisów prawa, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10. § 4. Karze określonej w § 3 podlega także ten, kto, w związku z pełnieniem funkcji publicznej, uzależnia wykonanie czynności służbowej od otrzymania korzyści majątkowej lub osobistej albo jej obietnicy lub takiej korzyści żąda. § 5. Kto, w związku z pełnieniem funkcji publicznej, przyjmuje korzyść majątkową znacznej wartości albo jej obietnicę, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12. § 6. Karom określonym w § 1-5 podlega odpowiednio także ten, kto, w związku z pełnieniem funkcji publicznej w państwie obcym lub w organizacji międzynarodowej, przyjmuje korzyść majątkową lub osobistą albo jej obietnicę lub takiej korzyści żąda, albo uzależnia wykonanie czynności służbowej od jej otrzymania.

⁸²⁸ Art. 229 § 1. Kto udziela albo obiecuje udzielić korzyści majątkowej lub osobistej osobie pełniącej funkcję publiczną w związku z pełnieniem tej funkcji, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8. § 2. W wypadku mniejszej wagi, sprawca podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. § 3. Jeżeli sprawca czynu określonego w § 1 działa, aby skłonić osobę pełniącą funkcję publiczną do naruszenia przepisów prawa lub udziela albo obiecuje udzielić takiej osobie korzyści majątkowej lub osobistej za naruszenie przepisów prawa, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10. § 4. Kto osobie pełniącej funkcję publiczną, w związku z pełnieniem tej funkcji, udziela albo obiecuje udzielić korzyści majątkowej znacznej wartości, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12. § 5. Karom określonym w § 1-4 podlega odpowiednio także ten, kto udziela albo obiecuje udzielić korzyści majątkowej lub osobistej osobie pełniącej funkcję publiczną w państwie obcym lub w organizacji międzynarodowej, w związku z pełnieniem tej funkcji. § 6. Nie podlega karze sprawca przestępstwa określonego w § 1-5, jeżeli korzyść majątkowa lub osobista albo ich obietnica zostały przyjęte przez osobę pełniącą funkcję publiczną, a sprawca zawiadomił o tym fakcie organ powołany do ścigania przestępstw i ujawnił wszystkie istotne okoliczności przestępstwa, zanim organ ten o nim się dowiedział.

przyjmuje korzyść majątkową lub osobistą albo jej obietnicę lub takiej korzyści żąda, albo uzależnia wykonanie czynności służbowej od jej otrzymania. Przepis ten został dodany nowelizacją z 2000 r.⁸²⁹ Jak wskazano w Uzasadnieniu do projektu ustawy⁸³⁰, wprowadza ona do polskiego prawa niezbędne zmiany wynikające z postanowień Konwencji z 1997 r.

Przestępstwo łapownictwa czynnego, stypizowane w art. 229 KK, może popełnić każdy. Podobnie jak w przypadku przestępstwa korupcji biernej, polski ustawodawca określa typ podstawowy (§ 1), typ uprzywilejowany (§ 2) oraz typy kwalifikowane (§ 3 - 4).

Odpowiednikiem § 6 art. 228 KK jest – w zakresie przestępstwa korupcji czynnej - § 5 art. 229 KK, dodany tą samą nowelizacją z 2000 r. jako wypełnienie zobowiązania międzynarodowego wynikającego z Konwencji 1997 r. Jak zauważono w Uzasadnieniu do projektu ustawy, „Wymaganiom Konwencji odpowiada § 5 projektowanego nowego brzmienia art. 229, który zrównuje odpowiedzialność za przekupstwo bierne zagranicznego funkcjonariusza publicznego z odpowiedzialnością za takie samo przestępstwo funkcjonariusza polskiego. [...] Czynności wykonawcze pozostają identyczne jak w przestępstwach określonych w poprzedzających przepisach art. 229. Wprowadzenie tego typu przestępstwa jest konieczne dla zadośćuczynienia obowiązkowi wynikającym z Konwencji, bowiem do chwili obecnej przekupstwo funkcjonariusza zagranicznego nie jest w polskim prawie karnym penalizowane”.

Pomimo wypełnienia zobowiązania międzynarodowego do kryminalizacji przestępstwa przekupstwa, polski ustawodawca zdecydował się na wprowadzenie do porządku prawnego, w § 6 art. 229 KK, tzw. klauzuli bezkarności. Umożliwia ona sprawcy niepodleganie karze w sytuacji, gdy korzyść majątkowa lub osobista albo ich obietnica zostały przyjęte przez osobę pełniącą funkcję publiczną, a sprawca zawiadomił o tym fakcie organ powołany do ścigania przestępstw i ujawnił wszystkie istotne okoliczności przestępstwa, zanim organ ten o nim się dowiedział.

⁸²⁹ Ustawa z dnia 9 września 2000 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji, ustawy o zamówieniach publicznych oraz ustawy – Prawo bankowe (Dz.U. z 2000 r. Nr 93, poz. 1027).

⁸³⁰ Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy z dnia 15 lutego 2000 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji, ustawy o zamówieniach publicznych oraz ustawy – Prawo bankowe, III Kadencja, Druk Nr 1718.

Przepis § 6 został dodany do art. 229 KK nowelizacją z 2003 r.⁸³¹ W Uzasadnieniu do projektu ustawy⁸³² wskazano, „Kierując się względami polityki kryminalnej oraz doświadczeniami praktyki organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości, proponuje się uzupełnienie art. 229 Kodeksu karnego o nową normę przewidującą obligatoryjne złagodzenie kary, a nawet możliwość odstąpienia od jej wymierzenia wobec sprawcy przestępstwa łapownictwa czynnego, który najpóźniej przy pierwszym przesłuchaniu zawiadomił organ powołany do ścigania przestępstw o okolicznościach popełnienia tego przestępstwa. Wydaje się, że zaproponowana norma powinna pozwolić na złamanie solidarności przestępczej biorecy i dawcy korzyści majątkowej lub osobistej”. Regulacja ta jest zgodna z art. 37 Konwencji NZ z 2003 r.

Nowelizacją z 2003 r., w art. 115 § 19 KK⁸³³ wprowadzono definicję „osoby pełniącej funkcję publiczną”. W Uzasadnieniu wskazano, że zmiana ta miała na celu „wypełnienie dotychczasowej luki prawnej”, polegającej na braku kodeksowego objaśnienia tego terminu, która „powodowała istotne rozbieżności orzecznictwa sądowego, szczególnie w sprawach łapownictwa”. Jak podniesiono, „W szczególności wypada odnotować, że wprowadzenie do polskiego systemu prawnego definicji »osoby pełniącej funkcję publiczną« stanowi realizację zobowiązania wynikającego z ratyfikowanej przez Rzeczpospolitą Polską Konwencji [...] o zwalczaniu przekupstwa zagranicznych funkcjonariuszy publicznych w międzynarodowych transakcjach handlowych”. W Opinii o zgodności projektu ustawy⁸³⁴ zwrócono uwagę na fakt, „iż pewną wątpliwość może wzbudzić kwestia zgodności definicji »osoby pełniącej funkcję publiczną« [...] z wymaganiami wynikającymi z Konwencji OECD⁸³⁵

⁸³¹ Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2003 r. Nr 111, poz. 1061).

⁸³² Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy z dnia 10 września 2002 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny, ustawy - Kodeks postępowania karnego, ustawy - Kodeks karny wykonawczy, ustawy o świadku koronnym oraz ustawy - Prawo bankowe, IV Kadencja, Druk Nr 869.

⁸³³ Art. 115 § 19. Osobą pełniącą funkcję publiczną jest funkcjonariusz publiczny, członek organu samorządowego, osoba zatrudniona w jednostce organizacyjnej dysponującej środkami publicznymi, chyba że wykonuje wyłącznie czynności usługowe, a także inna osoba, której uprawnienia i obowiązki w zakresie działalności publicznej są określone lub uznane przez ustawę lub wiążącą Rzeczpospolitą Polską umowę międzynarodową.

⁸³⁴ Opinia z dnia 5 września 2002 r. o zgodności projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy o świadku koronnym oraz ustawy – Prawo bankowe, z prawem Unii Europejskiej, wyrażona na podstawie art. 2 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 8 sierpnia 1994 r. o Komitecie Integracji Europejskiej (Dz.U. Nr 106, poz. 494) przez Sekretarza Komitetu Integracji Europejskiej, Minister Danutę Hübner, działającą z upoważnienia Przewodniczącego Komitetu Integracji Europejskiej.

⁸³⁵ Powołana Konwencja o zwalczaniu przekupstwa zagranicznych funkcjonariuszy publicznych w międzynarodowych transakcjach handlowych z 1997 r.

i Konwencji prawnokarnej o korupcji. Ww. wątpliwość co do zgodności z powyższymi standardami prawnymi wynika z faktu, iż zgodnie z art. 115 § 19 osobą pełniącą funkcję publiczną jest funkcjonariusz publiczny (...), a także inna osoba, której uprawnienia i obowiązki w zakresie działalności publicznej są określone lub uznane przez ustawę lub wiążące Rzeczpospolitą Polską umowy międzynarodowe. Konwencja OECD posługuje się natomiast pojęciem »zagraniczny funkcjonariusz publiczny«. Projekt ustawy nie przewiduje nowelizacji art. 115 § 13, zawierającej definicję funkcjonariusza publicznego, w której – w obowiązującej wersji – nie ujęto »zagranicznego funkcjonariusza publicznego«. Należy jednak podkreślić, że polskie prawo karne tradycyjnie rozróżnia pojęcie funkcjonariusza publicznego i osoby pełniącej funkcję publiczną, wiążąc penalizację korupcji z pełnieniem funkcji publicznej, a nie posiadaniem statusu funkcjonariusza publicznego. Podsumowując należy zauważyć, iż w definicji osoby pełniącej funkcję publiczną [...] mieści się »zagraniczny funkcjonariusz publiczny« - definicja sformułowana w ww. Konwencji OECD”.

Nowelizacją z 2003 r. wprowadzono także zmiany w treści art. 115 § 4 KK, definiującego „korzyść majątkową lub osobistą”. Przepis ten w pierwotnie brzmiał: „Korzyścią majątkową jest korzyść dla: 1) siebie, 2) innej osoby fizycznej lub prawnej, 3) jednostki organizacyjnej nie mającej osobowości prawnej, 4) grupy osób prowadzącej zorganizowaną działalność przestępczą”. W Uzasadnieniu do projektu ustawy wskazano, że „Proponuje się przywrócenie [...] syntetycznego unormowania zawartego w art. 120 § 3 Kodeksu karnego z 1969 r., gdyż próba doprecyzowania pojęcia korzyści majątkowej »dla kogo innego« [...] okazała się, w ocenie praktyki, zabiegiem chybionym. [...] Wydaje się również, że utrzymywanie obowiązującego stanu prawnego w tym zakresie mogłoby zostać uznane za zaniechanie dostosowania prawa polskiego do zobowiązań wynikających z ratyfikowanych przez Rzeczpospolitą Polską Konwencji OECD [...]”. Wobec czego, przepis art. 115 § 4 otrzymał brzmienie: „Korzyścią majątkową lub osobistą jest korzyść zarówno dla siebie, jak i dla kogo innego”. Jak zważył SN⁸³⁶, „Korzyść majątkowa to znamię nieostre, wartościujące, które może być wypełnione różnymi określeniami odnoszącymi się do sytuacji majątkowej sprawcy lub innej osoby [...]. Pojęcie to definiuje się jako szersze od zysku, obejmujące zarówno przysporzenie mienia obecnie i w przyszłości, spodziewane korzyści majątkowe i ogólne polepszenie sytuacji majątkowej”.

⁸³⁶ Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 14 listopada 2012 r., V KK 12/12.

Przestępstwo płatnej protekcji (handlu wpływami) zostało uregulowane w postaci biernej i czynnej odpowiednio w art. 230⁸³⁷ i art. 230a⁸³⁸ KK. Przestępstwo płatnej protekcji biernej może popełnić każdy (sprawca nie musi być funkcjonariuszem publicznym), kto powołując się na wpływy w instytucji państwowej, samorządowej, organizacji międzynarodowej albo krajowej lub w zagranicznej jednostce organizacyjnej dysponującej środkami publicznymi albo wywołując przekonanie innej osoby lub utwierdzając ją w przekonaniu o istnieniu takich wpływów, podejmuje się pośrednictwa w załatwieniu sprawy w zamian za korzyść majątkową lub osobistą albo jej obietnicę. Jak podniósł SA w Katowicach⁸³⁹, „Płatna protekcja w ujęciu przepisu 230 KK § 1 jest przestępstwem formalnym, którego dokonanie następuje już w momencie wyrażenia przez pośrednika wobec osoby trzeciej, gotowości podjęcia się załatwienia sprawy w zamian za korzyść majątkową lub jej obietnicę [...]. To, czy sprawca rzeczywiście posiada jakikolwiek wpływ w instytucji, w której podejmuje się załatwić sprawę pozostaje bez znaczenia dla jego odpowiedzialności”. W § 2 ustawodawca przewidział typ uprzywilejowany „w wypadku mniejszej wagi”.

Obecne brzmienie art. 230 KK uzyskał w wyniku powoływanej już nowelizacji z 2003 r. Zdecydowano się na poszerzenie pola penalizacji przestępstwa płatnej protekcji, gdyż – jak podniesiono w Uzasadnieniu do projektu ustawy - „brak jest uzasadnienia do istniejącej obecnie bezkarności, protekcji związanej z chęcią osiągnięcia korzyści osobistych bądź w wypadku powoływania się na wpływy innych osób. Brak jest też dostatecznych racji do ograniczenia przedmiotowego tego przepisu tylko do instytucji państwowych lub samorządu terytorialnego. Ponadto utrzymywanie istniejącego stanu prawnego [...] mogłoby zostać ocenione jako brak

⁸³⁷ Art. 230 § 1. Kto, powołując się na wpływy w instytucji państwowej, samorządowej, organizacji międzynarodowej albo krajowej lub w zagranicznej jednostce organizacyjnej dysponującej środkami publicznymi albo wywołując przekonanie innej osoby lub utwierdzając ją w przekonaniu o istnieniu takich wpływów, podejmuje się pośrednictwa w załatwieniu sprawy w zamian za korzyść majątkową lub osobistą albo jej obietnicę, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8. § 2. W wypadku mniejszej wagi, sprawca podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

⁸³⁸ Art. 230a § 1. Kto udziela albo obiecuje udzielić korzyści majątkowej lub osobistej w zamian za pośrednictwo w załatwieniu sprawy w instytucji państwowej, samorządowej, organizacji międzynarodowej albo krajowej lub w zagranicznej jednostce organizacyjnej dysponującej środkami publicznymi, polegające na bezprawnym wywarceniu wpływu na decyzję, działanie lub zaniechanie osoby pełniącej funkcję publiczną, w związku z pełnieniem tej funkcji, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8. § 2. W wypadku mniejszej wagi, sprawca podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. § 3. Nie podlega karze sprawca przestępstwa określonego w § 1 albo w § 2, jeżeli korzyść majątkowa lub osobista albo ich obietnica zostały przyjęte, a sprawca zawiadomił o tym fakcie organ powołany do ścigania przestępstw i ujawnił wszystkie istotne okoliczności przestępstwa, zanim organ ten o nim się dowiedział.

⁸³⁹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach – II Wydział Karny z dnia 11 grudnia 2013 r., II AKa 212/13.

gotowości do dostosowania polskiego systemu prawnego do postanowień ratyfikowanej przez Rzeczpospolitą Polską Prawnkarnej konwencji Rady Europy o korupcji”.

W ramach powyższej nowelizacji do KK, w art. 230a, wprowadzono nowe przestępstwo płatnej protekcji (handlu wpływami) w postaci czynnej. W Uzasadnieniu do projektu ustawy zwrócono uwagę na fakt, że do wprowadzenia penalizacji również czynnej strony handlu wpływami [...] obliguje jej sygnatariuszy Konwencja z 1999 r. Jak podkreślono, „wydaje się konieczne wprowadzenie do Kodeksu karnego nowej normy zapisanej w art. 230a. Jednocześnie proponuje się uzupełnienie tej normy o zapis zmierzający do złamania solidarności przestępczej biorcy i dawcy korzyści majątkowej lub osobistej”.

Podobnie jak w przypadku przestępstwa czynnej korupcji, polski KK przewiduje wobec sprawcy czynnej płatnej protekcji tzw. klauzulę bezkarności. Mianowicie, nie podlega za ten czyn karze sprawca, jeżeli korzyść majątkowa lub osobista albo ich obietnica zostały przyjęte, a sprawca zawiadomił o tym fakcie organ powołany do ścigania przestępstw i ujawnił wszystkie istotne okoliczności przestępstwa, zanim organ ten o nim się dowiedział.

Oceniając wypełnienie międzynarodowego obowiązku Rzeczypospolitej Polskiej wynikającego z podpisanych i przyjętych konwencji w zakresie penalizacji ścigania szeroko pojętej korupcji, należy wskazać, że Polska wypełnia to zobowiązanie nowelizując już istniejące przepisy w KK, czy też - jak w przypadku przestępstwa czynnej płatnej protekcji - wprowadziła nową regulację.

Należy także zaznaczyć, iż przepisy niektórych konwencji międzynarodowych wskazanych powyżej zawierają regulacje w zakresie penalizacji przestępstw okołokorupcyjnych, czy też związanych z popełnieniem przestępstw korupcyjnych. Konwencja z 1997 r. w art. 8⁸⁴⁰ przewiduje obowiązek penalizacji przestępstw związanych z rachunkowością. Konwencja z 1999 r., w art. 14⁸⁴¹ przewiduje obowiązek penalizacji

⁸⁴⁰ Art. 8 1. W celu efektywnego zwalczania przekupstwa zagranicznych funkcjonariuszy publicznych każda ze Stron podejmie niezbędne działania w ramach swego prawa i przepisów odnoszących się do prowadzenia ksiąg rachunkowych i rejestrów, ujawniania sprawozdań finansowych, standardów księgowości i badania ksiąg w celu zakazania otwierania kont nieujawnionych w księgach, przeprowadzania transakcji nieujawnionych lub nieprawidłowo ujawnionych w księgach, rejestrowania nieistniejących wydatków, wprowadzania do ksiąg zobowiązań z nieprawdziwym określeniem ich przedmiotu, jak również użycia fałszywych dokumentów przez przedsiębiorstwa podlegające tym prawom i przepisom, w celu przekupienia zagranicznego funkcjonariusza publicznego lub ukrycia takiego przekupstwa. 2. Każda ze Stron zapewni skuteczne, proporcjonalne oraz odstręczające sankcje o charakterze cywilnym, administracyjnym lub karnym za takie zaniechania lub fałszerstwa dotyczące ksiąg, dokumentacji, rozliczeń oraz sprawozdań finansowych tych firm.

⁸⁴¹ Art. 14 Każda Strona przyjmie takie środki ustawodawcze i inne, jakie mogą być konieczne do uznania przez jej prawo wewnętrzne za przestępstwa podlegające sankcjom karnym lub innym sankcjom, następujących

„przestępstw księgowych”. Konwencja z 2000 r., w art. 23⁸⁴² przewiduje obowiązek penalizacji „czynów przeciwko wymiarowi sprawiedliwości”. Konwencja z 2003 r. wprowadza obowiązek penalizacji „malwersacji, sprzeniewierzenia lub innego nadużycia mienia przez funkcjonariusza publicznego” (art. 17⁸⁴³) i „obstrukcji wymiaru sprawiedliwości” (art. 25⁸⁴⁴), a do rozważenia stronom poddaje możliwość penalizacji „nadużycia funkcji” (art. 19⁸⁴⁵), „nielegalnego wzbogacenia” (art. 20⁸⁴⁶), „malwersacji mienia w sektorze prywatnym” (art. 22⁸⁴⁷) i „zatajenia”

umyślnych działań lub zaniechań popełnionych w celu dokonania, ukrycia lub zamaskowania przestępstw, o których mowa w artykułach od 2 do 12, w zakresie, w jakim Strona nie złożyła do nich zastrzeżeń lub oświadczeń: a) tworzenie lub używanie faktury lub jakiegokolwiek innego dokumentu księgowego lub zapisu zawierającego fałszywą lub niepełną informację; b) bezprawne zaniechanie zaksięgowania płatności.

⁸⁴² Art. 23 Każde Państwo-Strona przyjmie środki ustawodawcze oraz inne, jakie okażą się konieczne dla uznania za przestępstwa następujących czynów, jeżeli zostały popełnione umyślnie: (a) użycie siły fizycznej, gróźb lub zastraszenia, obietnica, oferowanie lub przekazanie nienależnej korzyści w celu nakłonienia do złożenia fałszywych zeznań lub wpłynięcia na składanie zeznań lub dostarczanie dowodów w postępowaniu dotyczącym popełnienia przestępstw objętych zakresem niniejszej konwencji; (b) użycie siły fizycznej, gróźb lub zastraszenia w celu wpłynięcia na wykonywanie przez sędziego lub funkcjonariusza organów ścigania obowiązków służbowych w odniesieniu do popełnienia przestępstw objętych zakresem niniejszej konwencji. Żadne z postanowień niniejszego ustępu nie narusza prawa Państw-Stron do posiadania ustawodawstwa chroniącego inne kategorie funkcjonariuszy publicznych.

⁸⁴³ Art. 17 Każde Państwo Strona przyjmie takie środki ustawodawcze i inne środki, jakie mogą być konieczne do uznania za przestępstwo następujących czynów, jeżeli zostały popełnione umyślnie: malwersacji, sprzeniewierzenia lub innego nadużycia przez funkcjonariusza publicznego dla swojej korzyści lub korzyści innej osoby bądź podmiotu jakiegokolwiek mienia, środków publicznych lub prywatnych, papierów wartościowych bądź jakiegokolwiek rzeczy wartościowej powierzonej funkcjonariuszowi publicznemu z tytułu sprawowanego stanowiska.

⁸⁴⁴ Art. 25 Każde Państwo Strona przyjmie takie środki ustawodawcze i inne środki, jakie mogą być konieczne do uznania za przestępstwo, jeżeli zostało popełnione umyślnie: (a) użycia przymusu psychicznego, groźby lub zastraszenia bądź obietnicy, propozycji lub wręczenie nienależnej korzyści w celu skłonienia do fałszywych zeznań lub w celu ingerencji w składane zeznania bądź dostarczane dowody w postępowaniu dotyczącym popełnienia przestępstw ustanowionych zgodnie z niniejszą Konwencją; (b) użycia przymusu psychicznego, groźby lub zastraszenia w celu ingerencji w wykonywanie publicznych obowiązków przez funkcjonariusza wymiaru sprawiedliwości lub organów ścigania odnośnie do popełnienia przestępstw ustanowionych zgodnie z niniejszą Konwencją. Żadne z postanowień niniejszego ustępu nie narusza prawa Państw Stron do wprowadzenia ustawodawstwa chroniącego inne kategorie funkcjonariuszy publicznych.

⁸⁴⁵ Art. 19 Każde Państwo Strona rozważy przyjęcie takich środków ustawodawczych i innych środków, jakie mogą być konieczne do uznania za przestępstwo, jeżeli zostało popełnione umyślnie, nadużycia funkcji lub stanowiska przez wykonanie lub niewykonanie działania, z naruszeniem prawa, przez funkcjonariusza publicznego w czasie sprawowania swojej funkcji w celu osiągnięcia nienależnej korzyści dla siebie lub dla innej osoby lub podmiotu.

⁸⁴⁶ Art. 20 Zgodnie z Konstytucją i podstawowymi zasadami swojego systemu prawnego każde Państwo Strona rozważy przyjęcie takich środków ustawodawczych oraz innych środków, jakie mogą być konieczne do uznania za przestępstwo, jeżeli zostało popełnione umyślnie, nielegalne wzbogacenie, które oznacza znaczący wzrost mienia urzędnika państwowego, czego nie może w sposób rozsądny wyjaśnić w odniesieniu do swoich legalnych zarobków.

⁸⁴⁷ Art. 22 Każde Państwo Strona rozważy przyjęcie takich środków ustawodawczych i innych środków, jakie mogą być konieczne do uznania za przestępstwo, jeżeli zostało popełnione umyślnie w trakcie prowadzenia działalności gospodarczej, finansowej lub komercyjnej, przez osobę, która kieruje lub pracuje w jakimkolwiek charakterze w podmiocie sektora prywatnego, malwersację jakiegokolwiek mienia, prywatnych środków, papierów wartościowych lub innych rzeczy wartościowych powierzonych jej z tytułu pełnionego przez nią stanowiska.

(art. 24⁸⁴⁸). W polskim prawie karnym nie przewidziano odrębnej penalizacji tych czynów z jednoznacznym wskazaniem na ich związek z przestępstwami korupcyjnymi. Wypełnią one znamiona przestępstw penalizowanych w poszczególnych przepisach KK, w tym: art. 231⁸⁴⁹ (nadużycie funkcji), art. 233⁸⁵⁰ (fałszywe zeznania), art. 239⁸⁵¹ (poplecznictwo), art. 245⁸⁵²

⁸⁴⁸ Bez uszczerbku dla przepisów artykułu 23 niniejszej Konwencji każde Państwo Strona rozważy przyjęcie takich środków ustawodawczych i innych środków, jakie mogą być konieczne do uznania za przestępstwo czynów zatajenia lub trwałego zatrzymania mienia, jeżeli zostały popełnione umyślnie po popełnieniu jakiegokolwiek innego przestępstwa ustanowionego zgodnie z niniejszą Konwencją, a osoba nie brała w nim udziału, w sytuacji gdy osoba zaangażowana wie, iż mienie to jest skutkiem jednego z przestępstw ustanowionych zgodnie z niniejszą Konwencją.

⁸⁴⁹ Art. 231 § 1. Funkcjonariusz publiczny, który, przekraczając swoje uprawnienia lub nie dopełniając obowiązków, działa na szkodę interesu publicznego lub prywatnego, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3. § 2. Jeżeli sprawca dopuszcza się czynu określonego w § 1 w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10. § 3. Jeżeli sprawca czynu określonego w § 1 działa nieumyślnie i wyrządza istotną szkodę, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. § 4. Przepisu § 2 nie stosuje się, jeżeli czyn wyczerpuje znamiona czynu zabronionego określonego w art. 228.

⁸⁵⁰ Art. 233 § 1. Kto, składając zeznanie mające służyć za dowód w postępowaniu sądowym lub w innym postępowaniu prowadzonym na podstawie ustawy, zeznaje nieprawdę lub zataja prawdę, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8. § 1a. Jeżeli sprawca czynu określonego w § 1 zeznaje nieprawdę lub zataja prawdę z obawy przed odpowiedzialnością karną grożącą jemu samemu lub jego najbliższemu, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. § 2. Warunkiem odpowiedzialności jest, aby przyjmujący zeznanie, działając w zakresie swoich uprawnień, uprzedził zeznającego o odpowiedzialności karnej za fałszywe zeznanie lub odebrał od niego przyrzeczenie. § 3. Nie podlega karze za czyn określony w § 1a, kto składa fałszywe zeznanie, nie wiedząc o prawie odmowy zeznania lub odpowiedzi na pytania. § 4. Kto, jako biegły, rzeczoznawca lub tłumacz, przedstawia fałszywą opinię, ekspertyzę lub tłumaczenie mające służyć za dowód w postępowaniu określonym w § 1, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10. § 4a. Jeżeli sprawca czynu określonego w § 4 działa nieumyślnie, narażając na istotną szkodę interes publiczny, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3. § 5. Sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary, a nawet odstąpić od jej wymierzenia, jeżeli: 1) fałszywe zeznanie, opinia, ekspertyza lub tłumaczenie dotyczy okoliczności niemogących mieć wpływu na rozstrzygnięcie sprawy, 2) sprawca dobrowolnie sprostuje fałszywe zeznanie, opinię, ekspertyzę lub tłumaczenie, zanim nastąpi, chociażby nieprawomocne, rozstrzygnięcie sprawy. § 6. Przepisy § 1-3 oraz 5 stosuje się odpowiednio do osoby, która składa fałszywe oświadczenie, jeżeli przepis ustawy przewiduje możliwość odebrania oświadczenia pod rygorem odpowiedzialności karnej.

⁸⁵¹ Art. 239 § 1. Kto utrudnia lub udaremnia postępowanie karne, pomagając sprawcy przestępstwa, w tym i przestępstwa skarbowego uniknąć odpowiedzialności karnej, w szczególności kto sprawcę ukrywa, zacierając ślady przestępstwa, w tym i przestępstwa skarbowego albo odbywa za skazanego karę, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. § 2. Nie podlega karze sprawca, który ukrywa osobę najbliższą. § 3. Sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary, a nawet odstąpić od jej wymierzenia, jeżeli sprawca udzielił pomocy osobie najbliższej albo działał z obawy przed odpowiedzialnością karną grożącą jemu samemu lub jego najbliższemu.

⁸⁵² Art. 245 Kto używa przemocy lub groźby bezprawnej w celu wywarcia wpływu na świadka, biegłego, tłumacza, oskarżyciela albo oskarżonego lub w związku z tym narusza jego nietykalność cielesną, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

art. 270a⁸⁵³ (fałsz materialny dokumentu w postaci faktury), art. 271a⁸⁵⁴ (fałsz intelektualny dokumentu w postaci faktury), art. 284⁸⁵⁵ (przywłaszczenie).

7. Zamach na wymiar sprawiedliwości - stosowanie tortur

Obowiązek penalizacji stosowania tortur nakłada Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 10 grudnia 1984 r.⁸⁵⁶, która – w stosunku do Polski – weszła w życie dnia 25 sierpnia 1989 r.⁸⁵⁷ W art. 1 Konwencji, „tortury” zdefiniowano jako „każde działanie, którym jakiegokolwiek osobie umyślnie zadaje się ostry ból lub cierpienie, fizyczne bądź psychiczne, w celu uzyskania od niej lub od osoby trzeciej informacji lub wyznania, w celu ukarania jej za czyn popełniony przez nią lub osobę trzecią albo o którego dokonanie jest ona podejrzana, a także w celu zastraszenia lub wywarcia nacisku na nią lub trzecią osobę albo w jakimkolwiek innym celu wynikającym z wszelkiej formy dyskryminacji, gdy taki ból lub cierpienie powodowane są przez funkcjonariusza państwowego lub inną osobę występującą w charakterze urzędowym lub z ich

⁸⁵³ Art. 270a § 1. Kto, w celu użycia za autentyczną, podrabia lub przerabia fakturę w zakresie okoliczności faktycznych mogących mieć znaczenie dla określenia wysokości należności publicznoprawnej lub jej zwrotu albo zwrotu innej należności o charakterze podatkowym lub takiej faktury jako autentycznej używa, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8. § 2. Jeżeli sprawca dopuszcza się czynu określonego w § 1 wobec faktury lub faktur, zawierających kwotę należności ogółem, której wartość lub łączna wartość jest większa niż pięciokrotność kwoty określającej mienie wielkiej wartości, albo z popełnienia przestępstwa uczynił sobie stałe źródło dochodu, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3. § 3. W wypadku mniejszej wagi, sprawca czynu określonego w § 1 lub 2 podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

⁸⁵⁴ Art. 271a § 1. Kto wystawia fakturę lub faktury, zawierające kwotę należności ogółem, której wartość lub łączna wartość jest znaczna, poświadczając nieprawdę co do okoliczności faktycznych mogących mieć znaczenie dla określenia wysokości należności publicznoprawnej lub jej zwrotu albo zwrotu innej należności o charakterze podatkowym lub takiej faktury lub faktur używa, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8. § 2. Jeżeli sprawca dopuszcza się czynu określonego w § 1 wobec faktury lub faktur, zawierających kwotę należności ogółem, której wartość lub łączna wartość jest większa niż pięciokrotność kwoty określającej mienie wielkiej wartości, albo z popełnienia przestępstwa uczynił sobie stałe źródło dochodu, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3. § 3. W wypadku mniejszej wagi, sprawca czynu określonego w § 1 lub 2 podlega karze pozbawienia wolności do lat 3

⁸⁵⁵ Art. 284 § 1. Kto przywłaszcza sobie cudzą rzecz ruchomą lub prawo majątkowe, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3. § 2. Kto przywłaszcza sobie powierzoną mu rzecz ruchomą, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. § 3. W wypadku mniejszej wagi lub przywłaszczenia rzeczy znalezionej, sprawca podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku. § 4. Jeżeli przywłaszczenie nastąpiło na szkodę osoby najbliższej, ściganie następuje na wniosek pokrzywdzonego.

⁸⁵⁶ Dz.U. z 1989 r. Nr 63, poz. 378.

⁸⁵⁷ Oświadczenie Rządu z dnia 21 października 1989 r. w sprawie ratyfikacji przez Polską Rzeczpospolitą Ludową Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 10 grudnia 1984 r. (Dz.U. z 1989 r. Nr 63, poz. 379).

polecenia albo za wyraźną lub milczącą zgodą. Określenie to nie obejmuje bólu lub cierpienia wynikających jedynie ze zgodnych z prawem sankcji, nieodłącznie związanych z tymi sankcjami lub wywołanych przez nie przypadkowo”.

W art. 2 ust. 1 strony Konwencji zobowiązano do podjęcia skutecznych środków, w tym ustawodawczych i sądowych, w celu zapobieżenia stosowania tortur na ich terytorium. W myśl ust. 2, nie mogą stanowić usprawiedliwienia dla stosowania tortur, „Żadne okoliczności wyjątkowe, takie jak stan wojny, groźba wojny, brak wewnętrznej stabilizacji politycznej lub jakakolwiek inna sytuacja wyjątkowa”, a w myśl ust. 3 także polecenie zwierzchnika lub władzy państwowej.

Obowiązek penalizacji stosowania tortur nakłada art. 4. Zgodnie z ust. 1, „Każde Państwo Strona zapewnia, aby wszelkie akty tortur stanowiły przestępstwa w rozumieniu jego prawa karnego. Powyższe odnosi się również do usiłowania użycia tortur i do czynów jakiegokolwiek osoby, stanowiących współdziałanie lub udział w stosowaniu tortur”. Kary za te przestępstwa, w myśl ust. 2, mają być odpowiednie, przy uwzględnieniu ich poważnego charakteru.

Regulacje w zakresie zapobiegania stosowaniu tortur przewiduje także Europejska konwencja o zapobieganiu torturom oraz niehumanicznemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu, sporządzona w Strasburgu w dniu 26 listopada 1987 r.⁸⁵⁸, która – w stosunku do Polski – weszła w życie dnia 1 lutego 1995 r.⁸⁵⁹ Nie zawiera ona jednak postanowień o obowiązku penalizacji.

Zakaz stosowania tortur wyrażony został w aktach poświęconych prawom człowieka, m.in. w art. 3 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności⁸⁶⁰ i art. 7 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych⁸⁶¹.

Warto również zauważyć, że tortury, popełnione „w ramach rozległego lub systematycznego, świadomego ataku skierowanego przeciwko ludności cywilnej”, stanowią zbrodnię przeciw ludzkości, stypizowaną w art. 7 ust. 1 lit. f Statutu MTK. W ust. 2 lit. e zdefiniowano je jako „celowe zadawanie dotkliwego bólu lub cierpienia,

⁸⁵⁸ Dz.U. z 1995 r. Nr 46, poz. 238.

⁸⁵⁹ Oświadczenie Rządowe z dnia 30 grudnia 1994 r. w sprawie ratyfikacji przez Rzeczpospolitą Polską Europejskiej konwencji o zapobieganiu torturom oraz niehumanicznemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu, sporządzonej w Strasburgu w dniu 26 listopada 1987 r. (Dz.U. z 1995 r. Nr 46, poz. 239).

⁸⁶⁰ Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284.

⁸⁶¹ Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167.

fizycznego bądź psychicznego, jakiegokolwiek osobie będącej pod opieką lub pod kontrolą oskarżonego; termin ten nie obejmuje bólu i cierpienia wynikających jedynie ze zgodnych z prawem sankcji, nieodłącznie związanych z tymi sankcjami lub wywołanych przez nie przypadkowo”. Ponadto, na mocy art. 8 Statutu, mogą też stanowić zbrodnie wojenne⁸⁶². Stąd też w piśmiennictwie zagadnienie stosowanie tortur określane jest jako problematyczne, z uwagi na trudność w jednoznacznym przypisaniu ich do kategorii zbrodni międzynarodowych albo przestępstw konwencyjnych.

Jako wypełnienie zobowiązań, wynikających z ratyfikowanych przez Polskę aktów międzynarodowych zakazujących tortur i innego niehumanitarnego lub poniżającego traktowania, do KK wprowadzono przepisy art. 246⁸⁶³ i 247⁸⁶⁴. Art. 246 KK przewiduje pociągnięcie do odpowiedzialności karnej funkcjonariusza publicznego lub osoby, która działając na jego polecenie w celu uzyskania określonych zeznań, wyjaśnień, informacji lub oświadczenia stosuje przemoc, groźbę bezprawną lub w inny sposób znęca się fizycznie lub psychicznie nad inną osobą. W Uzasadnieniu do projektu KK⁸⁶⁵ wskazano, że przepis ten stanowi „wypełnienie zobowiązań konwencyjnych o karalności stosowania tortur. Ujęty jest jednak szerzej od zaleceń konwencyjnych”.

Art. 246, jak wskazuje się w literaturze⁸⁶⁶, poza wymiarem sprawiedliwości, chroni także godność, nietykalność cielesną, zdrowie i wolność człowieka oraz mienie. Przy czym bezpośrednim przedmiotem ochrony jest konieczność przestrzegania praw człowieka w postępowaniu wymiaru sprawiedliwości. Warto w tym miejscu przywołać art. 3 KK, który wskazuje, że „Kary oraz inne środki przewidziane w tym kodeksie stosuje się z uwzględnieniem zasad humanitaryzmu, w szczególności z poszanowaniem godności człowieka”.

⁸⁶² Zob. art. 8 ust. 2 lit. a pkt (ii), lit. c pkt (i)

⁸⁶³ Art. 246 Funkcjonariusz publiczny lub ten, który działając na jego polecenie w celu uzyskania określonych zeznań, wyjaśnień, informacji lub oświadczenia stosuje przemoc, groźbę bezprawną lub w inny sposób znęca się fizycznie lub psychicznie nad inną osobą, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

⁸⁶⁴ Art. 247 § 1. Kto znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą prawnie pozbawioną wolności, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. § 2. Jeżeli sprawca działa ze szczególnym okrucieństwem, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10. § 3. Funkcjonariusz publiczny, który wbrew obowiązkowi dopuszcza do popełnienia czynu określonego w § 1 lub 2, podlega karze określonej w tych przepisach.

⁸⁶⁵ Uzasadnienie rządowego projektu nowego kodeksu karnego (w:) Nowe kodeksy karne – z 1997 r. z uzasadnieniami, Wydawnictwo Prawnicze Sp. z o.o., Warszawa 1997, s. 202.

⁸⁶⁶ A. Herzog, Komentarz do art. 246 KK (w:) R. Stefański (red.), Kodeks karny. Komentarz, wyd. 24, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2019, BeckOK, Internetowy System Informacji Prawnej Legalis.

Przestępstwo z art. 246 mogą popełnić tylko funkcjonariusz publiczny lub osoba, która działa na jego polecenie. Definicję „funkcjonariusza publicznego” zawiera art. 115 § 13 KK. Zgodnie z tym przepisem, „Funkcjonariuszem publicznym jest:

- 1) Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej,
- 2) poseł, senator, radny;
- 2a) poseł do Parlamentu Europejskiego;
- 3) sędzia, ławnik, prokurator, funkcjonariusz finansowego organu postępowania przygotowawczego lub organu nadrzędnego nad finansowym organem postępowania przygotowawczego, notariusz, komornik, kurator sądowy, syndyk, nadzorca sądowy i zarządca, osoba orzekająca w organach dyscyplinarnych działających na podstawie ustawy;
- 4) osoba będąca pracownikiem administracji rządowej, innego organu państwowego lub samorządu terytorialnego, chyba że pełni wyłącznie czynności usługowe, a także inna osoba w zakresie, w którym uprawniona jest do wydawania decyzji administracyjnych;
- 5) osoba będąca pracownikiem organu kontroli państwowej lub organu kontroli samorządu terytorialnego, chyba że pełni wyłącznie czynności usługowe;
- 6) osoba zajmująca kierownicze stanowisko w innej instytucji państwowej;
- 7) funkcjonariusz organu powołanego do ochrony bezpieczeństwa publicznego albo funkcjonariusz Służby Więziennej;
- 8) osoba pełniąca czynną służbę wojskową, z wyjątkiem terytorialnej służby wojskowej pełnionej dyspozycyjnie;
- 9) pracownik międzynarodowego trybunału karnego, chyba że pełni wyłącznie czynności usługowe”.

Należy zauważyć, że zgodnie z art. 247a KK, przepis art. 246 „stosuje się odpowiednio do czynu popełnionego w związku z postępowaniem przed międzynarodowym trybunałem karnym lub jego organem działającym na podstawie umowy międzynarodowej, której Rzeczpospolita Polska jest stroną, albo powołanym przez organizację międzynarodową ukonstytuowaną umową ratyfikowaną przez Rzeczpospolitą Polską”.

Art. 247 KK wprowadza karalność znęcania się fizycznie lub psychicznie nad osobą prawnie pozbawioną wolności. W Uzasadnieniu do KK⁸⁶⁷ podniesiono, że „zgodnie z zobowiązaniem wynikającym z konwencji chroni się także przed torturami osobę pozbawioną wolności (art. 247 § 1). Ten przepis może mieć zastosowanie zarówno do funkcjonariuszy, jak i do np. współwięźniów. Kodeks ten również chroni osobę pozbawioną wolności przez wprowadzenie odpowiedzialności funkcjonariusza publicznego za tolerowanie znęcania się nad osobą pozbawioną wolności pozostającą pod nadzorem funkcjonariusza przez innych np. współwięźniów (art. 247 § 3)”.

Przepis art. 247 chroni prawidłowe funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości, przede wszystkim zapewnienie zgodnego z prawem wykonywania kar pozbawienia wolności. Chroni także prawa i wolności człowieka, a szczególnie godność i integralność fizyczną i psychiczną osoby pozbawionej wolności⁸⁶⁸.

W powołanych regulacjach KK ustawodawca zrealizował zobowiązanie konwencyjne do objęcia penalizacją stosowania tortur.

8. Zamachy na porządek publiczny

8.1. Wzięcie zakładnika

Obowiązek penalizacji czynu polegającego na wzięciu zakładnika wprowadziła Międzynarodowa konwencja przeciwko braniu zakładników, sporządzona w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 1979 r.⁸⁶⁹, która - w stosunku do Polski - weszła dnia 24 czerwca 2000 r.⁸⁷⁰ W Preambule do Konwencji podkreślono, że „branie zakładników jest przestępstwem wywołującym poważne zaniepokojenie społeczności międzynarodowej i [...] w stosunku do każdej osoby dokonującej aktu brania zakładników należy albo wszcząć postępowanie karne, albo wydać ją w drodze ekstradycji [...]”.

W myśl art. 1 ust. 1, „Każda osoba, która zatrzymuje lub przetrzymuje i grozi zabiciem, zranieniem albo dalszym przetrzymywaniem innej osoby [...] w celu wymuszenia od strony

⁸⁶⁷ Uzasadnienie rządowego projektu nowego kodeksu karnego (w:) Nowe kodeksy karne – z 1997 r. z uzasadnieniami, Wydawnictwo Prawnicze Sp. z o.o., Warszawa 1997, s. 202.

⁸⁶⁸ A. Herzog, Komentarz do art. 246 KK (w:) R. Stefański (red.), Kodeks karny. Komentarz, wyd. 24, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2019, BeckOK, Internetowy System Informacji Prawnej Legalis.

⁸⁶⁹ Dz.U. z 2000 r. Nr 106, poz. 1123.

⁸⁷⁰ Oświadczenie Rządowe z dnia 12 października 2000 r. w sprawie ratyfikacji przez Rzeczpospolitą Polską Międzynarodowej konwencji przeciwko braniu zakładników, sporządzonej w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 1979 r. (Dz.U. z 2000 r. Nr 106, poz. 1124).

trzeciej, to jest od państwa, międzynarodowej organizacji międzyrządowej, osoby fizycznej lub prawnej albo grupy osób, działania lub powstrzymania się od jakiegokolwiek działania jako wyraźnego lub dorozumianego warunku zwolnienia zakładnika, popełnia przestępstwo brania zakładników [...]”. Ponadto, w myśl ust. 2, popełnia przestępstwo także „Każda osoba, która:

- (a) usiłuje popełnić akt brania zakładnika lub
- (b) współuczestniczy w popełnieniu lub usiłowaniu popełnienia aktu brania zakładnika”.

W art. 2 strony Konwencji zobowiązano do ustanowienia odpowiednich kar za popełnienie tychże przestępstw, z uwzględnieniem ich poważnego charakteru.

W art. 13 wyłączono stosowanie Konwencji, „gdy przestępstwo jest popełnione w jednym państwie, zakładnik i przypuszczalny sprawca są obywatelami tego państwa i przypuszczalny sprawca przebywa na terytorium tego państwa”.

Zobowiązanie konwencyjne do objęcia penalizacją brania zakładników, polski ustawodawca zrealizował w art. 252 KK⁸⁷¹. Zachowanie się sprawcy tego przestępstwa polega na wzięciu lub przetrzymywaniu zakładnika w celu zmuszenia organu państwowego lub samorządowego, instytucji, organizacji, osoby fizycznej lub prawnej albo grupy osób do określonego zachowania się. W zakresie znamion tego czynu wypowiedział się SN⁸⁷², wskazując, że „branie” zakładnika oznacza „pozbawienie wolności jakiejś osoby wbrew jej woli”, natomiast „przetrzymywanie” zakładnika to „utrzymanie bezprawnego pozbawienia wolności »wziętego« już zakładnika”. Zgodnie z art. 252 § 3, przygotowanie do popełnienia tego przestępstwa jest karalne. Natomiast, w myśl § 4, nie podlega karze, kto odstąpił od zamiaru wymuszenia i zwolnił zakładnika.

W art. 252 § 2 KK ustawodawca przewidział typ kwalifikowany przestępstwa, jeżeli powołany czyn łączy się ze szczególnym udręczeniem zakładnika. Natomiast, zgodnie z § 5,

⁸⁷¹ Art. 252 § 1. Kto bierze lub przetrzymuje zakładnika w celu zmuszenia organu państwowego lub samorządowego, instytucji, organizacji, osoby fizycznej lub prawnej albo grupy osób do określonego zachowania się, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3. § 2. Jeżeli czyn określony w § 1 łączył się ze szczególnym udręczeniem zakładnika, sprawca podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5 albo karze 25 lat pozbawienia wolności. § 3. Kto czyni przygotowania do przestępstwa określonego w § 1, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3. § 4. Nie podlega karze za przestępstwo określone w § 1, kto odstąpił od zamiaru wymuszenia i zwolnił zakładnika. § 5. Sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary wobec sprawcy czynu określonego w § 2, który odstąpił od zamiaru wymuszenia i zwolnił zakładnika, a stosuje nadzwyczajne złagodzenie kary, jeżeli odstąpienie od zamiaru wymuszenia i zwolnienie zakładnika nastąpiło dobrowolnie.

⁸⁷² Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 28 marca 2002 r., I KZP 3/02.

jeżeli sprawca tego czynu odstąpił od zamiaru wymuszenia i zwolnił zakładnika, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary, a złagodzenie takie stosuje, jeżeli odstąpienie nastąpiło dobrowolnie.

Przepis art. 252 KK był jednokrotnie nowelizowany i obecne brzmienie otrzymał w 2010 r.⁸⁷³ W Uzasadnieniu do projektu ustawy⁸⁷⁴ przestępstwo wzięcia zakładnika określono jako „jedną z najgroźniejszych postaci działania terrorystycznego” i podkreślono, że „Opisana regulacja w sposób bardziej racjonalny niż aktualny stan prawny określa prawne konsekwencje decyzji sprawcy i stwarza efektywny instrument oddziaływania na ich sferę motywacyjną, tak aby z jednej strony – w imię ochrony zakładnika - zachęcać ich do rezygnacji z kontynuacji przestępczego zachowania, a z drugiej strony, przez zbyt szeroką zakreśloną aktualnie klauzulę niekaralności, nie stwarzać zachęt do podejmowania prób wymuszenia określonych zachowań przez branie zakładników”.

Przepis art. 252 KK realizuje zobowiązanie Polski do objęcia penalizacją czynu wskazanego w Konwencji z 1979 r.

8.2. Nawoływanie do popełnienia przestępstwa o charakterze terrorystycznym i rekrutacja na potrzeby terroryzmu

Obowiązek penalizacji nawoływania do popełnienia przestępstwa o charakterze terrorystycznym wprowadziła Konwencja Rady Europy o zapobieganiu terroryzmowi, sporządzona w Warszawie dnia 16 maja 2005 r.⁸⁷⁵, która – w stosunku do Polski – weszła w życie dnia 1 sierpnia 2008 r.⁸⁷⁶ „Przestępstwo o charakterze terrorystycznym” zdefiniowano, w art. 1 ust. 1, jako „każde przestępstwo pozostające w zakresie i zdefiniowane w jednym z traktatów wymienionych w Załączniku⁸⁷⁷”.

⁸⁷³ Ustawa z dnia 17 grudnia 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2010 r. Nr 7, poz. 46).

⁸⁷⁴ Uzasadnienie do poselskiego projektu ustawy z dnia 15 maja 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz Kodeks postępowania karnego, VI Kadencja, Druk Nr 753.

⁸⁷⁵ Dz.U. z 2008 r. Nr 161, poz. 998.

⁸⁷⁶ Oświadczenie Rządowe z dnia 14 maja 2008 r. w sprawie mocy obowiązującej Konwencji Rady Europy o zapobieganiu terroryzmowi, sporządzonej w Warszawie dnia 16 maja 2005 r. (Dz.U. z 2008 r. Nr 161, poz. 999).

⁸⁷⁷ 1) Konwencja o zwalczaniu bezprawnego zawładnięcia statkami powietrznymi, sporządzona w Hadze dnia 16 grudnia 1970 r.; 2) Konwencja o zwalczaniu bezprawnych czynów skierowanych przeciwko bezpieczeństwu lotnictwa cywilnego, sporządzona w Montrealu dnia 23 września 1971 r.; 3) Konwencja o zapobieganiu przestępstwom i karaniu sprawców przestępstw przeciwko osobom korzystającym z ochrony międzynarodowej, w tym przeciwko dyplomatom, sporządzona w Nowym Jorku dnia 14 grudnia 1973 r.; 4) Międzynarodowa konwencja przeciwko braniu zakładników, sporządzona w Nowym Jorku dnia 17 grudnia 1979 r.; 5) Konwencja

W art. 5 ust. 1 strony Konwencji zobowiązano do przyjęcia takich środków, jakie będą konieczne do uznania publicznego nawoływania do popełnienia przestępstwa o charakterze terrorystycznym za przestępstwo karne zgodnie z ich prawem krajowym, jeżeli zostanie popełnione w sposób bezprawny i umyślny. „Publiczne nawoływanie do popełnienia przestępstwa o charakterze terrorystycznym”, w myśl definicji z art. 5 ust. 1, „oznacza rozpowszechnianie lub innego rodzaju udostępnianie przekazu do publicznej wiadomości z intencją podżegania do popełnienia przestępstwa o charakterze terrorystycznym, jeżeli takie zachowanie, bezpośrednio lub pośrednio popierając przestępstwa o charakterze terrorystycznym, stwarza niebezpieczeństwo, że jedno lub więcej takich przestępstw może zostać popełnionych”.

Zgodnie z art. 8 Konwencji, aby powołany czyn stanowił przestępstwo, „nie jest konieczne, aby przestępstwo o charakterze terrorystycznym zostało rzeczywiście popełnione”. Ponadto, w art. 9 ust. 1 zobowiązano strony do uznania za przestępstwa karne, w ich prawie krajowym, także współsprawstwa, organizowania lub kierowania innymi osobami w popełnieniu powołanego przestępstwa, oraz przyczynienia się do jego popełnienia przez grupę osób działających we wspólnym celu. Przy czym, przyczynienie musi być umyślne oraz dokonane w celu wsparcia działalności przestępczej lub przestępczego celu grupy, jeżeli rezultatem takiej działalności lub celu jest popełnienie powołanego przestępstwa, lub dokonane ze świadomością zamiaru popełnienia przez grupę powołanego przestępstwa.

Polski ustawodawca realizuje powyższe zobowiązanie w art. 255 KK⁸⁷⁸. Czynnością sprawczą w § 1 i 2 jest nawoływane do popełnienia, odpowiednio występku i zbrodni.

o ochronie fizycznej materiałów jądrowych, przyjęta w Wiedniu dnia 3 marca 1980 r.; 6) Protokół o zwalczaniu bezprawnych czynów przemocy w portach lotniczych obsługujących międzynarodowe lotnictwo cywilne uzupełniający Konwencję o zwalczaniu bezprawnych czynów skierowanych przeciwko bezpieczeństwu lotnictwa cywilnego podpisaną w Montrealu dnia 23 września 1971 r., sporządzony w Montrealu dnia 24 lutego 1988 r.; 7) Konwencja w sprawie przeciwdziałania bezprawnym czynom przeciwko bezpieczeństwu żeglugi morskiej, sporządzona w Rzymie dnia 10 marca 1988 r.; 8) Protokół w sprawie przeciwdziałania bezprawnym czynom przeciwko bezpieczeństwu stałych platform umieszczonych na szelfie kontynentalnym, sporządzony w Rzymie dnia 10 marca 1988 r.; 9) Międzynarodowa konwencja o zwalczaniu terrorystycznych zamachów bombowych, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 grudnia 1997 r.; 10) Międzynarodowa Konwencja o zwalczaniu finansowania terroryzmu, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 9 grudnia 1999 r.

⁸⁷⁸ Art. 255 § 1. Kto publicznie nawołuje do popełnienia występku lub przestępstwa skarbowego, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. § 2. Kto publicznie nawołuje do popełnienia zbrodni, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3. § 3. Kto publicznie pochwała popełnienie przestępstwa, podlega grzywnie do 180 stawek dziennych, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

Nawoływaniem będzie „zachęcanie, nakłanianie, wzywanie do określonego zachowania się nieoznaczonych z góry co do tożsamości i liczby osób”⁸⁷⁹. Jak wskazał SN⁸⁸⁰, publiczne nawoływanie do popełnienia zbrodni „Sporządza się [...] bowiem do oddziaływania na psychikę innych, bliżej nieokreślonych osób poprzez wzywanie lub ich zachęcanie w różny sposób do popełnienia zbrodni”. Zgodnie z § 3 art. 255 KK karze podlega, kto publicznie pochwała popełnienie przestępstwa. Znamię „publicznie” nie jest tożsame z działaniem w miejscu publicznym, a oznacza „działanie dostępne dla nieokreślonej liczby osób ze względu na okoliczności lub miejsce”⁸⁸¹.

Powołana regulacja realizuje zobowiązanie wynikające z Konwencji w zakresie penalizacji nawoływania do popełnienia przestępstwa o charakterze terrorystycznym.

Przepis art. 255 KK będzie miał zastosowanie także do przestępstwa „rekrutacji na potrzeby terroryzmu” wskazanego w art. 6 ust. 1 Konwencji z 2005 r. Rekrutacja na rzecz terroryzmu oznacza, w myśl tego przepisu, „namawianie innej osoby do popełnienia lub uczestniczenia w popełnieniu przestępstwa o charakterze terrorystycznym lub też do przystąpienia do zrzeszenia lub grupy w celu przyczynienia się do popełnienia jednego lub więcej przestępstw o charakterze terrorystycznym przez to zrzeszenie lub grupę”. Na strony Konwencji, w art. 6 ust. 2, nałożono obowiązek uznania tego czynu za przestępstwo karne, zgodnie z ich prawem krajowym, jeżeli zostanie popełnione w sposób bezprawny i umyślny. Tutaj również zastosowanie mają postanowienia z art. 8 i 9 ust. 1 Konwencji. Ponadto, w art. 9 ust. 2, zobowiązano strony do uznania za przestępstwo karne, w myśl i zgodnie z ich prawem krajowym, usiłowania popełnienia rzeczzonego przestępstwa.

Projektodawcy nowelizacji KK z 2011 r.⁸⁸², w Uzasadnieniu projektu⁸⁸³ podnieśli, że „Przestępstwo »rekrutacji na potrzeby terroryzmu« [...] znajduje odzwierciedlenie w obecnie obowiązujących przepisach Kodeksu karnego, [...] (art. 18 § 2 oraz art. 255 § 1 i 2 KK)”. Zgodnie z art. 18 § 2, „Odpowiada za podżeganie, kto chcąc, aby inna osoba dokonała czynu

⁸⁷⁹ A. Herzog, Komentarz do art. 255 KK (w:) R. Stefański, Kodeks karny. Komentarz, wyd. 24, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2019, BeckOK, Internetowy System Informacji Prawnej Legalis.

⁸⁸⁰ Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 17 marca 1999 r., IV KKN 464/98.

⁸⁸¹ A. Herzog, Komentarz do art. 255 KK (w:) R. Stefański, Kodeks karny. Komentarz, wyd. 24, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2019, BeckOK, Internetowy System Informacji Prawnej Legalis.

⁸⁸² Ustawa z dnia 29 lipca 2011 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny, ustawy - Kodeks postępowania karnego oraz ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (Dz.U. z 2011 r. Nr 191, poz. 1135).

⁸⁸³ Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy z dnia 20 czerwca 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny i niektórych innych ustaw, VI Kadencja, Druk Nr 4342.

zabronionego, nakłania ją do tego”. Regulacja ta wypełnia zatem zobowiązanie konwencyjne do penalizacji powołanego czynu w prawie krajowym.

8.3. Szkolenie terrorystyczne

Konwencja z 2005 r. wprowadziła obowiązek penalizacji także szkolenia na rzecz terroryzmu. Zgodnie z art. 7 ust. 2 każda strona Konwencji ma przyjąć „takie środki, jakie będą konieczne do uznania szkolenia na rzecz terroryzmu, [...] za przestępstwo karne zgodnie z jej prawem krajowym, jeżeli zostanie popełnione w sposób bezprawny i umyślny”. Pojęcie „szkolenie na rzecz terroryzmu” zdefiniowano w art. 7 ust. 1 jako „dostarczanie wskazówek dotyczących wytwarzania lub wykorzystywania materiałów wybuchowych, broni palnej lub innej broni albo trujących lub niebezpiecznych substancji, bądź też innych szczególnych metod lub technik, w celu popełnienia lub przyczynienia się do popełnienia przestępstwa o charakterze terrorystycznym, ze świadomością, że dostarczone umiejętności mają być w tym celu użyte”.

Zgodnie z art. 8 Konwencji, aby powołany czyn stanowił przestępstwo, „nie jest konieczne, aby przestępstwo o charakterze terrorystycznym zostało rzeczywiście popełnione”. Ponadto, w art. 9 ust. 1 zobowiązano strony do uznania za przestępstwa karne, w ich prawie krajowym, także współsprawstwa, organizowania lub kierowania innymi osobami w popełnieniu powołanego przestępstwa, oraz przyczynienia się do jego popełnienia przez grupę osób działających we wspólnym celu. Przy czym, przyczynienie musi być umyślne oraz dokonane w celu wsparcia działalności przestępczej lub przestępczego celu grupy, jeżeli rezultatem takiej działalności lub celu jest popełnienie powołanego przestępstwa, lub dokonane ze świadomością zamiaru popełnienia przez grupę powołanego przestępstwa.

Obowiązek penalizacji otrzymywania szkolenia terrorystycznego wyrażono w Protokole dodatkowym do Konwencji, podpisanym dnia 22 października 2015 r.⁸⁸⁴ Zgodnie z art. 3 ust. 2, strony mają przyjąć takie środki, jakie będą konieczne do uznania otrzymywania szkolenia terrorystycznego, popełnionego bezprawnie i umyślnie, za przestępstwo w świetle prawa krajowego. Pojęcie „otrzymywania szkolenia terrorystycznego” zdefiniowano w art. 3 ust. 1 jako „otrzymywanie od innej osoby instrukcji, w tym wiedzy i praktycznych umiejętności, dotyczących produkcji lub użycia materiałów wybuchowych, broni palnej lub innej broni albo

⁸⁸⁴ Dz.Urz. L 159, 22.6.2018, s. 17 - 20.

szkodliwych lub niebezpiecznych substancji, a także innych środków i technik, w celu popełnienia lub przyczynienia się do popełnienia przestępstwa o charakterze terrorystycznym”.

Polski ustawodawca rzeczony czynny objął penalizacją w art. 255a KK⁸⁸⁵. Definicję przestępstwa o charakterze terrorystycznym zawiera, przywoływany już, art. 115 § 20 KK⁸⁸⁶.

W § 1 art. 255a KK karalnością objęto rozpowszechnianie lub publiczne prezentowanie treści mogących ułatwić popełnienie przestępstwa o charakterze terrorystycznym w zamiarze, aby przestępstwo takie zostało popełnione. Przepis ten wprowadzono do KK nowelizacją z 2011 r.⁸⁸⁷ W Uzasadnieniu do projektu ustawy⁸⁸⁸ wskazano, że przestępstwo prowadzenia szkoleń na potrzeby terroryzmu, „spełnia przesłanki pomocnictwa z art. 18 § 3 KK⁸⁸⁹”. Natomiast, jak podniesiono, „Problem powstaje w przypadku, gdy zachowanie sprawcy nie jest ukierunkowane na konkretną osobę czy grupę osób, np. materiały instruktażowe dotyczące popełniania przestępstw o charakterze terrorystycznym umieszczone są na stronach internetowych, dostępnych dla nieograniczonej liczby osób. Takie zachowania pozostawałyby w obecnym stanie prawnym bezkarne. Lukę tę zapełnia proponowana zmiana Kodeksu karnego polegająca na dodaniu nowego przepisu kryminalizującego rozpowszechnianie lub publiczne prezentowanie informacji w zamiarze, aby zostało popełnione przestępstwo o charakterze terrorystycznym (art. 255a)”. Niemniej jednak, w Opinii do projektu ustawy⁸⁹⁰ podniesiono, że „Projektodawca zwraca uwagę, iż [...] wspomniany przepis obejmuje swoim zasięgiem prowadzenie szkoleń na potrzeby terroryzmu, jak również takie zachowania, które nie są ukierunkowane na konkretną osobę czy grupę osób, np. umieszczenie materiałów

⁸⁸⁵ Art. 255a § 1. Kto rozpowszechnia lub publicznie prezentuje treści mogące ułatwić popełnienie przestępstwa o charakterze terrorystycznym w zamiarze, aby przestępstwo takie zostało popełnione, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. § 2. Tej samej karze podlega, kto w celu popełnienia przestępstwa o charakterze terrorystycznym uczestniczy w szkoleniu mogącym umożliwić popełnienie takiego przestępstwa.

⁸⁸⁶ Art. 115 § 20. Przepięstwem o charakterze terrorystycznym jest czyn zabroniony zagrożony karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosi co najmniej 5 lat, popełniony w celu: 1) poważnego zastraszenia wielu osób, 2) zmuszenia organu władzy publicznej Rzeczypospolitej Polskiej lub innego państwa albo organu organizacji międzynarodowej do podjęcia lub zaniechania określonych czynności, 3) wywołania poważnych zakłóceń w ustroju lub gospodarce Rzeczypospolitej Polskiej, innego państwa lub organizacji międzynarodowej - a także groźba popełnienia takiego czynu.

⁸⁸⁷ Dz.U. z 2011 r. Nr 191, poz. 1135.

⁸⁸⁸ Druk Nr 4342.

⁸⁸⁹ Art. 18 § 3. Odpowiada za pomocnictwo, kto w zamiarze, aby inna osoba dokonała czynu zabronionego, swoim zachowaniem ułatwia jego popełnienie, w szczególności dostarczając narzędzie, środek przewozu, udzielając rady lub informacji; odpowiada za pomocnictwo także ten, kto wbrew prawemu, szczególnemu obowiązкови niedopuszczenia do popełnienia czynu zabronionego swoim zaniechaniem ułatwia innej osobie jego popełnienie.

⁸⁹⁰ A. Sakowicz, Opinia z dnia 26 lipca 2011 r. o projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny i niektórych innych ustaw, VI Kadencja, Druk 4342.

instruktażowych dotyczących popełniania przestępstw o charakterze terrorystycznym na stronach internetowych, dostępnych dla nieograniczonej liczby osób. [...] Nie można podzielić powyższych tez, ponieważ opisane zachowanie sprawcze, w projektowanym przepisie art. 255a k.k., dalekie jest od treści podlegającej transpozycji do krajowego porządku prawnego. [...] Nie jest trudno zauważyć, że opis zachowania polegającego na prowadzeniu szkoleń na potrzeby terroryzmu został dokonany w sposób jednoznaczny i nie budzący wątpliwości, w przeciwieństwie do projektowanej regulacji art. 255a k.k., która posługuje się zwrotem niedookreślonym tj. „treści mogące ułatwić popełnienie przestępstwa o charakterze terrorystycznym”. Nie można uznać, że takie rozwiązanie prawne spełnia konstytucyjny wymóg precyzyjności i przewidywalności, zapobiegający arbitralnemu rozstrzygnięciu o odpowiedzialności karnej. [...] należy zgodzić się z potrzebą wprowadzenia do Kodeksu karnego nowego typu czynu zabronionego polegającego na prowadzeniu instruktażu »terrorystycznego«. Niemniej jednak przedstawiona propozycja przepisu art. 255a k.k. wymaga dalszych prac legislacyjnych”.

Regulację dotyczącą szkoleń wprowadzono nowelizacją z 2016 r.⁸⁹¹ Dotychczasową treść art. 255a oznaczono jako § 1, a w §2 przewidziano karalność uczestniczenia, w celu popełnienia przestępstwa o charakterze terrorystycznym, w szkoleniu mogącym umożliwić popełnienie takiego przestępstwa.

W art. 255a KK ustawodawca wypełnił konwencyjne zobowiązania do objęcia penalizacją szkolenia na rzecz terroryzmu oraz otrzymywania szkolenia terrorystycznego.

8.4. Dyskryminacja rasowa

Obowiązek penalizacji dyskryminacji rasowej przewiduje Międzynarodowa konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej, otwarta do podpisu w Nowym Jorku dnia 7 marca 1966 r.⁸⁹², która – w stosunku do Polski – weszła w życie dnia 4 stycznia 1969 r.⁸⁹³ W art. 1 ust. 1 Konwencji wyrażenie „dyskryminacja rasowa” zdefiniowano jako „wszelkie zróżnicowanie, wykluczenie, ograniczenie lub uprzywilejowanie z powodu rasy,

⁸⁹¹ Ustawa z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych (Dz.U. 2016 poz. 904).

⁸⁹² Dz.U. z 1969 r. Nr 25, poz. 187.

⁸⁹³ Oświadczenie Rządu z dnia 29 kwietnia 1969 r. w sprawie ratyfikacji przez Polskę Międzynarodowej konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej, otwartej do podpisu w Nowym Jorku dnia 7 marca 1966 r. (Dz.U. z 1969 r. Nr 25, poz. 188).

koloru skóry, urodzenia, pochodzenia narodowego lub etnicznego, które ma na celu lub pociąga za sobą przekreślenie bądź uszczuplenie uznania, wykonywania lub korzystania, na zasadzie równości z praw człowieka i podstawowych wolności w dziedzinie politycznej, gospodarczej, społecznej i kulturalnej lub w jakiegokolwiek innej dziedzinie życia publicznego”.

W art. 4 zaznaczono, że strony Konwencji „potępiają wszelką propagandę i wszelkie organizacje oparte na ideach lub teoriach o wyższości jednej rasy lub grupy osób określonego koloru skóry lub pochodzenia etnicznego bądź usiłujące usprawiedliwić czy popierać nienawiść i dyskryminację rasową w jakiegokolwiek postaci oraz zobowiązują się podjąć niezwłocznie właściwe środki zmierzające do wykorzenia wszelkiego podżegania do tego rodzaju dyskryminacji bądź też aktów dyskryminacji”. W tym celu zobowiązały się między innymi:

- (a) uznać za przestępstwo podlegające karze zgodnie z prawem wszelkie rozpowszechnianie idei opartych na wyższości lub nienawiści rasowej, wszelkie podżeganie do dyskryminacji rasowej, jak również wszelkie akty przemocy lub podżeganie do tego rodzaju aktów wobec jakiegokolwiek rasy bądź grupy osób o innym kolorze skóry lub innego pochodzenia etnicznego, a także udzielanie pomocy w prowadzeniu działalności rasistowskiej, włączając w to finansowanie tej działalności;
- (b) uznać za nielegalne organizacje mające na celu popieranie dyskryminacji rasowej i podżeganie do niej oraz wprowadzić zakaz ich działalności, jak również zorganizowanej i wszelkiej innej działalności propagandowej mającej takie same cele oraz uznać udział w takich organizacjach lub w takiej działalności za przestępstwo podlegające karze zgodnie z prawem;
- (c) nie zezwalać władzom i instytucjom publicznym, tak ogólnokrajowym, jak i lokalnym, na podżeganie do dyskryminacji rasowej czy też na popieranie jej.

Obowiązek penalizacji czynów o charakterze rasistowskim i ksenofobicznym, ale popełnionych przy użyciu systemów komputerowych, przewiduje Protokół dodatkowy do Konwencji Rady Europy o cyberprzestępczości, sporządzony dnia 28 stycznia 2003 r.⁸⁹⁴ W stosunku do Polski wszedł w życie dnia 1 czerwca 2015 r.⁸⁹⁵ W art. 2 ust. 1 pojęcie

⁸⁹⁴ Protokół dodatkowy do Konwencji Rady Europy o cyberprzestępczości dotyczący penalizacji czynów o charakterze rasistowskim lub ksenofobicznym popełnionych przy użyciu systemów komputerowych, sporządzony w Strasburgu dnia 28 stycznia 2003 r. (Dz.U. z 2015 r. poz. 730).

⁸⁹⁵ Oświadczenie Rządowe z dnia 24 marca 2015 r. w sprawie mocy obowiązującej Protokołu dodatkowego do Konwencji Rady Europy o cyberprzestępczości dotyczącego penalizacji czynów o charakterze rasistowskim lub

„materiałów rasistowskich i ksenofobicznych” zdefiniowano jako „każdy materiał pisemny, każdy wizerunek lub każde inne wyrażenie myśli lub teorii, które nawołują, popierają lub podżegają do nienawiści, dyskryminacji lub przemocy przeciw jakiegokolwiek osobie lub grupie osób, ze względu na rasę, kolor, pochodzenie narodowe lub etniczne, jak również religię, jeżeli wykorzystywana jest ona jako pretekst dla któregokolwiek ze wskazanych wyżej zachowań”. W rozdziale II wskazano stronom „Środki, jakie należy podjąć na szczeblu krajowym”.

W art. 3 ust. 1 strony zobowiązano do podjęcia takich środków prawnych i innych, jakie okażą się niezbędne dla uznania za przestępstwo w ich prawie wewnętrznym, „umyślnej i bezprawnej dystrybucji lub publicznego udostępniania w inny sposób materiałów rasistowskich i ksenofobicznych w systemie komputerowym”. Jednak w ust. 2 stronom pozostawiono możliwość zastrzeżenia sobie prawa do nieustanawiania odpowiedzialności karnej w odniesieniu do tych zachowań, w przypadku, gdy materiały rasistowskie i ksenofobiczne „nawołują, popierają lub podżegają do dyskryminacji, która nie jest związana z przemocą lub nienawiścią, pod warunkiem istnienia innych skutecznych środków”. Ponadto, w myśl ust. 3, strony mogą zastrzec prawo do niestosowania ust. 1 w odniesieniu do tych przypadków dyskryminacji, dla których, z powodu ustanowionych zasad krajowego systemu prawnego dotyczących swobody wyrażania opinii, nie można zapewnić skutecznych środków przewidzianych w ust. 2. Polska z takiej możliwości skorzystała i przy składaniu dokumentu ratyfikacyjnego, na podstawie art. 3 ust. 3 Protokołu zastrzegła, że „warunkiem niezbędnym do uznania za przestępstwo czynu określonego w ust. 1 [...] jest dyskryminacja związana z przemocą lub nienawiścią, o której mowa w ust. 2 [...]”.

Art. 4 zobowiązuje strony Protokołu do uznania za przestępstwo w ich prawie krajowym, „umyślnego i bezprawnego grożenia, przy użyciu systemu komputerowego, popełnieniem poważnego przestępstwa, zdefiniowanego zgodnie z prawem wewnętrznym

- (i) osobom, z racji ich przynależności do grupy wyodrębnionej z uwagi na rasę, kolor, pochodzenie narodowe lub etniczne, jak również do grupy religijnej, jeżeli wykorzystywana jest ona jako pretekst dla któregokolwiek ze wskazanych wyżej zachowań;
- (ii) grupie osób wyodrębnionej ze względu na którąkolwiek z tych cech”.

kxenofobicznym popełnionych przy użyciu systemów komputerowych, sporządzonego w Strasburgu dnia 28 stycznia 2003 r. (Dz.U. z 2015 r. poz. 731).

W art. 5 ust. 1 na strony nałożono obowiązek penalizacji w ich prawie krajowym „umyślnej i bezprawnej: publicznej zniewagi, przy użyciu systemu komputerowego

- (i) osób z racji ich przynależności do grupy wyodrębnionej z uwagi na rasę, kolor, pochodzenie narodowe lub etniczne, jak również do grupy religijnej, jeżeli wykorzystywana jest ona jako pretekst dla któregośkolwiek ze wskazanych wyżej zachowań.
- (ii) grupy osób wyodrębnionej ze względu na którąkolwiek z tych cech.

W myśl art. 5 ust. 2 lit. a, strony mogą wymagać, aby ww. czyny miały ten skutek, że osoba lub grupa osób jest narażona na nienawiść, obrazę, ośmieszenie. W art. ust. 2 lit. b stronom pozostawiono możliwość zastrzeżenia sobie prawa niestosowania w całości lub w części ust. 1.

W art. 7 strony Protokołu zobowiązano do uznania za przestępstwa w ich prawie krajowym, umyślnego i bezprawnego pomocnictwa lub podżegania do popełnienia któregośkolwiek ze wskazanych przestępstw. Zgodnie z art. 8, do Protokołu stosuje się, *mutatis mutandis*, m.in. art. 13 Konwencji, traktujący o sankcjach. Zatem sankcje za powyższe przestępstwa mają być skuteczne, proporcjonalne i zniechęcające, i obejmować pozbawienie wolności.

W polskim prawie karnym regulacje w przedmiotowym zakresie zawierają przepisy art. 119⁸⁹⁶, 256⁸⁹⁷ i art. 257⁸⁹⁸ KK. Art. 119 KK umiejscowiony został w Rozdziale XVI zatytułowanym „Przestępstwa przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przestępstwa wojenne”. W doktrynie wskazuje się⁸⁹⁹, że opiera się on „na tych samych wzorcach konstytucyjnych,

⁸⁹⁶ Art. 119 § 1. Kto stosuje przemoc lub groźbę bezprawną wobec grupy osób lub poszczególnej osoby z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub z powodu jej bezwyznaniowości, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

⁸⁹⁷ Art. 256 § 1. Kto publicznie propaguje faszystowski lub inny totalitarny ustrój państwa lub nawołuje do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. § 2. Tej samej karze podlega, kto w celu rozpowszechniania produkuje, utrwala lub sprowadza, nabywa, przechowuje, posiada, prezentuje, przewozi lub przesyła druk, nagranie lub inny przedmiot, zawierające treść określoną w § 1 albo będące nośnikiem symboliki faszystowskiej, komunistycznej lub innej totalitarnej. § 3. Nie popełnia przestępstwa sprawca czynu zabronionego określonego w § 2, jeżeli dopuścił się tego czynu w ramach działalności artystycznej, edukacyjnej, kolekcjonerskiej lub naukowej. § 4. W razie skazania za przestępstwo określone w § 2 sąd orzeka przepadek przedmiotów, o których mowa w § 2, chociażby nie stanowiły własności sprawcy.

⁸⁹⁸ Art. 257 Kto publicznie znieważa grupę ludności albo poszczególłą osobę z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, wyznaniowej albo z powodu jej bezwyznaniowości lub z takich powodów narusza nietykalność cielesną innej osoby, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

⁸⁹⁹ D. Dróżdż, Komentarz do art. 119 KK (w:) M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), Kodeks karny. Część szczególna. Tom I. Komentarz do artykułów 117 – 221, wyd. 4, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2017, s. 27.

co art. 118 KK” odnoszący się do zbrodni ludobójstwa. Przepis ten zapewnia także szczególną ochronę grupie politycznej. T. Gardocka określa⁹⁰⁰ „niekonsekwencją ustawodawcy” fakt, że pozostałe z powołanych przepisów nie zaliczają grup politycznych do szczególnie chronionych przed dyskryminacją. Niemniej, z powołanych konwencji nie wynika zobowiązanie do zapewnienia ochrony grupom politycznym.

Art. 119 wprowadza karalność stosowania przemocy lub groźby bezprawnej „wobec grupy osób lub poszczególnej osoby z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub z powodu jej bezwyznaniowości”. Pojęcie groźby bezprawnej zdefiniowane zostało w art. 115 § 12 KK⁹⁰¹. Do strony podmiotowej odniósł się SA w Lublinie⁹⁰² wskazując, że „Podmiotowe pole penalizacji określone w art. 119 § 1 KK, mające aksjologiczne uzasadnienie zwalczaniem wszelkich dyskryminacji człowieka, w jakiegokolwiek formie czy postaci, nie obejmuje celu, w jakim sprawca używa przemocy lub groźby wobec grupy osób, czy poszczególnych osób. Cel takiego działania może być różny (np. zastraszanie pokrzywdzonych, podporządkowanie lub zmuszanie ich do określonego działania, zaniechania lub znoszenia, czy też ich eliminację z danej dziedziny życia publicznego lub ograniczenie w korzystaniu z równości praw człowieka i podstawowych wolności itd. itp.). Natomiast należy do niego, jako warunek konieczny, kierowanie się sprawcy powodem rozumianym, jako psychiczny proces decyzyjny o charakterze intelektualnym, u podłoża którego leży negacja, a nawet pogarda dla tych ogólnie akceptowanych, uniwersalnych wartości, które m.in. chroni art. 119 § 1 KK”.

W art. 256 § 1 KK ustawodawca wprowadził karalność propagowania faszystowskiego lub innego totalitarnego ustroju państwa lub nawoływania do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość. Do znamienia „propagowania” odniósł się SN⁹⁰³ orzekając, że „Propagowanie, w rozumieniu art. 256 KK, oznacza każde zachowanie polegające

⁹⁰⁰ T. Gardocka, Komentarz do art. 119 KK (w:) R. Stefański, Kodeks karny. Komentarz, wyd. 23, wyd. C.H. Beck, Warszawa 2019, BeckOK, Internetowy System Informacji Prawnej Legalis.

⁹⁰¹ Art. 115 § 22 Groźbą bezprawną jest zarówno groźba, o której mowa w art. 190, jak i groźba spowodowania postępowania karnego lub innego postępowania, w którym może zostać nałożona administracyjna kara pieniężna, jak również rozgłoszenia wiadomości uwłaczającej czci zagrożonego lub jego osoby najbliższej; nie stanowi groźby zapowiedź spowodowania postępowania karnego lub innego postępowania, w którym może zostać nałożona administracyjna kara pieniężna, jeżeli ma ona jedynie na celu ochronę prawa naruszonego przestępstwem lub zachowaniem zagrożonym administracyjną karą pieniężną.

⁹⁰² Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie – II Wydział Karny z dnia 27 listopada 2003 r., II AKa 338/03.

⁹⁰³ Uchwała Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 28 marca 2002 r., I KZP 5/02.

na publicznym prezentowaniu, w zamiarze przekonania do niego, faszystowskiego lub innego totalitarnego ustroju państwa”. W zakresie znamienia „nawoływania do nienawiści”, SN wskazał⁹⁰⁴, że nawoływanie takie „z powodów wymienionych w art. 256 KK - w tym na tle różnic narodowościowych - sprowadza się do tego typu wypowiedzi, które wzbudzają uczucia silnej niechęci, złości, braku akceptacji, wręcz wrogości do poszczególnych osób lub całych grup społecznych czy wyznaniowych bądź też z uwagi na formę wypowiedzi podtrzymują i nasilają takie negatywne nastawienia i podkreślają tym samym uprzywilejowanie, wyższość określonego narodu, grupy etnicznej, rasy lub wyznania”. Jednak, aby zachowania te były bezprawne, sprawca musi dopuścić się ich publicznie.

W § 2 art. 256 ustawodawca wprowadził karalność produkowania, utrwalania lub sprowadzania, nabywania, przechowywania, posiadania, prezentowania, przewożenia lub przesyłania, w celu rozpowszechniania, druku, nagrania lub innego przedmiotu, zawierającego treść określoną w przepisie § 1. Wskazać należy, że dnia 19 lipca 2011 r. Trybunał Konstytucyjny orzekł⁹⁰⁵, że art. 256 § 2 KK, w części obejmującej wyrazy „albo będące nośnikiem symboliki faszystowskiej, komunistycznej lub innej totalitarnej”, jest niezgodny z art. 42 ust. 1 w związku z art. 54 ust. 1 i art. 2 Konstytucji RP. Dnia 3 sierpnia 2011 r. przepis ten, w części obejmującej ww. wyrazy, utracił moc. W myśl § 3 art. 256, jeżeli sprawca dopuścił się czynu określonego w § 2 w ramach działalności artystycznej, edukacyjnej, kolekcjonerskiej lub naukowej, nie popełnia przestępstwa. Zgodnie z § 4, jeżeli sprawca zostanie skazany za przestępstwo z § 2, sąd orzeknie przepadek przedmiotów, o których w § 2 mowa.

W art. 257 KK ustawodawca przewidział karalność publicznego znieważania grupy ludności albo poszczególnej osoby z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, wyznaniowej albo z powodu jej bezwyznaniowości lub z takich powodów naruszania nietykalności cielesnej innej osoby. SN wskazał⁹⁰⁶, że „Przestępstwo stypizowane w art. 257 KK atakuje [...] część człowieka, ściślej - część wewnętrzną, czyli godność osobistą rozumianą jako poczucie własnej wartości”. SA we Wrocławiu orzekł⁹⁰⁷, że „Znieważanie, naruszanie nietykalności cielesnej innej osoby z powodu jej przynależności narodowej może stanowić

⁹⁰⁴ Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 5 lutego 2007 r., IV KK 406/06.

⁹⁰⁵ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 19 lipca 2011 r., K 11/10.

⁹⁰⁶ Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 17 sierpnia 2016 r., IV KK 53/16.

⁹⁰⁷ Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu – II Wydział Karny z dnia 26 lipca 2018 r., II AKa 202/18.

działanie także przez osobę tej samej narodowości, co stanowi przestępstwo z art. 257 KK. Podmiotem tego przestępstwa może być zarówno osoba tej samej narodowości lub innej, o czym przekonuje redakcja przepisu, poprzez zamieszczenie słowa »kto«, a zatem nie jest ograniczone podmiotowo znamię ustawowe tego przestępstwa tylko do osób innej narodowości niż pokrzywdzeni. Przemstęstwo z art. 257 KK może popełnić każdy, bez względu na narodowość”. Tutaj również, aby wskazane w przepisie czyny były karalne, sprawca musi dopuścić się ich publicznie.

Powołanymi regulacjami polski ustawodawca zrealizował zobowiązanie do penalizacji dyskryminacji rasowej, wynikające z powołanych konwencji międzynarodowych.

8.5. Udział w zorganizowanej grupie przestępczej

Regulacje w zakresie zapobiegania i zwalczania międzynarodowej przestępczości zorganizowanej zawiera Konwencja Narodów Zjednoczonych o międzynarodowej przestępczości zorganizowanej z 2000 r.⁹⁰⁸ W art. 2 lit. a pojęcie „zorganizowanej grupy przestępczej” zdefiniowano jako „posiadającą strukturę grupę składającą się z trzech lub więcej osób, istniejącą przez pewien czas oraz działającą w porozumieniu w celu popełnienia jednego lub więcej poważnych przestępstw określonych na podstawie niniejszej konwencji, dla uzyskania, w sposób bezpośredni lub pośredni, korzyści finansowej lub innej korzyści materialnej”. Pojęcie „grupa posiadająca strukturę” oznacza, w myśl art. 2 lit. c, „grupę, która została utworzona nie w sposób przypadkowy w celu bezpośredniego popełnienia przestępstwa i która nie musi posiadać formalnie określonych ról dla swoich członków, ciągłości członkostwa czy rozwiniętej struktury”. Natomiast pojęcie „poważne przestępstwo” zdefiniowano w art. 2 lit. b jako „zachowanie stanowiące przestępstwo podlegające maksymalnej karze pozbawienia wolności w wysokości co najmniej czterech lat lub karze surowszej”. Zgodnie z art. 3, Konwencja ma zastosowanie do zapobiegania i ścigania poważnych przestępstw, zgodnie z definicją przytoczoną powyżej, oraz przestępstw określonych w jej przepisach, jeżeli przestępstwo ma charakter międzynarodowy oraz jest w nie zaangażowana grupa przestępcza.

Art. 5 wprowadza obowiązek penalizacji udziału w zorganizowanej grupie przestępczej. W ust. 1 strony Konwencji zobowiązały się do przyjęcia środków ustawodawczych i innych, „jakié okażą się konieczne dla uznania za przestępstwa, jeżeli zostały popełnione umyślnie:

⁹⁰⁸ Dz.U. z 2005 r. Nr 18, poz. 158.

- (a) któregokolwiek lub obu z następujących zachowań - jako przestępstw odmiennych od usiłowania lub dokonania czynu przestępczego:
- (i) wejście w porozumienie z jedną lub większą liczbą osób co do popełnienia poważnego przestępstwa w celu związanym bezpośrednio lub pośrednio z uzyskaniem korzyści finansowej lub innej korzyści materialnej, a tam gdzie jest to wymagane przez prawo wewnętrzne obejmującego czyn podjęty przez jednego z uczestników dla realizacji porozumienia lub zaangażowanie zorganizowanej grupy przestępczej;
 - (ii) zachowanie osoby, która, mając świadomość celu i ogólnej przestępczej działalności zorganizowanej grupy przestępczej albo jej zamiaru popełnienia danych przestępstw, bierze udział w:
 - a. przestępczej działalności zorganizowanej grupy przestępczej;
 - b. innej działalności zorganizowanej grupy przestępczej, mając świadomość tego, że jej udział przyczyni się do osiągnięcia określonego powyżej celu przestępczego;
- (b) organizowania, kierowania, pomagania, podżegania, ułatwiania lub doradzania przy popełnieniu poważnego przestępstwa, w które zaangażowana jest zorganizowana grupa przestępcza”.

Zgodnie z art. 5 ust. 3, strony Konwencji, „których prawo wewnętrzne dla zaistnienia przestępstw określonych na podstawie ustępu 1 (a) (i) [...] wymaga zaangażowania zorganizowanej grupy przestępczej”, zapewnić mają, że ich prawo wewnętrzne obejmie wszelkie poważne przestępstwa, w które takie grupy są zaangażowane.

W zakresie sankcji, art. 11 ust. 1 zobowiązuje strony do spowodowania, aby powołane przestępstwo udziału w zorganizowanej grupie przestępczej, podlegało sankcjom uwzględniającym jego wagę. W art. 11 ust. 6 podkreślono, że postanowienia Konwencji nie naruszają zasady, że określenie przestępstw ustanowionych na jej podstawie, stosownych środków obrony prawnej oraz innych zasad prawnych stanowiących o bezprawności zachowania należy do prawa wewnętrznego stron oraz, że przestępstwa takie mają być ścigane i karane zgodnie z tym prawem.

Należy także wskazać, że w art. 23 Konwencji zobowiązuje strony do uznania za przestępstwa, jeżeli zostały popełnione umyślnie:

- (a) użycia siły fizycznej, gróźb lub zastraszenia, obietnicy, oferowania lub przekazania nienależnej korzyści w celu nakłonienia do złożenia fałszywych zeznań lub wpłynięcia na składanie zeznań lub dostarczanie dowodów w postępowaniu dotyczącym popełnienia przestępstw objętych zakresem Konwencji;
- (b) użycia siły fizycznej, gróźb lub zastraszenia w celu wpłynięcia na wykonywanie przez sędziego lub funkcjonariusza organów ścigania obowiązków służbowych w odniesieniu do popełnienia przestępstw objętych zakresem Konwencji. Przy czym strony mają prawo do posiadania ustawodawstwa chroniącego inne kategorie funkcjonariuszy publicznych.

Obowiązek penalizacji uczestnictwa w zrzeszeniu lub grupie w celach terrorystycznych przewiduje Protokół dodatkowy do Konwencji Rady Europy o zapobieganiu terroryzmowi, podpisany w 2015 r.⁹⁰⁹ W art. 2 ust. 2 zobowiązano strony do przyjęcia takich środków, jakie będą konieczne do uznania „udziału w związku lub grupie dla celów terrorystycznych”, popełnionego bezprawnie i umyślnie, za przestępstwo w świetle prawa krajowego. W art. 2 ust. 1 określenie „udziału w związku lub grupie dla celów terroryzmu” zdefiniowano jako „udział w działaniach związku lub grupy w celu popełnienia lub przyczynienia się do popełnienia jednego lub więcej przestępstw o charakterze terrorystycznym przez ten związek lub tę grupę”. Definicję określenia „przestępstwo o charakterze terrorystycznym” zawiera art. 1 ust. 1 Konwencji⁹¹⁰.

W prawie polskim udział w zorganizowanej grupie przestępczej penalizowany jest w art. 258 KK⁹¹¹. W przepisie tym sypizowano cztery typy czynów zabronionych. W § 1 określono typ podstawowy polegający na braniu udziału w zorganizowanej grupie albo związku mających na celu popełnienie przestępstwa lub przestępstwa skarbowego. Do pojęcia „zorganizowanej grupy przestępczej” odniósł się SA we Wrocławiu⁹¹² podnosząc,

⁹⁰⁹ Dz.Urz. L 159, 22.6.2018, s. 17 - 20.

⁹¹⁰ Art. 1 ust. 1 Dla celów niniejszej Konwencji „przestępstwo o charakterze terrorystycznym” oznacza każde przestępstwo pozostające w zakresie i zdefiniowane w jednym z traktatów wymienionych w załączniku.

⁹¹¹ Art. 258 § 1. Kto bierze udział w zorganizowanej grupie albo związku mających na celu popełnienie przestępstwa lub przestępstwa skarbowego, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. § 2. Jeżeli grupa albo związek określone w § 1 mają charakter zbrojny albo mają na celu popełnienie przestępstwa o charakterze terrorystycznym, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8. § 3. Kto grupę albo związek określone w § 1 w tym mające charakter zbrojny zakłada lub taką grupą albo związkiem kieruje, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10. § 4. Kto grupę albo związek mające na celu popełnienie przestępstwa o charakterze terrorystycznym zakłada lub taką grupą lub związkiem kieruje, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3.

⁹¹² Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu – II Wydział Karny z dnia 19 listopada 2015 r., II AKa 269/15.

że „Zorganizowana grupa przestępcza powinna składać się z co najmniej trzech osób połączonych wspólnym celem jakim jest okazjonalne lub stałe popełnianie przestępstw. Mimo, że ustawa mówi o »zorganizowanej« grupie nie znaczy to, by wymagała specjalnej wewnętrznej struktury organizacyjnej. Zorganizowanie polega na w miarę stałym jej składzie, choć nie wszyscy członkowie muszą uczestniczyć w popełnianiu każdego z zaplanowanych przestępstw, jak również akceptacji celów i gotowości do zaspakajania potrzeb grupy”. SA w Warszawie podniósł⁹¹³, że „Grupa, o jakiej mowa w art. 258 § 1 KK, musi charakteryzować się pewnym stopniem organizacji, choćby w podstawowym zakresie, a branie w niej udziału polega na przynależności do grupy, akceptowaniu panujących w niej zasad oraz wykonywaniu poleceń i zadań wskazanych przez osoby stojące odpowiednio wyżej w jej hierarchii. W kontekście odpowiedzialności z art. 258 § 1 KK uczestnicy zorganizowanej grupy nie muszą jednak znać się osobiście i umawiać się wspólnie. Wystarczy, aby każdy z nich posiadał świadomość działania w jej strukturze organizacyjnej”. Natomiast SA w Katowicach wskazał⁹¹⁴, że „Dla bytu przestępstwa z art. 258 § 1 KK nie jest konieczna wiedza poszczególnych sprawców o szczegółach organizacji grupy, znajomość wszystkich osób ją tworzących, mechanizmu jej funkcjonowania. Nie jest również uzasadnione oczekiwanie formalnego potwierdzenia udziału w grupie, wyboru kierownictwa itp. [...] wystarczające jest, że sprawca ma świadomość istnienia grupy, akceptuje jej cele przestępcze i godzi się, by je realizowano, a nawet wystarczające jest, gdy sprawca przystępuje do grupy nie będąc pewny jej przestępczego charakteru, godząc się jednak z możliwością posiadania przez nią takich cech”.

W § 2 art. 258 KK określono typ kwalifikowany, polegający na braniu udziału w zorganizowanej grupie albo związku mających charakter zbrojny albo mających na celu popełnienie przestępstwa o charakterze terrorystycznym. Zgodnie z orzeczeniem SA w Poznaniu⁹¹⁵, „Zorganizowana grupa ma charakter zbrojny wówczas, gdy taka »organizacja« na stałe jest wyposażona w broń palną lub też zakłada ona używanie broni palnej w czasie dokonywania przestępstw”. Przy czym, zgodnie z orzeczeniem SA w Katowicach⁹¹⁶, „Dla stwierdzenia zbrojnego charakteru zorganizowanej grupy przestępczej nie ma znaczenia, czy grupa ta posiada »własną« broń palną. Istotą jest korzystanie z takiej broni podczas

⁹¹³ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie – II Wydział Karny z dnia 18 grudnia 2017 r., II AKa 347/17.

⁹¹⁴ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach – II Wydział Karny z dnia 25 października 2018 r., II AKa 121/18.

⁹¹⁵ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu – II Wydział Karny z dnia 28 stycznia 2002 r., II AKa 570/01.

⁹¹⁶ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach – II Wydział Karny z dnia 2 kwietnia 2015 r., II AKa 446/14.

popelniania przestępstw i świadomość, iż w razie potrzeby taka broń jest osiągalna np. przez pożyczanie od określonych osób”. Natomiast znamię dotyczące przestępstwa o charakterze terrorystycznym wprowadzono nowelizacją z 2004 r.⁹¹⁷ Definicję przestępstwa o charakterze terrorystycznym zawiera przywoływany art. 115 § 20 KK.

Za czyn określony w art. 258 § 3 KK, odpowiedzialność karną ponosi, kto zakłada lub kieruje zorganizowaną grupą albo związkiem (w tym mającymi charakter zbrojny). SA w Katowicach wskazał⁹¹⁸, że „Dla bytu przestępstwa z art. 258 § 3 KK nie jest wymagane, aby kierujący zorganizowaną grupą przestępczą, był w strukturach przestępczych obejmujących również i tą grupę, osobą najważniejszą”. W ocenie tego samego Sądu⁹¹⁹, „Jedynym kryterium weryfikacji tego, czy sprawca kieruje grupą przestępczą, jest ustalenie, czy sprawuje on faktyczną kontrolę nad działalnością grupy, czy w jego gestii leży podejmowanie zasadniczych dla funkcjonowania grupy decyzji oraz czy ma możliwość wydawania poleceń członkom grupy”. Nowelizacją z 2004 r. do art. 258 KK dodano § 4, wprowadzający karalność zakładania lub kierowania grupą albo związkiem mającymi na celu popełnienie przestępstwa o charakterze terrorystycznym.

Powołanymi regulacjami polski ustawodawca wypełnił wymogi konwencyjne w zakresie kryminalizacji udziału w zorganizowanej grupie przestępczej.

W odniesieniu do obowiązku penalizacji czynów określonych w art. 23 Konwencji, należy wskazać, że w prawie polskim czyny te mogą wypełnić znamiona przestępstw określonych w art. 224⁹²⁰, 232⁹²¹ i 245⁹²² KK, są zatem w polskim prawie karnym

⁹¹⁷ Dz.U. z 2004 r. Nr 93, poz. 889.

⁹¹⁸ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach – II Wydział Karny z dnia 8 grudnia 2005 r., II AKa 68/05.

⁹¹⁹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach – II Wydział Karny z dnia 24 stycznia 2008 r., II AKa 396/07.

⁹²⁰ Art. 224 § 1. Kto przemocą lub groźbą bezprawną wywiera wpływ na czynności urzędowe organu administracji rządowej, innego organu państwowego lub samorządu terytorialnego, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3. § 2. Tej samej karze podlega, kto stosuje przemoc lub groźbę bezprawną w celu zmuszenia funkcjonariusza publicznego albo osoby do pomocy mu przybranej do przedsięwzięcia lub zaniechania prawnej czynności służbowej. § 3. Jeżeli następstwem czynu określonego w § 2 jest skutek określony w art. 156 § 1 lub w art. 157 § 1, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

⁹²¹ Art. 232 § 1. Kto przemocą lub groźbą bezprawną wywiera wpływ na czynności urzędowe sądu, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. § 2. Tej samej karze podlega sprawca przestępstwa określonego w § 1, popełnionego na szkodę międzynarodowego trybunału karnego lub jego organu działającego na podstawie umowy międzynarodowej, której Rzeczpospolita Polska jest stroną, albo powołanego przez organizację międzynarodową ukonstytuowaną umową ratyfikowaną przez Rzeczpospolitą Polską.

⁹²² Art. 245 Kto używa przemocy lub groźby bezprawnej w celu wywarcia wpływu na świadka, biegłego, tłumacza, oskarżyciela albo oskarżonego lub w związku z tym narusza jego nietykalność cielesną, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

penalizowane. Niemniej, ustawodawca nie wprowadził oddzielnego przepisu implementującego postanowienie konwencyjne.

8.6. Wyjazd za granicę w celu popełnienia przestępstwa o charakterze terrorystycznym

Obowiązek penalizacji wyjazdu za granicę w celu popełnienia przestępstwa o charakterze terrorystycznym zawiera Protokół dodatkowy do Konwencji Rady Europy o zapobieganiu terroryzmowi, podpisany w 2015 r.⁹²³ Pojęcie „wyjazd za granicę w celach terrorystycznych” oznacza, w myśl art. 4 ust. 1, „wyjazd do Kraju, który nie jest krajem obywatelstwa lub miejsca stałego zamieszkania osoby wyjeżdżającej, w celu popełnienia, przyczynienia się lub udziału w popełnieniu przestępstwa o charakterze terrorystycznym, bądź przeprowadzania lub otrzymania szkolenia terrorystycznego”. Definicję „przestępstwa o charakterze terrorystycznym” zawarto w, przywoływanym już, art. 1 ust. 1 Konwencji.

W art. 4 ust. 1 Protokołu, zobowiązano każdą stronę do przyjęcia takich środków, jakie będą konieczne do uznania „wyjazdu za granicę w celach terrorystycznych”, z terytorium swojego kraju lub przez swoich obywateli, popełnionego bezprawnie i umyślnie, za przestępstwo w świetle prawa krajowego. Przy czym każda strona „może określić warunki wymagane przez i zgodne ze swoimi konstytucyjnymi zasadami”. Ponadto, w myśl art. 4 ust. 3, za przestępstwo w prawie krajowym uznane ma być także usiłowanie popełnienia „wyjazdu za granicę w celach terrorystycznych”.

W art. 6 ust. 2 Protokołu zobowiązano strony do uznania za przestępstwo w świetle ich prawa krajowego, popełnionego bezprawnie i umyślnie, „organizowania lub ułatwiania w inny sposób wyjazdu za granicę w celach terrorystycznych”. Pojęcie to zdefiniowano w ust. 1 jako „jakąkolwiek czynność polegającą na organizowaniu lub ułatwianiu jakiegokolwiek osobie wyjazdu za granicę kraju w celach terrorystycznych [...] wiedząc, że pomoc ta wykorzystywana jest w celach terrorystycznych”.

Polski ustawodawca objął penalizacją powyższe czyny w art. 259a KK. Przepis ten dodany został ustawą z 2016 r.⁹²⁴ Na jego podstawie karze podlega, kto przekracza granicę RP w celu popełnienia na terytorium innego państwa przestępstwa o charakterze terrorystycznym

⁹²³ Dz.Urz. L 159, 22.6.2018, s. 17 - 20.

⁹²⁴ Dz.U. z 2016 r. poz. 904.

lub przestępstwa określonego w art. 255a KK⁹²⁵, art. 258 § 2 KK⁹²⁶ lub art. 258 § 4 KK⁹²⁷. Definicję przestępstwa o charakterze terrorystycznym zawiera, przywoływany już, art. 115 § 20 KK.

W zakresie czynności sprawczej, zachowaniem zabronionym w art. 259a KK jest przekraczanie granicy RP. Zakaz ten obejmuje przekraczanie granicy RP „w każdą stronę, a więc zarówno zakaz wydostania się z terytorium RP, jak i dostania się na to terytorium”⁹²⁸. Przy czym istotny jest cel przekraczania granicy i nie ma znaczenia, czy będzie miało ono miejsce wbrew przepisom traktującym o przekraczaniu granicy, czy z nimi zgodnie⁹²⁹. Sprawcą może być zarówno obywatel Polski, jak i cudzoziemiec.

„Organizowanie lub ułatwianie w inny sposób wyjazdu za granicę w celach terrorystycznych” stanowić będzie, w myśl art. 18 § 3 KK, pomocnictwo do przestępstwa z art. 259a KK. Zgodnie z art. 19 KK, za pomocnictwo sąd wymierza karę w granicach zagrożenia przewidzianego za sprawstwo (§1), może także zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary (§2).

W art. 259b KK ustawodawca przewidział możliwość zastosowania nadzwyczajnego złagodzenia kary, a nawet warunkowego zawieszenia jej wykonania, wobec sprawcy przestępstwa z art. 259a KK, który dobrowolnie odstąpił od popełnienia na terytorium innego państwa powołanego przestępstwa i ujawnił przed organem powołanym do ścigania przestępstw wszystkie istotne okoliczności popełnienia czynu lub zapobiegł popełnieniu zamierzonego przestępstwa, albo od pomocnictwa innym osobom w popełnieniu powołanego przestępstwa i ujawnił przed ww. organem wszystkie istotne okoliczności popełnienia czynu, w szczególności informacje o osobach, które popełniły przestępstwa z art. 259a. Przepis ten

⁹²⁵ Art. 255a § 1. Kto rozpowszechnia lub publicznie prezentuje treści mogące ułatwić popełnienie przestępstwa o charakterze terrorystycznym w zamiarze, aby przestępstwo takie zostało popełnione, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. § 2. Tej samej karze podlega, kto w celu popełnienia przestępstwa o charakterze terrorystycznym uczestniczy w szkoleniu mogącym umożliwić popełnienie takiego przestępstwa.

⁹²⁶ Art. 258 § 2. Jeżeli grupa albo związek określone w § 1 mają charakter zbrojny albo mają na celu popełnienie przestępstwa o charakterze terrorystycznym, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

⁹²⁷ Art. 258 § 4. Kto grupę albo związek mające na celu popełnienie przestępstwa o charakterze terrorystycznym zakłada lub taką grupę lub związek kieruje, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3.

⁹²⁸ A. Michalska-Warias, Komentarz do art. 259a KK (w:) M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Komentarz do artykułów 222 – 316, wyd. 4, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2017, s. 404.

⁹²⁹ A. Herzog, Komentarz do art. 259a KK (w:) R. Stefański (red.), Kodeks karny. Komentarz, wyd. 24, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2019, BeckOK, Internetowy System Informacji Prawnej Legalis.

wprowadzono tą samą ustawą z 2016 r. W Uzasadnieniu⁹³⁰ wskazano, że „Celem projektowanego rozwiązania jest zwiększenie zdolności organów ścigania w zakresie zapobiegania przestępstwom o charakterze terrorystycznym. [...] Pozwoli to nie tylko na zwiększenie zdolności organów ścigania w zakresie uzyskiwania informacji o planowanych przestępstwach o charakterze terrorystycznym, lecz także na osłabienie solidarności członków organizacji terrorystycznych, co pozostaje kluczowe z perspektywy destabilizacji tych organizacji”.

W przepisie art. 259a KK ustawodawca wywiązał się z zobowiązania do objęcia penalizacją „wyjazdu za granicę w celu popełnienia przestępstwa o charakterze terrorystycznym” oraz „organizowania lub ułatwiania w inny sposób” takiego wyjazdu.

8.7. Handel bronią

Postanowienia w zakresie niezgodnego z prawem obchodzenia się z bronią i amunicją zawiera Protokół przeciwko nielegalnemu wytwarzaniu i obrotowi bronią palną, jej częściami i komponentami oraz amunicją, przyjęty przez ZO Narodów Zjednoczonych dnia 31 maja 2001 r.⁹³¹, uzupełniający Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej⁹³². W stosunku do Polski wszedł w życie dnia 3 lipca 2005 r.⁹³³

Regulacje w zakresie penalizacji zawarto w art. 5 Protokołu. W ust. 1 strony zobowiązały się do przyjęcia środków ustawodawczych lub innych, „jakię okażą się konieczne dla uznania wymienionych poniżej czynów za przestępstwa, jeżeli zostały popełnione umyślnie:

⁹³⁰ Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy z dnia 16 maja 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych oraz o zmianie niektórych innych ustaw, VIII Kadencja, Druk Nr 516.

⁹³¹ Dz.U. z 2005 r. Nr 252, poz. 2120.

⁹³² Dz.U. z 2005 r. Nr 18, poz. 163.

⁹³³ Oświadczenie Rządowe z dnia 17 sierpnia 2005 r. w sprawie mocy obowiązującej Protokołu przeciwko nielegalnemu wytwarzaniu i obrotowi bronią palną, jej częściami i komponentami oraz amunicją, uzupełniającego Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 31 maja 2001 r. (Dz.U. z 2005 r. Nr 252, poz. 2121).

- a) nielegalne wytwarzanie⁹³⁴ broni palnej⁹³⁵, jej części i komponentów⁹³⁶ oraz amunicji⁹³⁷;
- b) nielegalny obrót⁹³⁸ bronią palną, jej częściami i komponentami oraz amunicją;
- c) fałszowanie lub nielegalne zacieranie, usuwanie lub zmienianie oznakowania (znaków) broni palnej [...]”.

Ponadto, w myśl ust. 2, za przestępstwo uznane mają zostać także: usiłowanie popełnienia lub uczestniczenie jako współsprawca we wskazanych wyżej przestępstwach; oraz organizowanie, kierowanie, pomaganie, podżeganie, ułatwianie lub doradzanie przy ich popełnieniu.

Zgodnie z art. 4 ust. 1, Protokół „ma zastosowanie, chyba że jego treść stanowi inaczej, do zapobiegania nielegalnemu wytwarzaniu i obrotowi bronią palną, jej częściami i komponentami oraz amunicją, jak również do ścigania i oskarżania” w sprawach o powołane przestępstwa, „jeśli przestępstwa te mają charakter międzynarodowy i dotyczą działalności zorganizowanej grupy przestępczej”.

Postanowienia w przedmiotowym zakresie zawiera także Europejska Konwencja o kontroli nabywania i posiadania broni palnej przez osoby fizyczne, sporządzona w Strasburgu

⁹³⁴ Art. 3 lit. d „nielegalne wytwarzanie” oznacza wytwarzanie lub montowanie broni palnej, jej części składowych i komponentów oraz amunicji: i) z części i komponentów, którymi obraca się nielegalnie; ii) bez zezwolenia lub autoryzacji ze strony właściwego organu Państwa-Strony, w którym ma miejsce produkcja bądź montaż, lub iii) bez oznakowania broni palnej podczas jej produkcji, zgodnie z treścią artykułu 8 niniejszego protokołu; wydawanie zezwoleń lub zgody na produkcję odbywa się zgodnie z prawem krajowym.

⁹³⁵ Art. 3 lit. a „broń palna” oznacza każdą przenośną, wyposażoną w lufę broń, która miota, jest przeznaczona do miotania lub daje się łatwo przerobić tak, by miotać pocisk lub ładunek rażący w wyniku działania materiału wybuchowego, wyjąwszy antyczną broń palną lub jej replikę. Antyczną bronią palną i jej repliki określa się zgodnie z przepisami prawa krajowego. W żadnym jednak wypadku bronią antyczną nie jest broń wyprodukowana po roku 1899.

⁹³⁶ Art. 3 lit. b „części i komponenty” oznaczają wszelkie elementy lub części zamienne, przeznaczone do broni palnej i niezbędne dla jej funkcjonowania, w tym lufę, szkielec, komorę zamkową, zamek lub bęben naboju, oraz dowolne urządzenie przeznaczone lub zaadaptowane w celu zmniejszenia huku oddawanego strzału.

⁹³⁷ Art. 3 lit. c „amunicja” oznacza kompletne naboje lub ich części składowe, takie jak łuski, spłonki, materiał miotający, pocisk lub ładunki rażące, które są używane do broni palnej, pod warunkiem że posiadanie samych takich części składowych wymaga zezwolenia w danym Państwie-Stronie.

⁹³⁸ Art. 3 lit. e „nielegalny obrót” oznacza import, eksport, nabycie, sprzedaż, dostawę, przemieszczenie lub przekazanie broni palnej, jej części i komponentów oraz amunicji, z lub przez terytorium jednego Państwa-Strony na terytorium innego Państwa-Strony, gdy ani jedno z tych Państw-Stron nie wydało na to zezwolenia zgodnie z warunkami niniejszego protokołu lub jeśli broń palna nie jest oznakowana zgodnie z treścią artykułu 8 niniejszego protokołu.

dnia 28 czerwca 1978 r.⁹³⁹ W stosunku do Polski weszła w życie dnia 1 października 2005 r.⁹⁴⁰ W Preambule zwrócono uwagę na „zagrożenie, jakie stanowi coraz częstsze używanie broni palnej przy popełnianiu przestępstw” oraz „fakt, że broń palną używaną do takich celów uzyskuje się często za granicą”. W art. 2 strony Konwencji zobowiązały się do udzielania sobie wzajemnie pomocy [...] w zwalczaniu nielegalnego handlu bronią palną [...]”. Przy czym, zgodnie z art. 4, Konwencja nie ma zastosowania „do transakcji związanych z bronią palną, których wszystkimi stronami są państwa albo podmioty działające w imieniu państw”. W Konwencji nie zawarto jednak regulacji związanych z obowiązkiem penalizacji określonych typów zachowań.

Postanowienia w zakresie broni konwencjonalnej zawiera Traktat o handlu bronią, sporządzony w Nowym Jorku dnia 2 kwietnia 2013 r.⁹⁴¹, który - w stosunku do Polski - wszedł w życie dnia 24 grudnia 2014 r.⁹⁴² W jego Preambule podkreślono „potrzebę zapobiegania i wyeliminowania nielegalnego handlu bronią konwencjonalną oraz zapobiegania przekierowywaniu tego rodzaju broni na nielegalny rynek, do nieuprawnionego wykorzystania końcowego lub w ręce nieuprawnionych użytkowników końcowych, w tym w celu popełnienia aktów terrorystycznych”. W art. 2 ust. 1 wskazano, że Traktat ma zastosowanie do wszystkich broni konwencjonalnych. Zakazy w zakresie transferu broni konwencjonalnej przewiduje art. 6⁹⁴³ Traktatu. W art. 7 ust. 1 lit. b zobowiązano eksportujące strony Traktatu do oceny, przed

⁹³⁹ Dz.U. z 2005 r. Nr 189, poz. 1583.

⁹⁴⁰ Oświadczenie Rządowe z dnia 11 lipca 2005 r. w sprawie mocy obowiązującej Europejskiej konwencji o kontroli nabywania i posiadania broni palnej przez osoby fizyczne, sporządzonej w Strasburgu dnia 28 czerwca 1978 r. (Dz.U. z 2005 r. Nr 189 poz. 1584).

⁹⁴¹ Dz.U. z 2015 r. poz. 40.

⁹⁴² Oświadczenie Rządowe z dnia 19 grudnia 2014 r. w sprawie mocy obowiązującej Traktatu o handlu bronią, sporządzonego w Nowym Jorku dnia 2 kwietnia 2013 r. (Dz.U. z 2015 r. poz. 41).

⁹⁴³ Art. 6 1. Państwo-Strona nie wyrazi zgody na transfer broni konwencjonalnej, o której mowa w artykule 2 ust. 1, ani elementów, o których mowa w artykule 3 i artykule 4, jeżeli transfer ten naruszałby jego zobowiązania wynikające ze środków przyjętych przez Radę Bezpieczeństwa Narodów Zjednoczonych, działającą zgodnie z rozdziałem VII Karty Narodów Zjednoczonych, w szczególności embarga na broń. 2. Państwo-Strona nie wyrazi zgody na transfer broni konwencjonalnej, o której mowa w artykule 2 ust. 1, ani elementów, o których mowa w artykule 3 i artykule 4, jeżeli transfer ten naruszałby jego odpowiednie zobowiązania międzynarodowe wynikające z umów międzynarodowych, których Państwo to jest stroną, w szczególności umów dotyczących transferu lub nielegalnego przekazywania broni konwencjonalnej. 3. Państwo-Strona nie wyrazi zgody na transfer broni konwencjonalnej, o której mowa w artykule 2 ust. 1, ani elementów, o których mowa w artykule 3 i artykule 4, jeżeli w trakcie wyrażania zgody będzie dysponowało wiedzą, że ta broń lub elementy do tej broni byłyby wykorzystywane do popełnienia ludobójstwa, zbrodni przeciwko ludzkości, poważnych naruszeń Konwencji Genewskich z 1949 roku, ataków wymierzonych w obiekty cywilne lub ludność cywilną objęte ochroną, jak również do popełniania innych zbrodni wojennych zdefiniowanych w umowach międzynarodowych, których jest ono Stroną.

wyrażeniem zgody na wywóz broni konwencjonalnej i jeżeli wywóz taki nie jest on zabroniony na podstawie art. 6, czy taka broń lub jej elementy „mogłyby zostać wykorzystane do:

- (i) popełnienia lub ułatwienia popełnienia poważnego naruszenia międzynarodowego prawa humanitarnego;
- (ii) popełnienia lub ułatwienia popełnienia poważnego naruszenia międzynarodowych norm dotyczących praw człowieka;
- (iii) popełnienia lub ułatwienia popełnienia przestępstwa określonego w umowach międzynarodowych lub protokołach dotyczących terroryzmu, których Państwo importujące jest stroną; lub
- (iv) popełnienia lub ułatwienia popełnienia przestępstwa określonego w umowach międzynarodowych lub protokołach dotyczących międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, których Państwo eksportujące jest stroną”.

Traktat, podobnie jak Konwencja z 1978 r., nie przewiduje regulacji w zakresie obowiązku penalizacji określonych zachowań.

Polski ustawodawca wywiązał się z zobowiązania do penalizacji nielegalnego wytwarzania i obrotu bronią palną w art. 263 KK⁹⁴⁴. Sprawcą przestępstw określonych w § 1 i 2 może być każdy, natomiast przestępstw z § 3 i 4, tylko osoby, które mają zezwolenie na posiadanie broni palnej lub amunicji. Przestępstwo nielegalnego wyrobienia broni palnej albo amunicji lub nimi handlowania stypizowano w § 1. W kwestii znamienia handlowania bronią wypowiedział się SN⁹⁴⁵ zauważając, że „Celem ustawodawcy przez użycie słowa handluje w art. 263 KK było określenie odpowiedzialności osób zajmujących się handlem bronią bez wymaganego zezwolenia, tzn. kupnem i sprzedażą, obrotem tym towarem. Taka wykładnia znamienia »handluje« nie przeczy pogładowi, że dla realizacji tego znamienia nie jest potrzebne, ażeby sprawca uprawiał działalność - proceder, którego przedmiotem jest broń lub amunicja, a pojedyncza i jednorazowa transakcja (kupno-sprzedaż - obrót tymi towarami)

⁹⁴⁴ Art. 263 § 1. Kto bez wymaganego zezwolenia wyrabia broń palną albo amunicję lub nią handluje, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10. § 2. Kto bez wymaganego zezwolenia posiada broń palną lub amunicję, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8. § 3. Kto, mając zezwolenie na posiadanie broni palnej lub amunicji, udostępnia lub przekazuje ją osobie nieuprawnionej, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. § 4. Kto nieumyślnie powoduje utratę broni palnej lub amunicji, która zgodnie z prawem pozostaje w jego dyspozycji, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

⁹⁴⁵ Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 15 listopada 2002 r., II KKN 269/01.

bronią palną, amunicją czy materiałami wybuchowymi odpowiadać będzie znamieniu »handluje«. Do takiego wniosku prowadzić może nawet ustalenie tylko, że broń, amunicję czy materiały wybuchowe sprawca nabył w celu ich dalszej odsprzedaży z zyskiem, czy nawet bez”. Sąd Apelacyjny w Krakowie wskazał⁹⁴⁶, że „Handluje bronią, amunicją bądź materiałami wybuchowymi, kto w jakikolwiek sposób, także jednorazowo, dokonuje obrotu tymi towarami”.

Najważniejszym krajowym aktem prawnym poświęconym kwestiom broni i amunicji jest Ustawa z dnia 21 maja 1999 r. o broni i amunicji⁹⁴⁷. Zgodnie z definicją zawartą w art. 7 ust. 1 Ustawy, „bronią palną jest każda przenośna broń lufowa, która miota, jest przeznaczona do miotania lub może być przystosowana do miotania jednego lub większej liczby pocisków lub substancji w wyniku działania materiału miotającego”. W rozdziale 5 Ustawy zawarto też przepisy karne, w tym stypizowano przestępstwo porzucenia broni palnej lub amunicji (art. 50).

Natomiast zasady wytwarzania broni i amunicji określone zostały Ustawie z dnia 22 czerwca 2001 r. o wykonywaniu działalności gospodarczej w zakresie wytwarzania i obrotu materiałami wybuchowymi, bronią, amunicją oraz wyrobami i technologią o przeznaczeniu wojskowym lub policyjnym⁹⁴⁸. Obrót z zagranicą bronią lub amunicją reguluje Ustawa z dnia 29 listopada 2000 r. o obrocie z zagranicą towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa, a także dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa⁹⁴⁹.

Przepis art. 263 KK jest zgodny z normami konwencyjnymi i realizuje wynikające z nich zobowiązanie do penalizacji nielegalnych zachowań związanych z bronią palną.

8.8. Przemyt migrantów

Postanowienia w zakresie zapobiegania i zwalczania migrantów zawiera Protokół przeciwko przemytowi migrantów drogą lądową, morską i powietrzną, uzupełniający Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15

⁹⁴⁶ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie – II Wydział Karny z dnia 21 marca 2001 r., II AKa 28/01.

⁹⁴⁷ Dz.U. z 1999 r. Nr 53, poz. 549 ze zm.

⁹⁴⁸ Dz.U. z 2001 r. Nr 67, poz. 679 ze zm.

⁹⁴⁹ Dz.U. z 2000 r. Nr 119, poz. 1250 ze zm.

listopada 2000 r.⁹⁵⁰ W stosunku do Polski wszedł w życie dnia 28 stycznia 2004 r.⁹⁵¹ Pojęcie „przemyt migrantów” oznacza, zgodnie z definicją zawartą w art. 3 lit. a Protokołu, „organizowanie, w celu uzyskania, bezpośrednio lub pośrednio, korzyści finansowej lub innej korzyści o charakterze materialnym, nielegalnego wjazdu osoby na terytorium Państwa-Strony, którego taka osoba nie jest obywatelem lub w którym nie posiada stałego miejsca zamieszkania”.

Postanowienia w zakresie penalizacji zawiera art. 6 Protokołu. W ust. 1 zobowiązano strony do podjęcia takich działań ustawodawczych i innych, „jakie mogą okazać się konieczne dla uznania za przestępstwa, o ile popełnianie są świadomie oraz w celu uzyskania, bezpośrednio lub pośrednio, korzyści finansowej lub innej korzyści materialnej, następujących czynów:

- (a) przemytu migrantów;
- (b) popełnionych w celu umożliwienia przemytu migrantów:
 - (i) sporządzanie fałszywych dokumentów podróży lub dokumentów tożsamości;
 - (ii) organizowanie, dostarczanie lub posiadanie takich dokumentów;
- (c) umożliwiających osobie, która nie jest obywatelem danego państwa lub nie zamieszkuje w nim na stałe, pozostawania w tym państwie bez spełnienia wymogów koniecznych dla legalnego w nim pobytu, przy wykorzystaniu środków wymienionych w literze (b) lub jakichkolwiek innych środków niezgodnych z prawem”.

Zgodnie z ust. 2, za przestępstwo mają zostać uznane także:

- (a) usiłowanie popełnienia powołanych, na mocy podstawowych zasad własnego systemu prawnego stron;
- (b) uczestnictwo w charakterze współsprawcy w popełnieniu czynu, o którym mowa w ustępie 1 litery (a), (b) (i) lub (c), oraz, na mocy podstawowych zasad własnego systemu prawnego, uczestnictwo w charakterze współsprawcy w popełnieniu czynu, o którym mowa w ustępie 1 litery (b) (ii);

⁹⁵⁰ Dz.U. z 2005 r. Nr 18 poz. 162.

⁹⁵¹ Oświadczenie Rządowe z dnia 27 sierpnia 2004 r. w sprawie mocy obowiązującej Protokołu przeciwko przemytowi migrantów drogą lądową, morską i powietrzną, uzupełniającego Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 r. (Dz.U. z 2005 r. Nr 18, poz. 163).

(c) organizowanie innych osób oraz kierowanie nimi przy popełnieniu czynów wskazanych w ust. 1.

Ponadto, w myśl ust. 3, w sytuacji popełnienia czynów określonych w ust. 1 lit. (a), (b) (i) oraz (c), oraz w sytuacji czynów, o których mowa w ust. 2 lit. (b) oraz (c), strony mają podjąć takie działania, jakie okażą się konieczne dla uznania za obciążające, na mocy podstawowych zasad własnych systemów prawnych, „okoliczności, które:

(a) zagrażają lub mogą zagrażać życiu lub bezpieczeństwu migrantów; lub

(b) powodują niehumanitarne lub poniżające traktowanie migrantów, także w celu ich wykorzystania”.

Przy czym, w ust. 4 podkreślono, że żadne z postanowień Protokołu nie zabrania stronom podjęcia działań przeciwko osobie, której czyn stanowi przestępstwo na mocy ich własnego prawa wewnętrznego.

Zgodnie z zastrzeżeniem przewidzianym w art. 5, na mocy Protokołu migranci nie będą podlegali odpowiedzialności karnej z tego tytułu, że stali się obiektem powołanych wyżej przestępstw.

Polski ustawodawca czyny związane z przemytem migrantów, w kontekście nielegalnego przekraczania przez nich granicy i umożliwienia im pobytu w RP, objął penalizacją w art. 264⁹⁵² i 264a⁹⁵³ KK. Odnotować należy, iż nowelizacją z 2005 r.⁹⁵⁴ uchylono § 1 art. 264 KK⁹⁵⁵, a typ podstawowy przestępstwa nielegalnego przekraczania granicy stał się wykroczeniem.

W art. 264 § 2 KK stypizowano przestępstwo przekraczania granicy RP, wbrew przepisom, przy użyciu przemocy, groźby, podstępów lub we współdziałaniu z innymi osobami. Zasady przekraczania granicy zostały określone w Ustawie o ochronie granicy państwowej

⁹⁵² Art. 264 § 1. (uchylony) § 2. Kto wbrew przepisom przekracza granicę Rzeczypospolitej Polskiej, używając przemocy, groźby, podstępów lub we współdziałaniu z innymi osobami, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3. § 3. Kto organizuje innym osobom przekraczanie wbrew przepisom granicy Rzeczypospolitej Polskiej, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

⁹⁵³ Art. 264a § 1. Kto, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej, umożliwia lub ułatwia innej osobie pobyt na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej wbrew przepisom, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. § 2. W wyjątkowych wypadkach, gdy sprawca nie osiągnął korzyści majątkowej, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary, a nawet odstąpić od jej wymierzenia.

⁹⁵⁴ Ustawa z dnia 22 kwietnia 2005 r. o zmianie ustawy o Straży Granicznej oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2005 r. Nr 90, poz. 757).

⁹⁵⁵ Art. 264 § 1. Kto wbrew przepisom przekracza granicę Rzeczypospolitej Polskiej, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

z 1990 r.⁹⁵⁶ oraz w szeregu rozporządzeń⁹⁵⁷ i innych aktów do niej wydanych. Przez „przekraczanie granicy” należy rozumieć jej fizyczne pokonywanie, a „znięcie czynności sprawczej jest spełnione niezależnie od tego, z jakich technicznych środków pokonania granicy korzysta sprawca”⁹⁵⁸.

Art. 264 § 3 KK przewiduje karalność organizowania innym osobom przekraczania wbrew przepisom granicy RP. Jak wskazał SN⁹⁵⁹, przestępstwo to „polega na organizowaniu innym osobom (przynajmniej dwóm) przekraczania wbrew przepisom granicy Rzeczypospolitej Polskiej. Organizowanie, o którym mowa w art. 264 § 3 KK, oznacza podejmowanie czynności umożliwiających innym osobom nielegalne przekraczanie granicy Rzeczypospolitej Polskiej. Zachowanie sprawcy może polegać np. na dostarczaniu tym osobom wymaganych dokumentów lub przekazaniu środków transportu. [...] nie musi sprowadzać się wyłącznie do starań o zapewnienie samego fizycznego przekroczenia tej granicy wbrew przepisom. Może bowiem polegać również na staraniach o zapewnienie miejsc przechowania dla osób nielegalnie przekraczających granice Rzeczypospolitej Polskiej lub środków przewozu tychże osób do określonych miejsc”.

Nowelizacją z 2004 r.⁹⁶⁰ do KK dodano art. 264a, który w § 1 przewiduje karalność umożliwiania lub ułatwiania innej osobie pobytu na terytorium RP wbrew przepisom, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej. Umożliwianie i ułatwianie objąć może wiele różnorodnych czynności, dzięki którym nielegalny pobyt „innej osoby” na terytorium RP będzie

⁹⁵⁶ Dz.U. z 1990 r. Nr 78, poz. 461 ze zm..

⁹⁵⁷ M.in. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 18 czerwca 2001 r. w sprawie ustalenia morskich i stałych lotniczych przejść granicznych oraz rodzaju ruchu dozwolonego przez te przejścia (Dz.U. z 2001 r. Nr 62, poz. 632); Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 20 kwietnia 2004 r. w sprawie wykonywania lotów międzynarodowych przez obce cywilne statki powietrzne oraz stałego pobytu polskich cywilnych statków powietrznych za granicą i obcych cywilnych statków powietrznych w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2004 r. Nr 94, poz. 916); Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 5 stycznia 2005 r. w sprawie przekraczania granicy państwowej i lotów obcych wojskowych statków powietrznych w przestrzeni powietrznej Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2005 r. Nr 11, poz. 80); Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 21 kwietnia 2008 r. w sprawie warunków uprawiania turystyki, sportu, polowań i połowu ryb w strefie nadgranicznej (Dz.U. z 2008 r. Nr 80, poz. 481); Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 27 maja 2008 r. w sprawie przepływu okrętów wojennych obcych państw przez polskie morze terytorialne oraz warunków wejścia tych okrętów na polskie morskie wody wewnętrzne (Dz.U. z 2008 r. Nr 131, poz. 834); Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 13 sierpnia 2008 r. w sprawie sposobu ustalania zasięgu terytorialnego przejść granicznych (Dz.U. z 2008 r. Nr 147, poz. 938).

⁹⁵⁸ K. Wiak, Komentarz do art. 264 KK (w:) A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), op. cit., s. 1311.

⁹⁵⁹ Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 22 listopada 2016 r., IV KK 362/16.

⁹⁶⁰ Dz.U. z 2004 r. Nr 93, poz. 889.

możliwy lub które ten pobyt będą czyniły łatwiejszym. Definicję terminu „korzyści majątkowej i osobistej” zawiera art. 115 § 4 KK⁹⁶¹.

Klauzula „wbrew przepisom” odsyła do regulacji w zakresie legalnego pobytu cudzoziemców w Polsce, wśród których należy wskazać przede wszystkim na Ustawę o cudzoziemcach z 2013 r.⁹⁶², Ustawę o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium RP z 2003 r.⁹⁶³ oraz Ustawę o wjeździe na terytorium RP, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin z 2006 r.⁹⁶⁴

W § 2 art. 264a KK ustawodawca przewidział możliwość zastosowania nadzwyczajnego złagodzenia kary, a nawet odstąpienia od jej wymierzenia, gdy sprawca nie osiągnął korzyści majątkowej.

Wskazane regulacje kodeksowe wypełniają zobowiązania wynikające z Protokołu w zakresie penalizacji nielegalnego przekraczania granicy i umożliwienia nielegalnego pobytu w kraju. Zagadnienie penalizacji przestępstw związanych z dokumentami podjęto w paragrafie 10.2. niniejszego rozdziału.

9. Zamachy na ochronę informacji

Konwencja Rady Europy o cyberprzestępczości z 2001 r.⁹⁶⁵ w Tytule 1 nałożyła na strony obowiązek penalizacji szeregu czynów naruszających poufność, integralność i dostępność danych i systemów informatycznych. W art. 11 zobowiązano strony Konwencji do uznania za przestępstwa w ich prawie krajowym, umyślnego pomocnictwa lub podżegania do popełnienia któregośkolwiek z przestępstw określonych w niej. W myśl art. 13, strony Konwencji mają zagwarantować, że określone w niej przestępstwa „będą karane za pomocą skutecznych, proporcjonalnych i zniechęcających sankcji, obejmujących pozbawienie wolności”.

⁹⁶¹ Art. 115 § 4. Korzyścią majątkową lub osobistą jest korzyść zarówno dla siebie, jak i dla kogo innego. Zob. także podrozdział 4.

⁹⁶² Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (Dz.U. z 2013 r. poz. 1650 ze zm.).

⁹⁶³ Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2003 r. Nr 128, poz. 1176 ze zm.).

⁹⁶⁴ Ustawa z dnia 14 lipca 2006 r. o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin (Dz.U. z 2006 r. Nr 144, poz. 1043).

⁹⁶⁵ Dz.U. z 2015 r. poz. 728.

„System informatyczny” zdefiniowano w art. 1 lit. a jako „każde urządzenie lub grupę wzajemnie połączonych lub związanych ze sobą urządzeń, z których jedno lub więcej, zgodnie z programem, wykonuje automatyczne przetwarzanie danych”. Natomiast „dane informatyczne”, zgodnie z definicją przyjętą w art. 1 lit. b, „oznaczają dowolne przedstawienie faktów, informacji lub pojęć w formie właściwej do przetwarzania w systemie komputerowym, łącznie z odpowiednim programem powodującym wykonanie funkcji przez system informatyczny”.

Ustawodawca polski wypełnił, w przywołanych przepisach KK, zobowiązania konwencyjne do penalizacji wskazanych poniżej czynów.

9.1. Nielegalny dostęp do systemu informatycznego

W art. 2 Konwencji zobowiązano strony do objęcia penalizacją w ich prawie krajowym „umyślnego, bezprawnego dostępu do całości lub części systemu informatycznego”. Stronom pozostawiono możliwość wprowadzenia wymogu, „że przestępstwo musi zostać popełnione poprzez naruszenie zabezpieczeń, z zamiarem pozyskania danych informatycznych lub innym nieuczciwym zamiarem, lub w odniesieniu do systemu informatycznego, który jest połączony z innym systemem informatycznym”.

Polski ustawodawca powyższy czyn penalizuje w § 2 art. 267 KK, zgodnie z którym podlega karze, „kto bez uprawnienia uzyskuje dostęp do całości lub części systemu informatycznego”. Przepis ten dodano do art. 267 KK nowelizacją z 2008 r.⁹⁶⁶ Jak podniesiono w Uzasadnieniu⁹⁶⁷, „Projektowany przepis [...] penalizuje czyn skutkujący uzyskaniem, bez uprawnienia, dostępu do systemu informatycznego lub jego części, nawet bez złamania jakiegokolwiek zabezpieczenia zainstalowanego w komputerze użytkownika lub zabezpieczenia systemowego. Czyn taki może polegać np. na wprowadzeniu do systemu informatycznego oprogramowania, które umożliwi sprawcy przejęcie zdalnej kontroli nad komputerem, w celu wykonania z jego wykorzystaniem zmasowanych ataków na określone strony internetowe. Sprawca w takim przypadku nie działa w celu uzyskania informacji znajdującej się w zasobach przejętego systemu lub dostępu do niej, lecz w celu przejęcia

⁹⁶⁶ Ustawa z dnia 24 października 2008 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2008 r. Nr 214, poz. 1344).

⁹⁶⁷ Rządowy projekt ustawy z dnia 22 kwietnia 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, VI Kadencja, Druk Nr 458.

kontroli nad systemem jako narzędziem do bezprawnego wykorzystywania. Przewidując omawiany nowy typ przestępstwa, projekt usuwa istotną lukę w obowiązującym prawie, gdyż tego rodzaju szkodliwe działania pozostają obecnie poza zakresem penalizacji”.

9.2. Nielegalne przechwytywanie danych

W art. 3 Konwencji strony zobowiązały się do uznania za przestępstwo w ich prawie krajowym, „umyślnego, bezprawnego przechwytywania za pomocą urządzeń technicznych niepublicznych transmisji danych informatycznych do, z, lub w ramach systemu informatycznego, łącznie z emisjami elektromagnetycznymi pochodzącymi z systemu informatycznego przekazującego takie dane informatyczne”. Stronom pozostawiono możliwość wprowadzenia wymogu, „że przestępstwo musi zostać popełnione z nieuczciwym zamiarem lub w związku z systemem informatycznym, który jest połączony z innym systemem informatycznym”.

Poza obowiązkiem penalizacji pomocnictwa i podżegania, przewidzianym w art. 11 ust. 1, w odniesieniu do powołanego przestępstwa, nałożono na strony obowiązek penalizacji umyślnego jego usiłowania (ust. 2), przy czym stronom pozostawiono możliwość zastrzeżenia sobie prawa do niestosowania, w całości lub w części, tego postanowienia (ust. 3).

Polski ustawodawca penalizuje powyższy czyn w § 1 i 3 art. 267 KK. Zgodnie z § 1, karze podlega, „Kto bez uprawnienia uzyskuje dostęp do informacji dla niego nieprzeznaczonej, otwierając zamknięte pismo, podłączając się do sieci telekomunikacyjnej lub przełamując albo omijając elektroniczne, magnetyczne, informatyczne lub inne szczególne jej zabezpieczenie”. Przepis ten obecne brzmienie zyskał nowelizacją z 2008 r.⁹⁶⁸ W Uzasadnieniu do projektu ustawy podniesiono m.in., że „Zgodnie z proponowanym brzmieniem przepisu [...], za zabronione pod groźbą kary uznaje się już samo nieuprawnione uzyskanie dostępu do informacji”.

Art. 267 § 3 KK przewiduje karalność zakładania lub posługiwania się urządzeniem podsłuchowym, wizualnym albo innym urządzeniem lub oprogramowaniem, w celu uzyskania informacji, do której nie jest się uprawnionym. Obecne brzmienie przepis ten zyskał tą samą nowelizacją z 2008 r. W Uzasadnieniu wskazano, że w projektowanym § 3 art. 267 KK znajduje się „Przepis penalizujący przestępstwo tzw. *sniffingu*, skutkujące naruszeniem tajemnicy

⁹⁶⁸ Dz.U. z 2008 r. Nr 214, poz. 1344.

komunikacji [...]. Jednocześnie projekt wzbogaca zespół znamion tego typu przestępstwa o znamię »oprogramowanie specjalne«. Zmiana taka stanowi reakcję na wynikające z postępu technologicznego konsekwencje, skutkujące możliwościami wykorzystywania takiego oprogramowania do realizacji przestępczego celu zachowania sprawcy, jakim jest uzyskanie informacji, do której sprawca nie jest uprawniony”.

9.3. Naruszenie integralności danych

Art. 4 ust. 1 Konwencji nałożył na strony obowiązek uznania za przestępstwo w ich prawie krajowym, „umyślnego, bezprawnego niszczenia, wykasowywania, uszkodzenia, dokonywania zmian lub usuwania danych informatycznych”. Stronom pozostawiono możliwość zastrzeżenia sobie prawa wprowadzenia wymogu, że powyższe zachowanie musi skutkować poważną szkodą.

W art. 11 ust. 2 na strony nałożono obowiązek penalizacji umyślnego usiłowania powołanego przestępstwa (ust. 2), przy czym pozostawiono im możliwość zastrzeżenia sobie prawa do niestosowania, w całości lub w części, tego postanowienia (ust. 3).

Polski ustawodawca powołany czyn penalizuje w art. 268a KK. W rządowym projekcie ustawy nowelizacyjnej z 2003 r.⁹⁶⁹ przepis ten planowano wprowadzić jako zmianę § 2 art. 268 KK, penalizującego niszczenie informacji. W Uzasadnieniu do projektu podniesiono, że „proponuje się nadanie nowego brzmienia przepisowi art. 268 § 2 K.k., w celu pełnej implementacji artykułu 4 Konwencji o cyberprzestępczości [...]. Dotychczasowy przepis odsyła do § 1, a tym samym ogranicza penalizację tylko do zapisu istotnych informacji. Konwencja zezwala na złożenie zastrzeżenia do art. 4, ograniczającego obowiązek penalizacji do przypadków powstania poważnej szkody. Jednakże przypadki, w których występuje poważna szkoda, nie muszą pokrywać się z przypadkami, w których przedmiotem przestępstwa jest istotna informacja, zatem nowelizacja w tym zakresie jest niezbędna. Do przepisu § 2 dodano również czynności wykonawcze nieobecne w § 1, związane ze specyficznym charakterem danych informatycznych. Proponowana treść art. 268 § 2 K.k. uwzględnia zmianę terminu »zapis na komputerowym nośniku informacji« na »dane informatyczne«”. Ostatecznie,

⁹⁶⁹ Rządowy projekt ustawy z dnia 19 września 2003 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny, ustawy - Kodeks postępowania karnego oraz ustawy - Kodeks wykroczeń, IV Kadencja, Druk 2031.

na posiedzeniu Komisji⁹⁷⁰, postanowiono przepis ten wprowadzić do KK jako nowy art. 268a, co nastąpiło nowelizacją z 2004 r.⁹⁷¹

§ 1 art. 268a KK przewiduje karalność za bezprawne niszczenie, uszkodzanie, usuwanie, zmienianie lub utrudnianie dostępu do danych informatycznych albo w istotnym stopniu zakłócanie lub uniemożliwianie automatycznego przetwarzania, gromadzenia lub przekazywania takich danych. SN, odnosząc się do znamion tego przestępstwa, wskazał⁹⁷², że „Przepis art. 268a KK penalizuje dwa rodzaje zakazanego zachowania się sprawcy. Pierwszym z nich jest niszczenie, uszkodzanie, usuwanie, zmiana oraz utrudnianie dostępu do wszystkich danych informatycznych. Drugi rodzaj zachowania godzi w proces prawidłowego automatycznego przetwarzania, gromadzenia i przekazywania danych informatycznych w stopniu istotnym. Zachowanie to może polegać na zakłócaniu lub uniemożliwianiu działania procesu. Pojęcie zaś zakłócenia automatycznego przetwarzania, przekazywania lub gromadzenia danych informatycznych obejmuje wszelkie czynności oddziałujące na te procesy, których skutkiem jest ich nieprawidłowy przebieg lub spowolnienie, a także zniekształcenie czy modyfikacja przetwarzanych, przekazywanych lub gromadzonych danych informacji. Uniemożliwienie natomiast oznacza zatrzymanie tych procesów lub niemożność ich podjęcia. Dane informatyczne, o których mowa w niniejszym przepisie, to zapis określonej informacji przechowywanej na dysku komputera lub na innym komputerowym nośniku informacji”.

§ 2 art. 268a KK przewiduje surowszą karę dla sprawcy, który dopuszczając się tego czynu, wyrządza znaczną szkodę majątkową. Znaczną szkodą, zgodnie z art. 115 § 7 w zw. z art. 115 § 5 KK, jest szkoda, której wartość w czasie popełnienia czynu zabronionego przekracza 200 000 złotych.

9.4. Naruszenie integralności systemu

Art. 5 Konwencji przewiduje obowiązek penalizacji przestępstwa „umyślnego, bezprawnego poważnego zakłócania funkcjonowania systemu informatycznego poprzez wprowadzanie, transmisję, niszczenie, wykasowywanie, uszkodzanie, dokonywanie zmian lub usuwanie danych informatycznych”.

⁹⁷⁰ Komisja Nadzwyczajna do spraw zmian w kodyfikacjach (Nr 41), 29 stycznia 2004 r., Biuletyn Nr 2791/IV.

⁹⁷¹ Ustawa z dnia 18 marca 2004 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny, ustawy - Kodeks postępowania karnego oraz ustawy - Kodeks wykroczeń (Dz.U. z 2004 r. Nr 69, poz. 626).

⁹⁷² Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 30 września 2015 r., II KK 115/15.

W art. 11 ust. 2 na strony nałożono obowiązek penalizacji umyślnego usiłowania powołanego przestępstwa (ust. 2), przy czym pozostawiono im możliwość zastrzeżenia sobie prawa do niestosowania, w całości lub w części, tego postanowienia (ust. 3).

Polski ustawodawca przestępstwo to stypizował w art. 269a KK, wprowadzonym nowelizacją z 2004 r.⁹⁷³ W Uzasadnieniu do projektu ustawy⁹⁷⁴ wskazano, że „W nowym art. 269a K.k. proponuje się wprowadzenie nowego przestępstwa »sabotażu komputerowego« albo inaczej »zakłócenia pracy systemu komputerowego«. Odpowiadać ma ono swoim zakresem artykułowi 5 Konwencji [...]. Należy wskazać, że Konwencja przewiduje możliwość ograniczenia zobowiązania wynikającego z tego przepisu do przypadków wystąpienia poważnej szkody. Stany faktyczne pozostające w zakresie tego przepisu Konwencji są w pewnym zakresie spenalizowane w art. 269 i 287 K.k. Jednak przepis art. 269 ma zastosowanie ograniczone rodzajem zapisanych informacji (danych), zaś przepis art. 287 nie dotyczy czynów popełnionych w innym celu niż tylko z chęci osiągnięcia korzyści majątkowej. Dlatego też było konieczne wprowadzenie nowego przepisu, który umożliwi ściganie jednego z najbardziej typowych zamachów na bezpieczeństwo informacji przetwarzanych elektronicznie, polegających na świadomym doprowadzaniu do naruszenia prawidłowego funkcjonowania systemu, przez, przykładowo, rozsyłanie wirusów czy »e-mail bombing«”. Od jego wprowadzenia, rzeczony przepis był dwukrotnie nowelizowany, a obecne brzmienie otrzymał nowelizacją z 2017 r.⁹⁷⁵

Zgodnie z art. 269a KK, karze podlega, „Kto, nie będąc do tego uprawnionym, przez transmisję, zniszczenie, usunięcie, uszkodzenie, utrudnienie dostępu lub zmianę danych informatycznych, w istotnym stopniu zakłóca pracę systemu informatycznego, systemu teleinformatycznego lub sieci teleinformatycznej”.

9.5. Bezprawne wykorzystanie programów i danych

Art. 6 ust. 1 Konwencji nakłada na strony obowiązek penalizacji, „umyślnych i bezprawnych:

- a. produkcji, sprzedaży, pozyskiwania z zamiarem wykorzystania, importowania, dystrybucji lub innego udostępniania:

⁹⁷³ Dz.U. z 2004 r. Nr 69, poz. 626.

⁹⁷⁴ Druk 2031, op. cit.

⁹⁷⁵ Dz.U. z 2017 r. poz. 768.

- i. urządzenia, w tym także programu komputerowego, przeznaczonego lub przystosowanego przede wszystkim dla celów popełnienia któregośkolwiek z przestępstw określonych zgodnie z artykułami 2-5⁹⁷⁶;
 - ii. hasła komputerowego, kodu dostępu lub podobnych danych, dzięki którym całość lub część systemu informatycznego jest dostępna, z zamiarem wykorzystania dla celów popełnienia któregośkolwiek z przestępstw określonych zgodnie z artykułami 2-5; oraz
- b. posiadania elementu wymienionej powyżej w punktach a. i. lub ii. z zamiarem wykorzystania w celu popełnienia któregośkolwiek z przestępstw określonych zgodnie z artykułami 2-5. Strona może w swoim prawie wprowadzić wymóg, że odpowiedzialność karna dotyczy posiadania większej ilości takich jednostek”.

W art. 6 ust. 3 stronom pozostawiono możliwość zastrzeżenia sobie prawa do niestosowania powyższego postanowienia, „pod warunkiem, że zastrzeżenie to nie dotyczy sprzedaży, dystrybucji lub innego udostępniania jednostek wymienionych w ustępie 1.a.ii”.

Zgodnie z ust. 2, powyższych przepisów nie należy interpretować jako mających na celu „pociągnięcie do odpowiedzialności karnej w przypadku, kiedy produkcja, sprzedaż, pozyskiwanie z zamiarem wykorzystania, importowanie, dystrybucja lub inne udostępnianie lub posiadanie, [...] nie jest dokonywane w celu popełnienia przestępstwa określonego zgodnie z artykułami 2-5 niniejszej konwencji, jak w przypadku dozwolonego testowania lub ochrony systemu informatycznego”.

Polski ustawodawca stypizował powołane przestępstwo w art. 269b KK. Przepis ten wprowadzono do KK nowelizacją z 2004 r.⁹⁷⁷ W Uzasadnieniu do projektu⁹⁷⁸ podniesiono, że „Prawo polskie penalizuje (art. 267 § 3 K.k.) jedynie ujawnienie (a zatem sprzedaż, dystrybucję lub inne udostępnianie) innej osobie informacji uzyskanych wskutek popełnienia czynów z art. 267 § 1 i 2 (czyli kodów dostępu i haseł komputerowych). Inne zachowania opisane w omawianym artykule 6 Konwencji mogłyby co najwyżej stanowić niekaralne przygotowanie, bądź też – w odpowiednich okolicznościach – karalne pomocnictwo. Przepis Konwencji pozwala na pewną niemałą elastyczność we wprowadzaniu regulacji w prawie

⁹⁷⁶ Art. 2 – Nielegalny dostęp; art. 3 – Nielegalne przechwytywanie danych; art. 4 – Naruszenie integralności danych; art. 5 – Naruszenie integralności systemu.

⁹⁷⁷ Dz.U. z 2004 r. Nr 69, poz. 626.

⁹⁷⁸ Druk 2031, op. cit.

wewnętrznym, jednakże wydaje się, że względy praktyczne przemawiają za szerszą penalizacją zachowań w nim opisanych, niż minimalna niezbędna dla ratyfikacji. Proponuje się pozostawienie poza zakresem penalizacji jedynie posiadania przedmiotów, programów i danych, o którym mowa w omawianym przepisie Konwencji. Penalizacja posiadania mogłaby w istocie być zbyt szeroka, zwłaszcza że gdyby była ograniczona, jak tego chce Konwencja, do posiadania w celu popełnienia przestępstwa, prowadziłyby do powstania normy, która z powodu trudności dowodowych nie mogłaby w praktyce być wykorzystywana”. Z tego względu zaproponowano dodanie nowego art. 259b. Jak wskazano, „Projektowany przepis art. 269b wskazuje na konkretne przestępstwa określone w Rozdziale XXXIII, które można popełnić przy użyciu programów i urządzeń, o których mowa w tym przepisie. Ponadto penalizuje on wytwarzanie, pozyskiwanie, zbywanie i udostępnianie innym osobom haseł komputerowych i kodów dostępu, jak również innych danych umożliwiających dostęp do informacji przechowywanych w systemie komputerowym. Ze względu na fakt, że hasła komputerowe i kody dostępu mają praktycznie tylko jedno zastosowanie (tj. uzyskanie dostępu do systemu komputerowego), zrezygnowano tu ze wskazywania przestępstw, których popełnieniu mogłyby służyć. Kody i hasła komputerowe dostępu służą bowiem jedynie ochronie informacji zawartych w systemie komputerowym i nieuprawniony obrót nimi należy uznać za społecznie szkodliwy w stopniu uzasadniającym penalizację”.

Art. 259b był dwukrotnie nowelizowany, a obecne brzmienie otrzymał nowelizacją z 2017 r.⁹⁷⁹ Zgodnie z przepisem § 1, podlega karze, „Kto wytwarza, pozyskuje, zbywa lub udostępnia innym osobom urządzenia lub programy komputerowe przystosowane do popełnienia przestępstwa określonego w art. 165 § 1 pkt 4⁹⁸⁰, art. 267 § 3, art. 268a § 1 albo § 2 w związku z § 1, art. 269 § 1 lub 2 albo art. 269a, a także hasła komputerowe, kody dostępu lub inne dane umożliwiające nieuprawniony dostęp do informacji przechowywanych w systemie informatycznym, systemie teleinformatycznym lub sieci teleinformatycznej”. Zgodnie z § 2, przestępstwa tego nie popełnia, „kto działa wyłącznie w celu zabezpieczenia systemu informatycznego, systemu teleinformatycznego lub sieci teleinformatycznej przed

⁹⁷⁹ Dz.U. z 2017 r. poz. 768.

⁹⁸⁰ Art. 165 § 1. Kto sprowadza niebezpieczeństwo dla życia lub zdrowia wielu osób albo dla mienia w wielkich rozmiarach: [...] 4) zakłócając, uniemożliwiając lub w inny sposób wpływając na automatyczne przetwarzanie, gromadzenie lub przekazywanie danych informatycznych, [...] podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

popęlnieniem przestępstwa wymienionego w tym przepisie albo opracowania metody takiego zabezpieczenia”.

W § 3 ustawodawca przewidział przepadek przedmiotów określonych w ust. 1 oraz możliwość orzeczenia ich przepadku, jeżeli nie stanowiły własności sprawcy.

10. Zamachy na wiarygodność dokumentów

10.1. Falszerstwo komputerowe

Konwencja Rady Europy o cyberprzestępczości z 2001 r.⁹⁸¹ przewiduje zobowiązanie do objęcia penalizacją m.in. przestępstw komputerowych, w tym fałszerstwa komputerowego. Zgodnie z art. 7, strony Konwencji mają podjąć niezbędne środki, w tym prawne, aby w swoim prawie krajowym uznać za przestępstwo, umyślne, bezprawne wprowadzanie, dokonywanie zmian, wykasowywanie lub ukrywanie danych informatycznych, „w wyniku czego powstają dane nieautentyczne, które w zamiarze sprawcy mają być uznane lub wykorzystane na potrzeby postępowania prawnego jako autentyczne, bez względu na to, czy są one możliwe do bezpośredniego odczytania i zrozumiałe”. Stronom pozostawiono możliwość wprowadzenia wymogu, „że odpowiedzialność karna dotyczyć będzie działania w zamiarze oszustwa lub w podobnym nieuczciwym zamiarze”.

W art. 11 ust. 1 na strony Konwencji nałożono obowiązek penalizacji w ich prawie krajowym, umyślnego pomocnictwa lub podżegania do popełnienia powyższych czynów. Ponadto, w ust. 2 strony Konwencji zobowiązano do penalizacji także umyślnego ich usiłowania, przy czym pozostawiono im możliwość zastrzeżenia sobie prawa do niestosowania, w całości lub w części, tego postanowienia (ust. 3).

Polski ustawodawca penalizuje powołane przestępstwo w art. 270 KK. Przepis ten przewiduje karalność podrabiania lub przerabiania dokumentu, w celu użycia za autentyczny, lub używania takiego dokumentu jako autentycznego. W zakresie form fałszowania dokumentów, SN podniósł⁹⁸², że „Dokument jest podrobiony wówczas, gdy nie pochodzi od tej osoby, w imieniu której został sporządzony, zaś przerobiony jest wówczas, gdy osoba nieupoważniona zmienia dokument na autentyczny”. Odnośnie przerabiania dokumentu SN wskazał⁹⁸³, że przestępstwem będzie tylko takie działanie, „które takiej przerobionej postaci

⁹⁸¹ Dz.U. z 2015 r. poz. 728.

⁹⁸² Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 27 listopada 2000 r., III KKN 233/98.

⁹⁸³ Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 3 kwietnia 1998 r., III KKN 289/97.

dokumentu nadaje pozory autentyczności, i podjęte jest w celu użycia przerobionego dokumentu za autentyczny”.

Pojęcie dokumentu definiuje art. 115 § 14 KK jako „każdy przedmiot lub inny zapisany nośnik informacji, z którym jest związane określone prawo, albo który ze względu na zawartą w nim treść stanowi dowód prawa, stosunku prawnego lub okoliczności mającej znaczenie prawne”. Jak wskazuje się w doktrynie⁹⁸⁴, nośnik informacji może mieć charakter niematerialny, „co dotyczy zwłaszcza danych komputerowych”.

W art. 270 § 2a KK ustawodawca przewidział typ uprzywilejowany ww. przestępstwa, w postaci wypadku mniejszej wagi. Natomiast przepis § 3 przewiduje karalność przygotowania do popełnienia przestępstwa w typie podstawowym.

W Uzasadnieniu do rządowego projektu ustawy z 2003 r.⁹⁸⁵ wskazano, że „W rozumieniu Konwencji tak zwane przestępstwa komputerowe to w istocie przestępstwo fałszerstwa czy oszustwa lub kradzieży popełnione przy użyciu komputera. Polskie prawo karne penalizuje takie czyny w sposób odpowiadający wymogom Konwencji”. Przepisem art. 270 KK polski ustawodawca realizuje więc zobowiązanie do penalizacji fałszerstwa komputerowego.

10.2. Czyny związane z dokumentami podróży lub tożsamości

Postanowienia w zakresie penalizacji czynów związanych z dokumentami podróży lub tożsamości, umożliwiających przemyt migrantów, zawiera Protokół przeciwko przemytowi migrantów drogą lądową, morską i powietrzną z 2000 r.⁹⁸⁶ Pojęcie „przemyt migrantów” zdefiniowano w art. 3 lit. a Protokołu⁹⁸⁷. Natomiast „fałszywy dokument podróży lub tożsamości”, zgodnie z art. 3 lit. c, „oznacza każdy dokument podróży lub dokument tożsamości, który:

- (i) został sporządzony w drodze fałszerstwa lub w istotny sposób zmieniony przez podmiot inny niż osoba lub organ prawnie upoważnione w imieniu państwa do sporządzenia lub wystawienia takiego dokumentu podróży lub tożsamości; lub

⁹⁸⁴ A. Herzog, Komentarz do art. 270 KK (w:) R. Stefański (red.), Kodeks karny. Komentarz, wyd. 24, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2019, BeckOK, Internetowy System Informacji Prawnej Legalis.

⁹⁸⁵ Druk 2031, op. cit.

⁹⁸⁶ Dz.U. z 2005 r. Nr 18 poz. 162.

⁹⁸⁷ Art. 3 lit. a „przemyt migrantów” oznacza organizowanie, w celu uzyskania, bezpośrednio lub pośrednio, korzyści finansowej lub innej korzyści o charakterze materialnym, nielegalnego wjazdu osoby na terytorium Państwa-Strony, którego taka osoba nie jest obywatelem lub w którym nie posiada stałego miejsca zamieszkania.

- (ii) został wydany w sposób niewłaściwy lub uzyskany w wyniku podania nieprawdziwych danych, w efekcie korupcji lub przy zastosowaniu przymusu albo w jakikolwiek inny sposób niezgodny z prawem; lub
- (iii) jest używany przez osobę inną niż jego prawowity posiadacz”.

W art. 6 ust. 1 lit. b strony zobowiązano do uznania za przestępstwa w ich prawie karjowym, popełnionych w celu umożliwienia przemytu migrantów:

- sporządzania fałszywych dokumentów podróży lub dokumentów tożsamości;
- organizowania, dostarczania lub posiadania takich dokumentów;

- o ile popełnianie są świadomie oraz w celu uzyskania, bezpośrednio lub pośrednio, korzyści finansowej lub innej korzyści materialnej.

Ponadto, w myśl art. 6 ust. 1 lit. c, strony Protokołu mają uznać za przestępstwo także umożliwianie osobie, która nie jest obywatelem danego państwa lub nie zamieszkuje w nim na stałe, pozostawania w tym państwie bez spełnienia wymogów koniecznych dla legalnego w nim pobytu, przy wykorzystaniu powyżej wskazanych lub jakichkolwiek innych środków niezgodnych z prawem, o ile czyny te popełniane są świadomie oraz w celu uzyskania, bezpośrednio lub pośrednio, korzyści finansowej lub innej korzyści materialnej.

Zgodnie z art. 6 ust. 2, za przestępstwo mają zostać uznane także:

- usiłowanie popełnienia wskazanych powyżej czynów;
- współsprawstwo w sporządzaniu fałszywych dokumentów podróży lub dokumentów tożsamości;
- współsprawstwo w umożliwianiu osobie, która nie jest obywatelem danego państwa lub nie zamieszkuje w nim na stałe, nielegalnego w nim pozostawania;
- na mocy podstawowych zasad własnego systemu prawnego, współsprawstwo w organizowaniu, dostarczaniu lub posiadaniu fałszywych dokumentów podróży lub dokumentów tożsamości;
- organizowanie innych osób oraz kierowanie nimi przy popełnieniu powołanych czynów.

Zgodnie z zastrzeżeniem przewidzianym w art. 5, na mocy Protokołu migranci nie będą podlegali odpowiedzialności karnej z tego tytułu, że stali się obiektem powołanych wyżej przestępstw.

Postanowienia w zakresie penalizacji czynów związanych z dokumentami podróży lub tożsamości zawiera także Konwencja warszawska z 2005 r.⁹⁸⁸

W art. 20 strony Konwencji zobowiązano do uznania za przestępstwa następujących czynów związanych z dokumentami podróży lub tożsamości, jeżeli zostały popełnione umyślnie i w celu umożliwienia handlu ludźmi:

- a) fałszowania dokumentów podróży lub tożsamości,
- b) podrabiania lub dostarczania takich dokumentów,
- c) zatrzymywania, usuwania, ukrywania, uszkodzania lub niszczenia dokumentów podróży należących do innej osoby.

W art. 21 strony Konwencji zobowiązano do podjęcia takich działań, w tym ustawodawczych, jakie mogą okazać się konieczne dla uznania za przestępstwa, popełnionych umyślnie, pomocnictwa lub podżegania do dokonania przestępstw związanych z dokumentami podróży lub tożsamości (ust. 1) oraz umyślnego usiłowania popełnienia przestępstwa fałszowania dokumentów podróży lub tożsamości (ust. 2).

W zakresie sankcji i środków karnych, w art. 23 nałożono na strony obowiązek zapewnienia, że powołane przestępstwa będą „karalne za pomocą skutecznych, proporcjonalnych i odstraszających sankcji”. W stosunku do przestępstwa handlu ludźmi popełnionego przez osoby fizyczne, sankcje te objąć mają kary pozbawienia wolności, które mogą dać podstawę ekstradycji.

Polski ustawodawca stypizował przestępstwo materialnego fałszerstwa dokumentu w, przywołanym w poprzednim paragrafie, art. 270 KK. § 1 przewiduje karalność podrabiania lub przerabiania dokumentu, w celu użycia za autentyczny, lub używania takiego dokumentu jako autentycznego. Zgodnie z § 3, karalne jest także przygotowanie do popełnienia tego przestępstwa. Legalną definicję dokumentu zawiera art. 115 § 14 KK⁹⁸⁹.

W art. 271 KK⁹⁹⁰ stypizowane zostało przestępstwo określane jako poświadczenie nieprawdy lub fałszerstwo intelektualne dokumentu. Zgodnie z § 1 karze podlega,

⁹⁸⁸ Dz.U. z 2009 r. Nr 20, poz. 107.

⁹⁸⁹ Art. 115 § 14. Dokumentem jest każdy przedmiot lub inny zapisany nośnik informacji, z którym jest związane określone prawo, albo który ze względu na zawartą w nim treść stanowi dowód prawa, stosunku prawnego lub okoliczności mającej znaczenie prawne.

⁹⁹⁰ Art. 271 § 1. Funkcjonariusz publiczny lub inna osoba uprawniona do wystawienia dokumentu, która poświadcza w nim nieprawdę co do okoliczności mającej znaczenie prawne, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. § 2. W wypadku mniejszej wagi, sprawca podlega grzywnie albo karze ograniczenia

„Funkcjonariusz publiczny lub inna osoba uprawniona do wystawienia dokumentu, która poświadcza w nim nieprawdę co do okoliczności mającej znaczenie prawne. W § 2 przewidziano typ uprzywilejowany, w postaci wypadku mniejszej wagi. Natomiast w § 3 określono typ kwalifikowany, jeżeli sprawca dopuszcza się czynu w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej. Definicję „funkcjonariusza publicznego” zawiera art. 115 § 13 KK⁹⁹¹. Do kwestii różnicy między znamionami rzeczowego przestępstwa, a znamionami przestępstwa fałszu materialnego z art. 270 KK, odniósł się SA w Łodzi⁹⁹², który zważył, że „Dla realizacji znamion podrobienia lub przerobienia dokumentu (art. 270 KK) nie ma znaczenia, czy jego treść odpowiada stwierdzonemu w nim stanowi faktycznemu, czy też nie. Okoliczność ta ma znaczenie w przypadku tzw. fałszu intelektualnego z art. 271 KK, który polega na poświadczeniu nieprawdy przez osobę, która dany dokument wystawiła, w odróżnieniu od tzw. fałszu materialnego, o jakim mowa w art. 270 KK”. Odnosząc się do znamion przestępstwa poświadczenia nieprawdy, SN wskazał⁹⁹³, że „Przestępstwo z art. 271 § 1 KK polega na poświadczeniu nieprawdy, co do okoliczności mającej znaczenie prawne w autentycznym dokumencie wystawionym przez osobę składającą takie poświadczenie przez potwierdzenie okoliczności, które w ogóle nie miały miejsca lub też ich przeinaczenie albo zatajenie”. Zachowanie sprawcy tego przestępstwa, jak wskazał SN⁹⁹⁴, „polega na poświadczeniu stanu nieistniejącego, czyli nieprawdy w dokumencie, do którego wystawienia w zakresie swoich kompetencji uprawniony był sprawca tego poświadczenia”. SN podniósł⁹⁹⁵ także, że „Przepis art. 271 § 1 KK sankcjonuje czynność polegającą

wolności. § 3. Jeżeli sprawca dopuszcza się czynu określonego w § 1 w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

⁹⁹¹ Art. 115 § 13. Funkcjonariuszem publicznym jest: 1) Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej; 2) poseł, senator, radny; 2a) poseł do Parlamentu Europejskiego; 3) sędzia, ławnik, prokurator, funkcjonariusz finansowego organu postępowania przygotowawczego lub organu nadrzędnego nad finansowym organem postępowania przygotowawczego, notariusz, komornik, kurator sądowy, syndyk, nadzorca sądowy i zarządca, osoba orzekająca w organach dyscyplinarnych działających na podstawie ustawy; 4) osoba będąca pracownikiem administracji rządowej, innego organu państwowego lub samorządu terytorialnego, chyba że pełni wyłącznie czynności usługowe, a także inna osoba w zakresie, w którym uprawniona jest do wydawania decyzji administracyjnych; 5) osoba będąca pracownikiem organu kontroli państwowej lub organu kontroli samorządu terytorialnego, chyba że pełni wyłącznie czynności usługowe; 6) osoba zajmująca kierownicze stanowisko w innej instytucji państwowej; 7) funkcjonariusz organu powołanego do ochrony bezpieczeństwa publicznego albo funkcjonariusz Służby Więziennej; 8) osoba pełniąca czynną służbę wojskową, z wyjątkiem terytorialnej służby wojskowej pełnionej dyspozycyjnie; 9) pracownik międzynarodowego trybunału karnego, chyba że pełni wyłącznie czynności usługowe.

⁹⁹² Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi – I Wydział Cywilny z dnia 19 października 2018 r., I ACa 1708/17.

⁹⁹³ Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Wojskowa z dnia 25 listopada 2004 r., WA 24/04.

⁹⁹⁴ Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 14 stycznia 2009 r., II KK 164/08.

⁹⁹⁵ Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 15 marca 2013 r., V KK 433/12.

na „wystawieniu” dokumentu. Z wystawieniem dokumentu mamy do czynienia wówczas, gdy osoby go sporządzające, nawet jeśli nie są funkcjonariuszami publicznymi, to realizują w ten sposób wynikające z przepisów uprawnienie do sporządzenia dokumentów, które odnoszą skutki także w sferze publicznej”, natomiast „Pojęcie dokumentu zamieszczone w art. 217 § 1 KK ma węższy zakres niż pojęcie dokumentu zdefiniowane w art. 115 § 14 KK. Dokument w rozumieniu art. 271 § 1 KK musi wprawdzie odpowiadać wszystkim atrybutom wymienionym w art. 115 § 14 KK, ale nadto powinien być dokumentem, który poza tym, że jest wystawiony przez funkcjonariusza publicznego lub inną osobę uprawnioną do jego wystawienia, w swojej treści zawiera poświadczenie, któremu przysługuje cecha zaufania publicznego, a zarazem domniemanie prawdziwości”⁹⁹⁶.

W art. 272 KK⁹⁹⁷ stypizowane zostało przestępstwo polegające na wyłudzeniu poświadczenia nieprawdy przez podstępne wprowadzenie w błąd funkcjonariusza publicznego lub innej osoby upoważnionej do wystawienia dokumentu, a w art. 273 KK⁹⁹⁸ karalnością objęto użycie takiego dokumentu. W zakresie znamienia „podstępnego wprowadzenia w błąd” SN wskazał⁹⁹⁹, że oznacza ono „szczególną nie zwykłą formę »wprowadzenia w błąd« [...]”. Dla wypełnienia znamion przestępstwa określonego w art. 272 KK nie wystarcza samo złożenie nieprawdziwego oświadczenia, ale konieczne jest podjęcie jeszcze pewnych działań, na przykład przebiegłych, pozorujących jego zgodność z rzeczywistością i utrudniających wykrycie nieprawdy”. Ponadto, „Przestępstwo z art. 272 KK, może być popełnione zarówno wtedy, gdy sprawca sam bezpośrednio wprowadza w błąd osobę wystawiającą dokument, jak i wówczas, gdy działa za pośrednictwem lub przy współudziale innych osób”¹⁰⁰⁰. Przy czym SA w Łodzi zważył¹⁰⁰¹, że „Przestępstwo z art. 272 KK nie polega na złożeniu własnych, niezgodnych z rzeczywistym stanem rzeczy oświadczeń przed określoną instytucją lub funkcjonariuszem publicznym, uprawnionym do przyjmowania takich oświadczeń, po to, by uzyskać dokument potwierdzający fakt ich złożenia. W powołanym przepisie chodzi bowiem

⁹⁹⁶ Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 4 kwietnia 2017 r., IV KK 391/16.

⁹⁹⁷ Art. 272 Kto wyłudza poświadczenie nieprawdy przez podstępne wprowadzenie w błąd funkcjonariusza publicznego lub innej osoby upoważnionej do wystawienia dokumentu, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

⁹⁹⁸ Art. 273 Kto używa dokumentu określonego w art. 271 lub 272, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

⁹⁹⁹ Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Wojskowa z dnia 4 czerwca 2003 r., WA 26/03.

¹⁰⁰⁰ Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 26 listopada 2014 r., II KK 138/14.

¹⁰⁰¹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi – II Wydział Karny z dnia 18 sierpnia 2011 r., II AKa 70/11.

o sytuację, gdy sprawca wyłudza potwierdzenie prawdziwości przez funkcjonariusza publicznego lub inną osobę upoważnioną do wystawienia dokumentu okoliczności nieprawdziwej”.

Polski ustawodawca w art. 275 KK¹⁰⁰² stypizował przestępstwa polegające na posługiwaniu się dokumentem stwierdzającym tożsamość innej osoby lub jej prawa majątkowe, a także bezprawnym transferze takiego dokumentu za granicę. W § 1 karalnością objęto posługiwanie się dokumentem stwierdzającym tożsamość innej osoby albo jej prawa majątkowe, kradzież takiego dokumentu lub jego przywłaszczenie. SA w Katowicach wskazał¹⁰⁰³, że przedmiotem odpowiedzialności za to przestępstwo jest „posłużenie się cudzym dokumentem, czyli wykorzystanie go jako własnego, przy czym chodzi oczywiście o dokument z oryginalnymi wpisami [...], a nie o dokument przerobiony”.

§ 2 art. 275 KK przewiduje karalność bezprawnego przewożenia, przenoszenia lub przesyłania za granicę dokumentu stwierdzającego tożsamość innej osoby albo jej prawa majątkowe. SN wskazał¹⁰⁰⁴, że „zwrot »przewozi za granicę dokument stwierdzający tożsamość innej osoby albo jej prawa majątkowe« oznacza wywóz takiego dokumentu z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej”.

Natomiast w art. 276 KK¹⁰⁰⁵ ustawodawca objął karalnością niszczenie, uszkodzenie, czynienie bezużytecznym, ukrywanie lub usuwanie dokumentu, którym sprawca nie ma prawa wyłącznie rozporządzać. SN wskazał¹⁰⁰⁶, że „Za dokument, którym sprawca nie może wyłącznie rozporządzać winno się uważać albo dokument wyłącznie cudzy, albo dokument stwierdzający uprawnienia i obowiązki innej osoby w jedynym ze swej istoty egzemplarzu, albo dokument urzędowy wystawiony przez władze publiczne w jedynym egzemplarzu”. W kwestii znamienia „usuwania dokumentu” SA w Katowicach zważył¹⁰⁰⁷, że obejmuje ono wszelkie czynności prowadzące do uczynienia dokumentu niedostępnym dla osoby uprawnionej, „choćby znane było miejsce przechowywania tego dokumentu. Usunięciem dokumentu będzie

¹⁰⁰² Art. 275 § 1. Kto posługuje się dokumentem stwierdzającym tożsamość innej osoby albo jej prawa majątkowe lub dokument taki kradnie lub go przywłaszcza, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. § 2. Tej samej karze podlega, kto bezprawnie przewozi, przenosi lub przesyła za granicę dokument stwierdzający tożsamość innej osoby albo jej prawa majątkowe.

¹⁰⁰³ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach – II Wydział Karny z dnia 26 listopada 2003 r., II AKa 370/03.

¹⁰⁰⁴ Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 16 lutego 2011 r., III KK 395/10.

¹⁰⁰⁵ Art. 276 Kto niszczy, uszkodza, czyni bezużytecznym, ukrywa lub usuwa dokument, którym nie ma prawa wyłącznie rozporządzać, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

¹⁰⁰⁶ Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 21 sierpnia 2013 r., III KK 2/13.

¹⁰⁰⁷ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach – II Wydział Karny z dnia 15 września 2016 r., II AKa 312/16.

także pozbawienie nad nim władztwa dotychczasowego dysponenta”. W odniesieniu do znamienia „ukrywania dokumentu”, ten sam Sąd podniósł¹⁰⁰⁸, że powinno być ono interpretowane „jako utajnienie miejsca jego przechowywania, umieszczenie w takim miejscu, o którym jego legalny dysponent nie wie. Istota ukrycia polega zatem na ulokowaniu dokumentu w miejscu nieznanym dla osoby uprawnionej, gdy sprawca swoje działanie w sposób świadomy ukierunkowuje na wywołanie takiego stanu, aby dokument był ukryty, schowany, niedostępny dla osoby uprawnionej”. Ponadto, „Jak wskazuje się w doktrynie słowo »ukrywa« jest wieloznaczne, nie obejmuje tylko przypadków umieszczenia danej rzeczy w miejscu niewidocznym, ale też oznacza nieujawnienie rzeczy, uniedostępnienie dla osoby uprawnionej, niezwrócenie”¹⁰⁰⁹.

Regulacje zawarte powołanych przepisach KK dopełniają przepisy pozakodeksowe. W Ustawie o cudzoziemcach z 2013 r.¹⁰¹⁰ objęto penalizacją przywłaszczenie dokumentu. Zgodnie z przepisem art. 464, karze podlega, „Kto zabiera w celu przywłaszczenia lub przywłaszcza sobie dokument podróży, kartę pobytu, polski dokument podróży dla cudzoziemca, tymczasowy polski dokument podróży dla cudzoziemca, polski dokument tożsamości cudzoziemca, dokument »zgoda na pobyt tolerowany« lub takiego dokumentu używa”. Przystępstwo przywłaszczenia dokumentu stypizowano także w Ustawie o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium RP z 2003 r.¹⁰¹¹ Zgodnie z przepisem art. 125, karze podlega, „Kto zabiera w celu przywłaszczenia lub przywłaszcza sobie zaświadczenie tożsamości albo dokument podróży przewidziany w Konwencji Genewskiej¹⁰¹² lub takiego dokumentu używa”.

W powołanych przepisach polski ustawodawca zrealizował zobowiązanie do objęcia penalizacją czynów związanych z dokumentami podróży lub tożsamości, popełnionych w celu umożliwienia przemytu migrantów albo handlu ludźmi, wynikające z Protokołu z 2000 r. i Konwencji warszawskiej z 2005 r.

¹⁰⁰⁸ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach – II Wydział Karny z dnia 9 grudnia 2010 r., II AKa 397/10.

¹⁰⁰⁹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach – II Wydział Karny z dnia 2 lutego 2016 r., II AKa 380/15.

¹⁰¹⁰ Dz.U. z 2013 r. poz. 1650 ze zm.

¹⁰¹¹ Dz.U. z 2003 r. Nr 128, poz. 1176 ze zm.

¹⁰¹² Konwencja dotycząca statusu uchodźców, sporządzona w Genewie dnia 28 lipca 1951 r. (Dz.U. z 1991 r. Nr 119, poz. 515).

11. Zamachy na mienie

11.1. Oszustwo komputerowe

Obowiązek penalizacji oszustwa komputerowego przewiduje Konwencja o cyberprzestępczości z 2001 r.¹⁰¹³ W art. 8 zobowiązano strony do podjęcia takich środków prawnych i innych, jakie okażą się niezbędne dla uznania w ich prawie wewnętrznym, „umyślnego, bezprawnego, spowodowania utraty majątku przez inną osobę poprzez:

- a. wprowadzenie, dokonanie zmian, wykasowanie lub usunięcie danych informatycznych,
- b. każdą ingerencję w funkcjonowanie systemu komputerowego,

z zamiarem oszustwa lub nieuczciwym zamiarem uzyskania korzyści ekonomicznych dla siebie lub innej osoby”.

W art. 11 ust. 1 strony Konwencji zobowiązano do uznania za przestępstwa w ich prawie wewnętrznym, umyślnego pomocnictwa i podżegania do popełnienia rzeczzonego przestępstwa. Ponadto, w myśl ust. 2, za przestępstwo w prawie wewnętrznym ma być uznane także umyślne usiłowanie popełnienia rzeczzonego przestępstwa, przy czym stronom Konwencji pozostawiono możliwość zastrzeżenia sobie prawa do niestosowania, w całości lub w części, tego postanowienia (ust. 3). W art. 13 zobowiązano strony do podjęcia niezbędnych środków prawnych i innych, aby zagwarantować, że rzeczzone przestępstwo będzie karane „za pomocą skutecznych, proporcjonalnych i zniechęcających sankcji, obejmujących pozbawienie wolności”.

W polskim prawie karnym przestępstwo oszustwa komputerowego stypizowano w art. 287 KK¹⁰¹⁴. W przeciwieństwie do „klasycznego” oszustwa, w wypadku oszustwa komputerowego działania sprawcy nie są nakierowane na psychikę innej osoby, ale stanowią ingerencję w maszynę¹⁰¹⁵. Celem działania sprawcy jest osiągnięcie korzyści majątkowej lub wyrządzenie innej osobie szkody. Czynność sprawcza polega na wpływaniu na automatyczne przetwarzanie, gromadzenie lub przekazywanie danych informatycznych lub na zmienianiu, usuwaniu albo wprowadzaniu nowych zapisów informatycznych. Jak wskazał SA

¹⁰¹³ Dz.U. z 2015 r. poz. 728.

¹⁰¹⁴ Art. 287 § 1. Kto, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub wyrządzenia innej osobie szkody, bez upoważnienia, wpływa na automatyczne przetwarzanie, gromadzenie lub przekazywanie danych informatycznych lub zmienia, usuwa albo wprowadza nowy zapis danych informatycznych, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. § 2. W wypadku mniejszej wagi, sprawca podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku. § 3. Jeżeli oszustwo popełniono na szkodę osoby najbliższej, ściganie następuje na wniosek pokrzywdzonego.

¹⁰¹⁵ A. Adamski, Prawo karne komputerowe, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2000, s. 115.

w Szczecinie¹⁰¹⁶, „Przestępstwo z art. 287 § 1 KK, dokonane jest już z chwilą wprowadzenia zmian lub innej opisanej w tym przepisie ingerencji w urządzenie lub system do gromadzenia, przetwarzania lub przesyłania informacji za pomocą techniki komputerowej. Efektywna szkoda nie należy zatem do jego znamion”.

Obecne brzmienie przepisu art. 287 KK zyskał nowelizacją z 2004 r.¹⁰¹⁷ W Uzasadnieniu do projektu ustawy¹⁰¹⁸ wskazano, iż jej celem jest m.in. implementowanie do prawa polskiego przepisów Konwencji z 2001 r. Ustawodawca, przepisem art. 287 KK realizuje zobowiązanie Polski do objęcia penalizacją oszustwa komputerowego.

11.2. Uszkodzenie kabla podmorskiego

Aktem międzynarodowym przewidującym ochronę kabli podmorskich jest Konwencja międzynarodowa o ochronie kabli podmorskich z dnia 14 marca 1884 r.¹⁰¹⁹ W stosunku do Polski weszła w życie dnia 18 grudnia 1934 r.¹⁰²⁰ Zgodnie z art. 2 Konwencji, „Przerwanie lub uszkodzenie kabla podmorskiego dokonane rozmyślnie lub skutkiem karygodnego niedbalstwa i które mogłoby spowodować przerwę lub przeszkodę całkowitą lub częściową komunikacji telegraficznych, jest karalne, nie przesądzając akcji cywilnej za odszkodowanie”. Tego postanowienia nie stosuje się jednak „do przerwań lub uszkodzeń, których sprawcy mieli tylko słuszny cel ochrony swego życia lub bezpieczeństwa swych statków, po przedsięwzięciu wszystkich koniecznych środków ostrożności, ażeby uniknąć tych przerwań lub uszkodzeń”.

¹⁰¹⁶ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie – II Wydział Karny z dnia 14 października 2008 r., II AKa 120/08.

¹⁰¹⁷ Dz.U. z 2004 r. Nr 69 poz. 626.

¹⁰¹⁸ Druk Nr 2031, op. cit.

¹⁰¹⁹ Dz.U. z 1935 r. Nr 17 poz. 97.

¹⁰²⁰ Oświadczenie Rządowe z dnia 26 lutego 1935 r. w sprawie przystąpienia Polski i innych krajów do Konwencji z dnia 14 marca 1884 r. o ochronie kabli podmorskich (Dz.U. z 1935 r. Nr 17, poz. 96).

W art. 5¹⁰²¹ i 6¹⁰²² strony Konwencji zobowiązano do przestrzegania, wskazanych w nich, przepisów obowiązujących przy zakładaniu i naprawie kabli.

Zgodnie z art. 9, ściganie przestępstw, przewidzianych w art. 2, 5 i 6, ma być dokonywane przez państwo lub w jego imieniu. W art. 12 strony Konwencji zobowiązały się „powziąć lub zaproponować swoim odnośnym ciałom ustawodawczym właściwe środki celem zapewnienia wykonywania [...] konwencji, a w szczególności, celem ukarania bądź aresztem, bądź grzywną, bądź też obiema temi karami tych, którzy wykroczyliby przeciwko postanowieniom artykułów 2, 5 i 6”.

Regulacje w zakresie uszkodzenia kabla podmorskiego przewidziano także w Konwencji o morzu pełnym z 1958 r.¹⁰²³ W art. 27 zobowiązano strony Konwencji „do podjęcia niezbędnych kroków ustawodawczych, aby zerwanie lub uszkodzenie kabla podmorskiego na morzu pełnym przez statek podnoszący jego banderę lub przez osobę podlegającą jego jurysdykcji, dokonane umyślnie lub na skutek zawinionego zaniedbania i które mogłoby spowodować przerwanie lub utrudnienie łączności telegraficznej lub telefonicznej, jak również zerwanie lub uszkodzenie w takich samych okolicznościach kabla wysokiego napięcia lub rurociągu podmorskiego, stanowiło wykroczenie podlegające sankcjom”. Jednak, jak zaznaczono, „Przepis ten nie dotyczy zerwania lub uszkodzenia spowodowanego przez osoby, które miały na celu wyłącznie legalną ochronę własnego życia lub bezpieczeństwa ich statku, po przedsięwzięciu wszelkich koniecznych ostrożności dla zapobieżenia takiemu zerwaniu lub uszkodzeniu”.

O zerwaniu i uszkodzeniu podmorskiego kabla lub rurociągu traktuje także art. 113 Konwencji o prawie morza z 1982 r.¹⁰²⁴ Zgodnie z tym przepisem, „Każde państwo wydaje

¹⁰²¹ Art. 5 Statki, zajęte przy zakładaniu lub naprawie kabli podmorskich, winny przestrzegać przepisy o sygnałach, które Wysokie Układające się Strony za wspólną zgodą ustanowiły lub ustanowią celem zapobieżenia zderzeniom statków. Jeżeli statek, zajęty przy naprawie kabla, zaopatrzone jest w wymienione sygnały, inne statki, które je dostrzegły lub dostrzec mogły, winny albo się oddalić, albo trzymać się w odległości przynajmniej jednej mili morskiej od tego statku, ażeby go nie krępować w jego czynnościach. W tejsze odległości winny być trzymane przyrządy i sieci rybackie. Statkom rybackim jednakowoż, które dostrzegły lub dostrzec mogły okręt telegraficzny, zaopatrzone w wymienione sygnały, przysługuje, co najwyżej, dwudziestoczęterogodzinny termin dla zastosowania się do wezwania w ten sposób udzielonego, w którym to czasie nie wolno w niczem ograniczać ich swobody manewrowania. Czynności okrętu telegraficznego winny być zakończone w jak najkrótszym czasie.

¹⁰²² Art. 6 Statki, które dostrzegły lub dostrzec mogły boje, przeznaczone do wskazania położenia kabli, w wypadku zakładania kabla, jego naruszenia lub przerwania, winny trzymać się w odległości co najmniej jednej czwartej mili morskiej od tych boi. W tejsze odległości winny być trzymane przyrządy i sieci rybackie.

¹⁰²³ Dz.U. z 1963 r. Nr 33, poz. 187.

¹⁰²⁴ Dz.U. z 2002 r. Nr 59, poz. 543.

niezbędne ustawy i inne przepisy prawne, przewidujące karalność działań polegających na zerwaniu lub uszkodzeniu, umyślnie albo w skutek zawinionego niedbalstwa, przez statek podnoszący banderę tego państwa lub przez osobę podlegającą jego jurysdykcji, kabla elektrycznego wysokiego napięcia lub podmorskiego rurociągu na morzu pełnym, jak również podmorskiego kabla telegraficznego lub telefonicznego, co może doprowadzić do przerwania lub utrudnienia łączności telegraficznej albo telefonicznej. Niniejsze postanowienie ma również zastosowanie do wszelkich działań, których celem jest zerwanie lub uszkodzenie albo które mogą do niego doprowadzić”. Nie ma ono natomiast zastosowania „do zerwania lub uszkodzenia spowodowanego przez osoby, które działały wyłącznie w sposób uzasadniony w celu ratowania swojego życia albo ratowania swoich statków, po zastosowaniu wszelkich niezbędnych środków ostrożności dla uniknięcia takiego zerwania lub uszkodzenia”.

Polski ustawodawca zobowiązanie do penalizacji naruszenia integralności kabla podmorskiego zrealizował w art. 288 § 3 KK. Zgodnie z tym przepisem, karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5 podlega ten, „kto przerywa lub uszkadza kabel podmorski albo narusza przepisy obowiązujące przy zakładaniu lub naprawie takiego kabla”. Do znamienia uszkodzenia odniósł się SN¹⁰²⁵ orzekając, że „uszkodzenie to częściowe zniszczenie, spowodowanie powstania defektu (nawet niewielkiego), zepsucie itp.”. W doktrynie wskazuje się¹⁰²⁶, że czynności wykonawcze sprawcy, polegające na naruszeniu przepisów obowiązujących przy zakładaniu lub naprawie kabla, zostały określone nieprecyzyjnie, bowiem skoro powołany przepis chroni integralność kabla podmorskiego, to nie każde naruszenie takich przepisów sprowadzi tego typu zagrożenie. Niemniej jednak, przepis ten, chroniąc prawa majątkowe do kabla podmorskiego i prawidłowe funkcjonowanie systemu telekomunikacji obsługiwane go za pomocą kabli podmorskich, realizuje zobowiązania wynikające z przyjętych Konwencji międzynarodowych.

¹⁰²⁵ Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 17 maja 2017 r., IV KK 145/17.

¹⁰²⁶ M. Dąbrowska-Kardas, P. Kardas, *Przestępstwa przeciwko mieniu*, Wydawnictwo Zakamycze, Kraków 1999, s. 240.

12. Zamachy na obrót gospodarczy

12.1. Łapownictwo menedżerskie

Obowiązek penalizacji czynnego i biernego przekupstwa w sektorze prywatnym przewiduje Prawnokarna Konwencja o korupcji z 1999 r.¹⁰²⁷ Zgodnie z postanowieniami jej art. 7 i 8, strony mają przyjąć takie środki ustawodawcze i inne, jakie mogą być konieczne dla uznania przez ich prawo wewnętrzne za przestępstwa:

- umyślnych czynów popełnianych w toku działalności gospodarczej, polegających na obiecywaniu, proponowaniu lub wręczaniu, bezpośrednio lub pośrednio, każdej osobie kierującej lub pracującej w jakimkolwiek charakterze, na rzecz jakiegokolwiek podmiotu należącego do sektora prywatnego, jakichkolwiek nienależnych korzyści, dla niej samej lub na rzecz jakiegokolwiek innej osoby, w zamian za działanie lub zaniechanie działania, które narusza jej obowiązki (przekupstwo czynne w sektorze prywatnym);
- umyślnych czynów popełnianych w toku działalności gospodarczej, polegających na żądaniu lub przyjmowaniu bezpośrednio lub pośrednio przez każdą osobę kierującą lub pracującą w jakimkolwiek charakterze na rzecz jakiegokolwiek podmiotu należącego do sektora prywatnego, jakichkolwiek nienależnych korzyści, lub akceptowaniu propozycji lub obietnicy takich korzyści w zamian za działanie lub zaniechanie działania, które narusza jej obowiązki (przekupstwo bierne w sektorze prywatnym).

Zgodnie z art. 15, za przestępstwa, w krajowym prawie karnym, mają zostać uznane także pomocnictwo i podżeganie do popełnienia tychże czynów. Natomiast art. 19 zobowiązuje strony Konwencji do wprowadzenia za powyższe przestępstwa skutecznych, proporcjonalnych i zniechęcających sankcji i środków, obejmujących kary pozbawienia wolności, przy uwzględnieniu poważnego ich charakteru.

W art. 22 nałożono na strony obowiązek udzielenia skutecznej i właściwej ochrony osobom powiadamiającym o przestępstwach lub w inny sposób współpracującym z organami ścigania lub organami oskarżycielskimi, a także świadkom składającym zeznania dotyczące tych przestępstw.

¹⁰²⁷ Dz.U. z 2005 r. Nr 29, poz. 249.

Postanowienia w zakresie penalizacji przekupstwa w sektorze prywatnym zawiera także Konwencja Narodów Zjednoczonych przeciwko korupcji z 2003 r.¹⁰²⁸ Zgodnie z art. 21, strony mają rozważyć „przyjęcie takich środków ustawodawczych i innych, jakie mogą być konieczne do uznania za przestępstwo, jeżeli zostało popełnione umyślnie w trakcie działalności gospodarczej, finansowej lub komercyjnej:

- (a) obietnicę, propozycję lub wręczenie, bezpośrednio lub pośrednio, jakiegokolwiek osobie, która kieruje lub pracuje, w jakimkolwiek charakterze, dla podmiotu sektora prywatnego, nienależnej korzyści dla siebie lub kogo innego, w tym celu, by ta osoba z naruszeniem swych obowiązków podjęła działanie lub zaniechała działania;
- (b) domaganie się lub przyjęcie, bezpośrednio lub pośrednio, nienależnej korzyści przez jakąkolwiek osobę, która kieruje lub pracuje, w jakimkolwiek charakterze, dla podmiotu sektora prywatnego, dla siebie lub kogo innego w tym celu, by ta osoba z naruszeniem swych obowiązków podjęła działanie lub zaniechała działania.

W art. 27 ust. 1 strony Konwencji zobowiązano do objęcia penalizacją udziału w tych czynach, w jakiegokolwiek formie, takiej jak współsprawstwo, pomocnictwo lub podżeganie. Pozostawiono stronom możliwość objęcia penalizacją usiłowania popełnienia któregośkolwiek z powołanych przestępstw (ust. 2) i do nich przygotowania (ust. 3). Zgodnie z art. 30 ust. 1, popełnienie przestępstw ma być zagrożone sankcjami uwzględniającymi ciężar danego przestępstwa.

W myśl art. 37 ust. 1, strony mają podjąć odpowiednie środki w celu zachęcenia osób, które uczestniczą lub uczestniczyły w popełnieniu powyższych przestępstw, do dostarczenia informacji, które właściwe organy mogłyby wykorzystać do celów dochodzeniowo-śledczych i dowodowych oraz do udzielania faktycznej, konkretnej pomocy właściwym organom, która mogłaby przyczynić się do pozbawienia sprawców dochodów z przestępstwa i do odzyskania takich dochodów. W ust. 2 przewidziano możliwość złagodzenia kary oskarżonemu, który aktywnie współpracował w toku postępowania karnego o przestępstwo ustanowione zgodnie z Konwencją, a w ust. 3 możliwość odstąpienia od oskarżenia osoby, która aktywnie współpracuje w toku postępowania karnego o takie przestępstwo.

Polski ustawodawca przestępstwo czynnego i biernego przekupstwa w sektorze prywatnym (inaczej korupcji w obrocie gospodarczym, łapownictwa menadżerskiego)

¹⁰²⁸ Dz.U. z 2007 r. Nr 84, poz. 563.

stypizował w art. 296a KK. Zgodnie § 1 karze podlega, „Kto, pełniąc funkcję kierowniczą w jednostce organizacyjnej wykonującej działalność gospodarczą lub pozostając z nią w stosunku pracy, umowy zlecenia lub umowy o dzieło, żąda lub przyjmuje korzyść majątkową lub osobistą albo jej obietnicę, w zamian za nadużycie udzielonych mu uprawnień lub niedopełnienie ciążącego na nim obowiązku mogące wyrządzić tej jednostce szkodę majątkową albo stanowiące czyn nieuczciwej konkurencji lub niedopuszczalną czynność preferencyjną na rzecz nabywcy lub odbiorcy towaru, usługi lub świadczenia”. Przepis § 2 przewiduje odpowiedzialność karną osoby, która w wypadkach określonych powyżej, udziela albo obiecuje udzielić korzyści majątkowej lub osobistej.

W § 3 ustawodawca określił typ uprzywilejowany powyższych przestępstw, z uwagi na wypadek mniejszej wagi. W § 4 natomiast typ kwalifikowany przestępstwa przekupstwa biernego (z § 1), jeżeli jego sprawca wyrządza znaczną szkodę majątkową.

W § 5 ustawodawca wprowadził tzw. klauzulę bezkarności, w myśl której, nie będzie podlegał karze sprawca przekupstwa czynnego, również w typie uprzywilejowanym z § 3, jeżeli korzyść majątkowa lub osobista albo ich obietnica zostały przyjęte, a sprawca zawiadomił o tym fakcie organ powołany do ścigania przestępstw i ujawnił wszystkie istotne okoliczności przestępstwa, zanim organ ten o nim się dowiedział.

Art. 296a został dodany do KK nowelizacją z 2003 r.¹⁰²⁹ W Uzasadnieniu do projektu ustawy¹⁰³⁰ podniesiono, że Konwencja z 1999 r. zobowiązuje „do wprowadzenia do krajowych systemów prawa karnego penalizacji korupcji w obrocie gospodarczym”, stąd też postanowiono rzeczony przepis wprowadzić. Jak wskazano, „Za optymalne uznano rozwiązanie indywidualizujące podmiot łapownictwa biernego przez wskazanie osób pełniących funkcje kierownicze w jednostkach organizacyjnych prowadzących działalność gospodarczą lub mających, z racji zajmowanego stanowiska lub pełnionej funkcji, istotny wpływ na podejmowanie decyzji związanych z działalnością takich jednostek. Z drugiej strony poszerzono pole kryminalizacji na stosunki zewnętrzne między wskazanym podmiotem a innymi uczestnikami obrotu gospodarczego lub konsumentem”. Przepis ten postanowiono też „uzupełnić o normy łamiące solidarność przestępczą biorcy i dawcy korzyści majątkowej

¹⁰²⁹ Dz.U. z 2003 r. Nr 111 poz. 1061.

¹⁰³⁰ Druk Nr 869, op. cit.

i osobistej”. Przepis art. 296a był jednokrotnie zmieniany i swoje aktualne brzmienie otrzymał nowelizacją z 2008 r.¹⁰³¹

Ustawodawca, przepisem art. 269a, wypełnił konwencyjne zobowiązanie do objęcia penalizacją czynnego i biernego przekupstwa w sektorze prywatnym.

12.2. Pranie brudnych pieniędzy

Postanowienia w zakresie penalizacji czynów związanych z mieniem pochodzącym z przestępstwa zawiera Konwencja Narodów Zjednoczonych o zwalczaniu nielegalnego obrotu środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi, sporządzona w Wiedniu 20 grudnia 1988 r.¹⁰³² W stosunku do Polski weszła w życie dnia 24 sierpnia 1994 r.¹⁰³³

W art. 3 ust. 1 lit. b pkt (i) i (ii) zobowiązuje ona strony do podjęcia środków, jakie okażą się niezbędne, w celu ustalenia za przestępcze, w myśl ich prawa krajowego, dokonanych umyślnie:

- (i) zamiany lub przekazania mienia, wiedząc, że mienie to pochodzi z przestępstwa lub przestępstw wskazanych w lit. a¹⁰³⁴ lub ze współudziału w takim przestępstwie lub przestępstwach, w celu ukrycia lub zamaskowania nielegalnego pochodzenia tego mienia lub też w celu udzielenia pomocy jakiegokolwiek osobie, która współdziałała w popełnieniu takiego przestępstwa lub przestępstw po to, aby osoba ta uniknęła skutków prawnych swego postępowania;
- (ii) ukrywania lub maskowania rzeczywistej istoty, źródła, umiejscowienia, sposobu rozporządzania, przemieszczania, praw lub tytułu własności do mienia, wiedząc,

¹⁰³¹ Dz.U. z 2008 r. Nr 214, poz. 1344.

¹⁰³² Dz.U. z 1995 r. Nr 15, poz. 69.

¹⁰³³ Oświadczenie Rządowe z dnia 1 września 1994 r. w sprawie ratyfikowania przez Rzeczpospolitą Polską Konwencji Narodów Zjednoczonych o zwalczaniu nielegalnego obrotu środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi, sporządzonej w Wiedniu 20 grudnia 1988 r. (Dz.U. z 1995 r. Nr 15 poz. 70).

¹⁰³⁴ (a) (i) wyrób, wytwarzanie, sporządzanie wyciągów lub preparatów, oferowanie, proponowanie sprzedaży, rozprowadzanie, sprzedawanie, dostarczanie na wszelkiego rodzaju warunkach, pośredniczenie, wysyłanie, przesyłanie w tranzycie, przewożenie, wywóz bądź przywóz każdego środka odurzającego bądź każdej substancji psychotropowej, dokonywane niezgodnie z postanowieniami Konwencji z 1961 r., Konwencji z 1961 r. z późniejszymi zmianami bądź Konwencji z 1971 r., (ii) uprawa maku lekarskiego, krzewu koka lub rośliny konopi dla celów produkowania środków odurzających, dokonywana niezgodnie z postanowieniami Konwencji z 1961 r. bądź Konwencji z 1961 r. z późniejszymi zmianami; (iii) posiadanie bądź nabywanie każdego środka odurzającego lub substancji psychotropowej dla prowadzenia działań wymienionych w punkcie (i); (iv) wyrób, przewożenie bądź rozprowadzanie urządzeń, materiałów lub substancji wymienionych w tabeli I i tabeli II, wiedząc, że mają być one użyte do celów nielegalnej uprawy, produkcji bądź wytwarzania środków odurzających lub substancji psychotropowych; (v) organizowanie, zarządzanie lub finansowanie wszelkich działań przestępczych wymienionych w punktach (i), (ii), (iii) lub (iv);

że pochodzi ono z przestępstwa lub przestępstw określony w lit. a lub z udziału w takim przestępstwie lub przestępstwach.

Zgodnie z art. 3 ust. 1 lit. c pkt (i), za przestępcze, w myśl prawa krajowego, ma zostać uznane, dokonane umyślnie: nabywanie, posiadanie lub użytkowanie mienia, o którym wiadomo w chwili jego otrzymania, że pochodzi z przestępstwa lub przestępstw, o których mowa w lit. a, lub z udziału w takim przestępstwie lub przestępstwach.

W myśl art. 3 ust. 4 lit. a, popełnienie tych czynów ma być zagrożone sankcją karną, uwzględniającą poważny ich charakter, taką jak kara więzienia lub inna kara pozbawienia wolności, kara grzywny i przepadek mienia. W ust. 5 wskazano okoliczności obciążające¹⁰³⁵, które sąd i inne urzędy sprawujące władzę sądową mają brać pod uwagę.

Regulacje w zakresie „przestępstwa prania” zawiera Konwencja o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa, sporządzona w Strasburgu dnia 8 listopada 1990 r.¹⁰³⁶ W stosunku do Polski weszła w życie dnia 1 kwietnia 2001 r.¹⁰³⁷

W art. 2 strony Konwencji zobowiązano do podjęcia środków, w tym ustawodawczych, koniecznych dla umożliwienia im „konfiskowania narzędzi i dochodów lub mienia, którego wartość odpowiada takim dochodom”. Definicje poszczególnych pojęć zawarto w art. 1¹⁰³⁸.

¹⁰³⁵ (a) współdziałal w popełnieniu przestępstwa przez zorganizowaną grupę przestępczą, do której przestępca należy; (b) współdziałal przestępcy w innych międzynarodowych zorganizowanych działaniach przestępczych; (c) współdziałal przestępcy w innych nielegalnych działaniach, ułatwionych przez popełnienie przestępstwa; (d) użycie siły lub broni przez przestępcę; (e) fakt, że przestępca piastuje urząd publiczny i przestępstwo jest powiązane z tym urzędem; (f) znęcanie się lub wykorzystywanie nieletnich; (g) fakt, że przestępstwo zostało popełnione w zakładzie karnym, w placówce oświatowej, w jednostce opieki społecznej lub w ich bezpośredniej bliskości, lub w miejscach, które młodzież szkolna i studenci wykorzystują w celach kształcenia, sportu lub działalności społecznej; (h) uprzednie wyroki skazujące, zwłaszcza za podobne przestępstwa, zarówno za granicą, jak i w kraju, w zakresie, w jakim pozwala na to prawo krajowe strony.

¹⁰³⁶ Dz.U. z 2003 r. Nr 46, poz. 394.

¹⁰³⁷ Oświadczenie Rządowe z dnia 19 czerwca 2002 r. w sprawie mocy obowiązującej Konwencji o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa, sporządzonej w Strasburgu dnia 8 listopada 1990 r. (Dz.U. z 2003 r. Nr 46, poz. 395).

¹⁰³⁸ Art. 1 W rozumieniu niniejszej konwencji: a. „dochody” oznaczają każdą korzyść ekonomiczną pochodzącą z przestępstw. Może ona stanowić każde mienie określone pod literą b niniejszego artykułu; b. „mienie” obejmuje mienie każdego rodzaju, zarówno materialne, jak i niematerialne, ruchome lub nieruchome, oraz dokumenty prawne lub inne stanowiące dowód tytułu do tego mienia lub prawo na tym mieniu; c. „narzędzia” oznaczają każdą rzecz użytą lub której zamierza się użyć w jakikolwiek sposób, w całości lub w części, do popełnienia przestępstwa lub przestępstw; d. „konfiskata” oznacza karę lub środek nakazany przez sąd, powodujący ostateczne pozbawienie mienia w wyniku postępowania w sprawie o przestępstwo lub przestępstwa; e. „przestępstwo źródłowe” oznacza każde przestępstwo, wskutek którego zostały uzyskane dochody, które mogą być przedmiotem przestępstwa określonego w artykule 6 niniejszej konwencji

W zakresie regulacji penalnych, w art. 6 ust. 1 Konwencja zobowiązała strony do podjęcia środków, w tym ustawodawczych, koniecznych w celu uznania za przestępstwa w ich prawie wewnętrznym „następujących czynów popełnionych umyślnie:

- a. konwersji lub transferu mienia ze świadomością, że stanowi ono dochód, w celu zatajenia lub ukrycia nielegalnego pochodzenia tego mienia lub udzielenia pomocy osobie, która uczestniczy w popełnieniu przestępstwa źródłowego, dla umożliwienia jej uniknięcia prawnych konsekwencji swego czynu;
- b. zatajenia lub ukrycia prawdziwej natury mienia, źródła jego pochodzenia, miejsca położenia, rozporządzania nim, przemieszczania, własności lub praw do takiego mienia, ze świadomością, że mienie to stanowi dochód;

oraz z zastrzeżeniem zasad konstytucyjnych Strony i podstawowych koncepcji jej systemu prawnego:

- c. nabycia, posiadania lub korzystania z mienia, ze świadomością w chwili jego otrzymania, że mienie to stanowi dochód;
- d. udziału w popełnieniu któregośkolwiek z czynów uznanych za przestępstwo zgodnie z niniejszym artykułem, udziału w związku lub zмовie w celu jego popełnienia, pomocnictwa, podżegania, ułatwiania oraz doradzania przy jego popełnieniu”.

W ust. 2 lit. a wskazano, że dla wdrożenia i stosowania powyższych postanowień, bez znaczenia jest, czy przestępstwo źródłowe podlega jurysdykcji karnej strony. Ponadto, zgodnie z ust. 2 lit. b, strony mogą postanowić, że wskazane wyżej przestępstwa nie będą miały zastosowania do sprawców przestępstwa źródłowego.

W ust. 3 stronom Konwencji pozostawiono możliwość podejmowania środków, jakie uznają za konieczne, w celu uznania za przestępstwa, w swoim prawie wewnętrznym, wszystkich lub niektórych z powołanych czynów, „w którymkolwiek lub we wszystkich następujących przypadkach:

- a. sprawca powinien był przypuszczać, że dane mienie stanowi dochód;
- b. sprawca działał w celu osiągnięcia korzyści majątkowej;
- c. sprawca działał w celu ułatwienia kontynuowania działalności przestępczej.

Prawnokarna Konwencja o Korupcji z 1999 r.¹⁰³⁹, w art. 13 nałożyła na strony obowiązek uznania za przestępstwo w ich prawie wewnętrznym zachowań, o których mowa

¹⁰³⁹ Dz.U. z 2005 r. Nr 29, poz. 249.

w powyższym art. 6 ust. 1 i 2 Konwencji 1990 r. i na warunkach tam określonych, jeśli przestępstwo źródłowe jest którymkolwiek z przestępstw określonych zgodnie z jej art. od 2 do 12¹⁰⁴⁰, w zakresie, w jakim nie złożyły one zastrzeżeń lub oświadczeń dotyczących tych przestępstw, lub nie uznają ich za poważne przestępstwa w rozumieniu swojego ustawodawstwa dotyczącego prania pieniędzy.

Zgodnie z art. 7 Konwencji o zwalczaniu przekupstwa zagranicznych funkcjonariuszy publicznych w międzynarodowych transakcjach handlowych z 1997 r.¹⁰⁴¹, strony, które uznały przekupstwo własnego funkcjonariusza publicznego za przestępstwo źródłowe dla celów legislacji dotyczącej zwalczania przestępstwa prania brudnych pieniędzy, mają uczynić to samo w odniesieniu do przekupstwa zagranicznego urzędnika państwowego, niezależnie od miejsca, w którym przekupstwo miało miejsce.

Postanowienia w zakresie penalizacji prania dochodów z przestępstwa przewiduje Konwencja Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej z 2000 r.¹⁰⁴² W art. 6 ust. 1 zobowiązuje ona każdą stronę do przyjęcia, „zgodnie ze swoimi fundamentalnymi zasadami prawa wewnętrznego, środki ustawodawcze i inne, jakie okażą się konieczne dla uznania za przestępstwa następujących czynów popełnionych umyślnie:

(a)

- (i) konwersji lub transferu mienia ze świadomością, że stanowi ono dochód z przestępstwa, w celu zatajenia lub ukrycia nielegalnego pochodzenia tego mienia lub udzielenia pomocy osobie, która uczestniczy w popełnieniu przestępstwa źródłowego¹⁰⁴³, dla umożliwienia jej uniknięcia prawnych konsekwencji swego czynu;

¹⁰⁴⁰ Art. 2 Przekupstwo czynne krajowych funkcjonariuszy publicznych; art. 3 Przekupstwo bierne krajowych funkcjonariuszy publicznych; art. 4 Przekupstwo członków krajowych zgromadzeń przedstawicielskich; art. 5 Przekupstwo zagranicznych funkcjonariuszy publicznych; art. 6 Przekupstwo członków zagranicznych zgromadzeń przedstawicielskich; art. 7 Przekupstwo czynne w sektorze prywatnym; art. 8 Przekupstwo bierne w sektorze prywatnym; art. 9 Przekupstwo funkcjonariuszy organizacji międzynarodowych; art. 10 Przekupstwo członków międzynarodowych zgromadzeń parlamentarnych; art. 11 Przekupstwo sędziów i funkcjonariuszy sądów międzynarodowych; art. 12 Handel wpływami.

¹⁰⁴¹ Dz.U. z 2001 r. Nr 23, poz. 264.

¹⁰⁴² Dz.U. z 2005 r. Nr 18, poz. 158.

¹⁰⁴³ Zgodnie z art. 2 lit. (h), „przestępstwo źródłowe” oznacza każde przestępstwo, w wyniku którego uzyskano dochody, które mogą stać się przedmiotem przestępstwa określonego w art. 6 Konwencji.

- (ii) zatajenia lub ukrycia prawdziwej natury mienia, źródła jego pochodzenia, miejsca położenia, rozporządzania nim, przemieszczania, własności lub praw do takiego mienia ze świadomością, że mienie to stanowi dochód z przestępstwa;
- (b) zgodnie z podstawowymi pojęciami swojego systemu prawnego:
 - (i) nabycia, posiadania lub korzystania z mienia, ze świadomością w chwili jego otrzymania, że mienie to stanowi dochód z przestępstwa;
 - (ii) udziału w popełnieniu któregośkolwiek z przestępstw określonych na podstawie niniejszego artykułu, udziału w związku lub zмовie w celu jego popełnienia, usiłowania, pomocnictwa, podżegania, ułatwiania oraz doradzania przy jego popełnieniu”.

Zgodnie z art. 6 ust. 2 lit. a, strony mają dążyć do stosowania powyższego postanowienia „w stosunku do jak najszerszego zakresu przestępstw źródłowych”. W myśl art. 6 ust. 2 lit. b, strony Konwencji mają objąć zakresem przestępstw źródłowych wszelkie poważne przestępstwa¹⁰⁴⁴ oraz przestępstwa określone na podstawie art. 5 (udział w zorganizowanej grupie przestępczej), 8 (przekupstwo) i 23 (czyny przeciwko wymiarowi sprawiedliwości) Konwencji. W przypadku stron, których ustawodawstwo podaje wykaz przestępstw źródłowych, ma on objąć, jako minimum, pełny zakres przestępstw związanych z zorganizowanymi grupami przestępczymi.

Zgodnie z art. 6 ust. 2 lit. e, jeżeli wymagają tego fundamentalne zasady prawa wewnętrznego stron, można przyjąć, że przestępstwa określone w ust. 1 nie będą miały zastosowania do osób, które popełniły przestępstwo źródłowe.

Zgodnie z art. 11, przestępstwa podlegać mają sankcjom uwzględniającym wagę takich przestępstw. W art. 12¹⁰⁴⁵ przewidziano regulacje w zakresie konfiskaty i zajęcia dochodów z przestępstw i mienia wykorzystanego lub przewidzianego do wykorzystania w ich popełnieniu.

¹⁰⁴⁴ Zgodnie z art. 2 lit. (b), „poważne przestępstwo” oznacza zachowanie stanowiące przestępstwo podlegające maksymalnej karze pozbawienia wolności w wysokości co najmniej czterech lat lub karze surowsze.

¹⁰⁴⁵ Art. 12 ust. 1 Państwa-Strony w najszerszym możliwym zakresie przyjmą w prawie wewnętrznym środki, jakie okażą się konieczne dla umożliwienia konfiskaty: (a) dochodów uzyskanych z przestępstw objętych zakresem niniejszej konwencji lub mienia, którego wartość odpowiada wartości takich dochodów; (b) mienia, sprzętu lub innych narzędzi wykorzystanych lub przewidzianych do wykorzystania w popełnieniu przestępstw objętych zakresem niniejszej konwencji. [...]

Postanowienia w zakresie penalizacji prania dochodów z przestępstwa zawiera także Konwencja Narodów Zjednoczonych przeciwko korupcji z 2003 r.¹⁰⁴⁶ W art. 23 ust. 1 jej strony zobowiązano do przyjęcia, zgodnie z podstawowymi zasadami ich prawa wewnętrznego, takich środków ustawodawczych i innych, „jakie mogą być konieczne do uznania za przestępstwo, jeżeli zostały popełnione umyślnie:

- (a)
 - (i) przekształcenia lub przeniesienia mienia, wiedząc, że takie mienie stanowi dochód z przestępstwa, w celu ukrycia lub zamaskowania nielegalnego pochodzenia mienia lub udzielając pomocy jakiegokolwiek osobie, zaangażowanej w popełnienie przestępstwa źródłowego, w uniknięciu prawnych konsekwencji jej działań;
 - (ii) ukrycia lub zamaskowania prawdziwej natury, źródła, położenia, przeznaczenia, przemieszczenia bądź to własności, bądź praw majątkowych ze świadomością, że takie mienie jest dochodem z przestępstwa;
- (b) zgodnie z podstawowymi zasadami swojego systemu prawnego:
 - (i) nabycia, posiadania lub użytkowania mienia, wiedząc w chwili przejęcia, że mienie to jest dochodem z przestępstwa;
 - (ii) udziału, współudziału w spisku mającym na celu popełnienie, usiłowanie popełnienia i pomocnictwo, podżeganie, ułatwianie i doradzanie popełnienia jakiegokolwiek z przestępstw określonych zgodnie z niniejszym artykułem”.

Zgodnie z ust. 2 lit. a i b, dla celów implementacji lub stosowania powyższego postanowienia strony mają dołożyć starań, aby miało ono zastosowanie do najszerszego zakresu przestępstw źródłowych¹⁰⁴⁷, a do przestępstw źródłowych włączyć mają minimalny, niezbędny zakres przestępstw karnych określonych zgodnie z Konwencją. Ponadto, zgodnie z lit. e, jeżeli wymagają tego podstawowe zasady prawa wewnętrznego stron, można przyjąć, że ww. przestępstwa nie będą stosowane do osób, które popełniły przestępstwo źródłowe.

Również w odniesieniu do powołanych przestępstw zastosowanie mają przywoływane już przepisy art. 27 (dot. penalizacji współsprawstwa, pomocnictwa, podżegania; usiłowania),

¹⁰⁴⁶ Dz.U. z 2007 r. Nr 84, poz. 563.

¹⁰⁴⁷ Zgodnie z art. 2 lit. (h), „przestępstwo źródłowe” oznacza każde przestępstwo, w wyniku którego uzyskano dochody mogące być przedmiotem przestępstwa określonego w art. 23 Konwencji.

art. 30 (dot. sankcji) i art. 37 (dot. współpracy z organami ścigania). Regulacje w zakresie zakazu obrotu, zajęcia i konfiskaty zawiera art. 31¹⁰⁴⁸.

Kolejnym aktem międzynarodowym zawierającym postanowienia w przedmiotowym zakresie jest Konwencja Rady Europy o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa oraz o finansowaniu terroryzmu z 2005 r.¹⁰⁴⁹ W art. 3 ust. 1 strony zobowiązano do przyjęcia środków, w tym ustawodawczych, koniecznych dla umożliwienia im konfiskaty narzędzi oraz dochodów lub mienia, których wartość odpowiada wartości takich dochodów i mieniu pochodzącemu z przestępstwa prania pieniędzy. W myśl art. 5, strony mają zapewnić, że środki zamrażania, zajęcia i konfiskaty, będą dotyczyć również:

- a. mienia, na które dochody te zostały przekształcone lub zamienione;
- b. mienia uzyskanego z legalnych źródeł, jeżeli dochody zostały wymieszane, w całości bądź w części, z takim mieniem, do szacowanej wartości wymieszanych dochodów;
- c. dochodu lub innych zysków osiągniętych z dochodów, z mienia, na które dochody z przestępstwa zostały przekształcone lub zamienione, lub z mienia, z którym dochody z przestępstwa zostały wymieszane, do szacowanej wysokości wymieszanych dochodów, w taki sam sposób i w tym samym zakresie, jak dochody.

W art. 9 ust. 1 Konwencja zobowiązuje strony do przyjęcia środków ustawodawczych i innych, koniecznych dla uznania za przestępstwa w ich prawie wewnętrznym, popełnionych umyślnie:

- a. zamiany lub przekazania mienia wiedząc, że stanowi ono dochód, w celu zatajenia lub ukrycia nielegalnego pochodzenia tego mienia lub udzielenia pomocy osobie, która uczestniczy w popełnieniu przestępstwa bazowego¹⁰⁵⁰, w celu uniknięcia prawnych konsekwencji jej czynu;

¹⁰⁴⁸ Art. 31 ust. 1 Każde Państwo Strona podejmie, w największym możliwym zakresie dozwolonym przez swój wewnętrzny system prawny, środki, jakie mogą być konieczne w celu umożliwienia konfiskat: (a) dochodów pochodzących z przestępstw ustanowionych zgodnie z niniejszą Konwencją lub mienia wartości odpowiadającej wysokości takich dochodów; (b) mienia, wyposażenia lub innych narzędzi, wykorzystanych lub przeznaczonych do wykorzystania w popełnieniu przestępstw określonych w niniejszej Konwencji. [...]

¹⁰⁴⁹ Dz.U. z 2008 r. Nr 165, poz. 1028.

¹⁰⁵⁰ Zgodnie z art. 1 lit. e, „przestępstwo bazowe” oznacza każde przestępstwo, wskutek którego zostały uzyskane dochody, które mogą być przedmiotem przestępstwa, o którym mowa w art. 9 Konwencji.

- b. zatajenia lub ukrycia prawdziwej natury mienia, źródła jego pochodzenia, miejsca położenia, rozporządzania nim, przemieszczania, własności lub praw do takiego mienia, wiedząc, że mienie to stanowi dochód;

i, z zastrzeżeniem ich zasad konstytucyjnych i podstaw ich systemu prawnego;

- c. nabycia, posiadania lub korzystania z mienia, wiedząc, w chwili jego otrzymania, że mienie to stanowi dochód;
- d. udziału w popełnieniu któregośkolwiek z czynów uznanych za przestępstwo zgodnie z tym przepisem, udziału w związku lub zмовie w celu jego popełnienia, pomocnictwa, podżegania, ułatwiania oraz doradzania przy jego popełnieniu.

Przy czym, w ust. 2 lit. a wskazano, że dla wdrożenia i stosowania powyższego postanowienia nie ma znaczenia, czy przestępstwo bazowe jest karalne zgodnie z ustawodawstwem strony. Zgodnie z lit. b, strony mogą zastrzec, że powyżej wskazane przestępstwa nie będą miały zastosowania do sprawców przestępstwa bazowego.

W myśl ust. 3, strony mogą przyjąć środki ustawodawcze lub inne, „konieczne dla uznania za przestępstwa w swoim prawie wewnętrznym wszystkich lub niektórych czynów wskazanych w ustępie 1 [...], w którymkolwiek lub w obu następujących przypadkach, kiedy sprawca:

- a. podejrzewał, że mienie stanowi dochód,
- b. powinien był przypuszczać, że dane mienie stanowi dochód”.

W ust. 5 na strony nałożono obowiązek zapewnienia, że wydany wcześniej lub równocześnie wyrok skazujący za przestępstwo bazowe, nie będzie stanowił podstawy do skazania za pranie pieniędzy. Zgodnie z ust. 7 każda strona ma zapewnić rozszerzenie przestępstw bazowych dla prania pieniędzy o te czyny, które popełniono w innym państwie, które stanowią przestępstwo w tym państwie, i które stanowiłyby przestępstwo bazowe, gdyby zostały popełnione w kraju; przy czym może zastrzec, że jedyną podstawą jest fakt, że czyn stanowiłby przestępstwo bazowe, gdyby został popełniony w kraju.

Polski ustawodawca przestępstwo prania brudnych pieniędzy stypizował w art. 299 KK. Przepisy § 1 i 2 określają podstawowe typy czynów zabronionych. W § 1 ustawodawca przewiduje karę pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8 sprawcy, który „środki płatnicze, instrumenty finansowe, papiery wartościowe, wartości dewizowe, prawa majątkowe lub inne mienie ruchome lub nieruchomości, pochodzące z korzyści związanych z popełnieniem czynu

zabronionego, przyjmuje, posiada, używa, przekazuje lub wywozi za granicę, ukrywa, dokonuje ich transferu lub konwersji, pomaga do przenoszenia ich własności lub posiadania albo podejmuje inne czynności, które mogą udaremnić lub znacznie utrudnić stwierdzenie ich przestępnego pochodzenia lub miejsca umieszczenia, ich wykrycie, zajęcie albo orzeczenie przepadku”.

Zgodnie z typem podstawowym z § 2, tej samej karze podlega, „kto będąc pracownikiem lub działając w imieniu lub na rzecz banku, instytucji finansowej lub kredytowej lub innego podmiotu, na którym na podstawie przepisów prawa ciąży obowiązek rejestracji transakcji i osób dokonujących transakcji, przyjmuje, wbrew przepisom, środki płatnicze, instrumenty finansowe, papiery wartościowe, wartości dewizowe, dokonuje ich transferu lub konwersji, lub przyjmuje je w innych okolicznościach wzbudzających uzasadnione podejrzenie, że stanowią one przedmiot czynu określonego w § 1, lub świadczy inne usługi mające ukryć ich przestępne pochodzenie lub usługi w zabezpieczeniu przed zajęciem”.

W § 6a ustawodawca wprowadził karalność przygotowania do powyższych przestępstw. Zgodnie z § 7, w razie skazania za przestępstwo typu podstawowego, „sąd orzeka przepadek przedmiotów pochodzących bezpośrednio albo pośrednio z przestępstwa, a także korzyści z tego przestępstwa lub ich równowartość, chociażby nie stanowiły one własności sprawcy. Przepadku nie orzeka się w całości lub w części, jeżeli przedmiot, korzyść lub jej równowartość podlega zwrotowi pokrzywdzonemu lub innemu podmiotowi”.

W myśl § 8, nie podlega karze za przestępstwo typu podstawowego, kto dobrowolnie ujawnił wobec organu powołanego do ścigania przestępstw informacje dotyczące osób uczestniczących w popełnieniu przestępstwa oraz okoliczności jego popełnienia, jeżeli zapobiegło to popełnieniu innego przestępstwa; jeżeli sprawca czynił starania zmierzające do ujawnienia tych informacji i okoliczności, sąd stosuje nadzwyczajne złagodzenie kary.

Sprawca ponosi surowszą odpowiedzialność, jeżeli: dopuszcza się przestępstwa typu podstawowego działając w porozumieniu z innymi osobami (§ 5); dopuszczając się przestępstwa w typie podstawowym, osiąga znaczną korzyść majątkową (§ 6).

Art. 299 był trzykrotnie zmieniany¹⁰⁵¹, a obecne brzmienie otrzymał nowelizacją z 2015 r. W Uzasadnieniu do projektu ustawy¹⁰⁵² wskazano, że „W ocenie Moneyval¹⁰⁵³ przewidziany w art. 299 § 1 zakres penalizacji nie jest w pełni zgodny ze zobowiązaniami międzynarodowymi Polski wynikającymi z Konwencji Narodów Zjednoczonych o zwalczaniu nielegalnego obrotu środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi [...] oraz Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej [...]. W celu uniknięcia niejasności oraz zarzutów o naruszanie zobowiązań międzynarodowych, proponuje się uzupełnienie *expressis verbis* art. 299 § 1 k.k. o czynności (znamiona), które przewidziane są w ww. Konwencjach, a na których brak zwracał uwagę Moneyval”. Jak dodano „W ocenie Moneyval poza zakresem penalizacji art. 299 k.k. pozostają również, przewidziane w art. 9 ust. 2 lit. d Konwencji o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa oraz o finansowaniu terroryzmu, zмова i współdziałanie [...]. Ta forma stadialna przestępstwa prania pieniędzy nie jest obecnie w Polsce karalna. Zмова i współdziałanie zostały przewidziane także w przywołanych powyżej Konwencji Narodów Zjednoczonych o zwalczaniu nielegalnego obrotu środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi i Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych. [...] Z uwagi na treść rekomendacji, jak również na poważne konsekwencje przestępstwa prania brudnych pieniędzy jako takiego oraz pojmowanego jako sposób zatarcia śladów innych przestępstw, zwłaszcza popełnionych w ramach zorganizowanej przestępczości, celowe jest w tym wypadku objęcie kryminalizacją przestępstwa prania pieniędzy także w fazie stadialnej przygotowania. [...] Specyfika przestępstwa prania pieniędzy polega na użyciu istniejących, legalnych instytucji, podmiotów itd. do wprowadzenia do obrotu

¹⁰⁵¹ Ustawa z dnia 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu (Dz.U. z 2000 r. Nr 116, poz. 1216); Ustawa z dnia 25 czerwca 2009 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu wprowadzaniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł oraz o przeciwdziałaniu finansowaniu terroryzmu oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2009 r. Nr 166, poz. 1317); Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2015 r. poz. 1855).

¹⁰⁵² Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, VII Kadencja, Druk Nr 3659.

¹⁰⁵³ Komitet ekspertów przy Radzie Europy, dokonujący ewaluacji przepisów i środków podejmowanych przez państwa-strony w celu przeciwdziałania praniu brudnych pieniędzy, zgodnie z wymogami Konwencji o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa oraz o finansowaniu terroryzmu z 2005 r. W 2012 r. miała miejsce misja ekspertów Komitetu w Polsce w ramach 4 rundy ewaluacyjnej, zakończona wydaniem rekomendacji wobec Polski.

środków pochodzących z przestępstwa. Z tego względu, w obecnym stanie prawnym jest niezmiernie trudno dokonać rozgraniczenia pomiędzy niekaralnym przygotowaniem a karalnym usiłowaniem prania brudnych pieniędzy. W konsekwencji prowadzi to do faktycznej bezkarności wszystkich form stadialnych tego przestępstwa poprzedzających fazę dokonania. Proponowana zmiana prowadzi do zmiany tego stanu rzeczy”.

W przepisie art. 299 KK polski ustawodawca realizuje zobowiązania Polski do objęcia penalizacją prania pieniędzy, wynikające z przyjętych konwencji międzynarodowych.

Wskazać należy, że w prawie krajowym aktem określającym zasady i tryb przeciwdziałania praniu pieniędzy jest Ustawa z dnia 1 marca 2018 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu¹⁰⁵⁴, która, w rozdziale 14, zawiera także przepisy karne, jednak związane z niedopełnieniem obowiązków ustawowych.

13. Zamach na obrót pieniędzmi i papierami wartościowymi - fałszowanie pieniędzy

Postanowienia w zakresie zapobiegania przestępstwom fałszowania pieniędzy i zwalczania ich zawiera Konwencja międzynarodowa o zwalczaniu fałszowania pieniędzy, podpisana w Genewie dnia 20 kwietnia 1929 r.¹⁰⁵⁵ W stosunku do Polski weszła w życie dnia 13 września 1934 r.¹⁰⁵⁶ Pojęcie „pieniędzy” zdefiniowano w art. 2 jako „pieniądze papierowe włącznie z biletami bankowymi i pieniądze kruszcowe, mające kurs na mocy ustawy”.

Zgodnie z art. 3 Konwencji, „Należy karać jako przestępstwa pospolite:

- 1) wszelkie oszukańcze wyrabianie lub przerabianie pieniędzy bez względu na środek, użyty dla osiągnięcia celu;
- 2) oszukańcze puszczanie fałszywych pieniędzy w obieg;
- 3) mające na celu puszczanie w obieg, sprowadzanie do kraju lub przyjmowanie fałszywych pieniędzy albo zaopatrywanie się w nie ze świadomością, iż są fałszywe;
- 4) usiłowanie tych przestępstw i rozmyślne w nich uczestniczenie;

¹⁰⁵⁴ Dz.U. z 2018 r. poz. 723.

¹⁰⁵⁵ Konwencja międzynarodowa o zwalczaniu fałszowania pieniędzy, podpisana w Genewie dnia 20 kwietnia 1929 r. wraz z protokołem oraz protokoł fakultatywny, podpisany tegoż dnia w Genewie (Dz.U. z 1934 r. Nr 102, poz. 919).

¹⁰⁵⁶ Oświadczenie Rządowe z dnia 30 września 1934 r. w sprawie złożenia przez Polskę i inne Państwa dokumentów ratyfikacyjnych oraz zgłoszenia przez kilka państw przystąpienia do konwencji międzynarodowej o zwalczaniu fałszowania pieniędzy (Dz.U. z 1934 r. Nr 102, poz. 920).

- 5) oszukańcze wyrabianie, przyjmowanie lub zaopatrywanie się w narzędzia lub w inne przedmioty, przeznaczone z natury swej do wyrabiania fałszywych pieniędzy lub do przerabiania pieniędzy”.

Zgodnie z art. 4 każde z powyższych przestępstw należy uważać za przestępstwo odrębne, jeżeli zostało popełnione w różnych państwach. W odniesieniu do sankcji, w art. 5 Konwencji wskazano, że między określonymi powyżej przestępstwami nie należy czynić różnicy co do sankcji karnych „zależnie od tego, czy chodzi o pieniądze krajowe, czy o pieniądze zagraniczne”. Jak dodano, „przepis ten nie może zależeć od żadnego warunku wzajemności ustawowej lub umownej”.

Polski ustawodawca przestępstwo fałszowania pieniędzy stypizował w art. 310 KK. Czyn zabroniony w § 1 polega na podrabianiu albo przerabianiu polskiego albo obcego pieniądza, polskiego albo obcego znaku pieniężnego, który został ustalony jako prawny środek płatniczy, jednak nie został jeszcze wprowadzony do obiegu, innego środka płatniczego albo dokumentu uprawniającego do otrzymania sumy pieniężnej albo zawierającego obowiązek wypłaty kapitału, odsetek, udziału w zyskach albo stwierdzenie uczestnictwa w spółce lub z pieniędzy, innego środka płatniczego albo z takiego dokumentu usuwanie oznaki umorzenia.

Przepis § 2 przewiduje karalność puszczenia w obieg albo w takim celu przyjmowania, przechowywania, przewożenia, przenoszenia, przesyłania albo pomagania do zdobycia lub ukrycia pieniądza, innego środka płatniczego lub znaku pieniężnego albo dokumentu określonego w § 1. SA w Warszawie¹⁰⁵⁷, w kwestii znamienia „puszczenia w obieg” podniósł, że „Analizując reprezentowane w doktrynie i judykaturze poglądy bezspornym jest, że puszczeniem w obieg podrobionego lub przerobionego pieniądza jest zachowanie polegające na tym, że sprawca mając świadomość, iż dysponuje fałszyfikatem, zbywa, wydaje, przekazuje go odpłatnie lub nieodpłatnie: - osobie, która przyjmuje fałszyfikat w przekonaniu, że jest to autentyczny środek płatniczy, - pośrednikowi (może być łańcuch pośredników) świadomemu, że otrzymuje fałszyfikat, który to pośrednik lub pośrednicy przekazują go w wyżej wymieniony sposób osobie przekonanej, że dysponuje autentycznym środkiem płatniczym, co skutkuje tym, że podrobiony lub przerobiony pieniądz wchodzi do obrotu gospodarczego i funkcjonuje w nim tak jak pieniądz oryginalny i spełnia tę samą co on rolę, a osoby go posiadające posługują się sfałszowanym środkiem płatniczym tak jak prawdziwym, a więc

¹⁰⁵⁷ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie – II Wydział Karny z dnia 12 października 2016 r., II AKa 149/16.

regulują nim należności, dokonują wpłat np. na rachunek bankowy, dokonują wypłat np. wynagrodzenia osobom, które zatrudniają, dokonują zapłaty za towar lub usługi, rozmieniają na mniejsze nominały, przekazują w formie darowizny, napiwku itp.”.

W odniesieniu do wskazanych powyżej przestępstw, w § 3 ustawodawca przewidział możliwość zastosowania przez sąd nadzwyczajnego złagodzenia kary w wypadku mniejszej wagi. Natomiast w § 4 wprowadził karalność przygotowania do ich popełnienia.

Art. 310 KK był jednokrotnie zmieniany i aktualne brzmienie otrzymał nowelizacją z 2015 r.¹⁰⁵⁸ W Uzasadnieniu do projektu ustawy¹⁰⁵⁹ wskazano, że „W chwili obecnej, zgodnie z dorobkiem doktryny, ochroną na podstawie art. 310 k.k. objęte są znaki pieniężne wyemitowane i znajdujące się w obrocie [...]. Natomiast przypadek wytworzenia fikcyjnego, nigdy nieistniejącego banknotu, który nie został wyemitowany może być rozpatrywany jedynie w kontekście realizacji znamion występku fałszerstwa z art. 270 k.k. [...] wobec dominującej wykładni, zgodnie z którą podrabianie lub przerabianie niewyemitowanych znaków pieniężnych nie stanowi fałszerstwa pieniędzy, zapewnienie karalności takich czynów wymaga uzupełnienia treści art. 310 § 1 i 2 k.k. o wyraźne wskazanie, że przedmiotem opisanych w nich czynów mogą być również pieniądze niewyemitowane, lecz przeznaczone do wprowadzenia do obiegu”.

Przepisem art. 310 KK polski ustawodawca realizuje zobowiązania w zakresie penalizacji fałszowania pieniędzy, wynikające z przyjętej konwencji międzynarodowej.

14. Problem przestępstwa terroryzmu

Pomimo podejmowania na arenie międzynarodowej szerokich działań na rzecz zwalczania terroryzmu, w dalszym ciągu pozostaje on jednym z największych wyzwań dla bezpieczeństwa międzynarodowego i jednym z najpoważniejszych problemów współczesnego świata¹⁰⁶⁰. Nie udało się dotychczas wypracować wspólnej, uznanej na arenie międzynarodowej, definicji terroryzmu. Nie udało się również, chociaż postulat ten powraca, skodyfikować terroryzmu jako zbrodni międzynarodowej. Z uwagi na rozbieżne interesy

¹⁰⁵⁸ Dz.U. z 2015 r. poz. 1855.

¹⁰⁵⁹ Druk Nr 3659, op. cit.

¹⁰⁶⁰ Szerzej na temat zob. Z. Kuźniar, M. Olesiuk-Okomska, Współczesny terroryzm a bezpieczeństwo międzynarodowe. Wybrane aspekty (w:) J. Gierszewski, M. Kubiak (red.), Kultura bezpieczeństwa w teorii i praktyce, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2019, s. 210 - 228.

poszczególnych państw, w tym względy polityczne, nie przyjęto dotychczas dokumentu uniwersalnego, kompleksowo ujmującego to zjawisko. Niemniej jednak, na forum międzynarodowym przyjmuje się akty dotyczące różnych form terroryzmu¹⁰⁶¹, co ma kluczowe znaczenie z perspektywy rozpatrywania tego problemu jako przestępstwa konwencyjnego.

Chociaż nie opracowano jednolitego katalogu traktatów dotyczących terroryzmu, katalog taki wywieść można z przepisów konwencyjnych. I tak, Europejska konwencja o zwalczaniu terroryzmu z 1977 r. w art. 1, wskazując przestępstwa, które obejmuje swoim zakresem, wymienia dwa traktaty międzynarodowe. W Protokole zmieniającym z 2003 r., listę tę uzupełniono o kolejnych 8 traktatów. Art. 2 ust. 1 lit. b Międzynarodowej konwencji o zwalczaniu finansowania terroryzmu z 1999 r. wskazuje, że przestępstwo, w jej rozumieniu, „popełnia ten, kto jakimikolwiek środkami, bezpośrednio lub pośrednio, bezprawnie i umyślnie, udostępnia lub gromadzi fundusze z zamiarem ich wykorzystania, lub też mając świadomość, że zostaną one wykorzystane, w całości lub w części, do dokonania czynu stanowiącego przestępstwo określone definicją zawartą w jednym z traktatów wymienionych w aneksie”. W aneksie tym Konwencja wskazuje 9 traktatów. Art. 1 ust. 1 Konwencji Rady Europy o zapobieganiu terroryzmowi z 2005 r. wskazuje, że dla jej celów „przestępstwo o charakterze terrorystycznym» oznacza każde przestępstwo pozostające w zakresie i zdefiniowane w jednym z traktatów wymienionych w Załączniku”. W Załączniku tym Konwencja wskazuje 10 traktatów. Wraz z przyjmowaniem kolejnych aktów, listy te są uzupełniane.

Na podstawie powyższych przepisów, ale także po przeanalizowaniu postanowień innych przyjętych traktatów, wskazać można, że Polska jest stroną następujących konwencji międzynarodowych dotyczących terroryzmu:

1. Konwencji w sprawie przestępstw i niektórych innych czynów popełnionych na pokładzie statków powietrznych, sporządzonej w Tokio dnia 14 września 1963 r.¹⁰⁶²;
2. Konwencji o zwalczaniu bezprawnego zawładnięcia statkami powietrznymi, sporządzonej w Hadze dnia 16 grudnia 1970 r.¹⁰⁶³;

¹⁰⁶¹ Nie wszystkie posługują się określeniem „terroryzm”.

¹⁰⁶² Dz.U. z 1971 r. Nr 15, poz. 147.

¹⁰⁶³ Dz.U. z 1972 r. Nr 25, poz. 181.

3. Konwencji o zwalczaniu bezprawnych czynów skierowanych przeciwko bezpieczeństwu lotnictwa cywilnego, sporządzonej w Montrealu dnia 23 września 1971 r.¹⁰⁶⁴;
4. Konwencji o zapobieganiu przestępstwom i karaniu sprawców przestępstw przeciwko osobom korzystającym z ochrony międzynarodowej, w tym przeciwko dyplomatom, sporządzonej w Nowym Jorku dnia 14 grudnia 1973 r.¹⁰⁶⁵;
5. Europejskiej konwencji o zwalczaniu terroryzmu, sporządzonej w Strasburgu dnia 27 stycznia 1977 r.¹⁰⁶⁶ i Protokołu zmieniającego, sporządzonego w Strasburgu dnia 15 maja 2003 r.¹⁰⁶⁷;
6. Międzynarodowej konwencji przeciwko braniu zakładników, sporządzonej w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 1979 r.¹⁰⁶⁸;
7. Konwencji o ochronie fizycznej materiałów jądrowych wraz z załącznikami I i II, otwartej do podpisu w Wiedniu i w Nowym Jorku w dniu 3 marca 1980 r.¹⁰⁶⁹;
8. Protokołu o zwalczaniu bezprawnych aktów przemocy w portach lotniczych obsługujących międzynarodowe lotnictwo cywilne, uzupełniającego Konwencję o zwalczaniu bezprawnych czynów skierowanych przeciwko bezpieczeństwu lotnictwa cywilnego, sporządzonego w Montrealu dnia 24 lutego 1988 r.¹⁰⁷⁰;
9. Konwencji w sprawie przeciwdziałania bezprawnym czynom przeciwko bezpieczeństwu żeglugi morskiej, sporządzonej w Rzymie dnia 10 marca 1988 r.¹⁰⁷¹;
10. Protokołu w sprawie przeciwdziałania bezprawnym czynom przeciwko bezpieczeństwu stałych platform umieszczonych na szelfie kontynentalnym, sporządzonego w Rzymie dnia 10 marca 1988 r.¹⁰⁷²;
11. Konwencja w sprawie znakowania plastycznych materiałów wybuchowych w celu ich wykrywania, podpisana w Montrealu dnia 1 marca 1991 r.¹⁰⁷³;

¹⁰⁶⁴ Dz.U. z 1976 r. Nr 8, poz. 37.

¹⁰⁶⁵ Dz.U. z 1983 r. Nr 37, poz. 168.

¹⁰⁶⁶ Dz.U. z 1996 r. Nr 117, poz. 557.

¹⁰⁶⁷ Oczekuje na wejście w życie, zob. Ustawa z dnia 1 lipca 2004 r. o ratyfikacji Protokołu zmieniającego do Europejskiej konwencji o zwalczaniu terroryzmu, sporządzonego w Strasburgu dnia 15 maja 2003 r. (Dz.U. z 2004 r. Nr 172, poz. 1803).

¹⁰⁶⁸ Dz.U. z 2000 r. Nr 106, poz. 1123.

¹⁰⁶⁹ Dz.U. z 1989 r. Nr 17, poz. 93.

¹⁰⁷⁰ Dz.U. z 2006 r. Nr 48, poz. 348.

¹⁰⁷¹ Dz.U. z 1994 r. Nr 129, poz. 635.

¹⁰⁷² Dz.U. z 2002 r. Nr 22, poz. 211.

¹⁰⁷³ Dz.U. z 2007 r. Nr 135, poz. 948.

12. Międzynarodowej konwencji o zwalczaniu terrorystycznych ataków bombowych, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 grudnia 1997 r.¹⁰⁷⁴;
13. Międzynarodowej konwencji o zwalczaniu finansowania terroryzmu, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 9 grudnia 1999 r.¹⁰⁷⁵;
14. Międzynarodowej konwencji w sprawie zwalczania aktów terroryzmu jądrowego, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 13 kwietnia 2005 r.¹⁰⁷⁶;
15. Poprawek do Konwencji przyjętych w Wiedniu dnia 8 lipca 2005 r.¹⁰⁷⁷;
16. Konwencji Rady Europy o zapobieganiu terroryzmowi, sporządzonej w Warszawie dnia 16 maja 2005 r.¹⁰⁷⁸ i Protokołu dodatkowego, sporządzonego w Rydze dnia 22 października 2015 r.¹⁰⁷⁹;
17. Konwencji Rady Europy o praniu, ujawnianiu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa oraz o finansowaniu terroryzmu, sporządzonej w Warszawie dnia 16 maja 2005 r.¹⁰⁸⁰ i Poprawki do Konwencji, przyjętej w Strasburgu dnia 22 października 2014 r.

Należy jednak zaznaczyć, że nie wszystkie z powyższych aktów przewidują regulacje w zakresie penalizacji określonych w nich czynów, stąd też nie wszystkie stanowią punkt odniesienia przy rozpatrywaniu problemu terroryzmu jako przestępstwa konwencyjnego. Normy powołanych konwencji nakładające na Polskę zobowiązanie do objęcia penalizacją w prawie wewnętrznym określonych w nich czynów oraz przepisy KK czyny te penalizujące zostały omówione w poszczególnych podrozdziałach niniejszego rozdziału.

Nie sposób w tym miejscu pominąć faktu, że nowelizacją z 2004 r.¹⁰⁸¹, ustawodawca do KK wprowadził definicję legalną „przestępstwa o charakterze terrorystycznym”. Zgodnie

¹⁰⁷⁴ Dz.U. z 2007 r. Nr 66, poz. 438.

¹⁰⁷⁵ Dz.U. z 2004 r. Nr 263, poz. 2620.

¹⁰⁷⁶ Dz.U. z 2010 r. Nr 112, poz. 740.

¹⁰⁷⁷ Dz.U. z 2018 r. poz. 89.

¹⁰⁷⁸ Dz.U. z 2008 r. Nr 161, poz. 998.

¹⁰⁷⁹ Dz.Urz. L 159, 22.6.2018, s. 17 – 20. Zob. także Decyzja Rady (UE) 2018/890 z dnia 4 czerwca 2018 r. w sprawie zawarcia, w imieniu Unii Europejskiej, Protokołu dodatkowego do Konwencji Rady Europy o zapobieganiu terroryzmowi (Dz.Urz. L 159, 22.6.2018, s. 15 - 16).

¹⁰⁸⁰ Dz.U. z 2008 r. Nr 165, poz. 1028.

¹⁰⁸¹ Dz.U. z 2004 r. Nr 93, poz. 889.

z art. 115 § 20 KK, jest nim „czyn zabroniony zagrożony karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosi co najmniej 5 lat, popełniony w celu:

- 1) poważnego zastraszenia wielu osób,
- 2) zmuszenia organu władzy publicznej Rzeczypospolitej Polskiej lub innego państwa albo organu organizacji międzynarodowej do podjęcia lub zaniechania określonych czynności,
- 3) wywołania poważnych zakłóceń w ustroju lub gospodarce Rzeczypospolitej Polskiej, innego państwa lub organizacji międzynarodowej

- a także groźba popełnienia takiego czynu”.

Do przyjęcia jednolitej definicji przestępstwa o charakterze terrorystycznym zobowiązała Polskę Decyzja ramowa Rady z dnia 13 czerwca 2002 r. w sprawie zwalczania terroryzmu¹⁰⁸². Jak wskazano w Uzasadnieniu do projektu ustawy¹⁰⁸³, „Prawo polskie nie zawiera definicji przestępstwa o charakterze terrorystycznym. [...] Dla wypełnienia tych wymagań proponuje się wprowadzenie do art. 115 KK definicji przestępstwa o charakterze terrorystycznym [...]. Definicja ta obejmuje jedynie element celu działania sprawcy. Wypisywanie katalogu przestępstw [...] nie wydaje się ani możliwe ani konieczne. Założono, że wiele czynów opisanych w części szczególnej Kodeksu karnego ze swej istoty nie może mieć charakteru terrorystycznego [...]. Dlatego też katalog czynów o charakterze terrorystycznym ograniczono wyłącznie do czynów najpoważniejszych, zagrożonych karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosi co najmniej 5 lat. Katalog czynów o charakterze terrorystycznym poszerzono także, zgodnie z wymogami Decyzji ramowej, o bezprawne groźby popełnienia takich czynów”.

W pierwotnej wersji, opublikowanej w Dzienniku Ustaw, przepis art. 115 § 20 brzmiał: „Przestępstwem o charakterze terrorystycznym jest czyn zabroniony zagrożony karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosi co najmniej 5 lat, popełniony w celu:

- 1) poważnego zastraszenia wielu osób,
- 2) zmuszenia organu władzy publicznej Rzeczypospolitej Polskiej lub innego państwa albo organu organizacji międzynarodowej do podjęcia lub zaniechania określonych czynności,

¹⁰⁸² Dz.Urz. L 164, 22.6.2002, s. 3 - 7.

¹⁰⁸³ Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy z dnia 9 stycznia 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, IV Kadencja, Druk Nr 2407.

- 3) wywołania poważnych zakłóceń w ustroju lub gospodarce Rzeczypospolitej Polskiej, innego państwa lub organizacji międzynarodowej - a także groźba popełnienia takiego czynu”.

Wyrażenie „a także groźba popełnienia takiego czynu” dołączono do znamion opisanych w pkt 3. Chociaż nie taka była intencja ustawodawcy, umiejscowienie tego wyrażenia sugerowało, iż dotyczy ono wyłącznie sytuacji, gdy celem działania sprawcy jest wywołanie poważnych zakłóceń w ustroju lub gospodarce RP, innego państwa lub organizacji międzynarodowej. Stąd też, w doktrynie postulowano wprowadzenie zmian w treści art. 115 § 20, które usuną wątpliwości interpretacyjne, co nastąpiło w drodze Obwieszczenia Marszałka Sejmu z dnia 31 stycznia 2011 r.¹⁰⁸⁴ Wyrażenie „a także groźba popełnienia takiego czynu” zostało odłączone od poprzedzających znamion i umieszczone w osobnym wersecie.

Jak wskazano w przywołanych motywach ustawodawczych, definicja z art. 115 § 20 KK „obejmuje jedynie element celu działania sprawcy”. Nie wskazuje typów czynów zabronionych, odnosząc się do przestępstw już stypizowanych, przede wszystkim w części szczególnej KK. Opiera się na dwóch kryteriach, obiektywnym (inaczej formalnym) i subiektywnym (inaczej materialnym), które muszą być spełnione łącznie. Kryterium obiektywne stanowi wskazanie przez ustawodawcę zagrożenia karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosi co najmniej 5 lat. Teoretycznie więc, „charakter terrorystyczny” może przybrać każde przestępstwo, które spełnia ten warunek. A, jak wskazuje się w doktrynie¹⁰⁸⁵, w części szczególnej KK jest ponad 200 takich typów czynów.

Niemniej, kryterium subiektywne wskazuje na działanie sprawcy w zamiarze osiągnięcia co najmniej jednego z trzech, wyliczonych w przepisie, celów. Przy czym dla wypełnienia znamion przestępstwa nie jest konieczne zrealizowanie zamierzonego celu, czyli wystąpienie skutku.

Określenie „przestępstwo o charakterze terrorystycznym” występuje w części ogólnej KK. Wobec sprawcy takiego przestępstwa, na podstawie art. 65 § 1 KK, stosuje się specyficzne regulacje w zakresie wymiaru kary, środków karnych oraz środków związanych z poddaniem sprawcy próbie, przewidziane w razie recydywy w art. 64 § 2 KK. Ponadto, wobec takiego

¹⁰⁸⁴ Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 31 stycznia 2011 r. o sprostowaniu błędu (Dz.U. z 2011 r. Nr 24, poz. 130).

¹⁰⁸⁵ A. Grześkowiak, Komentarz do art. 115 KK (w:) A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), op. cit., s. 794.

sprawcy ma zastosowanie zasada narodowości przedmiotowej ograniczona, wyrażona w art. 110 KK¹⁰⁸⁶.

W części szczególnej KK, przestępstwo o charakterze terrorystycznym występuje jako znamię następujących czynów:

- art. 165a § 1 (sfinansowanie przestępstwa o charakterze terrorystycznym);
- art. 240 § 1 (niezawiadomienie o przestępstwie);
- art. 255a § 1 KK (rozpowszechnianie lub publicznie prezentowanie treści mogących ułatwić popełnienie przestępstwa o charakterze terrorystycznym);
- art. 255a § 2 (uczestniczenie w szkoleniu terrorystycznym);
- art. 258 § 2 (udział w zorganizowanej grupie albo związku mającym na celu popełnienia przestępstwa o charakterze terrorystycznym);
- art. 258 § 4 (założenie lub kierowanie grupą albo związkiem mającym na celu popełnienie przestępstwa o charakterze terrorystycznym);
- art. 259a (przekroczenie granicy RP w celu popełnienia przestępstwa o charakterze terrorystycznym) i art. 259b (nadzwyczajne złagodzenie kary, zawieszenie jej wykonania).

Jak wskazano w tym rozdziale, wyliczenie to nie uwzględnia wszystkich czynów, do penalizacji których zobowiązują Polskę powołane konwencje międzynarodowe. Niemniej, czyny te, obejmujące różne formy terroryzmu, zostały spenalizowane w części szczególnej KK, a tym samym polski ustawodawca zrealizował zobowiązania wynikające z norm konwencyjnych.

Warto również wskazać, że w krajowym porządku prawnym podstawowym aktem określającym zasady prowadzenia działań terrorystycznych oraz współpracy między organami właściwymi w zakresie prowadzenia takich działań jest Ustawa z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych¹⁰⁸⁷. W art. 2 pkt 1 zdefiniowano „zdarzenie o charakterze terrorystycznym” jako „sytuację, co do której istnieje podejrzenie, że powstała na skutek przestępstwa o charakterze terrorystycznym, o którym mowa w art. 115 § 20 ustawy [...] Kodeks karny, lub zagrożenie zaistnienia takiego przestępstwa”.

¹⁰⁸⁶ Zob. szerzej rozdział III, podrozdział 3 niniejszej rozprawy.

¹⁰⁸⁷ Dz.U. z 2016 r. poz. 904.

Natomiast w Rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 22 lipca 2016 r.¹⁰⁸⁸ określono katalog incydentów o charakterze terrorystycznym. Ujęto je w 15 kategorii:

1. Incydenty zagrażające bezpieczeństwu RP;
2. Incydenty związane z zagranicznymi przedstawicielstwami RP i obywatelami RP poza jej terytorium;
3. Incydenty dotyczące zagrożeń występujących poza terytorium RP w rejonach konfliktów i kryzysów międzynarodowych, mających wpływ na jej bezpieczeństwo;
4. Incydenty związane z nielegalnym wytwarzaniem, posiadaniem i obrotem bronią palną, amunicją i materiałami lub urządzeniami wybuchowymi oraz bronią masowej zagłady na terytorium RP;
5. Incydenty z zakresu produkcji i obrotu towarami, technologiami i usługami podwójnego zastosowania;
6. Incydenty dotyczące zagrożeń dla struktur wojskowych;
7. Incydenty dotyczące przestępstw i wykroczeń związanych z naruszeniem przepisów celnych;
8. Incydenty dotyczące kontroli ruchu granicznego;
9. Incydenty związane z pobytem cudzoziemców na terytorium RP;
10. Incydenty dotyczące aktywności terrorystycznej w mediach i Internecie;
11. Incydenty związane z wprowadzeniem do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł;
12. Incydenty dotyczące zdarzeń o charakterze terrorystycznym związanych z uprowadzeniami i wzięciem zakładników;
13. Incydenty dotyczące działalności środowisk związanych lub popierających ideologię odwołującą się do przemocy;
14. Incydenty związane z realizacją działań ochronnych przez Służbę Ochrony Państwa, Straż Marszałkowską lub Żandarmerię Wojskową oraz z działalnością polityczną;
15. Incydenty dotyczące zdarzeń o charakterze terrorystycznym na polskich obszarach morskich.

¹⁰⁸⁸ Dz.U. z 2016 r. poz. 1092.

W sumie określono 112 incydentów, z czego najliczniejszą grupę (15) stanowią incydenty związane z pobytem cudzoziemców na terytorium RP. W katalogu wielokrotnie przywołuje się art. 115 § 20 KK.

15. Podsumowanie

W niniejszym rozdziale dokonano oceny stanu implementacji przez polskiego ustawodawcę zobowiązań wynikających z przyjętych wielostronnych umów międzynarodowych do objęcia penalizacją zamachów na dobra chronione w KK.

Zgodnie z systematyką przedmiotów ochrony przyjętą w KK, odzwierciedlającą ich hierarchię, wielostronne umowy międzynarodowe nakładają na Polskę obowiązek penalizacji zamachów na: Rzeczypospolitą Polską; bezpieczeństwo powszechne; środowisko; wolność; wolność seksualną i obyczajność; działalność instytucji państwowych oraz samorządu terytorialnego; wymiar sprawiedliwości; porządek publiczny; ochronę informacji; wiarygodność dokumentów; mienie; obrót gospodarczy oraz obrót pieniędzmi i papierami wartościowymi. Najliczniejszą grupę stanowią czyny przeciwko porządkowi publicznemu.

Wskazać należy, że nie wszystkie wielostronne umowy międzynarodowe dotyczące zamachów na dobra chronione prawem, zawierają postanowienia w zakresie ich penalizacji. Niektóre akty zobowiązują państwa do współpracy w zwalczaniu poszczególnych typów zachowań, zawierają postanowienia dotyczące jurysdykcji, ekstradycji, wzajemnej pomocy prawnej, nie zawierają natomiast regulacji w zakresie objęcia tychże zachowań karalnością w prawie wewnętrznym. Jako przykład wskazać można Europejską konwencję o zwalczaniu terroryzmu z 1977 r. Tymczasem, z perspektywy problematyki podejmowanej w niniejszym rozdziale, szczególne znaczenie mają właśnie te normy konwencyjne, które nakładają na Polskę obowiązek penalizacji, w krajowym prawie karnym, określonych w nich typów zachowań.

Najstarszymi wielostronnymi umowami międzynarodowymi zawierającymi takie normy, w zakresie przedmiotów zamachu podjętych w niniejszym rozdziale, są: Konwencja międzynarodowa o ochronie kabli podmorskich z 1884 r. i Konwencja międzynarodowa o zwalczaniu fałszowania pieniędzy z 1929 r. Pozostałe akty międzynarodowe przyjęte zostały już po zakończeniu II wojny światowej. Znaczący wzrost liczby przyjmowanych wielostronnych umów międzynarodowych obserwujemy od końca lat 80., co łączy się przede wszystkim z zachodzącymi wówczas na świecie zmianami politycznymi i gospodarczymi.

Po okresie „zimnej wojny” na znaczeniu zyskała problematyka zwalczania przestępczości transnarodowej, której rozwój towarzyszył intensyfikacji procesów globalizacyjnych. Istotne znaczenie dla zacieśniania współpracy międzynarodowej w zakresie przeciwdziałania zamachom, przede wszystkim o charakterze terrorystycznym, miały oczywiście wydarzenia z 11 września 2001 r. Od tego czasu przyjęto już kilkanaście wielostronnych umów międzynarodowych zawierających postanowienia w zakresie penalizacji określonych w nich czynów. Najświeższym z tych aktów jest Protokół dodatkowy do Konwencji Rady Europy o zapobieganiu terroryzmowi podpisany w 2015 r.

Niektóre wielostronne umowy międzynarodowe przewidują penalizację jednego typu czynu zabronionego, np. Międzynarodowa konwencja przeciwko braniu zakładników z 1979 r. Inne dotyczą wielu typów czynów zabronionych, np. Konwencja Rady Europy o cyberprzestępczości z 2001 r., która zobowiązuje strony do uznania za przestępstwa w ich prawie krajowym jedenastu typów czynów zabronionych, ujętych w czterech kategoriach. Niektóre akty przewidują penalizację także czynów towarzyszących, które – zgodnie z systematyką przyjętą w KK – stanowią zamach już na inny przedmiot chroniony. Przykładem jest Protokół przeciwko przemytowi migrantów drogą lądową, morską i powietrzną z 2000 r., który – poza zobowiązaniem do przemytu migrantów, który to czyn stanowi zamach na porządek publiczny – zobowiązuje strony do uznania za przestępstwa w ich porządkach prawnych także czynów popełnionych w celu umożliwienia przemytu migrantów, polegających na sporządzaniu fałszywych dokumentów podróży lub tożsamości oraz organizowaniu, dostarczaniu lub posiadaniu takich dokumentów, które to czyny stanowią zamach na wiarygodność dokumentów. Ponadto, niektórym typom czynów dedykowane są pojedyncze wielostronne umowy międzynarodowe, jak np. w przypadku fałszowania pieniędzy czy brania zakładników. Ale są też takie typy czynów, których obowiązek penalizacji przewidziano w wielu konwencjach międzynarodowych, np. pranie brudnych pieniędzy (siedem aktów), czy przestępstwa korupcyjne (pięć aktów).

Postanowienia wielostronnych umów międzynarodowych zazwyczaj zobowiązują państwa do podjęcia wszelkich środków prawnych, w tym ustawodawczych, jakie okażą się niezbędne dla uznania za przestępstwa w ich prawie wewnętrznym określonych zachowań. Coraz częściej przewidują regulacje także w zakresie zasad ponoszenia odpowiedzialności karnej i zobowiązują strony do objęcia karalnością np. wskazanych form zjawiskowych

i stadialnych popełniania przestępstw. Niemniej, nie zawsze postanowienia te mają charakter obligatoryjny. Czasem stronom pozostawia się „możliwość” wprowadzenia określonych regulacji, „możliwość zastrzeżenia sobie prawa” do ich niestosowania, czy też poddaje się ich przyjęcie pod rozwagę. Przykładem mogą być przepisy art. 27 ust. 1 i 2 Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko korupcji z 2003 r. stanowiące, że „Każde Państwo Strona może przyjąć takie środki ustawodawcze i inne środki, zgodnie ze swoim prawem wewnętrznym, jakie mogą być konieczne do uznania za przestępstwo” odpowiednio usiłowania popełnienia i przygotowania do przestępstwa ustanowionego zgodnie z Konwencją; lub przepis art. 11 Konwencji o cyberprzestępczości z 2001 r., który w ust. 2 stanowi, że „Każda Strona podejmie takie środki prawne i inne, jakie okażą się niezbędne dla uznania za przestępstwo w jej prawie wewnętrznym umyślnego usiłowania popełnienia któregośkolwiek z przestępstw określonych” w Konwencji, natomiast w myśl ust. 3 „Każde państwo może zastrzec sobie prawo do niestosowania, w całości lub w części, ustępu 2 niniejszego artykułu”; oraz przepis art. 8 ust. 2 Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej z 2000 r., zgodnie z którym „Każde Państwo-Strona rozważy przyjęcie środków ustawodawczych lub innych, jakie okażą się konieczne dla uznania za przestępstwa zachowań określonych w [...]”.

Państwom niejednokrotnie pozostawia się możliwość zastrzeżenia sobie prawa do niestosowania niektórych postanowień przyjmowanych aktów, w tym do nieuznawania za przestępstwa w ich prawie wewnętrznym określonych zachowań. Polska z takiej możliwości skorzystała np. na podstawie art. 37 ust. 1 Prawnkarnej konwencji o korupcji z 1999 r., który stanowi, że „Każde państwo może, w chwili podpisywania lub składania swojego dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia, zastrzec sobie prawo nieuznawania za przestępstwo w swym prawie wewnętrznym, w całości lub w części, zachowań, o których mowa w artykułach 4, 6 do 8, 10 i 12, lub przestępstwa przekupstwa biernego określonego w artykule 5”, i wniosła zastrzeżenia do art. 7, 8 i 12.

Konwencje nie określają sankcji karnych. Wskazują jedynie, że czyny penalizowane na podstawie ich przepisów mają być karane skutecznymi, właściwymi, proporcjonalnymi, zniechęcającymi sankcjami, uwzględniającymi wagę tychże czynów, ich ciężar czy poważny charakter. Rzadko, jednak zdarza się, że wskazują, iż sankcje objąć mają kary pozbawienia wolności, które dają podstawę do ekstradycji. Dla przykładu wskazać można art. 19 ust.

1 Prawnokarnej konwencji o korupcji z 1999 r. i art. 13 ust. 1 Konwencji o cyberprzestępczości z 2001 r.

W odniesieniu do penalizacji w prawie krajowym czynów określonych w normach konwencyjnych warto zauważyć, że niektóre przestępstwa zostały stypizowane w KK właśnie w celu wypełnienia zobowiązań międzynarodowych, np. finansowanie przestępstwa o charakterze terrorystycznym, stypizowane w art. 165a, czy naruszenie integralności systemu, stypizowane w art. 269a. Inne typy czynów penalizowane były w KK już przed zawarciem wielostronnej umowy międzynarodowej. Niejednokrotnie istniejące przepisy uzupełniano o kolejne paragrafy. Zdarzało się także, że zmianie lub uzupełnieniu podlegały znamiona czynów już stypizowanych w KK. Treść przepisów bywa modyfikowana wraz z przyjmowaniem nowych aktów prawnomiędzynarodowych.

Wskazać jednak należy, że nie wszystkie typy czynów określone w wielostronnych umowach międzynarodowych mają bezpośredni odpowiednik w części szczególnej KK i, w zależności od stanu faktycznego, mogą wypełnić znamiona czynów stypizowanych w różnych przepisach. Tak jest np. w przypadku aktów terroryzmu jądrowego określonych w Konwencji z 2005 r. i terrorystycznych ataków bombowych o których traktuje Konwencja z 1997 r. Ponadto, czyny określone w wielostronnych umowach międzynarodowych wypełniają nieraz znamiona przestępstw pospolitych z KK, takich jak chociażby groźba karalna z art. 190, czy czynów z art. 278 i art. 284 penalizujących odpowiednio kradzież i przywłaszczenie.

Warto również odnotować typizację przestępstw określanych w doktrynie jako problematycznych, które – w zależności od stanu faktycznego – stanowić mogą zbrodnie międzynarodowe albo przestępstwa konwencyjne. Przykładem takiego czynu jest stosowanie tortur, ujęte w niniejszym rozdziale jako zamach na wymiar sprawiedliwości.

Należy podkreślić, że polski ustawodawca wypełnia zobowiązania wynikające z przyjętych wielostronnych umów międzynarodowych do objęcia penalizacją czynów w nich określonych, a przepisy KK, co do zasady, pozostają w zgodzie z normami konwencyjnymi. Nie bez znaczenia pozostaje przy tym fakt, iż często przepisy krajowe modyfikowane są w celu implementacji regulacji unijnych, a sama Unia Europejska jest stroną licznych konwencji międzynarodowych i jej przepisy pozostają w zgodzie z normami konwencyjnymi.

Nie sposób jednak pominąć faktu, że w polskim KK istnieją też przepisy sprzeczne z normami konwencyjnymi lub nie w pełni realizujące zobowiązania z nich wynikające. Tak

jest w przypadku przepisu art. 202 KK, penalizującego zachowania związane z treściami pornograficznymi, którego regulacje – w zakresie pornografii z udziałem dorosłych – sprzeczne są z postanowieniami Konwencji w sprawie zwalczania obiegu i handlu wydawnictwami pornograficznymi z 1923 r. W piśmiennictwie zwraca się także uwagę na fakt pomijania w dotychczasowych przepisach kodeksowych, penalizujących wykorzystanie seksualne małoletniego, regulacji art. 18 ust. 3 Konwencji z Lanzarote.

W niniejszym rozdziale oddzielnie ujęto problem terroryzmu w perspektywie transnarodowego prawa karnego. Chociaż do dzisiaj nie udało się wypracować wspólnej, uznanej na arenie międzynarodowej, definicji terroryzmu, jak i przyjąć uniwersalnego aktu, kompleksowo ujmującego to zjawisko, na forum międzynarodowym przyjmuje się akty dotyczące różnych jego form. Polska jest stroną licznych wielostronnych umów międzynarodowych dotyczących zwalczania terroryzmu, w tym zawierających obowiązek penalizacji określonych w nich zachowań. Normy konwencyjne i przepisy KK, w których stypizowane zostały określone w nich czyny, omówione zostały przy poszczególnych przedmiotach zamachu.

Na podkreślenie zasługuje fakt, że nowelizacją z 2004 r. ustawodawca w art. 115 § 20 KK wprowadził definicję legalną „przestępstwa o charakterze terrorystycznym”. Nie wskazuje ona typów czynów zabronionych, odnosząc się do przestępstw już objętych penalizacją, przede wszystkim w części szczególnej KK. Definicja opiera się na obiektywnym kryterium zagrożenia karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosić ma co najmniej 5 lat, i subiektywnym kryterium zamiaru osiągnięcia przez sprawcę jednego z trzech wskazanych w przepisie celów. Przy czym dla bytu tego przestępstwa nie jest konieczne zrealizowanie zamierzonego celu.

Przestępstwo o charakterze terrorystycznym występuje jako znamię siedmiu czynów części szczególnej KK. Nie obejmują one jednak wszystkich zamachów, do penalizacji których zobowiązują Polskę wielostronne umowy międzynarodowe dotyczące poszczególnych form terroryzmu, a które omówione zostały w niniejszym rozdziale.

ROZDZIAŁ V

Stan implementacji przez polskiego ustawodawcę norm konwencyjnych w przepisach pozakodeksowych

Jak wskazano w poprzednim rozdziale, chociaż obowiązujący KK z 1997 r. jest głównym źródłem polskiego prawa karnego, nie wszystkie typy przestępstw zostały określone w jego części szczególnej. Przepisy karne, określające typy czynów zabronionych i kary grożące za ich popełnienie, zawarte są także w tzw. ustawach dodatkowych, czyli pozakodeksowym prawie karnym. Przy czym w literaturze¹⁰⁸⁹ wskazuje się na „dwojaki charakter” takich ustaw. Mogą to być „ustawy karne szczególne, które zawierają wyłącznie lub prawie wyłącznie przepisy karne, albo też [...] ustawy typu administracyjnego, które regulują pewną dziedzinę życia społecznego, ale zawierają też przepisy karne [...]”. Jak wskazuje A. Marek¹⁰⁹⁰, „Poza Kodeksem karnym pozostają te przepisy prawnokarne, które bądź wykazują znaczną zmienność, bądź ich zrozumienie i właściwe stosowanie uzależnione jest od uwzględnienia »kontekstu« regulacji prawnej [...]”.

M. Bojarski podnosi¹⁰⁹¹, że „To pozakodeksowe prawo od lat funkcjonuje w systemie prawa karnego. W naszym systemie prawnym jest to kilkadziesiąt ustaw, które regulują różne materie, a naruszenie niektórych ich postanowień stanowi o istocie przestępstwa. Liczba tych ustaw i zawartych w nich przepisów karnych zmienia się tak, jak zmieniają się potrzeby regulowania niektórych dziedzin życia społecznego. Między innymi te względy zadecydowały, że ustawodawca nie włącza tych przepisów karnych do Kodeksu karnego, uważa bowiem, że pociągnęłoby to za sobą zbyt częste jego zmiany”. W literaturze wskazuje się¹⁰⁹² na rosnącą rolę pozakodeksowych regulacji, o czym świadczą znaczna liczba ustaw szczególnych i ich ciągły przyrost.

Do przestępstw konwencyjnych penalizowanych w pozakodeksowym prawie karnym należą, tradycyjnie w nim typizowane, przestępstwo handlu niewolnikami, przestępstwa

¹⁰⁸⁹ L. Gardocki, *Prawo...*, op. cit., s. 31.

¹⁰⁹⁰ A. Marek, V. Konarska-Wrzosek, op. cit., s. 12.

¹⁰⁹¹ M. Bojarski, *Przedmowa* (w:) M. Bojarski (red.), *System Prawa Karnego*. Tom 11. Szczególne dziedziny prawa karnego. Prawo karne wojskowe, skarbowe i pozakodeksowe, wyd. 2, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2018.

¹⁰⁹² Zob. W. Radecki, M. Bojarski (red.), *Pozakodeksowe prawo karne*. Tom I. Przestępstwa przeciwko pamięci narodowej, obronności, bezpieczeństwu osób i mienia, zdrowiu. Komentarz, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2002, s. XII.

związane z narkotykami, czy przestępstwo zanieczyszczenia morza. Warto jednak wskazać także na nowe typy czynów zabronionych, czy też nowe sposoby popełniania przestępstw, co bezpośrednio łączy się z postępującym rozwojem technologicznym i możliwościami, które stwarza on potencjalnym sprawcom. Za przykład w niniejszym rozdziale posłużą przestępstwa związane z naruszeniem praw autorskich i praw pokrewnych popełnione za pomocą systemu informatycznego, do penalizacji których Polska została zobowiązana na mocy wielostronnej umowy międzynarodowej, która weszła w życie zaledwie kilka lat temu.

1. Niewolnictwo i handel niewolnikami

Niewolnictwo stało się przedmiotem krytyki już w XVII w. W literaturze wskazuje się¹⁰⁹³, że pierwszym aktem na szczeblu ponadnarodowym w zakresie zwalczania niewolnictwa była Deklaracja Mocarstw w sprawie zniesienia handlu Murzynami, podpisana w Wiedniu dnia 8 lutego 1815 r., załączona następnie do Aktu końcowego Kongresu Wiedeńskiego z dnia 9 czerwca 1815 r. Wśród kolejnych dokumentów wskazać można Akt generalny konferencji afrykańskiej z 1885 r., Akt generalny konferencji brukselskiej z 1890 r. oraz Konwencję w sprawie Afryki podrównikowej, podpisaną w Saint-Germain-en-Laye w 1919 r.

Polska jest stroną Konwencji w sprawie niewolnictwa, podpisanej w Genewie dnia 25 września 1926 r.¹⁰⁹⁴, która weszła w życie dnia 17 września 1930 r.¹⁰⁹⁵ Już w Preambule strony Konwencji wyraziły „zamiar przeprowadzenia zupełnego zniesienia niewolnictwa, we wszystkich jego postaciach, oraz handlu niewolnikami drogą lądową i morską”. Niewolnictwo, w art. 1 pkt 1, zdefiniowano jako stan czy położenie jednostki „względem której stosowane jest postępowanie w całości lub w części wynikające z prawa własności”. Natomiast pojęcie handlu niewolnikami obejmuje, w myśl art. 1 pkt 2, „wszelkie pojmanie, nabycie lub odstąpienie danej osoby celem uczynienia z niej niewolnika; wszelkie nabycie niewolnika dla sprzedaży lub zamiany, jakikolwiek akt odstąpienia drogą sprzedaży lub zamiany niewolnika

¹⁰⁹³ T. Jasudowicz, M. Lubiszewski, *Geneza ochrony praw człowieka* (w:) B. Gronowska, T. Jasudowicz, M. Balcerzak, M. Lubiszewski, R. Mizerski, *Prawa człowieka i ich ochrona. Podręcznik dla studentów prawa, administracji i europeistyki*, Wydawnictwo TNOiK, Toruń 2005, s. 42 - 43.

¹⁰⁹⁴ Dz.U. z 1931 r. Nr 4, poz. 21.

¹⁰⁹⁵ Oświadczenie Rządowe z dnia 22 października 1930 r. w sprawie złożenia przez Polskę dokumentu ratyfikacyjnego konwencji w sprawie niewolnictwa, podpisanej w Genewie dnia 25 września 1926 r. (Dz.U. z 1931 r. Nr 4, poz. 22).

nabytego dla celów sprzedaży lub wymiany jak i wogóle wszelki rodzaj handlu lub przewozu niewolników”.

W art. 2 strony Konwencji zobowiązały się: „a) zapobiegać handlowi niewolnikami i ukrać go; b) dążyć do zupełnego usunięcia niewolnictwa pod wszystkimi jego postaciami, w sposób najbardziej skuteczny i w najprędszym czasie”.

Ponadto, w art. 3, strony Konwencji zobowiązano do zawarcia „w najszybszym czasie” umowy ogólnej o handlu niewolnikami. W art. 4 przewidziano zobowiązanie do wzajemnej pomocy w celu zwalczania niewolnictwa i handlu niewolnikami.

Kwestiom prawnokarnym poświęcono art. 6 Konwencji, w myśl którego strony, „których prawodawstwo nie jest jeszcze dostatecznym do karania przekroczeń praw i przepisów wydanych celem zastosowania konwencji niniejszej, zobowiązują się podjąć niezbędne kroki, aby przekroczenia takowe były karane z całą surowością”. W art. 7 strony zobowiązały się do komunikowania sobie wzajemnie i Sekretarzowi Generalnemu LN, praw i przepisów, które wydadzą w celu zastosowania regulacji przewidzianych w Konwencji.

Postanowienia Konwencji z 1926 r. rozszerzono w Uzupełniającej Konwencji w sprawie zniesienia niewolnictwa, handlu niewolnikami oraz instytucji i praktyk zbliżonych do niewolnictwa, podpisanej w Genewie dnia 7 września 1956 r.¹⁰⁹⁶ W stosunku do Polski weszła w życie dnia 10 stycznia 1963 r.¹⁰⁹⁷ W Preambule podkreślono, że Konwencja zmierza do „wzmoczenia krajowych, jak i międzynarodowych wysiłków w kierunku całkowitego zniesienia niewolnictwa, handlu niewolnikami oraz instytucji i praktyk zbliżonych do niewolnictwa”.

Niewolnictwo, w myśl art. 7 lit. a, „oznacza, zgodnie z określeniem zawartym w Konwencji w sprawie niewolnictwa z 1926 r., stan lub sytuację osoby, co do której są wykonywane niektóre lub wszelkie uprawnienia związane z prawem własności, a »niewolnik« oznacza osobę pozostającą w takim stanie lub w takiej sytuacji”. Natomiast handel niewolnikami, zgodnie z definicją zawartą w art. 7 lit. c, „oznacza i obejmuje wszelkie czynności związane ze schwytem, nabyciem jakiegokolwiek osoby lub rozporządzeniem nią w celu uczynienia z niej niewolnika, wszelkie czynności związane z nabyciem niewolnika

¹⁰⁹⁶ Dz.U. z 1963 r. Nr 33, poz. 185.

¹⁰⁹⁷ Oświadczenie Rządowe z dnia 18 czerwca 1963 r. dotyczące ratyfikacji przez Polskę Uzupełniającej Konwencji w sprawie zniesienia niewolnictwa, handlu niewolnikami oraz instytucji i praktyk zbliżonych do niewolnictwa, podpisanej w Genewie dnia 7 września 1956 r. (Dz.U. z 1963 r. Nr 33, poz. 186).

w celu sprzedaży lub zamiany, wszelkie czynności dotyczące sprzedaży lub zamiany osoby nabytej dla tych celów, jak również w ogóle wszelki rodzaj handlu lub przewozu niewolników jakimikolwiek środkami transportu”.

W art. 1 Konwencji strony zobowiązały się do podjęcia wszelkich możliwych i potrzebnych kroków, w tym ustawodawczych, aby „doprowadzić stopniowo i w jak najkrótszym czasie do całkowitego zniesienia lub uchylecia”, wskazanych w nim¹⁰⁹⁸, instytucji i praktyk zbliżonych do niewolnictwa, „wszędzie tam, gdzie one jeszcze istnieją, i niezależnie od tego, czy mieszczą się one w definicji niewolnictwa” zawartej w Konwencji z 1926 r.

Obowiązek penalizacji handlu niewolnikami zawarto w art. 3 ust. 1 Konwencji, w którym wyraźnie zaznaczono, że „Przewiezienie lub usiłowanie przewiezienia niewolników z jednego kraju do drugiego przy pomocy jakichkolwiek środków transportu lub współuczestnictwo w tych czynach będzie na mocy prawa obowiązującego w Państwach uczestniczących w niniejszej Konwencji uważane za przestępstwo i osoby uznane winne popełnienia takich przestępstw będą podlegać surowym karom”. Ponadto, w ust. 2 państwa zobowiązały się do podjęcia wszelkich skutecznych:

- a) środków „w celu zapobieżenia, aby statki morskie i powietrzne uprawnione do używania ich bandery nie przewoziły niewolników, oraz będą karać osoby winne popełnienia takich czynów lub używania bandery państwowej dla takiego celu;
- b) kroków „dla zapobieżenia, aby ich porty morskie i lotnicze oraz wybrzeża nie były używane do przewozu niewolników”.

¹⁰⁹⁸ Art. 1 (a) niewoli za długi, to jest stanu lub sytuacji wynikającej z zobowiązania dłużnika oddania pod zastaw długu swoich osobistych usług lub usług osoby pozostającej w stosunku zależności wobec dłużnika, jeżeli wartość tych usług, oszacowanych w granicach rozsądku, nie jest zaliczana na pokrycie długu lub też jeśli czas trwania i charakter tych usług nie są odpowiednio ograniczone i określone; b) pańszczyzny, to jest stanu lub sytuacji dzierżawcy, który na mocy prawa, zwyczaju lub porozumienia jest zobowiązany mieszkać i pracować na ziemi stanowiącej własność innej osoby oraz wykonywać pewne określone usługi na rzecz danej osoby niezależnie od tego, czy czynności takie byłyby odpłatne, czy też nie, oraz jest pozbawiony wolności przeprowadzenia zmiany swego stanu; c) wszelkich instytucji lub praktyk przez które: (i) kobieta, pozbawiona prawa sprzeciwu, zostaje przyrzeczona na żonę lub wydana za mąż za wynagrodzeniem płatnym bądź to w gotówce, bądź też w naturze na rzecz jej rodziców, opiekuna, rodziny lub jakiegokolwiek innej osoby lub grupy albo (ii) mąż kobiety, jego rodzina lub jego klan ma prawo przekazać ją innej osobie w zamian za otrzymane wynagrodzenie lub w inny sposób, albo (iii) kobieta z chwilą śmierci swego męża może być przekazana w spadku innej osobie; d) wszelkich instytucji lub praktyk, na mocy których dziecko lub osoba poniżej lat 18 jest oddawana przez którekolwiek lub oboje rodziców, lub przez swego opiekuna innej osobie za wynagrodzeniem bądź bezpłatnie w celu wyzyskiwania takiego dziecka lub osoby poniżej 18 lat albo ich pracy.

W art. 3 ust. 3 strony Konwencji zobowiązały się do wzajemnej wymiany informacji i zawiadamiania siebie nawzajem „o każdym przypadku handlu niewolnikami, jak też o każdej próbie popełnienia tego przestępstwa, o ile powezmą o tym wiadomość”.

Zgodnie z art. 6 ust. 1 „Poddanie innej osoby niewolnictwu lub nakłanianie innej osoby do oddania siebie lub osoby od niej zależnej w niewolę albo usiłowanie popełnienia takich czynów, jak również współdziałanie w nich, albo uczestniczenie w spisku, zmierzającym do popełnienia jakiegokolwiek z tych czynów”, mają być uznane za przestępstwo w prawie wewnętrznym stron Konwencji, a osoby winne popełnienia takich czynów mają podlegać karze. Postanowienia zawarte w tym przepisie, w myśl ust. 2, mają mieć zastosowanie także „do przypadków nakłaniania innej osoby do oddania siebie lub osoby od niej zależnej w stan niewoli”, wynikający z jakichkolwiek instytucji lub praktyk zbliżonych do niewolnictwa¹⁰⁹⁹, jak również „do wszelkiego usiłowania popełnienia takich czynów, do współdziałania w nich oraz do uczestniczenia w spisku zmierzającym do popełnienia któregoś z tych przestępstw”, z zastrzeżeniem postanowień zawartych w przywołanej części wprowadzającej art. 1.

Niewolnictwo i handel niewolnikami penalizowane były już w ustawodawstwach karnych państw zaborczych, chociaż nie ujmowały one jednolicie stanu faktycznego związanego z międzynarodowymi porozumieniami dotyczącymi jego zwalczania. Niemniej jednak, wszystkie trzy ustawy dzielnicowe traktowały niewolnictwo „jako całkowicie odrębne stany faktyczne (a nie jedynie jako kwalifikowaną formę pozbawienia wolności)”¹¹⁰⁰.

Art. 249 KK z 1932 r., umiejscowiony w rozdziale XXXVI zatytułowanym „Przestępstwa przeciwko wolności”, stanowił: „Kto powoduje oddanie innej osoby w stan niewolnictwa, kto uprawia handel niewolnikami lub bierze udział w przedsiębiorstwie, z tem związanem, podlega karze więzienia na czas nie krótszy od lat 5”. W motywach ustawodawczych do KK zauważono¹¹⁰¹, że „Począwszy od połowy XIX w., na mocy traktatów międzynarodowych z 1841 r. i późniejszych państwa cywilizowane zobowiązywały się do ścigania handlu niewolnikami, w szczególności murzynami. We wszystkich trzech ustawach dzielnicowych spotykamy też tego rodzaju stany faktyczne, czy to traktowane łącznie z innymi

¹⁰⁹⁹ Wymienionych w art. 1 Konwencji.

¹¹⁰⁰ M. Mozgawa, Rozdział II. Przestępstwa przeciwko wolności (w:) J. Warylewski (red.), System Prawa Karnego. Tom 10. Przestępstwa przeciwko dobrom indywidualnym, wyd. 2, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 406.

¹¹⁰¹ Komisja Kodyfikacyjna Prawa Karnego, Sekcja Prawa Karnego, t. 5, z. 4, Warszawa 1930, s. 196.

wypadkami pozbawienia wolności, czy to wprost jako *delictum sui generis*, czy to jako cechę działania, gwałcącego wolność indywidualną (porównaj rkk. 501, nkk. 234, akk. 95). Projekt uznał za konieczne, wobec istniejących zobowiązań międzynarodowych (Konwencja Genewska 1926 r.) umieścić odrębny artykuł (art. 249), a to według formuł przyjętych w traktatach międzynarodowych”. K. Sobolewski i A. Laniewski, w komentarzu do tego przepisu KK podnieśli¹¹⁰², że „Jakkolwiek przestępstwo z niniejszego art. dałoby się z łatwością pomieścić także w ramach art. poprzedniego¹¹⁰³, kodeks ujął je odrębnie stosownie do istniejących w tym względzie zobowiązań międzynarodowych”.

Projekt KK z 1956 r.¹¹⁰⁴ nie zawierał odpowiednika art. 249 KK z 1932 r. i nie kryminalizował niewolnictwa i uprawiania handlu niewolnikami. W Projekcie KK z 1963 r.¹¹⁰⁵ art. 162 stanowił: “Kto powoduje oddanie innej osoby w stan niewolnictwa lub w stan jednoznaczny albo bierze udział w jakimkolwiek przedsięwzięciu z tym związanym, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3”. Na mocy art. 163 karalne było przygotowanie do tego przestępstwa. Oba przepisy umiejscowione były w rozdziale XVII zatytułowanym „Przestępstwa przeciwko pokojowi i ludzkości”. We Wstępie do Projektu KK zaznaczono, że rozdział ten „Opiera się na konwencjach międzynarodowych, do których PRL przystąpiła”¹¹⁰⁶.

Projekt KK z 1968 r.¹¹⁰⁷ nie przewidywał kryminalizacji niewolnictwa i handlu niewolnikami. W jego Uzasadnieniu wskazano¹¹⁰⁸, że pomija on „unormowania dotyczące niektórych tradycyjnych deliktów *iuris gentium*, jak handel niewolnikami (art. 249 k.k.) [...]”. Zamieszczenie tych unormowań w Projekcie uznano za zbędne, jako że, jak zauważono, zjawiska takie „nie występują w naszej rzeczywistości”. Dodano jednak, że z uwagi na zaciągnięte przez państwo zobowiązania międzynarodowe, które „wymagają utrzymania w naszym systemie prawnym wspomnianych deliktów *iuris gentium*, odpowiednie dyspozycje zamieszczone zostały w przepisach wprowadzających kodeks karny”.

¹¹⁰² K. Sobolewski, A. Laniewski, op. cit., s. 131.

¹¹⁰³ Art. 248 KK penalizował pozbawienie wolności.

¹¹⁰⁴ Projekt Kodeksu karnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i przepisy wprowadzające, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1956.

¹¹⁰⁵ Projekt Kodeksu karnego, Komisja Kodyfikacyjna przy Ministrze Sprawiedliwości, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1963.

¹¹⁰⁶ Ibidem, s. VIII.

¹¹⁰⁷ Projekt Kodeksu karnego oraz Przepisów wprowadzających Kodeks karny, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1968.

¹¹⁰⁸ Ibidem, s. 133.

W Uzasadnieniu do PWKK wskazano¹¹⁰⁹, że „Artykuły VIII – X Projektu obejmują tzw. przestępstwa konwencyjne, tj. stany faktyczne, które w myśl umów międzynarodowych, do których PRL przystąpiła, mają stanowić przestępstwa, a które nie są *sensu stricto* zawarte w nowym KK”. Art. VIII PWKK otrzymał brzmienie: „Kto powoduje oddanie innej osoby w stan niewolnictwa albo uprawia handel niewolnikami, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3”. Jak podniesiono w Uzasadnieniu¹¹¹⁰, przepis ten „stanowi wykonanie zobowiązań wynikających z konwencji w sprawie niewolnictwa z dnia 25.IX.1926 r. [...] oraz z uzupełniającej konwencji w sprawie zniesienia niewolnictwa, handlu niewolnikami oraz instytucji i praktyk zbliżonych do niewolnictwa z dnia 7.IX.1956 r.”. W niezmienionej formie, art. VIII został uchwalony w PWKK z 1969 r.¹¹¹¹

Podczas nowej kodyfikacji prawa karnego postanowiono nie zmieniać ani treści ani umiejscowienia powołanego przepisu, i w takiej samej formie został przyjęty w PWKK z 1997 r.¹¹¹² Od tego czasu art. 8 PWKK był jednokrotnie nowelizowany i swoje obecne brzmienie zyskał ustawą z 2010 r.¹¹¹³ Tą samą nowelizacją do art. 115 KK wprowadzono § 23 definiujący niewolnictwo jako stan zależności, w którym człowiek jest traktowany jak przedmiot własności.

W Uzasadnieniu do projektu ustawy¹¹¹⁴ podniesiono, że przepis art. 8 PWKK „nie definiuje pojęcia »niewolnictwo«, penalizując jedynie zachowania polegające na oddawaniu innej osoby w stan niewolnictwa albo uprawianiu handlu niewolnikami. Z uwagi na wymogi wynikające z zasady dostatecznej określoności czynu zabronionego celowe jest wprowadzenie do Kodeksu karnego normatywnej definicji tego pojęcia. Zmiana art. 8 Przepisów wprowadzających Kodeks karny ma charakter dostosowawczy w związku z wprowadzeniem definicji normatywnej pojęcia „niewolnictwo”. Rzeczpospolita Polska ratyfikowała Konwencję w sprawie niewolnictwa [...] podpisaną w dniu 25 września 1926 r. w Genewie, która w artykule pierwszym ustala definicję niewolnictwa i handlu niewolnikami. W myśl Konwencji niewolnictwo jest stanem czy położeniem jednostki, względem której stosowane jest

¹¹⁰⁹ Ibidem, s. 191.

¹¹¹⁰ Ibidem, s. 191.

¹¹¹¹ Dz.U. z 1969 r. Nr 13, poz. 95.

¹¹¹² Dz.U. z 1997 r. Nr 88, poz. 554 ze zm.

¹¹¹³ Ustawa z dnia 20 maja 2010 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy o Policji, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2010 r. Nr 98, poz. 626).

¹¹¹⁴ Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy z dnia 23 września 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz ustawy o Policji, VI Kadencja, Druk Nr 2387.

postępowanie w całości lub części wynikające z prawa własności. Projektowana w art. 115 § 23 definicja niewolnictwa odzwierciedla definicję konwencyjną, określając, że niewolnictwo jest stanem zależności, w którym człowiek traktowany jest jak przedmiot własności. W związku z projektowaną treścią art. 118a § 2 pkt 1 K.k.¹¹¹⁵, obejmującego zakresem normowania, zgodnie z wymogami wynikającymi ze Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego, nie tylko oddanie osoby w stan niewolnictwa, ale również utrzymanie jej w tym stanie, w projekcie przewidziano poszerzenie opisu typu czynu określonego w art. 8 Przepisów wprowadzających Kodeks karny. Zmiana ta znajduje uzasadnienie w postulacie spójności systemowych unormowań odnoszących się do tożsamej problematyki, jak również znajduje uzasadnienie, zarówno w płaszczyźnie aksjologicznej, jak i kryminalnopolitycznej, oparte na porównywalnym stopniu społecznej szkodliwości zachowania sprawcy polegającego na oddaniu innej osoby w stan niewolnictwa z zachowaniem, polegającym na utrzymywaniu takiej osoby w tym stanie. Pojęcie handlu niewolnikami obejmuje wszelkie pojmanie, nabycie lub odstąpienie danej osoby celem uczynienia z niej niewolnika; wszelkie nabycie niewolnika dla sprzedaży lub zamiany, jakkolwiek akt odstąpienia drogą sprzedaży lub zamiany niewolnika nabytego dla celów sprzedaży lub wymiany, jak i w ogóle wszelki rodzaj handlu lub przewozu niewolników”.

Zgodnie z aktualnym brzmieniem art. 8 PWKK, „Kto powoduje oddanie osoby w stan niewolnictwa lub utrzymuje ją w tym stanie albo uprawia handel niewolnikami, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3”. Ustawodawca tym przepisem, wraz z definicją niewolnictwa z art. 115 § 23 KK, w pełni realizuje zobowiązanie Polski do objęcia penalizacją niewolnictwa i handlu niewolnictwa, wynikające z przyjętych konwencji międzynarodowych.

Warto w tym miejscu zauważyć, że niewolnictwo, popełnione „w ramach rozległego lub systematycznego, świadomego ataku skierowanego przeciwko ludności cywilnej”, stanowi zbrodnię przeciwko ludzkości określoną w art. 7 ust. 1 lit. c Statutu MTK. Niewolnictwo, zgodnie z definicją zawartą w art. 7 ust. 2 lit. c, „oznacza realizowanie niektórych lub wszystkich uprawnień związanych z prawem własności w stosunku do człowieka oraz obejmuje

¹¹¹⁵ Art. 118a § 2: Kto, biorąc udział w masowym lub systematycznym zamachu skierowanym przeciwko ludności cywilnej podjętym w celu wykonania lub wsparcia polityka państwa lub organizacji: 1) powoduje oddanie osoby w stan niewolnictwa lub utrzymuje ją w tym stanie, [...] podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5 albo karze 25 lat pozbawienia wolności.

realizację tych uprawnień w zakresie handlu ludźmi, a w szczególności kobietami i dziećmi”. W polskim KK czyn ten jest penalizowany w, przywoływanym już, art. 118a § 2 pkt 1.

2. Przestępstwa związane z narkotykami

Pierwsze akty międzynarodowe poświęcone problematyce środków odurzających, których Polska jest stroną, przyjmowano już na początku XX w. Jednak Jednolita konwencja o środkach odurzających z 1961 r.¹¹¹⁶, która - w stosunku do Polski - weszła w życie dnia 15 kwietnia 1966 r.¹¹¹⁷, zgodnie z art. 44 uchylła i zastąpiła postanowienia poprzednich porozumień międzynarodowych, w tym ratyfikowanych przez Polskę:

- Międzynarodowej konwencji opjumowej, podpisanej w Hadze dnia 23 stycznia 1912 r.¹¹¹⁸;
- Konwencji międzynarodowej dotyczącej opjum, podpisanej w Genewie dnia 19 lutego 1931 r.¹¹¹⁹;
- Konwencji o ograniczeniu fabrykacji i o uregulowaniu podziału środków odurzających, podpisanej w Genewie dnia 13 lipca 1931 r.¹¹²⁰;
- Protokołu zmieniającego Umowy, Konwencje i Protokoły o środkach odurzających, zawarte w Hadze dnia 23 stycznia 1912 r., w Genewie dnia 11 lutego 1925 r., dnia 19 lutego 1925 r. i dnia 13 lipca 1931 r., w Bangkoku dnia 27 listopada 1931 r.

¹¹¹⁶ Jednolita konwencja o środkach odurzających z 1961 r., sporządzona w Nowym Jorku dnia 30 marca 1961 r. (Dz.U. z 1966 r. Nr 45, poz. 277).

¹¹¹⁷ Oświadczenie Rządowe z dnia 29 września 1966 r. w sprawie ratyfikacji przez Polskę Jednolitej konwencji o środkach odurzających z 1961 r., sporządzonej w Nowym Jorku dnia 30 marca 1961 r. (Dz.U. z 1966 r. Nr 45, poz. 278).

¹¹¹⁸ Oświadczenie Rządowe z dnia 30 grudnia 1922 r. w przedmiocie przystąpienia Rzeczypospolitej Polskiej do Międzynarodowej Konwencji Opjumowej, podpisanej w Hadze dnia 23 stycznia 1912 r. i do protokołu zamknięcia III Konferencji Opjumowej, podpisanego w Hadze dnia 25 czerwca 1914 r. (Dz.U. z 1923 r. Nr 9, poz. 55).

¹¹¹⁹ Dz.U. z 1927 r. Nr 108, poz. 920; zob. także Oświadczenie Rządowe z dnia 28 września 1927 r. w sprawie złożenia dokumentu ratyfikacyjnego międzynarodowej konwencji dotyczącej opjum, podpisanej w Genewie dnia 19 lutego 1925 r. (Dz.U. z 1927 r. Nr 108, poz. 921).

¹¹²⁰ Konwencja o ograniczeniu fabrykacji i o uregulowaniu podziału środków odurzających oraz protokół podpisania, podpisane w Genewie dnia 13 lipca 1931 r. (Dz.U. z 1934 r. Nr 12, poz. 97); zob. także Oświadczenie Rządowe z dnia 23 listopada 1933 r. w sprawie złożenia dokumentów ratyfikacyjnych konwencji o ograniczeniu fabrykacji i o uregulowaniu podziału środków odurzających oraz protokołu podpisania, podpisanych w Genewie dnia 13 lipca 1931 r. i aktów przystąpienia do tej konwencji (Dz.U. z 1934 r. Nr 12, poz. 98).

i w Genewie dnia 26 czerwca 1936 r., podpisany w Lake Success dnia 11 grudnia 1946 r.¹¹²¹;

- Protokołu umieszczającego pod kontrolą międzynarodową pewne środki odurzające nie objęte Konwencją z dnia 13 lipca 1931 r. o ograniczeniu fabrykacji i uregulowaniu podziału środków odurzających, zmienioną Protokołem, podpisanym w Lake Success dnia 11 grudnia 1946 r., podpisanym w Paryżu dnia 19 listopada 1948 r.¹¹²²

W Preambule do Konwencji podkreślono, że „narkomania stanowi poważne zło dla jednostki oraz społeczne i gospodarcze niebezpieczeństwo dla ludzkości”, a „skuteczne zwalczanie nadużywania środków odurzających wymaga uzgodnionego i powszechnego działania”, które z kolei „wymaga współpracy międzynarodowej, kierującej się jednakowymi zasadami i dążącej do wspólnych celów”. W art. 4 ust. 1 lit. c strony Konwencji zobowiązały się do podjęcia koniecznych kroków prawnych i administracyjnych, aby „ograniczyć zbiór, wyrób, wywóz, przywóz, rozprowadzanie, obrót, użycie i posiadanie środków odurzających wyłącznie do celów leczniczych i naukowych”.

Pojęcie „środka odurzającego” zdefiniowano w art. 1 ust. 1 lit. j, jako „każdą substancję wymienioną w Wykazach I i II, zarówno naturalną, jak i otrzymaną w drodze syntezy”. Natomiast, w myśl art. 1 ust. 1 lit. l, „nielegalny obrót” oznacza „uprawę bądź obrót środkami odurzającymi niezgodne z postanowieniami” Konwencji. W art. 35 państwa zobowiązały się do walki z nielegalnym obrotem i współdziałania w tym zakresie. Natomiast postanowienia karne zawarto w art. 36.

W art. 36 ust. 1 strony Konwencji zobowiązały się do podjęcia odpowiednich kroków „celem zapewnienia, by uprawa, zbiór, wyrób, sporządzenie wyciągów, przetwarzanie, posiadanie, oferowanie, oferowanie do sprzedaży, rozpowszechnianie, kupno, sprzedaż, dostarczanie na jakichkolwiek warunkach, pośredniczenie, wysyłanie, przesyłanie w tranzycie, przewóz, przywóz i wywóz środków odurzających [...] i wszelkie inne czynności [...]

¹¹²¹ Dz.U. z 1952 r. Nr 9, poz. 50; zob. także Oświadczenie Rządowe z dnia 27 sierpnia 1951 r. w sprawie ratyfikacji przez Polskę Protokołu z dnia 11 grudnia 1946 r. zmieniającego Umowy, Konwencje i Protokoły o środkach odurzających, zawarte w Hadze dnia 23 stycznia 1912 r., w Genewie dnia 11 lutego 1925 r., dnia 19 lutego 1925 r. i dnia 13 lipca 1931 r., w Bangkoku dnia 27 listopada 1931 r. i w Genewie dnia 26 czerwca 1936 r. (Dz.U. z 1952 r. Nr 9, poz. 51).

¹¹²² Dz.U. z 1952 r. Nr 9, poz. 48; zob. także Oświadczenie Rządowe z dnia 30 sierpnia 1951 r. w sprawie ratyfikacji przez Polskę Protokołu z dnia 19 listopada 1948 r., umieszczającego pod kontrolą międzynarodową pewne środki odurzające nie objęte Konwencją z dnia 13 lipca 1931 r. o ograniczeniu fabrykacji i uregulowaniu podziału środków odurzających, zmienioną Protokołem, podpisanym w Lake Success dnia 11 grudnia 1946 r. (Dz.U. z 1952 r. Nr 9, poz. 49).

sprzeczne z postanowieniami [...] konwencji, były uznane za przestępstwa karalne, w wypadku gdy popełniane są umyślnie, i by poważne przestępstwa podlegały odpowiedniej karze, a w szczególności karze więzienia lub innej karze pozbawienia wolności”. Ponadto, w myśl ust. 2:

- każde z tych zachowań „będzie uważane za przestępstwo odrębne, jeśli jest popełnianie w różnych krajach”;
- „umyślny udział w którymkolwiek z wymienionych przestępstw, zмова w celu ich popełnienia i usiłowanie ich popełnienia oraz czynności przygotowawcze i operacje finansowe” związane z rzeczonymi przestępstwami, będą stanowiły przestępstwa karalne;
- dla ustalenia wypadków recydywy będą brane pod uwagę wyroki skazujące, które zostały wydane za granicą za popełnienie rzeczonych przestępstw;
- rzeczone poważne przestępstwa, niezależnie od tego czy zostały popełnione przez obywatela danego kraju, czy przez cudzoziemca, będą ścigane przez państwo, na obszarze którego przestępstwo zostało popełnione lub przez państwo, na obszarze którego przestępca zostanie zatrzymany, jeśli nie można dokonać ekstradycji ze względu na obowiązujące ustawodawstwo w państwie, do którego żądanie o ekstradycję zostało skierowane, i jeśli taki przestępca nie był już uprzednio sądzony i wyrok nie został wydany.

Jako pożądane wskazano, aby wymienione przestępstwa „włączono jako przestępstwa powodujące ekstradycje do wszystkich umów o ekstradycje, które zostały zawarte lub mogą być zawarte” pomiędzy stronami Konwencji. W ust. 3 wskazano, że postanowienia tegoż artykułu „podlegają w sprawach dotyczących jurysdykcji przepisom prawa karnego” zainteresowanego państwa, a w ust. 4 podkreślono, że żadne z postanowień rzeczonego artykułu „nie narusza zasady, że przestępstwa w nim wymienione będą określane, ścigane i karane zgodnie z prawem krajowym” strony Konwencji. Natomiast, zgodnie z art. 37, zajęciu i konfiskacie podlegają wszelkie środki odurzające, substancje i wyposażenie, użyte lub przeznaczone do popełnienia któregośkolwiek z wymienionych przestępstw.

Kolejnym aktem międzynarodowym poświęconym przedmiotowej problematyce jest Konwencja o substancjach psychotropowych, sporządzona w Wiedniu dnia 21 lutego 1971 r.¹¹²³ W stosunku do Polski weszła w życie dnia 16 sierpnia 1976 r.¹¹²⁴ We Wstępie do Konwencji wyrażono konieczność zapobiegania nadużywaniu substancji psychotropowych i zwalczania nielegalnego ich obrotu, oraz zastosowania surowych środków dla ograniczenia używania tych substancji tylko w celach legalnych. „Substancję psychotropową” zdefiniowano w art. 1 lit. e, jako „każdą substancję naturalną lub syntetyczną lub każdy produkt naturalny zamieszczony w Wykazie I, II, III lub IV”. Natomiast „nielegalny obrót”, w myśl art. 1 lit. j, „oznacza wyrób substancji psychotropowych lub handel nimi, dokonywane niezgodnie z postanowieniami” Konwencji. W art. 21 przewidziano regulacje w zakresie jego zwalczania.

Postanowienia karne zawarto w art. 22. W ust. 1 lit. a, strony Konwencji zobowiązały się do uznania za przestępstwo podlegające karze każdego umyślnego działania sprzecznego z ustawą lub rozporządzeniem wydanym w celu wykonania zobowiązań wynikających z Konwencji i podjęcia niezbędnych kroków, „aby poważne przestępstwa zagrożone były odpowiednią karą, w szczególności karą więzienia lub inną karą pozbawienia wolności”. Ponadto, zgodnie z lit. b, jeżeli przestępstwa te popełnią osoby nadużywające substancji psychotropowych, strony Konwencji „mogą zamiast skazania lub orzeczenia sankcji karnej albo oprócz sankcji karnej zastosować wobec tych osób środki leczenia, kształcenia, opieki po leczeniu, rehabilitacji i włączenia do życia społecznego”.

Zgodnie z art. 22 ust. 2 lit. a, jeżeli wiele działań związanych ze sobą i stanowiących przestępstwo na podstawie ust. 1 zostało popełnionych w różnych krajach, każde z nich ma być uważane za odrębne przestępstwo (i); umyślne uczestnictwo w którymkolwiek z rzeczonych przestępstw, zmowa w celu ich popełnienia lub usiłowanie ich popełnienia, a także czynności przygotowawcze i operacje finansowe dokonywane umyślnie w związku z nimi, stanowią przestępstwo podlegające karze przewidzianej w ust. 1; przy ustaleniu wypadków recydywy, brane będą pod uwagę wyroki skazujące za rzeczone przestępstwa, które zostały wydane za granicą (iii); rzeczone poważne przestępstwa, bez względu na to, czy zostały popełnione przez obywatela, czy cudzoziemca, będą ścigane przez państwo, na obszarze którego zostały

¹¹²³ Dz.U. z 1976 r. Nr 31, poz. 180.

¹¹²⁴ Oświadczenie Rządowe z dnia 26 sierpnia 1976 r. w sprawie ratyfikacji przez Polską Rzeczpospolitą Ludową Konwencji o substancjach psychotropowych, sporządzonej w Wiedniu dnia 21 lutego 1971 r. (Dz.U. z 1976 r. Nr 31, poz. 181).

popelnione, lub przez państwo, na obszarze którego ujawniono sprawcę, jeżeli ekstradycja jest niedopuszczalna zgodnie z ustawodawstwem państwa, do którego zwrócono się z wnioskiem o wydanie i jeżeli przeciwko sprawcy nie przeprowadzono jeszcze postępowania karnego i nie wydano wyroku (iv). Ponadto, w ust. 2 lit. b, jako rzecz pożądaną wskazano, aby rzeczony przestępstwa były uważane za przestępstwa, których sprawcy podlegają ekstradycji.

W myśl art. 22 ust. 3, zajęciu i konfiskacie podlegają: każda substancja psychotropowa, każda inna substancja oraz wszelkie urządzenia użyte bądź przeznaczone do użycia w celu popełnienia któregośkolwiek z rzeczonych przestępstw. Postanowienia te są zatem analogiczne do postanowień Konwencji z 1961 r. w zakresie środków odurzających.

W art. 22 podkreślono, że żadne z jego postanowień nie narusza przepisów wewnętrznych stron, dotyczących właściwości (ust. 4), ani zasady, według której rzeczony przestępstwa mają być określane, ścigane i karane zgodnie z prawem wewnętrznym stron (ust. 5).

W 1972 r. przyjęto Protokół zmieniający Jednolitą konwencję z 1961 r.¹¹²⁵ W stosunku do Polski wszedł w życie dnia 9 lipca 1993 r.¹¹²⁶ Wprowadzono nim zmiany także w zakresie postanowień karnych z art. 36. Dotychczasowa treść ust. 1 oznaczona została jako lit. a. W lit. b wprowadzono natomiast treść następującą: „Niezależnie od postanowień zawartych w poprzedniej literze, gdy przestępstwa te popełnią osoby nadużywające środków odurzających, strony mogą postanowić – albo jako alternatywę do skazania lub orzeczenia kary, albo w uzupełnieniu do skazania lub orzeczenia kary – aby zastosowano wobec tych osób środki lecznicze, kształcenie, opiekę po leczeniu, rehabilitację, resocjalizację [...]”. Zmianie uległa także treść ust. 2, w którym rozszerzono przepisy dotyczące ekstradycji.

Istotne regulacje w omawianej problematyce wprowadziła Konwencja Narodów Zjednoczonych o zwalczaniu nielegalnego obrotu środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi, sporządzona w Wiedniu 20 grudnia 1988 r.¹¹²⁷ W stosunku do Polski weszła

¹¹²⁵ Protokół zmieniający Jednolitą konwencję o środkach odurzających z 1961 r., sporządzony w Genewie dnia 25 marca 1972 r. (Dz.U. z 1996 r. Nr 35, poz. 149).

¹¹²⁶ Oświadczenie Rządowe z dnia 7 listopada 1995 r w sprawie przystąpienia Rzeczypospolitej Polskiej do Protokołu zmieniającego Jednolitą konwencję o środkach odurzających z 1961 r., sporządzonego w Genewie dnia 25 marca 1972 r. (Dz.U. z 1996 r. Nr 35, poz. 150).

¹¹²⁷ Dz.U. z 1995 r. Nr 15, poz. 69.

w życie dnia 24 sierpnia 1994 r.¹¹²⁸ W Preambule podkreślono, że „nielegalny obrót stanowi działalność przestępczą o charakterze międzynarodowym, której zwalczanie wymaga szybkich działań o najwyższym priorytecie”, a owo zwalczanie „jest wspólną powinnością wszystkich państw i że dla osiągnięcia tego celu niezbędne są skoordynowane działania w ramach współpracy międzynarodowej”. Zaznaczono także, że postanowienia Konwencji wzmacniają i uzupełniają działania przewidziane w trzech powołanych wyżej Konwencjach. W myśl art. 1 lit. n, „środkiem odurzającym” jest każda substancja, naturalna bądź syntetyczna, wymieniona w tabelach I i II Konwencji z 1961 r. oraz tej samej Konwencji zmienionej Protokołem z 1972 r. Natomiast, zgodnie z art. 1, „substancją psychotropową” jest każda substancja, naturalna bądź syntetyczna, wymieniona w tabelach I, II, III i IV Konwencji z 1971 r.

Obszerne regulacje w zakresie przestępstw i kar przewidziano w art. 3 Konwencji. W ust. 1 zobowiązano strony do podjęcia środków, „jakie okażą się niezbędne, w celu ustalenia za przestępcze, w myśl prawa krajowego, następujących czynności, jeśli zostały one dokonane umyślnie:

(a)

- (i) wyrób, wytwarzanie, sporządzanie wyciągów lub preparatów, oferowanie, proponowanie sprzedaży, rozprowadzanie, sprzedawanie, dostarczanie na wszelkiego rodzaju warunkach, pośredniczenie, wysyłanie, przesyłanie w tranzycie, przewożenie, wywóz bądź przywóz każdego środka odurzającego bądź każdej substancji psychotropowej, dokonywane niezgodnie z postanowieniami Konwencji z 1961 r., Konwencji z 1961 r. z późniejszymi zmianami bądź Konwencji z 1971 r.,
- (ii) uprawa maku lekarskiego, krzewu koka lub rośliny konopi dla celów produkowania środków odurzających, dokonywana niezgodnie z postanowieniami Konwencji z 1961 r. bądź Konwencji z 1961 r. z późniejszymi zmianami;
- (iii) posiadanie bądź nabywanie każdego środka odurzającego lub substancji psychotropowej dla prowadzenia działań wymienionych w punkcie (i);
- (iv) wyrób, przewożenie bądź rozprowadzanie urządzeń, materiałów lub substancji wymienionych w tabeli I i tabeli II, wiedząc, że mają być one użyte do celów nielegalnej

¹¹²⁸ Oświadczenie Rządowe z dnia 1 września 1994 r. w sprawie ratyfikowania przez Rzeczpospolitą Polską Konwencji Narodów Zjednoczonych o zwalczaniu nielegalnego obrotu środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi, sporządzonej w Wiedniu 20 grudnia 1988 r. (Dz.U. z 1995 r. Nr 15 poz. 70).

uprawy, produkcji bądź wytwarzania środków odurzających lub substancji psychotropowych;

(v) organizowanie, zarządzanie lub finansowanie wszelkich działań przestępczych wymienionych w punktach (i), (ii), (iii) lub (iv);

(b)

(i) zamiana lub przekazanie mienia, wiedząc, że mienie to pochodzi z przestępstwa lub przestępstw wymienionych w lit. (a) niniejszego ustępu lub ze współdziałania w takim przestępstwie lub przestępstwach, w celu ukrycia lub zamaskowania nielegalnego pochodzenia tego mienia lub też w celu udzielenia pomocy jakiegokolwiek osobie, która współdziałała w popełnieniu takiego przestępstwa po to, aby osoba ta uniknęła skutków prawnych swego postępowania;

(ii) ukrywanie lub maskowanie rzeczywistej istoty, źródła, umiejscowienia, sposobu rozporządzania, przemieszczania, praw lub tytułu własności do mienia, wiedząc, że pochodzi ono z przestępstwa lub przestępstw, o których mowa w literze (a) niniejszego ustępu lub z udziału w takim przestępstwie lub przestępstwach;

(c) z zastrzeżeniem postanowień swej konstytucji i podstawowych zasad swego systemu prawnego:

(i) nabywanie, posiadanie lub użytkowanie mienia, o którym wiadomo w chwili jego otrzymania, że pochodzi z przestępstwa lub przestępstw, o których mowa w lit.

(a) niniejszego ustępu, lub z udziału w takim przestępstwie lub przestępstwach;

(ii) posiadanie urządzeń, materiałów lub substancji wymienionych w tabeli I i w tabeli II, wiedząc, że są one lub mają być użyte w celu nielegalnego prowadzenia uprawy, produkcji bądź wytwarzania środków odurzających lub substancji psychotropowych;

(iii) publiczne zachęcanie lub nakłanianie innych osób, wszelkimi sposobami, do popełnienia przestępstw, o których mowa w niniejszym artykule, lub do nielegalnego używania środków odurzających lub substancji psychotropowych;

(iv) udział, współdziałanie lub jednoczenie się w zмовie, mające na celu popełnienie lub próbę popełnienia któregośkolwiek przestępstwa określonego w niniejszym artykule, a także udzielenie pomocy, nakłanianie, ułatwianie i doradztwo w popełnieniu lub próbie popełnienia takiego przestępstwa”.

W myśl ust. 3, wiedza, zamiar lub cel, stanowiące przesłankę tychże przestępstw, „mogą być wnioskowane ze stwierdzonych obiektywnie okoliczności”.

W ust. 4 zobowiązano strony do podjęcia kroków, aby popełnienie wskazanych wyżej przestępstw było zagrożone sankcją karną, uwzględniającą poważny ich charakter, taką jak kara więzienia lub inna kara pozbawienia wolności, kara grzywny i przepadek mienia (lit. a). Ponadto, strony mogą ustalić, oprócz wydania wyroku skazującego lub orzeczenia kary, że wobec przestępcy zostaną zastosowane takie środki, jak leczenie, edukacja, opieka po leczeniu, rehabilitacja i resocjalizacja (lit. b). Niezależnie od tych postanowień, w przypadkach mniejszej wagi, strony mogą zastosować, w zamian wydania wyroku skazującego lub orzeczenia kary, takie środki, jak edukacja, rehabilitacja, resocjalizacja, a także, gdy przestępca jest osobą nadużywającą środków odurzających lub substancji psychotropowych, leczenie i opiekę po leczeniu (lit. c).

W ust. 5 wskazano okoliczności faktyczne¹¹²⁹, które sądy i inne urzędy sprawujące władzę sądową mają brać pod uwagę, jako okoliczności obciążające w odniesieniu do popełnienia wskazanych wyżej przestępstw. W ust. 7 zaznaczono, że mają brać pod uwagę ciężki charakter przestępstw i okoliczności obciążające także, gdy będą rozważać możliwość wcześniejszego lub warunkowego zwolnienia osób skazanych za takie przestępstwa.

W ust. 8 zobowiązano strony do ustanowienia w ich prawie krajowym, tam, gdzie zajdzie taka potrzeba, długiego okresu przedawnienia odnoszącego się do rozpoczęcia postępowania w sprawach rzeczonych przestępstw, i jeszcze dłuższego okresu dla przypadków, gdy domniemany oskarżony uszedł wymiarowi sprawiedliwości.

W ust. 2 zobowiązano strony Konwencji do podjęcia środków niezbędnych do tego, aby posiadanie, nabywanie lub uprawa środków odurzających lub substancji psychotropowych dla osobistego użytku, niezgodne z postanowieniami Konwencji z 1961 r., Konwencji z 1961 r. z późniejszymi zmianami lub Konwencji z 1971 r., zostały uznane w ich ustawodawstwach

¹¹²⁹ (a) współdziałal w popełnieniu przestępstwa przez zorganizowaną grupę przestępczą, do której przestępca należy; (b) współdziałal przestępcy w innych międzynarodowych zorganizowanych działaniach przestępczych; (c) współdziałal przestępcy w innych nielegalnych działaniach, ułatwionych przez popełnienie przestępstwa; (d) użycie siły lub broni przez przestępcę; (e) fakt, że przestępca piastuje urząd publiczny i przestępstwo jest powiązane z tym urzędem; (f) znęcanie się lub wykorzystywanie nieletnich; (g) fakt, że przestępstwo zostało popełnione w zakładzie karnym, w placówce oświatowej, w jednostce opieki społecznej lub w ich bezpośredniej bliskości, lub w miejscach, które młodzież szkolna i studenci wykorzystują w celach kształcenia, sportu lub działalności społecznej; (h) uprzednie wyroki skazujące, zwłaszcza za podobne przestępstwa, zarówno za granicą, jak i w kraju, w zakresie, w jakim pozwala na to prawo krajowe strony.

za przestępstwa podlegające karze, jeżeli zostały dokonane umyślnie. Za popełnienie takiego przestępstwa, w myśl ust. 4 lit. d, strony mogą zastosować wobec przestępcy leczenie, edukację, opiekę po leczeniu, rehabilitację, resocjalizację albo zamiast wyroku skazującego lub orzeczenia kary, albo w uzupełnieniu wyroku skazującego lub orzeczenia kary.

W ust. 11 podkreślono, że żadne z postanowień przedmiotowego artykułu nie narusza zasady, że określenie przestępstw oraz środków obrony prawnej należy do prawa krajowego strony i że te przestępstwa będą ścigane i karane zgodnie z tym prawem.

W art. 4 Konwencji przewidziano regulacje w zakresie jurysdykcji. Natomiast w art. 5 zawarto obszerne regulacje w zakresie przepadku nielegalnych korzyści.

W polskim prawie karnym przestępstwa związane z narkotykami stypizowane zostały w Ustawie z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii¹¹³⁰. SA w Warszawie, co prawda odnosząc się do poprzedniego stanu prawnego¹¹³¹, wskazał¹¹³², że „Przedmiotem ochrony przestępstw określonych w ustawie o przeciwdziałaniu narkomanii [...] jest monopol Państwa na produkcję i dystrybucję wymienionych w nim środków i substancji oraz zdrowie i życie ludzkie w znaczeniu ochrony życia i zdrowia społeczeństwa jako całości [...]”. SA w Katowicach podniósł¹¹³³, że „Dobrem chronionym w ustawie [...] o przeciwdziałaniu narkomanii jest zarówno bezpieczeństwo określonego ustawowo monopolu Państwa, jak i zabezpieczenie społeczeństwa przed niekontrolowaną produkcją i rozpowszechnianiem środków odurzających. Ewentualne zaś zagrożenie zdrowia i życia nabywcy, jako nie będące elementem koniecznym, ani wystarczającym dla ustalenia znamion przestępstw określonych w ustawie, nie może przesądzać o indywidualnym, osobistym charakterze dobra, które chroni ustawa”.

Zgodnie z art. 4 pkt 25 lit. a Ustawy, określenie „substancja psychotropowa” oznacza substancje objęte zakresem stosowania Konwencji z 1971 r., natomiast, zgodnie z art. 4 pkt 26 lit. a, określenie „środek odurzający” obejmuje substancje objęte zakresem stosowania Konwencji z 1961 r., zmienionej Protokołem z 1972 r. Określenie „wprowadzanie do obrotu”, w myśl art. 4 pkt 34 oznacza „udostępnianie osobom trzecim, odpłatnie lub nieodpłatnie,

¹¹³⁰ Dz.U. Nr 179, poz. 1485 ze zm.

¹¹³¹ Ustawa z dnia 24 kwietnia 1997 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz.U. z 1997 r. Nr 75, poz. 468 ze zm.).

¹¹³² Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie – II Wydział Karny z dnia 29 stycznia 2003 r., II AKa 510/02.

¹¹³³ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach – II Wydział Karny z dnia 12 lutego 2004 r., II AKa 15/04.

środków odurzających, substancji psychotropowych, prekursorów, środków zastępczych lub nowych substancji psychoaktywnych”. Przepisy karne zgrupowano w rozdziale 7. Ustawy.

W art. 53 ust. 1 i 1a stypizowano przestępstwa wytwarzania, przetwarzania albo przerabiania, wbrew przepisom ustawy, środków odurzających, substancji psychotropowych, słomy makowej oraz nowych substancji psychoaktywnych. Ustawodawca przewiduje surowszą karę, jeżeli przedmiotem czynu jest znaczna ilość środków odurzających, substancji psychotropowych, słomy makowej lub nowych substancji psychoaktywnych, lub czyn został popełniony w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej (ust. 2). Art. 54 penalizuje: wyrabianie, posiadanie, przechowywanie, zbywanie lub nabywanie przyrządów, jeżeli z okoliczności wynika, że służą one lub są przeznaczone do niedozwolonego wytwarzania, przetwarzania lub przerobu środków odurzających, substancji psychotropowych lub nowych substancji psychoaktywnych (ust. 1); przystosowanie do niedozwolonego wytwarzania, przetwarzania, przerobu lub konsumpcji środków odurzających, substancji psychotropowych lub nowych substancji psychoaktywnych naczyń i przyrządów, choćby były wytworzone w innym celu (ust. 2 pkt 1); wejście w porozumienie z inną osobą w celu popełnienia przestępstwa określonego w art. 53 ust. 2 (ust. 2 pkt 2).

Nielegalny obrót międzynarodowy, objęty w szczególności postanowieniem art. 3 ust. 1 Konwencji z 1988 r., stypizowano w art. 55 Ustawy. Zgodnie z tym przepisem, grzywnie i karze pozbawienia wolności do lat 5 podlega, kto, wbrew przepisom ustawy, dokonuje przywozu, wywozu, przewozu, wewnątrzspółnotowego nabycia lub wewnątrzspółnotowej dostawy środków odurzających, substancji psychotropowych, nowych substancji psychoaktywnych lub słomy makowej (ust. 1); w wypadku mniejszej wagi, sprawca podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku (ust. 2); natomiast, jeżeli przedmiotem powołanego czynu jest znaczna ilość wskazanych środków, substancji, nowych substancji lub słomy makowej, albo czyn ten został popełniony w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej, sprawca podlega grzywnie i karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3 (ust. 3). W art. 56 spenalizowano wprowadzanie do obrotu środków odurzających, substancji psychotropowych, słomy makowej lub nowych substancji psychoaktywnych albo uczestniczenie w takim obrocie, wbrew wskazanym przepisom ustawy¹¹³⁴ (ust. 1), przewidując typ uprzywilejowany w wypadku mniejszej wagi (ust. 2) i typ

¹¹³⁴ Art. 33 – 35, art. 37, art. 40 i art. 40a.

kwalifikowany, jeżeli przedmiotem powołanego czynu jest znaczna ilość środków, substancji, nowych substancji lub słomy makowej (ust. 3).

W art. 57 wprowadzono karalność przygotowania do przestępstwa nielegalnego obrotu międzynarodowego i wewnątrzwspólnotowego oraz przestępstwa wprowadzania do obrotu i uczestniczenia w obrocie (ust. 1), przewidując typ kwalifikowany, jeżeli przedmiotem czynu jest znaczna ilość środków, substancji, nowych substancji lub słomy makowej albo czyn ten został popełniony w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej (w przypadku nielegalnego obrotu) albo jeżeli przedmiotem czynu jest znaczna ilość środków, substancji, nowych substancji lub słomy makowej (w przypadku wprowadzania do obrotu i uczestniczenia w obrocie) (ust. 2).

W art. 58 wprowadzono karalność udzielania innej osobie środka odurzającego, substancji psychotropowej lub nowej substancji psychoaktywnej, ułatwiania lub umożliwiania ich użycia albo nakłaniania do ich użycia (ust. 1) oraz typ kwalifikowany, jeżeli sprawca udziela środka, substancji lub nowej substancji małoletniemu lub nakłania małoletniego do ich użycia albo udziela ich w znacznych ilościach innej osobie (ust. 2). Art. 59 penalizuje udzielanie oraz ułatwianie albo nakłanianie do użycia w celu osiągnięcia korzyści majątkowej.

Art. 60 penalizuje niezawiadomienie o przestępstwie, przewidując grzywnę, karę ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2 osobie, która będąc właścicielem lub działającym w jego imieniu zarządcą albo kierownikiem zakładu gastronomicznego, lokalu rozrywkowego lub prowadząc inną działalność usługową, mając wiarygodną wiadomość o popełnieniu przestępstwa wprowadzenia do obrotu i uczestniczenia w obrocie, przestępstwa udzielania, ułatwiania, umożliwiania albo nakłaniania do użycia, lub przestępstwa udzielania, ułatwiania albo nakłaniania do użycia w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, na terenie tego zakładu lub lokalu, nie powiadamia o tym niezwłocznie organów ścigania.

Zgodnie z art. 61, karze podlega, kto, wbrew przepisom ustawy, rozporządzenia 273/2004¹¹³⁵ lub rozporządzenia 111/2005¹¹³⁶, w celu niedozwolonego wytworzenia środka odurzającego, substancji psychotropowej lub nowej substancji psychoaktywnej wytwarza, przetwarza, przerabia, dokonuje przewozu, wywozu, wewnątrzwspólnotowego nabycia,

¹¹³⁵ Rozporządzenie (WE) Nr 273/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lutego 2004 r. w sprawie prekursorów narkotykowych (Dz.Urz. L 47, 18.2.2004, s. 1 - 10).

¹¹³⁶ Rozporządzenie Rady (WE) Nr 111/2005 z dnia 22 grudnia 2004 r. określające zasady nadzorowania handlu prekursorami narkotyków pomiędzy Wspólnotą a państwami trzecimi (Dz.Urz. L 22, 26.1.2005, s. 1 - 10).

wewnątrzspółnotowej dostawy, przewozi przez terytorium Polski lub terytorium innego państwa, nabywa, posiada, przechowuje lub wprowadza do obrotu prekursorsy lub nową substancję psychoaktywną.

W myśl art. 62 ust. 1 karze podlega, kto, wbrew przepisom ustawy, posiada środki odurzające lub substancje psychotropowe. Sprawca podlega surowszej karze, jeżeli przedmiotem czynu jest znaczna ilość środków lub substancji (ust. 2) a łagodniejszej, w wypadku mniejszej wagi (ust. 3). Zgodnie z art. 62a, jeżeli przedmiotem czynu są środki odurzające lub substancje psychotropowe w ilości nieznacznej, przeznaczone na własny użytek sprawcy, postępowanie można umorzyć również przed wydaniem postanowienia o wszczęciu śledztwa lub dochodzenia, jeżeli orzeczenie wobec sprawcy kary byłoby niecelowe ze względu na okoliczności popełnienia czynu, a także stopień jego społecznej szkodliwości. Natomiast w art. 62b penalizacją objęto posiadanie nowych substancji psychoaktywnych, z typem kwalifikowanym, jeżeli przedmiotem czynu jest znaczna ilość tychże substancji (ust. 2) oraz możliwością umorzenia postępowania, jeżeli przedmiotem czynu jest nowa substancja psychoaktywna w ilości nieznacznej, przeznaczonej na własny użytek sprawcy (ust. 3).

W art. 63 spenalizowano nielegalną uprawę maku, z wyjątkiem maku niskomorfinoowego, konopi, z wyjątkiem konopi włóknistych, lub krzewu koki (ust. 1) oraz nielegalny zbiór mlecza makowego, opium, słomy makowej, liści koki, żywicy lub ziela konopi innych niż włókniste (ust. 2). Sprawca poniesie surowszą karę, jeżeli przedmiotem czynu jest uprawa mogąca dostarczyć znacznej ilości słomy makowej, liści koki, żywicy lub ziela konopi innych niż włókniste (ust. 3).

Zgodnie z art. 64 ust. 1, karze podlega, kto zabiera, w celu przywłaszczenia, środki odurzające, substancje psychotropowe, nowe substancje psychoaktywne, mleczek makowy lub słomę makową. Sprawca podlega surowszej karze, jeżeli przedmiotem powołanego czynu jest ich znaczna ilość (ust. 2) oraz kiedy kradnie z włamaniem środki odurzające, substancje psychotropowe, nowe substancje psychoaktywne, mleczek makowy lub słomę makową (ust. 3). Typ uprzywilejowany dotyczy wypadku mniejszej wagi (ust. 4).

Zgodnie z art. 68 karze podlega, kto wbrew zakazom określonym w ustawie¹¹³⁷, prowadzi reklamę lub promocję. Przepis ten realizuje zobowiązania wynikające z art. 3 ust. 1 lit. c (iii) Konwencji z 1988 r.

Art. 70 przewiduje regulacje w zakresie przypadku przedmiotu przestępstwa oraz przedmiotów i narzędzi, które służyły lub były przeznaczone do jego popełnienia, jak również nawiązki na cele zapobiegania i zwalczania narkomanii. W myśl art. 70a, jeżeli zachodzi uzasadnione podejrzenie, że sprawca jest osobą uzależnioną lub używającą szkodliwie substancji psychoaktywnej, sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, zarządza zebranie informacji na temat używania przez oskarżonego środków odurzających, substancji psychotropowych, nowych substancji psychoaktywnych lub środków zastępczych. W art. 71 zawarto regulacje dotyczące postępowania w przedmiocie leczenia lub rehabilitacji osób uzależnionych. W art. 72 i 73 przewidziano możliwość zawieszenia postępowania i postępowania sądowego, jeżeli osoba uzależniona lub używająca szkodliwie substancji psychoaktywnej, której zarzucono popełnienie przestępstwa zagrożonego karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 5 lat, podda się leczeniu, rehabilitacji lub udziałowi w programie edukacyjno-profilaktycznym.

W rzeczonym rozdziale Ustawy spenalizowano także wykroczenia: nielegalnej uprawy maku niskomorfinoowego lub konopi włóknistych (art. 65), nielegalnego obrotu prekursorami (art. 66) oraz naruszenia zasad ewidencji (art. 67).

Powołane przepisy w pełni realizują zobowiązania do penalizacji określonych typów zachowań, wynikające z zawartych przez Polskę wielostronnych antynarkotykowych umów międzynarodowych. Niemniej jednak, warto w tym miejscu zasygnalizować, mogące się pojawić, wątpliwości co do zgodności przepisu art. 62a Ustawy z przepisem art. 3 ust. 2 Konwencji z 1988 r. Dyskusje takie pojawiały się w okresie obowiązywania¹¹³⁸ przepisu art. 48

¹¹³⁷ Art. 20 ust. 1 Zabrania się reklamy i promocji substancji psychotropowych, środków odurzających, środków zastępczych lub nowych substancji psychoaktywnych. Art. 20 ust. 3 Zabrania się reklamy i promocji środków spożywczych lub innych produktów przez sugerowanie, że: 1) posiadają one działanie takie jak substancje psychotropowe, środki odurzające, środki zastępcze lub nowe substancje psychoaktywne; 2) ich użycie, nawet niezgodne z przeznaczeniem, może powodować skutki takie jak skutki działania substancji psychotropowych, środków odurzających, środków zastępczych lub nowych substancji psychoaktywnych.

¹¹³⁸ Do nowelizacji z 2000 r. Zob. Ustawa z dnia 26 października 2000 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz.U. z 2000 r. Nr 103, poz. 1097).

ust. 4¹¹³⁹ ustawy z 1997 r., który był w doktrynie źródłem sporów i kontrowersji. Przepis art. 62a został dodany do Ustawy nowelizacją z 2011 r.¹¹⁴⁰ W Uzasadnieniu do rządowego projektu¹¹⁴¹ wskazano, że „Proponowany art. 62a [...] wprowadza nowe rozwiązanie zagadnienia sposobu postępowania wobec osób dopuszczających się drobnych postaci przestępstwa posiadania środków odurzających lub substancji psychotropowych. Wyniki badań empirycznych wskazują na to, że olbrzymia większość spraw o przestępstwa z art. 62 ust. 1 lub 2 ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii dotyczy posiadania dwóch środków a mianowicie marihuany oraz amfetaminy, przy czym znaczna ich część to sprawy drobne, a nawet niezwykle drobne, dotyczące posiadania bardzo niewielkich ilości przeznaczonych ewidentnie na cele własnej konsumpcji. W wielu takich sprawach, które w Polsce kończą się wyrokami skazującymi, chodzi o ilości środków, które w innych krajach UE są prawnie irrelewantne i umożliwiają stosowanie oportunistycznego ścigania. Tymczasem w Polsce sprawy te angażują sporą ilość czasu, sił i środków Policji, prokuratury oraz sądów, a równocześnie można mieć zasadnicze wątpliwości co do korzyści, jakie przynoszą one z punktu widzenia zasadniczego celu stosowania represji karnej w obszarze przeciwdziałania narkomanii [...] W związku z tym projekt przewiduje nowy przepis art. 62a [...]. Generalną przesłanką jego stosowania jest niecelowość stosowania wobec pewnej grupy osób posiadających narkotyki represji karnej”. W zakresie zgodności art. 62a z przepisami Konwencji z 1988 r. podkreślono, że „Konstrukcja proponowanego przepisu unika przesądzania pewnych kwestii na poziomie przepisów ustawy. Nie odwołuje się więc do klauzuli okoliczności wyłączającej karalność, tak jak to czynił art. 48 ust. 4 ustawy z [...] 1997 r. [...], a tym samym nie przesądza, że w takich przypadkach postępowania zawsze nie wszczyna się, a wszczęte umarza. Nie odwołuje się także do pojęcia znikomego stopnia społecznej szkodliwości, co oznaczałoby, że czyn nie jest przestępstwem. Posiadanie nieznacznych ilości środków odurzających lub substancji psychotropowych pozostaje więc zawsze czynem zabronionym pod groźbą kary i przestępstwem, co wyklucza jakiegokolwiek kwestionowanie tego przepisu z punktu widzenia art. 3 ust. 2 Konwencji Narodów Zjednoczonych o zwalczaniu nielegalnego obrotu środkami odurzającymi i substancjami

¹¹³⁹ Nie podlega karze sprawca występkę określonego w ust. 1, który posiada na własny użytek środki odurzające lub substancje psychotropowe w ilości nieznacznej.

¹¹⁴⁰ Ustawa z dnia 1 kwietnia 2011 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2011 r. Nr 117, poz. 678).

¹¹⁴¹ Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy z dnia 22 września 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii oraz niektórych innych ustaw, VI Kadencja, Druk Nr 3420.

psychotropowymi [...]. Wprowadza natomiast do polskiego prawa oportunizm ścigania, czyniąc to w sposób znany ustawodawstwu, albowiem przez odwołanie się do przesłanki niecelowości orzekania w takich przypadkach kary, przejętej z przepisów o tzw. umorzeniu absorpcyjnym o jakim mowa w art. 11 K.p.k.”. Ponadto podkreślono, że proponowany przepis jest zgodny z aktami prawa międzynarodowego ratyfikowanymi przez Polskę. Podobne wątpliwości mogłyby dotyczyć przepisu art. 62b § 3, wprowadzonego nowelizacją z 2018 r.¹¹⁴², jednak wobec argumentacji przytoczonego Uzasadnienia, wydają się być bezprzedmiotowe.

W doktrynie pojawiły się także wątpliwości w zakresie możliwości stosowania przepisu art. 56 Ustawy w odniesieniu do czynów popełnionych poza terytorium Polski. Prawodawca dokonał bowiem w tym przepisie zmiany, w stosunku do jego odpowiednika¹¹⁴³ w ustawie z 1997 r., używając zwrotu odnoszącego się do konkretnych przepisów ustawy, zamiast sformułowania „wbrew przepisom ustawy”. Był on rozbieżnie interpretowany w orzecznictwie i w doktrynie, a biorąc pod uwagę stanowisko SN wyrażone w Uchwale z 2004 r.¹¹⁴⁴, nie można było jednoznacznie odrzucić poglądu, że prawodawca zawęził możliwość popełnienia przestępstwa z art. 56 Ustawy do terytorium Polski. Taka wykładnia prowadziłaby jednak do stwierdzenia, że państwo nie wywiązuje się z zobowiązań międzynarodowych wynikających z przyjętych konwencji antynarkotykowych. Przy czym w doktrynie wskazywano, że do ścigania przestępstw penalizowanych w Ustawie w wyniku realizacji przez Polskę jej zobowiązań międzynarodowych, ma zastosowanie zasada represji wszechświatowej z art. 113 KK. Przed problemem, czy jako przestępstwo z art. 56 Ustawy w związku z art. 113 KK może zostać zakwalifikowany czyn popełniony poza terytorium Polski, stanął SN. W Uchwale Składu Siedmiu Sędziów z 2016 r.¹¹⁴⁵ zważył, że „Przepisy, które zostały wymienione w klauzuli normatywnej zawartej w art. 56 NarkU dotyczą wyłączeń z zakresu nielegalnego obrotu środkami odurzającymi, substancjami psychotropowymi lub słomą makową. Możliwość wprowadzenia takich regulacji, które reglamentowały będą wyrób, wprowadzenie do obrotu

¹¹⁴² Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii oraz ustawy o Państwowej Inspekcji Sanitarnej (Dz.U. z 2018 r. poz. 1490).

¹¹⁴³ Art. 43 1. Kto, wbrew przepisom ustawy, wprowadza do obrotu środki odurzające, substancje psychotropowe, mleczko makowe lub słomę makową albo uczestniczy w takim obrocie, podlega grzywnie i karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8. 2. W wypadku mniejszej wagi, sprawca podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku. 3. Jeżeli przedmiotem czynu, o którym mowa w ust. 1, jest znaczna ilość środków odurzających, substancji psychotropowych, mleczka makowego lub słomy makowej, sprawca podlega grzywnie i karze pozbawienia wolności do lat 10

¹¹⁴⁴ Uchwała Składu Siedmiu Sędziów Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 21 maja 2004 r., I KZP 42/03.

¹¹⁴⁵ Uchwała Składu Siedmiu Sędziów Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 28 stycznia 2016 r., I KZP 15/15.

i obrót tymi środkami przewidują [...] konwencje antynarkotykowe (art. 8 Konwencji o substancjach psychotropowych [...]; art. 30 Jednolitej konwencji o środkach odurzających [...]). Stwierdzenie, że na terytorium innego państwa doszło do wprowadzenia do obrotu wymienionych w art. 56 NarkU środków, pomimo braku zezwolenia odpowiednich organów tego państwa, pozwala na dokonywanie oceny prawnej takiego czynu jako przestępstwa z art. 56 NarkU. Taka wykładnia art. 56 NarkU zapewnia realizację przez Polskę zobowiązań wynikających z konwencji antynarkotykowych. Ograniczenie zastosowania art. 56 NarkU jedynie do czynów popełnionych na terytorium RP nie pozwala natomiast na taką ocenę. [...] Zgodnie z art. 36 ust. 2 (iv) Jednolitej konwencji o środkach odurzających z 1961 r., oprócz obowiązku ścigania przestępstw wymienionych w ust. 1 tego przepisu przez Stronę, na której terytorium przestępstwo zostało dokonane, przepis ten zawiera obowiązek ich ścigania przez Stronę, na której terytorium przestępca zostanie zatrzymany, jeżeli wydanie nie może być dokonane ze względu na ustawodawstwo Strony, do której wniosek o wydanie został skierowany, o ile sprawca nie był poprzednio sądzony i został wydany wobec niego wyrok. Dodać należy, że przestępstwa te miały być również wymieniane w umowach ekstradycyjnych między Stronami konwencji jako przestępstwa powodujące wydanie. Jeśli chodzi o Konwencję o substancjach psychotropowych z 1971 r., to znaczenie ma nie tylko jej art. 22 ust. 2a (iv). Przepis ten stanowi, że wymienione w Konwencji czyny mają być ścigane jako przestępstwa przez Stronę, na obszarze której zostały popełnione oraz na obszarze której ujawniono sprawcę, jeśli jego ekstradycja jest niedopuszczalna w myśl ustawodawstwa Strony, do której zwrócono się z wnioskiem i jeżeli przeciwko sprawcy nie przeprowadzono jeszcze postępowania karnego i nie wydano wyroku. Zgodnie z art. 22 ust. 2b tej Konwencji pożądanym jest, aby przestępstwa te wymieniane były w umowach ekstradycyjnych zawieranych między Stronami jako przestępstwa podlegające ekstradycji. Podobnie z art. 4 ust. 2a Konwencji Narodów Zjednoczonych o zwalczaniu nielegalnego obrotu środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi [...] wynika, że każda Strona podejmie takie kroki, jakie są niezbędne dla ustanowienia jej jurysdykcji nad przestępstwami określonymi w tej konwencji, gdy domniemany sprawca znajduje się na jej obszarze, a nie zostanie przez nią wydany innej Stronie, ponieważ zostało popełnione na jej terytorium albo z tego powodu, że zostało popełnione przez obywatela tego państwa. Warunek dotyczący obywatela tego państwa odnosi się do sytuacji, gdy obywatel ten popełnił przestępstwo poza jego terytorium. W przeciwnym razie zbyteczne

byłoby formułowanie tego warunku, gdyż popełnienie przestępstwa na terytorium tego państwa zostało wymienione jako odrębny warunek. Z powyższego wynika, że Polska zobowiązała się nie tylko ścigać czyny opisane w konwencjach antynarkotykowych wówczas, gdy zostały popełnione na terytorium RP, ale także ścigać czyny popełnione poza jej terytorium, jeśli sprawca został zatrzymany na terytorium RP i nie został wydany, bądź jeżeli jest on obywatelem polskim. Przeszkodą mogłoby być jedynie wydanie sprawcy. [...] Z omówionych przepisów konwencji antynarkotykowych wynika również, że konsekwencją zobowiązania państwa do ścigania określonych przestępstw - także popełnionych poza jego terytorium - jest to, że prawodawca nie powinien tak formułować znamion tych typów przestępstw, aby miały one charakter wewnątrz krajowy. Innymi słowy, nie zapewniają realizacji zobowiązań międzynarodowych takie przepisy karne, które dotyczyć będą tylko czynów popełnionych na terytorium RP. Jeśli zatem w konkretnym przypadku nie dojdzie do wydania obywatela polskiego państwu, na terytorium którego doszło do popełnienia przestępstwa, to na mocy tych konwencji Polska zobowiązana jest do ścigania takiego przestępstwa. W konsekwencji, jeśli przyjęłoby się, że art. 56 NarkU nie znajdzie zastosowania w sprawie obywatela polskiego, który popełnił za granicą czyn polegający na nielegalnym wprowadzeniu do obrotu na terytorium innego państwa określonych środków, który to obywatel nie został wydany, to oznaczałoby to, że Polska nie wykonuje wynikających z tych konwencji zobowiązań międzynarodowych”. Wobec czego, SN orzekł, że „Do przestępstw z art. 56 ust. 1 i 3 [...] popełnionych przez sprawcę, który działa wyłącznie poza granicami Polski ma zastosowanie art. 113 KK”.

3. Zanieczyszczanie morza

Na szczeblu międzynarodowym, regulacje w zakresie ochrony morza przed zanieczyszczeniem przewiduje Międzynarodowa Konwencja o zapobieganiu zanieczyszczeniu morza olejami, sporządzona w Londynie dnia 12 maja 1954 r.¹¹⁴⁶, która – w stosunku do Polski

¹¹⁴⁶ Dz.U. z 1961 r. Nr 28, poz. 135.

– weszła w życie dnia 28 lutego 1961 r.¹¹⁴⁷ Dnia 11 kwietnia 1962 r., na Konferencji stron, przyjęto do Konwencji poprawki, które weszły w życie dnia 18 maja 1967 r.¹¹⁴⁸

Zabronione zachowania określono w art. III lit. a i c Konwencji. Zgodnie z lit. a, zabronione jest usuwanie ze zbiornikowca¹¹⁴⁹, do którego ma zastosowanie Konwencja, oleju¹¹⁵⁰ lub mieszaniny oleistej¹¹⁵¹ w granicach którejkolwiek z zakazanych stref, o których jest mowa w aneksie A do Konwencji. Natomiast, zgodnie z lit. c, zabronione jest usuwanie oleju lub mieszaniny oleistej ze statku¹¹⁵² o pojemności 20.000 ton brutto lub więcej, do którego ma zastosowanie Konwencja i dla którego umowa o budowę została zawarta pod datą, w której postanowienie wchodzi w życie, lub po tej dacie. Od postanowienia tego przewidziano wyłączenie¹¹⁵³.

W myśl art. III lit. b, usuwanie oleju lub mieszaniny oleistej ze statku, do którego ma zastosowanie Konwencja, a innego niż zbiornikowiec, powinno odbywać się możliwie jak najdalej od lądu. Wskazano, że w trzy lata po wejściu Konwencji w życie na danym terytorium, zakaz przewidziany w lit. a objąć ma statki inne niż zbiornikowce, które przynależą do tego terytorium. Od postanowienia tego przewidziano wyjątek¹¹⁵⁴.

W art. IV i V przewidziano wyłączenia stosowania powyższych przepisów. Zgodnie z art. IV, nie będą one miały zastosowania do:

¹¹⁴⁷ Oświadczenie Rządowe z dnia 27 maja 1961 r. w sprawie ratyfikacji przez Polskę Międzynarodowej konwencji o zapobieganiu zanieczyszczenia morza olejami, sporządzonej w Londynie dnia 12 maja 1954 r. (Dz.U. z 1969 r. Nr 28, poz. 136).

¹¹⁴⁸ Oświadczenie Rządowe z dnia 25 czerwca 1969 r. w sprawie wejścia w życie poprawek do Międzynarodowej konwencji o zapobieganiu zanieczyszczeniu morza olejami, sporządzonej w Londynie dnia 12 maja 1954 r. (Dz.U. z 1969 r. Nr 27, poz. 212).

¹¹⁴⁹ Art. I 1. [...] „Zbiornikowiec” oznacza statek, w którym większa część przestrzeni ładunkowej jest skonstruowana lub przystosowana do przewozu luzem ładunków płynnych i który w danym czasie nie przewozi ładunku innego niż olej w tej części przestrzeni ładunkowej.

¹¹⁵⁰ Art. I 1. [...] „Olej” oznacza ropę naftową, olej opałowy, ciężki olej napędowy i olej smarowy; „oleisty” - należy rozumieć odpowiednio.

¹¹⁵¹ Art. I 1. [...] „Mieszanina oleista” oznacza mieszaninę o zawartości 100 lub więcej cząstek oleju na 1.000.000 cząstek mieszaniny.

¹¹⁵² Art. I 1. [...] „Statek” oznacza każdy statek morski jakiegokolwiek rodzaju, włączając w to urządzenia pływające odbywające podróż morską przy pomocy własnego napędu lub holowane przez inny statek.

¹¹⁵³ Art. III lit. c) [...] Jednakże, jeżeli zdaniem kapitana szczególne okoliczności powodują, że zatrzymanie oleju lub mieszaniny oleistej na statku nie jest ani rozsądne, ani praktycznie wykonalne, można je usunąć poza zakazanymi strefami, o których mowa w aneksie A do Konwencji. O przyczynach takiego usunięcia powinien być zawiadomiony Umawiający się Rząd terytorium, do którego przynależy statek, stosownie do paragrafu (1) artykułu II. Pełne dane dotyczące takich usunięć powinny być podawane Organizacji przez Umawiające się Rządy co najmniej co 12 miesięcy.

¹¹⁵⁴ Art. III lit. b) [...] z tym wyjątkiem, że usuwanie oleju lub mieszaniny oleistej z takiego statku nie będzie zabronione, gdy statek podąża do portu nie wyposażonego w urządzenia, o jakich jest mowa w artykule VIII, służące innym statkom niż zbiornikowce.

- a) usuwania ze statku oleju lub mieszaniny oleistej w celu zapewnienia bezpieczeństwa statku, zapobieżenia uszkodzeniu statku lub ładunku albo ratowania życia na morzu;
- b) wycieku oleju lub mieszaniny oleistej, powstałego wskutek uszkodzenia statku lub nieuniknionego przeciekania, jeśli wszystkie rozsądne środki ostrożności zostały podjęte po zajściu uszkodzenia lub wykryciu przeciekania w celu zapobieżenia wyciekowi lub jego zmniejszeniu do minimum;
- c) usuwania pozostałości powstającej z oczyszczania lub klarowania oleju opałowego lub oleju smarowego pod warunkiem, że takie usunięcie wykonywane jest możliwie jak najdalej od lądu.

Ponadto, w myśl art. V, nie będą miały zastosowania do usuwania z zenn statków:

- a) mieszaniny oleistej w okresie 12 miesięcy następujących po dacie, w której Konwencja wejdzie w życie w stosunku do terytorium, do którego przynależy statek;
- b) mieszaniny oleistej nie zawierającej żadnego innego oleju niż olej smarowy, który przesączył się lub przeciekł z pomieszczeń maszynowych - po upływie takiego okresu.

Obowiązek penalizacji przewidziano w art. VI Konwencji. Zgodnie z ust. 1, jakiegokolwiek naruszenie postanowień art. III i art. IX¹¹⁵⁵ ma być wykroczeniem karanym

¹¹⁵⁵ Art. IX 1. Jeżeli chodzi o statki, do których ma zastosowanie niniejsza Konwencja, to każdy statek, który używa paliwa olejowego, i każdy zbiornikowiec powinien być zaopatrzony w książkę zapisów olejowych prowadzoną jako część oficjalnego dziennika okrętowego lub w innej formie, według wzoru określonego w aneksie B do Konwencji. 2. W książce zapisów olejowych należy dokonywać wpisu w każdym wypadku, gdy na statku dokonuje się jednej z następujących czynności: a) balastowanie i wyładunek balastu ze zbiorników ładunkowych zbiornikowców; b) czyszczenie zbiorników ładunkowych zbiornikowców; c) osadzanie w zbiornikach osadowych i usuwanie wody ze zbiornikowców; d) usuwanie ze zbiornikowców pozostałości oleistych ze zbiorników osadowych lub z innych źródeł; e) balastowanie lub czyszczenie w czasie podróży zbiorników bunkru płynnego na innych statkach niż zbiornikowce; f) usunięcie z innych statków niż zbiornikowce pozostałości oleistych ze zbiorników bunkru płynnego lub z innych źródeł; g) przypadkowe i inne wyjątkowe usunięcia lub wycieki oleju ze zbiornikowców i statków innych niż zbiornikowce. W razie takiego usuwania lub wycieku oleju lub mieszaniny oleistej, o których mowa w punkcie (c) artykułu III lub w artykule IV, należy wpisać do książki zapisów olejowych oświadczenie dotyczące okoliczności i przyczyny usunięcia lub wycieku. 3. Każda czynność wymieniona w paragrafie (2) niniejszego artykułu będzie w całości bezzwłocznie zanotowana w książce zapisów olejowych, tak by wszystkie zapisy odnoszące się do tej czynności zostały w pełni dokonane. Każda stronica książki będzie podpisana przez oficera lub oficerów nadzorujących odnośne czynności, a jeżeli statek obsadzony jest załogą - przez kapitana statku. Zapisy w książce zapisów olejowych będą dokonywane w urzędowym języku terytorium, do którego przynależy statek, zgodnie z paragrafem (1) artykułu II, lub w języku angielskim albo francuskim. 4. Książki zapisów olejowych będą przechowywane w miejscu łatwo dostępnym dla inspekcji w każdym właściwym czasie i z wyjątkiem statków holowanych nie obsadzonych załogą będą przechowywane na statku. Będą one zachowane przez okres 2 lat od dokonania ostatniego wpisu. 5. Właściwe władze którejkolwiek z terytoriów Umawiającego się Rządu mogą badać na którymkolwiek statku, do którego ma zastosowanie niniejsza Konwencja, w czasie jego pobytu w porcie na tym terytorium, książkę zapisów olejowych, którą statek obowiązany jest posiadać, zgodnie z postanowieniami niniejszego artykułu, i mogą sporządzać wierne odpisy każdego zapisu w tej książce oraz wymagać, aby kapitan statku poświadczył, że dany odpis jest wiernym odpisem takiego zapisu. Każdy odpis w ten sposób sporządzony, z którego wynika, że został poświadczony przez kapitana statku jako

według prawa terytorium, do którego przynależy statek. W zakresie sankcji, w ust. 2 wskazano, że kary mogą być nakładane według prawa któregośkolwiek z terytoriów stron za bezprawne usuwanie ze statku oleju lub mieszaniny oleistej poza granicami morza terytorialnego danego terytorium. Kary takie mają być odpowiednio surowe dla odstraszenia od takiego bezprawnego usuwania. Ponadto, nie powinny być mniejsze od kar, które mogą być nakładane według prawa danego terytorium za takie same naruszenia w granicach morza terytorialnego. W ust. 3, strony zobowiązano do zawiadomienia Międzynarodowej Morskiej Organizacji Doradczej o karach nałożonych za każde naruszenie.

Konwencja o morzu pełnym z 1958 r.¹¹⁵⁶, w art. 24 zobowiązała strony do wydania przepisów zmierzających do zapobieżenia zanieczyszczeniu mórz olejami rozlewanyymi przez statki lub rurociągi albo pochodzącymi z eksploatacji lub badań dna i podglebia morskiego. Czyniąc to, strony mają wziąć pod uwagę istniejące w tym przedmiocie zobowiązania traktatowe. Natomiast w art. 25 ust. 1 zobowiązała strony do podjęcia środków dla zapobieżenia zanieczyszczeniu mórz, wynikłego z zatapiania odpadków radioaktywnych. Czyniąc to, strony mają wziąć pod uwagę wszelkie normy i przepisy, które mogą zostać opracowane przez właściwe organizacje międzynarodowe.

Konwencja o zapobieganiu zanieczyszczenia mórz przez zatapianie odpadów i innych substancji, sporządzona w Moskwie, Waszyngtonie, Londynie i Meksyku dnia 29 grudnia 1972 r.¹¹⁵⁷, która – w stosunku do Polski – weszła w życie dnia 22 lutego 1979 r.¹¹⁵⁸, w art. VII ust. 2 zobowiązuje strony do podjęcia na swoim terytorium odpowiednich kroków w celu zapobiegania działaniom niezgodnym z postanowieniami Konwencji i karania za takie działania. Zgodnie z art. IV¹¹⁵⁹, strony Konwencji mają zabronić zatapiania wszelkich odpadów

wierny odpis zapisu w książce zapisów olejowych statku, będzie dopuszczony w każdym postępowaniu sądowym jako dowód faktów ustalonych w zapisie. Każda czynność podejmowana przez właściwe władze w myśl niniejszego paragrafu będzie dokonana jak najszybciej i bez powodowania zwłoki dla statku.

¹¹⁵⁶ Dz.U. z 1963 r. Nr 33, poz. 187.

¹¹⁵⁷ Dz.U. z 1984 r. Nr 11, poz. 46.

¹¹⁵⁸ Oświadczenie Rządowe z dnia 23 stycznia 1983 r. w sprawie przystąpienia przez Polską Rzeczpospolitą Ludową do Konwencji o zapobieganiu zanieczyszczeniu mórz przez zatapianie odpadów i innych substancji, sporządzonej w Moskwie, Waszyngtonie, Londynie i Meksyku dnia 29 grudnia 1972 r. (Dz.U. z 1984 r. Nr 11, poz. 47).

¹¹⁵⁹ Art. IV 1. Zgodnie z postanowieniami niniejszej konwencji każda z Umawiających się Stron zabroni zatapiania wszelkich odpadów i innych substancji w jakiegokolwiek postaci lub stanie, stosując się do poniższych postanowień: a) zabronione jest zatapianie wszelkich odpadów lub innych substancji wymienionych w załączniku I; b) zatapianie odpadów lub innych substancji wymienionych w załączniku II wymaga uprzedniego specjalnego zezwolenia; c) zatapianie wszelkich innych odpadów lub substancji jest uzależnione od wydania uprzedniego zezwolenia ogólnego. 2. Żadne zezwolenie nie będzie wydane bez wnikliwego rozpatrzenia wszystkich czynników

i innych substancji w jakiegokolwiek postaci lub stanie, stosując się do określonych w tym przepisie postanowień.

Postanowienia w zakresie przeciwdziałania zanieczyszczeniom Morza Bałtyckiego zawiera Konwencja o ochronie środowiska morskiego obszaru Morza Bałtyckiego, sporządzona w Helsinkach dnia 9 kwietnia 1992 r.¹¹⁶⁰, która – w stosunku do Polski – weszła w życie dnia 17 stycznia 2000 r.¹¹⁶¹ W art. 10 strony zobowiązano do wprowadzenia zakazu spalania¹¹⁶². Zgodnie z art. 11 strony mają wprowadzić zakaz zatapiania¹¹⁶³ na obszarze Morza Bałtyckiego. Natomiast w art. 12 strony zobowiązano do podjęcia wszelkich właściwych środków w celu zapobieżenia zanieczyszczeniu środowiska morskiego obszaru Morza Bałtyckiego będącemu rezultatem prowadzenia badań lub eksploatacji.

W krajowym porządku prawnym przepisy karne w przedmiotowym zakresie zawiera Ustawa z dnia 16 marca 1995 r. o zapobieganiu zanieczyszczaniu morza przez statki¹¹⁶⁴. W art. 1 ust. 1 wskazano, że do zapobiegania zanieczyszczaniu morza przez statki stosuje się postanowienia umów międzynarodowych, w tym Konwencji z 1972 r. i Konwencji z 1992 r.

Regulacje prawnokarne przewiduje art. 35a. Zgodnie z ust. 1, karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5 podlega ten, kto usuwa ze statku substancje zanieczyszczające w takiej ilości lub takiej postaci, że może to doprowadzić do pogorszenia jakości wody, zagrażać

wymienionych w załączniku III, obejmującego także uprzednie badania właściwości miejsca zatapiania, zgodnie z rozdziałami B i C tego załącznika. 3. Żadne z postanowień niniejszej konwencji nie będzie interpretowane jako stanowiące przeszkodę do wydania przez Umawiającą się Stronę, w zakresie jej dotyczącym, zakazu zatapiania odpadów lub innych substancji nie wymienionych w załączniku I. O wydaniu takiego zakazu Strona ta powiadomi Organizację

¹¹⁶⁰ Dz.U. z 2000 r. Nr 28, poz. 346.

¹¹⁶¹ Oświadczenie Rządowe z dnia 29 grudnia 1999 r. w sprawie ratyfikacji przez Rzeczpospolitą Polską Konwencji o ochronie środowiska morskiego obszaru Morza Bałtyckiego, sporządzonej w Helsinkach dnia 9 kwietnia 1992 r. (Dz.U. z 2000 r. Nr 28, poz. 347).

¹¹⁶² Art. 2 ust. 5 „Spalanie” oznacza rozmyślne palenie odpadów lub innych materiałów na morzu w celu ich termicznego zniszczenia. Działania związane z normalną eksploatacją statków lub innych wykonanych przez człowieka konstrukcji jest wyłączone z zakresu niniejszej definicji.

¹¹⁶³ Art. 2 ust. 4 a) „Zatapianie” oznacza: i) każde rozmyślne usunięcie do morza lub na dno morskie odpadów lub innych materiałów ze statków, z innych wykonanych przez człowieka konstrukcji na morzu albo ze statków powietrznych; ii) każde rozmyślne usunięcie do morza statków lub innych wykonanych przez człowieka konstrukcji na morzu albo statków powietrznych. B) „Zatapianie” nie obejmuje: i) usunięcia do morza odpadów lub innych materiałów, związanych lub wynikających z normalnej eksploatacji statków, innych wykonanych przez człowieka konstrukcji na morzu albo statków powietrznych i ich wyposażenia, z wyjątkiem odpadów lub innych materiałów, dowożonych do lub przewożonych przez statki, inne wykonane przez człowieka konstrukcje na morzu albo statki powietrzne, używane do usuwania takich materiałów albo pozostałości pochodzących z oczyszczania tychże odpadów lub innych materiałów na takich statkach, konstrukcjach albo statkach powietrznych; ii) umieszczania materiałów w innym celu niż jedynie ich usunięcie, pod warunkiem że takie umieszczenie nie jest sprzeczne z celami niniejszej konwencji.

¹¹⁶⁴ Dz.U. z 1995 r. Nr 47, poz. 243 ze zm.

życiu lub zdrowiu wielu osób, lub spowodować zniszczenie fauny i flory morskiej w znacznych rozmiarach. Art. 35a ust. 2 przewiduje typ uprzywilejowany, za który sprawca poniesie łagodniejszą odpowiedzialność, jeżeli działał nieumyślnie.

Przepisem tym ustawodawca wypełnił zobowiązanie konwencyjne do objęcia penalizacją czynów polegających na zanieczyszczaniu morza.

4. Przepięstwa związane z naruszeniem praw autorskich i praw pokrewnych

Postanowienia w zakresie ochrony praw autorskich przewiduje Konwencja berneńska o ochronie dzieł literackich i artystycznych z dnia 9 września 1886 r., przejrzana w Berlinie dnia 13 listopada 1908 r. i w Rzymie dnia 2 czerwca 1928 r. (ratyfikowana zgodnie z ustawą z dnia 5 marca 1934 r.)¹¹⁶⁵, która – w stosunku do Polski – weszła w życie dnia 28 stycznia 1920 r.¹¹⁶⁶ Regulacje takie zawiera także Akt Paryski Konwencji Berneńskiej o Ochronie Dzieł Literackich i Artystycznych sporządzony w Paryżu dnia 24 lipca 1971 r.¹¹⁶⁷, który - w stosunku do Polski – wszedł w życie dnia 4 sierpnia 1990 r.¹¹⁶⁸ Przy czym Polska przystąpiła do Aktu z wyłączeniem artykułów od 1 do 21 oraz załącznika.

Regulacje w zakresie ochrony praw pokrewnych zawierają, m.in. Międzynarodowa konwencja o ochronie wykonawców, producentów fonogramów oraz organizacji nadawczych, sporządzona w Rzymie dnia 26 października 1961 r.¹¹⁶⁹, która – w stosunku do Polski – weszła w życie dnia 13 czerwca 1997 r.¹¹⁷⁰, oraz Traktat Światowej Organizacji Własności Intelektualnej (*World Intellectual Property Organization – WIPO*) o artystycznych

¹¹⁶⁵ Dz.U. z 1935 r. Nr 84, poz. 515.

¹¹⁶⁶ Oświadczenie Rządowe z dnia 18 listopada 1935 r. w sprawie złożenia przez Polskę dokumentu ratyfikacyjnego konwencji berneńskiej o ochronie dzieł literackich i artystycznych z dnia 9 września 1886 r., przejrzanej ostatnio w Rzymie dnia 2 czerwca 1928 r. (Dz.U. z 1935 r. Nr 84, poz. 516).

¹¹⁶⁷ Dz.U. z 1990 r. Nr 82, poz. 474.

¹¹⁶⁸ Oświadczenie Rządowe z dnia 28 września 1990 r. w sprawie przystąpienia Rzeczypospolitej Polskiej do Aktu paryskiego Konwencji berneńskiej o ochronie dzieł literackich i artystycznych, sporządzonego w Paryżu dnia 24 lipca 1971 r. (Dz.U. z 1990 r. Nr 82, poz. 475).

¹¹⁶⁹ Dz.U. z 1997 r. Nr 125, poz. 800.

¹¹⁷⁰ Oświadczenie Rządowe z dnia 6 czerwca 1997 r. w sprawie przystąpienia Rzeczypospolitej Polskiej do Międzynarodowej konwencji o ochronie wykonawców, producentów fonogramów oraz organizacji nadawczych, sporządzonej w Rzymie dnia 26 października 1961 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 125, poz. 801).

wykonaniach i fonogramach, sporządzony w Genewie dnia 20 grudnia 1996 r.¹¹⁷¹, który – w stosunku do Polski – wszedł w życie dnia 21 października 2003 r.¹¹⁷²

Art. 61 Porozumienia w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej, stanowiącego załącznik do Porozumienia ustanawiającego Światową Organizację Handlu¹¹⁷³, które – w stosunku do Polski – weszło w życie dnia 1 lipca 1995 r.¹¹⁷⁴, zobowiązuje państwa do ustanowienia procedur karnych i kar, „które będą stosowane przynajmniej w przypadkach umyślnego podrabiania znaku towarowego lub piractwa praw autorskich, dokonanego na skalę handlową”. Dostępne środki zaradcze mają obejmować „uwięzienie albo kary pieniężne wystarczające dla odstraszenia zgodnie z wymiarem kar stosowanych za przestępstwa o odpowiadającym im ciężarze”. W stosownych przypadkach, dostępne środki zaradcze mają obejmować także konfiskatę, przepadek i zniszczenie towarów stanowiących naruszenie oraz wszelkich materiałów i narzędzi, które były głównie stosowane dla popełnienia przestępstwa”. Państwom pozostawiono możliwość ustanowienia procedur karnych i kar, „które będą stosowane w innych przypadkach naruszenia praw własności intelektualnej, w szczególności jeżeli naruszenia dokonywane są umyślnie i na skalę handlową”.

Postanowienia w przedmiotowym zakresie zawiera także Traktat Światowej Organizacji Własności Intelektualnej o prawie autorskim, sporządzony w Genewie dnia 20 grudnia 1996 r.¹¹⁷⁵, który – w stosunku do Polski – wszedł w życie dnia 23 marca 2004 r.¹¹⁷⁶ W art. 11 strony zobowiązano do zapewnienia właściwej ochrony prawnej oraz skutecznych środków prawnych „przeciwko obchodzeniu skutecznych środków technicznych stosowanych przez autorów w związku z wykonywaniem praw na podstawie [...] Traktatu lub Konwencji Berneńskiej i ograniczających podejmowanie wobec ich utworów działań, na które oni nie udzielili zezwolenia albo które nie są prawnie dozwolone”.

¹¹⁷¹ Dz.U. z 2004 r. Nr 41, poz. 375.

¹¹⁷² Oświadczenie Rządowe z dnia 6 listopada 2003 r. w sprawie mocy obowiązującej Traktatu WIPO o artystycznych wykonaniach i fonogramach, sporządzonego w Genewie dnia 20 grudnia 1996 r. (Dz.U. z 2004 r. Nr 41, poz. 376).

¹¹⁷³ Porozumienie ustanawiające Światową Organizację Handlu (WTO), sporządzone w Marakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r. (Dz.U. z 1995 r. Nr 98, poz. 483); zob. także Oświadczenie Rządowe z dnia 31 lipca 1995 r. w sprawie ratyfikacji przez Rzeczpospolitą Polską Porozumienia ustanawiającego Światową Organizację Handlu (WTO), sporządzonego w Marakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r. (Dz.U. z 1995 r. Nr 98, poz. 484).

¹¹⁷⁴ Obwieszczenie Ministra Spraw Zagranicznych z dnia 23 lutego 1998 r. w sprawie ogłoszenia załączników do Porozumienia ustanawiającego Światową Organizację Handlu (WTO) (Dz.U. z 1998 r. Nr 34, poz. 195).

¹¹⁷⁵ Dz.U. z 2005 r. Nr 3, poz. 12.

¹¹⁷⁶ Oświadczenie Rządowe z dnia 28 października 2004 r. w sprawie mocy obowiązującej Traktatu WIPO o prawie autorskim, sporządzonego w Genewie dnia 20 grudnia 1996 r. (Dz.U. z 2005 r. Nr 3, poz. 13).

Zgodnie z art. 12 ust. 1, strony mają zapewnić „odpowiednie i skuteczne środki prawne przeciwko każdemu, kto świadomie dopuszcza się jednego z następujących czynów, wiedząc lub, gdy chodzi o środki cywilnoprawne, mając w danych okolicznościach uzasadnione podstawy, by wiedzieć, że czyn ten spowoduje, umożliwi, ułatwi lub ukryje naruszenie któregośkolwiek prawa przewidzianego [...] Traktatem lub Konwencją Berneńską:

- (i) usuwanie lub zmiana, bez zezwolenia, jakichkolwiek podanych w formie elektronicznej informacji o zarządzaniu prawami,
- (ii) wprowadzanie do obrotu, wówz celem wprowadzania do obrotu, nadawania lub publicznego komunikowania bez zezwolenia utworów lub zwielokrotnionych egzemplarzy utworów, wiedząc, że podane w formie elektronicznej informacje o zarządzaniu prawami zostały usunięte lub zmienione bez zezwolenia.

Zgodnie z definicją zawartą w art. 12 ust. 2, wyrażenie „informacje o zarządzaniu prawami” oznacza „informacje pozwalające zidentyfikować utwór, autora utworu, uprawnionego do utworu z jakiegokolwiek tytułu lub informacji o warunkach korzystania z utworu oraz numery lub kody przedstawiające taką informację, gdy którykolwiek z tych elementów informacji dołączony jest do zwielokrotnionego egzemplarza utworu lub występuje w związku z publicznym komunikowaniem utworu”.

W art. 14 ust. 1 strony zobowiązano do przyjęcia, zgodnie ze swoimi systemami prawnymi, środków koniecznych do zapewnienia stosowania Traktatu. Ponadto, w myśl ust. 2, strony zapewnić mają w swoich ustawodawstwach dostępność procedur dochodzenia i egzekwowania praw przyznanych Traktatem, „aby umożliwić skuteczne działania przeciwko naruszeniom wymierzonym w te prawa, w tym środki doraźne zapobiegające naruszeniom i środki odstraszające od dalszych naruszeń”.

Obowiązek penalizacji czynów związanych z naruszeniem praw autorskich i praw pokrewnych, ale popełnionych za pomocą systemu informatycznego, przewiduje Konwencja Rady Europy o cyberprzestępczości z 2001 r.¹¹⁷⁷ W art. 10 ust. 1 strony Konwencji zobowiązano do podjęcia takich środków prawnych i innych, jakie okażą się niezbędne dla uznania za przestępstwa w ich prawie wewnętrznym, „naruszeń prawa autorskiego zdefiniowanego w prawie danej Strony zgodnie z podjętymi przez nią zobowiązaniami wynikającymi z Aktu Paryskiego z dnia 24 lipca 1971 roku zmieniającego Konwencję Berneńską o ochronie dzieł

¹¹⁷⁷ Dz.U. z 2015 r. poz. 728.

literackich i artystycznych, Porozumienia w sprawie handlowych aspektów praw i własności intelektualnej oraz Traktatu Światowej Organizacji Własności Intelektualnej o prawach autorskich, z wyłączeniem praw osobistych przewidzianych przez te konwencje, jeżeli popełnione są umyślnie, na skalę komercyjną i za pomocą systemu informatycznego”. Pojęcie „systemu informatycznego” zdefiniowano w art. 1 lit. a Konwencji jako „każde urządzenie lub grupę wzajemnie połączonych lub związanych ze sobą urządzeń, z których jedno lub więcej, zgodnie z programem, wykonuje automatyczne przetwarzanie danych”.

W art. 10 ust. 2 Konwencji, strony zobowiązano do uznania za przestępstwa w ich prawie wewnętrznym, naruszeń praw pokrewnych zdefiniowanych w ich prawie, zgodnie z podjętymi przez nie zobowiązaniami wynikającymi z Międzynarodowej konwencji o ochronie wykonawców, producentów fonogramów i organizacji nadawczych zawartej w Rzymie (Konwencja Rzymska), Umowy w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej oraz Traktatu Światowej Organizacji Własności Intelektualnej o wykonaniach i fonogramach, z wyłączeniem praw osobistych przewidzianych przez te konwencje, jeżeli popełnione są umyślnie, na skalę komercyjną i za pomocą systemu informatycznego”.

W ust. 3 stronom pozostawiono możliwość zastrzeżenia sobie prawa do niepociągania do odpowiedzialności karnej na podstawie powyższych przepisów „w pewnych przypadkach, pod warunkiem, że istnieją inne skuteczne środki prawne oraz że zastrzeżenie to nie stanowi odstępstwa od międzynarodowych zobowiązań Strony” określonych w powołanych wyżej międzynarodowych instrumentach.

W art. 11 ust. 1 strony zobowiązały się do uznania za przestępstwa w ich prawie krajowym, umyślnego pomocnictwa lub podżegania do popełnienia rzeczonych przestępstw. Zgodnie z art. 13 ust. 1, mają zagwarantować, że przestępstwa te „będą karane za pomocą skutecznych, proporcjonalnych i zniechęcających sankcji, obejmujących pozbawienie wolności”.

W art. 12 przewidziano odpowiedzialność osób prawnych za rzeczone przestępstwa. Zgodnie z art. 13 ust. 2, strony mają zagwarantować, że osoby prawne „podlegać będą skutecznym, proporcjonalnym i zniechęcającym sankcjom lub środkom o charakterze karnym lub innym, w tym sankcjom pieniężnym”.

W prawie krajowym regulacje w zakresie odpowiedzialności karnej zawiera rozdział 14 Ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych¹¹⁷⁸. W art. 115¹¹⁷⁹ penalizacją objęto przywłaszczanie autorstwa i wprowadzanie w błąd co do autorstwa. Art. 116¹¹⁸⁰ przewiduje karalność rozpowszechniania cudzego utworu bez pozwolenia. W art. 117¹¹⁸¹ stypizowano przestępstwo nielegalnego utrwalania i zwielokrotniania przedmiotów praw autorskich i praw pokrewnych. W art. 118¹¹⁸² ustawodawca objął penalizacją paserstwo w zakresie praw autorskich i praw pokrewnych. Art. 118¹¹⁸³ wprowadza karalność wytwarzania urządzeń i ich komponentów do niedozwolonego usuwania lub obchodzenia zabezpieczeń

¹¹⁷⁸ Dz.U. z 1994 r. Nr 24, poz. 83 ze zm.

¹¹⁷⁹ Art. 115 1. Kto przywłaszcza sobie autorstwo albo wprowadza w błąd co do autorstwa całości lub części cudzego utworu albo artystycznego wykonania, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 3. 2. Tej samej karze podlega, kto rozpowszechnia bez podania nazwiska lub pseudonimu twórcy cudzy utwór w wersji oryginalnej albo w postaci opracowania, artystyczne wykonanie albo publicznie zniekształca taki utwór, artystyczne wykonanie, fonogram, wideogram lub nadanie. 3. Kto w celu osiągnięcia korzyści majątkowej w inny sposób niż określony w ust. 1 lub 2 narusza cudze prawa autorskie lub prawa pokrewne określone w art. 16, art. 17, art. 18, art. 19 ust. 1, art. 191, art. 86, art. 94 ust. 4 lub art. 97, albo nie wykonuje obowiązków określonych w art. 193 ust. 2 lub art. 20 ust. 1-4, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

¹¹⁸⁰ Art. 116 1. Kto bez uprawnienia albo wbrew jego warunkom rozpowszechnia cudzy utwór w wersji oryginalnej albo w postaci opracowania, artystyczne wykonanie, fonogram, wideogram lub nadanie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. 2. Jeżeli sprawca dopuszcza się czynu określonego w ust. 1 w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3. 3. Jeżeli sprawca uczynił sobie z popełniania przestępstwa określonego w ust. 1 stałe źródło dochodu albo działalność przestępną, określoną w ust. 1, organizuje lub nią kieruje, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 5. 4. Jeżeli sprawca czynu określonego w ust. 1 działa nieumyślnie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

¹¹⁸¹ Art. 117 1. Kto bez uprawnienia albo wbrew jego warunkom w celu rozpowszechnienia utrwała lub zwielokrotnia cudzy utwór w wersji oryginalnej lub w postaci opracowania, artystyczne wykonanie, fonogram, wideogram lub nadanie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. 2. Jeżeli sprawca uczynił sobie z popełniania przestępstwa określonego w ust. 1 stałe źródło dochodu albo działalność przestępną, określoną w ust. 1, organizuje lub nią kieruje, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

¹¹⁸² Art. 118 1. Kto w celu osiągnięcia korzyści majątkowej przedmiot będący nośnikiem utworu, artystycznego wykonania, fonogramu, wideogramu rozpowszechnianego lub zwielokrotnionego bez uprawnienia albo wbrew jego warunkom nabywa lub pomaga w jego zbyciu albo przedmiot ten przyjmuje lub pomaga w jego ukryciu, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. 2. Jeżeli sprawca uczynił sobie z popełniania przestępstwa określonego w ust. 1 stałe źródło dochodu albo działalność przestępną, określoną w ust. 1, organizuje lub nią kieruje, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 5. 3. Jeżeli na podstawie towarzyszących okoliczności sprawca przestępstwa określonego w ust. 1 lub 2 powinien i może przypuszczać, że przedmiot został uzyskany za pomocą czynu zabronionego, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

¹¹⁸³ Art. 118¹ 1. Kto wytwarza urządzenia lub ich komponenty przeznaczone do niedozwolonego usuwania lub obchodzenia skutecznych technicznych zabezpieczeń przed odtwarzaniem, przegrywaniem lub zwielokrotnianiem utworów lub przedmiotów praw pokrewnych albo dokonuje obrotu takimi urządzeniami lub ich komponentami, albo reklamuje je w celu sprzedaży lub najmu, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 3. 2. Kto posiada, przechowuje lub wykorzystuje urządzenia lub ich komponenty, o których mowa w ust. 1, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

technicznych. W art. 119¹¹⁸⁴ stypizowano przestępstwo naruszenia prawa do kontroli i prawa do informacji. Natomiast art. 121¹¹⁸⁵ przewiduje regulacje w zakresie przepadku przedmiotów.

Polski ustawodawca, w powołanym akcie, penalizacją objął szereg czynów związanych z prawem autorskim i prawami pokrewnymi, które uwzględniają normy prawnokarne wynikające z przyjętych konwencji międzynarodowych.

5. Podsumowanie

Chociaż, bez wątplenia, KK stanowi „trzon” prawa karnego, nie wszystkie typy przestępstw stypizowane zostały w jego części szczególnej. Przepisy karne zawarte są także w pozakodeksowym prawie karnym. Przykładami przestępstw konwencyjnych tradycyjnie typizowanych poza KK są handel niewolnikami, przestępstwa związane z narkotykami i zanieczyszczanie morza. Niemniej jednak w ustawach pozakodeksowych penalizowane są także nowe typy czynów zabronionych, jak i klasyczne przestępstwa popełniane z zastosowaniem nowych metod, co wynika z postępującego rozwoju technologicznego i możliwości, które stwarza on potencjalnym sprawcom. Przykładem takich czynów są przestępstwa związane z naruszeniem praw autorskich i praw pokrewnych popełnione za pomocą systemu informatycznego.

Do penalizacji niewolnictwa i handlu niewolnikami zobowiązują Polskę Konwencja w sprawie niewolnictwa z 1926 r. oraz Uzupełniająca Konwencja w sprawie zniesienia niewolnictwa, handlu niewolnikami oraz instytucji i praktyk zbliżonych do niewolnictwa z 1956 r. Ustawodawca zrealizował to zobowiązanie w art. 8 PWKK. Ponadto, nowelizacją z 2010 r., do art. 115 KK wprowadzono § 23 definiujący niewolnictwo. Powołane przepisy są zgodne z normami konwencyjnymi i realizują zobowiązania Polski w zakresie penalizacji niewolnictwa i handlu niewolnikami.

Wśród aktów międzynarodowych poświęconych problematyce środków odurzających i substancji psychotropowych, nakładających na Polskę obowiązek penalizacji określonych

¹¹⁸⁴ Art. 119 Kto uniemożliwia lub utrudnia wykonywanie prawa do kontroli korzystania z utworu, artystycznego wykonania, fonogramu lub wideogramu albo odmawia udzielenia informacji przewidzianych w art. 47, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

¹¹⁸⁵ Art. 121 1. W wypadku skazania za czyn określony w art. 115, 116, 117, 118 lub 1181, sąd orzeka przepadek przedmiotów pochodzących z przestępstwa, chociażby nie były własnością sprawcy. 2. W wypadku skazania za czyn określony w art. 115, 116, 117 lub 118, sąd może orzec przepadek przedmiotów służących do popełnienia przestępstwa, chociażby nie były własnością sprawcy.

w nich typów zachowań, na szczególne podkreślenie zasługują: Jednolita konwencja o środkach odurzających z 1961 r. oraz Protokół ją zmieniający z 1972 r., Konwencja o substancjach psychotropowych z 1971 r., jak również Konwencja Narodów Zjednoczonych o zwalczaniu nielegalnego obrotu środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi z 1988 r.

W polskim prawie karnym przestępstwa związane ze środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi penalizowane są w rozdziale 7 Ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii. W art. 53 stypizowano przestępstwo nielegalnego wytwarzania, przetwarzania albo przerobu, a w art. 54 czyny związane z naczyniami i przyrządami. Nielegalny obrót międzynarodowy spenalizowano w art. 55, w art. 56 przestępstwo wprowadzenia do obrotu i uczestniczenia w obrocie, a w art. 57 wprowadzono karalność przygotowania do tych przestępstw. Należy zauważyć, iż w doktrynie pojawiły się wątpliwości w zakresie możliwości stosowania przepisu art. 56 w odniesieniu do czynów popełnionych poza terytorium Polski, a tym samym w zakresie wywiązywania się państwa z zobowiązań międzynarodowych wynikających z powołanych wielostronnych umów międzynarodowych. Ostatecznie, w Uchwale Składu Siedmiu Sędziów SN orzekł, że do przestępstw z art. 56 ma zastosowanie zasada repesji wszechświatowej wyrażona w art. 113 KK.

W art. 62 stypizowano nielegalne posiadanie. Jednak nowelizacją z 2011 r. wprowadzono do Ustawy art. 62a, przewidujący możliwość umorzenia postępowania, jeżeli przedmiotem czynu są środki odurzające lub substancje psychotropowe w ilości nieznacznej, przeznaczone na własny użytek. Wątpliwości może budzić zgodność tego przepisu z art. 3 ust. 2 Konwencji z 1988 r. Niemniej jednak, w Uzasadnieniu do projektu ustawy nowelizacyjnej przytoczono argumentację wykluczającą jakiegokolwiek kwestionowanie zgodności powołanego przepisu z normą konwencyjną.

Obowiązek penalizacji zanieczyszczania morza olejami nałożyła na Polskę Międzynarodowa Konwencja z 1954 r., z przyjętymi w 1962 r. poprawkami. Przepisy w zakresie ochrony mórz przed zanieczyszczeniami zawierają także Konwencja o morzu pełnym z 1958 r., Konwencja o zapobieganiu zanieczyszczenia mórz przez zatapianie odpadów i innych substancji z 1972 r. oraz Konwencja o ochronie środowiska morskiego obszaru Morza Bałtyckiego z 1992 r. W krajowym porządku prawnym regulacje prawnokarne w przedmiotowym zakresie zawiera art. 35a Ustawy o zapobieganiu zanieczyszczeniu morza przez statki z 1995 r.

W zakresie praw autorskich i praw pokrewnych, Konwencja o cyberprzestępczości z 2001 r. nakłada na Polskę obowiązek penalizacji czynów związanych z naruszeniem takich praw, ale popełnionych za pomocą systemu informatycznego. Polski ustawodawca, w rozdziale 14 Ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, penalizuje szereg przestępstw związanych z naruszeniem praw autorskich i praw pokrewnych, w tym popełnionych za pomocą systemu informatycznego.

Powołane przepisy pozakodeksowe realizują zobowiązania, wynikające z zawartych przez Polskę wielostronnych umów międzynarodowych, do objęcia penalizacją określonych w nich typów czynów zabronionych.

ZAKOŃCZENIE

Nie ulega wątpliwości, że „Obszar unormowań odnoszących się do zagadnień penalnych to obecnie jedna z najdynamiczniej rozwijających się dziedzin prawa międzynarodowego publicznego”¹¹⁸⁶. Odwrót od polityki „zimnej wojny”, zmiany polityczne i gospodarcze zachodzące od końca lat 80., zwiększenie intensywności procesów globalizacyjnych na świecie, wygenerowały wzrost przestępczości przekraczającej granice pojedynczych państw. W kontekście zagrożeń dla bezpieczeństwa międzynarodowego, na znaczeniu zyskiwała przede wszystkim przestępczość zorganizowana, a po zamachach z 11 września 2001 r., przestępczość o charakterze terrorystycznym. Społeczność międzynarodowa, zaniepokojona tymi zjawiskami, dostrzegła konieczność współdziałania w zwalczaniu przestępczości transnarodowej, w efekcie czego nastąpił znaczny rozrost regulacji penalnych na poziomie ponadnarodowym. Zmianie uległ sposób regulacji zagadnień prawnokarnych na płaszczyźnie międzynarodowej, polegający na przyjmowaniu kolejnych wielostronnych wiążących instrumentów prawnych ukierunkowanych na kryminalizację określonych rodzajów zachowań i współpracę w ściganiu sprawców takich czynów. Zdecydowana większość wielostronnych umów międzynarodowych zawartych w ciągu ostatniego ćwierćwiecza nie dotyczy bowiem zbrodni międzynarodowych, a właśnie przestępstw konwencyjnych i ponadpaństwowej współpracy w ich zwalczaniu, co wynika m.in. z faktu, że zbrodnie międzynarodowe zostały w sposób wyczerpujący osadzone na płaszczyźnie międzynarodowego prawa karnego w postaci statutów międzynarodowych trybunałów karnych, w tym przede wszystkim Statutu MTK. Nie bez znaczenia pozostaje także fakt, że na świecie popełnia się obecnie znacznie więcej przestępstw konwencyjnych niż zbrodni międzynarodowych. W doktrynie światowej dostrzega się ważność tych zjawisk, o czym najlepiej świadczy rozwój nowego obszaru prawa, systemowo ujmującego regulacje dotyczące przestępstw konwencyjnych. Tymczasem, przez toczące się w polskiej doktrynie spory co do nazwy, pojęcia, zakresu przedmiotowego i podmiotowego międzynarodowego prawa karnego, poza obszarem jej zainteresowania pozostają najnowsze osiągnięcia światowej myśli prawniczej oraz odpowiednie rozszerzenie siatki pojęciowej.

W doktrynie polskiej przestępstwa konwencyjne wchodzą w zakres przedmiotowy międzynarodowego prawa karnego (zazwyczaj nazywanego jednak prawem karnym

¹¹⁸⁶ C. Nowak, *Transnarodowe...*, op. cit., s. 82.

międzynarodowym). Tymczasem różnice w przedmiocie i sposobie regulacji na płaszczyźnie międzynarodowej zbrodni międzynarodowych, stanowiących międzynarodowe prawo karne *sensu stricto*, i przestępstw konwencyjnych, wyrażające się m.in. w innym ciężarze gatunkowym tych zamachów, odmiennych sposobach ich kryminalizacji, odmiennych kręgach adresatów ich norm, jak i odmiennych modelach ścigania za popełniony czyn, przemawiają za tym, aby przestępstwa konwencyjne wyłączyć w odrębny dział prawa, jakim jest transnarodowe prawo karne.

Pojęcie to sformułował w 2003 r. nowozelandzki profesor Neil Boister. Autor ten definiuje transnarodowe prawo karne jako „pośrednie zwalczanie przez prawo międzynarodowe, za pośrednictwem krajowego prawa karnego, działalności przestępczej, która wywiera potencjalne skutki transgraniczne, lub transgraniczne skutki moralne”. Składa się ono z dwóch elementów: horyzontalnych zobowiązań traktatowych pomiędzy państwami (element międzynarodowy) i wertykalnego stosowania prawa karnego przez te państwa wobec osób fizycznych, w celu wypełnienia zobowiązań traktatowych (element krajowy). Obejmuje tzw. przestępstwa przeciwko dobrom podlegającym ochronie międzynarodowej, czyli przestępstwa konwencyjne.

Przestępstwa te obejmują szeroki wachlarz zachowań, a ich katalogi są specyficzne dla każdego państwa, zależą bowiem od zawartych przez nie wielostronnych umów międzynarodowych. W doktrynie polskiej nie opracowano dotychczas pełnego katalogu aktów prawnomiędzynarodowych zobowiązujących ustawodawcę do objęcia karalnością w krajowym prawie karnym określonych w nich zachowań, ani katalogu takich zachowań penalizowanych w prawie wewnętrznym. Nie dokonano również oceny zgodności przepisów krajowego prawa karnego z normami konwencyjnymi. Wyzwanie to podjęła autorka w niniejszej rozprawie.

Wskazać należy, że nie wszystkie wielostronne umowy międzynarodowe dotyczące zamachów na dobra chronione prawem, zawierają postanowienia w zakresie ich penalizacji. Niektóre akty zobowiązują państwa do współpracy w zwalczaniu poszczególnych typów zachowań, zawierają postanowienia dotyczące jurysdykcji, ekstradycji, wzajemnej pomocy prawnej, nie zawierają natomiast regulacji w zakresie objęcia tychże zachowań karalnością w prawie wewnętrznym. Tymczasem, z perspektywy problematyki podejmowanej w dysertacji, szczególne znaczenie mają właśnie te normy konwencyjne, które nakładają na Polskę obowiązek penalizacji w krajowym prawie karnym określonych w nich typów zachowań.

Rzeczony wielostronne umowy międzynarodowe zawierają opisy czynów zabronionych. Ich postanowienia zazwyczaj zobowiązują państwa-strony do podjęcia wszelkich środków, w tym ustawodawczych, jakie okażą się niezbędne dla uznania określonych w nich czynów za przestępstwa w ich krajowych porządkach prawnych. Coraz częściej przewidują regulacje także w zakresie zasad ponoszenia odpowiedzialności karnej, zobowiązując strony m.in. do objęcia karalnością również form zjawiskowych i stadialnych popełniania określonych w nich przestępstw. Jednak wskazać należy, że nie zawsze postanowienia te mają charakter obligatoryjny. Czasem sygnatariuszom pozostawia się „możliwość” wprowadzenia określonych regulacji, czy też poddaje się ich przyjęcie pod rozwagę. Ponadto, wielostronne umowy międzynarodowe niejednokrotnie pozostawiają państwom-stronom „możliwość zastrzeżenia sobie prawa” do niestosowania niektórych postanowień przyjmowanych aktów, w tym do nieuznawania za przestępstwa w ich prawie wewnętrznym określonych zachowań. Zdarzało się, że Polska z takiej możliwości korzystała.

W zakresie sankcji, wielostronne umowy międzynarodowe wskazują jedynie, że mają one być skuteczne, właściwe, proporcjonalne, zniechęcające oraz uwzględniać wagę powołanych czynów, ich ciężar lub poważny charakter. Chociaż rzadko, to jednak się zdarza, że wskazują, iż sankcje objąć mają kary pozbawienia wolności, które dadzą podstawę do ekstradycji. To właśnie z uwagi na brak określenia sankcji karnej w postanowieniach konwencyjnych, kwestionuje się ich miejsce wśród źródeł polskiego prawa karnego. Niemniej, w krajowym porządku prawnym możliwe jest pociągnięcie sprawcy do odpowiedzialności karnej z uwagi na realizację typu czynu zabronionego określonego w umowie międzynarodowej i odpowiedzialności karnej podlega ten, kto popełnia czyn zabroniony pod groźbą kary przez umowę międzynarodową obowiązującą w czasie jego popełnienia. Jednak, aby realizacja ścigania przestępstw objętych wielostronnymi umowami międzynarodowymi była możliwa, państwo musi ratyfikować odpowiednie normy konwencyjne i adaptować je w prawie wewnętrznym jako obowiązujące, czyniąc w ten sposób zadość wymogom zasady *nullum crimen sine lege*.

Zgodnie z systematyką przedmiotów ochrony przyjętą w KK, odzwierciedlającą ich hierarchię, wielostronne umowy międzynarodowe nakładają na Polskę obowiązek penalizacji zamachów na: Rzeczypospolitą Polską; bezpieczeństwo powszechne; środowisko; wolność; wolność seksualną i obyczajność; działalność instytucji państwowych oraz samorządu

terytorialnego; wymiar sprawiedliwości; porządek publiczny; ochronę informacji; wiarygodność dokumentów; mienie; obrót gospodarczy oraz obrót pieniędzmi i papierami wartościowymi. Najliczniejszą grupę stanowią czyny przeciwko porządkowi publicznemu.

Wśród najstarszych aktów zobowiązujących polskiego ustawodawcę do objęcia penalizacją zamachów na przedmioty chronione w KK, wymienić można Konwencję międzynarodową o ochronie kabli podmorskich z 1884 r., Międzynarodowe porozumienie z 1904 r. i Międzynarodową konwencję z 1910 r. dotyczące zwalczania handlu żywym towarem oraz Międzynarodowe porozumienie dotyczące zwalczania obiegu wydawnictw pornograficznych z 1910 r. Jednak wskazać należy, że większość wielostronnych umów międzynarodowych zawierających zobowiązanie do penalizacji określonych w nich czynów, przyjęta została już po zakończeniu II wojny światowej. Znaczący wzrost liczby przyjmowanych traktatów obserwujemy od końca lat 80. Natomiast po zamachach z 11 września 2001 r. obserwujemy rozrost międzynarodowych regulacji penalnych w zakresie czynów o charakterze terrorystycznym. Wśród najnowszych wielostronnych umów międzynarodowych wskazać można Konwencję Rady Europy o zapobieganiu terroryzmowi z 2005 r. i Protokół dodatkowy z 2015 r., Konwencję Rady Europy o praniu, ujawnianiu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa oraz o finansowaniu terroryzmu z 2005 r. i Poprawkę do niej z 2014 r., czy Konwencję Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych z 2007 r.

Niektóre wielostronne umowy międzynarodowe przewidują penalizację jednego typu czynu zabronionego, np. wspomniana Konwencja międzynarodowa o ochronie kabli podmorskich z 1884 r. czy Międzynarodowa konwencja przeciwko braniu zakładników z 1979 r. Inne dotyczą wielu typów czynów zabronionych, np. Konwencja Rady Europy o cyberprzestępczości z 2001 r., która zobowiązuje strony do uznania za przestępstwa w ich prawie krajowym jedenastu typów czynów zabronionych, ujętych w cztery kategorie. Niektóre akty przewidują penalizację także czynów towarzyszących, które – zgodnie z systematyką przyjętą w KK – stanowią zamach na inny przedmiot chroniony. Przykładem jest Protokół przeciwko przemytowi migrantów drogą lądową, morską i powietrzną z 2000 r., który – poza zobowiązaniem do penalizacji przemytu migrantów, który to czyn stanowi zamach na porządek publiczny – zobowiązuje strony do uznania za przestępstwa w ich porządkach prawnych także czynów popełnionych w celu umożliwienia przemytu migrantów, polegających

na sporządzaniu fałszywych dokumentów podróży lub tożsamości oraz organizowaniu, dostarczaniu lub posiadaniu takich dokumentów, które to czyny stanowią zamach na wiarygodność dokumentów. Ponadto, niektórym typom czynów dedykowane są pojedyncze umowy, jak np. w przypadku fałszowania pieniędzy czy brania zakładników. Ale są też takie typy czynów, których obowiązek penalizacji przewidziano w wielu wielostronnych umowach międzynarodowych, np. handel ludźmi, pranie brudnych pieniędzy, czy przestępstwa korupcyjne.

W odniesieniu do penalizacji w prawie krajowym czynów określonych w normach konwencyjnych warto zauważyć, że niektóre przestępstwa zostały stypizowane w KK właśnie w celu wypełnienia zobowiązań międzynarodowych, np. finansowanie przestępstwa o charakterze terrorystycznym (art. 165a KK), naruszenie integralności systemu (art. 269a KK). Inne typy czynów penalizowane były w KK już przed zawarciem wielostronnych umów międzynarodowych. Niejednokrotnie istniejące przepisy uzupełniano o kolejne paragrafy, aby dostosować je do wymogów prawnomiędzynarodowych. Zdarzało się także, że uzupełnieniu podlegały znamiona czynów już stypizowanych.

W KK penalizowane są tradycyjne przestępstwa konwencyjne, takie jak piractwo (art. 166 KK), czy handel ludźmi (art. 189a KK), ale również przestępstwa nowe, takie jak *grooming* (art. 200a KK), nierozzerwalnie związane z intensyfikacją procesów globalizacyjnych i towarzyszącym jej postępowi technologicznemu, a – co za tym idzie – rozwojem nowych form popełniania przestępstw. Warto również odnotować typizację przestępstw określanych w doktrynie jako problematyczne, które – w zależności od stanu faktycznego – stanowić mogą zbrodnie międzynarodowe albo przestępstwa konwencyjne. Przykładem takiego czynu jest stosowanie tortur, stanowiące - z perspektywy transnarodowego prawa karnego - zamach na wymiar sprawiedliwości.

Należy zauważyć, że nie wszystkie typy czynów określone w wielostronnych umowach międzynarodowych mają bezpośredni odpowiednik w części szczególnej KK. W zależności od stanu faktycznego, mogą wypełnić znamiona czynów stypizowanych w różnych przepisach. Tak jest np. w przypadku aktów terroryzmu jądrowego określonych w Konwencji z 2005 r. i terrorystycznych ataków bombowych, o których traktuje Konwencja z 1997 r. Ponadto, czyny określone w wielostronnych umowach międzynarodowych wypełniają nieraz znamiona

przestępstw pospolitych z KK, takich jak chociażby groźba karalna z art. 190, kradzież z art. 278 czy przywłaszczenie z art. 284.

Jako oddzielne zagadnienie potraktowano w dysertacji problem terroryzmu. Chociaż do dzisiaj nie udało się wypracować wspólnej, uznanej na arenie międzynarodowej, definicji terroryzmu, jak i przyjąć uniwersalnego aktu, kompleksowo ujmującego to zjawisko, na forum międzynarodowym przyjmuje się akty dotyczące różnych jego form. Polska jest stroną licznych wielostronnych umów międzynarodowych dotyczących zwalczania terroryzmu, w tym zawierających obowiązek penalizacji określonych w nich zachowań.

Na podkreślenie zasługuje fakt, że nowelizacją z 2004 r. ustawodawca w art. 115 § 20 KK wprowadził definicję legalną „przestępstwa o charakterze terrorystycznym”. Nie wskazuje ona typów czynów zabronionych, odnosząc się do przestępstw już objętych penalizacją, przede wszystkim w części szczególnej KK, a opiera się na obiektywnym kryterium zagrożenia karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosić ma co najmniej 5 lat, i subiektywnym kryterium zamiaru osiągnięcia przez sprawcę jednego z trzech wskazanych w przepisie celów. Przy czym dla bytu tego przestępstwa nie jest konieczne zrealizowanie zamierzonego celu.

Przestępstwo o charakterze terrorystycznym występuje jako znamię siedmiu czynów części szczególnej KK. Nie obejmują one jednak wszystkich zamachów, do penalizacji których zobowiązują Polskę wielostronne umowy międzynarodowe dotyczące zwalczania poszczególnych form terroryzmu. Niemniej, wszystkie te zamachy zostały w rozprawie ujęte.

Należy również zauważyć, że polski ustawodawca, obowiązek penalizacji wynikający z przyjętych wielostronnych umów międzynarodowych, realizuje nie tylko w KK, ale również w pozakodeksowym prawie karnym. Przykładem zamachu penalizowanego w ustawie innej niż KK jest handel niewolnikami, stypizowany w PWKK. W dysertacji omówiono także, tradycyjnie typizowane w pozakodeksowym prawie karnym, przestępstwa związane z narkotykami i przestępstwo zanieczyszczania morza. Niemniej, w ustawach innych niż KK penalizowane są także nowe typy czynów zabronionych, czy też tradycyjne czyny popełniane za pomocą nowoczesnych metod. Przykład stanowią, omówione w dysertacji, przestępstwa związane z naruszeniem praw autorskich i praw pokrewnych popełnione za pomocą systemu informatycznego, do penalizacji których Polska została zobowiązana na mocy Konwencji o cyberprzestępczości z 2001 r., która to weszła w życie zaledwie kilka lata temu.

I chociaż pozytywnie zweryfikowano tezy szczegółowe postawione na wstępie dysertacji, odpowiadając na główny problem badawczy należy stwierdzić, że polski ustawodawca nie w pełnym zakresie realizuje w krajowym prawie karnym zobowiązania do penalizacji określonych typów zachowań wynikające z przyjętych wielostronnych umów międzynarodowych. Przepisy KK penalizujące zachowania związane z treściami pornograficznymi są sprzeczne z postanowieniami Konwencji w sprawie zwalczania obiegu i handlu wydawnictwami pornograficznymi z 1923 r. Zaznaczyć jednak należy, że krajowe regulacje oceniane są w doktrynie jako słuszne, stąd też niezbędnym wydaje się wypowiedzenie Konwencji, aby uniknąć sprzeczności pomiędzy krajowym prawem karnym a tą ratyfikowaną umową międzynarodową. Ponadto, w doktrynie zwraca się uwagę na „wybiórcze” dokonywanie wypełniania zobowiązań międzynarodowych, czego przykładem jest fakt dotychczasowego pomijania w ustawodawstwie krajowym regulacji z art. 18 ust. 3 Konwencji Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych z 2007 r., traktującego o nieobejmowaniu karalnością czynności seksualnych pomiędzy osobami nieletnimi, podejmowanych za obopólną zgodą.

Do niniejszej dysertacji załączono, sporządzony w formie tabeli, katalog wielostronnych umów międzynarodowych nakładających na Polskę obowiązek penalizacji w prawie krajowym zamachów na dobra chronione w KK oraz przestępstw konwencyjnych w kodeksie tym penalizowanych.

Obserwowany gwałtowny wzrost przestępczości przekraczającej granice poszczególnych państw, związana z nim konieczność współdziałania społeczności międzynarodowej w zwalczaniu, ściganiu i karaniu poszczególnych typów zachowań oraz przyjmowanie w tym zakresie kolejnych wielostronnych wiążących instrumentów prawnych sprawiają, że na świecie problematyka transnarodowego prawa karnego i przestępstw konwencyjnych nieustannie zyskuje na znaczeniu. Ponieważ w doktrynie krajowej wciąż nie dostrzega się ważności tych zjawisk, istnieje daleko idąca konieczność uzupełnienia i pogłębienia osiągnięć rodzimej myśli prawniczej w tym zakresie.

W opinii autorki niniejszej rozprawy służyć ku temu mogą, dotychczas zaniedbane, studia nad rozwojem międzynarodowych elementów transnarodowego prawa karnego, czyli wielostronnych umów międzynarodowych nakładających na strony zobowiązanie do objęcia penalizacją określonych w nich typów zachowań w ustawodawstwach wewnętrznych oraz nad

znaczeniem tych umów i ich wpływem na krajowe elementy transnarodowego prawa karnego, czyli same przestępstwa.

Obecnie poszczególne umowy zdają się być odpowiedzią na konkretne zagrożenia i są wypracowywane we względnej izolacji od pozostałych kwestii wymagających międzynarodowej współpracy i współdziałania społeczności międzynarodowej, a same państwa wykazały dotychczas niewielkie zainteresowanie w przyjęciu zasad wypracowanych w odniesieniu do poszczególnych typów zachowań do innych przestępstw. Wypracowanie odpowiednich podstaw doktrynalnych transnarodowego prawa karnego, niewątpliwie wpłynie na zwiększenie stopnia współpracy państw, jak dotąd jednak wysoce uwarunkowanej, i ich skuteczności w zwalczaniu przestępczości międzynarodowej.

ZALĄCZNIK

Przestępstwa konwencyjne w polskim KK

PRZEDMIOT OCHRONY	ZAMACH	KONWENCJA	KK
Rzeczypospolita Polska	Napaść i znieważenie przedstawiciela obcego państwa	Konwencja o zapobieganiu przestępstwom i karaniu sprawców przestępstw przeciwko osobom korzystającym z ochrony międzynarodowej, w tym przeciwko dyplomatom, sporządzona w Nowym Jorku dnia 14 grudnia 1973 r.; Konwencja o bezpieczeństwie personelu Organizacji Narodów Zjednoczonych i personelu współdziałającego, sporządzona w Nowym Jorku dnia 9 grudnia 1994 r.; Protokół fakultatywny do Konwencji o bezpieczeństwie personelu Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz personelu współdziałającego, sporządzony w Nowym Jorku dnia 8 grudnia 2005 r.	Art. 136
Bezpieczeństwo powszechne	Akty z użyciem materiałów jądrowych i wybuchowych	Konwencja o ochronie fizycznej materiałów jądrowych wraz z załącznikami I i II, otwarta do podpisu w Wiedniu i w Nowym Jorku w dniu 3 marca 1980 r.; Poprawka do Konwencji o ochronie fizycznej materiałów jądrowych, przyjęta w Wiedniu dnia 8 lipca 2005 r.; Międzynarodowa konwencja w sprawie zwalczania aktów terroryzmu jądrowego, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 13 kwietnia 2005 r.; Międzynarodowa konwencja o zwalczaniu terrorystycznych ataków bombowych, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 grudnia 1997 r.;	Art. 115 § 20 Art. 163 Art. 164 Art. 165 Art. 171 Art. 184 Art. 190 Art. 224 Art. 232 Art. 278 Art. 284 Art. 286
Bezpieczeństwo powszechne	Finansowanie terroryzmu	Międzynarodowa konwencja o zwalczaniu finansowania terroryzmu, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 9 grudnia 1999 r.; Protokół dodatkowy do Konwencji Rady Europy o zapobieganiu terroryzmowi, podpisanym dnia 22 października 2015 r.	Art. 165a
Bezpieczeństwo powszechne	Piractwo, czyny przeciwko bezpieczeństwu w ruchu wodnym i powietrznym	Konwencja o morzu pełnym, sporządzona w Genewie dnia 29 kwietnia 1958 r.; Konwencja o zwalczaniu bezprawnego zawładnięcia statkami powietrznymi, sporządzonej w Hadze dnia 16 grudnia 1970 r.; Konwencja o zwalczaniu bezprawnych czynów skierowanych przeciwko bezpieczeństwu lotnictwa cywilnego, sporządzona w Montrealu dnia 23 września 1971 r.; Protokół o zwalczaniu bezprawnych czynów przemocy w portach lotniczych obsługujących międzynarodowe lotnictwo cywilne uzupełniający Konwencję o zwalczaniu bezprawnych czynów skierowanych przeciwko bezpieczeństwu lotnictwa cywilnego podpisaną w Montrealu dnia 23 września 1971 r., sporządzony w Montrealu dnia 24 lutego 1988 r.; Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawie morza, sporządzona w Montego Bay dnia 10 grudnia 1982 r.;	Art. 166 Art. 167 Art. 168 Art. 170 Art. 174

		<p>Konwencja w sprawie przeciwdziałania bezprawnym czynom przeciwko bezpieczeństwu żeglugi morskiej, sporządzona w Rzymie dnia 10 marca 1988 r.;</p> <p>Protokół w sprawie przeciwdziałania bezprawnym czynom przeciwko bezpieczeństwu stałych platform umieszczonych na szelfie kontynentalnym, sporządzony w Rzymie dnia 10 marca 1988 r.</p>	
Środowisko	Nielegalne postępowanie z odpadami	Konwencja bazylejska o kontroli transgranicznego przemieszczania i usuwania odpadów niebezpiecznych, sporządzona w Bazylei dnia 22 marca 1989 r.	Art. 183
Wolność	Handel ludźmi	<p>Międzynarodowe porozumienie dotyczące zwalczania handlu żywym towarem, podpisane w Paryżu dnia 18 maja 1904 r.;</p> <p>Międzynarodowa Konwencja dotycząca zwalczania handlu żywym towarem, podpisana w Paryżu dnia 4 maja 1910 r.;</p> <p>Międzynarodowa Konwencja o zwalczaniu handlu kobietami i dziećmi, podpisana w Genewie dnia 30 września 1921 r.;</p> <p>Konwencja międzynarodowa dotycząca zwalczania handlu kobietami pełnoletnimi, podpisana w Genewie dnia 11 października 1933 r.;</p> <p>Protokół o zmianie Konwencji o zwalczaniu handlu kobietami i dziećmi, zawartej w Genewie dnia 30 września 1921 r., oraz Konwencji o zwalczaniu handlu kobietami pełnoletnimi, zawartej w Genewie dnia 11 października 1933 r., podpisany w Lake Success dnia 12 listopada 1947 r.;</p> <p>Konwencja w sprawie zwalczania handlu ludźmi i eksploatacji prostytucji, otwarta do podpisu w Lake Success dnia 21 marca 1950 r.;</p> <p>Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 18 grudnia 1979 r.;</p> <p>Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r.;</p> <p>Protokół Fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii, przyjęty w Nowym Jorku dnia 25 maja 2000 r.;</p> <p>Protokół o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniający Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 r.;</p> <p>Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi, sporządzona w Warszawie dnia 16 maja 2005 r.</p>	Art. 189a Art. 115 § 22
Wolność seksualna i obyczajność	Wykorzystanie seksualne małoletnich	<p>Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r.;</p> <p>Konwencja Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych, sporządzona w Lanzarote dnia 25 października 2007 r.</p>	Art. 200 Art. 199 § 3
Wolność seksualna i obyczajność	Nagabywanie małoletnich dla celów seksualnych (grooming)	Konwencja Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych, sporządzona w Lanzarote dnia 25 października 2007 r.	Art. 200a

<p>Wolność seksualna i obyczajność</p>	<p>Pornografia</p>	<p>Międzynarodowe porozumienie dotyczące zwalczania obiegu wydawnictw pornograficznych, podpisane w Paryżu dnia 4 maja 1910 r.;</p> <p>Międzynarodowa Konwencja w sprawie zwalczania obiegu i handlu wydawnictwami pornograficznymi, podpisana dnia 12 września 1923 r. w Genewie;</p> <p>Protokół o zmianie Konwencji o zwalczaniu obiegu i handlu wydawnictwami pornograficznymi, zawartej w Genewie dnia 12 września 1923 r., podpisany w Lake Success dnia 12 listopada 1947 r.;</p> <p>Konwencja o prawach dziecka</p> <p>Protokół Fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii, przyjęty w Nowym Jorku dnia 25 maja 2000 r.;</p> <p>Konwencja Rady Europy o cyberprzestępczości, sporządzona w Budapeszcie dnia 23 listopada 2001 r.;</p> <p>Konwencja Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych, sporządzona w Lanzarote dnia 25 października 2007 r.</p>	<p>Art. 202</p>
<p>Wolność seksualna i obyczajność</p>	<p>Prostytucja</p>	<p>Międzynarodowe porozumienie dotyczące zwalczania handlu żywym towarem, podpisane w Paryżu dnia 18 maja 1904 r.;</p> <p>Międzynarodowa Konwencja dotycząca zwalczania handlu żywym towarem, podpisana w Paryżu dnia 4 maja 1910 r.;</p> <p>Konwencja międzynarodowa dotycząca zwalczania handlu kobietami pełnoletnimi, podpisana w Genewie dnia 11 października 1933 r.;</p> <p>Konwencja w sprawie zwalczania handlu ludźmi i eksploatacji prostytucji, otwarta do podpisu w Lake Success dnia 21 marca 1950 r.;</p> <p>Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 18 grudnia 1979 r.;</p> <p>Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r.;</p> <p>Protokół Fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii, przyjęty w Nowym Jorku dnia 25 maja 2000 r.;</p> <p>Konwencja Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych, sporządzona w Lanzarote dnia 25 października 2007 r.</p>	<p>art. 203 art. 204</p>
<p>Działalność instytucji państwowych oraz samorządu terytorialnego</p>	<p>Przestępstwa korupcyjne</p>	<p>Konwencja o zwalczaniu przekupstwa zagranicznych funkcjonariuszy publicznych w międzynarodowych transakcjach handlowych, sporządzona w Paryżu dnia 17 grudnia 1997 r.;</p> <p>Prawnokarna Konwencja o korupcji, sporządzona w Strasburgu dnia 27 stycznia 1999 r.;</p> <p>Protokół dodatkowy do Prawnokarnej konwencji o korupcji, sporządzony w Strasburgu dnia 15 maja 2003 r.;</p> <p>Konwencja Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 r.;</p>	<p>Art. 228 Art. 229 Art. 230 Art. 230a</p>

		Konwencja Narodów Zjednoczonych przeciwko korupcji, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 31 października 2003 r.	
Wymiar sprawiedliwości	Stosowanie tortur	Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 10 grudnia 1984 r.; Europejska konwencja o zapobieganiu torturom oraz niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu, sporządzona w Strasburgu w dniu 26 listopada 1987 r.	Art. 246 Art. 247
Porządek publiczny	Wzięcie zakładnika	Międzynarodowa konwencja przeciwko braniu zakładników, sporządzona w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 1979 r.	Art. 252
Porządek publiczny	Nawoływanie do popełnienia przestępstwa o charakterze terrorystycznym	Konwencja Rady Europy o zapobieganiu terroryzmowi, sporządzona w Warszawie dnia 16 maja 2005 r.	Art. 255
Porządek publiczny	Rekrutacja na potrzeby terroryzmu	Konwencja Rady Europy o zapobieganiu terroryzmowi, sporządzona w Warszawie dnia 16 maja 2005 r.	Art. 255 w zw. z 18 § 2
Porządek publiczny	Szkolenie terrorystyczne	Konwencja Rady Europy o zapobieganiu terroryzmowi, sporządzona w Warszawie dnia 16 maja 2005 r.; Protokół dodatkowy do Konwencji Rady Europy o zapobieganiu terroryzmowi, podpisanym dnia 22 października 2015 r.	255a
Porządek publiczny	Dyskryminacja rasowa	Międzynarodowa konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej, otwarta do podpisu w Nowym Jorku dnia 7 marca 1966 r.; Protokół dodatkowy do Konwencji Rady Europy o cyberprzestępczości dotyczący penalizacji czynów o charakterze rasistowskim lub ksenofobicznym popełnionych przy użyciu systemów komputerowych, sporządzony w Strasburgu dnia 28 stycznia 2003 r.	Art. 119 Art. 256 Art. 257
Porządek publiczny	Udział w zorganizowanej grupie przestępczej	Konwencja Narodów Zjednoczonych o międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 r.; Protokół dodatkowy do Konwencji Rady Europy o zapobieganiu terroryzmowi, podpisanym dnia 22 października 2015 r.	Art. 258
Porządek publiczny	Wyjazd za granicę w celu popełnienia przestępstwa o charakterze terrorystycznym	Protokół dodatkowy do Konwencji Rady Europy o zapobieganiu terroryzmowi, podpisanym dnia 22 października 2015 r.	Art. 259a Art. 259b
Porządek publiczny	Handel bronią	Protokół przeciwko nielegalnemu wytwarzaniu i obrotowi bronią palną, jej częściami i komponentami oraz amunicją, przyjęty przez ZO Narodów Zjednoczonych dnia 31 maja 2001 r.	Art. 263
Porządek publiczny	Przemyt migrantów	Protokół przeciwko przemytowi migrantów drogą lądową, morską i powietrzną, uzupełniający Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 r.	Art. 264 Art. 264a

Ochrona informacji	Nielegalny dostęp do systemu informatycznego	Konwencja Rady Europy o cyberprzestępczości, sporządzona w Budapeszcie dnia 23 listopada 2001 r.	Art. 267 § 2
Ochrona informacji	Nielegalne przechwytywanie danych	Konwencja Rady Europy o cyberprzestępczości, sporządzona w Budapeszcie dnia 23 listopada 2001 r.	Art. 267 § 1 i 3
Ochrona informacji	Naruszenie integralności danych	Konwencja Rady Europy o cyberprzestępczości, sporządzona w Budapeszcie dnia 23 listopada 2001 r.	Art. 268a
Ochrona informacji	Naruszenie integralności systemu	Konwencja Rady Europy o cyberprzestępczości, sporządzona w Budapeszcie dnia 23 listopada 2001 r.	Art. 269a
Ochrona informacji	Bezprawne wykorzystanie programów i danych	Konwencja Rady Europy o cyberprzestępczości, sporządzona w Budapeszcie dnia 23 listopada 2001 r.	Art. 269b
Wiarygodność dokumentów	Fałszerstwo komputerowe	Konwencja Rady Europy o cyberprzestępczości, sporządzona w Budapeszcie dnia 23 listopada 2001 r.	Art. 270
Wiarygodność dokumentów	Czyny związane z dokumentami podróży lub tożsamości	Protokół przeciwko przemytowi migrantów drogą lądową, morską i powietrzną, uzupełniający Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 r.; Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi, sporządzona w Warszawie dnia 16 maja 2005 r.	Art. 275 Art. 270
Mienie	Oszustwo komputerowe	Konwencja Rady Europy o cyberprzestępczości, sporządzona w Budapeszcie dnia 23 listopada 2001 r.	Art. 287
Mienie	Uszkodzenie kabla podmorskiego	Konwencja międzynarodowa o ochronie kabli podmorskich z dnia 14 marca 1884 r.; Konwencji o morzu pełnym z 1958 r.; Konwencji o prawie morza z 1982 r.	Art. 288 § 3
Obrót gospodarczy	Łapownictwo menadżerskie	Prawnokarna Konwencja o korupcji, sporządzona w Strasburgu dnia 27 stycznia 1999 r.; Konwencja Narodów Zjednoczonych przeciwko korupcji, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 31 października 2003 r.	Art. 296a
Obrót gospodarczy	Pranie brudnych pieniędzy	Konwencja Narodów Zjednoczonych o zwalczaniu nielegalnego obrotu środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi, sporządzona w Wiedniu 20 grudnia 1988 r.; Konwencja o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa, sporządzona w Strasburgu dnia 8 listopada 1990 r.; Konwencja o zwalczaniu przekupstwa zagranicznych funkcjonariuszy publicznych w międzynarodowych transakcjach handlowych, sporządzona w Paryżu dnia 17 grudnia 1997 r.; Prawnokarna Konwencja o korupcji, sporządzona w Strasburgu dnia 27 stycznia 1999 r.; Konwencja Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 r.;	Art. 299

		<p>Konwencja Narodów Zjednoczonych przeciwko korupcji, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 31 października 2003 r.;</p> <p>Konwencja Rady Europy o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa oraz o finansowaniu terroryzmu, sporządzona w Warszawie dnia 16 maja 2005 r.</p>	
<p>Pieniądze i papiery wartościowe</p>	<p>Falszowanie pieniędzy</p>	<p>Konwencja międzynarodowa o zwalczaniu fałszowania pieniędzy, podpisana w Genewie dnia 20 kwietnia 1929 r. wraz z protokołem oraz protokół fakultatywny, podpisany tegoż dnia w Genewie.</p>	<p>Art. 310</p>

Opracowanie własne.

STRESZCZENIE

Niniejszą rozprawę poświęcono problematyce przestępstw konwencyjnych w polskim prawie karnym. Biorąc pod uwagę cel pracy, został sformułowany i przyjęty w formie pytania następujący główny problem badawczy: *W jakim zakresie polski ustawodawca realizuje w krajowym prawie karnym zobowiązania międzynarodowe do objęcia penalizacją określonych typów zachowań, wynikające z przyjętych wielostronnych umów międzynarodowych?* Na jego podstawie opracowano hipotezę główną, która brzmi następująco: *Polski ustawodawca w pełnym zakresie realizuje w krajowym prawie karnym zobowiązania do penalizacji określonych typów zachowań, wynikające z zawartych wielostronnych umów międzynarodowych.*

Główny problem badawczy implikował postawienie szczegółowych problemów badawczych, w odpowiedzi na które sformulowano tezy szczegółowe. Wyraźnie wytyczyły one dalszy przebieg procesu badawczego, w trakcie którego zastosowano następujące metody badawcze: historyczną oraz historyczno-prawną, dogmatyczno-prawną, teoretyczno-prawną, analityczną, prawnoporównawczą oraz badania typu *desk research*.

Rozprawa doktorska zbudowana jest z pięciu rozdziałów, poprzedzonych wstępem i zwieńczonych zakończeniem. Ponieważ, zgodnie z krajową myślą prawniczą, przestępstwa konwencyjne mieszczą się w zakresie przedmiotowym międzynarodowego prawa karnego, pierwszy rozdział poświęcono zagadnieniom definicyjnym i systemowym jego dotyczącym. Zwrócono uwagę na sporność koncepcji międzynarodowego prawa karnego i wynikające z tego tytułu problemy. Podjęto próbę wypracowania definicji międzynarodowego prawa karnego, pozostającej w zgodzie z aktualną doktryną światową, oraz określenia jego zakresu przedmiotowego i podmiotowego. Przedstawiono i opisano katalog czynów zabronionych stanowiących przedmiot jego zainteresowania, tj. zbrodni międzynarodowych.

Rozdział drugi obejmuje zagadnienia definicyjne i systemowe w zakresie transnarodowego prawa karnego, które to prawo obejmuje właśnie przestępstwa konwencyjne. Omówiono pojęcie i przedstawiono definicję tego, stosunkowo nowego w polskiej doktrynie i pozostającego poza głównym nurtem jej zainteresowania, działu prawa. Uzasadniono cel wyodrębnienia transnarodowego prawa karnego. Wskazano i omówiono różnice pomiędzy transnarodowym i międzynarodowym prawem karnym.

W rozdziale trzecim wskazano źródła obowiązywania transnarodowego prawa karnego na tle zasad obowiązywania polskiej ustawy karnej. Omówiono źródła polskiego prawa karnego, ze szczególnym wskazaniem na miejsce wielostronnych umów międzynarodowych w tym systemie. Przedstawiono także zasady obowiązywania ustawy karnej pod względem czasu, miejsca i osób, wyróżniając, kluczową z perspektywy transnarodowego prawa karnego, zasadę represji wszechświatowej.

W rozdziale czwartym omówiono stan implementacji przez polskiego ustawodawcę norm konwencyjnych w Kodeksie karnym. Wskazano przepisy zawartych wielostronnych umów międzynarodowych zobowiązujące Polskę do objęcia penalizacją określonych w nich typów zachowań. Posługując się systematyką przyjętą w ustawie karnej, wskazano zamachy na dobra chronione prawem, do kryminalizacji których Polska zobowiązała się zawierając wielostronne umowy międzynarodowe. Przedstawiono krajowe regulacje kodeksowe obowiązki ten realizujące, a ich zgodność z normami konwencyjnymi poddano ocenie.

W rezultacie analizy przeprowadzonej w rozdziale czwartym, otrzymano katalog wielostronnych umów międzynarodowych nakładających na Polskę obowiązek penalizacji zamachów na dobra chronione w Kodeksie karnym oraz przestępstw konwencyjnych w nim penalizowanych, który - w formie tabeli - załączono do rozprawy.

W ostatnim rozdziale rozprawy, piątym, omówiono stan implementacji przez polskiego ustawodawcę norm konwencyjnych w przepisach pozakodeksowych. Poza tradycyjnie typizowanymi w ustawach innych niż Kodeks karny przestępstwami handlu niewolnikami, związanymi z narkotykami i przestępstwem zanieczyszczania morza, w rozdziale tym ujęto także przestępstwa związane z naruszeniem praw autorskich i praw pokrewnych popełnione za pomocą systemu informatycznego.

SUMMARY

This dissertation undertakes the issue of transnational crimes in the Polish criminal law. The following main research problem was formulated: *To what extent does the Polish legislator implement, in the domestic criminal law, international obligations to penalize specific types of conduct, imposed by adopted international conventions?* On the basis thereof, the following main research thesis was adopted: *The Polish legislator to the full extent implements in the domestic criminal law obligations to penalize specific types of conduct, resulting from adopted international conventions.*

The main research problem implied posing questions providing for specific research problems. In response thereto, specific theses were formulated, indicating the further course of the research process. The following research methods were used in conducting the research: historical and legal-historical, legal-dogmatic, legal-theoretical, analytical, comparative legal, as well as desk research.

The dissertation is composed of five chapters, preceded by an introduction and closed with the conclusion. Since, according to the domestic doctrine, transnational crimes lie within the scope of international criminal law, the first chapter is devoted to defining and systemic issues thereof. The attention is paid to the contentious nature of its concept and problems resulting therefrom. The attempt is made to develop the definition of international criminal law consistent with the current worldwide doctrine, as well as to determine its subjective and objective scopes. The catalog of crimes falling within international criminal law, i.e. international crimes, is presented and described.

The second chapter undertakes definitional and systemic issues of transnational criminal law, covering transnational crimes. The term and definition of this, relatively new to the Polish doctrine and staying outside its mainstream, branch of law are discussed. The reasons for distinguishing transnational criminal law as a separate legal domain are given, its distinct features are presented, as well as differences between transnational criminal law and international criminal law are discussed.

The third chapter discusses sources of transnational criminal law's application in the light of principles of domestic criminal law's application. The sources of Polish criminal law are presented, with particular consideration given to the place and role of international

conventions within that system. The principles of criminal act's application with respect to time, place and toward people are described, highlighting the key, from the perspective of transnational criminal law, principle of universal jurisdiction.

In the fourth chapter, an assessment is made of the implementation, by the Polish legislator, obligations imposed by adopted international conventions, to penalize actions against the interests protected by the Polish criminal code. Using the systematics adopted by the code, crimes against interests protected under the law, provided for in adopted international conventions, are presented. Domestic code provisions, meeting the obligation to penalize these crimes, are described and their consistency with the treaty norms is assessed.

As a result of research conducted in the fourth chapter, a catalogue of international conventions obliging Poland to penalize actions against interests protected by the criminal code is compiled, along with penalized transnational crimes, and is enclosed, in the form of the table, with this dissertation.

The last chapter, fifth, is devoted to non-code transnational crimes penalized in the Polish criminal law. Apart from, traditionally typified in acts different than the criminal code, slavery, drug crimes and a crime of pollution of the sea, also crimes related to infringements of copyright and related rights committed by means of a computer system are addressed.

BIBLIOGRAFIA

Literatura

- Adamski A., Prawo karne komputerowe, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2000.
- Ambos K., Internationales Strafrecht. Strafanwendungsrecht, Völkerstrafrecht, Europäisches Strafrecht, Rechtshilfe, wyd. 5, Wydawnictwo C.H. Beck, Monachium 2018.
- Andrejew I., Polskie prawo karne w zarysie, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1983.
- Banach-Gutierrez J., Prawo karne międzynarodowe - pojęcie i przedmiot regulacji (w:) L. Boguni (red.), Nowa kodyfikacja prawa karnego, tom XVI, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2004, s. 11 - 43.
- Banaszak B., Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, wyd. 2, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2012.
- Barcik J., Srogosz T., Prawo międzynarodowe publiczne, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2007.
- Bassiouni M. Ch. (red.), International Criminal Law: Crimes, wyd. 2, Wydawnictwo Transnational Pub Inc, Dobbs Ferry, Nowy Jork 1999.
- Bassiouni M. Ch., An Appraisal of the Growth and Developing Trends of ICL, 45 Revue internationale de droit penal 405/1974.
- Bassiouni M.Ch. (red.), International Criminal Law, Volume I, Source, Subjects, and Contents, 3 ed., Wydawnictwo Martinus Nijhoff Publishers, Leiden 2008.
- Beling E., Die strafrechtliche Bedeutung der Exterritorialität: Beiträge zum Völkerrecht und zum Strafrecht, Wydawnictwo Schletter'sche Buchhandlung, Breslau 1896.
- Biernat S., Niedźwiedź M., Rozdział III. Znaczenie prawa międzynarodowego i unijnego dla prawa administracyjnego i administracji publicznej w świetle Konstytucji RP (w:) R. Hauser, Z. Niewiadomski, A. Wróbel (red.), System Prawa Administracyjnego. Tom 2. Konstytucyjne podstawy funkcjonowania administracji publicznej, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2012, s. 92 - 125.
- Błum M. I., Diejstwije ugołownogo zamora w prostranstwie i mieždunarodno-prawowaja borba s priestuplenijami. Woprosy borby s priestupnostju, Uczyenyje zapiski Łatwijskogo uniwersitieta, 212/1974.
- Boister N., 'Transnational Criminal Law'?, European Journal of International Law 2003, Vol. 14, No 5, s. 953 - 976.

- Boister N., *An Introduction to Transnational Criminal Law*, Wydawnictwo Oxford University Press, Oxford 2012.
- Boister N., Currie R. J. (red.), *Routledge Handbook of Transnational Criminal Law*, Wydawnictwo Routledge, Nowy Jork 2015.
- Bojarski T., *Karnoprawna ochrona nietykalności mieszkania jednostki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1992.
- Bojarski T., Rozdział VIII. Zasady obowiązywania ustawy karnej (w:) T. Bojarski (red.), *System Prawa Karnego. Tom 2. Źródła prawa karnego*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2011, s. 523 - 558.
- Bojarski M., Przedmowa (w:) M. Bojarski (red.), *System Prawa Karnego. Tom 11. Szczególne dziedziny prawa karnego. Prawo karne wojskowe, skarbowe i pozakodeksowe*, wyd. 2, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2018.
- Bouzat P. i Pinatel J., *Traité de droit pénal et de criminologie*, t. II, Wydawnictwo Dalloz, Paryż 1963.
- Buchała K., *Prawo karne materialne*, wyd. II, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1989.
- Cassese A., Gaeta P., Baig L., Fan M., Gosnell C., Whiting A., *Cassese's International Criminal Law*, wyd. 3, Wydawnictwo Oxford University Press, Oxford 2013.
- Craven M., *Legal Differentiation and the Concept of the Human Rights Treaty in International Law*, *European Journal of International Law* 2000, Vol. 11, No 3, s. 489 - 519.
- Currie R. J., *International and Transnational Criminal Law*, Wydawnictwo Irwin Law, Toronto 2010.
- Cybichowski Z., *Międzynarodowe prawo karne. Kompetencja sądów do ścigania przestępstw zagranicznych*, Wydawnictwo Seminarjum Prawa Publicznego (Państwowego i Międzynarodowego) Uniwersytetu Warszawskiego Nr 8, Warszawa 1927.
- Cyprian T., Sawicki J., *Materiały norymberskie*, Wydawnictwo Spółdzielnia Wydawnicza „Książka”, Warszawa 1948.
- Cyprian T., Sawicki J., *Prawo norymberskie. Bilans i perspektywy*, Wydawnictwo E. Kuthana, Warszawa - Kraków 1948.
- Czapliński W., Wyrozumska A., *Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe*, wyd. 3, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2004.

- Czubik P., Kuźniak B., Organizacje międzynarodowe, wyd. 2, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2004.
- Dąbrowska-Kardas M., Kardas P., Przestępstwa przeciwko mieniu, Wydawnictwo Zakamycze, Kraków 1999.
- de Frouville O., Droit international pénal. Sources, incriminations, responsabilité, Wydawnictwo Pedone, Paryż 2012.
- Delmas-Marty M., Globalisation économique et universalisme des droits de l'homme, Wydawnictwo Éditions Thémis, Montreal 2004.
- Delmas-Marty M., Trois défis pour un droit mondial, Wydawnictwo Éditions du Seuil, Paryż 1998.
- Dimock S., The Malum Prohibitum – Malum in Se Distinction and the Wrongfulness Constraint on Criminalization, Dialogue: Canadian Philosophical Review, Vol. 55, Nr 1/2016, s. 9 - 32.
- Donnedieu de Vabres H., Introduction à l'étude du droit penal international, Wydawnictwo L. Tenin, Paryż 1922.
- Donnedieu de Vabres H., Les principes modernes du droit pénal international, Wydawnictwo Sirey, Paryż 1928.
- Drózd D., Międzynarodowe trybunały karne (geneza, skład, jurysdykcja, postępowanie, działalność), Wydawnictwo Społeczna Szkoła Przedsiębiorczości i Zarządzania, Łódź 2011.
- Dumas J., De la responsabilité internationale des États à raison des crimes ou délits commis sur leur territoire au préjudice d'étrangers. Essai sur l'évolution qui conduit du droit pénal international au droit international pénal, Paryż 1930.
- Ehrlich L., Prawo międzynarodowe, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1958.
- Eser A., Lagodny O. (red.), Principles and procedures for a new transnational criminal law: documentation of an international workshop in Freiburg, May 1991, Wydawnictwo Freiburg I Br.: Society for the Reform of Criminal Law and Max Planck Institute for Foreign and International Criminal Law, Fryburg 1992.
- Falk R. A., International Jurisdiction: Horizontal and Vertical Conceptions of Legal Order, Temple Law Quarterly, Vol. 32, No 3, Philadelphia 1959.
- Filar M. (red.), Kodeks karny. Komentarz, wyd. 5, Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska SA, Warszawa 2016.

Filar M., Przepęstwa seksualne w nowym kodeksie karnym (w:) Nowa kodyfikacja karna: Kodeks karny. Krótkie komentarze, Wydawnictwo Ministerstwo Sprawiedliwosci, Departament Kadr i Szkolenia, Krótkie komentarze, Zeszyt 2, Warszawa 1997, s. 7 - 64.

Filar M., Przepęstwa seksualne w polskim prawie karnym, Wydawnictwo UMK, Toruń 1985.

Fletcher G., Parochial versus Universal Criminal Law, Journal of International Justice 2005, Vol. 3, Issue 5, s. 20 - 34.

Franczyk B., Zasady norymberskie a podstawy ścigania i karania zbrodni wojennych w ustawodawstwie polskim, [w:] Norymberga — nadal otwarty rozdział historii. W XXX rocznicę wyroku Międzynarodowego Trybunału Wojskowego, Ministerstwo Sprawiedliwosci, Główna Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce, Warszawa 1977, s. 225 - 231.

Gadkowski T., Podmiotowość prawnomiędzynarodowa organizacji międzynarodowych a ich zdolność traktatowa, Wydawnictwo Naukowe SILVA RERUM, Poznań 2019.

Galenskaja Ł. N., O poniatti międzynarodowego ugołownego prawa, Sowietskij żezegodnik międzynarodowego prawa 1969.

Gardocki L., Gardocka T., Majewski Ł., Prawo karne międzynarodowe. Zarys systemu, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2017.

Gardocki L., O pojęciu prawa karnego międzynarodowego, Państwo i Prawo, Zeszyt 3/1984, s. 71 - 80.

Gardocki L., Prawnokarne granice wolności słowa w świetle projektu kodeksu karnego z 1991 r. (w:) S. Waltoś Z. Doda (red.), Problem kodyfikacji prawa karnego: księga ku czci profesora Mariana Cieślaka, Wydawnictwo Uniwersytet Jagielloński. Katedra Postępowania Karnego, Kraków 1993, s. 263 - 272.

Gardocki L., Prawo karne, wyd. 18, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2013.

Gardocki L., Zarys prawa karnego międzynarodowego, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1985.

Garner B. A. (red.), Black's Law Dictionary, wyd. 10., Wydawnictwo Thomson Reuters, St. Paul 2014.

Gelberg L., Pławski S., Problem odpowiedzialności karnej państwa, Państwo i Prawo, Zeszyt 7/1950, s. 18 - 31.

Gilas J., Systemy normatywne w stosunkach międzynarodowych, Wydawnictwo PWN, Warszawa-Poznań-Toruń 1981.

- Glaser S., *Infraction internationale. Ses éléments constitutifs et ses aspects juridiques*, Wydawnictwo Librairie Generale de Droit et de Jurisprudence, Paryż 1957.
- Gless S., *Internationales Strafrecht. Grundriss für Studium und Praxis*, wyd. 2, Wydawnictwo Helbing Lichtenhahn, Bazylea 2015.
- Górniok O., Hoc S., Przyjemski S., *Kodeks karny. Komentarz. Tom III*, Wydawnictwo ARCHE, Gdańsk 1999.
- Grześkowiak A., Wiak K. (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. 6, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2019.
- Huet A., Koering-Joulin R., *Droit pénal international*, Wydawnictwo Presses Universitaires de France, Paryż 2005.
- Iwanek T., *Zbrodnia agresji w prawie międzynarodowym. Stan po nowelizacji Statutu Rzymskiego MTK*, *Studia Politicae Universitatis Silesiensis* 11/2013, s. 287 - 307.
- Janikowski J., *Wykroczenie proponowania czynu nieuczynnego*, *Prokuratura i Prawo* 4/2017, s. 108 - 123.
- Jannacone C., *Diritto penale internazionale e diritto internazionale penale*, *Rivista penale* 1926.
- Jaros P. J., Michalak M., *Prawa dziecka. Dokumenty Organizacji Narodów Zjednoczonych*, Wydawnictwo Biuro Rzecznika Praw Dziecka, Warszawa 2015.
- Jaros P. J., *Prawa dziecka. Dokumenty Rady Europy*, Wydawnictwo Biuro Rzecznika Praw Dziecka, Warszawa 2013.
- Jasudowicz T., Lubiszewski M., *Geneza ochrony praw człowieka (w:) B. Gronowska, T. Jasudowicz, M. Balcerzak, M. Lubiszewski, R. Mizerski, Prawa człowieka i ich ochrona. Podręcznik dla studentów prawa, administracji i europeistyki*, Wydawnictwo TNOiK, Toruń 2005, s. 35 - 46.
- Jessup P., *Transnational Law*, Wydawnictwo Yale University Press, London - New Haven 1956.
- Karlik P., *Grooming*, *Edukacja Prawnicza* 1/2010, s. 34 - 35.
- Karpiec I. I., *Przestępstwa o charakterze międzynarodowym*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1983.
- Karska E., *Karna jurysdykcja krajowa a międzynarodowa (w:) J. Kolasa (red.), Współczesne sądownictwo międzynarodowe. Tom II. Wybrane zagadnienia prawne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2010, s. 251 - 293.

Karski K., Granice (re)interpretacji Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej w związku z zawieraniem umowy międzynarodowej, na przykładzie Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego (w:) P. Winczorek (red.), Teoria i praktyka wykładni prawa. Materiały konferencji naukowej Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego odbytej w dniu 27 lutego 2004 roku, Wydawnictwo Liber, Warszawa 2005, s. 353 - 400.

Karski K., Odpowiedzialność podmiotów zbiorowych na podstawie przepisów międzynarodowego prawa karnego (uwagi *de lege lata* i *de lege ferenda*) (w:) J. Menkes (red.), Prawo międzynarodowe. Księga pamiątkowa prof. Renaty Szafarz, Wydawnictwo Wyższa Szkoła Handlu i Prawa im. Ryszarda Łazarskiego, Warszawa 2007, s. 227 - 257.

Karski K., Osoba prawna prawa wewnętrznego jako podmiot prawa międzynarodowego, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2009.

Karski K., Problem ratyfikacji Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego (W odpowiedzi na polemikę Michała Płachty i Anny Wyrozumskiej), Państwo i Prawo, Zeszyt 7/2001, s. 81 - 91.

Karski K., Ratyfikacja Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego (Zagadnienia prawnomiędzynarodowe i konstytucyjne), Państwo i Prawo, Zeszyt 1/2001, s. 50 - 63.

Karski K., Realizacja idei utworzenia międzynarodowego sądownictwa karnego, Państwo i Prawo, Zeszyt 7/1993, s. 65 - 76.

Karski K., Świętońska D., Proces przed Międzynarodowym Trybunałem Wojskowym dla Dalekiego Wschodu i jego miejsce w świadomości historycznej Japończyków, Gdańskie Studia Azji Wschodniej 2013/4, s. 7 - 49.

Karski K., The Katyn Crime under the Nuremberg Principles (w:) K. Karski, M. Szonert-Binienda (red.), Katyn: State-sponsored Extermination: Collection of Essays, wyd. 2, Wydawnictwo Libra Institute, Inc., Cleveland, Ohio 2013, s. 49 - 68.

Karski K., Wstęp: Kierunki rozwoju współczesnego prawa międzynarodowego (w:) K. Karski (red.), Kierunki rozwoju współczesnego prawa międzynarodowego, Wydawnictwo Bellona SA, Warszawa 2015, s. 9 - 11.

Karski K., Zasada *lex retro non agit* a międzynarodowe prawo karne: kilka refleksji na tle genezy pojęcia (w:) J. Nowakowska – Małusecka, I. Topa (red.), Międzynarodowe i europejskie

prawo karne – osiągnięcia, kierunki rozwoju, wyzwania, Wydawnictwo Uniwersytet Śląski, Katowice 2015, s. 45 - 61.

Kłańkowski A., Proces przeciwko Erichowi Kochowi. Opinia pisemna z dnia 1 grudnia 1958 r., wygłoszona w dniu 12 stycznia 1959 r., Archiwum GKBZHWP, sygn. IV k 311/58, t. VII (w:) C. Pilichowski (zebr.), Ekspertyzy i orzeczenia przed Najwyższym Trybunałem Narodowym, Ministerstwo Sprawiedliwości, Główna Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce, Informacja wewnętrzna nr 59, Warszawa 1979, s. 106 - 142.

Kolb R., Scalia D., Droit international pénal, Wydawnictwo Helbing & Lichtenhahn, Bâle-Bruxelles 2008.

Komisja Kodyfikacyjna Prawa Karnego, Sekcja Prawa Karnego, t. 5, z. 4, Warszawa 1930.

Konarska-Wrzosek V. (red.), Kodeks karny. Komentarz, Wydawnictwo Wolters Kluwer SA, Warszawa 2016.

Koziński M. H., Piractwo morskie a polskie prawo karne, Kwartalnik Prawa Publicznego 11/1/2, s. 259 - 277.

Kozłowska P., Kucharska M., Prawnokarne aspekty pornografii, Prokuratura i Prawo 4/1999, s. 25 - 41

Królikowski M., P. Wiliński, J. Izydorczyk, Podstawy prawa karnego międzynarodowego, Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., Warszawa 2008.

Królikowski M., Problem „prawa karnego międzynarodowego”, Kwartalnik Prawa Publicznego, Nr 3/2007, s. 53 - 96.

Królikowski M., Rozdział IV. Prawo karne w ujęciu międzynarodowym (w:) T. Bojarski (red.), System Prawa Karnego. Tom 2. Źródła Prawa Karnego, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2011.

Królikowski M., Zawłocki R. (red.), Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz. Art. 1-116, wyd. 4, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2017.

Królikowski M., Zawłocki R. (red.), Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Komentarz do artykułów 222 – 316, wyd. 4, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2017.

Kubicki L., Zbrodnie wojenne jako zagadnienie kodyfikacyjne w prawie wewnętrznym. Rozważania „de lege ferenda”, Państwo i Prawo, Zeszyt 8-9/1961, s. 334 - 345.

Kurowski L. (red.), Mała encyklopedia prawa, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1959.

Kuźniar Z., Olesiuk-Okomska M., Współczesny terroryzm a bezpieczeństwo międzynarodowe. Wybrane aspekty (w:) J. Gierszewski, M. Kubiak (red.), Kultura bezpieczeństwa w teorii i praktyce, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2019, s. 210 - 228.

Lee R. S. (red.), The International Criminal Court. The Making of the Rome Statute. Issues, Negotiations and Results, Wydawnictwo Kluwer Law International, Haga 1999.

Lemkin R., Axis Rule in Occupied Europe: Laws of Occupation, Analysis of Governments, Proposals for Redress, Wydawnictwo Carnegie Endowment for International Peace, Waszyngton 1944.

Lombois C., Droit pénal international, Wydawnictwo Dalloz, Paryż 1971.

Mahiou A., Les processeus de codification du droit international pénal (w:) H. Ascensio, E. Decaux, A. Pellet (red.), Droit international pénal, red., Wydawnictwo Pedone, Paryż 2000.

Makarewicz J., Kodeks karny z komentarzem, Wydawnictwo Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Lwów 1938.

Marek A., Kodeks karny. Komentarz, wyd. 5, Wydawnictwo LEX, Warszawa 2010.

Marek A., Konarska-Wrzosek V., Prawo karne, wyd. 11, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2016.

Marek A., Prawo karne, wyd. 10, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2011.

Martellozzo E., Online Child Sexual Abuse. Grooming, Policing and Child Protection in a Multi-Media World, Wydawnictwo Routledge, Abingdon – Nowy Jork 2013.

McAlinden A. M., ‘Grooming’ and the Sexual Abuse of Children. Institutional, Internet, and Familial Dimensions, Wydawnictwo Oxford University Press, Oxford 2012.

Merle R., Vitu A., Traité de droit criminel, Wydawnictwo Cujas, Paryż 1967.

Mozgawa M. (red.), Kodeks karny. Komentarz, wyd. VII, Wydawnictwo Wolters Kluwer SA, Warszawa 2015.

Mozgawa M., Rozdział II. Przesłpstwa przeciwko wolności (w:) J. Warylewski (red.), System Prawa Karnego. Tom 10. Przesłpstwa przeciwko dobrom indywidualnym, wyd. 2, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 343 - 587.

Muszkat M., Z zagadnień międzynarodowego prawa karnego, Państwo i Prawo, Zeszyt 3/1949, s. 31 - 45.

Nadelmann E. A., Global Prohibition Regimes: The Evolution of Norms in International Society, International Organization 1990, Vol. 44, No 4, s. 479 - 526.

- Nowak C., O pojęciu transnarodowego prawa karnego, *Państwo i Prawo*, Zeszyt 12/2012, s. 3 - 14.
- Nowak C., Transnarodowe prawo karne jako odrębna dziedzina prawa międzynarodowego? (w:) J. Nowakowska – Małusecka, I. Topa (red.), *Międzynarodowe i europejskie prawo karne – osiągnięcia, kierunki rozwoju, wyzwania*, Wydawnictwo Uniwersytet Śląski, Katowice 2015, s. 82 - 89.
- Nowak C., *Wpływ procesów globalizacyjnych na polskie prawo karne*, Wydawnictwo Wolters Kluwer SA, Warszawa 2014.
- Pawłowski M., *Międzynarodowe standardy ścigania handlu ludźmi i ochrony jego ofiar*, Wydawnictwo Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa 2014.
- Pella V. V., *La criminalité collective des esats et le droit penal de l'avenir*, wyd. 2, Wydawnictwo Godde, Bukareszt 1926.
- Pella V. V., *Towards an International Criminal Court*, *American Journal of International Law* 1950, Vol. 44, Issue 1, s. 37 - 68.
- Płachta M., *Międzynarodowe prawo karne: quo vadis?* (Międzynarodowa Konferencja, Siracusa, 28 XI-4 XII 2002, *Państwo i Prawo*, Zeszyt 7/2003, s. 120 - 121.
- Płachta M., *Status i pojęcie międzynarodowego prawa karnego*, *Prokuratura i Prawo* 5/2009, s. 5 - 12.
- Podgor E. S., Clark R.S., *Understanding International Criminal Law*, Wydawnictwo Lexis Nexis, New Province 2013.
- Podgor E. S., *Understanding International Criminal Law*, Wydawnictwo Lexis Nexis, Newark 2004.
- Radecki W., *Odpowiedzialność karna za naruszenie środowiska w świetle prawa międzynarodowego*, Polska Akademia Nauk, Instytut Państwa i Prawa, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1981.
- Radecki W., Bojarski M. (red.), *Pozakodeksowe prawo karne. Tom I. Przepisy przeciwko pamięci narodowej, obronności, bezpieczeństwu osób i mienia, zdrowiu. Komentarz*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2002.
- Radoniewicz F., *Przestępstwo handlu ludźmi*, *Prokuratura i Prawo* 10/2011, s. 147 - 150.

- Rappaport E. S., V Konferencja międzynarodowa unifikacji prawa karnego a jej poprzedniczki (Garść wspomnień, wrażeń i myśli 1927 – 1955), Odbitka z Wiadomości Prawniczych Nr. 2 i 3, Łódź 1934.
- Rappaport E. S., Zagadnienie prawa karnego międzypaństwowego, Wydawnictwo Biblioteka Prawnicza, Warszawa 1930.
- Rappaport E. S., Zagadnienie unifikacji międzynarodowej prawa karnego, Skład Główny w Księgarni P. Hoesicka, Warszawa 1929.
- Rebut D., Droit pénal international, Wydawnictwo Dalloz, Paryż 2012.
- Rogacka-Rzewnicka M., Prawo międzynarodowe karne: rozwój i perspektywy sądownictwa międzynarodowego w sprawach karnych, Studia Iuridica tom 41 XLI/2003, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2003, s. 213 - 225.
- Safjan M., Bosek L. (red.), Konstytucja RP. Tom II. Komentarz do art. 87 - 243, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2016.
- Sakowicz A., Przestępstwo handlu ludźmi z perspektywy regulacji międzynarodowych, Prokuratura i Prawo 3/2006, s. 52 - 69.
- Sánchez de Bustamante y Sirvén A., Droit international public, t. IV, Wydawnictwo Sirey, Paryż 1937.
- Sawicki J., Zbrodnie przeciw ludzkości a przestępstwa prawa pospolitego, Państwo i Prawo, Zeszyt 9/1947, s. 66 - 78.
- Schabas W. A., Bernaz N. (red.), Routledge Handbook of International Criminal Law, Wydawnictwo Taylor & Francis, Nowy Jork 2011.
- Schönke A., H. Schröder (red.), Strafgesetzbuch, Wydawnictwo C.H. Beck, Monachium 2010.
- Schwarzenberger G., The Problem of an International Criminal Law (reprinted from (1950) 3 Current Legal Problems) (w:) G. O. W. Mueller, E. M. Wise, International Criminal Law, Wydawnictwo Fred B. Rothman & Co. - South Hackensack, N.J, Sweet & Maxwell Limited - Londyn, Nowy Jork 1965, s. 3 - 37.
- Sobolewski K., Laniewski A., Polski Kodeks karny z 11.VII.1932 r. wraz z prawem o wykroczeniach, przepisami wprowadzającymi i utrzymanymi w mocy przepisami kodeksu karnego austriackiego, niemieckiego, rosyjskiego i skorowidzem, Wydawnictwo Lwowska Drukarnia Nowoczesna, Lwów 1932.

Socha E., Jurysdykcja uniwersalna czy międzynarodowa: rozważania nad relacją międzynarodowych trybunałów karnych do sądów krajowych, *Kwartalnik Prawa Publicznego*, Nr 1-2/2005, s. 77 - 118.

Socha E., Struktura organizacyjna międzynarodowych sądów karnych (w:) B. Banaszak (red.), *Przegląd Prawa i Administracji*, t. LII, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2003, s. 209 - 228.

Socha E., Zakres włączenia katalogu zbrodni objętych jurysdykcją Międzynarodowego Trybunału Karnego do polskiego prawa karnego materialnego, *Przegląd Sejmowy* 5/2007, s. 253 - 266.

Socha E., Zbieżność a komplementarność jurysdykcji międzynarodowych trybunałów karnych i sądów krajowych, *Prawo* tom CCXCII, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2004.

Sonnenfeld R., Pojęcie „międzynarodowego prawa karnego publicznego”, *Państwo i Prawo*, Zeszyt 3/1984, s. 62 - 70.

Stefański R. (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. 24, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2019, BeckOK, Internetowy System Informacji Prawnej Legalis.

Stefański R. (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. 4, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2018.

Świda W., *Prawo karne*, wyd. IV, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1989.

Trainin A. N., Vyshinsky A. Y., Rothstein A., *Hitlerite responsibility under criminal law*, Wydawnictwo New York Hutchinson & Co., Ltd., Londyn 1945.

Triffterer O. (red.), *Dogmatische Untersuchungen zur Entwicklung des materiellen Völkerstrafrechts seit Nürnberg*, Wydawnictwo Eberhard Albert Verlag, Fryburg 1966.

van Sliedregt E., *International Criminal Law* (w:) M. D. Dubber, T. Hörnie (red.), *The Oxford Handbook of Criminal Law*, Wydawnictwo Oxford University Press, Oxford 2014, s. 1140 - 1165.

von Habel H. (red.), *Reflections on the International Criminal Court: Essays in Honour of Adriaan Bos*, Wydawnictwo T.M.C. Asser Press, Haga 1999.

Warylewski J., Rozdział IV. Przepisy przeciwko wolności seksualnej i obyczajności (w:) J. Warylewski (red.), *System Prawa Karnego. Tom 10. Przepisy przeciwko dobrom indywidualnym*, wyd. 2, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 613 - 946.

- Waszczyński J., Czy międzynarodowe prawo karne stanowi samodzielną dziedzinę prawa?, *Acta Universitatis Lodzianis, Folia Iuridica* 22/1985, s. 53 - 63.
- Wąsek A., Zawłocki R. (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Tom I*, wyd. 4, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2010.
- Werle G., *Völkerstrafrecht*, Wydawnictwo Mohr Siebeck, Tybinga 2007.
- Wojciechowski J., *Kodeks karny: komentarz, orzecznictwo*, Wydawnictwo Librata, Warszawa 1997.
- Wolter W., *Prawo karne. Zarys wykładu systematycznego. Część ogólna*, Wydawnictwo Gebethner i Wolf, Warszawa 1947.
- Wolter W., *Zarys systemu prawa karnego, Część ogólna*, Wydawnictwo Gebethner i Wolf, Kraków 1933.
- Wróbel W., Zoll A. (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Komentarz do art. 117 – 211a*, wyd. 5, Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2017.
- Wyrozumska A., Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego, najważniejsze rozwiązania instytucjonalne a ratyfikacja Konwencji rzymskiej przez Polskę, *Przeгляд prawa europejskiego* 2/1999, s. 5 - 19.
- Zlatarić B., *Medunarodno krivično pravo*, Zagreb 1979.
- Zoll A. (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Komentarz do art. 1-116 KK*, wyd. 4, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2012.

Akty prawne

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

Umowy międzynarodowe

Konwencja międzynarodowa o ochronie kabli podmorskich z dnia 14 marca 1884 r. (Dz.U. z 1935 r. Nr 17, poz. 97).

Konwencja berneńska o ochronie dzieł literackich i artystycznych z dnia 9 września 1886 r., przejrzana w Berlinie dnia 13 listopada 1908 r. i w Rzymie dnia 2 czerwca 1928 r. (Dz.U. z 1935 r. Nr 84, poz. 515).

Międzynarodowe porozumienie dotyczące zwalczania handlu żywym towarem z dnia 18 maja 1904 r.

Międzynarodowa konwencja dotycząca zwalczania handlu żywym towarem z dnia 4 maja 1910 r.

Protokół zmieniający Międzynarodowe porozumienie dotyczące zwalczania handlu żywym towarem z 1904 r. i Międzynarodową konwencję dotyczącą zwalczania handlu żywym towarem z 1910 r.

Traktat pokoju między mocarstwami sprzymierzonymi i skojarzonymi i Niemcami, podpisany w Wersalu dnia 28 czerwca 1919 r. (Dz.U. z 1920 r. Nr 35, poz. 200).

Międzynarodowa Konwencja o zwalczaniu handlu kobietami i dziećmi, podpisana w Genewie dnia 30 września 1921 roku (ratyfikowana zgodnie z ustawą z dnia 13 lutego 1924 r.) (Dz.U. z 1925 r. Nr 125, poz. 893).

Konwencja w sprawie zwalczania obiegu i handlu wydawnictwami pornograficznymi, podpisana dnia 12 września 1923 r. w Genewie (Dz.U. z 1927 r. Nr 71, poz. 621).

Konwencja w sprawie niewolnictwa, podpisana w Genewie dnia 25 września 1926 r. (Dz.U. z 1931 r. Nr 4, poz. 21).

Konwencja międzynarodowa o zwalczaniu fałszowania pieniędzy, podpisana w Genewie dnia 20 kwietnia 1929 r. wraz z protokołem oraz protokół fakultatywny podpisany tegoż dnia w Genewie (Dz.U. z 1934 r. Nr 102, poz. 919).

Konwencja międzynarodowa dotycząca opium, podpisana w Genewie dnia 19 lutego 1931 r. (Dz.U. z 1927 r. Nr 108, poz. 920).

Konwencja o ograniczeniu fabrykacji i o uregulowaniu podziału środków odurzających, podpisana w Genewie dnia 13 lipca 1931 r. (Dz.U. z 1934 r. Nr 12, poz. 97).

Konwencja międzynarodowa dotycząca zwalczania handlu kobietami pełnoletnimi, podpisana w Genewie dnia 11 października 1933 r. (ratyfikowana zgodnie z ustawą z dnia 18 marca 1937 r.) (Dz.U. z 1938 r. Nr 7, poz. 37).

Karta Narodów Zjednoczonych, Statut Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości i Porozumienie ustanawiające Komisję Przygotowawczą Narodów Zjednoczonych z dnia 26 czerwca 1945 r. (Dz.U. z 1947 r. Nr 23, poz. 90).

Porozumienie w przedmiocie ścigania i karania głównych przestępców wojennych osi europejskiej, podpisane w Londynie dnia 8 sierpnia 1945 r. (Dz.U. z 1947 r. Nr 63, poz. 367).

Protokół zmieniający Umowy, Konwencje i Protokoły o środkach odurzających, zawarte w Hadze dnia 23 stycznia 1912 r., w Genewie dnia 11 lutego 1925 r., dnia 19 lutego 1925 r. i dnia 13 lipca 1931 r., w Bangkoku dnia 27 listopada 1931 r. i w Genewie dnia 26 czerwca 1936 r., podpisany w Lake Success dnia 11 grudnia 1946 r. (Dz.U. z 1952 r. Nr 9, poz. 50).

Protokół o zmianie Konwencji o zwalczaniu handlu kobietami i dziećmi, zawartej w Genewie dnia 30 września 1921 r., oraz Konwencji o zwalczaniu handlu kobietami pełnoletnimi, zawartej w Genewie dnia 11 października 1933 r., podpisany w Lake Success dnia 12 listopada 1947 r. (Dz.U. z 1950 r. Nr 59, poz. 405).

Protokół o zmianie Konwencji o zwalczaniu obiegu i handlu wydawnictwami pornograficznymi, zawartej w Genewie dnia 12 września 1923 r., podpisany w Lake Success dnia 12 listopada 1947 r. (Dz.U. z 1951 r. Nr 59, poz. 407).

Protokół umieszczający pod kontrolą międzynarodową pewne środki odurzające nie objęte Konwencją z dnia 13 lipca 1931 r. o ograniczeniu fabrykacji i uregulowaniu podziału środków odurzających, zmienioną Protokołem, podpisanym w Lake Success dnia 11 grudnia 1946 r., podpisany w Paryżu dnia 19 listopada 1948 r. (Dz.U. z 1952 r. Nr 9, poz. 48).

Konwencja w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa z dnia 9 grudnia 1948 r. (Dz.U. z 1952 r. Nr 2, poz. 9).

Powszechna deklaracja praw człowieka, przyjęta i proklamowana rezolucją Zgromadzenia Ogólnego ONZ 217 A (III) w dniu 10 grudnia 1948 r.

Konwencje o ochronie ofiar wojny, podpisane w Genewie dnia 12 sierpnia 1949 r. (Dz.U. z 1956 r. Nr 38, poz. 171).

Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami Nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem Nr 2 (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284).

Konwencja w sprawie zwalczania handlu ludźmi i eksploatacji prostytucji z dnia 21 marca 1950 r. (ratyfikowana na podstawie ustawy z dnia 29 lutego 1952 r.) (Dz.U. z 1952 r. Nr 41, poz. 278).

Konwencja dotycząca statusu uchodźców, sporządzona w Genewie dnia 28 lipca 1951 r. (Dz.U. z 1991 r. Nr 119, poz. 515).

Międzynarodowa Konwencja o zapobieganiu zanieczyszczeniu morza olejami, sporządzona w Londynie dnia 12 maja 1954 r. (Dz.U. z 1961 r. Nr 28, poz. 135).

Konwencja w sprawie zniesienia niewolnictwa, handlu niewolnikami oraz instytucji i praktyk zbliżonych do niewolnictwa, podpisana w Genewie dnia 7 września 1956 r. (Dz.U. z 1963 r. Nr 33, poz. 185).

Konwencja o morzu pełnym, sporządzona w Genewie dnia 29 kwietnia 1958 r. (Dz.U. z 1963 r. Nr 33, poz. 187).

Jednolita konwencja o środkach odurzających z 1961 r., sporządzona w Nowym Jorku dnia 30 marca 1961 r. (Dz.U. z 1966 r. Nr 45, poz. 277).

Międzynarodowa konwencja o ochronie wykonawców, producentów fonogramów oraz organizacji nadawczych, sporządzona w Rzymie dnia 26 października 1961 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 125, poz. 800).

Konwencja w sprawie przestępstw i niektórych innych czynów popełnionych na pokładzie statków powietrznych, sporządzona w Tokio dnia 14 września 1963 r. (Dz.U. z 1971 r. Nr 15, poz. 147).

Międzynarodowa konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej, otwarta do podpisu w Nowym Jorku dnia 7 marca 1966 r. (Dz.U. z 1969 r. Nr 25, poz. 187).

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167).

Konwencja o zwalczaniu bezprawnego zawładnięcia statkami powietrznymi, sporządzona w Hadze dnia 16 grudnia 1970 r. (Dz.U. z 1972 r. Nr 25, poz. 181).

Konwencja o substancjach psychotropowych, sporządzona w Wiedniu dnia 21 lutego 1971 r. (Dz.U. z 1976 r. Nr 31, poz. 180).

Akt Paryski Konwencji Berneńskiej o Ochronie Dzieł Literackich i Artystycznych sporządzony w Paryżu dnia 24 lipca 1971 r. (Dz.U. z 1990 r. Nr 82, poz. 474).

Konwencja o zwalczaniu bezprawnych czynów skierowanych przeciwko bezpieczeństwu lotnictwa cywilnego, sporządzona w Montrealu dnia 23 września 1971 r. (Dz.U. z 1976 r. Nr 8, poz. 37).

Protokół zmieniający Jednolitą konwencję o środkach odurzających z 1961 r., sporządzony w Genewie dnia 25 marca 1972 r. (Dz.U. z 1996 r. Nr 35, poz. 149).

Konwencja o zapobieganiu zanieczyszczenia mórz przez zatapianie odpadów i innych substancji, sporządzona w Moskwie, Waszyngtonie, Londynie i Meksyku dnia 29 grudnia 1972 r. (Dz.U. z 1984 r. Nr 11, poz. 46).

Konwencja o zapobieganiu przestępstwom i karaniu sprawców przestępstw przeciwko osobom korzystającym z ochrony międzynarodowej, w tym przeciwko dyplomatom, sporządzona w Nowym Jorku dnia 14 grudnia 1973 r. (Dz.U. z 1983 r. Nr 37, poz. 168).

Europejska konwencja o zwalczaniu terroryzmu, sporządzona w Strasburgu dnia 27 stycznia 1977 r. (Dz.U. z 1996 r. Nr 117, poz. 557).

Europejska Konwencja o kontroli nabywania i posiadania broni palnej przez osoby fizyczne, sporządzona w Strasburgu dnia 28 czerwca 1978 r. (Dz.U. z 2005 r. Nr 189, poz. 1583).

Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 18 grudnia 1979 r. (Dz.U. z 1982 r. Nr 10, poz. 71).

Międzynarodowa konwencja przeciwko braniu zakładników, sporządzona w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 1979 r. (Dz.U. z 2000 r. Nr 106, poz. 1123).

Konwencja o ochronie fizycznej materiałów jądrowych wraz z załącznikami I i II, otwarta do podpisu w Wiedniu i w Nowym Jorku w dniu 3 marca 1980 r. (Dz.U. z 1989 r. Nr 17, poz. 93).

Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawie morza, sporządzona w Montego Bay dnia 10 grudnia 1982 r. (Dz.U. z 2002 r. Nr 59, poz. 543).

Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 10 grudnia 1984 r. (Dz.U. z 1989 r. Nr 63, poz. 378).

Europejska konwencja o zapobieganiu torturom oraz niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu, sporządzona w Strasburgu w dniu 26 listopada 1987 r. (Dz.U. z 1995 r. Nr 46, poz. 238).

Protokół o zwalczaniu bezprawnych czynów przemocy w portach lotniczych obsługujących międzynarodowe lotnictwo cywilne uzupełniający Konwencję o zwalczaniu bezprawnych czynów skierowanych przeciwko bezpieczeństwu lotnictwa cywilnego podpisaną w Montrealu dnia 23 września 1971 r., sporządzony w Montrealu dnia 24 lutego 1988 r. (Dz.U. z 2006 r. Nr 48, poz. 348).

Konwencja w sprawie przeciwdziałania bezprawnym czynom przeciwko bezpieczeństwu żeglugi morskiej, sporządzona w Rzymie dnia 10 marca 1988 r. (Dz.U. z 1994 r. Nr 129, poz. 635).

Protokół w sprawie przeciwdziałania bezprawnym czynom przeciwko bezpieczeństwu stałych platform umieszczonych na szelfie kontynentalnym, sporządzony w Rzymie dnia 10 marca 1988 r. (Dz.U. z 2002 r. Nr 22, poz. 211).

Konwencja Narodów Zjednoczonych o zwalczaniu nielegalnego obrotu środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi, sporządzona w Wiedniu dnia 20 grudnia 1988 r. (Dz.U. z 1995 r. Nr 15, poz. 69).

Konwencja bazylejska o kontroli transgranicznego przemieszczania i usuwania odpadów niebezpiecznych, sporządzona w Bazylei dnia 22 marca 1989 r. (Dz.U. z 1995 r. Nr 19, poz. 88).

Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526).

Konwencja o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa, sporządzona w Strasburgu dnia 8 listopada 1990 r. (Dz.U. z 2003 r. Nr 46, poz. 394).

Konwencja w sprawie znakowania plastycznych materiałów wybuchowych w celu ich wykrywania, podpisana w Montrealu dnia 1 marca 1991 r. (Dz.U. z 2007 r. Nr 135, poz. 948).

Konwencja o ochronie środowiska morskiego obszaru Morza Bałtyckiego, sporządzona w Helsinkach dnia 9 kwietnia 1992 r. (Dz.U. z 2000 r. Nr 28, poz. 346).

Porozumienie ustanawiające Światową Organizację Handlu (WTO), sporządzone w Marakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r. (Dz.U. z 1995 r. Nr 98, poz. 483).

Konwencja o bezpieczeństwie personelu Organizacji Narodów Zjednoczonych i personelu współdziałającego, sporządzona w Nowym Jorku dnia 9 grudnia 1994 r. (Dz.U. z 2003 r. Nr 172, poz. 1671).

Traktat Światowej Organizacji Własności Intelektualnej (*World Intellectual Property Organization – WIPO*) o artystycznych wykonaniach i fonogramach, sporządzony w Genewie dnia 20 grudnia 1996 r. (Dz.U. z 2004 r. Nr 41, poz. 375).

Traktat Światowej Organizacji Własności Intelektualnej o prawie autorskim, sporządzony w Genewie dnia 20 grudnia 1996 r. (Dz.U. z 2005 r. Nr 3, poz. 12).

Konwencja sporządzona na podstawie Artykułu K.3 ustęp 2 litera c) Traktatu o Unii Europejskiej w sprawie zwalczania korupcji funkcjonariuszy Wspólnot Europejskich lub funkcjonariuszy Państw Członkowskich Unii Europejskiej (Dz.Urz. C 195, 25.6.1997, s. 2 - 11).

Międzynarodowa konwencja o zwalczaniu terrorystycznych ataków bombowych, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 grudnia 1997 r. (Dz.U. z 2007 r. Nr 66, poz. 438).

Konwencja o zwalczaniu przekupstwa zagranicznych funkcjonariuszy publicznych w międzynarodowych transakcjach handlowych, sporządzona w Paryżu dnia 17 grudnia 1997 r. (Dz.U. z 2001 r. Nr 23, poz. 264).

Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego z dnia 17 lipca 1998 r. (Dz.U. z 2003 r. Nr 78, poz. 708).

Prawnokarna Konwencja o Korupcji, sporządzona w Strasburgu dnia 27 stycznia 1999 r. (Dz.U. z 2005 r. Nr 29, poz. 249).

Międzynarodowa konwencja o zwalczaniu finansowania terroryzmu, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 9 grudnia 1999 r. (Dz.U. z 2004 r. Nr 263, poz. 2620).

Protokół fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii, przyjęty w Nowym Jorku dnia 25 maja 2000 r. (Dz.U. z 2007 r. Nr 76, poz. 494).

Konwencja Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 r. (Dz.U. z 2005 r. Nr 18, poz. 158).

Protokół o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniający Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 r. (Dz.U. z 2005 r. Nr 18, poz. 160).

Protokół przeciwko przemytowi migrantów drogą lądową, morską i powietrzną, uzupełniający Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 r. (Dz.U. z 2005 r. Nr 18, poz. 162).

Protokół przeciwko nielegalnemu wytwarzaniu i obrotowi bronią palną, jej częściami i komponentami oraz amunicją, uzupełniający Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 31 maja 2001 r. (Dz.U. z 2005 r. Nr 252, poz. 2120).

Konwencja Rady Europy o cyberprzestępczości, sporządzona w Budapeszcie dnia 23 listopada 2001 r. (Dz.U. z 2015 r. poz. 728).

Protokół dodatkowy do Konwencji Rady Europy o cyberprzestępczości dotyczący penalizacji czynów o charakterze rasistowskim lub ksenofobicznym popełnionych przy użyciu systemów komputerowych, sporządzony w Strasburgu dnia 28 stycznia 2003 r. (Dz.U. z 2015 r. poz. 730).

Protokół zmieniający Europejską konwencję o zwalczaniu terroryzmu, przyjęty dnia 15 maja 2003 r. (Dz.U. Nr 172, poz. 1803).

Protokół dodatkowy do Prawnokarnej konwencji o korupcji, sporządzony w Strasburgu dnia 15 maja 2003 r. (Dz.U. z 2014 r. poz. 981).

Konwencja Narodów Zjednoczonych przeciwko korupcji, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 31 października 2003 r. (Dz.U. z 2007 r. Nr 84, poz. 563).

Międzynarodowa konwencja w sprawie zwalczania aktów terroryzmu jądrowego, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 13 kwietnia 2005 r. (Dz.U. z 2010 r. Nr 112, poz. 740).

Konwencja Rady Europy o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa oraz o finansowaniu terroryzmu, sporządzona w Warszawie dnia 16 maja 2005 r. (Dz.U. z 2008 r. Nr 165, poz. 1028).

Konwencja Rady Europy o zapobieganiu terroryzmowi, sporządzona w Warszawie dnia 16 maja 2005 r. (Dz.U. z 2008 r. Nr 161, poz. 998).

Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi, sporządzona w Warszawie dnia 16 maja 2005 r. (Dz.U. z 2009 r. Nr 20, poz. 107).

Poprawka do Konwencji o ochronie fizycznej materiałów jądrowych, przyjęta w Wiedniu dnia 8 lipca 2005 r. (Dz.U. z 2018 r. poz. 89.).

Protokół fakultatywny do Konwencji o bezpieczeństwie personelu Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz personelu współdziałającego, sporządzony w Nowym Jorku dnia 8 grudnia 2005 r. (Dz.U. z 2011 r. Nr 4, poz. 7).

Konwencja Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych, sporządzona w Lanzarote dnia 25 października 2007 r. (Dz.U. z 2015 r. poz. 608).

Poprawki do Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego, sporządzonego w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r., przyjęte podczas konferencji rewizyjnej w Kampali (rezolucje nr 5 i 6) w dniach 10 i 11 czerwca 2010 r. (Dz.U. z 2018 r. poz. 1753).

Traktat o handlu bronią, sporządzony w Nowym Jorku dnia 2 kwietnia 2013 r. (Dz.U. z 2015 r. poz. 40).

Poprawka do Konwencji Rady Europy o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa oraz o finansowaniu terroryzmu, sporządzonej w Warszawie dnia 16 maja 2005 r., przyjęta w Strasburgu dnia 22 października 2014 r. (Dz.U. z 2018 r. poz. 1328).

Protokół dodatkowy do Konwencji Rady Europy o zapobieganiu terroryzmowi, Ryga, 22 października 2015 r. (Dz.Urz. L 159, 22.6.2018, s. 17 - 20).

Akty prawne Unii Europejskiej

Rozporządzenie Rady (EWG) Nr 259/93 z dnia 1 lutego 1993 r. w sprawie nadzoru i kontroli przesyłania odpadów w obrębie, do Wspólnoty Europejskiej oraz poza jej obszar (Dz.Urz. L 30, 6.2.1993, s. 1- 28).

Rozporządzenie Rady (WE) Nr 120/97 z dnia 20 stycznia 1997 r. zmieniające rozporządzenie (WE) nr 259/93 w sprawie nadzoru i kontroli przesyłania odpadów w obrębie, do Wspólnoty Europejskiej oraz poza jej obszar (Dz.Urz. L 22, 24.1.1997, s. 14 - 15).

Rozporządzenie (WE) Nr 273/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lutego 2004 r. w sprawie prekursorów narkotykowych (Dz.Urz. L 47, 18.2.2004, s. 1 - 10).

Rozporządzenie Rady (WE) Nr 111/2005 z dnia 22 grudnia 2004 r. określające zasady nadzorowania handlu prekursorami narkotyków pomiędzy Wspólnotą a państwami trzecimi (Dz.Urz. L 22, 26.1.2005, s. 1 - 10).

Rozporządzenie Komisji (UE) nr 1357/2014 z dnia 18 grudnia 2014 r. zastępujące załącznik III do dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/98/WE w sprawie odpadów oraz uchylające niektóre dyrektywy (Dz.Urz. L 365, 19.12.2014, s. 89 - 96, ze zm.).

Rozporządzenie Rady (UE) 2017/997 z dnia 8 czerwca 2017 r. zmieniające załącznik III do dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/98/WE w odniesieniu do niebezpiecznej właściwości HP 14 „Ekotoksyczne” (Dz.Urz. L 150, 14.06.2017, s. 1 - 4).

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/93/UE w sprawie zwalczania niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystywania seksualnego dzieci oraz pornografii dziecięcej, zastępująca decyzję ramową Rady 2004/68/WSiSW (Dz.Urz. L 335, 17.12.2011, s. 1 - 14).

Decyzja Rady z dnia 1 lutego 1993 r. w sprawie zawarcia, w imieniu Wspólnoty, Konwencji o kontroli transgranicznego przemieszczania i usuwania odpadów niebezpiecznych (Konwencji bazylejskiej) (93/98/EWG) (Dz.Urz. L 39, 16.2.1993, s. 1 - 2).

Decyzja Rady z dnia 22 września 1997 r. w sprawie zatwierdzenia, w imieniu Wspólnoty, poprawki do Konwencji o kontroli transgranicznego przemieszczania i usuwania odpadów niebezpiecznych (Konwencji bazylejskiej), ustanowionej w decyzji III/1 Konferencji Stron (97/640/WE) (Dz.Urz. L 272, 4.10.1997, s. 45 - 46).

Decyzja ramowa Rady z dnia 13 czerwca 2002 r. w sprawie zwalczania terroryzmu (2002/475/WSiSW) (Dz.Urz. L 164, 22.6.2002, s. 3 - 7).

Decyzja ramowa Rady 2004/68/WSiSW z dnia 22 grudnia 2003 r. o zwalczaniu seksualnego wykorzystywania dzieci i pornografii dziecięcej (Dz.Urz. L 13, 20.1.2004, s. 44 - 48).

Decyzja ramowa Rady 2008/675/WSiSW z dnia 24 lipca 2008 r. w sprawie uwzględnienia w nowym postępowaniu karnym wyroków skazujących zapadłych w państwach członkowskich Unii Europejskiej (Dz.Urz. L 220, 15.8.2008, s. 32 - 34).

Decyzja Rady (UE) 2018/890 z dnia 4 czerwca 2018 r. w sprawie zawarcia, w imieniu Unii Europejskiej, Protokołu dodatkowego do Konwencji Rady Europy o zapobieganiu terroryzmowi (Dz.Urz. L 159, 22.6.2018, s. 15 – 16).

Zalecenie 1065 (1987) Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy w sprawie handlu dziećmi i innych form wykorzystywania dzieci.

Ustawy i akty równoważne

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 11 lipca 1932 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 1932 r. poz. 571).

Ustawa z dnia 29 lutego 1952 r. o ratyfikacji otwartej do podpisu w Lake Success dnia 21 marca 1950 r. Konwencji w sprawie zwalczania handlu ludźmi i eksploatacji prostytucji (Dz.U. z 1952 r. Nr 13, poz. 78).

Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 1964 r. Nr 9, poz. 59 ze zm.).

Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 1969 Nr 13, poz. 94 ze zm.).

Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks karny (Dz.U. z 1969 r. Nr 13, poz. 95).

Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. - Kodeks wykroczeń (Dz.U. z 1971 r. Nr 12, poz. 114 ze zm.).

Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o ochronie granicy państwowej (Dz.U. z 1990 r. Nr 78, poz. 461 ze zm.).

Ustawa z dnia 21 marca 1991 r. obszarach morskich Rzeczypospolitej Polskiej i administracji morskiej (Dz.U. z 1991 r. Nr 32, poz. 131 ze zm.).

Ustawa z dnia 16 marca 1995 r. o zapobieganiu zanieczyszczeniu morza przez statki (Dz.U. z 1995 r. Nr 47, poz. 243 ze zm.).

Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz.U. z 1994 r. Nr 24, poz. 83 ze zm.).

Ustawa z dnia 24 kwietnia 1997 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz.U. z 1997 r. Nr 75, poz. 468 ze zm.).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553 ze zm.).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Przepisy wprowadzające Kodeks karny (Dz.U. z 1997 r. Nr 88, poz. 554).

Ustawa z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (Dz.U. z 1998 r. Nr 155, poz. 1016 ze zm.).

Ustawa z dnia 21 maja 1999 r. o broni i amunicji (Dz.U. z 1999 r. Nr 53, poz. 549 ze zm.).

Ustawa o umowach międzynarodowych z dnia 14 kwietnia 2000 r. (Dz.U. z 2000 r. Nr 39, poz. 443 ze zm.).

Ustawa z dnia 20 lipca 2000 r. o ogłaszaniu aktów normatywnych i niektórych innych aktów prawnych (Dz.U. z 2000 r. Nr 62, poz. 718 ze zm.).

Ustawa z dnia 9 września 2000 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji, ustawy o zamówieniach publicznych oraz ustawy – Prawo bankowe (Dz.U. z 2000 r. Nr 93, poz. 1027).

Ustawa z dnia 26 października 2000 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz.U. z 2000 r. Nr 103, poz. 1097 ze zm.).

Ustawa z dnia 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu (Dz.U. z 2000 r. Nr 116, poz. 1216 ze zm.).

Ustawa z dnia 29 listopada 2000 r. – Prawo atomowe (Dz.U. z 2001 r. Nr 3, poz. 18 ze zm.).

Ustawa z dnia 29 listopada 2000 r. o obrocie z zagranicą towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa, a także dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa (Dz.U. z 2000 r. Nr 119, poz. 1250 ze zm.).

Ustawa z dnia 22 czerwca 2001 r. o wykonywaniu działalności gospodarczej w zakresie wytwarzania i obrotu materiałami wybuchowymi, bronią, amunicją oraz wyrobami i technologią o przeznaczeniu wojskowym lub policyjnym (Dz.U. z 2001 r. Nr 67, poz. 679 ze zm.).

Ustawa z dnia 18 września 2001 r. Kodeks morski (Dz.U. z 2001 r. Nr 138, poz. 1545 ze zm.).

Ustawa z dnia 21 czerwca 2002 r. o materiałach wybuchowych przeznaczonych do użytku cywilnego (Dz.U. z 2002 r. Nr 117, poz. 1007 ze zm.).

Ustawa z dnia 3 lipca 2002 r. – Prawo lotnicze (Dz.U. z 2002 r. Nr 130 ze zm.).

Ustawa z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną (Dz.U. z 2002 r. Nr 144, poz. 1204 ze zm.).

Ustawa z dnia 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (Dz.U. z 2002 r. Nr 197 poz. 1661 ze zm.).

Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2003 r. Nr 111 poz. 1061).

Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2003 r. Nr 128, poz. 1176 ze zm.).

Ustawa z dnia 18 marca 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz ustawy – Kodeks wykroczeń (Dz.U. z 2004 r. Nr 69, poz. 626).

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2004 r. Nr 93, poz. 889).

Ustawa z dnia 16 lipca 2004 r. – Prawo telekomunikacyjne (Dz.U. z 2004 r. Nr 171, poz. 1800 ze zm.).

Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego i ustawy – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 2005 r. Nr 163 poz. 1363).

Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz.U. z 2005 r. Nr 179, poz. 1485 ze zm.).

Ustawa z dnia 14 lipca 2006 r. o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin (Dz.U. z 2006 r. Nr 144, poz. 1043 ze zm.).

Ustawa z dnia 29 czerwca 2007 r. o międzynarodowym przemieszczaniu odpadów (Dz.U. z 2007 r. Nr 124, poz. 859 ze zm.).

Ustawa z dnia 24 października 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2008 r. Nr 214, poz. 1344).

Ustawa z dnia 25 czerwca 2009 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu wprowadzaniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł oraz o przeciwdziałaniu finansowania terroryzmu oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2009 r. Nr 166, poz. 1317).

Ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2009 r. Nr 206, poz. 1589).

Ustawa z dnia 17 grudnia 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2010 r. Nr 7, poz. 46).

Ustawa o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy o Policji, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego z dnia 20 maja 2010 r. (Dz.U. z 2010 r. Nr 98, poz. 626).

Ustawa z dnia 20 stycznia 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz ustawy – Kodeks karny skarbowy (Dz.U. z 2011 r. Nr 48, poz. 245).

Ustawa z dnia 25 marca 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2011 r. Nr 94, poz. 549).

Ustawa z dnia 1 kwietnia 2011 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2011 r. Nr 117, poz. 678).

Ustawa z dnia 29 lipca 2011 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny, ustawy - Kodeks postępowania karnego oraz ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (Dz.U. z 2011 r. Nr 191, poz. 1135).

Ustawa z dnia 14 grudnia 2012 r. o odpadach (Dz.U. z 2013 r. poz. 21 ze zm.).

Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (Dz.U. z 2013 r. poz. 1650 ze zm.).

Ustawa z dnia 21 lutego 2014 r. o ratyfikacji poprawek do Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego sporządzonego w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r., przyjętych podczas konferencji rewizyjnej w Kampali (rezolucje nr 5 i 6) w dniach 10 i 11 czerwca 2010 r. (Dz.U. z 2014 r. poz. 500).

Ustawa z dnia 4 kwietnia 2014 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2014 r. poz. 538).

Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2015 r. poz. 1855).

Ustawa z dnia 13 kwietnia 2016 r. o bezpieczeństwie obrotu prekursorami materiałów wybuchowych (Dz.U. z 2016 r. poz. 669).

Ustawa z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych (Dz.U. 2016 poz. 904 ze zm.).

Ustawa z dnia 23 marca 2017 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2017 r. poz. 768).

Ustawa z dnia 26 stycznia 2018 r. o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej - Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, ustawy o grobach i cmentarzach wojennych, ustawy o muzeach oraz ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (Dz.U. z 2018 r. poz. 369).

Ustawa z dnia 1 marca 2018 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu (Dz.U. z 2018 r. poz. 723).

Ustawa z dnia 27 czerwca 2018 r. o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej - Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu oraz ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (Dz.U. z 2018 r. poz. 1277).

Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii oraz ustawy o Państwowej Inspekcji Sanitarnej (Dz.U. z 2018 r. poz. 1490).

Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zmianie ustawy o utrzymaniu w czystości i porządku w gminach oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2019 r. poz. 1579.).

Ustawa z dnia 16 października 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2019 r. poz. 2128).

Rozporządzenia

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 18 czerwca 2001 r. w sprawie ustalenia morskich i stałych lotniczych przejść granicznych oraz rodzaju ruchu dozwolonego przez te przejścia (Dz.U. z 2001 r. Nr 62, poz. 632).

Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 20 kwietnia 2004 r. w sprawie wykonywania lotów międzynarodowych przez obce cywilne statki powietrzne oraz stałego pobytu polskich cywilnych statków powietrznych za granicą i obcych cywilnych statków powietrznych w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2004 r. Nr 94, poz. 916).

Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 5 stycznia 2005 r. w sprawie przekraczania granicy państwowej i lotów obcych wojskowych statków powietrznych w przestrzeni powietrznej Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2005 r. Nr 11, poz. 80).

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 21 kwietnia 2008 r. w sprawie warunków uprawiania turystyki, sportu, polowań i połowu ryb w strefie nadgranicznej (Dz.U. z 2008 r. Nr 80, poz. 481).

Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 27 maja 2008 r. w sprawie przepływu okrętów wojennych obcych państw przez polskie morze terytorialne oraz warunków wejścia tych okrętów na polskie morskie wody wewnętrzne (Dz.U. z 2008 r. Nr 131, poz. 834).

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 13 sierpnia 2008 r. w sprawie sposobu ustalania zasięgu terytorialnego przejść granicznych (Dz.U. z 2008 r. Nr 147, poz. 938).

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 22 lipca 2016 r. w sprawie katalogu incydentów o charakterze terrorystycznym (Dz.U. z 2016 r. poz. 1092).

Oświadczenia Rządowe i Obwieszczenie Marszałka Sejmu RP

Oświadczenie Rządowe z dnia 24 stycznia 1922 r. w przedmiocie przystąpienia Rzeczypospolitej Polskiej do Międzynarodowego porozumienia dotyczącego zwalczania obiegu wydawnictw pornograficznych, podpisanego w Paryżu dnia 4 maja 1910 r. (Dz.U. z 1922 r. Nr 21, poz. 167).

Oświadczenie Rządowe z dnia 8 września 1922 r. w przedmiocie przystąpienia Rzeczypospolitej Polskiej do Międzynarodowego Porozumienia z dnia 18 maja 1904 roku i do Międzynarodowej Konwencji z dnia 4 maja 1910 roku, podpisanych w Paryżu, dotyczących zwalczania handlu żywym towarem (Dz.U. z 1922 r. Nr 87, poz. 783).

Oświadczenie Rządowe z dnia 30 grudnia 1922 r. w przedmiocie przystąpienia Rzeczypospolitej Polskiej do Międzynarodowej Konwencji Opjumowej, podpisanej w Hadze dnia 23 stycznia 1912 r. i do protokołu zamknięcia III Konferencji Opjumowej, podpisanego w Hadze dnia 25 czerwca 1914 r. (Dz.U. z 1923 r. Nr 9 poz. 55).

Oświadczenie Rządowe z dnia 25 września 1925 r. o złożeniu dokumentu ratyfikacyjnego Międzynarodowej Konwencji o zwalczaniu handlu kobietami i dziećmi, podpisanej w Genewie dnia 30 września 1921 r. (Dz.U. z 1925 r. Nr 125, poz. 894).

Oświadczenie Rządowe z dnia 28 września 1927 r. w sprawie złożenia dokumentu ratyfikacyjnego międzynarodowej konwencji dotyczącej opium, podpisanej w Genewie dnia 19 lutego 1925 r. (Dz.U. z 1927 r. Nr 108, poz. 921).

Oświadczenie Rządowe z dnia 18 czerwca 1927 r. w sprawie złożenia w Sekretarjacie Ligi Narodów dokumentu ratyfikacyjnego międzynarodowej konwencji w sprawie zwalczania

obiegu i handlu wydawnictwami pornograficznymi, podpisanej dnia 12 września 1923 r. w Genewie (Dz.U. z 1927 r. Nr 71, poz. 622).

Oświadczenie Rządowe z dnia 22 października 1930 r. w sprawie złożenia przez Polskę dokumentu ratyfikacyjnego konwencji w sprawie niewolnictwa, podpisanej w Genewie dnia 25 września 1926 r. (Dz.U. z 1931 r. Nr 4, poz. 22).

Oświadczenie Rządowe z dnia 23 listopada 1933 r. w sprawie złożenia dokumentów ratyfikacyjnych konwencji o ograniczeniu fabrykacji i o uregulowaniu podziału środków odurzających oraz protokołu podpisania, podpisanych w Genewie dnia 13 lipca 1931 r. i aktów przystąpienia do tej konwencji (Dz.U. z 1934 r. Nr 12, poz. 98).

Oświadczenie Rządowe z dnia 30 września 1934 r. w sprawie złożenia przez Polskę i inne Państwa dokumentów ratyfikacyjnych oraz zgłoszenia przez kilka państw przystąpienia do konwencji międzynarodowej o zwalczaniu fałszowania pieniędzy (Dz.U. z 1934 r. Nr 102, poz. 920).

Oświadczenie Rządowe z dnia 26 lutego 1935 r. w sprawie przystąpienia Polski i innych krajów do Konwencji z dnia 14 marca 1884 r. o ochronie kabli podmorskich (Dz.U. z 1935 r. Nr 17, poz. 96).

Oświadczenie Rządowe z dnia 18 listopada 1935 r. w sprawie złożenia przez Polskę dokumentu ratyfikacyjnego konwencji berneńskiej o ochronie dzieł literackich i artystycznych z dnia 9 września 1886 r., przejranej ostatnio w Rzymie dnia 2 czerwca 1928 r. (Dz.U. z 1935 r. Nr 84, poz. 516).

Oświadczenie Rządowe z dnia 29 stycznia 1938 r. w sprawie złożenia przez Polskę i inne państwa dokumentów ratyfikacyjnych oraz zgłoszenia przystąpienia do konwencji międzynarodowej z dnia 11 października 1933 r. dotyczącej zwalczania handlu kobietami pełnoletnimi (Dz.U. z 1938 r. Nr 7, poz. 38).

Oświadczenie Rządowe z dnia 14 czerwca 1951 r. w sprawie ratyfikacji przez Polskę Protokołu o zmianie Konwencji o zwalczaniu obiegu i handlu wydawnictwami pornograficznymi, zawartej w Genewie dnia 12 września 1923 r., podpisanego w Lake Success dnia 12 listopada 1947 r. (Dz.U. z 1951 r. Nr 59, poz. 408).

Oświadczenie Rządowe z dnia 14 czerwca 1951 r. w sprawie ratyfikacji przez Polskę Protokołu o zmianie Konwencji o zwalczaniu handlu kobietami i dziećmi, zawartej w Genewie dnia 30 września 1921 r. oraz Konwencji o zwalczaniu handlu kobietami pełnoletnimi, zawartej

w Genewie dnia 11 października 1933 r., podpisanego w Lake Success dnia 12 listopada 1947 r. (Dz.U. z 1951 r. Nr 59, poz. 406).

Oświadczenie Rządowe z dnia 27 sierpnia 1951 r. w sprawie ratyfikacji przez Polskę Protokołu z dnia 11 grudnia 1946 r. zmieniającego Umowy, Konwencje i Protokoły o środkach odurzających, zawarte w Hadze dnia 23 stycznia 1912 r., w Genewie dnia 11 lutego 1925 r., dnia 19 lutego 1925 r. i dnia 13 lipca 1931 r., w Bangkoku dnia 27 listopada 1931 r. i w Genewie dnia 26 czerwca 1936 r. (Dz.U. z 1952 r. Nr 9, poz. 51).

Oświadczenie Rządowe z dnia 27 sierpnia 1951 r. w sprawie ratyfikacji przez Polskę Konwencji z dnia 9 grudnia 1948 r. o zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa (Dz.U. z 1952 r. Nr 2, poz. 10).

Oświadczenie Rządowe z dnia 30 sierpnia 1951 r. w sprawie ratyfikacji przez Polskę Protokołu z dnia 19 listopada 1948 r., umieszczającego pod kontrolą międzynarodową pewne środki odurzające nie objęte Konwencją z dnia 13 lipca 1931 r. o ograniczeniu fabrykacji i uregulowaniu podziału środków odurzających, zmienioną Protokołem, podpisanym w Lake Success dnia 11 grudnia 1946 r. (Dz.U. z 1952 r. Nr 9, poz. 49).

Oświadczenie Rządowe z dnia 15 grudnia 1955 r. w sprawie ratyfikacji przez Polskę Konwencji o ochronie ofiar wojny, podpisanych w Genewie dnia 12 sierpnia 1949 r. (Dz.U. z 1956 r. Nr 38, poz. 174).

Oświadczenie Rządowe z dnia 27 maja 1961 r. w sprawie ratyfikacji przez Polskę Międzynarodowej konwencji o zapobieganiu zanieczyszczenia morza olejami, sporządzonej w Londynie dnia 12 maja 1954 r. (Dz.U. z 1969 r. Nr 28, poz. 136).

Oświadczenie Rządowe z dnia 18 czerwca 1963 r. dotyczące ratyfikacji przez Polskę Uzupełniającej Konwencji w sprawie zniesienia niewolnictwa, handlu niewolnikami oraz instytucji i praktyk zbliżonych do niewolnictwa, podpisanej w Genewie dnia 7 września 1956 r. (Dz.U. z 1963 r. Nr 33, poz. 186).

Oświadczenie Rządowe z dnia 22 czerwca 1963 r. w sprawie ratyfikacji przez Polskę Konwencji o morzu pełnym, sporządzonej w Genewie dnia 29 kwietnia 1958 r. (Dz.U. z 1963 r. Nr 33, poz. 188).

Oświadczenie Rządowe z dnia 29 września 1966 r. w sprawie ratyfikacji przez Polskę Jednolitej konwencji o środkach odurzających z 1961 r., sporządzonej w Nowym Jorku dnia 30 marca 1961 r. (Dz.U. z 1966 r. Nr 45, poz. 278).

Oświadczenie Rządowe z dnia 6 lipca 1968 r. w sprawie wypowiedzenia przez Danię Konwencji o zwalczaniu obiegu i handlu wydawnictwami pornograficznymi, podpisanej w Genewie dnia 12 września 1923 r., zmienionej Protokołem podpisanym w Lake Success dnia 12 listopada 1947 r. (Dz.U. z 1968 r. Nr 26, poz. 182).

Oświadczenie Rządowe z dnia 29 kwietnia 1969 r. w sprawie ratyfikacji przez Polskę Międzynarodowej konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej, otwartej do podpisu w Nowym Jorku dnia 7 marca 1966 r. (Dz.U. z 1969 r. Nr 25, poz. 188).

Oświadczenie Rządowe z dnia 25 czerwca 1969 r. w sprawie wejścia w życie poprawek do Międzynarodowej konwencji o zapobieganiu zanieczyszczeniu morza olejami, sporządzonej w Londynie dnia 12 maja 1954 r. (Dz.U. z 1969 r. Nr 27, poz. 212).

Oświadczenie Rządowe z dnia 22 maja 1971 r. w sprawie przystąpienia Polski do Konwencji w sprawie przestępstw i niektórych innych czynów popełnionych na pokładzie statków powietrznych, sporządzonej w Tokio dnia 14 września 1963 r. (Dz.U. z 1971 r. Nr 15, poz. 148).

Oświadczenie Rządowe z dnia 20 maja 1972 r. w sprawie ratyfikacji przez Polskę Konwencji o zwalczaniu bezprawnego zawładnięcia statkami powietrznymi, sporządzonej w Hadze dnia 16 grudnia 1970 r. (Dz.U. z 1972 r. Nr 25, poz. 182).

Oświadczenie Rządowe z dnia 23 stycznia 1983 r. w sprawie przystąpienia przez Polską Rzeczpospolitą Ludową do Konwencji o zapobieganiu zanieczyszczeniu mórz przez zatapianie odpadów i innych substancji, sporządzonej w Moskwie, Waszyngtonie, Londynie i Meksyku dnia 29 grudnia 1972 r. (Dz.U. z 1984 r. Nr 11, poz. 47).

Oświadczenie Rządowe z dnia 23 października 1974 r. w sprawie wypowiedzenia przez Republikę Federalną Niemiec Konwencji o zwalczaniu obiegu i handlu wydawnictwami pornograficznymi, podpisanej w Genewie dnia 12 września 1923 r. (Dz.U. z 1974 r. Nr 43, poz. 262).

Oświadczenie Rządowe z dnia 23 stycznia 1976 r. w sprawie wejścia w życie Konwencji o zwalczaniu bezprawnych czynów skierowanych przeciwko bezpieczeństwu lotnictwa cywilnego, sporządzonej w Montrealu dnia 23 września 1971 r. (Dz.U. 1976 Nr 8, poz. 38).

Oświadczenie Rządowe z dnia 26 sierpnia 1976 r. w sprawie ratyfikacji przez Polską Rzeczpospolitą Ludową Konwencji o substancjach psychotropowych, sporządzonej w Wiedniu dnia 21 lutego 1971 r. (Dz.U. z 1976 r. Nr 31, poz. 181).

Oświadczenie Rządowe z dnia 26 lutego 1982 r. w sprawie ratyfikacji przez Polską Rzeczpospolitą Ludową Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 18 grudnia 1979 r. (Dz.U. z 1982 r. Nr 10, poz. 72).

Oświadczenie Rządowe z dnia 5 maja 1983 r. w sprawie ratyfikacji przez Polską Rzeczpospolitą Ludową Konwencji o zapobieganiu przestępstwom i karaniu sprawców przestępstw przeciwko osobom korzystającym z ochrony międzynarodowej, w tym przeciwko dyplomatom, sporządzonej w Nowym Jorku dnia 14 grudnia 1973 r. (Dz.U. z 1983 r. Nr 37 poz. 169).

Oświadczenie Rządowe z dnia 3 marca 1989 r. w sprawie wejścia w życie Konwencji o ochronie fizycznej materiałów jądrowych wraz z załącznikami I i II, otwartej do podpisu w Wiedniu i w Nowym Jorku w dniu 3 marca 1980 r. (Dz.U. z 1989 r. Nr 17, poz. 94).

Oświadczenie Rządowe z dnia 21 października 1989 r. w sprawie ratyfikacji przez Polską Rzeczpospolitą Ludową Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 10 grudnia 1984 r. (Dz.U. z 1989 r. Nr 63, poz. 379).

Oświadczenie Rządowe z dnia 28 września 1990 r. w sprawie przystąpienia Rzeczypospolitej Polskiej do Aktu paryskiego Konwencji berneńskiej o ochronie dzieł literackich i artystycznych, sporządzonego w Paryżu dnia 24 lipca 1971 r. (Dz.U. z 1990 r. Nr 82, poz. 475).

Oświadczenie Rządowe z dnia 30 września 1991 r. w sprawie ratyfikacji przez Rzeczpospolitą Polską Konwencji o prawach dziecka, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 527).

Oświadczenie Rządowe z dnia 30 czerwca 1994 r. w sprawie ratyfikacji przez Rzeczpospolitą Polską Konwencji bazylejskiej o kontroli transgranicznego przemieszczania i usuwania odpadów niebezpiecznych, sporządzonej w Bazylei dnia 22 marca 1989 r. (Dz.U. z 1995 r. Nr 19, poz. 89).

Oświadczenie Rządowe z dnia 19 sierpnia 1994 r. w sprawie ratyfikacji przez Rzeczpospolitą Polską Konwencji w sprawie przeciwdziałania bezprawnym czynom przeciwko bezpieczeństwu żeglugi morskiej, sporządzonej w Rzymie dnia 10 marca 1988 r. (Dz.U. z 1994 r. Nr 129, poz. 636).

Oświadczenie Rządowe z dnia 1 września 1994 r. w sprawie ratyfikowania przez Rzeczpospolitą Polską Konwencji Narodów Zjednoczonych o zwalczaniu nielegalnego obrotu

środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi, sporządzonej w Wiedniu 20 grudnia 1988 r. (Dz.U. z 1995 r. Nr 15, poz. 70).

Oświadczenie Rządowe z dnia 30 grudnia 1994 r. w sprawie ratyfikacji przez Rzeczpospolitą Polską Europejskiej konwencji o zapobieganiu torturom oraz niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu, sporządzonej w Strasburgu w dniu 26 listopada 1987 r. (Dz.U. z 1995 r. Nr 46, poz. 239).

Oświadczenie Rządowe z dnia 31 lipca 1995 r. w sprawie ratyfikacji przez Rzeczpospolitą Polską Porozumienia ustanawiającego Światową Organizację Handlu (WTO), sporządzonego w Marakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r. (Dz.U. z 1995 r. Nr 98, poz. 484).

Oświadczenie Rządowe z dnia 7 listopada 1995 r. w sprawie przystąpienia Rzeczypospolitej Polskiej do Protokołu zmieniającego Jednolitą konwencję o środkach odurzających z 1961 r., sporządzonego w Genewie dnia 25 marca 1972 r. (Dz.U. z 1996 r. Nr 35, poz. 150).

Oświadczenie Rządowe z dnia 22 marca 1996 r. w sprawie ratyfikacji przez Rzeczpospolitą Polską Europejskiej konwencji o zwalczaniu terroryzmu, sporządzonej w Strasburgu dnia 27 stycznia 1977 r. (Dz.U. z 1996 r. Nr 117, poz. 558).

Oświadczenie Rządowe z dnia 6 czerwca 1997 r. w sprawie przystąpienia Rzeczypospolitej Polskiej do Międzynarodowej konwencji o ochronie wykonawców, producentów fonogramów oraz organizacji nadawczych, sporządzonej w Rzymie dnia 26 października 1961 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 125, poz. 801).

Obwieszczenie Ministra Spraw Zagranicznych z dnia 23 lutego 1998 r. w sprawie ogłoszenia załączników do Porozumienia ustanawiającego Światową Organizację Handlu (WTO) (Dz.U. z 1998 r. Nr 34, poz. 195).

Oświadczenie Rządowe z dnia 29 grudnia 1999 r. w sprawie ratyfikacji przez Rzeczpospolitą Polską Konwencji o ochronie środowiska morskiego obszaru Morza Bałtyckiego, sporządzonej w Helsinkach dnia 9 kwietnia 1992 r. (Dz.U. z 2000 r. Nr 28, poz. 347).

Oświadczenie Rządowe z dnia 12 października 2000 r. w sprawie ratyfikacji przez Rzeczpospolitą Polską Międzynarodowej konwencji przeciwko braniu zakładników, sporządzonej w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 1979 r. (Dz.U. z 2000 r. Nr 106, poz. 1124).

Oświadczenie Rządowe z dnia 29 listopada 2000 r. w sprawie mocy obowiązującej Konwencji o zwalczaniu przekupstwa zagranicznych funkcjonariuszy publicznych w międzynarodowych

transakcjach handlowych, sporządzonej w Paryżu dnia 17 grudnia 1997 r. (Dz.U. z 2001 r. Nr 23, poz. 265).

Oświadczenie Rządowe z dnia 23 czerwca 2001 r. w sprawie mocy obowiązującej Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza, sporządzonej w Montego Bay dnia 10 grudnia 1982 r., oraz Porozumienia w sprawie implementacji części XI Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza z dnia 10 grudnia 1982 r., sporządzonego w Nowym Jorku dnia 28 lipca 1994 r. (Dz.U. 2002 r. Nr 59, poz. 544).

Oświadczenie Rządowe z dnia 24 października 2001 r. w sprawie mocy obowiązującej Protokołu w sprawie przeciwdziałania bezprawnym czynom przeciwko bezpieczeństwu stałych platform umieszczonych na szelfie kontynentalnym, sporządzonego w Rzymie dnia 10 marca 1988 r. (Dz.U. z 2002 r. Nr 22, poz. 212).

Oświadczenie Rządowe z dnia 19 czerwca 2002 r. w sprawie mocy obowiązującej Konwencji o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa, sporządzonej w Strasburgu dnia 8 listopada 1990 r. (Dz.U. z 2003 r. Nr 46, poz. 395).

Oświadczenie Rządowe z dnia 31 lipca 2002 r. w sprawie mocy obowiązującej Konwencji o bezpieczeństwie personelu Organizacji Narodów Zjednoczonych i personelu współdziałającego, sporządzonej w Nowym Jorku dnia 9 grudnia 1994 r. (Dz.U. z 2003 r. Nr 172, poz. 1672).

Oświadczenie Rządowe z dnia 6 listopada 2003 r. w sprawie mocy obowiązującej Traktatu WIPO o artystycznych wykonaniach i fonogramach, sporządzonego w Genewie dnia 20 grudnia 1996 r. (Dz.U. z 2004 r. Nr 41, poz. 376).

Oświadczenie Rządowe z dnia 27 sierpnia 2004 r. w sprawie mocy obowiązującej Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 r. (Dz.U. z 2005 r. Nr 18, poz. 159).

Oświadczenie Rządowe z dnia 27 sierpnia 2004 r. w sprawie mocy obowiązującej Protokołu o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniającego Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 r. (Dz.U. z 2005 r. Nr 18, poz. 161).

Oświadczenie Rządowe z dnia 27 sierpnia 2004 r. w sprawie mocy obowiązującej Protokołu przeciwko przemytowi migrantów drogą lądową, morską i powietrzną, uzupełniającego Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 r. (Dz.U. z 2005 r. Nr 18, poz. 163).

Oświadczenie Rządowe z dnia 10 września 2004 r. w sprawie mocy obowiązującej Międzynarodowej konwencji o zwalczaniu finansowania terroryzmu, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w dniu 9 grudnia 1999 r. (Dz.U. z 2004 r. Nr 263, poz. 2621).

Oświadczenie Rządowe z dnia 28 października 2004 r. w sprawie mocy obowiązującej Traktatu WIPO o prawie autorskim, sporządzonego w Genewie dnia 20 grudnia 1996 r. (Dz.U. z 2005 r. Nr 3, poz. 13).

Oświadczenie Rządowe z dnia 11 lipca 2005 r. w sprawie mocy obowiązującej Europejskiej konwencji o kontroli nabywania i posiadania broni palnej przez osoby fizyczne, sporządzonej w Strasburgu dnia 28 czerwca 1978 r. (Dz.U. z 2005 r. Nr 189, poz. 1584).

Oświadczenie Rządowe z dnia 17 sierpnia 2005 r. w sprawie mocy obowiązującej Protokołu przeciwko nielegalnemu wytwarzaniu i obrotowi bronią palną, jej częściami i komponentami oraz amunicją, uzupełniającego Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 31 maja 2001 r. (Dz.U. z 2005 r. Nr 252, poz. 2121).

Oświadczenie Rządowe z dnia 13 lipca 2006 r. w sprawie mocy obowiązującej Międzynarodowej konwencji o zwalczaniu terrorystycznych ataków bombowych, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 grudnia 1997 r. (Dz.U. z 2007 r. Nr 66, poz. 439).

Oświadczenie Rządowe z dnia 30 listopada 2006 r. w sprawie mocy obowiązującej Protokołu fakultatywnego do Konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii, przyjętego w Nowym Jorku dnia 25 maja 2000 r. (Dz.U. z 2007 r. Nr 76, poz. 495).

Oświadczenie Rządowe z dnia 8 grudnia 2006 r. w sprawie mocy obowiązującej Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko korupcji, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 31 października 2003 r. (Dz.U. z 2007 r. Nr 84, poz. 564).

Oświadczenie Rządowe z dnia 14 maja 2008 r. w sprawie mocy obowiązującej Konwencji Rady Europy o zapobieganiu terroryzmu, sporządzonej w Warszawie dnia 16 maja 2005 r. (Dz.U. z 2008 r. Nr 161, poz. 999).

Oświadczenie Rządowe z dnia 18 lipca 2008 r. w sprawie mocy obowiązującej Konwencji Rady Europy o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa oraz o finansowaniu terroryzmu, sporządzonej w Warszawie dnia 16 maja 2005 r. (Dz.U. z 2008 r. Nr 165, poz. 1029).

Oświadczenie Rządowe z dnia 31 grudnia 2008 r. w sprawie mocy obowiązującej Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi, sporządzonej w Warszawie dnia 16 maja 2005 r. (Dz.U. z 2009 r. Nr 20, poz. 108).

Oświadczenie Rządowe z dnia 7 maja 2010 r. w sprawie mocy obowiązującej Międzynarodowej Konwencji w sprawie zwalczania aktów terroryzmu jądrowego, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 13 kwietnia 2005 r. (Dz.U. z 2010 r. Nr 112, poz. 741).

Oświadczenie Rządowe z dnia 23 listopada 2010 r. w sprawie mocy obowiązującej Protokołu fakultatywnego do Konwencji o bezpieczeństwie personelu współdziałającego, sporządzonego w Nowym Jorku dnia 8 grudnia 2005 r. (Dz.U. z 2011 r. Nr 4, poz. 8).

Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 31 stycznia 2011 r. o sprostowaniu błędu (Dz.U. z 2011 r. Nr 24, poz. 130).

Oświadczenie Rządowe z dnia 7 maja 2014 r. w sprawie mocy obowiązującej Protokołu dodatkowego do Prawnkarnej konwencji o korupcji, sporządzonego w Strasburgu dnia 15 maja 2003 r. (Dz.U. z 2014 r. poz. 982).

Oświadczenie Rządowe z dnia 19 grudnia 2014 r. w sprawie mocy obowiązującej Traktatu o handlu bronią, sporządzonego w Nowym Jorku dnia 2 kwietnia 2013 r. (Dz.U. z 2015 r. poz. 41).

Oświadczenie Rządowe z dnia 25 marca 2015 r. w sprawie mocy obowiązującej Konwencji Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych, sporządzonej w Lanzarote dnia 25 października 2007 r. (Dz.U. z 2015 r. poz. 609).

Oświadczenie Rządowe z dnia 24 marca 2015 r. w sprawie mocy obowiązującej Protokołu dodatkowego do Konwencji Rady Europy o cyberprzestępczości dotyczącej penalizacji czynów o charakterze rasistowskim lub ksenofobicznym popełnionych przy użyciu systemów

komputerowych, sporządzonego w Strasburgu dnia 28 stycznia 2003 r. (Dz.U. z 2015 r. poz. 731).

Oświadczenie Rządowe z dnia 2 kwietnia 2015 r. w sprawie mocy obowiązującej Konwencji Rady Europy o cyberprzestępczości, sporządzonej w Budapeszcie dnia 23 listopada 2001 r. (Dz.U. z 2015 r. poz. 729).

Oświadczenie Rządowe z dnia 20 listopada 2017 r. w sprawie mocy obowiązującej Poprawki do Konwencji o ochronie fizycznej materiałów jądrowych, przyjętej w Wiedniu dnia 8 lipca 2005 r. (Dz.U. z 2018 r. poz. 90).

Orzecznictwo

Wyroki oraz Postanowienie Trybunału Konstytucyjnego

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 1 grudnia 1998 r., K 21/98, OTK 1998.

Wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 20 lutego 2001 r., OTK ZU nr 2/2001.

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 10 czerwca 2003 r., SK 37/02.

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 19 lipca 2011 r., K 11/10.

Postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 29 marca 2013 r., S 2/13, OTK-A 2013, Nr 6, poz. 89.

Uchwały, Wyroki oraz Postanowienia Sądu Najwyższego

Uchwała Połączonych Izb Karnej i Wojskowej Sądu Najwyższego z dnia 21 grudnia 1972 r., VI KZP 64/72.

Uchwała Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 13 kwietnia 1977 r., VII KZP 30/76.

Uchwała Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 28 marca 2002 r., I KZP 5/02.

Uchwała Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 19 lutego 2003 r., I KZP 49/02.

Uchwała Składu Siedmiu Sędziów Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 21 maja 2004 r., I KZP 42/03.

Uchwała Składu Siedmiu Sędziów Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 28 stycznia 2016 r., I KZP 15/15.

Wyrok Składu Siedmiu Sędziów Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 13 stycznia 1970 r., V KRN 402/69.

Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 25 stycznia 1971 r., I KR 219/70.

Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 3 lipca 1975 r., II KR 66/75.

Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 10 marca 1976 r., IV KR 3/76.

Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 20 marca 1978 r., II KR 37/78.

Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Wojskowa z dnia 16 lutego 1987 r., WR 28/87.

Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 14 lipca 1988 r., II KR 163/88.

Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 3 kwietnia 1998 r., III KKN 289/97.

Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 27 listopada 2000 r., III KKN 233/98.

Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 4 lipca 2001 r., V KKN 346/99.

Wyrok Sądu Najwyższego - Izba Karna z dnia 15 kwietnia 2002 r., II KKN 387/01.
Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 15 listopada 2002 r., II KKN 269/01.
Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 16 lutego 2011 r., III KK 395/10.
Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Wojskowa z dnia 4 czerwca 2003 r., WA 26/03.
Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 3 grudnia 2003 r., V KK 73/03.
Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Wojskowa z dnia 25 listopada 2004 r., WA 24/04.
Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 10 października 2007 r., III KK 116/07.
Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 5 lutego 2009 r., II KK 251/08.
Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 19 lutego 2009 r., V KK 409/08.
Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 13 kwietnia 2010 r., II KK 282/09.
Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 23 listopada 2010 r., IV KK 173/10.
Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 14 listopada 2012 r., V KK 12/12.
Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 21 sierpnia 2013 r., III KK 2/13.
Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 26 listopada 2014 r., II KK 138/14.
Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 30 września 2015 r., II KK 115/15.
Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 17 maja 2017 r., IV KK 145/17.
Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 17 marca 2000 r., I KZP 1/00.
Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 28 marca 2002 r., I KZP 3/02.
Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 28 listopada 2003 r., IV KK 23/03.
Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 5 lutego 2007 r., IV KK 406/06.
Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 14 stycznia 2009 r., II KK 164/08.
Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 2 czerwca 2010 r., V KK 369/09.
Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 2 czerwca 2010 r., V II 369/09.
Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 15 marca 2013 r., V KK 433/12.
Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 17 marca 2016 r., IV KK 380/15.
Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 11 stycznia 2017 r., III KK 196/16.
Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 4 kwietnia 2017 r., IV KK 391/16.
Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 17 sierpnia 2016 r., IV KK 53/16.
Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 22 listopada 2016 r., IV KK 362/16.
Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 23 listopada 2017 r., V KK 227/17.
Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 30 stycznia 2018 r., IV KK 478/17.

Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 27 marca 2019 r., IV KK 559/18.

Wyroki Sądów Apelacyjnych

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi – II Wydział Karny z dnia 24 stycznia 2001 r., II AKa 240/01.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie – II Wydział Karny z dnia 21 marca 2001 r., II AKa 28/01.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie – II Wydział karny z dnia 6 maja 2003 r., II AKa 109/03.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie – II Wydział Karny z dnia 29 stycznia 2003 r., II AKa 510/02.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach – II Wydział Karny z dnia 26 listopada 2003 r., II AKa 370/03.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie – II Wydział Karny z dnia 27 listopada 2003 r., II AKa 338/03.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach – II Wydział Karny z dnia 12 lutego 2004 r., II AKa 15/04.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie – II Wydział Karny z dnia 14 października 2008 r., II AKa 120/08.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach – II Wydział Karny z dnia 16 lipca 2009 r., II AKa 150/09.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach – II Wydział Karny z dnia 9 grudnia 2010 r., II AKa 397/10.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi – II Wydział Karny z dnia 18 sierpnia 2011 r., II AKa 70/11.

Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu – II Wydział Karny z dnia 16 lutego 2012 r., II AKa 15/12.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie – II Wydział Karny z dnia 12 czerwca 2013 r., II AKa 170/13.

Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu – II Wydział Karny z dnia 13 listopada 2013 r., II AKa 330/13.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach – II Wydział Karny z dnia 11 grudnia 2013 r., II AKa 212/13.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie – II Wydział Karny z dnia 26 listopada 2015 r., II AKa 197/15.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach – II Wydział Karny z dnia 2 lutego 2016 r., II AKa 380/15.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku – II Wydział Karny z dnia 13 kwietnia 2016 r., II AKa 383/15.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie – II Wydział Karny z dnia 27 kwietnia 2016 r., II AKa 45/16.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach – II Wydział Karny z dnia 15 września 2016 r., II AKa 312/16.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie – II Wydział Karny z dnia 12 października 2016 r., II AKa 149/16.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie – II Wydział Karny z dnia 23 września 2017 r., II AKa 91/17.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie – II Wydział Karny z dnia 25 stycznia 2018 r., II AKa 198/18.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie – II Wydział Karny z dnia 11 kwietnia 2018 r., II AKa 22/18.

Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu – II Wydział Karny z dnia 26 lipca 2018 r., II AKa 202/18.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi – I Wydział Cywilny z dnia 19 października 2018 r., I ACa 1708/17.

Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie – II Wydział Karny z dnia 15 lutego 2005 r., II AKz 48.05.

Inne dokumenty

Projekty ustaw

Projekt Kodeksu karnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i przepisy wprowadzające, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1956.

Projekt Kodeksu karnego, Komisja Kodyfikacyjna przy Ministrze Sprawiedliwości, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1963.

Projekt Kodeksu karnego oraz Przepisów wprowadzających Kodeks karny, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1968.

Projekt kodeksu karnego, Komisja ds. reformy prawa karnego, Wkładka do zeszytu 3/1994 Państwa i Prawa, Warszawa 1994.

Rządowy projekt nowego kodeksu karnego (w:) Nowe kodeksy karne – z 1997 r. z uzasadnieniami, Wydawnictwo Prawnicze Sp. z o.o., Warszawa 1997.

Rządowy projekt ustawy z dnia 15 lutego 2000 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji, ustawy o zamówieniach publicznych oraz ustawy – Prawo bankowe, III Kadencja, Druk Nr 1718.

Rządowy projekt ustawy z dnia 10 września 2002 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny, ustawy - Kodeks postępowania karnego, ustawy - Kodeks karny wykonawczy, ustawy o świadku koronnym oraz ustawy - Prawo bankowe, IV Kadencja, Druk Nr 869.

Rządowy projekt ustawy z dnia 19 września 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz ustawy – Kodeks wykroczeń, IV Kadencja, Druk Nr 2031.

Rządowy projekt ustawy z dnia 24 września 2003 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny, ustawy - Kodeks postępowania karnego oraz ustawy - Kodeks wykroczeń, IV Kadencja, Druk Nr 2031.

Rządowy projekt ustawy z dnia 18 kwietnia 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, VI Kadencja, Druk Nr 458.

Rządowy projekt ustawy z dnia 22 kwietnia 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, VI Kadencja, Druk Nr 458.

Projekt ustawy z dnia 15 maja 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz Kodeks postępowania karnego, VI Kadencja, Druk Nr 753.

Rządowy projekt ustawy z dnia 31 października 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz ustawy o Policji, VI Kadencja, Druk Nr 1276.

Rządowy projekt ustawy z dnia 2 lutego 2009 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu wprowadzaniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł oraz o przeciwdziałaniu finansowaniu terroryzmu oraz o zmianie niektórych innych ustaw, VI Kadencja, Druk Nr 1660.

Rządowy projekt ustawy z dnia 23 września 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz ustawy o Policji, VI Kadencja, Druk Nr 2387.

Rządowy projekt ustawy z dnia 22 września 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii oraz niektórych innych ustaw, VI Kadencja, Druk Nr 3420.

Rządowy projekt ustawy z dnia 20 czerwca 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny i niektórych innych ustaw, VI Kadencja, Druk Nr 4342.

Rządowy projekt ustawy z dnia 17 grudnia 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, VII Kadencja, Druk Nr 2016.

Rządowy projekt ustawy z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, VII Kadencja, Druk Nr 3659.

Rządowy projekt ustawy z dnia 16 maja 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych oraz o zmianie niektórych innych ustaw, VIII Kadencja, Druk Nr 516.

Rządowy projekt ustawy z dnia 29 sierpnia 2016 r. o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej - Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, ustawy o grobach i cmentarzach wojennych, ustawy o muzeach, ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary oraz ustawy o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego przez nazwy budowli, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej, VIII Kadencja, Druk Nr 806.

Projekt ustawy z dnia 5 września 2016 o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich przedstawiony przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, VIII Kadencja, Druk Nr 846.

Rządowy projekt ustawy z dnia 26 czerwca 2018 r. o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej - Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu oraz ustawy

o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary, VIII Kadencja, Druk Nr 2663.

Rządowy projekt ustawy z dnia 10 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, VIII Kadencja, Druk Nr 3665.

Opinie do projektów ustaw

Komisja Nadzwyczajna do spraw zmian w kodyfikacjach (Nr 41), 29 stycznia 2004 r., Biuletyn Nr 2791/IV.

Opinia Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz ustawy o Policji, VI Kadencja, Druk Nr 2387.

Opinia z dnia 5 września 2002 r. o zgodności projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy o świadku koronnym oraz ustawy – Prawo bankowe, z prawem Unii Europejskiej, wyrażona na podstawie art. 2 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 8 sierpnia 1994 r. o Komitecie Integracji Europejskiej (Dz.U. Nr 106, poz. 494) przez Sekretarza Komitetu Integracji Europejskiej, Minister Danutę Hübner, działającą z upoważnienia Przewodniczącego Komitetu Integracji Europejskiej.

Sakowicz A., Opinia z dnia 26 lipca 2011 r. o projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny i niektórych innych ustaw, VI Kadencja, Druk 4342.

Wróbel W., Opinia z dnia 20 stycznia 2001 r. w sprawie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz ustawy o Policji, VI Kadencja, Druk Nr 2387.

Pozostałe dokumenty

Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind: Titles and Texts of Articles on the Draft Code of Crimes against Peace and Security of Mankind Adopted by the International Law Commission at its Forty-eighth Session (1996)', UN GAOR 48th Sess., UN Doc A/CN.4/L.532.

Draft Code of Offences against the Peace and Security of Mankind 1951, Yearbook of the International Law Commission 1951, vol. II.

Draft Code of Offences against the Peace and Security of Mankind 1954, Yearbook of the International Law Commission 1954, vol. II.

Draft Code of Offences against the Peace and Security of Mankind 1954, Yearbook of the International Law Commission 1996, Yearbook of the International Law Commission, vol. II, part two.

Elements of Crimes, dostępne pod adresem: <https://www.icc-cpi.int/resource-library/Documents/ElementsOfCrimesEng.pdf> (kwiecień 2019 r.).

General Assembly Resolution No. A/RES/95(I). Affirmation of the principles of international law recognized by the Charter of the Nuremberg Tribunal, New York, 11 December 1946.

Principles of International Law Recognized in the Charter of the Nürnberg Tribunal and in the Judgement of the Tribunal, Yearbook of the International Law Commission, 1950, vol. II.

Report of the ILC, 47th Session, UNGAOR 50th Sess., Supp. No.10 (A/50/10).

Resolution ICC-ASP/16/Res.5 Activation of the jurisdiction of the Court over the crime of aggression, dostępna pod adresem: https://asp.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/Resolutions/ASP16/ICC-ASP-16-Res5-ENG.pdf (wrzesień 2019 r.).

Security Council Resolution No. S/Res/808 (1993), 22 February 1993.

Security Council Resolution No. S/Res/827 (1993), 22 May 1993.

Security Council Resolution No. S/Res/995 (1994), 8 November 1994.

Statute, International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR), 31 January 2010, dostępny pod adresem: http://unictr.unmict.org/sites/unictr.org/files/legal_library/100131_Statute_en_fr_0.pdf (wrzesień 2019 r.).

Updated Statute of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, September 2009, dostępny pod adresem: http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf (wrzesień 2019 r.).